

52172

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ
(256-305. Sayılar)
(İnceleme ve Seçilmiş Metinler)

Yunus AYATA

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

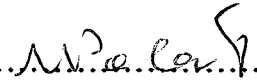
52172

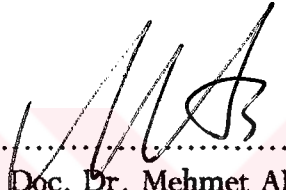
SİVAS
ŞUBAT, 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından *Yeni Türk Edebiyatı* Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:..........
Doç. Dr. Nâzım H. POLAT

Üye:..........
Doç. Dr. Mehmet ARSLAN

Üye:..........
Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA

Onay
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım
...../...../1996

Doç. Dr. Ali ERKUL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Dergiler, kültür hayatımızın önemli unsurlarındandır. Çünkü onlar, yaşadıkları çağın canlı tanıklarındır. Onlardan birçoğu, geçmişten günümüze kültür taşıyıcılığı yaparak, kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasında önemli rol üstlenmişlerdir. Bu açıdan düşünüldüğünde, Türk kültür hayatında önemli rol oynamış Servet-i Fünûn dergisi üzerine çalışmanın gerekliliği ortaya çıkar.

Servet-i Fünûn, 54 yıl gibi, uzun sayılabilecek bir dönem yayımlanmayı başarabilmiş bir dergidir. Bu inceleme ise, derginin 256-305. sayılarını kapsamaktadır. Bir tür fihrist olan bu çalışma, dergi üzerinde çalışma yapmak isteyenlere dergiyi kolayca tanıyabilmesi ve ondan faydalanabilmesi amacıyla hazırlandı. İnceleme kısmı, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Girişte, dönemin sosyal ve siyasî yapısı ile basını analiz edilmeye çalışıldı.

Birinci bölümde dergiden edinilen izlenimler ve derginin tahlilî fihristi yer almaktadır. Tahlilî fihristte önce yazar adına göre, sonra da konularına göre sıralama yapıldı. Sıralamada, alfabetik sıralama esas alındı. Ayrıca, dergide yer alan ilan ve reklamlar ile fotoğraf, resim ve karikatürler kendi aralarında sınıflandırıldı.

İkinci bölümde ise, dergide yer alan edebiyatla ilgili makalelerden seçmeler yer almaktadır.

Ayrıca, bu incelemeden faydalanacaklara bir kolaylık olması düşüncesiyle, incelemenin sonuna özel isimleri ve kavramları gösteren bir indeks de konulmuştur.

SUMMERY

Magazines are the important elements of our cultural life, because they are living witnesses of their age. Most of them carries culture from ages till nowadays, by this way they take on an important mission as carrying the cultural inheritance to new generations. If we think in this aspect, the necessary of studying on the magazine called *Servet-i Fünûn*, which have had a very important role in Turkish cultural life, occurs.

Servet-i Fünûn is a magazine, which can stand for a long time, as 54 years. This investigation comprise from the 256 th to 305 th is sues of the magazine. This investigation, which is a kind of index was prepared for the person who wants to study on it, so they could facilitate easily. This investigation is composed of an introduction and two main parts.

At the introduction, it was tried to analysis is the social and political forms and press.

At the first part, there is an analytical index and impressions about the magazine. The analytical index was lined up, firstly according to writers name then according to subjects. While it was being lived up, it based on alfabetical order. Also notice, -advertise ment and photography-picture and caricature which placed in the magazine was classified.

In the second part, there is a selections of literary articles, which was published at the magazine.

Furthermore, by the idea of easiness for people, who will profit from this investigation, an index of proper nouns and concepts have been put at the end of the investigation.

در سعادت نسختی ۱۰۰ پارچه

شرائط اشترا

ولایاتده سته لکی ۱۵۰ آلتی
آیلنی ۸۰ غروش اولوب اوج
آیلنی بوقدره قیرله دن مقروا
دره ایله آلتق ایچون سنوی
بکری غروش فضنه در .

سرفنون

محرر ومدری : احمد احسان

شرائط اشترا

در سعادتده اداره خانه دن کلوب
ایچون سترطیله سته لکی ۱۰۰ آلتی
آیلنی ۵۰ اوج آیلنی ۲۵ غروشدر
شبه کوبدریلورسه ولایات
پدلی ایلد اولور .

بنجشنبه کونلری چیقار ، منافع ملک و دولته خادم مصور عثمانلی غزنه سی

N° : 275

Rédacteur en chef
Ahmed IHSAN

SERVET-I-FUNOUN

JOURNAL ILLUSTRE TURC PARAISSANT LE JEUDI
CONSTANTINOPLE

6me Année

BUREAUX :
78 Grand'rue de la
Sublime Porte

اشتی سته - اون برنجی حلد

بنجشنبه - ۶ حرران سته ۱۳۱۲

شماره : ۲۷۵

[بنجشنبه نوله صورت محصورده نین فوتو غرافیرین]

[« قاموس عربی » مؤلفی تحریر شهبز شمس الدین سامی بك افندی حضر تلمری]

Nos contemporains chez eux : Ch. Samy Bey, dans son cabinet de travail,
d'après une phot. du Servet-i-Funoun.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler / III

Kısaltmalar / IX

Önsöz / XI

'Servet-i Fünûn'un Kimlik Bilgileri / XIV

GİRİŞ

I. DEVRİN SOSYAL ve SİYASÎ HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ

A. Birinci Meşrutiyet'e Kadar Sosyal ve Siyasî Hayat /1

B. Birinci Meşrutiyet'ten Sonra Sosyal ve Siyasî Hayat /10

II. SERVET-İ FÜNÛN'A KADAR BASINIMIZ

A. Türkiye'de Yabancı Dilde Yayınlanan Basın / 17

B. Türkiye'de Türkçe Yayınlanan Basın / 19

Birinci Bölüm

İNCELEME

I. SERVET-İ FÜNÛN'UN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ

A. Derginin Şekil Özellikleri / 29

B. Yazar Kadrosu / 35

C. Fikrî Faaliyeti / 64

D. Edebî Faaliyeti / 68

1. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları / 69

2. Dil ve Üslup / 69

3. Şiir / 72

4. Hikâye ve Roman / 77

5. Tenkid ve Tahlil / 79

6. Tiyatro / 82
7. Tercümeleler / 84
8. Diğerleri / 86

II. TAHLİLÎ FİHRİST

A. Yazılar

1. Yazar Adına Göre / 88
2. Konularına Göre / 128
 - a. Banka ve Maliye / 128
 - b. Baytarlıkla Alâkalı Yazılar / 128
 - c. Dahilî ve Haricî Haberler / 128
 - ç. Demiryolu / 131
 - d. Din, Din Adamları ve Dinî Kurumlar / 131
 - e. Edebî Kalem Tecrübeleri ve Edebiyatla Alakalı Yazılar / 132
 - 1-) Manzûm Eserler / 132
 - 2-) Mensûr Eserler / 135
 - a) Biyografiler ve Tanıtım Yazıları / 135
 - b) Denemeler, Fantaziyeler ve Hatıralar / 137
 - c) Dil / 139
 - ç) İnceleme, Araştırma ve Tenkid Yazıları / 140
 - d) Mektuplar / 142
 - e) Musâhabeler / 143
 - f) Mülâkat / 144
 - g) Opera ve Tiyatro / 145
 - ğ) Seyahatlar / 145
 - h) Tercümeleler / 146
 - 1) Tefrika Yazıları / 146
 - 1-) Hikâye / 146
 - 2-) Roman / 147
 - 3-) Diğerleri / 148
 - f. Eğitim / 149
 - g. Hukuk / 150

- ğ. İklim / 150
- h. İnşaat, Tamirat ve Yeni Yapılan Binalar / 151
- ı. İstanbul Postaları / 152
- i. Kadın / 152
- j. Kıyafet / 152
- k. Musâhabe-i Fenniyeler / 152
- l. Ordu ve Savaş / 153
- m. Posta / 154
- n. Resim, Fotoğraf ve Ressamlar / 154
- o. Resimlerle Alakalı Yazılar / 155
- ö. Sergiler / 160
- p. Servet-i Fünûn ile İlgili Yazılar / 161
- r. Şehir Haberleri / 161
- s. Tebrikler / 162
- ş. Tıp ve Sağlıkla İlgili Yazılar / 162
- t. Törenler / 163
- u. Vefat Haberleri ve Yazıları / 164
- ü. Yeni Keşifler, İcatlar ve Teknolojik Gelişmeler / 165
- v. Ziraat / 166
- y. Diğerleri / 166

B. İlân ve Reklamlar

- 1- Servet-i Fünûn'un Kendisiyle İlgili İlânları / 168
- 2- Kitap ve Mecmua İlânları / 171
- 3- Doktor İlânları / 185
- 4- Tiyatro ve Konser İlânları / 185
- 5- Ticarethane ve Tamirhane İlânları / 186
- 6- Kayıp Eşya İlânları / 190
- 7- Çeşitli İlân ve Reklamlar / 191

C. Fotoğraflar, Resimler ve Karikatürler

- 1. Fotoğraflar / 193
- 2. Resimler / 214
- 3. Karikatürler / 226

İkinci Bölüm METİNLER

I. DİL ve ALFABE YAZILARI

A(gâh) Hüseyin:	Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs / 233
[BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik:	Mebhas-i Lisân / 237
---	Mebhas-i Lisândan / 239
---	Mebhas-i Lisândan / 241
Hüseyin Kâzım [Kadrî]:	Araba - 'Araba / 242
Recâizâde [Mahmud] Ekrem:	Araba - 'Araba / 245
---	Tekrîr-i Bahs / 248
---	Tekmîl-i Bahs / 251

II. EDEBİYAT ile İLGİLİ YAZILAR

A. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları

Cenâb Şehâbeddin:	Tevfik Fikret Bey / 259
[Mahmud Sâdık]:	Paul Verlaine / 264
---	François Coppee / 267
T(evfik) F(ikret):	Marcel Prevost / 273
[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]:	Uşşakizâde Hâlid Ziyâ Bey / 276
---	Şemseddin Sâmî Bey / 278
[İmzasız]:	Merhûm Süleyman Sûdî / 284
---	Merhûm Arif Hikmet Bey / 286

B. İnceleme, Tenkid ve Tahlil Yazıları

[A(gâh) H(üseyin)]:	Paris Muhâbirimizden: Kadın Şiiri / 289
---	Paris Muhâbirimizden: Bir Vesîka-i Edebiye / 293
---	Paris Muhâbirimizden Mektûb / 300
Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]:	Musâhabe-i Edebiye / 305
A(yın) Nâdir:	Şiir Nedir / 313
---	Musâhabe-i Edebiye -11 / 316

- Cenâb Şehâbeddin:
- : Musâhabe-i Edebiye -12 / 322
---: Mensiyyât / 326
Tetebbuât-ı Edebiye -1-: Esâlîb-i
Ezmine / 330
Tetebbuât-ı Edebiye -1-: Esâlîb-i
---: Ezmine / 333
---: Tetebbuât-ı Edebiye -2-: Esâlîb-i
Milel / 338
---: Esâlîb-i Nisvân / 344
---: Musâhabe-i Edebiye: Fransız
-Edebiyât-ı Cedîdesine Dâirdir- / 350
---: Musâhabe-i Edebiye -19-: Fransız
-Edebiyât-ı Cedîdesine Dâirdir- / 356
---: İki Eser-i Edebî / 363
[Mahmud Sâdık]: Tahsîl-i Elsine-i Ecnebiye ve
Terbiye-i Milliye / 367
---: Bir Mesele-i Neşriye / 370
Menemenlizâde [Mehmed] Makâle-i Edebiye-Kâfiye / 373
Tahir:
[REY, Ahmed Reşid]: [H. Nâzım'ın Bir Mektubu] / 379
Sâmîpaşazâde Sezâî: Musâhabe-i Edebiye-V- / 382
T(evfik) Fikret: Musâhabe-i Edebiye-10- / 387
[UŞAKLIGİL], Uşşakizâde Tedkîkât-ı Edebiye: Goncourtlar /
Hâlid Ziyâ: 389
[İmzasız]: Pejmürde / 397

III. SAN'AT ile İLGİLİ YAZILAR

- [ALKEND], Nureddin Ferruh: San'at / 403
---: San'at / 406
---: San'at / 408

IV. TİYATRO ile İLGİLİ YAZILAR

- [A(gâh) H(üseyin)]: Paris Muhbirimizden Mektûb / 415
---: Paris Muhbirimizden Mektûb / 419
[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: İstanbul Postası / 422
---: İstanbul Postası / 424

---: İstanbul Postası / 425

---: İstanbul Postası / 427

[İmzasız]:

Osmânî Dram Kumpanyası / 429

V. “SERVET-i FÜNÛN” ile İLGİLİ YAZILAR

[İmzasız]:

İfâde-i Mahsûsa / 435

---: Mektûb, “Servet-i Fünûn” İdâresine /
437

SONUÇ / 441

FOTOKOPİLER / 445

BİBLİYOGRAFYA / 461

İNDEKS / 466

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
Ağ.	Ağustos
Ank.	Ankara
Ar.	Aralık
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
Ek.	Ekim
Ey.	Eylül
gz.	Gazete
İst.	İstanbul
KBY	Kültür Bakanlığı Yayınları
KE.	Kânun-ı Evvel
KS.	Kânun-ı Sanî
Ks.	Kasım
Kt.	Kitap
KTBY	Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
Mat.	Matbaası
mc.	Mecmua
MEB	Millî Eğitim Basımevi
Mt.	Mart
My.	Mayıs
nr.	Numara
Ns.	Nisan
Oc.	Ocak
Oy.	Oyuncu
Prof.	Profesör

Res.

s.

SF

SP

Şt.

TE

Tm

TS

TTKB

Yrd.

YŞK

Ressam

Sayfa

Servet-i Fünûn

Suplement Politique

Şubat

Teşrîn-i Evvel

Temmuz

Teşrîn-i Sanî

Türk Tarih Kurumu Basımevi

Yardımcı

Yeni Şafak Kitaplığı

ÖNSÖZ

Yeni bir asra girmeye hazırlandığımız şu günlerde, millî kültürün önemi çeşitli alanlarda nostaljik, mistik dönüşlerle de olsa aydın çevre tarafından kabul görmeye başladı. Pek çok alandaki bu dönüşümün ortaya çıkması sabırlı çalışmaların bir ürünü.

Sanıldığı gibi aksine gecikmiş bir dönüşüm olarak niteleyebileceğimiz bu dönüşümün ortaya çıkması, Tanzimat'tan beri devam eden Batı serüvenimizin nihayet senteze ulaşmaya başladığının bir göstergesi. Bu göstergenin doğruluğu, geçmiş kültürümüzden faydalanabildiğimiz ölçüde artacaktır. Açılan bu yeni dönemde, kütüphane raflarında tozlanmaya terk edilen eski dergilerin yeniden kullanılacak hale getirilmesiyle, geçmişten günümüze ışık tutulacağı inancını taşıyoruz.

Dergiler, geçmişteki kültürel miraslarımızı bize sınımsızca taşıyan unsurlardır. Onları, yeniden gündemimize almakla sosyal ve siyasî yaklaşımlarımızda bir netleşme sağlayabiliriz. Çünkü, onlar, **Cemil Meriç**'in ifadesiyle, "*hür tefekkürün kaleleri*"dir.

Bunun engelli bir uzun yol koşusu olduğunun farkındayız. Amaç, yok olan millî kültür dinamiklerini yeniden topluma kazandırmak olduğu için bu zorluk fazla önemli olmasa gerek.

Bu tür mülâhazalarla, incelemesine çalıştığımız **Servet-i Fünûn** dergisi, ondokuzuncu asrın sonlarından yirminci asrın ortalarına kadar yarım yüzyılı aşan bir süre yayınlanmayı başarabilen ender sayıdaki dergilerden birisidir. Derginin önemi, 1896-1901 yılları arasında, sonraları bir edebî akıma ad olacak bir oluşuma kapılarını açmasından kaynaklanmaktadır.

Edebiyat tarihçilerince **Servet-i Fünûn Edebiyatı** olarak nitelenen bu oluşum, bir döneme adını vermekle kalmayarak, Türk edebiyatının Batılılaşma serüvenini ciddî boyutta etkilemiştir.

Bu çalışma, bir tür fihristtir. **Servet-i Fünûn** dergisi üzerinde çalışacaklara kolaylık sağlamak amacıyla hazırlanan bu inceleme, derginin 256-305. sayılarını ihtiva etmektedir. İki ana bölümden oluşan bu incelemede, ayrıca, devrin sosyal ve siyasî yapısını analiz eden ve devrin basın durumunu izah eden bir 'Giriş' yazısı da mevcuttur.

İncelememizde şu sistem dahilinde hareket ettik:

'Birinci Bölüm'de; derginin kültür hayatımızdaki yeri incelenmiş ve tahlilî bir fihristi yapılmış; dergide yer alan yazılar, önce yazar adına göre sıralandıktan sonra, konularına göre de tasnif edilmiş; ayrıca, ilân ve reklamlar konularına göre tasnif edilmiş ve daha sonra da fotoğraflar, resimler ve karikatürler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

'İkinci Bölüm'de; dergide önemli gördüğümüz yazıları Latin alfabesine çevirdik.

Bazı terim ve isimlerde yaptığımız kısaltmaları, 'Kısaltmalar Cetveli'nde gösterdik.

Tezin en sonunda ise, özel isimlerin (şahıs, eser ve yer adları...vs.) ve terimlerin geçtiği sayfaları gösteren bir indeks hazırladık.

Ayrıca, hem teze güzellik katmak, hem de tezden faydalanacaklara dergi hakkında bir fikir vermek amacıyla, dergide yer alan fotoğraf ve resimlerden bazılarına çalışmamızın sonunda yer verdik.

Dergide geçen Arapça, Farsça ve Fransızca ibareleri aslına uygun şekilde yazdık. Bazı Fransız isimlerinin Arap harfleriyle ve okudukları gibi yazılması sebebiyle, okumada güçlük çektik. Bu isimlerden bulabildiklerimizin asıllarını yazdık. Bulamadıklarımızı ise, parantez içerisinde Arap alfabesiyle gösterdik. Ayın (), Elif (), H () rumuzunu kullanan şair ve

yazarların rumuzlarını Arap alfabesiyle parantez içerisinde belirttik. Ayrıca, okuyamadığımız kelimeleri de Arap alfabesiyle parantez içinde göstermeyi tercih ettik. Metne bizim eklediğimiz ibareleri ise “[]” işareti içinde gösterdik. ‘Tahlilî Fihrist’in ‘Yazar Adına Göre’ sıralama bölümünde yazıların başında göreceğiniz “+” işaretini, teze aldığımız metinleri göstermek amacıyla kullandık.

Bu inceleme sırasında, mümkün olduğu kadar titiz olmaya çalıştık; fakat, her şeye rağmen gözden kaçan hatalarımız olabilir. Bu açıdan, eksiklerimizi giderecek yapıcı tenkidlere her zaman kapımız açıktır. Bu konuda yardımcı olacıklara şimdiden teşekkür ederiz.

Bu çalışmayı, başından sonuna kadar yöneten, hatalarımı ve eksiklerimi sabır ve engin hoşgörüyle düzelten, çalışmayı her aşamada titizlikle kontrol eden ve yol gösteren muhterem hocam **Doç. Dr. Nâzım H. POLAT**’a minnettarım. Kendilerine teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmalarım sırasında çeşitli vesilelerle destek ve yardımlarını gördüğüm **Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim DELİCE**’ye, **Süheylâ SEÇKİN**’e ve **Mehmet KONUKÇU**’ya da teşekkür ederim.

Yunus AYATA
Ocak - 1996

SERVET-İ FÜNÛN'UN KİMLİK BİLGİLERİ

Sermuharrir ve müdürü: Ahmed İhsân [TOKGÖZ]

Fiati: “*Dersââdet nüshası 100 paradır.*”

Yayınlanmış süresi: Haftalık (Perşembe günleri)

Abone şartları:

Dersââdet nüshası: “*Dersââdet'te idârehânedan gelip almak şartıyla seneliği 100, altı aylığı 50, üç aylığı 25 kuruştur. Mahalline gönderilirse vilâyet bedeli ahz olunur.*”

Vilâyet nüshası: “*Vilâyette seneliği 150, altı aylığı 80 kuruş olup üç aylığı yoktur.*”

Basıldığı yer: Matbaa-i Ahmed İhsân

Basıldığı şehir: İstanbul

Yazı işleri müdürü: Tefvik Fikret

Nr	Tarih	Sayfa Numarası		Düşünceler
		SF	SP	
256	25 KS 1311 (6 Oc. 1896)	337 - 352	169 -176	
257	1 Şt. 1311 (13 Şt. 1896)	353 -368	177 - 184	
258	8 Şt. 1311 (20 Şt. 1896)	369 - 384	185 -192	
259	15 Şt. 1311 (27 Şt. 1896)	385 - 400	193 -200	
260	22 Şt. 1311 (5 Mt. 1896)	401 - 416	201 -208	10. cildin fihristi var
261	29 Şt. 1311 (12 Mt. 1896)	1 - 16	1 - 8	
262	7 Mt. 1312 (19 Mt. 1896)	17 - 32	9 -16	
263	14 Mt. 1312 (26 Mt. 1896)	33- 48	17 - 24	
264	21 Mt. 1312 (2 Ns. 1896)	49 - 64	25 - 32	
265	28 Mt. 1312 (9 Ns. 1896)	65 - 80	33 - 40	

266	4 Ns. 1312 (16 Ns. 1896)	81 - 96	41 - 48	
267	11 Ns. 1312 (23 Ns. 1896)	97 - 112	49 - 56	
268	18 Ns. 1312 (30 Ns. 1896)	113 - 128	57 - 64	
269	25 Ns. 1312 (7 My. 1896)	130 - 144	65 - 72	
270	2 My. 1312 (14 My. 1896)	145 - 160	73 - 80	
271	9 My. 1312 (21 My. 1896)	161 - 176	81 - 88	
272	16 My. 1312 (28 My. 1896)	177 - 192	89 - 96	
273	23 My. 1312 (4 Hz. 1896)	193 - 208	97 - 104	
274	30 My. 1312 (11 Hz. 1896)	209 - 224	105 - 112	
275	6 Hz. 1312 (18 Hz. 1896)	225 - 240	113 - 120	
276	13 Hz. 1312 (25 Hz. 1896)	241 - 256	121 - 128	
277	20 Hz. 1312 (2 Tm. 1896)	257 - 272	129 - 136	
278	18 Hz. 1312 (9 Tm. 1896)	273 - 288	137 - 144	
279	4 Tm. 1312 (16 Tm. 1896)	289 - 304	145 - 152	
280	11 Tm. 1312 (23 Tm. 1896)	305 - 320	153 - 160	
281	18 Tm. 1312 (30 Tm. 1896)	321 - 336	161 - 168	
282	25 Tm. 1312 (6 Aġ. 1896)	337 - 352	169 - 176	
183	1 Aġ. 1312 (13 Aġ. 1896)	353 - 368	177 - 184	
284	8 Aġ. 1312 (20 Aġ. 1896)	369 - 384	185 - 192	
285	15 Aġ. 1312 (27 Aġ. 1896)	385 - 400	193 - 200	

286	19 Ağ. 1312 (30 Ağ. 1896)	401 - 416	201 - 208	Vaktinden önce yayınlanmış, ayrıca, 11. cildin fihristi var.
287	29 Ağ. 1312 (10 Ey. 1896)	1 - 16	1 - 8	
288	5 Ey. 1312 (17 Ey. 1896)	17 - 32	9 - 16	
289	12 Ey. 1312 (24 Ey. 1896)	33- 48	17 - 24	
290	19 Ey. 1312 (1 Ek. 1896)	49 - 64	25 - 32	
291	26 Ey. 1312 (8 Ek. 1896)	65 - 80	33 - 40	
292	3 TE. 1312 (15 Ek. 1896)	81 - 96	41 - 48	
293	10 TE. 1312 (22 Ek. 1896)	97 - 112	49 - 56	
294	17 TE. 1312 (29 Ek. 1896)	113 - 128	57 - 64	
295	23 TE. 1312 (5 Ks. 1896)	129 - 144	65 - 72	
296	31 TE. 1312 (12 Ks. 1896)	145 - 160	73 - 80	
297	7 TS. 1312 (19 Ek. 1896)	161 - 176	81 - 88	
298	14 TS. 1312 (26 Ks. 1896)	177 - 192	89 - 96	
299	21 TS. 1312 (3 Ar. 1896)	193 - 208	97 - 104	
300	28 TS. 1312 (10 Ar. 1896)	209 - 224	105 - 112	
301	5 KE. 1312 (17 Ar. 1896)	225 - 240	113 - 120	
302	12 KE. 1312 (24 Ar. 1896)	241 - 256	121-128	
303	19 KE. 1312 (31 Ar. 1896)	257 - 272	129 - 136	
304	26 KE. 1312 (7 Oc. 1897)	273-288	137-144	
305	2 KS. 1312 (14 Oc. 1897)	289 - 304	145 - 152	

GİRİŞ

I. DEVRİN SOSYAL ve SİYASİ HAYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Bilindiği üzere Meşrutiyet dönemi Türk siyasî hayatının en çalkantılı dönemidir. Herşeyden önce, bütün tarihimiz boyunca mutlakiyet idaresinden meşrutiyete geçişimizin ilk denemesidir. Diğer taraftan kültürel hayatımızın mühim hadiselerini de (yeni mekteplerin açılması ve kaliteli dergilerin çıkması gibi) bu dönemde görüyoruz. Bu itibarla sözkonusu dönemin önemine binaen birbirinden farklılıklarını ayrı başlıklar halinde görmekte fayda vardır.

A. Birinci Meşrutiyet'e Kadar Sosyal ve Siyasî Hayat:

Ondokuzuncu asrın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun gitgide zayıflayan bir ülke görünümüne büründüğü görülmektedir. Bu asrın sonlarına doğru ise, Osmanlı destanının sona erdiği görülecektir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda mozayik çatlaması görülürken reform ve rönesans hareketlerini iyi değerlendiren Avrupa devletleri büyük bir atak gerçekleştirerek 'düvel-i muazzama' haline geleceklerdir.

Halbuki imparatorluk, bu asra, büyük umutlarla girmiştir. Zaman zaman bu umutlarını destekleyici önemli gelişmeler kaydettiği de olmuştur; fakat, yakaladığı bu yükselişi koruyamamıştır. Bunun üzerine, hayatını devam ettirebilmesi dünya devletlerine karşı kullanacağı denge politikasına kalmıştır.

Ondokuzuncu asırda imparatorluk tam yedi padişah değiştirmiştir. Bunlar sırasıyla Sultan III. Selim, Sultan IV. Mustafa, Sultan II. Mahmud, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murad ve Sultan II. Abdülhamid'dir.

Yukarıda adını zikrettiğimiz padişahlardan Sultan III. Selim ve Sultan Abdülmecid katledilerek tahttan indirilmiş, Sultan V. Murad ise çok istediği padişahlığa kavuşmasına rağmen, o hengameye 93 gün dayanabilmiş, aklî dengesini yitirdiği için fetva ile tahttan indirilmiştir. Sultan V. Murad'ın yerine tahta çıkarılan Sultan II. Abdülhamid ise, tahtta 33 sene gibi uzun bir süre kalmayı başarabilmiştir. İlber ORTAYLI'nın ifadesiyle, "*İmparatorluğun en uzun yüzyılı*"¹ olarak nitelenen bu yüzyılda, 33 sene tahtta kalmak gerçekten büyük bir başarıdır.

Ondokuzuncu asır, Osmanlı'nın Batı'yı fark ettiği asırdır. Osmanlı İmparatorluğu Batı'yı fark etmesiyle birlikte yenileşme hareketlerine hız kazandırır. Türk milleti herşeyden önce Yahya Kemal BEYATLI'nın deyimiyle "*ordu millet*"tir. Bunun için de yenileşme hareketleri ordudan başlar. Bu dönemde hâlâ sıcak savaşlar dönemi kapanmadığı için Osmanlı bürokrasisine hakim olan fikir ordunun düzeltilmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun da düzeleceğidir. Aslına bakılırsa teoride kesin bir çözüm gibi görünen bu düşünce, pratiğe aksettiğinde umulan sonucu doğurmamıştır. Çünkü dünya yavaş yavaş 'soğuk savaşlar' dönemine doğru kaymaktadır. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu, savaş alanlarında kazandığını, bir türlü anlayamadığı gizli anlaşmalar sebebiyle, masa başında kaybedecektir.

Savaşlarda yeterince gayret göstermeyen, sulh döneminde ise mahalle aralarında külhanbeyilik yaparak devletin başına bela olan Yeniçeri Ocağı'ndan umudunu kesen padişah, herşeyiyle Batılı standardı tutturmuş olan bir ordu kurmayı amaçlar. Kurulan ordunun adı ise Nizam-ı Cedîd'dir. Aslında Nizâm-ı Cedîd hareketi sadece orduyu kapsayan bir hareket değildir; fakat,

¹ -Daha geniş bilgi için bk. İlber ORTAYLI: *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İkinci Bası, Hil Yayın, İst., 1987.

diğer sahalarda önemli bir başarı kaydedilemediği için bu isim ordu ile birlikte anılmıştır. Gerçekten de Nizâm-ı Cedîd Ordusu ufak çaplı bir kaç zafer kazanarak orduyu kuranlara umut vad etmiştir; fakat, **Sultan III. Selim**'in kurduğu Nizâm-ı Cedîd Ordusu'nun başarılı olmasından hoşnut olmayan Yeniçeriler ayaklanarak **Sultan III. Selim**'i tahttan indirirler (1807). Böylelikle bu yenileşme hareketi de engellenmiş olur. **Sultan III. Selim**'i çok seven **Alemdar Mustafa Paşa**, İstanbul'a gelip **Sultan III. Selim**'i tekrar tahta geçirmek istese de bu amacına ulaşamaz. Sarayı ele geçirdiğinde **Sultan III. Selim**'in öldürülmüş olduğunu gören **Alemdar Mustafa Paşa**, **Sultan IV. Mustafa**'yı tahttan indirerek, yerine **Sultan II. Mahmud**'u tahta geçirir (1808).

Sultan II. Mahmud, Osmanlı padişahlarının en renkli simalarındandır. Tahta geçmesiyle birlikte **Sultan II. Mahmud**, **Sultan III. Selim**'in kaldığı yerden reformlara devam eder. Bu dönemde sadrazam olan **Alemdar Mustafa Paşa**, Ayanlara büyük özerklik veren Sened-i İttifak'ı **Sultan II. Mahmud**'a imzalatır². Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda o zamana kadar görülmeyen sınıflı toplum yapısına davetiye çıkarılmış olur. Daha geçen yüzyılda *"gittikçe büyüyen çiftliklerin önemli bir özelliği, dere içlerinde, vadilerde, alçak bölgelerde sanki bir koloni hareketi gibi kurulmalarıydı (Train Stoinnovich). Derebeyi kavramı ile bu kuruluş yerlerinin ilgisi kabul edilmektedir. (...) Nitekim eyaletlerdeki ayan 18. yüzyıl sonlarında iyice güçlenerek, yer yer merkezî otoriteye karşı duracaktı."*³ *"19. yüzyılın başında Batıdakilere benzer mülkiyet vs. gibi kurumların alınmasında bürokrat ile ayan beraberlik içinde olacaktı"*⁴ Bu ise iyiye alamet değildi. Bunun farkında olan ve Sened-i İttifak'ı imzamak zorunda kalmasını bir türlü

2.-Daha geniş bilgi için bk. Niyazi BERKES: Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yay., İst., Tarihsiz, s.132-140.

3.-İdris KÜÇÜKÖMER: Bütün Eserleri-2- "Batılılaşma"-Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yay., Ank., 1994, s.50.

4.-İdris KÜÇÜKÖMER: a.g.e., s.152-153.

hazmedemeyen **Sultan II. Mahmud, Alemdar Mustafa Paşa'yı** yolundan çekmek için hep fırsat kollar ve ilk fırsatta onun yok edilmesine göz yumar.

Sultan II. Mahmud, Alemdar Mustafa Paşa'nın kurduğu Sekbân-ı Cedîd Ordusu'nu alternatif bir ordu olarak güçlendirmeye çalışır; fakat, bu ordu da Nizâm-ı Cedîd Ordusu'nda olduğu gibi, Yeniçeriler tarafından memnuniyetsizlikle karşılanır. Artık, her yenileşme hareketinin önünde büyük bir engel gibi duran Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma zamanı gelmiştir. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Yeniçeri Ocağı topa tutulur. O sırada 400.000 Yeniçeri vardır. Böylesine büyük bir gücün kaldırılması hem güç hem de gelecek açısından tehlikelidir. Nihayet Yeniçeri Ocağı lağvedilir (1826) ve bu olaya da Vaka-i Hayriye adı verilir. Olaya romantik bakış açısıyla bakıldığında hayırlı gibi görünse de, bu olay, 'uzun yıllar tarihi' açısından değerlendirildiğinde aynı şeyi söylemek zordur. Yeniçeri Ocağı yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye hiçbir zaman istenilen performansı gösterememiştir. Yetişmiş ordusunu yitiren Osmanlı İmparatorluğu, yeni kurduğu orduyu Fransız ve Prusyalı subayların ellerine teslim etmiş ve daha sonra da Mekteb-i Harbiye'yi kurmuştur (1834). Fransız ve Prusyalı subayların eğitiminden memnun olmayan Sultan, nihayet orduyu Alman subaylarının ellerine teslim etmiştir. Bu ise, etkilerinin Birinci Dünya Savaşı'na kadar hissedileceği Alman nüfuz ve geleneğine yol açacaktır.

Bu arada devlet bu işlerle uğraşırken Yanya'da **Tepedelenli Alî Paşa** (1820), Mısır'da **Mehmed Ali Paşa** (1832) isyan edecektir. **Tepedelenli Ali Paşa'yı** güç de olsa bastırabilen Osmanlı, **Mehmed Alî Paşa'nın** isyanını bastırabilmek için Avrupa devletlerinden yardım istemek zorunda kalacaktır. Bu yardımın faturası ise çok ağır olacaktır.

Yukarıda bahsedilen ayaklanmalar sırasında Yunanistan bağımsızlığını ilan eder (1829). Osmanlı, 1828-1829 yıllarında Rusya ile girdiği savaştan yenik ayrılır. Bu yenilginin sonucunda,

Eflak ve Boğdan (1829) ile Sırbistan'a (1830) muhtariyet verilir. Bu arada Cezayir Fransızlar tarafından işgal edilir (1830).

Bütün bunların sebebini ararken, artık, caydırıcı bir ordumuzun bulunmayışını hatırlamak zorundayız. Bu açıdan düşünüldüğünde, Vaka-i Hayriye'nin beklenenin aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine olduğu, söylenebilir.

Sultan II. Mahmud, orduya yönelik yaptığı reformların yanısıra gündelik hayata yönelik reformlar da yapmıştır. "*Batı'yı taklide yönelik şekli reformlar ise şunlardır: Fes, ulema dışında bütün memurlara mecburi tutuldu. istanbulin ve siyah redingot Osmanlı bütakrasisinin tek tip kıyafeti haline geldi.*"⁵ Ayrıca padişah, devlet dairelerine resmini astırdı. Bunun için halk tarafından 'Gavur Padişah' olarak nitelendi.

Sultan, dış siyasete yönelik çalışmalar da yaptı. Daha önce **Sultan III. Selim**'de örneğini gördüğümüz elçilik usulünü gündeme getirdi (1833). Bu, Osmanlı'nın dışa açılma çalışmalarının bir parçasıydı; fakat, Avrupa'ya gönderilen elçilerimizin Batılı elçiler kadar başarılı olduğunu söylememiz mümkün değildir.

1838 yılındaysa adliyedeki bozulmalara karşı Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye kuruldu. Bu kurum, Batı'daki Yüksek Adalet Meclisleri'nin bir benzeridir.

Sultan II. Mahmud ölüm döşegindeyken "*Sanâyi ve Ticâret Avrupası'nun ekmeğine yağ süren 1838 Ticâret Antlaşması'nı da tasdik ve teyid eder.*"⁶ Gerçi kaynaklar, Sultan'ın bu antlaşmayı istemeyerek imzaladığını kaydetmektedir; ama, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderinde etkili olacak antlaşma imzalanmış olacaktır. Bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'ye büyük miktarda imtiyazlar vermektedir. "*Benzer imtiyazlar kısa zamanda Batı ülkelerine ve Rusya'ya da verildi.*"⁷ "*1838 Ticâret Antlaşması yapılmadan önce, Batı'nın makineli*

5-Mümtaz'er TÜRKÖNE: *Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri*, YŞK, İst., 1995, s.7.

6-Cemil MERİÇ: *Bir Facianın Hikâyesi*, Umran Yay., Ank., 1981, s.121.

7-İdris KÜÇÜKÖMER: *age.*, s.58.

sanayi ürünlerinin dünya piyasalarını bu arada özellikle Osmanlı vs. pazarları etkilemeye başlamasıyla Osmanlılar'da o zamana kadar yaşanagelmiş imalat sanayii kesimlerinde işsizlik ve bunun ardından da tezgah ve atelyelerde azalma başlamıştı.”⁸“Makineli Batı sanayii, mevcut ve gelişememiş Osmanlı imalat sanayini, lonca sistemi ve esnafını 40-50 sene içinde genel olarak sildi süpürdü.”⁹ Artık ,“yabancılar %5 gibi düşük gümrük resmi ödedikten sonra Osmanlı ülkelerine istediklerine istedikleri malı getirip serbestçe satabilirlerdi.”¹⁰ Hatta devlet içinde bir malı bir yerden bir yere götürerek vergisiz olarak satabilirlerdi. Şüphesiz Osmanlı, bunları yabancılara bir lütuf olarak vermiyordu. Bunlar, şartların zorlamasıyla verilen imtiyazlardı. Yabancı devletlere verilen imtiyazlar aynı zamanda aydınlarla devletin arasının açılmasına sebep oldu. Osmanlı aydınları yabancılara verilen imtiyazların devletin geleceğini tehlikeye attığını söylüyorlardı. Cemil Meriç ise, “kapitülasyonlarda gümrük ve iktisada ait hükümler olmasa, bu imtiyazlar devlet maliyesini altüst edemez. Çok çok bir izzetinefs yarası olarak kalırdı.”¹¹ demektedir.

Sultan II. Mahmud'un ölümünden sonra tahta geçen (1839) **Sultan Abdülmecid**'in müsrifliği sebebiyle ilk defa dış borç alınmak zorunda kalınır. 1854 yılında ilk defa olarak 3,3 ve 1855'te 5,5 milyon Osmanlı altını değerinde, fakat İngiliz lirası üzerinden borçlanılır. 1854 yılında başlayan bu dış borçlanma 1954 yılına kadar olan dış borçlanma yükünü getirecektir. Dış borçlanmayla birlikte Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın güdümünde bir devlet haline gelmektedir. Çok geçmeden bu borçlanmaların ardı sıra Osmanlı maliyesinin bir nevi kontrol edicisi ve alacaklıların hamisi olarak Osmanlı Bankası kurulacaktır.

⁸ -age., s.58-59.

⁹ -age., s.60.

¹⁰ -age., s.59.

¹¹ -Cemil MERİÇ: age., s.117.

Sultan Abdülmecid döneminin en önemli olayı hiç şüphesiz Tanzimat Fermanı'dır. Bu fermanla yeni bir dönemin başladığı haber verilmekteydi: Tanzimat Dönemi... Tanzimat, siyasî bir değişiklik olmasına rağmen aynı zamanda sosyal hayatı da değiştirecek hükümleri ihtiva etmekteydi. Fermanı şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Temel haklar emniyet altına alınacaktır.
2. Kimse hakkında kanunlara aykırı cezâî işlem yapılmayacaktır.
3. Yargılamada aleniyet prensibine uyulacaktır.
4. Herkes malına-mülküne, ırzına ve namusuna herhangi bir tasalluttan emin olacak ve devlet bu emniyeti sağlayacaktır.
5. Kimseden takatinin üstünde vergi alınmayacaktır.
6. Askere almadaki keyfilik ve düzensizlik giderilecektir.
7. Memurların rüşvet alması engellenecektir.
8. Ve bu hükümlere bütün yöneticiler ve padişah uyacaktır¹².

Yukarıda serd edilen hükümler, aslına bakılırsa, malumu ilam kabilinden sözlerdir. Zaten Avrupa devletleri Kırım Savaşı'nın (1853-1855) sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha kuvvetli hükümler ifade eden yeni bir ferman yayınlamasını isteyeceklerdir. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile Tanzimat Fermanı'nda verilen haklar biraz daha genişletilir. Özetle Islahat Fermanı şu maddeleri içermektedir:

1. Müsavat meselesine bir çözüm getirerek müslim ve gayr-ı müslim tebanın eşit olduğunu vaz etmiştir.
2. Cizye ve haraç kaldırılmıştır.
3. Hristiyanlara askerlik konmuştur.
4. Hristiyanların şehadetleri kabul edilmeye başlanmıştır.
5. Bundan sonra hristiyanlar devlet memuru olabilecektir.
6. İsteyenler kendi dillerinde eğitim ve öğretim yapabilecektir.

¹²-Daha geniş bilgi için bk. Mehmet KAPLAN-İnci ENGİNÜN-Birol EMİL.: **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-1-(1839-1865)**, Marmara Üniversitesi Yay., İst., 1988, s.1-3.

7. İrtidat suç olmaktan çıkarılmıştır¹³.

İslahat Fermanı da halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu fermanla müslüman teba ile devlet arasındaki uçurumun büyüdüğü aşıkardır. Devletin bütün yükünü çeken müslümanlara karşı gayr-ı müslimler bu ferman sayesinde üstünlük sağlamaktaydı; ki, bu da kabul edilemezdi.

*“1856 İslahat Fermanı ile Hristiyanların dinî hakları ve mezhep değiştirebilme serbestliği konusunda özellikle, İngiltere ve Fransa imtiyazlar elde edince Osmanlı topraklarındaki misyoner faaliyetlerinde gözle görülür bir canlılık başlamış, bunlara Amerikan Protestan kiliseleri de dahil olunca Ermeniler üzerine hesaplar gündeme gelmişti.”*¹⁴ Misyoner faaliyetlerini yürütülebilmesi için daha sonraları Amerikan Koleji (1863) ve Galatasaray Lisesi (1868) açılacaktır. Bu okullardan yetişmiş kişilerin ileride Türk siyasi hayatında etkin roller oynadığı görülecektir.

Görülen o ki, Sultan Abdülmecid dönemi kısa süreli olmasına rağmen etkisi uzun süreli olmuştur.

Sultan Abdülmecid'den sonra Sultan Abdülaziz tahta geçer (1861). Sultan Abdülaziz, onaltı yıllık saltanatı boyunca onaltı sadrazam değiştirir. Bu, tam anlamıyla bir istikrarsızlıktır. Sultan Abdülmecid'in israfçılığından bıkan halk Sultan Abdülaziz'de de aradığını bulamaz. Cemil Meriç, Sultan Abdülaziz hakkında şunları söylemektedir: *“Havaî ve gösterişe düşkün bir padişah. Padişahlık vazifesini yapmaz. Ateş pahasına zırlı bir filo satın alarak malî sıkıntıyı bir kat daha artırır. 1870'e kadar iktisadî ve malî durum gitgide ağırlaşır.”*¹⁵ Sultan Abdülaziz'in kurduğu bu donanma dünyanın en büyük donanmalarından biridir; fakat bu donanma gelişen şartlara ayak uyduramadığı için daha sonraları Sultan II. Abdülhamid tarafından Haliç'e çektilir.

¹³-Daha geniş bilgi için bk. age., s.4-9.

¹⁴-Azmi ÖZCAN: Abdülhamid ve Hilafet, YŞK, İst., 1995, s.46.

¹⁵-Cemil MERİÇ: age., s.123.

Yukarıda devlet ile aydın arasındaki açılmadan bahsetmiştik. İşte, tam bu sırada Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne temel teşkil edecek olan Meslek isimli gizli bir cemiyet kurulur¹⁶. Birçok üyesi Avrupa'da bulunan Yeni Osmanlılar, Avrupa'ya sürgün edilmiş olan Mısır Hidivi **Mustafa Fazıl Paşa** tarafından desteklenmiştir (1867). Yeni Osmanlılar Cemiyeti ilk kuruluşunda padişahla bir uzlaşma zemini bulmak için kurulmuşken, daha sonraları cemiyet, bu fikrinden vazgeçerek ve ihtilalci bir görünüm alır.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti içinde oldukça fazla üstkademeye bürokratu yer alır. **Fuad Paşa, Midhat Paşa, Âli Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal** gibi zevat bu cemiyetin içinde yer aldığı gibi, **Şehzâde V. Murad** da bu teşkilatın içinde içindedir.

Avrupa'da **Mustafa Fazıl Paşa**'nın parasıyla yürüyen bu hareket, Paşa'nın para musluklarını kesmesiyle akamete uğrar. **TANPINAR**'a göre, "*Tanzimat'ı çürüten âmillerin başında biraz da Mısır parası gelir.*"¹⁷

"*Tanzimat dönemi sanayi üretim güçlerinin tasfiye dönemidir.*"¹⁸ Bunda bürokratlar önemli rol oynamışlardır. Tasfiye olan sanayiye korumak için Islah-ı Sanayi Komisyonu kurulur (1866) ve daha sonraları da Islah-ı Sanayi Mektepleri açılır (1867)¹⁹. Fakat, bu gayretler boşunadır. İçerden ve dışardan paylaşılan devletin ayakta durabilmesi denge politikasına kalmıştır. Bunda da **Sultan II. Abdülhamid**'e gelene kadar önemli bir başarı sağlanamaz. Hatta başarısız olunur.

Tanzimat döneminde ideolojiler de ağırlığını hissettirir. Bilindiği üzere "*Osmanlılık Tanzimat döneminin 'resmî' ideolojisidir.*"²⁰ "*Tanzimat Osmanlılığı Fransız devriminden etkilenen değil, ona tepki olarak düşünülüp geliştirilmeye çalışılan*

16-Mümtaz'er TÜRKONE: age., 73.

17-Ahmed Hamdi TANPINAR: 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 7. Baskı, Çağlayan Kitabevi, 1st., 1988, s.220.

18-İdris KÜÇÜKÖMER: age., s80

19-age., s.65.

20-Mümtaz'er TÜRKONE: age., s.80.

bir düşünceydi."²¹ Bu ideolojinin kurucuları arasında **Âli Paşa, Fuad Paşa, Namık Kemal ve Ahmed Midhat Efendi** yer alır.

Tanzimat döneminin diğer önemli bir ideolojisi de İslamcılıktır. Ama, İslamcılık, **Sultan II. Abdülhamid** döneminde daha etkin olacaktır. Bu akımın temsilcileri arasında **Ziyâ Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ahmed Cevdet Paşa** yer alır.

Pekçok kaynaklarda bunlara ilave olarak medeniyetçilik ideolojisinden bahsedilmektedir. Biliyoruz ki, hiçbir aydınımız medeniyetçiliğe karşı değildir. Bunun için de medeniyetçiliğin bir ideoloji olmadığı kanaatini taşımaktayız.

1876'ya gelene kadar sosyal ve siyasî arayış içinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nun başından çok sayıda sadrazam ve altı tane padişah geçmiştir; fakat, bir türlü devletin gerilemesi önlenememiş, fırtına dindirilememiştir. Yüzyılın son çeyreğine girilirken ümitler yavaş yavaş tükenmeye başlamıştır. Artık, Osmanlı aydınının son kurtuluş çaresi meşrutiyeti ilan ettirmektir. **Sultan Abdülaziz'in** hal edilmesi üzerine **Sultan V. Murad** tahta geçirilir; fakat, olayların şiddetine dayanamayan **Sultan V. Murad** meşrutiyeti ilan edemeden aklî dengesini yitirir. Fetva ile 93 gün sonra tahttan indirilir ve yerine meşrutiyeti ilan edeceğine söz veren **Sultan II. Abdülhamid** tahta çıkarılır ve 'Sultan II. Abdülhamid Dönemi', nam-i diğer 'İstibdat Dönemi' başlar.

B. Birinci Meşrutiyet'ten Sonra Sosyal ve Siyasî Hayat:

Sultan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876'da Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. padişahı olarak tahta geçer. Böylelikle yaklaşık 33 yıl sürecek 'Abdülhamid Dönemi' başlar.

Kişilik itibarıyla içine kapanık, yalnız yaşamayı seven, başkalarına muhtaç olmaktansa kendi kendine yeterli olmayı tercih

²¹-İlber ORTAYLI: a.g.e., s.90.

eden **Sultan II. Abdülhamid**, olaylara karşı mütecessis siyasî bir dehaydı. İddia edilenin aksine korkak değil, cesur bir kişiliğe sahipti. Aşırı tedbirli olması böyle bir kanaati uyandırmıyordu.

Devletin buhranlı devrinde gençlik dönemi geçen **Sultan II. Abdülhamid**, olayları oldukça iyi analiz etmiştir. “*Gittikçe artan bir israf ve bütün bunları karşılamak için nelere mal olacağı hesaplanmadan Avrupa’dan alınan borçlar ve nihayet Avrupalı devletlerin her geçen gün artan müdahaleleri II. Abdülhamid’in gençlik döneminde şahit olduğu gelişmelerdi. (...) Nitekim kendi ketum kişiliğiyle devletin ahvalini ve gidişatını hep takip ediyordu.*”²² Kanaatimizce ileriki hayatında **Sultan II. Abdülhamid**’in son derece tutumlu olmasında ve şaşaalı yaşantıdan nefret etmesinde gençlik yıllarının büyük etkisi olmuştur. Zaten aşırı şekilde borçlanmış olan devletin borçlarını ancak bu şekilde ödemek mümkündür.

Son derece hassas yapıya sahip olan padişah, kendisini bir anda kurtlar sofrasında bulmuştur. Devlet içerden ve dışarıdan paylaşılmaya çalışılmaktadır. **Sultan II. Abdülhamid**’in tahta çıkışının ikinci ayında isyan etmiş olan Bulgaristan ve Sırbistan ayaklanmaları son derece sert bir şekilde bastırılır. Bu sertlikte, idarecilerin tecrübesizlikleri rol oynamıştır. Babıali’nin Balkanlar’daki isyanları sert bir şekilde bastırması ve **Sadrızam Mahmud Nedim Paşa**’nın dış borçların ödenmesinde Tenzil-i Faiz kararını ilan etmiş olması (6 Ekim 1875) ellerinde yoğun miktarda Osmanlı tahvilleri bulunan Avrupalı ticaret erbabının itirazlarının yükselmesine sebep olmuştur²³. Böylelikle Kırım Savaşı’ndan beri devam eden dostluk ilişkileri, yerini hissî bir hilal-haç karşıtlığına bırakmıştır. Bu durumun oluşmasında Rus lakaplı **Sadrızam Mahmud Nedim Paşa**’nın bariz hatası vardır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun karşısında artık, aleyhine dönen bir Avrupa kamuoyu ve bunu fırsat bilerek her halükarda

22. Azmi ÖZCAN: age., s.8.

23. age., s.11.

Balkanlardaki durumu kabullenemeyeceğini ifade eden bir Rusya vardı.

Böylesine bir durumda Sultan II. Abdülhamid, söz verdiği gibi I. Meşrutiyet'i ilan etti. Kânun-ı Esasî 23 Aralık 1876'da top atışlarıyla yürürlüğe kondu²⁴. "1876 Anayasası'nın hazırlanmasında, Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi, dış sebepler iç sebeplerden daha etkili olmuştur." ²⁵ İlân edilen anayasayla "geleneksel hak ve hürriyetler genel olarak teminat altına alınmakla birlikte, Padişaha da geniş yetkiler tanınmaktaydı. Devletin resmî dini İslam ve dili Türkçe idi. Padişah halife olarak İslam dininin koruyucusu ve bütün Osmanlıların hükümdarı ve Padişahıdır. Meclis-i Umûmî, Mebusan ve Ayan meclislerinden oluşuyor, mebuslar halk tarafından Ayan ise Padişah tarafından seçiliyordu. Meclisin toplantıya çağırılması ve gerektiğinde yeni seçim yapılması şartıyla dağıtılması Padişah'ın haklarındandı."²⁶

İçeride Meşrutiyet ilan edilirken, dışarda da çeşitli gelişmeler olmaya devam etmektedir. Balkanlardaki durumdan rahatsız olan İngiltere'nin girişimiyle İstanbul'da Tersane Konferansı toplandı. Bu toplantının artık gereksiz olduğunu savunan Osmanlı siyaset adamlarının konferansı terketmesine rağmen konferansta aşağıda belirteceğimiz kararlar alındı (17 Ocak 1877):

1. Tuna ve Bosna-Hersek hükümetlerinde bir nevi mahallî idare tesis edilecekti.
2. Müslüman olmayan bir vali, Avrupa devletlerinin teklifi üzerine, Babıali tarafından tayin edilecekti.
3. Memurlar yerliler arasından seçilecekti.
4. Mahallî bir milis kurulacaktı.
5. Vergilerin üçte ikisi toplandıkları bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamak için harcanacaktı.

²⁴-Kânun-ı Esasî hakkında daha geniş bilgi için bk. Niyazi BERKES, *age.*, s.299-329.

²⁵-Şükrü KARATEPE: *Meşrutiyet ve Anayasa*, YŞK, İst., 1995, s.33.

²⁶-Azmi ÖZCAN: *age.*, s.16.

6. Hususî bir heyet, bu idarenin nasıl işlediğini yerinde tahkik için Konsey tarafından görevlendirilecekti²⁷.

Tersane Konferansı'nın maddeleri bir tür ultiatom niteliğindedi. Osmanlı İmparatorluğu, kamuoyunun ve basın desteğiyle, Avrupa devletlerinin ultiatomunu kabul etmedi. Bunun üzerine delegeler 20 Ocak 1877'de İstanbul'dan ayrıldı. Artık savaş kapıdaydı.

Devleti savaşa hazır görmeyen **Sultan II. Abdülhamid** herşeye rağmen barışın devamından yanadır. **Sultan II. Abdülhamid** ilk iş olarak, olayların bu şekilde gelişmesinde rolü olan **Midhat Paşa'yı** Kanun-ı Esasî'nin 113. maddesine dayanarak sadareten azletti ve Avrupa'ya sürgüne gönderdi (5 Şubat 1877).

Midhat Paşa'nın azlinden sonra **Sultan II. Abdülhamid**, muhtemel bir savaşı önlemek için Sırbistan'ın eski durumunu koruyan bir antlaşma imzaladı (1 Mart 1877). Avrupa devletleri, bu gelişmeyi olumlu bulmakla beraber 31 Mart 1877'de ortaya çıkan Londra protokolüyle hâlâ Tersane Konferansı kararlarında ısrar ettiler. Bunun üzerine çaresiz kalan Osmanlı İmparatorluğu, halk literatürüne 93 Harbi olarak geçecek olan Osmanlı-Rus Savaşı'na ister istemez girmek zorunda kaldı.

Savaş beklenilenin aksine, Rusya'nın üstünlüğüyle sonuçlanır. Düşman batıda Tuna'yı aşarak Sofya'ya doğru ilerlerken, doğuda Erzurum'u kuşatmıştır. Batı ise sözünde durmayarak Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'na destek vermez. İstanbul'un da elden gitmesinden korkan Meşveret Meclisi çaresizlik içinde Rus teklifini kabul etmek zorunda kalır ve Edirne Mütarekesi imzalanır (31 Ocak 1878). *"Daha sonraları imzalanan Yeşilköy Antlaşması'yla savaş tamamen sona erdi. Yeşilköy Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya muazzam bir savaş tazminatı ödemeyi kabullenmesinin yanısıra artık Romanya, Sırbistan ve Karadağ Osmanlı hakimiyetinden tamamen çıkmış,*

²⁷-Cemil MERICİ: age., s.29.

*Bulgaristan sözde Osmanlı idaresinde kalmış olmakla birlikte fiilen Rus kontrolüne bırakılmış, keza Bosna-Hersek idaresinde Avusturya ve Rusya etkileri kabul edilmiş ve nihayet doğuda Kars, Ardahan, Batum ve Doğubeyazıt Rusya'ya terk edilmişti."*²⁸

Yeşilköy Antlaşması'nı kendileri açısından zararlı gören Avrupa devletleri bu antlaşmayı kabul etmediler ve Rusya'yı antlaşmayı yeniden gözden geçirmeye davet ettiler. Avrupa devletlerini karşısına almaya cesaret edemeyen Rusya, antlaşmadaki bazı haklarından vazgeçti. Bunun üzerine Rusya'ya karşı Osmanlı'yı müdafaa etmek karşılığında İngiltere Kıbrıs'ı, Avusturya ise Bosna-Hersek'i istedi. Avusturya'nın isteklerine kulak tıkayan Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ı İngiltere'ye şeklen kira olmak üzere vermeyi kabul etti (4 Haziran 1878). Böylelikle kaybedilenler arasına Kıbrıs da eklenmiş oldu.

Berlin Kongresi'nden (13 Haziran-7 Temmuz 1878) sonra ortaya çıkan bu durumdan başka Osmanlı İmparatorluğu Tesalya'nın Yunanistan (2 Temmuz 1881), Tunus'un Fransa tarafından (12 Mayıs 1881) işgal edilmesine engel olamadı.

93 Harbi'nden sonra, o zamana kadar ayaklanmayan Türklerin dışındaki müslüman unsurların da devlete sadakati zedelenmeye başladı. Hemen harbin akabinde Suriye ileri gelenleri toplanarak, Osmanlı'nın yıkılması halinde Arap topraklarının ne olacağını tartıştılar²⁹. Bu sırada Mısır'da Vatanîler Hareketi başladı. **Sultan II. Abdülhamid**, bu hareketi bastırmakta isteksiz davranınca İngiltere, Fransa ile anlaşarak Mısır'ı işgal etti (15 Temmuz 1878). Bununla birlikte, **Sultan II. Abdülhamid**, Kuzey Afrika'daki, Ortadoğu'daki, Balkanlardaki bu fiilî durumu hiçbir zaman kabul etmeyerek, en azından buraları hukuken Osmanlı toprakları içerisinde tutmaya çalıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zaaf halinde olduğunu gören Ermeniler, Batılı devletlerin de kışkırtmasıyla ayaklanmaya başladılar. İlk önceleri Hınçak (1887) ve Taşnak (1890)

²⁸-Azmi ÖZCAN: *age.*, s.29.

²⁹-*age.*, 79.

cemiyetleri kuruldu. Birkaç sene içinde Ermeni hareketleri yayılmaya başladı (1890-1895). Birbiri ardınca Musa Bey Olayı, Erzurum Olayı, Kumkapı Gösterisi, Merzifon, Tokat ve Yozgat Olayları, Samsun İsyanı ve Babıali İsyanı meydana geldi. Bu olaylar şiddetle bastırıldı.

İçte Ermeni isyanları olurken Girit, Yunanistan tarafından işgal edildi. Osmanlı hükümeti 17 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilan etti. Yunanistan daha önce Avrupa devletlerinin ikazlarını dinlemediği için Avrupa'dan yardım göremedi ve büyük bir hezimete uğradı. 20 Mayıs 1897'de ateşkes ilan edildi. Bu galibiyet, özellikle Hindistan müslümanları tarafından memnuniyetle karşılandı ve **Sultan II. Abdülhamid** büyük bir kahraman olarak lanse edildi. Fakat, Yunan zaferinin devamı getirilemedi. 5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgal etti. Bulgaristan ise, bağımsızlığını ilan etti.

1896'da kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısıyla kardeş kanının dökülmesini istemeyen **Sultan II. Abdülhamid**, II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kaldı (23 Temmuz 1908).

Bu olaydan sonra başgösteren 31 Mart Vakası üzerine, 31 Mart'a sebebiyet verdiği gerekçesiyle **Sultan II. Abdülhamid**'e tahttan indirildiğini tebliğ edenler içinde bir tane dahi Türk'ün olmaması ise dikkate değerdir ve bu olay **Sultan II. Abdülhamid**'i çok üzmüştür.

Buraya kadar bahsedilen kronolojik gelişmelerin ışığında, **Sultan II. Abdülhamid**'in dış siyaset açısından kendinden öncekilerden ve sonrakilerden daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Onun şanssızlığı, Osmanlı tarihinin en buhranlı döneminde imparatorluğun başında bulunmasıdır. Hükümdarlığı sırasında bir an olsun rahat bir nefes alamamıştır. Bütün zorluklara rağmen **Sultan II. Abdülhamid**, eğitimin

yaygınlaşmasına ve kalitenin artırılmasına çalışmış ve bunda da gözle görülür bir başarı elde etmiştir³⁰.

Sultan II. Abdülhamid, ulaşımın önemini kavramış ve bunun için de Türkiye'nin günümüzde mevcut olan demiryollarının yarısı olan 4.000 kilometrelik bölümünü yaptırmıştır. Bunu da dış devletlerin demiryolu yapımında birbirleriyle mücadele etmesini sağlayarak başarmıştır.

Ayrıca, **Sultan II. Abdülhamid**, kendisinden öncekilerin aksine istikrarlı bir borç politikası izleyerek borçların artmasını önlemiştir. Hatta azaltmıştır. Bununla birlikte Düyun-ı Umumiye Idaresi'nin eyaletlere dal budak salmasına engel olamamıştır.

Son olarak da **Sultan II. Abdülhamid**'in dış politikada İttihad-ı İslam politikası izlediğini belirtmek gerekir. Daha 1876 Anayasası'nda sultanın İslamın halifesi, din ve devletin koruyucusu olduğu vaz edilmekteydi. Kendisi de samimî bir müslüman olan **Sultan II. Abdülhamid**, İslamın birleştirici gücünden faydalanmaya çalışmıştır. Hatta bu amaçla Şazeli ve Medeni tarikatlarının şeyhleriyle diyaloga girmiş ve Cemaleddin Afgani'yi İstanbul'a davet etmiştir. **Sultan II. Abdülhamid**, İttihad-ı İslam politikasının meyvelerini içerde de toplamıştır. Nitekim *"bu dönemde siyaset sahnesine çıkan tarikatlar, ulemadan boşalan yeri doldurdular. Tarikatlardan Nakşî, Şazeli, Kadiri gibi sünnî olanlar, şer'î sapmalara karşı hassas olan Padişah'ın Melâmî, Bektaşî gibi şer'î hassasiyeti fazla olmayanlar Jön Türkler'in yanında yer aldılar."*³¹

Sultan II. Abdülhamid'in olumlu yanlarının yanında her ne sebepten olursa olsun merkezîyetçi bir yönetim kurduğu inkar edilemez bir gerçektir. **Sultan II. Abdülhamid**'in başlangıçta bu tür bir görüşe sahip olmadığı, daha sonraları baskıcı bir yönetim kurmaya çalıştığı uygulamalarından anlaşılmaktadır, ki *"intelijansiya sözünü geçirmeye (1876-1878) veya iktidarı ele*

³⁰-Daha fazla bilgi için bk. Bayram KODAMAN: Abdülhamid Devri ve Eğitim Sistemi, Ötüken Yay., İst., 1980.

³¹-Şükrü KARATEPE: age., s.46.

almaya (1908-1918) muvaffak olunca buhran başgöstermiştir, şiddetli bir buhran. İkincisi öldürücü olmuştur, bu buhranların.”

³² Birincisinden ise, Sultan II. Abdülhamid sayesinde kurtulmuşuzdur.

II. SERVET-i FÜNÛN'A KADAR BASINIMIZ

A. Türkiye'de Yabancı Dilde Yayınlanan Basın:

Dünyada basının 19. asırdan sonra büyük bir önem kazandığı malumdur. Osmanlı ise, bunu geç de olsa fark etmiştir. Fakat alt yapısı yoktur. Bunun için de bir geçiş devresi yaşanacaktır. İlk Türkçe gazetenin yayınlanmasına kadar bu boşluğu yabancılar tarafından yabancı dilde yayınlanan gazeteler dolduracaktır. Bu gazetelerin kimisi faydalı yayın yaparken kimisi de zararlı yayın yapacaktır. Bu, kaçınılmaz bir durumdur.

Gazetelerin önemini kavrayan Osmanlı hükümeti, yazarların ve gazetelerin bir kısmını maddeten desteklemiştir. Osmanlı'nın bu davranışı dış dünyaya karşı kendisini savunacak birkaç ağız bulmak endişesinden kaynaklanmaktadır. Fakat, bu çabanın fazla iyi bir sonuç vermediğini tarih göstermektedir. Hatta **Levand Herald** gibi gazeteler devletten aldığı ödeneği artırabilmek için şantajlara başvurmuş; bunun için de sık sık kapatılmıştır. **La Phare du Bosphore** gibi bazı gazeteler de patrikhanenin menfaatlerini önplana çıkararak bir nevi misyonerlik faaliyeti yürütmüşlerdir.

Böylesine zararlı faaliyet yürüten gazete ve gazeteciler olduğu gibi, Osmanlı hükümetinin faydasına yayın yaptığından dolayı kapatılan gazeteler ve soruşturmaya uğrayan gazeteciler de olmuştur. **Alexandre Blacque**'nin gazetesi dış baskılardan dolayı kapatılmış ve kendisi de soruşturmaya uğramıştır. Osmanlı hükümetinin kendisini savunan bir gazeteyi kapatması ve yazarı

³²-Cemil MERIC: age., s.124.

hakkında soruşturma açması aslında bir tezattır. Bu tezat, aynı zamanda imparatorluğun içine düştüğü aczi de en güzel şekilde ifade eder.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1850'li yıllarda yabancı dillerde 15 kadar gazete yayınlanmaktadır. Bunlardan bazıları tarih sırasıyla şunlardır:

Türkiye'de yabancıların çıkardığı ilk gazete Fransız elçiliği tarafından Fransızca olarak yayınlanan **Bulletin des Nouvelles**'dir (1795). Gazete, Fransız Devrimi'nin heyecanını yansıtan ve tüm dünyanın desteğini kazanmak amacıyla devrimin gayelerini anlatmaya çalışmaktadır. 6-8 sayfa halinde onbeş günde bir yayınlanmış olan bu gazetenin hiçbir sayısı bugün mevcut değildir.

İstanbul'daki ikinci gazete, yine Fransızlar tarafından Fransızca olarak çıkartılan **Gazette de Constantinople**'dir (1796). Bu gazete, dört sayfalık olmak üzere ayda bir çıkmış olup, gazetenin bütün haberleri Fransa ile alakalıdır.

Fransızca yayınlanan üçüncü gazete **Alexandre Blacque** tarafından çıkarılan **Spectateur Oriental**'dir (24 Mart 1821-31 Mart 1827). Gazete, İzmir'de yayınlanmış olup, Osmanlı hükümeti lehinde, Ruslar ve İngilizler aleyhinde yayınlar yaptığından dolayı kapatılmıştır. Bu özelliğiyle basın tarihimizde kapatılan ilk gazete olma ünvanını almıştır. Gazete, dış haberlere geniş yer ayırırken, özellikle siyasal alanda yaptığı yayınlarla basın tarihimizde önemli bir aşama olmuştur.

İzmir'de yayınlanan diğer bir gazete de **Le Smyrneen (İzmirli)**'dir. Bu gazete, 3 Temmuz 1824 ile 11 Eylül 1824 tarihleri arasında Fransızca olarak yayınlanmıştır. Hükümet aleyhinde yayınlar yapınca 11. sayısında kapatılmıştır.

Fransızca olarak yayınlanan beşinci gazete, yine **Alexandre Blacque** tarafından çıkarılan **Le Courrie de Smyre (İzmir Postası)**'dir (1831). **A. Blacque**, yazılarında Osmanlı hükümetinin politikalarını savunmuştur. Bunun için de **A.**

Blacque, Sultan II. Mahmud tarafından İstanbul'a çağrılarak **Moniteu Ottoman'ı** (1831) çıkartması istenmiştir.

Le Moniteur Ottoman (Osmanlı Gazetesi) (1831), Fransızca yayınlanan altıncı gazetedir. **Sultan II. Mahmud'un** isteği üzerine yayınlanan yarı resmî bu gazetede **Takvim-i Vekayi'de** yayınlanan birçok haber yer alır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, gazetenin başında **A. Blacque** vardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı dilde yayınlanan diğer gazeteleri de şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **Journal de Smyre** (1833-1915)
- **Echol de L'Orient** (Doğu'nun Yankısı) (1838-1845)
- **Impertial** (1841-1912)
- **Journal de Constantinople** (1846-1866)
- **Presse Orient** (İstanbul, 1849-1854)
- **Courrier d'Orient** (1854)
- **La Turquie** (1866)
- **Levand Herald** (1867)
- **La Reforme** (1869-1922)
- **La Phare du Bosphore** (Boğaziçi Feneri)(1870-1890)
- **Stamboul** (İstanbul, 1875-1964)³³

B. Türkiye'de Türkçe Yayınlanan Basın:

Bir devrin çehresini anlamak için, o devirde yayınlanan dergi ve gazetelere bakmakta fayda vardır. Dergiler ve gazeteler, yayımlandıkları devri en iyi biçimde yansıtan aynalardır. Basın ve yayın hayatında böylesine önemli bir yer işgal eden dergi ve gazetenin iç ve dış politika açısından faydasının keşfedilmesi geçen yüzyılın başlarına rastlar. Batının aksine Türk basın hayatı oldukça geç sayılabilecek bir dönemde başlamıştır. Önünde geniş

³³-Daha fazla bilgi için bk. M. Nuri İNÜĞÜR: **Basın ve Yayın Tarihi**, 3. Baskı, Der Yay., İst., 1993, s.165-172.

bir Batı basın tercübesi bulunmasına rağmen, Türk basınının bunu yeterince değerlendirebildiği söylenemez.

İlk Türk gazetesi olan **Takvim-i Vekayi** (1831) böylesi bir ortamda **Sultan II. Mahmud**'un emri doğrultusunda yayınlanmaya başlamıştır. Otorite elinde doğan **Takvim-i Vekayi** bir gazete olmaktan çok bir bülten niteliğindedir. Osmanlı sultanının gazetenin yayınlanmasına izin vermesinin temelinde de devlet icraatlarını halka rahatça duyurabilme amacı yatmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Osmanlı sultanları, **Sultan Abdülaziz**'e kadar gazetelere maddi destek vereceklerdir.

Takvim-i Vekayi'den sonra yayınlanmaya başlayan diğer bir gazete de **William Churchill** tarafından çıkarılan **Ceride-i Havadis**'dir (1840). Bu gazete de **Takvim-i Vekayi** gibi kamuoyu oluşturmak için devletten yardım alır, fakat uzun yıllar yayınlanmasına rağmen bu amacına ulaşamaz.

Bu gazetelerden sonra yayınlanan gazete ise, mesleki bir gazete olan **Veka-i Tıbbiye**'dir (1850).

Görüldüğü üzere ilk gazeteler ya resmi ya da yarı resmi gazetelerdir. Bu özelliklerinden dolayı da sosyal ve siyasal düşünce dünyasının gelişmesi için herhangi bir katkı yapamamışlardır. İlk gazetelerin yaptıkları en önemli iş, yabancı gazetelerden dış haberlerle ilgili haberleri çevirmek, 'tevcihat'ları ve bir de okuyucu mektuplarını yayınlamak olmuştur. Bununla beraber, özellikle **Ceride-i Havadis**'in üslubu ileride yayınlanacak olan gazeteler için bir nümune teşkil edecektir. Böylelikle bir gazete üslubu gelişmeye başlayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan ilk özel gazete, **Agâh Efendi** ile **Şinasi**'nin çıkartmış olduğu **Tercüman-ı Ahvâl**'dir. (21 Ekim 1860). Bu gazeteyle birlikte Türk basın hayatı yeni bir çehre kazanır. Gazetenin giriş yazısında o ana kadar düşünmekten çok uygulamaya açık olan Türk toplumunun en azından kendi vatanının menfaatleri için düşünmesi istenmektedir. Şinasi

tarafından kaleme alınan 'Mukaddime'ye şu şekilde başlanmaktadır, ki bu da oldukça yeni bir tavidir:

"Mademki bir heyet-i ictimaiyyede yaşanan halk bunca vezâif-i kanuniye ile mükelleftir, elbette ki, kâlen ve kalemen kendi vatanının menâfiine dair beyân-ı eskâr etmeği cümle-i hukûk-ı muktebesesinden addeyleyler. Eğer şu müddeaya bir sened-i müsbit aranılacak olsa, maarif kuvvetiyle zihni açılmış olan milel-i mütemeddinenin yalnız politika gazetelerini göstermek kifâyet eder." (Tercümân-ı Ahvâl, nr. 9, Teşrîn-i Evvel 1277/22 Ekim 1860)³⁴.

Şinasi, aynı üslubuna daha sonra çıkartacağı **Tasvir-i Efkâr**'da (1862) da devam edecektir:

"Her bir devlet, idaresine müvekkel olduğu bir heyet-i mecmua-i milliyenin bekâsıyla pâyidâr ve hayr ü menâfi'ine muvafık surette tedbir-i mehâm eylemekle, kavfî'l-iktidâr olmak kâziyesi, mânend-i bedihîyi ulâ burhandan müstağnidir. Bir hâl-i medeniyette bulunan halk ise kendi menâfi'inin hakkına ne surette sarf-ı zihin eylediği tercemân-ı eskârı olan gazetelerin lisanından malum olur." (Tasvir-i Efkâr, nr. 1, 30 Zilhicce 1278/27 Haziran 1862)³⁵

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Şinasi, gazete ile halkı eğitmeyi amaçlamaktadır. Zaten Tanzimat neslinin temel düsturu da budur.

Tasvir-i Efkâr'dan sonra hemen her sayısında dünyadaki siyasi gelişmeleri özetleyen bir makale yayınlayan **Mecmua-i Fünûn** (1863-1865) yayın hayatına girer. **TANPINAR**'a göre bir 'mektep' vazifesi gören *"Bu mecmua bizde, Büyük Fransız Ansiklopedisi'nin on sekizinci asırdaki rolünü oynar."* ³⁶. **Cemil MERİÇ** ise, **TANPINAR**'ın bu düşüncesine katılmamaktadır. **MERİÇ**'e göre, *"Fransız Ansiklopedisi, yükselen bir sınıfın kavga silahıydı. Nassları devirmektir amaç;*

³⁴. Mehmet KAPLAN-Inci ENGINÜN-Birol EMİL.: age., 511.

³⁵. age., s.512.

³⁶. Ahmed Hamdi TANPINAR: age., s.180.

nassları, yani kiliseyi. 'Mecmua-i Fünûn', bir avuç bürokratin nâşir-i eskârıdır; daha doğrusu Batı'dan ithal edilen posa fikirlerin sergilendiği bir meydan. Ne milleti temsil eder, ne ictimâî bir sınıfı. Bununla beraber, düşünce tarihimizin bir sayfasıdır; bedbaht veya bahtiyar bir sayfası. Hangimizde koleksiyonu var?"³⁷

İki önemli tecessüsün **Mecmua-i Fünûn**'a bakış açısındaki farklılıkta, düşünce dünyaları etkili olsa gerektir. Yoksa, her ikisi de aynı noktada odaklanmaktadırlar: **Mecmua-i Fünûn**'un önemli bir dergi olduğunda...

Mecmua-i Fünûn'un çıktığı sıralarda **Ceride-i Havadis** ile **Tercümân-ı Ahvâl** arasında bir tartışma vardır. **Tercümân-ı Ahvâl**, **Ziyâ Paşa**'nın yazdığı bir yazıdan dolayı kapatılınca bu tartışma da sona erer.

Osmanlı İmparatorluğu'nda o zamana kadar dergi ve gazeteleri de içine alan bir basın yasası yoktur. Daha önce çıkarılmış olan basın yasaları, sadece kitapları içine almaktaydı. Bu ortam içerisinde, 1909'da Matbuat Kanunu kabul edilene kadar yürürlüğe kalacak olan Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe konur (1864). Bu nizamname 1852 tarihli Fransız Basın Yasası'ndan çevrilmiştir³⁸.

Bu dönemde yayın hayatına giren önemli gazetelerden birisi de **Ali Suavi**'nin başyazarlığını yaptığı **Muhbir**'dir (1866). **Muhbir**, daha sonra yayınladığı yazılardan dolayı kapatılacaktır. Gazeteyi, Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan **Ali Suavi**, orada da çıkartmaya devam edecektir.

12 Mart 1867'de iktidara keyfî olarak nitelendirebilecek yetkiler tanımış olan **Kararnâme-i Âlî** yürürlüğe konur. Vasiyetnamesinden anladığımıza göre, basın hürriyeti taraftarı olan **Âlî Paşa**, vasiyetnamesinde basın hakkında şunları söylemektedir:

"Basın hürriyeti ancak hatâlarını düzeltmek istemeyen hükûmetler için tehlikelidir. (...) Basın hürriyeti kötülükle

³⁷-Cemil MERIC: Bu Ülke, 6. Baskı, İletişim Yay., İst., 1992, s.101.

³⁸-Alpay KABACALI: Türk Basınında Demokrasi, KBY., Ank., 1994, s.17-18.

savaşmak ve faydalı olmak isteyen her hükûmetin tabii müttefikidir. Bugünkü idârede basın, Osmanlılar arasında zayıf bir bağ kurabiliyor. Amme menfaati, bilhassa taşrada meşhûl; tek kaygı: Özel çıkar. Basına ve genel olarak her nevi yayına geniş bir hürriyeti vermeli. (...) Basın, millet meclisi kuruluncaya kadar bu meclisin yerini tutacaktır. (...) Yapılacak ilk iş, basını bütün engellerden kurtarmak ve tam bir hürriyete kavuşturmaktadır.”³⁹

Böylesine iyimser düşüncelere sahip olan Âli Paşa'nın kararnamesinin bu görüşlerle örtüşmediği aşikardır. Teoride iyimser düşüncelere sahip olan Âli Paşa'nın pratikte farklı davranmasını tüm Tanzimat nesli için de söyleyebileceğimiz 'eklektizm' kelimesi ile izah etmek mümkündür.

Bu kararnamenin ardından içerde yayın yapma imkanı bulamayan Yeni Osmanlılar, Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldılar. Orada Mustafa Fazıl Paşa'nın da yardımıyla Hürriyet ve Muhbir gibi birçok gazete yayınladılar.

Basındaki bu yeni gelişmeler karşısında Türk gazetecileri, “dikkati çekecek kadar kısa bir süre içinde, haberden yoruma, yorumdan tenkide, tenkidden muhalefete ve muhalefetten de direnmeye geçme oluşumunu tamamladılar.”⁴⁰

11 Ağustos 1875'de basına yeni bir yasak daha getirilir. Buna göre, artık, gazeteler yayınlayacakları ilavelerde, tevcihati, resmî duyuruları yayınlayabileceklerdi. Bu kararnameye uymayan gazetelerse, bir aydan üç aya kadar kapatılacaktı⁴¹. Bunun ardından 11 Mayıs 1876'da Mahmud Nedim Paşa tarafından hazırlanan Sansür Kararnamesi yayınlanır. Büyük tepki alan bu kararnamede özetle şu hükümler yer almaktadır:

“Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli ve süresiz kapatmışsa da

39-Cemil MERİÇ: *Bir Facianın Hikâyesi*, s.165-166.

40-Bernard LEWIS: *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTKB, Ank., 1991, s.149.

41-Alpay KABACALI: *age.*, s.26.

basın disiplin altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce muayenesine karar verilmiştir. Bu karar da geçicidir.”⁴²

Bu kararname büyük tepki alır. **Mahmud Nedim Paşa**'nın azledilmesi üzerine, iki gün sonra sansürün kalktığına dair yeni bir kararname yayınlanarak bu kararname yürürlükten kaldırılır.

Basın, **Sultan V. Murad**'ın padişahlığı sırasında fırsattan istifade ederek rahat yayın yapmıştır. Hatta bu serbestiyetin devam edeceği kanısıyla yeni gazeteler ardısıra yayınlanmaya başlamıştır.

Sultan V. Murad'ın ardından tahta çıkan **Sultan II. Abdülhamid**'in ilan ettiği 1876 Anayasası'nın 12. maddesinde “*Basın kanun dairesinde serbesttir.*” denilecektir. Oldukça muğlak bu ifadeden dolayı basın hiçbir zaman tam serbestiyete kavuşamamıştır. Bununla birlikte yine de Birinci Meşrutiyet döneminde basının halk ve yönetim üzerindeki etkisinin arttığı söylenebilir.

14 Şubat 1878'te Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından sonra ülkede merkezî bir yönetim kurulmuştur. Bu dönemde basına sansür konmuş, yeni yasaklar getirilmiş, yasakları ihlal eden gazeteler kapatılmıştır, gazetelerin jurnal yapması için bazı gazetelere teşvik verilmiş, ülkeyi savunmak için yabancı basının satın alınmasına uğraşılmış ve yabancı ülkelerle içerdekilerden haberleşmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bunların pek çoğunda da büyük başarı kaydedilmiştir.

Basının bu kadar büyük baskı altında tutulması sebebiyle ikinci Yeni Osmanlılar hareketi olarak niteleyebileceğimiz bir hareket oluşmuştur. Jöntürkler yurt dışına kaçmışlardır... Jöntürkler, yurt dışında, **Meşveret** (1895), **Mizan** (1886-1909), **Osmanlı** (1897) ve **Şurâ-yı Ümmet** (1902-1908) gazeteleri gibi, önemli gazeteler çıkarmışlardır. Bu gazeteler, **Sultan II. Abdülhamid** aleyhtarı bir politika izlemişlerdir.

⁴²-M. Nuri İNÜÇÜR: *age.*, s.253.

Sonuç olarak, karmaşık bir yapı arz eden ondokuzuncu asırda basını tamamıyla serbest bırakmak mümkün değildir. Devletin bekası için, içten ve dıştan gelen bazı seslerin susturulması gerekiyordu. Bunun ölçüsünün fazlaya kaçtığı zamanlar oldu. Bunda idarecilerin basiretsizliği rol oynadığı gibi, basın mensuplarının gemenemez ikbal ihtirasları da rol oynamıştır. Bununla birlikte **Bernard LEWIS**'in dediği gibi, *"Abdülhamid çağının hadım edilmiş ve etkisiz gazeteleri bile, sadece sayılarını ve okuyucularını artırmak ve böylece daha fazla Türk'ü haber okumak gibi Avrupalı âdetine alıştırmakla da olsa, Türkiye'nin modernleşmesine katkıda bulundular."*⁴³

⁴³-Bernard LEWIS: *age.*, s.186.

Birinci Bölüm

İNCELEME

I. SERVET-i FÜNÛN'UN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKI YERİ

A. Derginin Şekil Özellikleri

Servet-i Fünûn dergisi 1891-1944 yılları arasında yayınlanmıştır. Bir ara günlük olarak da yayınlanan dergi, 1686. sayısından itibaren o devrin modasına uyarak ismini **Uyanış** olarak değiştirmiştir. Dergi, 6 Aralık 1928 yılına kadar Arap harfleriyle yayımlandıktan sonra harf inkılabını müteakiben Latin alfabesine geçmiştir. Dergide, Latin alfabesi ilk defa olarak **Ahmed İhsân**'ın 1928 yılında 1673. sayıda yazmış olduğu "*İstanbul Postası*"nda üç paragraf olarak gözükmektedir. Latin alfabesiyle basılmış ilk reklam ise, 1675. sayıdadır. Dergi, daha sonraları tamamıyla Latin alfabesine geçmiştir.

Üzerinde çalıştığımız 256-305. sayılar 25 Kânun-ı Sanî 1311 ile 6 Kânun-ı Sanî 1312 tarihleri arasında ihtiva etmektedir. Servet-i Fünûn dergisinin bütün yayın hayatı düşünüldüğünde istikrarlı olduğu söylenebilir. Gerçi, derginin birkaç defa günlük çıkma çalışmaları ve birkaç defa da kapatılması söz konusudur; ama, bunun derginin istikrarlı yayın hayatını fazlasıyla etkilediğini söylememiz mümkün değildir. Özellikle incelediğimiz kısımda dergi, istikrarlı olarak yayınlanmıştır. Dergi, bu dönemde haftalık olarak büyük boy halinde yayınlanmaktadır. **Recâizâde Mahmud Ekrem**. Servet-i Fünûn'un "*ilk intişarında yalnız on sahife iç kısımdan ve iki sahife kapaktan ibaret idi. Birinci altı ayın hutamında mündericât kısmı 12 sahifeye ve kapak da dört*

sahifeye"⁴⁴ çıkarıldığını ifade etmektedir. Ahmed İhsân ise, "22 Haziran 1311'den (4 Temmuz 1895) başlayarak gazeteye sekiz sayfalık bir siyasî bölüm eklenmiştir. Bu yıldan başlayarak *Servet-i Fünûn* teknik ve içeriğine bir siyasî renk verdiği gibi, edebî kimliğini de o zaman kurmaya başlamıştır." ⁴⁵ demektedir. İncelediğimiz dönemde ise *Servet-i Fünûn*, 16 sayfalık asıl kısım ve 8 sayfalık ilave kısım olmak üzere 24 sayfa olarak çıkmaktadır.

Servet-i Fünûn dergisinin asıl kısmının ilk sayfasının üst kısmında derginin kimlik bilgileri ve klişesi yer almaktadır. *Servet-i Fünûn* klişesinin altında "*Perşembe günleri çıkar. Menâfi-i mülk ve devlete hâdim musavver Osmânlı gazetesi*" ibareleri yer almaktadır. Bu ibarelerin altında ise Fransızca olarak şu ibareler yer almaktadır: "*Servet-i Funoun - Journal illustre TURC LE JEUDI - COSTANTINOPLE*"

Burada dikkat edilecek bir husus, *Servet-i Fünûn*'un kendisi için mecmua değil de gazete ibaresini kullanmasıdır. Yayın politikası açısından dergi niteliklerini taşıyan bir yayının kendisini gazete olarak tanımlaması ilginçtir. *Servet-i Fünûn*'un ilave kısmı için gazete ibaresini kullanmak belki mümkündür, ama kendisi için gazete denilmesi mümkün değildir. Aslına bakılırsa bir bülten niteliğinde olan ilave için de gazete tanımlamasını kullanmak yanlış olacaktır. Bu mülahazalardan dolayı biz de *Servet-i Fünûn* için geleneğe uyarak dergi ismini kullanmayı uygun gördük.

Servet-i Fünûn'un ilave kısmının başlığı ise şu şekilde kayıtlıdır: *Servet-i Fünûn* klişesinin altında "*Tevcihat ve Havadis Kısmı*" yazmaktadır. Bunların altında ise, yine Fransızca olarak "*SERVET-I FUNOUN: SUPPLEMENT POLITIQUE*" ibaresi yer almaktadır.

⁴⁴-Recaizade Mahmud Fikrem: "*Servet-i Fünûn'un Tarihçesi*", *Tarih ve Toplum*, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yay., nr.6, Haziran 1984, s.449.

⁴⁵-Ahmed İhsan TOKGÖZ, *Matbuat Hatıralarım*, İletişim Yay., İst., 1994, s.254.

Servet-i Fünûn'un asıl kısmıyla, ilave kısmının sayfa numaraları cild sonuna kadar ayrı ayrı devam etmektedir. Her cildin sonunda ise, derginin içinde hangi yazıların bulunduğunu gösterir bir indeks vardır.

Dergi, kendinden kapaklı olup, asıl kısmı kaliteli kağıda, ilave kısmı daha kalitesiz kağıda basılmıştır ve her sayının kapağında bir fotoğraf veya resme yer verilmiştir. Fotoğraf ve resimler siyah-beyaz olup, renkli resimler basılmaya 1318 yılından sonra başlanılmıştır⁴⁶. Derginin asıl kısmında fotoğraf ve resimler yer alırken, ilave kısmında fotoğraf ve resme yer verilmemiştir. Dergi, fotoğraf ve resim açısından çok zengindir. İncelediğimiz bölümde 400 civarında fotoğraf ve resmin yer alması da bu kanaatimizi destekler mahiyettedir. Ne yazık ki bu fotoğraf ve resimlerden pek çoğu yabancı şahıslara ve çeşitli manzara resimlerine aittir. Bununla birlikte az sayıda da olsa önemli Türk şahıslara da yer verilmiştir. Derginin kendi yazarlarından **İsmail Safa**, **Recâizâde Mahmud Ekrem**, **Hâlid Ziyâ** ve **Şemseddin Sami**'nin fotoğrafları dergide kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bu sayının Türk edebiyatında önemli bir inkılabı başarmış olan **Servet-i Fünûn** için az olduğu söylenebilir.

Servet-i Fünûn'un bu kadar çok fotoğraf ve resim yayınlamasında derginin sahibi olan **Ahmed İhsân TOKGÖZ**'ün etkisi büyüktür. **Ahmed İhsân**, **Servet-i Fünûn**'da bol resim yayınlamak amacındadır. Bu amaçla yeni resim baskı tekniklerini öğrenmek için bir ara Avrupa'ya dahi gitmiştir. **Recâizâde Mahmud Ekrem**, onun bu seyahatini şu şekilde anlatmaktadır:

*“Ahmed İhsân Bey, muhtelif usul-i hakkeri görmek ve resim klişelerinin suret-i tab'larını öğrenmek için Avrupa'ya bir seyahat icrâ etmiş, matbaaları gezmiş, o zaman yeni icad olunan çinko üzerine bilmimya hakk 'çinkografi' usulünü atölyelerde görmüş ve İstanbul'a avdet ederek **Servet-i Fünûn**'un*

⁴⁶-Recâizâde Mahmud Ekrem: agm., s.451.

resimlerine bir şekl-i nefaset vermeğe muvaffak olmuştur.” 47
Servet-i Fünûn'un 27. sayısındaki Tophane Caddesi çinkografi yöntemiyle kazınıp basılmış ilk resimdir⁴⁸.

Fuat Süreyya ORAL ise, **Ahmed İhsân**'ın resim düşkünlüğü hakkında şunları söylemektedir:

“Matbuatımızda resim neşretmek 1831'den 1896 senesine kadar din baskısı ile günah sayılıp yasak edilmiştir.

Bizde mecmuacılık yoluyla matbuata yenilik getirmiş olan **Ahmed İhsân TOKGÖZ** ilk defa olarak medeni bir cesaret göstermiş, eniştesi Şeyhülislamdan da kuvvet alarak matbuatımızda ilk defa olarak resimli bir röportaj neşretmiştir.

Servet-i Fünûn'da 1896 'Bursa'dan musavver mektup' başlığı altında, tren, iskele, yaylı araba, şadırvan resimlerinden ibaret 4 parça resimli ve resimaltlı bir röportaj çıkarmıştır.” 49

Ayrıca, devrin hükümdarı **Sultan II. Abdülhamid**'in de resme ilgi duyduğu bilinmektedir. **Sultan II. Abdülhamid**, **Tahsin Paşa**'ya “Her resim fikirdir. Bir resim yüz sahifelik yazı ile ifade olunamayacak siyasî ve hissî mânâları telkin eder. Onun için ben tahrirî münderecâtlarından ziyâde resimlerinden istifade ederim.” 50 demektedir. Yazının devamında ise **Tahsin Paşa**, **Sultan**'ın resimli gazeteye ilgisi için şunları söylemektedir:

“Hünkâr'ın bazı defalar bulunduğu iki dâire daha vardır ki, biri süferâyı kabul ettiği **Çit Köşkü**, diğeri bir Fransız mimarına yaptırdığı küçük mâbeyn dâiresinde de bir yazıhânesi vardı; bunun üstünde de o resimli gazeteler bulunuyordu.

Bunu ayrıca kaydedişimin sebebi kendisinin resimli gazetelere verdiği ehemmiyeti göstermektir.” 51

Resim ve fotoğrafa ilgisi olan **Sultan II. Abdülhamid**, zaman zaman **Servet-i Fünûn**'a da çeşitli resim ve fotoğraflar

47-agm., s.450.

48-Ahmed İhsan TOKGÖZ: age., s.252.

49-Fuat Süreyya ORAL: Türk Basın Tarihi, Birinci Kitap, Sanayii Nefise Matbaası, Ank., ?, s.162.

50-Tahsin Paşa: Sultan Abdülhamid-Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Boğaziçi Yay., İst., 1990, s.356.

51-Tahsin Paşa: age., s.356.

vermiştir. Bunların kiminin altında yazı vardır, kimininse yazı yoktur. Bu resim ve fotoğraflar olduğu gibi aynen yayınlanmıştır. Dergide yayınlanan bu resim ve fotoğraflarla dış devletlere çeşitli mesajlar iletilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Servet-i Fünûn'un ilave kısmının son sayfası reklama ayrılmıştır. Ayrıca, son sayfadan bir önceki sayfada da reklamların yer aldığı görülmektedir. Bu reklamlardan bazıları resimlidir. Derginin asıl kısmında reklamlara yer verilmemiş olması dikkat çekicidir. Bu bölümde, sadece ilan niteliğindeki yazılara yer verilmiştir.

Reklamların göze hoş gelmesi için dizayna dikkat etmek gerekir; fakat, **Servet-i Fünûn**'un bu konuda fazla hassas olduğunu söylemek mümkün değildir. Dergide kitap, dergi ve gazete ilanlarının büyük yekun tutması derginin edebî hava kazanmasında etkili olmaktadır. Böylelikle geçmişten günümüze kadar tüm dergilerde görülen bir garabet olan maddî kaygılarla edebî dergilerde edebiyattan alakasız ilan ve reklamların yayınlanması fasit dairesini kısmen de olsa **Servet-i Fünûn** kırabilmiştir.

Öte yandan dergilerin yaşayabilmesi için maddî kaygılardan uzak olmaları gerekir. Bu açıdan **Servet-i Fünûn**'un kısmen de olsa bu meselesini hallettiğini söylemek mümkündür. Bazı reklamların sürekli olarak yayınlanmış olması derginin maddî olarak desteklenmek istendiği kanaatini uyandırmaktadır. Özellikle Doktor Besim Ömer Bey, Doktor Tachdjian, Fofvalle Lambası, Fotoğrafçı Dirador ve Velespid ve Tamirat-ı Muhtelifesi reklamlarının sürekli olarak yayınlanması kanaatimizi destekler mahiyettedir. Ayrıca, **Servet-i Fünûn**'un devletten maddî yardım aldığı da bilinmektedir. **Ahmed İhsân**, **Matbuat Hatıralarım**'da devletten yardım alma ve derginin maddî kaynakları ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Servet-i Fünûn Meşrutiyet'e kadar yalnız Edebiyat-ı Cedîde döneminde giderlerini karşılayabilmiştir. O dönemin

dışında açıklarını Dahiliye'nin ödeneği ve matbaanın yardımıyla kapamıştır.” 52

Servet-i Fünûn dergisi, üç sütun halinde dizayn edilmiş olup, harf karakterleri okumayı kolaylaştırır mahiyettedir. İlave kısmında biraz daha küçük harf karakteri tercih edilmiş olup, yazıların arasına da çizgi çekilmiştir. Dergide yer alan bazı şiirlerin zaman zaman daha süslü görünmesi amacıyla farklı harf karakteriyle dizildiği de görülmektedir. Ayrıca, bazı şiirler bir resim içine yerleştirilmiştir. **Servet-i Fünûn**'da müstensih hatalarına da pek rastlanmamaktadır. Bu da **Tevfik Fikret**'in derginin kusursuz çıkması için fazlasıyla ihtimamlı davrandığını göstermektedir.

Servet-i Fünûn'da yer alan yazılarda Fransızca kelimelere yer verilmesi, Fransa kültürünün yazarlar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Yazılar içinde Fransızca kelimelere yer verildiği gibi, resimlerin altına açıklamaların Fransızcası da yazılmıştır. Bazı Fransızca kelimelerin Arap harfleriyle ve okundukları gibi yazılmış olması dergi üzerinde çalışacaklar için büyük problem teşkil edecektir.

286. sayısında **Servet-i Fünûn**, bir defaya mahsus olmak üzere vaktinden üç gün önce pazartesi günü intişar etmiştir. Bunun sebebini de 285. sayıda haber vermiştir. Bu habere göre derginin “*Tebrik-i cülûs-ı hilafetpenahî*” sebebiyle vaktinden önce intişar ettiğini öğreniyoruz. Derginin 287. sayısı ise vaktinde yayınlanmıştır.

Derginin ön kapağında derleyebildiğimiz diğer bilgiler ise şunlardır:

Sermuharrir ve müdürü: **Ahmed İhsân [TOKGÖZ]**

Fiati: “*Dersaadet nüshası 100 paradır.*”

Abone şartları:

52-Ahmet İhsan TOKGÖZ: age, s.104.

Dersaadet nüshası: “*Dersaadet*’te idarehaneden gelip almak şartıyla seneliği 100, altı aylığı 50, üç aylığı 25 kuruştur. Mahalline gönderilirse vilayet bedeli ahz olunur.”

Vilayet nüshası: “*Vilayette* seneliği 150, altı aylığı 80 kuruş olup üç aylığı yoktur.”

Ayrıca, üzerinde çalıştığımız sayılarda derginin basıldığı yerin ve yazı işleri müdürünün isimlerine rastlayamadık. Bütün kaynaklarda derginin Matbaa-i Ahmed İhsân’da basıldığı ve yazı işleri müdürünün de **Tevfik Fikret** olduğu ifade edildiği için biz de bu isimleri zikretmekte fayda görüyoruz.

Son olarak, derginin ilk başlangıçta 600 tiraja sahipken bu dönemde okuyucu sayısını artırarak tirajını 1900’a çıkarttığını söylemek istiyoruz.

Bunların dışında dergi hakkında daha geniş bilgi almak isteyenlerin bu çalışmanın diğer kısımlarına ve bu çalışmanın devamı niteliğindeki **Mehmet KONUKÇU**’nun çalışmasına bakmasında fayda vardır.

B. Yazar Kadrosu:

Servet-i Fünûn dergisi Türk edebiyatında büyük inkılap yapmasıyla doğru orantıda bir şair ve yazar kadrosuna sahip değildir. Çok az sayıda şair ve yazar **Servet-i Fünûn** hareketine katılmıştır. İncelediğimiz kısımdaki şair ve yazar kadrosu ise sanıldığığının aksine daha azdır. **Recâizâde Mahmud Ekrem**’in etrafında şekil bulan **Servet-i Fünûn** hareketinin yazar kadrosunun en önemli özelliklerinden birisi, kadronun genç olmasıdır. Böylesine genç bir kadroyla Türk edebiyatına ivme kazandıran **Servet-i Fünûn** neslini, edebiyat eleştirmenleri dikkatle takip etmişlerdir. Zamanla ise, onlara üstad payesini layık görmüşlerdir.

Servet-i Fünûn dergisi, ulaştığı kitlenin azlığı sebebiyle azınlık dergisi olarak nitelenebilir. Fakat, **Tanzimat Edebiyatı**’ndan daha fazla kitleler üzerinde etkili olduğu da

gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Onları böylesine başarılı kılan, yeni fikirlerini keskin ifadelerle savunmaları ve bunları başarılı örneklerle desteklemeleri olsa gerektir.

Servet-i Fünûn Edebiyatı içerisinde başlıca şu şair ve yazarlar yer alır: **Tevfik Fikret, Hâlid Ziyâ UŞAKLIGİL, Cenâb Şehâbeddin, Mehmed Rauf, Hüseyin Sîret ÖZSEVER, Hüseyin Suad YALÇIN, Hüseyin Cahid YALÇIN, Ali Ekrem BOLAYIR, Ahmed Reşid REY, Süleyman Nesib, Süleyman Nazif, Faik Ali OZANSOY, Celal Sahir EROZAN ve Safveti Ziyâ.**

İncelediğimiz kısımda bu yazarların hepsinin şiiri ve yazısı yoktur. Hareketin başlangıç halinde olmasının bunda etkili olduğu düşünülebilir. İncelememiz dışında kalan kısımların da incelendiğinde bu saydığımız isimlerin şiir ve yazılarının dergide ağırlık kazandığı görülecektir. Bu bölümde, **Servet-i Fünûn** neslinden şu şair ve yazarların isimlerine rastlamaktayız: **Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Ahmed İhsân TOKGÖZ, Ahmed Reşid REY (H. Nâzım imzasıyla), Ali Ekrem BOLAYIR (A(yın) Nâdir imzasıyla), Cenâb Şehâbeddin, Hüseyin Suad YALÇIN, Hüseyin Sîret ÖZSEVER (Sîret imzasıyla), Mehmed Rauf ve Tevfik Fikret.**

Bunların dışında şu isimleri de dergide çalışmalarıyla görüyoruz: **A(yın) (ع), A(gâh) H(üseyin), (A. (ع) H. (ح) imzasıyla), Ahmed Nedim, A. (آ) İrfan, Ali Haydar, Nureddin Ferruh ALKEND, Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI, Mahmud Sâdık (M. Sâdık ve Kadri imzasıyla), M(ehmed) C(avid) (M. C. imzasıyla), Menemenlizâde Mehmed Tahir, Hafız Mehmed, Mühendis Mehmed Hulusi, Mehmed Ziver (M. Ziver imzasıyla), Nâbizâde Nazım, Nevil, Osman Nuri, Recâizâde Mahmud Ekrem ve Tepedelenlizâde Kâmil.**

Tercümelerde ise şu isimleri görüyoruz: **Altman, Ansagrur, Brown ve Rayling.**

İncelediğimiz bölümde şiir ve yazı yazarların bazıları hakkında bilgi bulmamız mümkün olmadı. Bunda çoğunun asıl isimleriyle değil de imzalarıyla dergide yer almaları ve birçoğunun da okuyucu mektupları olması etkili oldu. Bu sebeple çalışmamızda bu kişiler hakkında bilgi veremedik. Ayrıca, haklarında birçok kaynaklarda bilgi bulabileceğimiz kişilerin hayatları hakkında detaylı bilgi vermeyi gereksiz gördük.

*

**

A(gâh) H(üseyin): Paris'ten gönderdiği mektuplarla **Servet-i Fünûn'a** katkıda bulunan bu kişi hakkında bilgi bulamadık. Mektuplardan anlaşıldığı üzere bu kişi Paris'te öğrenciliği münasebetiyle bulunmaktadır. Ne üzerine eğitim gördüğü ise mektuplarda belirtilmemiştir. Sürekli olarak bütün yazılarında **A. (ع) H. (ح)** imzası kullanan bu kişi hakkında sadece **Recâizâde Mahmud Ekrem'in Servet-i Fünûn'un** 1310 senesi hakkında yaptığı değerlendirmede şu sözleri bulabildik:

“Senenin ikinci cildinde el-yevm Rûsûmât Müdiriyet-i Umûmiyesi hukuk müşâviri olup o zaman Paris'te tahsil ve meşgul bulunan Agâh Hüseyin Bey'in Paris'ten gönderdiği şayan-ı istifade makalât-ı medeniyye görülür.”⁵³

Agâh Hüseyin yazılarında çok çeşitli konulardan bahsetmektedir. Bu konular, daha çok Fransız hayatı hakkında olmakla beraber, zaman zaman da tiyatrodan dil meselelerine, sosyal hayattan fennî keşiflere ve şiirden edebî incelemelere kadar birçok konuya değinilmiştir. Bu yazılarıyla **Agâh Hüseyin, Servet-i Fünûn** dergisinin vazgeçilemez bir yazarı olmuştur.

A.(ع) H.(ح): bk. A(gâh) H(üseyin)

⁵³.Recâizade Mahmud Ekrem: agm., s.450.

Ahmed Hikmet: bk. Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu](1870-1927): XX. yüzyılın tanınmış hikâyecilerindendir. Galatasaray Sultanisi'nden mezun oldu. Konsolos katipliği yaptı. Hariciye müsteşarlığında bulundu. Karaciğer kanserinden öldü. Yazarlığa devrin modasına uyarak fen ile ilgili eserler tercüme ederek başladı. 18 Mart 1893 yılında **Servet-i Fünûn**'da ilk yazısını yayınladı. "*Roman Fabrikası*" adındaki bu yazı, Fransızcadan aktarılmış mizahî bir yazıdır. Böylece topluluğa dahil olan **Ahmed Hikmet, Servet-i Fünûn**'un dil ve üslubunu kullanmaya başladı. Daha sonra Türkçülük ve Yeni Lisan Hareketi'ni benimsedi. Bu dönemdeki eserlerinde yerli ve millî konulara sade bir dille temas etti. **Ahmed Hikmet**'in incelediğimiz bölümde **Servet-i Fünûn** neslinin san'at anlayışını yansıttığı iki denemesi ve bir incelemesi vardır. Denemelerin birincisinde yazar, Karaca Ahmed Mezarlığı'ndaki izlenimlerini; ikincisinde de bir menekşe ile ilgili izlenimlerini anlatmaktadır. İncelemede ise, şiir ve resim ilişkisini ve edebiyatta taklitçiliğin mahzurlarını incelemektedir. Yazarın başlıca eserleri arasında **Haristan** ve **Gülistan** (1900), **Çağlayanlar**(1922) ve **Gönül Hanım**'ı (1971) sayabiliriz.

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

Ahmed Midhat Efendi (1844-1912): Tanzimat devri romancılarından. Bir yabancidan Fransızca öğrendi. **Mithat Paşa** tarafından himaye edildi. Bağdat'ta **Hace-i Evvel** ve **Kıssadan Hisse** kitaplarını yazdı. Kendi kurmuş olduğu matbaada kitaplar bastı. Rodos'a sürüldü. İlk romanlarını, oyunlarını Rodos'ta yazdı. **Sultan Abdülaziz**'in tahttan indirilmesi üzerine yurda döndü ve **İttihat** (1876) ve **Tercüman-ı Hakikat** gazetesini (1878) çıkarmaya başladı. 1908'den sonra Darülfünun'da ders okuttu.

Ahmed Midhat Efendi, Tanzimat döneminin en popüler yazarıdır. Sanat değeri zayıf 200 kadar eser veren **Ahmed Midhat Efendi**, kalemini halkın eğitimi yolunda bir araç olarak kullanmaya çalıştı. Bu özelliğiyle devrin 'Hace-i Evvel'i oldu. **Ahmed Midhat Efendi**'nin derginin incelediğimiz bölümünde **Tercümân-ı Hakikat** gazetesinden iktibas edilmiş İstanbul'un fethiyle ilgili bir yazısı mevcuttur.

Daha sonra dergiye eleştiri oklarını yöneltecek olan **Ahmed Midhat Efendi**'nin bir yazısının iktibas edilmesi ilginçtir. Bu yazıdan anlaşıldığı üzere **Ahmed Midhat Efendi** ile **Servet-i Fünûn** neslinin ikili ilişkileri başlangıçta iyidir. Hatta **Ahmed İhsân**'ın bir ara **Ahmed Midhat Efendi** ile birlikte resimli bir gazete çıkarma düşüncesi olduğunu **Matbuat Hatıralarım** adlı eserden anlıyoruz. **Ahmed İhsân** burada, "*Benim kesinlikle resimli haftalık gazete çıkarma hevesinde oluşum, Midhat Efendi'ye bizim yeni matbaayla kendi eski matbaasını bir ortaklıkta birleştirme düşüncesini esinledi. Düşünce canlandı, güçlendi, aramızda sözleşme hazırlandı ve imzalandı. Eğer bu sözleşme Ahmed Midhat Efendi'nin matbaasından gizli yararlar sağlayanların çıkarına dokunup onların entrikalarıyla suya düşmeseydi, otuz sekiz yıllık Servet-i Fünûn yerine Resimli Tercüman-ı Hakikat çıkacaktı.*"⁵⁴ demektedir.

Ahmed Nedim: Hakkında bilgi bulamadık. Edebiyat tarihimizde birkaç tane **Ahmed Nedim** tanıyoruz. Bu okuyucunun ileride birkaç eser sahibi olacak **Ahmed Nedim** olup olmadığına dair bir ipucu elimizde yok. Dergide, **Servet-i Fünûn**'a fotoğraf hakkında yazmış olduğu "*Diğer Varakadır*" ismiyle bir mektubu bulunmaktadır.

⁵⁴-Ahmed İhsan TOKGÖZ: age, s.47.

A.(7) İrfan: Hakkında bilgi bulamadık. Dergide “*Varid Olan Varaktır*” ismiyle fotoğraf müsabakasına katılmak için fotoğraf malzemesi bulamadığı konusunda bir mektubu vardır.

Ali Haydar: Bu da diğerleri gibi derginin fotoğraf müsabakasına katılmak isteyip de fotoğraf malzemesi bulamayan bir okuyucusudur. Hakkında bilgi bulamadık. Dergide, “*Varid Olan Varakadır*” ismiyle bir mektubu bulunmaktadır.

[ALKEND], Nureddin Ferruh (1877-1955)⁵⁵: Prens Sabahaddinci Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kurucusu ve programının yazarıdır. Fırka, 1909 Nisanında kapanınca Hariciye Nezareti'ne intisab etmiş, çeşitli ülkelerde görev almış, iç politikadan kesin olarak ayrılmıştır. En son olarak da Berlin Büyükelçiliği Müsteşarlığı görevini yerine getirmiş ve oradan emekliye ayrılmıştır.

“*Nureddin Ferruh, Servet-i Fünûn'daki çeşitli tenkit yazılarında, natüralizmi ve realizmi savunmuş, romantizmi ise tenkit etmiştir.*”⁵⁶ “*Nureddin Ferruh, realist, natüralist, romantist düşünürlerin yanında materyalistlere de yer veriyor..*”

⁵⁷ Yazar, dergide yazmış olduğu “*San'at*” başlıklı seviyeli yazısında san'at ve felsefenin bağlantılarını irdelemiş; ‘san'at san'at içindir’ ve ‘san'at halk içindir’ görüşlerini savunanlar arasındaki düşünce farklılıklarına değinmiştir.

Ansagrur: Dergide Cenâb Şehâbeddin tarafından çevrilmiş olan “*Karlar Altında*” isimli bir hikâyesi bulunan bu Alman yazarı hakkında bilgi bulunamamıştır.

⁵⁵.Daha geniş bilgi bk.: Tark Zafer TUNAYA: *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.1, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yay., İst., 1988, s.142-170.

⁵⁶.Yard. Doç. Dr. Mehmet AKGÜN: *Materyalizmin Türkiye’ye Girişi ve İlk Etkileri*, KTBY., Ank., 1988, s.496.

⁵⁷.age., s.129.

ARANDA, Gabriel: Muzika-i Hümayun muallimlerinden **Aranda Paşa'nın** hanımı olan bu yazar hakkında bilgi bulunamamıştır. Dergide **H. Nâzım** tarafından tercüme edilmiş olan bir hikâyesi mevcuttur.

A(yın) (C): Dergide, baytarlıkla ilgili iki sayı devam eden bir yazısı bulunan bu kişi hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Bilindiği üzere **Servet-i Fünûn** dergisi, edebî hava kazanmadan önce fen ile ilgili yazılar yayımlayan bir dergiydi. Bu yazılar da derginin o günlerinden kalma yazılardan olsa gerektir.

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem] (1867-1937): **Servet-i Fünûn** şairlerindedir. Namık Kemal'in oğlu olup, Mabeyn'de görevli olmasından dolayı dergide **Aydın Nâdir** imzasıyla görülmektedir. Kudüs mutasarrıflığına tayin edilene kadar, 18 sene Mabeyn'de görev yaptı. Aralıklarla Darülfünun'da müderrislik görevinde bulundu. Hayatının son zamanlarında büyük geçim sıkıntılarına düştü.

Ali Ekrem BOLAYIR, **Aydın Nâdir** müstearından önce **İlham** müstearını kullanmaktadır. **Servet-i Fünûn**'da yazmaya başlamasını ise, şu şekilde anlatıyor:

*"1311 sene-i rûmiyesinde Recâizâde Ekrem Bey merhum birgün Tevfik Fikret'i ve beni çağırды: 'Memleket edebiyatsızlıktan ölüyor, elde Ahmed İhsân'ın Servet-i Fünûn'u var, biraraya gelsek de şunu bir hâle yola koysak!' dedi. Birkaç gün sonra Fikret Servet-i Fünûn'a sermuharrir olmuştu, bir tezkeresini aldım. Benden mâlumât istiyordu."*⁵⁸

Bu yardım talebinden sonra **Ali Ekrem BOLAYIR**, **Servet-i Fünûn**'un 262. sayısından itibaren şiir, hikâye ve inceleme göndermeye başlar. Şiir, hikâye ve incelemelerinde

⁵⁸-Metin Kayahan ÖZGÜL: **Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları**, KBY., Ank., 1991, s.427.

Servet-i Fünûn neslinin san'at anlayışını uygulayan **BOLAYIR**, aynı zamanda yazılarında, **Edebiyat-ı Cedide**'nin san'at teorisyenliğini de yapmıştır. Bu anlayışın örneklerini incelediğimiz bölümde bol bol görmekteyiz. 1900 yılında **Tevfik Fikret**'le anlaşmazlığa düşene kadar yazılarını **Servet-i Fünûn** dergisinde yayınlamaya devam edecek olan **BOLAYIR**'ın eserleri arasında **Kırmızı Fesler** (1908), **Rûh-ı Kemâl** (1908), **Bâria** (1908), **Zılâl-i İlham** (1909), **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye** (1910), **Lisân-ı Edebiyat** (1914), **Lisân-ı Osmanî** (1916), **Ordunun Defteri** (1918), **Sükût** (1919), **Mama Dadım Darılır** (Tefrika, 1919), **Ana Vatan** (1921), **Recâizâde Ekrem** (1924), **Şiir Demeti** (1925), **Vicdan Alevleri** (1925), **Edebî Meslekler** (1928), **Namık Kemal** (1930), **Lisânımız** (1930), **Lisân-ı Nazım** (?), **Lisân-ı Nesir** (?), **Mesâlik-i Edebiye** (?), **Tâir-i İlâhî** (?), **Engel** (?)'i sayabiliriz.

[**BÖLÜKBAŞI**], **Rıza Tevfik** (1869-1949): XX. yüzyılın tanınmış şairlerindendir. Olaylı geçen çocukluk yıllarından sonra Tıbbiye'yi bitirdi (1897). Hareketli bir siyasî yaşantısı vardı. Sevr Antlaşması'nı imzalayan delegeler arasında yer aldı (1920). Yüzelliliklerle birlikte yurtdışına gitmek zorunda kaldı (1922). 1943'de çıkan af kanunundan sonra yurda döndü. **Servet-i Fünûn** devrinde yaşadığı halde, o ekip içinde yer almadı. İlk önceleri aruzla şiirler yazarken, daha sonraları hece ile yazmaya başladı. Şiirlerinde alt yapı olarak folklorik malzemeyi kullandı. Özellikle Bektaşî şairlerine ait folklorik malzemeyi kullanan **Rıza Tevfik**, ilginç kişiliğiyle her zaman dikkat çekmiştir. **Servet-i Fünûn**'un incelediğimiz bölümünde **Rıza Tevfik**'in Türk dilinin meseleleriyle ilgili olarak üç sayı devam eden "*Mebhas-i Lisân*" yazısı vardır. Yazar, bu yazıda, incelememizin ileriki bölümünde de görüleceği üzere Türk dilinin o zamanki problemi olan 'dilde tasfiyecilik' ve 'dilde sadeleşme' üzerinde durmaktadır. Bu yazıda, yazar, zaman zaman **Servet-i**

Fünûn nesliyle aynı çizgiye gelmesine rağmen, genel olarak orta yolu benimsemiştir.

Ayrıca, yazarın eserleri arasında şunları saymak mümkündür: **Textes Houroûfis** (1909), **Felsefe Dersleri** (1914), **Mufassal Kamus-ı Felsefe** (iki cild, 1914,1919), **Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi** (1918), **Rubâiyât-ı Ömer Hayyam (Hüseyin DANIŞ'le, 1918), Serâb-ı Ömrüm** (1934), **Tevfik Fikret** (1945).

Brown: Bu kişi hakkında bilgi bulamadık. Dergide, "*Mister Brown'un Mektubu*" başlığıyla **Ahmed İhsân TOKGÖZ'**ün **Avrupa'da Ne Gördüm** isimli kitabının tenkidinin yapıldığı bir mektubu mevcuttur.

Cenâb Şehâbeddin (1870-1934): **Servet-i Fünûn'**ün önemli şair ve yazarlarından. Askerî Tıbbiye'yi (1889) bitirdikten sonra, ihtisasını Paris'te yapmıştır (1890-1894). Paris'in edebî kişiliğinin belirmesinde önemli rolü olmuştur. Uzun yıllar mesleğiyle uğraştıktan sonra kendi isteğiyle emekliye ayrılmış (1914) ve bundan sonra Edebiyat Fakültesi'nde müderrislik yapmıştır (1914-1922). 1908 yılından sonra politikaya da atılan yazar, Millî mücadele yıllarında **Peyam-ı Sabah** gazetesinde millî mücadele aleyhinde yazılar yayınladı. Daha sonraları pişmanlık dolu yazılar yazsa da artık, iş işten geçmiştir. Bunun üzerine **Cenâb Şehâbeddin** siyasî yazılar yazmayarak kendisini edebiyata verdi. **Cenab'**ın çeşitli konulardaki yazıları dağınık olarak çeşitli gazete ve dergilerde mevcuttur. Bunlar bir araya toplanmamıştır.

Cenâb Şehâbeddin, Servet-i Fünûn dergisine en çok şiir ve yazı ile katkıda bulunan kişilerdendir. Dergide yayınlanan şiirlerinde **Servet-i Fünûn** neslinin genel şiir karakteristiğini gösteren **Cenâb Şehâbeddin**, nesirlerinde ise **Servet-i Fünûn** neslinin etkilenmiş olduğu Fransız edebiyatının ipuçlarını bize sunmaktadır. Ayrıca, yazarın Almanca'dan hikâyeler çevirmesi

devrin resmî politikası ile uyuşması bakımından dikkat çekicidir. **Cenâb Şehâbeddin**'in, eserlerinde mesleği olan doktorluk ile ilgili verileri de başarıyla kullandığını görmekteyiz.

Yazarın eserleri arasında şunları sayabiliriz: **Tâmât** (1887), **Hac Yolunda** (Tefrika, 1896; 1909'da toplanılmıştır.), **Yalan** (1911), **Evrâk-ı Eyyam** (1915), **Körebe** (1917), **Suriye Mektupları** (1917), **Tiryaki Sözleri** (1918), **Nesr-i Harb**, **Nesr-i Sulh** (1918), **Avrupa Mektupları** (1919), **Cenâb Şehâbeddin ve Vecizeleri** (1959), **Cenâb Şehâbeddin'in Bütün Şiirleri** (1984).

Dirador: Servet-i Fünûn'da sürekli olarak reklamları görülen bu kişi hakkında bilgi bulunamamıştır. Dergideki reklamdan fotoğrafçı olduğunu anladığımız bu kişinin, **Ali Haydar**'ın mektubuna cevaben göndermiş olduğu bir mektubu mevcuttur.

F. T. (ت): Hakkında bilgi bulamadık. Dergide "*Peşte Mektûbu*" ismi ile Peşte sergisi hakkında bilgi veren bir mektubu bulunmaktadır. Bu mektup, **Servet-i Fünûn** dergisinin sergilere verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.

H. (ح) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

Hüseyin Cahid: bk. [YALÇIN], Hüseyin Cahid

Hüseyin Kâzım [Kadrî] (1286/1870-1934): Trabzon valisi **Kadri Bey**'in oğludur. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Beylerbeyi Sıbyan Mektebi'nde, Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi'nde, Mülkiye Mektebi idadî kısmında okumuştur. İzmir İngiliz Mektebi'ni bitirdikten sonra özel olarak Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Yüksek derecede çeşitli devlet memuriyetlerinde bulunmuş ve milletvekilliği yapmıştır Ayrıca, Evkaf Nazırlığı ve Maliye Nazırlığı Vekilliği yapmıştır (1921). 1921'de bütün resmî

görevlerinden ayrılarak ortağı bulunduğu banka, ticaret ve sigorta şirketlerinde idare meclisi üyeliği ve başkanlıklarını yürütmüştür. 17 Ocak 1934'te kışı geçirmek üzere gittiği Tarsus'ta vefat etmiştir. Kitaplığını Üsküdar Selimağa Kitaplığı'na vakfetmiştir.

"Dil konusunda çeşitli çalışmaları olmasına rağmen edebiyatla ilgilenmeyen fakat toplulukla yakın ilişki içinde olan ve onları destekleyen Hüseyin Kazım Kadri"⁵⁹, Servet-i Fünûn'a 'araba'nın imlası hakkındaki yazılarıyla katkıda bulunmuştur. Dinî içerikli yazılarında Şeyh Muhsini Fânî müstear ismini kullanan Hüseyin Kâzım'ın, "Babası Kadri Bey, Hüseyin Kâzım'ın her şeyden evvel bir adam olmasına itina etmiş ve onu çocukluğunda İzmir'de bir İngiliz mektebinde yetiştirdikten sonra Avrupa'da bir ziraat mütehassısı yapmıştı."⁶⁰ Daha sonraları ziraatla ilgili kitaplar da yazacak olan Hüseyin Kâzım, ziraat hakkındaki düşünceleriyle Mehmet Akif ERSOY'un Safahat'ına da konu olacaktır⁶¹. Ayrıca Müdâfa-i

59.-Rahim TARIM: "Servet-i Fünûn Edebi Topluğunun 'Yeşil Yurt' Özlemi", Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ocak 1995, nr.2, s.187.

60.-Halid Ziya UŞAKIĞIL: Kırk Yıl, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969, s.530.

61. Dinle üç beş sene evvel geçen oldukça mühim,
Bir ufak hâdiseden bahsedeyim...

-Dinliyelim.

-Hüseyim Kâzım'ı elbette bilirsin?

-Lebbey?

-Kadri Bey zâde canım?

-Hâ! Şu bizim Kâzım Bey.

-O, zirâ'atle çok uğraştı, bilir çiftçiliği...

-Gördüm: Âsârı da var köylü için... Hem pek iyi.

-Bir zamanlar, hani, tenvîr edelim halkı diye,
Toplanırdık ya...

-Evet, "Hey' et-i Irşâdiyye".

-O senin söylediğin canlı eserler, sanırım,
Yeni bitmişti ki, gösterdi de bir gün Kâzım,
Dedi: "Meclisçe münâsibse basılsın da hemen,
Okusun taşralılar gönderdim meccânen."

Biz bu teklifi beğendik, aramızdan sâde,

İ' tirâz etti şu sûretle Recaizâde:

"Güzel yazılmış eserler ve şüphesiz ki müfid;

Fakat, basılsa okurlar mı? Bence azdır ümid.

Evet, beş on kişi ancak okur tenevvür eder."

Bizim mesârif-i tab'iyye olmayaydı heder."

Dedik: "Cevâbını versin mücllifin kendi."

Kabûl edildi bu teklifimiz, pek iyi, dendi."

-Ne söylemiş, bakalım, çünkü pek güzel söylesen?

Milliye Cemiyeti faaliyetleri içinde de yer almış olan Hüseyn Kâzım, yazmış olduğu çiftçilikle ilgili kitaplarla o zamana ışık tuttuğu gibi zamanımıza da ışık tutmaktadır⁶². Arap, Acem ve Türk edebiyatına vakıf olan yazarın irfanı hakkında Ali Ekrem BOLAYIR şu sözleri söylemektedir:

*"Böyle bir âlimin Avrupa irfânından behre-mend olmadığı tasavvur bile edilemez. Hüseyn Kâzım Bey garbın ictimâî, felsefî, edebî muhalledâtını tedkîk etmişti. Fransızca'yı pekiyi bilirdi."*⁶³

Ali Ekrem BOLAYIR onun iç ve dış portresini şu ifadelerle anlatmaktadır:

"Kadri Bey-zâde Hüseyn Kâzım Bey kısaya mâil orta boylu, genişçe omuzlu, büyücek başlı, yüksek alınlı, çekme burunlu, saçlı, kaşlı, bıyığı, sakalı siyah renkli; sîmâsı pembe esmer, gözleri fevkalade cezzap ve nâfîz, ağzı gayet güzel insan idi. (...) Mânevi şahsiyetine gelince: Hüseyn Kâzım'ın ahlâkı güneşin nûru kadar temiz idi ve ben bunu elli senelik tecrübeme istinâden söylüyorum. Husûsî hayâtında gayet muntazam ve mütemâdî sa'y ü ikdam, son derece nezâhet, vatana nâ-mütenâhî

-Söz aldı, başladı Kâzım:

-Efendiler, beyler,

Şu bahsi geçmiş eserler nedir? Zirâdir.

(...)

Efendiler, bize fitrat nümûne gösteriyor,
Diyor ki: Gâyeniz uğrunda bezledin emeği;
Düşünmeyin hele hiçbir zaman esirgemeyi.
Efendiler, bu eserler de şimdi bastırılır,
Biner biner saçılır yurda, çünkü lâzımdır.
Buyurdular ki: Fakat bastırıp dağıttık mı,
Ziyân olup gidecek, hem büyükçe bir kısmı.
Efendiler bilirim ben de çok bu işte ziyân;
Şu var ki: Savrulan eskârı toplayıp okuyan,
Velez pek az kişi olsun zuhûr eder mutlak.
Bizim de gâyemiz ancak o nesli kurtarmak."

-İlakikaten diyecek yok be! Âferin Kâzım!

-Zavallı Ekrem o gün "hakka ser-fürû lâzım"

Deyip rücu' edivermişti.

Mehmet Akif ERSOY: *Safahat (Edisyon Kritik)*(Haz.:M. Ertuğrul Düzdağ),

KBY., Ank., 1990, s.343-344.

⁶²-Daha geniş bilgi için bk. Nâzım H. POLAT: *Müdâfa-i Milliye Cemiyeti*, KBY., Ank., 1991, s.7; 63-65; 150-153.

⁶³-Metin Kayahan ÖZGÜL: a.g.e., s.490.

muhabet, her büyüklüğe meftûniyet, her küçüklükten teneffür hüküm-fermâ idi. O menhiyâtın hiçbirine hemen hemen hiç düşmemiştir. Zevcesine, çocuklarına son derece merbut, her manâsıyla müttekî, sefâhetten müctenip, fakat hakikî ihtiyaçlara karşı gayet kerîm idi."⁶⁴

Servet-i Fünûn nesli, **Sultan II. Abdülhamid**'in baskıcı yönetiminden bunaldıkları bir zamanda **Hüseyin Kâzım**'ın Manisa'da bulunan çiftliğine kaçmayı düşünmüşlerdi; fakat, muvaffak olamamışlardı.

Tanin gazetesini **Tevfik Fikret** ve **Hüseyin Cahid YALÇIN** ile birlikte çıkararak **Hüseyin Kâzım**'ın **Büyük Türk Lügati** (1927-1945) isimli bir eseri vardır. Yazarın tespit edebildiğimiz diğer eserleri şunlardır: **Hak ve Hakikat** (1288/1909), **Felaha Doğru, İslâmiyetin Avrupa'ya Son Sözü** (1328-1331/1912), **İstikbale Doğru** (1329-1331/1313), **Çiftçi Çocuğu** (1329/1331-1913), **Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü** (1329/1331-1913), **10 Temmuz İnkılâbı ve Netaici, Türkiye İnkırazının Sâikleri** (1336/1920), **Yirminci Asırda İslamiyet** (1339/1923), **Nuru'l-Beyan. Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi** (1340/1924), **Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume** (1340/1924), **Tebareke Hocası** (1937), **İnsan Hakları Beyannamesinin İslam Hukukuna Göre İzahı** (1949), **Kabahat Müslümanlıkta Değil Müslümanlardadır** (1952), **Ziyâ Gökâlp'in Tenkidi** (1989), **Balkanlardan Hicaz'a İmparatorluğun Tasfiyesi** (1992), **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım** (1991), **Türkiye'nin Çöküşü** (1992).

Neşredilmemiş elyazması eserleri, makale, tercüme ve hatıraları **Türk Petrol Vakfı Kitaplığı**'ndadır.

Hüseyin Kâzım: bk. Hüseyin Kâzım [Kadrî]

⁶⁴-age., s.488-489.

Hüseyin Suad: bk. [YALÇIN], Hüseyin Suad

Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık (1864-1930): XX. yüzyıl yazarlarından. Mülkiye'nin idadi kısmını bitirdikten sonra hükümetçe Almanya'ya ziraat öğrenimine gönderildi. Berlin'de bir yıl kaldıktan sonra, hastalanarak geri döndü. Mülkiye'nin yüksek kısmını da bitirdi (1885). Aynı yıl ekiminde Babiali Terceme Odası Hulefalığı'na tayin edildi. Daha sonra bu görevinden ayrılarak gazetelerde fıkra türünden yazılar yayınlamaya başladı. Sırasıyla **Mir'at-ı Alem, Saadet, Tarık, Tercüman-ı Hakikat, Sabah, İkdam, Servet-i Fünûn, Şurâyı Saltanat ve Yeni Gazete**'de çalıştı. Türkiye'de ilk defa kurulan İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne ilk reis seçildi.

Yazılarında **Mahmud Sâdık** isminden başka, **M. Sâdık, Aydın Galib, Osman Galib, Galib Kadri, Kadri, Çatlak Zurna ve Mırnav** müstearlarını kullandı. Ölene kadar basınla ilgilenen **Mahmud Sâdık**, "*öldüğü zaman Türk gazetecilerinin en yaşlısı ve Türk basını'nın emekdârı ve 'Şeyh'ül-Muharrirîn' idi.*"⁶⁵

Servet-i Fünûn'un incelediğimiz bölümünde ve daha sonraki yıllarda pek çok yazısı yayınlanan **Mahmud Sâdık**, derginin önemli yazarlarından. Derginin incelediğimiz bölümünde "*Musâhabe-i Fenniye*"leri ve edebî incelemelerini yayınlamıştır. Buradaki yazılarında **M. Sâdık** ve **Kadrî** imzalarını kullanmış olup, genellikle yeni icatlar ve keşiflerle ilgili yazılar yazmıştır. Diğer yazılarında ise eğitim ve tercüme faaliyetlerinin eğitim üzerindeki etkileri üzerinde durmuş ve **Fransuva Coppee ve Paul Verlaine**'nin hayat hikâyelerini anlatmıştır. Yazarın bulabildiğimiz eserleri arasında şunları sayabiliriz: **Takvimden Yapraklar (1912), Tekâmül (1913).**

⁶⁵-Mücellidoğlu Ali ÇANKAYA: **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III, Mars Matbaası, Ank., 1968-1969, s.206-207.

M. C.: bk. M(ehmed) C(avid)

Mehmed (Hafız): Hakkında bilgi bulunamamıştır. **Servet-i Fünûn**'un bir okuyucusu olan bu kişinin dergide Kafkasya'nın Nahv şehrinden gönderdiği bir mektup vardır. Bu mektupta, derginin Kafkasya'ya da ulaştığı bildirilmekte ve böyle bir dergi çıkarttıkları için **Servet-i Fünûn** idarecileri kutlanmaktadır.

M(ehmed) C(avid) (1875-1926): Selanik tacirlerinden **Receb Naim Efendi**'nin oğlu olarak Selanik'te doğdu. Selanik'te **Şemsi Efendi İbtidai Mektebi**'nde ilk Feyz-i Sıbyan Rüşdiyesi'nde orta, **Dersaadet İdadisi**'nde lise öğrenimini tamamladı. 1896'da Mülkiye'den üçüncü olarak mezun oldu. Fransızca'ya kuvvetle vakıf olup Almanca, İngilizce, Rumca, Arabca ve Farsça'ya aşinaydı. Devlet memuriyetlerinde bulundu ve öğretmenlik yaptı. 1902'de görevlerinden ve memuriyetlerinden istifa ederek Selanik'e döndü. Burada **Mekteb-i Feyziye** adlı özel okulun müdürlüğünü yaptı. Aynı yıllarda merkezi Selanik'e nakledilmiş olan gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek Meşrutiyet için çalışmaya başladı.

Meşrutiyet'in ilanından bir hafta sonra Selanik'teki görevlerinden ayrılarak İstanbul'a geldi. Seçim hazırlıklarına başladı. 22 Kasım 1908'de **Mekteb-i Mülkiye ilm-i iktisat müderrisliğine** tayin edildi. Bu görevi 14 Eylül 1910'da birinci defa Maliye Nazırlığı'na getirilinceye kadar devam etti. Ekim 1908'den başlayıp Ocak 1909'da sona eren II. Meşrutiyet'in ilk seçimlerinde İttihat ve Terakki Partisi'nin adayı ve Selanik Mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girdi. Önce Bütçe Encümeni Raportörlüğü'ne seçildi. 31 Mart İhtilali'nden ve **Sultan II. Abdülhamid**'in hal'inden sonra 1 Mayıs 1909'da kurulan **Tevfik Paşa** kabinesine Maliye Nazırı olarak dahil edilmişse de İttihat ve Terakki Partisi merkezi bu tayinin kendilerine haber verilmeden

yapıldığını ileri sürerek **Mehmed Cavid Bey**'i işe başlamadan istifaya mecbur bırakmıştır.

12 Ocak 1910'da kurulan **İbrahim Hakkı Paşa** Kabinesi'ne Maliye Nazırı olarak girdi. Trablusgarb Harbi'nin başlaması üzerine düşen bu kabine ile birlikte birinci Maliye Nazırlığı sona erdi. 1914 seçimlerinde **Çanakkale Sancağı** mebusluğuna getirildi. **Said Halim Paşa**'nın istifası üzerine, 4 Şubat 1917'de teşekkül eden **Talat Paşa** kabinesinde ikinci defa Maliye Nazırı oldu. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilip mağlubiyeti kabul etmemiz üzerine 8 Ekim 1918'de bir yıl, sekiz ay, iki günlük icraattan sonra, çekilen bu kabine ile birlikte Maliye Nazırlığı'ndan ayrıldı. 14 Ekim 1918'de kurulan **Ahmed İzzet Paşa** kabinesine tekrar Maliye Nazırı olarak dahil edilmiş ise de, kendisinin ve Dahiliye Nazırlığı'na getirilen **Fethi OKYAR**'ın İttihat ve Terakki'ye mensub oluşları sebebiyle şiddetli tepkilere yol açtığından sözü geçen kabine icraata girişmeden dağıldığı cihetle Maliye Nazırlığı da tabii olarak son buldu.

İngilizlerin İstanbul'da kalan İttihat ve Terakki mensub ve militanlarını tevkif etmeye başladıkları sırada 175 gün İstanbul'da arkadaşı **Nuri Bey**'in evinde saklandı. Aralık 1919'da Avrupa'ya kaçtı. İsviçre'de oturdu. İkinci İnönü Zaferi'nden sonra Londra'ya davet edilen **Bekir Sami Heyeti**'ne delege olarak katılıp Londra'ya gitti.

Büyük zafer kazanıldıktan sonra 20 Aralık 1922'de İstanbul'a döndü. Kendisinin mali işlerdeki ihtisası ile Osmanlı borçlarının alınışına ait antlaşmaları yakından bilmesi gözönüne alınarak **Mustafa Kamal ATATÜRK**, **Rauf ORBAY** ve **İsmet İNÖNÜ**'nün isteği üzerine Lozan Konferansı Türk Delagasyonu'na dahil edildi. Ancak, kısa bir süre sonra bilinmeyen sebeplerden dolayı bu görevden afv edildi.

1926 Haziran'ında İzmir'de meydana çıkarılan Türk siyasî tarihine İzmir Suikastı Teşebbüsü adıyla geçen olayla ilgili görülerek tutuklandı ve yargılandıktan sonra suçlu görülerek 21 Haziran 1926 günü idam edildi.

Ahmed İhsân TOKGÖZ, Mehmed Cavid hakkında **Matbuat Hatıralarım**'da şunları söylemektedir: “İlk yıl, 6 Teşrin-i sani 1307 (18 Kasım 1891) tarihli 36. sayıda ‘M. Cavid, H. Cahid’ imzasıyla iğne işleri üzerine bir yazı yer alır. Böyle basit bir yazıyla *Servet-i Fünûn*'da yazı dünyasına atılan bu iki kalemin gazetemize yazı yardımcıları devrimden az önceye kadar sürmüştür. Bugün kendileri, *Servet-i Fünûn*'un çoğu yazarları gibi ülkemizde büyük bir yerde bulunmaktadırlar.”⁶⁶ Derginin incelediğimiz bölümünde ise M. C. imzasıyla, yazarın Bursa seyahatini anlattığı ve resimlerle tezyin ettiği “*Bursa'dan Musavver Mektûb*” isimli bir mektubu vardır.

Mehmed Cavid'in basılmış eserleri arasında şunları sayabiliriz: **İlm-i İktisat** (4 Cild) (1899-1911), **İhsâiyât** (İstatistik) (1909), “**Mâliye Nâzırı**” Selanik Meb‘usu Câvid Beyefendi tarafından îrad edilip Risâle şeklinde tab’ ile **Memâlik-i Osmâniye**'de neşr ve tevziine (Meclis-i Mebusan) Heyet-i Umûmiyyece karar verilmiş olan **Birinci Nutuk** (1911), **Malûmât-ı İktisâdiye** (1913), “1333 (1917) Senesi Muvâzene-i Umûmiye Kanunu Lâyihası Hakkında Mâliye Nâzırı ve Kala-i Sultanî Meb‘usu Câvid Beyefendi Tarafından Meclis-i Mebusan'da îrad olunan **Nutuk**'tur.” (1917).

Mehmed Hulusi (Mühendis): Hendese-i Mülkiye Mekteb-i Şahânesi muallimlerinden olan bu kişi hakkında bilgi bulunamamıştır. Dergide, “*Asr-ı Hazır-ı Hazret-i Padişahîde Terakkiyât-ı Fenniye*” isimli bir yazısı vardır.

M(ehmed) Rauf (1875-1931): *Servet-i Fünûn*'un **Hâlid Ziyâ**'dan sonra en tanınmış romancısıdır. Mehmed Rauf'un edebî kişiliğinin oluşmasında **Hâlid Ziyâ**'nın etkisi olmuştur. Roman, hikâye, mensur şiir ve tenkid gibi türlerde

⁶⁶-Ahmed İhsan TOKGÖZ: a.g.e., s.252-253.

olmak üzere otuzun üzerinde eser vermiştir. En tanınmış romanı Eylül'dür (1900).

Mehmed Rauf'un dergide **Servet-i Fünûn** neslinin san'at anlayışını yansıtan "*Çayırdağ Sonra*" isimli bir hikâyesi ve "*Uzaktan*" isimli fantastik deneme-hikâye karışımı bir yazısı vardır.

M(ehmed) Ziver (1868- ?): Hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanılmayan bu kişi 1888 yılında **Mürüvvet** gazetesi etrafında şekillenen 'lisân ve edebiyat' münakaşalarında edebiyat, özellikle imlâ bahsinde, taraf olmuştur⁶⁷. Ayrıca, bu kişi hakkında 1314 (1898) senesine ait **Nev-sâl-i Asr (Takvim-i Asr)**'da şu bilgileri bulabildik:

"Midilli cezîresi eşrâfından Kulaksızâdelere mensûb olan sâhib-i tercüme bundan otuz sene mukaddem dünyaya gelmiş ve Mekteb-i Sultanî'de ikmâl-i tahsîl eylemiştir.

Daha mektebde iken Anibal'ın tercüme-i hâlini ve bade't-tahsîl hikmet-i edebiye, güzel sözler nâm iken eser-i muteberi mevki-i istifâdeye vaz' etmiş olduğu gibi Berk ve Nihal risâil-i mevkûtesi ile Mürüvvet gazetesinde muharrirliği esnâsında müteferrik bir sûrette pek çok âsâr ve makalât yazarak iktidâr-ı kalemîsini irâe eylemiştir.

Rodos maarif müdürü iken tab' ettirdiği (Mutâlaât-ı Edebiye'si) intikâd ve tenkîd nokta-i nazarınca pek mühimdir. (Cezâir-i Osmâniye Târîhi) külliyyatından (Rodos, Kıbrıs) târîhleri birer gencine-i irfân itlâkına sezâdır.

Cerâid ve risâil-i mevkûtede müteferrik bir sûrette münderic makalât-ı edebiyesi ile mesâlik-i edebiyesi ve mezkûr külliyyât-ı târîhiyesi derdest tab' ve neşirdir.

Mîr-mûmaileyh en son memûriyeti olan İşkodra maarif müdürlüğünden ârıza-i vücûdiyesine mebnî istifâ etmekle âhiren

⁶⁷-Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Nâzım H. POLAT: "1888'de bir lisân ve edebiyat münakaşası-1", *Yedi İklim Dergisi*, İkinci Dönem, Temmuz 1992, nr.4, s.33-36.

Nâzım H. POLAT: "1888'de bir lisân ve edebiyat münakaşası-1", *Yedi İklim Dergisi*, İkinci Dönem, Ağustos 1992, nr.(24)+5, s.15-24.

bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i padişahîde Trabzon vilayeti maarif müdüriyetine tayin kılınmıştır.” ⁶⁸

Dergide, **M. Ziver**'in “*Kardeşim Tevfik Fikret*”e ibaresiyle, **Servet-i Fünûn** neslinin duygu dünyasını yansıtan “*Martı-Akdeniz Hatırâtından*” isimli fantastik bir denemesi bulunmaktadır.

Menemenlizâde Mehmed Tahir (1862-1902): XX. yüzyıl şairlerindedir. Tanzimat sonrası edebiyatı ile **Servet-i Fünûn** topluluğu arasında yer alan ‘ara nesil’ dendir. Özel öğretmenlerden Arabca ve Fransızca öğrenmiştir. Farsça’ya aşinadır. Mülkiye’yi bitirdikten sonra (1883), Adana, İzmir ve Selanik’te maarif müdürlüğü, lise öğretmenliği yaptı. İzmir Maarif Müdürlüğü sırasında eğitim ve öğretim sahasında faydalı işler yaptı. İstanbul’a dönünce Mülkiye’de edebiyat, Darülfünun’da ahlâk dersleri okuttu. 15 Ocak 1886’da çıkardığı **Gayret** dergisinde **Namık Kemal** ve **Abdülhak Hamid**’in yazılarını yayınladı. Derginin incelediğimiz bölümünde yer alan kâfiye hakkındaki yazısı **Servet-i Fünûn**’un görüşlerini dile getirmesi bakımından önemlidir. Bunun üzerinde çalışmanın diğer bölümlerinde bilahere durulacaktır. Yazarın basılmış eserleri ise şunlardır: **Elhan** (1887), **Yâd-ı Mâzi** (1888), **Osmanlı Coğrafyası** (1896), **Terâne-i Zafer** (1897).

Menemenlizâde Tahir: bk. Menemenlizâde Mehmed Tahir

M. Rauf: bk. M(ehmed) Rauf

M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık

M. T (ت) Fikret: bk. T(evfik) Fikret

⁶⁸-Nev-sâl-i Asr (Takvim-i Asr), 1314 senesine ait, (Haz.: K. Faik), İst., 1315, s.196-197.

M. Ziver: bk. M(ehmed) Ziver

Nâbizâde Nâzım (1862-1893): XIX. yüzyıl romancılarındandır. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi'nde ve Mühendishane'de okudu. Çok genç yaşta kemik vereminden vefat etti. Türk edebiyatının ilk natüralist roman örneğini verdi. 1891'den itibaren **Servet-i Fünûn**'da yazıları yayımlandı. Daha sonraları **Ahmed İhsân**'ın devam edeceği "*İstanbul Postası*" yazılarının ilkinini yazdı. Derginin incelediğimiz bölümünde **Nâbizâde Nâzım**'ın **Zehra** (Tefrika, 1895) romanı tefrika edilmiştir. **Nâbizâde**'nin diğer eserleri ise şunlardır: **Heves Ettim** (1885), **Mini Mini** yahut **Yine Heves Ettim** (1886), **Yâdigârlarım** (1886), **Zavallı Kız** (1889), **Bir Hatıra** (1889), **Kara Bibik** (1890), **Sevda** (1890), **Mini Mini Mektepli** (1891), **Hâlâ Güzel** (1891), **Hasba** (1891), **Seyyie-i Tesâmüh** (1891), **Esatir** (1891), **Aynalar** (1892).

Nevil (نويل): Bu kişinin hakkında bilgi bulamadık. Dergideki yazıdan anladığımıza göre, bu kişi İsveçli bir mühendistir. Haber niteliğindeki bu yazıda, İsveçli mühendis **Nevil**'in vasiyetnamesinin Avrupa gazetelerinde yayımlandığı duyurulmaktadır. Vasiyetnamenin muhtevasında, bu kişinin bıraktığı servetin faiziyle fennî ilimlerde başarılı olanlara ödüller dağıtılacağı duyurulmaktadır.

Nureddin Ferruh: bk. [ALKEND], Nureddin Ferruh

Osman Nuri: Hakkında Baytar Kolağası olduğundan başka bilgi bulunamamıştır. Dergide "*Mebhas-i Baytariye*" isimli bir yazısı vardır.

[ÖZSEVER, Hüseyin] Sîret (1872-1959): **Servet-i Fünûn** şairlerindedir. Mülkiye İdadisi'ni bitirdi. Hayatı yurt

içinde ve dışında sürgünlerde geçti. Mütarekeden sonra (1918) İstanbul'a döndü. Edebiyat öğretmenliği, Hariciye Nezareti Mektupçuluğu, Matbuât Umum Müdürlüğü yaptı. Derginin incelediğimiz kısmında **Servet-i Fünûn** neslinin şiir geleneğini yansıtan beş şiiri yer alan **ÖZSEVER**, şiirlerini üç kitapta topladı. Başlıca eserleri ise şunlardır: **Leyal-i Girizan** (1910), **Bağbozumu** (1928), **Kıvılcımlı Kül** (1937), **Kargalar** (1939), **İki Kaside** (1942), **Bir Mektubun Cevabı ve Hüseyin Avni Ulaş'a** (1948).

Rayling: Dergide "*Eski Dost*" isimli bir hikâye tefrikası bulunan bu kişi hakkında bilgi bulunamamıştır. Hikâye, Almanca'dan **Cenâb Şehâbeddin** tarafından tercüme edilmiştir.

Recâizâde Ekrem: bk. **Recâizâde Mahmud Ekrem**

Recâizâde Mahmud Ekrem (1847-1914): Tanzimat devri şair ve yazarlarından. **Servet-i Fünûn** hareketine fikir babalığı yapmıştır. Eserlerinde realizmin etkileri görülür. Şiirlerine ise aşırı derecede melankolizm ve santimentalizm sinmiştir. O da daha öncekiler gibi, ilk ürünlerini eski tarzda verdi. Daha sonraları ise, yeni akımın etkisiyle yeni tarzda eserler kaleme aldı. En önemli eseri, incelediğimiz bölümde tefrika edilmiş olan, **Araba Sevdası**'dır. **Araba Sevdası** romanının tefrika edilmesi üzerine **Servet-i Fünûn** dergisinde, 'araba' kelimesinin ilk harfinin imlâsı hakkında bir tartışma başlamıştır. Bu tartışma **Recâizâde Mahmud Ekrem** ile **Hüseyin Kâzım** arasında geçmiştir.

Recâizâde'nin eserleri arasında, **Afife Anjelic** (1870), **Nağme-i Seher** (1871), **Yâdigâr-ı Şebâb** (1873), **Atala** (1873), **Vuslat -yahut- Süreksiz Sevinç** (1874), **Ta'îm-i Edebiyat** (1879), **Zemzeme** (1883-1885), **Takdir-i Elhan** (1886), **Muhsin Bey -yahut- Şairliğin Hazin Bir neticesi**

(1889), Şemsa (1895), Araba Sevdası (1896), Nijad Ekrem (1911), Çok Bilen Çok Yanılır (1914)'ı sayabiliriz.

[REY, Ahmed Reşid] (1870-1956): Servet-i Fünûn şairlerindedir. Yazılarında Ahmed İhsân tarafından verilmiş olan H. Nâzım imzasını kullanmıştır. Mekteb-i Mülkiye'den mezun olduktan sonra (1888), o da Ali Ekrem BOLAYIR gibi, saraya mabeyn katibi olarak girmiştir (1890). 16 yıl bu görevde çalıştıktan sonra Kudüs mutasarrıflığına atandı. Galasaray Sultanisi'nde edebiyat öğretmenliği (1910) ve Dahiliye Nazırlığı (1912; 1919-1920) yaptı. İkinci Dahiliye Nazırlığı'ndan Sevr Antlaşması'na karşı olduğu için istifa etti. O zamandan sonra hiçbir resmi görevde çalışmayarak, ara sıra şiirler yazmak ve bilhassa tercümeler yapmakla meşgul oldu.

Yazarın, incelediğimiz bölümde çok sayıda çalışması mevcuttur. Bu çalışmalarda, Servet-i Fünûn neslinin genel san'at anlayışını bulmak mümkündür. Fantastik deneme, şiir ve hikâyelerinde Edebiyat-ı Cedide'nin umdelerine bağlı kalan yazar, incelemelerinde edebiyat ile sosyal hadiseler arasındaki etkileşime değinmiştir. Servet-i Fünûn'daki yazılarında da H. Nâzım müstearını kullanan REY, Ali Ekrem BOLAYIR'ın dergiden ayrılması üzerine, o da ayrılmıştır. Eserleri arasında şunları sayabiliriz: Nazariyât-ı Edebiye (1912), J. Racine Külliyyatı (Dört cild halinde, 1934-1935), I'Eneide (Vergilius'un eserinden tercüme, 1936), Gördüklerim, Yaptıklarım: 1890-1923 (1945-1947).

Rıza Tevfik: bk. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik

Safvetî: bk. Safvetî [Ziyâ]

Safvetî [Ziyâ] (1875-1929): Servet-i Fünûn romancılarındandır. Galatasay Sultanisi'ni bitirdikten sonra, Hariciye Nezareti'ne bağlı görevlerde çalışmıştır. 1896'dan

itibaren **Servet-i Fünûn** dergisinde yazmaya başlamıştır. Yazarın, derginin incelediğimiz bölümünde, "*Onların Ruhu*" isimli bir hikâyesi bulunmaktadır. Sadece bir hikâye ile dergiye katkıda bulunan yazarın, derginin bu bölümü için fazla bir önem ifade ettiği söylenemez. Fakat, daha sonra etkin hale gelerek derginin vazgeçilemez bir yazarı olacaktır. Yazarın başlıca eserleri ise, **Salon Köşelerinde** (1910), **Haralambos Cankiyadis** (1911), **Bir Safha-i Kalb** (1912), **Hanım Mektupları** (1913), **Kadın Ruhu** (1914), **Silinmiş Çehreler**, **Beliren Simalar** (1924)'dır.

Sîret: bk. [ÖZSEVER, Hüseyin Sîret]

Süleyman Nesib (1866-1917): **Servet-i Fünûn** şairlerindedir. Meşhur Şıpka kahramanı **Müşir Süleyman Paşa**'nın oğludur. Asıl ismi **Mehmed Sami**'dir. Mülkiye mezunu olan **Süleyman Nasib**'in bütün memuriyet hayatı maarif alanında geçmiştir. Şiirleri ve makaleleri ölümünden sonra bir heyet tarafından toplanılmıştır: **Servet-i Fünûn** dergisinin incelediğimiz bölümünde **Edebiyat-ı Cedîde**'nin şiir anlayışını yansıtan iki sonesi yer alan **Süleyman Nesib**'in eserleri arasında şunları sayabiliriz: **İlm-i Terbiye-i Etfâl: Usûl-i Terbiye** (1907), **Süleyman Paşa Muhakemesi** (1912), **Süleyman Paşazâde Sami Bey-Külliyât-ı Asâr ve İhtisâsât** (1918).

Tepedelenlizâde Kamil: Hakkında bilgi bulunamamıştır. Sadece **Ali Ekrem Bolayır**'ın **Hâtıraları**'nda ismi geçmektedir. **BOLAYIR**'a, **Mirsad**'da çok yazı yazıp yazmadığı konusunda soru sorulduğunda şu cevabı vermektedir:

"Hayır. Mirsad jurnal olundu; lağvedildi. İsmail Safa bir hafta istintaka uğradı. Sebebi, galibâ Tepedelenli Kâmil olacak, bir genç 'muğber' redifli bir gazel yazar, Mirsad'da yer bulunmaz, İsmail Safâ gazeli iki hafta tehir eder. Fakat Maârif'ten müsaâdesini almış olur. İki hafta sonra gazeli neşreder,

*o gün de Kâmil Paşa azlolunur. Şimdi düşünün lâ-akal sekiz on 'muğber', altında bir koca (Kâmil)!..."*⁶⁹

Ali Ekrem BOLAYIR'ın ismini tam hatırlayamadığına göre, bu kişi, o ekibin içinde önemli bir yer işgal etmediği anlaşılmaktadır. Derginin incelediğimiz bölümünde de sadece bir yazısı bulunmaktadır: "*Velespid Hâtıraları-!*". Bu yazıda, yazarın bisikletle gezerken çevreden edindiği izlenimler bir deneme üslubu içerisinde anlatılmaktadır.

T(evfik) Fikret (1867-1915): Servet-i Fünûn'un önemli şairlerindendir. Galasaray Sultanisi'ni bitirdi. Daha sonra aynı okula muallim ve müdür oldu. 1896 yılında Servet-i Fünûn'un başına geçti. Uzun yıllar Servet-i Fünûn dergisini yönettikten sonra dergi yönetimiyle düştüğü anlaşmazlık üzerine Servet-i Fünûn'dan ayrılarak inzivaya çekildi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra inzivasından çıkarak Hüseyin Cahid ile birlikte Tanin gazetesini çıkardıysa da umduğunu bulamayınca tekrar köşesine çekildi. Tevfik Fikret de daha öncekiler gibi, şiire eski tarzda başladı. Daha sonra Batı şiir tekniklerinden etkilenerek yeni tarzda ürünler verdi. Şiirlerinde Servet-i Fünûn'un şiir anlayışının uygulandığını görmek mümkündür. Fikret, Servet-i Fünûn'da "*Musâhabe-i Edebiye*"leri yazmaya başlayarak yeni bir geleneğin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. (...) Tevfik Fikret, derginin 256. sayısı ile 512. sayısı arasında 30 kadar Musâhabe-i Edebiyye kaleme almıştır. Derginin bu köşesinde şair, değişik edebî konuları gündeme getirirken yazılarının kimine başlıklar koymuş, kimilerini de başlıksız olarak yazmıştır. Başlık koyduğu konular, genellikle o günlerin gündemde olan edebiyat sorunları olarak dikkati çekmektedir. Söz gelişi, 'Nazire-perdazlık' (no:263), '(Hasta Çocuk) Manzumesi Nasıl Telakkî Edildi' (no:266), 'Lisân-i Şi'ir' (no: 267 ve 270), 'Evezân-ı Arûz' (no:292), 'Nazım mı Güçtür Nesir mi?' (no: 303),

⁶⁹-Metin Kayahan ÖZGÜL: a.g.e., s.426.

'Müstezadlarımız' (no: 307), 'Şuradan Buradan' (no: 309), 'İki Söz' (no: 364), 'Bir Arkadaşım' (no: 384), 'Harâbât'tan Bir Sahîfe' (no: 395), 'Te'sîr-i Evzân' (no: 396), "Ecnebler ve Türkçemiz" (no: 401), 'Âziyâde' (no: 402), 'Hafta-i Edebî' (no: 409), 'Birkaç Neşîde' (no: 413), 'Tasfiye-i Lisân' (no: 422), 'Coppee'nin Bir Şiiri' (no: 425), 'Bir mülâhaza' (no: 429), 'Romanların Tesiri' (no: 476) başlıklı edebî sohbetlerin her biri birer edebiyat sorununu dile getirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bunlardan üçünü de 'Musâhabe-i Edebiyye' (no: 277-278) ve 'Bir Muhâvere-i Edebiyye' (no: 366) başlığı altında manzum olarak kaleme almıştır." ⁷⁰ Biz, bu musâhabe-i edebiyeleri daha önceden İsmail PARLATIR tarafından Latin alfabesine çevrilerek yayınlanmış olması sebebiyle çalışmamızın 'Metinler' kısmına almadık.

Çok sayıda şiir ve yazı ile dergiye katkıda bulunan Tefvik Fikret'in eserleri arasında şunları sayabiliriz: Rübâb-ı Şikeste (1899), Haluk'un Defteri (1911), Şermin (1915), Tefvik Fikret-Dil ve Edebiyat Yazıları (1987).

T. (ت) F.: bk. T(efvik) Fikret

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân] (1868-1942): XX. yüzyıl yazarlarından. Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra (1887) kısa bir süre resmî görevde çalışmıştır. Daha sonra bu görevden ayrılarak ilk önce Umran isimli bir dergi çıkardı. "Umran dergisi padişah buyruğuyla ve bütün dergilerle birlikte yok" ⁷¹ edildikten kısa bir süre sonra Servet isimli bir derginin ilavesi olarak Servet-i Fünûn'u çıkarmaya başladı⁷². Ahmed İhsân,

⁷⁰-Doç. Dr. İsmail PARLATIR: Tefvik Fikret-Dil ve Edebiyat Yazıları, TTKB, Ank., 1987, s.VIII.

⁷¹-Ahmed İhsan TOKGÖZ: age., s.45.

⁷²-Ahmed İhsan TOKGÖZ, Matbuat Hatıralarım'da Servet-i Fünûn'un ilave olarak çıkması ve Servet gazetesi hakkında şu bilgileri vermektedir: "Ahmet Mithat'la öngörülen şirket suya düştükten sonra Musavver Tercüman-ı Hakikat çıkarma umudu da uçmuştu. Yeniden, haftalık gazete imtiyazı bulmak için koşmam gerekiyordu. Padişah yeni imtiyaz vermiyordu. Şunun bunun isteğiyle işlemi yapıp gönderilen gazete

bundan kısa bir süre sonra da **Servet-i Fünûn** dergisini müstakil olarak çıkarmaya başlamıştır.

Dergideki imzasız yazıların tamamını onun yazdığını yine dergiden öğreniyoruz: “*Gazetemizde münderic bilcümle imzasız makalât ser-muharririndir.*” ibaresi her sayının ikinci sayfasında mevcuttur. Dergide sürekli olarak “*İstanbul Postası*” yazılarını yazmıştır. Resimli bir dergi çıkartmak amacıyla olan **Ahmed İhsân**, bu amacını yerine getirmek için Avrupa’ya giderek yeni resim teknikleri öğrenmiştir. Bunları, yurda döndüğünde **Servet-i Fünûn** dergisinde başarıyla uygulamıştır. **Edebiyat-ı Cedîde Hareketi**’ne ve **Fecr-i Atî Hareketi**’ne derginin sayfalarını açmıştır. Uzun yıllar **Servet-i Fünûn**’u haftalık olarak yayınlamış, II. Meşrutiyet’ten sonra bir ara günlük olarak çıkartmaya çalışmışsa da muvaffak olamamıştır.

Ahmed İhsân, Pek çok Fransızca eseri de Türkçe’ye kazandırmıştır. **Jules VERNE**’nin seyahat romanlarını Türk okuyucularına tanıtan **Ahmed İhsân** öldüğünde Ordu

imtiyazlarının buyruğu çıkmıyordu. Demek ki varolan gazetelerden biriyle uyuşup, o gazeteye ek gibi, resimli dergi kurmak zorundaydım. O tarihte İstanbul’da **Ahmet Mithat**’ın **Tercüman-ı Hakikat**’inden başka günlük olarak **Filip Efendi**’nin eski **Vakit**’i yerine çıkan **Tarik**’i en eski gazetemiz olan **Churchil**’in **Ceride-i Havadis**’inin yerine geçen **Saadet ve Galata**’da **Millet Hanı**’nda yayımlanan **Rumca Konstantinopolis** sahibi **D. Nikolaidi**’nin öğleden sonra çıkarmakta olduğu **Türkçe Servet**’te ben de ajans telgraf haberleri çevirmenliği yapmıştım.

D. Nikolaidi’ye başvurduğum; ufak bir ücret karşılığında **Servet** gazetesine bir ‘fenni’ ek çıkarmak üzere ruhsat alıp bu ruhsatı bana vermeyi kabul etti, dilekçesini verdi. **Dilekçe Bâbâli Mathuat**’ından (**Mathuat Müdürlüğü**’nden) **Dahiliye**’ye (**Dahiliye Nezareti**’ne), oradan **Saray**’a gitti. **Servet** gazetesine ek olarak çıkacak resimli nüshanın **Servet-i Fünûn** adında olması hakkında ‘**kariha-i ilham-sabiha-i hazret-i padişahîden**’ (padişahın isabetli yüce düşüncelerinden) bir **Rum** adına buyruk çıktı. Artık ben sevincimden kabıma sığmıyordum. Çünkü daha matbaayı kurmadan **Tophane Müşiriyeti**’ndeki çevirmenlik görevimden çekilerek kendimi bütün bütün matbaacılık dünyasına adanmıştım ve gazeteci olmak istiyordum. **Servet**’in eki biçiminde izni çıkan **Servet-i Fünûn**’un hazırlığına başladım. **Tercüman-ı Hakikat**’le şirket kurmak için yitirilen zamanlara acımayı unutmuştum.

Basım anılarıyla ilgisi olduğundan, şimdi biraz **Nikolaidi**’nin günlük **Servet** gazetesinden söz edeyim. **Günlük Servet** gazetesi 1887’de çıkmıştı. İstanbul’da ilk Türkçe akşam gazetesiydi. Sahibi **Nikolaidi**, sanıyorum ki Yunanlılar tarafından Türkçe gazeteyle propagandaya özendirildiği gibi, saraya ve serhafiyeye çatarak oranın da korumasını kazanmıştı. Gazete çıktığı zaman **Muallim Naci** gibi o dönemin ünlü yazarlarının yazmalarını sağlamıştı.

Saray, birçok işe yaramazı, **Servet** gazetesine aylıkla kayırmıştı.(...)”

Ahmed İhsan TOKGÖZ: age., s.51-52,

milletvekiliydi. Ahmed İhsân'ın basılmış eserleri şunlardır: **Bir Serseri** (Terc.1897), **Takvim-i Umran** (Terc.1889), **Ekmekçi Kadın** (Terc.1890), **Nev Usul Fotoğraf** (1890), **Mumyanın İzdivacı** (Terc.1890), **İki Valide** (Terc.1890), **Demirhâne Müdîri** (Terc.1890), **Kruva Mor Kadınları** (Terc.1890), **Gizli Ada** (Terc.1890), **Karnaval Cinâyeti** (Terc.1890), **Seksen Günde Devr-i Alem** (Terc.1890), **Avrupa'da Ne Gördüm?** (1891), **Asyâ-yı Şarkî'ye Seyâhat** (Terc.1891), **Tuhaf Bir Hâne** (Terc.1891), **Kaptan Grand'ın Çocukları** (Terc.1891), **Deniz Altında Yirmibin Fersah** (Terc.1891), **Küçük Fıkralar** (1891), **Kontes Sara** (Terc.1891), **Gülle** (Terc.1891), **İlm-i Servet-i Mîlîl** (Terc.1891), **Yeraltında Seyâhat: Siyah Hindistan** (Terc.1892), **Hermin** (Terc.1892), **Mihver-i Arza Seyâhat** (Terc.1892), **Bir Kadının Ruznâmesi** (Terc.1892), **İki Sene Mekteb Tatili** (Terc.1892), **Bahse Ne Dersiniz?** (1892), **Bir Çinli'nin Çin'deki Mihneti: Çin'de Seyâhat** (Terc.1892), **Postacı** (Terc.1892), **Hırsız Kadın** (Terc.1892), **Cevv-i Havada seyâhat** (Terc.1892), **Demiryolları** (1892), **Kaptan Hateres'in Seyâhatı** (Terc.1892), **Sütçü Kız** (Terc.1892), **Fennî Eğlenceler** (Terc.1892), **Gençlik** (1893), **Ülfet** (Terc.1893), **Araba ile Devr-i Alem yahud Sezar Kaskabel** (Terc.1893), **Tek mi Çift mi?**(Terc.1893), **Roz-Liz** (Terc.1893), **Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn** (1. sene, 1895), **Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn** (2. sene 1896), **Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn** (3. sene 1896), **Altı Hafta Nil'de Seyâhat** (Terc.1896) **Hüsn ü An** (Terc.1896), **Sevdâ-yı Hakakî** (Terc.1896), **Genç Fromon ve Büyük Risler** (Terc.1896), **Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn** (4. sene, 1897), **Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn** (5. sene 1898), **Mavi Düşes** (Terc.1901), **Spencer Adası** (Terc.1902), **Şanseller** (Terc.1903), **Antil Adalarına Seyâhat** (Terc.1904), **Tuna'da Bir Hafta** (1911), **Servet-i Fünûn** (1912), **Tirol Cebhesinde, Ateş Hattında** (1917), **Yolda** (Terc.1927), **Rus**

Ateşi (Terc.1927), **Rapa-Novı Adası** (Terc.1928), **Matbuât Hatıralarım** (2. C.; 1930, 1931), **Sınâî, Ticarî, İktisâdî Avrupa** (Terc.1934).

[UŞAKLIGİL], **Hâlid Ziyâ (1866-1945)**: **Servet-i Fünûn**'un üç önemli yazarından birisidir. **Servet-i Fünûn**'un beyannamesi olarak kabul edilen **Mai ve Siyah** romanını **Servet-i Fünûn**'da tefrika etti. Fransız realist ve natüralistlerinin etkisinde kalan **Hâlid Ziyâ**, kitap olarak altı roman ve yüz ellinin üzerinde hikâye bırakmış ve hayatının son dönemlerinde eserlerini kendi eliyle sadeleştirmiştir. Yazar, romanlarının konusunu aydın tabakadan, hikâyelerinin konusunu ise halk tabakasından seçmiştir.

Anılarını, **Kırk Yıl** (1936) ile **Saray ve Ötesi** (1940-1942)'nde toplayan **Hâlid Ziyâ**'nın en meşhur eserleri arasında **Aşk-ı Memnu** (1900) ve **Kırık Hayatlar** (1924)'ı sayabiliriz.

Hâlid Ziyâ, "*Ahmed İhsân'ın mecmuası üç beş küçük hikâye ile alışkanlık peyda edilmiş bir köşecikti, orada bir dost evinde gibiydim.*"⁷³ dediği **Servet-i Fünûn** dergisinin incelediğimiz bölümünde **Edebiyat-ı Cedide**'nin bir nevi beyannamesi kabul edilen **Mai ve Siyah** romanını tefrika etmiş, "*Polonya Ormanı*" ile ilgili bir fantastik deneme ve "*Tedkikât-ı Edebiye-Goncourtlar*" ismiyle **Goncourt Kardeşler**'in hayat hikâyesini ve san'at anlayışlarını anlattığı bir edebî inceleme yazmıştır.

Uşşakizâde Hâlid Ziyâ: bk. [UŞAKLIGİL], **Hâlid Ziyâ**

[YALÇIN], **Hüseyin Cahid (1874-1957)**: **Servet-i Fünûn** yazarlarından. Çeşitli liselerde müdürlük yaptı. Meşrutiyet'in ilanından sonra **Tevfik Fikret** ve **Hüseyin Kâzım** ile birlikte **Tanin**'i çıkardı. Mütareke döneminde Malta'ya sürülenler arasında yer aldı (1919). Siyasî sebeplerden dolayı

⁷³-Halid Ziya UŞAKLIGİL: a.g.e., s.404.

1925-1926 yılları arasında Çorum'a sürgüne gönderildi. Ölümüne kadar **Ulus** gazetesinde başyazarlık yaptı. Ayrıca, hayatının çeşitli dönemlerinde milletvekilliğinde bulundu. 1908'den sonra siyasî yazarlığa geçen **Hüseyin Cahid**, Fransızcadan tercüme etmiş olduğu "*Edebiyat ve Hukuk*" isimli makaleden dolayı **Servet-i Fünun** dergisinin kapatılmasına sebep olmuştu (1901). **Hüseyin Cahid**, mücadeleci ve atak mizacıyla ve çalışkan karakteriyle **Servet-i Fünun**'a gelen eleştirilere cevap vermiştir. Yazarın incelediğimiz bölümde sadece "*Röneka*" isimli bir hikâyesi bulunmaktadır. Derginin 305. sayısında yayınlanan bu hikâye, yazarın daha sonra geliştireceği san'at anlayışı hakkında bize ipuçları sunmaktadır. **Hüseyin Cahid**'in önemli eserleri arasında **Hayat-ı Muhayyel** (1899) ve **Hayat-ı Hakikiye Sahneleri** (1910)'ni sayabiliriz.

[YALÇIN], **Hüseyin Suad** (1868-1942): **Servet-i Fünun** şair ve tiyatro yazarlarından. Tıbbiye'yi bitirdikten sonra, hayatını çeşitli yerlerde doktorluk yaparak geçirmiştir. **Cenâb Şehâbeddin**'in Tıbbiye'den sınıf arkadaşı olması hasebiyle, **Servet-i Fünun**'a ilk katılanlar arasında yer aldı. Kadın ve aşk konusunda yazdığı şiirlerle tanındı. **Gave-i Zalim** imzası ile yazdığı şiirlerini **Gavenin Destanı** adıyla topladı (1923). **Hüseyin Suad**, **Servet-i Fünun** neslinin içinde en çok tiyatro ile uğraşandır. Yazdığı piyeslerden bir kısmı **Darülbedayi**'de oynanmıştır. **Hüseyin Suad**, 1896-1910 yılları arasında yazdığı şiirlerini **Lâne-i Melâl** ismiyle toplamıştır (1910). Ayrıca, yazarın telif ve adapte olmak üzere yirmiyi aşkın piyesi vardır.

Servet-i Fünun'un incelediğimiz bölümünde, **Hüseyin Suad**'ın, **Edebiyat-ı Cedide**'nin şiir anlayışı doğrultusunda yazılmış üç şiiri ve doktorluğunun izlenimlerini görebileceğimiz bir a'mânın ölümü üzerine yazılmış bir denemesi mevcuttur.

C. Fikrî Faaliyeti:

Servet-i Fünûn dergisi, Türk edebiyatının uzun soluklu dergilerindendir; fakat, Türk edebiyatında bu uzun solukluluğuyla doğru orantıda -1896-1901 ve 1910-1912 yılları arasını saymazsak- aktif bir rol oynamamıştır. Dergi, hemen hemen hiç sosyal ve siyasî yaklaşımlar içine girmeyerek uzun ömrünü tamamlamıştır. Bunda, derginin yayınlandığı zamanlardaki siyasî hayatın belirsizliği etkin rol oynadığı söylenebilir.

Dergi, elli yılı aşan yayın hayatı boyunca kendini iki defa edebiyata önemli boyutta açmıştır. Sayfalarını açmış olduğu **Servet-i Fünûn Edebiyatı** (1896-1901) ve **Fecr-i Âtî Edebiyatı** (1910-1912), Türk edebiyatında önemli bir çığır başlatmışlardır. Bu özellikleriyle, Batı tarzı edebiyat anlayışının oluşmasında ve oturmasında önemli katkıda bulunmuşlardır. Özellikle bunlardan birincisi olan **Servet-i Fünûn**'un çok fazla etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Servet-i Fünun dergisi, edebî karaktere, çıkmaya başlayışının beşinci yılında bürünür. O zamana kadar dergi, bol resim yayınlayan, yeni keşifleri, popüler fen bilgileri ve sağlık bilgilerini halka duyuran ve bunların arasında da yabancı dilden çevrilmiş olan romanları yerleştiren bir dergi hüviyetindedir. Kısacası, suya sabuna dokunmayan bir dergidir. Dergi, bu özelliğini kısmen de olsa 1896-1901 yılları arasında da devam ettirecektir.

Derginin edebî karakter kazanmasında **Recâizâde Mahmud Ekrem**'in toplayıcılık özelliği büyüktür. Yoksa **Servet-i Fünûn** hareketinin içinde yer alan isimlerin bütünüyle bir fikrî birlikteliği olduğunu söylemek mümkün değildir. Onların bir araya gelmelerinde tesadüflerin rolü inkar edilemez bir gerçektir. Eğer bu fikrî bir birliktelik olsaydı, bir nevi rahatlama devri olan II. Meşrutiyet yıllarında tekrar bir araya gelebilirlerdi. **Hâlid Ziyâ**, bu birlikteliğin oluşması hakkında şunları söylemektedir:

“İşte Edebiyatıcedidenin doğuşu...”

Zannedilir ki bu doğumun bir gebelik devresi vardır, değil öyle bir hazırlık devresi, hatta doğduktan sonra adı bile yoktu. Orada toplananlar ve filiz vermeye başlayanlar bir tesadüf rüzgarının uğrağına nasılsa serpilivermiş tohumlar idi ki tesadüfün lütfuyla taze usarelerini besleyebilecek bir avuç toprak da bulmuşlar, oracığa tutunuvererek etrafi çeviren çalılıklardan varlıklarını koruyabilmişlerdi.”⁷⁴

Servet-i Fünûn dergisinin yayımlandığı yıllarda Türkiye, sistem değişikliği çalkantılarına sahne olmuştur. Türkiye önce; mutlakiyetten meşrutiyete, sonra da meşrutiyetten cumhuriyete ve cumhuriyetten sonra da tek partili hayattan çok partili hayata geçiş serüvenini yaşamıştır. Bu kadar hareketli bir dönemde dergi ve gazetelerin toplumun düşünce yapısını yansıtmaları beklenir. Fakat, **Servet-i Fünûn**, sanki bu olaylar hiç olmuyormuşçasına bir tavırla karşımıza çıkar.

İnceleme konumuz olan **Servet-i Fünûn** dönemi ise, tamamıyla **Sultan II. Abdülhamid** idaresi altında doğmuş, büyümüş ve ölmüştür. Dolayısıyla **Sultan II. Abdülhamid** döneminin bütün özelliklerini taşır.

Tanzimatçıların aksine iyi bir Batı eğitimi alan **Servet-i Fünûn** nesli orta halli ailelerden gelmişlerdir. İçinde yaşadıkları şartlardan memnun olmamaları ve **Sultan II. Abdülhamid** düşmanlığı ise, onları bir araya getirmiştir. İçlerindeki san'atkar hassasiyet ise onların birbirleriyle kaynaşmalarında önemli rol oynamıştır. Dışardan gelen tepkiler ise onların daha fazla birbirlerine kenetlenmesini sağlamıştır.

Sultan II. Abdülhamid döneminin baskıcı yönetimi **Servet-i Fünûn** neslini içine kapanık, marazî bir kişilik haline getirmiştir. Bu, tarihî hassasiyetten ve insandan uzak olan bir topluluk için kaçınılmaz bir sondur. “*Türk aydınuna hakim olan pozitivist ve determinist zihniyet ve hele bunlar da dahil olmak üzere bütün fikir akımlarının cemiyetimiz tarafından yanlış*

⁷⁴-Ahmed İhsan TOKGÖZ: a.g.e., s.406.

anlaşılması, Servet-i Fünûn'un edebiyatımıza getirdiği marazî ve hasta hassasiyetin benimsenmesine sebep olmuştur." 75 Bu maraziliğin ve hastalık derecesindeki hassasiyetin etkilerinin günümüzde de devam etmesi **Servet-i Fünûn** neslinin Türk toplumu üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından düşündürücüdür.

Servet-i Fünûn nesli, sosyal meselelere uzak kalmaları sebebiyle Türk toplumunun problemlerini, yaşadıkları devrin sosyal ve siyasî realitelerini eserlerinde işleyememişlerdir. Sürekli olarak Türk toplumunun meselelerinden ve dolayısıyla kendilerinden kaçmışlardır. **Cemil MERİÇ'e** göre, "*Servet-i Fünûn bir kaçış. Servet-i Fünûn bir müstağripler kervanıdır; her iskeleye uğrayan, hiçbir ülkeye yerleşmeyen bir kervan.*"76 **Mehmet KAPLAN** ise, bu kaçışın sebebini 'mekansızlıkla' izah eder.

Servet-i Fünûn şair ve yazarlarının birçoğu katı siyasal görüşlere sahip olmalarına rağmen politikadan kaçındılar. Kuvvetli bir sansür altında kalmaları da bunda etkili oldu. **Hâlid Ziyâ**, sansürün şiddetlice uygulandığı yılları şu şekilde anlatır:

"İstibdat zamanının yazıcılık âlemini dolduran engeller arasında hiç bıkmayarak, derin bir hor görürlülükle omuz silkilerek öte tarafa geçilecek tenkid ediciler daha vardı ki bu 'sansür' memurlarıydı.(...) Birader diyemezsiniz bir taraftan Sultan Murat, öte taraftan Reşad Efendi vardı, tepe diyemezsiniz. Yıldız Sarayı'nın bir tepede olduğuna işaret yapmış olurdunuz; sakal hele boya hemen padişahın boyalı sakalına işaret sayılırdı; ve böyle yüzlerce kelimeler vardı ki bir taraftan tutulup çekildikçe uzayan bir lastik gibi yıldıza kadar uzatılabilirdi." 77

Bu açıdan **Servet-i Fünûn** dergisi çok temkinlidir. Derginin klişesinde bile 'siyasî' kelimesini kullanmaktan kaçınır. İlave kısmında ise 'siyasî' kelimesini kullanmak yerine

75-Büyük Türk Klasikleri: C.X, s.275.

76-Cemil MERİÇ: Bu Ülke, s.146.

77-Halid Ziya UŞAKLIGİL: age., s.433-434.

'Supplement Politicue' ibaresini kullanmayı tercih eder ve ilave kısmında siyasî yorumlara sebep olacak yazılar yayınlamaktan kaçınır. Zaten asıl kısımda bu tür yazılar kendilerine hiç yer bulamazlar. Bununla birlikte, yazıların satır aralarına yerleştirerek siyasî eleştiri yapmak mümkündür. Bu da devrin toplumsal hayatını romanlar içine yerleştirmekle olabilirdi. **Servet-i Fünûn** nesli, kısmen de olsa bunu yapmışlardır. Özellikle, incelediğimiz bölümde tefrika edilmiş olan **Araba Sevdası** romanı bu açıdan önemli bir köşe taşıdır. Romanda bir önceki devrin toplumsal hayatı anlatılarak bir nevi devir tenkidi yapılmaktadır. Ayrıca, **Servet-i Fünûn**'un beyannameyi olan **Mai ve Siyah** romanının satır aralarında devir tenkidini bulmak mümkündür. Fakat, devir tenkidi açık açık yapılmadığı için bunları tespit etmek gerçekten zordur. Hem bu, güçlü bir muhalefet tarzı da değildir. **Servet-i Fünûn** neslini böylesine dolambaçlı yollara iten devrin soluk aldırılmaz yönetimidir.

Servet-i Fünûn neslinin eserlerinde işledikleri temler, gerçeklerden kaçış, hayal-hakikat tezdı, bedbinlik, tabiat, aile ve kadındır.

Servet-i Fünûn nesli, aradığını bulamayan bir nesildir. Yaşadıkları hayat onları sosyal dünyadan uzaklaştırmış, bedbin bir şekilde yaşadıkları mekandan kaçarak tabiata sığınmaya çalışmışlardır. Onlar için Yeni Zelanda'ya gitmek büyük bir emeldir. Bu emelin, daha ilk baştan itibaren, resimlere gizli yansımasını görmek mümkündür. Yeni Zelanda'ya gidemeyince **Hüseyin Kâzım**'ın Manisa'daki çiftliğine gitmeyi isterler. Bunu da beceremezler⁷⁸. **Ahmed Cemil**'in hayalleri gibi, onların da hayalleri hakikat karşısında paramparça olmaktadır.

Servet-i Fünûn şair ve yazarları kadın hassasiyetine sahiptirler. Bu, devir romanlarında kadın ve kadına ait eşyalar ve ev içi tasvirlerinde ortaya çıkar. Kadınların üslubu ile ilgili

⁷⁸-Daha fazla bilgi için bk.Rahim TARIM: *Servet-i Fünûn Edebi Topluluğunun 'Yeşil Yurt' Özlemi*", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 1995, nr.2, s.185-203.

yazılar yine bu dönemde yazılmaya başlar. Şiirlerde kadınlara ait imajlara yer verilir. Tanzimat nesillerinden farklı olarak kadın iç portresiyle birlikte çizilir.

Mehmet AKGÜN *Servet-i Fünûn* dergisinin, özellikle konumuzla ilgili olan dönemdeki **Goncourt**lar ile ilgili yazı ve **Nureddin Ferruh**'un "*San'at*" hakkındaki yazılarında, materyalizmin Türkiye'ye girişiyle ilgili ipuçlarından bahsetmesi bakımından dikkat çekicidir. Aynı yazının devamında **AKGÜN**, şunları ifade eder: "*Görüldüğü gibi Nureddin Ferruh, realist, natüralist, romantist düşünürlerin yanında materyalistlere de yer veriyor. 1896 yılında Servet-i Fünûn'da materyalistlerden bahsedilmesi, bu düşünce sisteminin yavaş yavaş memleketimize girme yollarını bulduğunu gösterir. Servet-i Fünûn'daki bu faaliyetler, sathîdir. Ancak bu çalışmalar sathî de olsa, bilhassa 1908 Meşrutiyet'inden sonra materyalizmin metodlu bir şekilde savunulmasına ve memleketimizde yayılmasına zemin hazırlar.*"⁷⁹

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın fonunda gizlenmiş de olsa bir neslin feryadı gizlidir. Onlar, her ne kadar düşündüklerini tam olarak söyleyemeseler de Tanzimat eğitiminin bir sonucudurlar. Bu eğitim, onların yolunu Batı'ya çevirmiştir. Batı ile kendi kültürlerini tam anlamıyla sindiremeden temas haline geçmelerinin zararları büyük olmuştur. Ayrıca, yıkılmakta olan bir devletin içinde olmaları da onları bedbin bir hayata sürüklemiş, sosyal ve siyasî konulardan uzaklaştırarak marazîleştirmiştir.

D. Edebî Faaliyeti:

Servet-i Fünûn bilindiği üzere önce fennî bir dergi olarak yayınlanmaya başlamıştı. Bizim incelediğimiz bölüm **Edebiyat-ı Cedide**'nin başlangıcıdır. Bu dönemde, derginin edebî faaliyetiyle dikkati çektiği herkesin bildiği bir gerçektir.

⁷⁹-Yard. Doç. Dr. Mehmet AKGÜN: *age.*, s.129.

Dergi, bu dönemde, doğrudan edebî ürün vermekte ve edebî ürünler hakkındaki meydana getirilen yazılardan teşekkül etmektedir. Biz, burada, **Servet-i Fünûn**'un 256-305. sayılarındaki edebî faaliyeti birkaç başlık altında inceleyeceğiz. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

1. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları:

Servet-i Fünûn dergisindeki biyografi ve tanıtım yazılarının kabarcık bir yekun tuttuğu çalışmanın tahlilî kısmı incelendiği zaman görülecektir. Fakat, bu yazıların içinde tam olarak biyografi diyebileceğimiz yazıların sayısı azdır. **Servet-i Fünûn**'daki yazılar genellikle tanıtım niteliğindeki kısa yazılardır. Bunların arasında da edebî şahsiyetlerin tanıtıldığı yazılar azdır. Bununla birlikte, yabancılar hakkındaki biyografi ve tanıtım yazılarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. **Servet-i Fünûn** edebî bir dergi olmasına rağmen daha çok bürokratların ve Avrupalı devlet adamlarının biyografilerine yer vermesi ve tanıtımlarını yapması dergi için bir tezat gibi gözükse de devrin şartları ve **Servet-i Fünûn** neslinin aldığı eğitim düşünüldüğünde bunun bir tezat olmadığı görülecektir.

Derginin incelediğimiz bölümünde önemli bulduğumuz kişilerin biyografilerini çalışmamızın metinler bölümüne aldık. Bunlar, **Arif Hikmet Bey, Ebuzziyâ Tefik Bey, Fransuva COPPEE, Goncourt Kardeşler, Hâlid Ziyâ, Marcel PREVOST, Paul VERLAINE, Süleyman Sûdî Efendi ve Şemseddin Sâmî Bey**'lerdir.

2. Dil ve Üslup:

Servet-i Fünûn Edebiyatı için getirilen en önemli tenkid, bu akımın dili ve üslubu konusundadır. **Servet-i Fünûn** nesli, Tanzimat neslinin aksine, konuşma dilinden uzaklaşarak, Arapça ve Farsça dil kurallarına geniş ölçüde yer verdiler ve o

güne kadar Türkçe’de pek nadir kullanılmış veya hiç kullanılmayan bazı kelimeleri sözlüklerden çıkararak yeniden kullanmaya kalkıştılar; veya ‘balona binici’ anlamına gelen ‘balon-süvar’ gibi yeni kelimeler türeterek Türkçe’ye yeni kelimeler katmaya çalıştılar. Bu dil anlayışı sebebiyle, şiirlerinin ve yazılarının anlaşılma boyutuna ulaştığı anlar olmuştur. Zaman zaman bu dil ve üslup anlayışlarından dolayı ağıdalı bir üslup benimseyerek devirlerinde yeni bir moda başlatma gayreti içine girdikleri de görülmektedir. Özellikle dergideki ilan ve vefat haberlerinde bu dil ve üslup anlayışının örneklerini görmemiz mümkündür. Onların böyle bir dil ve üslup benimsemelerinde yaşadıkları hayat şartlarının ve aldıkları eğitimin etkili olduğu söylenebilir.

Servet-i Fünûn nesli, devirlerinde yapılmakta olan ‘dilte tasfiyecilik’ ve ‘dilte sadeleşme’ hareketlerine kayıtsız kalmamışlardır. Bu konu ile ilgili olarak derginin incelediğimiz bölümünde yazılmış en önemli yazı, **Rıza Tevfik**’e ait olan “*Mebhas-i Lisân*” seri yazısıdır. Bu yazıda, o devire hakim olan bu iki dil anlayışından bahsedilmektedir. Bu iki dil anlayışı ise **Rıza Tevfik**’e göre şunlardır:

1. “*Arabî ve Farişî kelimeler bizim malımızdır.*”

2. “*Arabî ve Farişî olarak lisânımızda hâlâ mevcûd olan kelimeler bize ecnebîdir. Bize tamamen terkibî bir lisân gerektir. Bunun için ecnebî kelimelerin kâffesini tard ve ihrâc etmek lâzımdır.*”⁸⁰

Bu iki iddia karşısında **Rıza Tevfik**, orta yolu benimser. O, dilte tasfiye ve sadeleşme taraftarlarının yaptığı gibi dilden kelime atılmasına ve **Servet-i Fünûn** neslinin yaptığı gibi zorlamalarla yabancı dillerden kelime alınmasına taraftar değildir. Ona göre dünyada saf dil yoktur ve diller arasında kelime alış veriş olması gayet normaldir; fakat, bunun sağlıklı bir şekilde olması gerekir⁸¹. Bu dil anlayışıyla, **Rıza Tevfik**’in **Servet-i**

⁸⁰-Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]: “*Mebhas-i Lisân*”, S F, nr.265, s.61.

⁸¹-agm, nr.265, s.61.

Fünûnculardan farklı bir dil anlayışı benimsediği hemen fark ediliyor. Bununla birlikte, Rıza Tevfik'in Osmanlı lisanı hakkındaki görüşleriyle Servet-i Fünûn nesli ile aynı çizgiye geldiği görülmektedir. Bu görüşler ise şunlardır: Osmanlı lisanı *"şiiire elverişli ise de fenne ve felsefeye elverişli değildir. Fakat hiçbir lisân mükemmel değildir, daima tekemmül etmektedir."*⁸² Asılma bakılırsa bu sözlerin asırlardır devam eden Osmanlı lisanı ile ilim yapılamayacağı görüşünün bir yansıması olarak da düşünmek mümkündür. Burada dikkat çeken bir husus da dil için Türkçe kelimesini kullanmak yerine Osmanlı lisanı ibaresinin kullanılmasıdır. Gerçi aynı ifade tarzını Ayın Nâdir'de de görmek mümkündür. Ayın Nâdir *"Musâhabe-i Edebiye"*sinde *"dilimiz Türkçe değil Osmânlıcadır."*⁸³ demektedir.

Tevfik Fikret ise, *"Musâhabe-i Edebiye"*sinde dilde sadeleşme konusuna temas eder. Tevfik Fikret, dilde sadeleşmenin üç dilden mürekkebe olan Osmanlı lisanının Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerinden vazgeçmekle sağlanamayacağını savunur. Aynı yazının devamında Tevfik Fikret, *"Fikr-i hakîrânemce sadelik bir kere sözün vuzûhunu temin eden levâzım-ı fesâhetten biri olmak üzere telakkî edilmeli de sonra kendisinden daha ziyâde bir hizmet, daha başka bir tesir istenilmeli. Hele şurası hâtırdan çıkarılmamalı ki sadeliğin bir derece mâdûnu adiliktir; ufak bir muvâzenesizlik 'sade'yi 'adi' menzilesine indirebilir."*

Bir de lisânımızın, yani Osmânlıca'nın Arabî ve Farisî elfâz ve terâkibinden istiğnâsı kabil değildir; binâenaleyh sadeliği bu istiğnânın husûlünde aramak hiç doğru olmaz.

Esâsen sadelik sûretten ziyâde manâya taalluk ettiğinden bir fikir sade olursa tabîî on tebliğde delâlet eden söz de sade olur. Ancak sade bir sözü fazla tezyinât ile başka türlü göstermeye çalışmak adi bir tasalluftur; bugün yazı yazmak ne olduğunu bilenler içinde bu tekellüfî ihtiyâr edecek, etse bile bundan

⁸²-agm, nr.265, s.61.

⁸³-A(yın) Nâdir: "Musâhabe-i Edebiye", S F, nr.280, s.310.

müstefid olarak yazdığını herkese beğendirecek bir zat tasavvur edemem."⁸⁴

Dilde tasfiyecilik ve sadeleşme dışındaki tartışmaların dışında **Servet-i Fünûn** dergisinin incelediğimiz bölümünde 'araba' kelimesinin ilk harfinin ayın ile mi yoksa elif ile mi yazılması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma **Hüseyin Kâzım** ile **Recâizâde Mahmud Ekrem** arasında geçmiştir. Dergide birkaç hafta süren bu tartışmada **Recâizâde Mahmud Ekrem** 'araba' kelimesinin ilk harfinin ayın harfi ile, **Hüseyin Kâzım** ise elif ile yazılması gerektiğini savunmuşlardır. Her iki taraf da iddialarını ispat etmek için çeşitli Türkçe sözlüklerden delil getirmeye çalışmışlardır.

Servet-i Fünûn dergisinin incelediğimiz bölümünde argo dil konusunda da bir yazı yer almaktadır. Bu konu Paris muhabiri **Agâh Hüseyin** tarafından işlenmiştir. Yazıda Türk argosundan çok Fransız argosundan bahsedilmiş olup, Türk argosundan ise birkaç örnek verilmekle yetinilmiştir.

3. Şiir:

Bizim Batılı anlamda şiirimiz **Servet-i Fünûn** ile birlikte başlamıştır. Daha önceki nesil olan Tanzimat neslinin getirdiği şiir anlayışı, tam anlamıyla Batılı olmaktan uzaktır. Onların şiir anlayışına Doğu içindeki Batı da demek mümkündür.

Servet-i Fünûn nesli, şiirde konu ve tema birlik ve bütünlüğü fikrini geliştirmişler, böylece Tanzimatla başlayan konu birlik ve bütünlüğünü nihai hale koymuşlardır. Parça yerine bütün güzelliğini esas alarak manzumenin kompozisyonuna önem vermişlerdir. Bu dönemde **Abdülhak Hamid**'in kırılmış olduğu beyit anlayışı büsbütün ortadan kaldırılmış, anlamın bir mısrada bitmesine de pek önem verilmemiştir. Sırasında bir tek hükmü

⁸⁴-Tevfik Fikret: "Musâhabe-i Fidebiye", S F, nr.283, s.355.

veya anlamı bir kaç mısraya yaymak suretiyle nazmı nesre yaklaştırmışlardır.

Servet-i Fünûn devrinde şiir üzerinde ciddî olarak düşünölmeye başlanılmış ve yeni şiir anlayışı eski şiir anlayışının yerine ikame edilmeye çalışılmıştır. Şiirde şekil ile muhtevanın bir bütün teşkil etmesi ve mükemmelliğe ulaşması gerektiğine inanan **Servet-i Fünûn** neslinin hareket noktaları **Recâizâde Mahmud Ekrem**'in şu görüşüne dayanmaktadır: Her güzel şey şiire konu olabileceği gibi, vezin ve kafiyeli her şey şiir sayılamaz. Vezin ve kafiye olmadan da şiir olabilir. Özellikle "*kulak için kafiye*" ve "*göz için kafiye*" konusunun o devirde tartışma konusu olduğu bilinmektedir. Bu konu ile ilgili olarak **Menemenlizâde Mehmed Tahir**'in **Servet-i Fünûn** dergisinde yazmış olduğu "*Kâfiye*" makalesi dikkate değer bir çalışmadır. **Menemenlizâde Mehmed Tahir** ara nesile mensup olmasına rağmen şiirde kafiyenin nasıl olması gerektiği konusunda tavrını **Servet-i Fünûn** neslinden yana koyar. Bütün **Servet-i Fünûn** nesli yukarıda bahsettiğimiz **Recâizâde Mahmud Ekrem**'in düşüncelerinden mülhem olarak, şiirde kafiyenin önemli olduğunu, fakat bunun ille de göz için olması gerekmediğini, kulak için de kafiyenin olabileceğini savunurlar. **Ayın Nâdir**'in "*Musâhabe-i Edebiye*"si **Servet-i Fünûn**'un kâfiye anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir⁸⁵.

Şiir tekniği açısından diğer önemli bir konu da vezindir. **Servet-i Fünûn** nesli vezin hakkında ciddî olarak düşünmüş ve şiirde duyguya göre vezin değiştirme o devirde savunulmaya başlanılmıştır. Bu konuda, **Servet-i Fünûn** dergisi yazarlarından **Ayın Nâdir**'in düşüncesi şudur:

"Vezinlerimizi şiirlerimize göre intihâb etmeliyiz. Hafif, zarif, oynak, nazik hislerimizi büyük büyük, şiddetli evzan ile ifade etmeğe çalışırsak keza âli, hazîn, mehîb, hakîmâne

⁸⁵-Daha geniş bilgi için bk. **A(yın) Nâdir**: "*Musâhabe-i Edebiye*", S F, nr.280, s.310.

fikirlerimizi oyuncak vezinlere sığdırmak istersek bârid, hatta manâsız şeyler yazarız.”⁸⁶

Aynı yazının devamında **Ayın Nâdir**, “*Bir manzûmeyi nihayetine kadar bir vezin ile yazmak mecbûriyetinde değiliz.*”⁸⁷ der ve ayrıca, bu düşüncesinin istismar edilmesinden de çekindiğini ifade eder.

Duyguya göre şiirin veznini değiştirmede en önemli örnekleri ise, **Tevfik Fikret**’in verdiği görülmektedir. Bununla birlikte, **Ayın Nâdir** de içlerinde olmak üzere diğer **Servet-i Fünûn** nesli de şiirlerin konusuna uygun vezinler bulmak istedikleri için tek şiir içinde serbest ve geniş müstezadı denemişlerdir; fakat, bu çalışmaların **Tevfik Fikret**’in şiirleri kadar başarı kaydettiği söylenemez.

Tanzimat neslinin hece veznini övmelerine karşın **Servet-i Fünûn** nesli, hece vezniyle güzel şiirler yazılamayacağı kanaatini taşır ve geçirilen tarihî süreç sonucunda aruz vezninin ‘millî vezin’ haline geldiğini savunurlar. Bununla birlikte, **H. Nâzım**, “*Şiir Nedir?*” isimli makalesinde şiirin hece vezniyle yazılması gerektiğini ifade eder. Bu düşüncenin **Servet-i Fünûn** neslinin şiir anlayışını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Gerçi **Edebiyat-ı Cedîdeciler**’in, 1911’den sonra **Millî Edebiyat**’ın ağırlığını hissettirmesi üzerine bu tür gayretleri olmuştur, ama konumuz olan dönemde bu tür gayretleri görülmemektedir.

Servet-i Fünûn nesli, aruz veznine büyük bir taassubla bağlı kalmışlar ve aruzu Türkçe’ye uydurmuşlardır. Mesela **Hâlid Ziyâ**, mesai arkadaşı **Cenâb Şehâbeddin**’in aruzu kullanması hakkında şunları söylemektedir:

“Aruza parmaklarının arasında şaşkırtacak marifetler yaptıran, kafiyeleleri hiç beklenmeyen ve umulmayan yerlerden bir hokkabaz ustalığıyla avlayan, nazım şekillerine her gün bir elbise giydirerek bir kalyedoskop gibi türlü türlü renklerle gözleri

⁸⁶-A(yın) Nâdir. agm., s.310.

⁸⁷-agm., s.309-310.

kamaştırır bu san'atkâr sade bir şair değil harikalar yaratan bir ustaydı.”⁸⁸

Aynı yazının devamında ise, **Hâlid Ziyâ, Cenâb Şehâbeddin** hakkında şöyle bir ifade kullanır: “*Asıl düşmanları şaşırtan onun mevzuları oluyordu.*”⁸⁹ Bu ifadeden anlaşıldığı üzere, özelde **Cenâb Şehâbeddin**, genelde ise, **Servet-i Fünûn** nesli, şiirin mahiyeti hakkında düşünmüşlerdir. Yine şiirin mahiyeti üzerine düşünenlerden **Aydın Nâdir** ise “*Şiir Nedir?*” isimli yazısında şiirin mahiyetinin tayininin güç olduğunu söyler ve yine aynı yazıda şiiri sınırlamanın ve tarif etmenin mümkün olamayacağını savunur:

*“Ancak şiiri mutlak ve mehâsine hasretmek neden lâzım gelsin? Bir kuşun yuvasını yapması, bir hayvanın yavrusunu büyütmesi, bir horozun yiyecek bir şey bulur bulmaz hemen tavukları çağırıp itâm etmek istemesi gibi daima görülen, bilinen şeyler hep birer şiirdir. Bir kuru yaprakta güzellik bulunmasa bile bir şiir hiss olunur; hatta gözle görülmek mümkün olmayan hayvanât-ı hurdebînin hareket-ı kasriyesinde bile bir şiir mündemicdir. Hulasa mevcûdât ve harekâtın hepsi birer şiirdir ki bu itibar ile şiirin tahdîd ve tarifî kâbil olamaz”*⁹⁰

Son yıllarda şiirin sınırlamalardan kurtulduğunu savunan **Aydın Nâdir**, “*Musâhabe-i Edebiye*”sinde şunları söyler: “*Şu son onbeş yirmi senede şiirimizin terakkiyâtı mûcib-i şükrân bir dereceye varmıştır. Artık mahdûdiyetten kurtuldu; aşk ve yar, hatt u mey bahisleri nihayet buldu. Hissiyâtımızı takrir, meşhûdât ve muhayyelâtımızı tasvir ediyoruz.*”⁹¹ Bu şiir anlayışıyla **Servet-i Fünûn** neslinin şiirin konusunu enfüsî olmaktan kurtararak insana çevirdiklerini görüyoruz. Fakat, bu, ferdiyetçi bir insan anlayışıdır. Bu, “san'at san'at içindir” anlayışının dolaylı bir yansımasından başka bir şey değildir. Kanaatimizce, ferdiyetçi şiir

⁸⁸.Halid Ziya UŞAKLIĞIL.: *age.*, s.425.

⁸⁹.*age.*, s.425.

⁹⁰.A(yın) Nâdir: “Şiir Nedir”, S F, nr.274, s.315.

⁹¹.A(yın) Nâdir: “Musâhabe-i Edebiye”, S F, nr.280, s.307.

anlayışının gelişmesinde devrin olağanüstü durumu ve okunan Batı eserlerinin genellikle simbolistlerden ve parnasyenlerden seçilmiş olması etkili olmuştur. Edebî incelemelerde simbolist ve parnasyenlerden bahsetmeleri bu iddiamızı destekler mahiyettedir. Ayrıca, aldıkları Batılı eğitimin, kısmen de olsa duygu ve düşüncelerinin yönelişlerinde ve san'atkâr hassasiyetlerinin oluşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

*"Biz şiiri 'lisân-ı rûh' olmak üzere kabûl ediyoruz.(...) Manzûm olsun mensûr olsun, şiirin kendine has bir lisânı, bir tavr-ı bedî-i beyânı vardır; onu rûh söyletir, rûh anlar.(...) Şiir kâide-şiken değildir."*⁹² diyen **Tevfik Fikret**'in görüşleri **Servet-i Fünûn**'un şiir anlayışı hakkında söylediklerimizi özetler mahiyettedir.

Son olarak, **Servet-i Fünûn** neslinin fazlasıyla değer verdiği resim-altına yazılan şiirler hakkında bir şeyler söylemek gerekir. Onlarda resme ilgi Fransız parnasyenlerinin etkisiyle başlamıştır. Edebiyat eleştirmenleri **Cenâb Şehâbeddin**'de müziğin, **Tevfik Fikret**'te ise, resmin ağırlık kazandığını belirtmektedirler. Gerçi, **Cenâb Şehâbeddin**'in şiir ve nesirlerinde de resmin ağırlığı gözlemlenir; fakat, bunun **Tevfik Fikret**'teki kadar başarılı bir uygulama olduğu söylenemez. Tasvir, resmin en önemli unsurudur. Hele şiirle resim yapılacaksa tasvir ihmal edilemez. Aşağıya alacağımız şu cümleler **Servet-i Fünûn**'un tasvirle şiir yazma anlayışını özetler mahiyettedir:

*"Tasvîr, tasvîr.. Tasvîre eşedd-i ihtiyâc ile muhtâcız. (...) Melek kanatlı beyaz bulutların zirve-i cibâlde ârâmından, hazân-resîde yaprakların yerlerde tayerânından bahsedelim. Mevzuâtımızı ne kadar teksîr edersek o kadar iyi şiir yazacağımızda şübhe yoktur."*⁹³

Bütün herşeyin iyi şiir yazmak için seferber edildiği bu dönemde **Tevfik Fikret** tarafından başlatılan resim altına şiir

⁹²-agm., s.308.

⁹³-agm., s.308.

yazma çalışmalarını da bu düşüncenin dahilinde görmekte fayda vardır.

Ayrıca, dergide -edebî eleştiri metinlerindeki çevirileri saymazsak- başka dilden şiir çevirisi yapılmamıştır. Bununla birlikte Batı şiir teknikleri şiirlerde kullanılmıştır. İncelediğimiz kısımda fazlasıyla sone ve serbest müstezadla şiir yazıldığını gördük.

Servet-i Fünûn devrinde şiir denilince ilk akla gelen isim **Tevfik Fikret**'tir. İncelediğimiz bölümde **Tevfik Fikret**'in 34 şiiri yer almaktadır. Bu bölüme şiirleriyle katkıda bulunan diğer şairler, **Ali Ekrem BOLAYIR** (A(yın) **Nâdir** imzasıyla), **Ahmed Reşid REY** (H. **Nâzım** imzasıyla), **Cenâb Şehâbeddin**, **Hüseyin Sîret ÖZSEVER** (Sîret imzasıyla), **Recâizâde Mahmud Ekrem**, **Süleyman Nesib** ve **Hüseyin Suad YALÇIN**'dir.

4. Hikâye ve Roman:

Servet-i Fünûn döneminin edebiyatımıza getirdiği en önemli şey, birisi de roman ve hikâyeye getirdiği Batı ölçülerine uygunluk ve mükemmelliktir⁹⁴. Tanzimat devrinde yapılan çoğu acemice, gayeye bağlı denemelerden sonra **Servet-i Fünûn**, Türk edebiyatının en usta romancılarından birisi olan **Hâlid Ziyâ**'yı çıkarmıştır. **Servet-i Fünûn** roman ve hikâyesi demek **Hâlid Ziyâ** demektir.

Servet-i Fünûn nesli, hikâye ve romanda realizm ve natüralizmin etkisinde kalmıştır. Fakat, yetişme devirlerinde özellikle **Namık Kemal** ve **Ahmed Midhat Efendi**'nin etkisiyle romantizmin etkisinde kaldılar.

İlk üstadları Tanzimatçılar olan **Servet-i Fünûncular**, daha sonraları Batı hikâye ve romanlarıyla temasa geçebildiler. Bu dönemde, özellikle **Stendhal**, **Flaubert**, **Balzac**, **Bourget** ve

⁹⁴-Geniş bilgi için bk. Cahit KAVCAR: **Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı**, KTBY., Ank., 1985.

Goncourt Kardeşler gibi ustalardan etkilendiler. Onlar, hikâye ve roman anlayışı olarak Tanzimat neslinden daha ileriye gittiler ve büyük başarı kaydettiler. Hikâye ve romanı geleneksel tahkiye metodundan ve muhtevasından kurtararak Batılı anlamda bir anlatım tarzı benimsediler.

Nureddin Ferruh, bu roman anlayışını şu şekilde izah etmektedir:

“Romanlar dâimâ cemiyet-i beşeriyenin bir hâlini, bir tarz-ı maişetini, bir ihtiyâcını, bir zarûretini arz ettiğinden şahsiyet dâiresinde kalacak kadar küçük ve miskin maksatlı olmadığı gibi âşık ve ma’şuk hikâyeleri kadar da ehemmiyetsiz, bayağı ve husûsî değildir.

Cemiyetin en mechûl kalan süflî tabakalarını yoklar, karıştırır. En pis vakalarını, en murdar maişetini tedkik eder. Murdarlığa bakmaz. Çünkü büyük bir şey söylemek ister.”⁹⁵

Bu roman anlayışıyla **Nureddin Ferruh**’un natüralistlerin roman anlayışına yaklaştığını söylememiz mümkündür. Yukarıda alıntıladığımız pasajda, aynı zamanda eskilerin yazmış olduğu aşık ma’şuk hikâyelerinin de eleştirildiğini görmekteyiz. Bu san’at anlayışının toplumcu bir san’at anlayışı olduğunu da ayrıca söyleyebiliriz; fakat, bu görüşe sahip olan **Servet-i Fünûn** neslinin hikâye ve romanda şairanelikten vazgeçmedikleri de görülmektedir. Ayrıca **Aydın Nâdir** de “şairâne olmamak şartıyla yazacağımız bir hikâyeye tabîi diyemeyiz, daha doğrusu böyle bir roman yazılamaz.”⁹⁶ demektedir, ki bu söz de bizim tespitimizi doğrular mahiyettedir. Özellikle, incelediğimiz bölümde tefrika edilmiş olan **Mai** ve **Siyah** romanının bu düşüncüyü destekler mahiyette şairane bir üslubla yazılmış olması dikkat çekicidir.

Ayrıca, **Servet-i Fünûn**’un incelediğimiz bölümünde üç roman tefrika edilmiştir. Bunlar, **Recâizâde Mahmud Ekrem**’in **Araba Sevdası**, **Nâbizâde Nâzım**’ın **Zehra**’sı ve

⁹⁵-Nureddin Ferruh [Aİ.KFND]: “San’at”, S F, nr.264, s.56.

⁹⁶-A(yın) Nâdir: “Musâhabe-i Edebiye-12”, S F, nr.282, s.239.

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın beyannameesi olarak kabul edilen **Hâlid Ziyâ'nın Mai ve Siyah'ıdır.**

Dergide yayınlanan hikâyeler ise şunlardır: **Ayın Nâdir'den "İbtîlâ-yı İşret", "Mükâlemât-ı Ahlâkiyeden", "Beşik Hediyesi", "Di Kır Oğlan!..", "Ateşçi" ve "Hatice Hanım"; H. Nâzım'dan "Musâhabe-i Edebiye", "Dilber" ve "Mihriban"; Mehmed Rauf'dan "Çayırda Sonra" ve "Uzaktan" ; Safvetî Ziyâ'dan "Onların Ruhı" ve Hüseyin Suad'dan "Röneka".**

5. Tenkid ve Tahlil:

Servet-i Fünûn dergisinde, ilave kısmını gözönüne almazsak, edebiyatla ilgili tenkid ve tahlilin yoğunlukta olması gayet normaldir. Dergi, bilindiği gibi, edebiyatı ciddî bir iş olarak ele alan kişiler tarafından yayınlanmaktaydı. Edebiyatı ciddî bir iş olarak ele aldıklarından dolayı da kendilerine has fikirleri vardı. Bu fikirlerin geleneksel çizginin dışında olması hasebiyle, o zamanın meşhur edebiyatçıları tarafından eleştirildiler. Hatta kendilerini tatsız bir tartışma olan 'Dekadanlık' tartışmasının ortasında buldular. Bu tartışma onların yerlerini daha da sağlamlaştırmasına sebep oldu.

Hâlid Ziyâ, 'Dekadanlık' iddiasını bir iftira olarak nitelemekte ve bu konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

*"Edebiyatıcedide grubunda yapılmaya kalkışılan iş bir 'decadent' hareketi idi ve bu da 'anarşizm' demek idi. 'Dynamo' ile 'dinamit' kelimelerini karıştırarak memleketi elektriğin nimetlerinden yoksul bırakan bir devirde, vehme dokunacak işlere, hareketlere işaret olabilecek kelimelerin gölgelerini bile dilden süpüren bir sarayın gözünde ihtilâllerin en korkuncu olan bir hareketle suçlandırılmak öyle korkunç bir şeydi ki bunu görünce hep alnımızda soğuk terler hissettik."*⁹⁷

⁹⁷-Halid Ziya UŞAKI İGİL: a.g.e., s.422.

Böylesine yoğun bir saldırıya muhatap olan **Servet-i Fünûn** nesli, bu saldırıyı savuşturmak için bir tür grup psikolojisine büründüler. Bu saldırı, onların edebiyat ve san'at hakkındaki düşüncelerini olgunlaştırdı. Saldırıları arttıkça da **Servet-i Fünûn** dergisinde musahabeler, edebî tenkid ve tahliller büyük ağırlık kazanmaya başladı.

Muhaliflerin saldırıları oldukça ciddî konularda odaklanıyordu. Muhalifler, **Servet-i Fünûn**'u 'gayr-ı ciddî' buluyorlar ve onların sosyal konulara temas etmemelerinin büyük bir eksiklik olduğunu vurguluyorlardı. İncelediğimiz bölümden yola çıkarak muhaliflerin iddialarında haklı olduklarını söylemek mümkündür. Bu dönemde hemen hemen hiçbir sosyal konuya temas edilmemiş olması ve Türk edebiyatından çok yabancı edebiyatların teşrih masasına yatırılmış olması, **Servet-i Fünûn** dergisini marjinal bir dergi haline getirmektedir. Aslına bakılırsa, **Servet-i Fünûn** dergisinin yayın politikasını eleştirenlerin de onlardan farklı ve fazla birşey ortaya koydukları söylenemez. Onların **Servet-i Fünûn**'u eleştirmelerinin temel sebebi, derginin az da olsa sosyal konulara eğilme temayülünün olmamasıdır.

Servet-i Fünûn nesli, üstadları olan **Recâizâde Mahmud Ekrem**'in tenkid anlayışına genel olarak bağlı kalmalarına rağmen kendilerine has bir tenkid anlayışı geliştirmekten de uzak kalmadılar. **Servet-i Fünûn**'da **Edebî Tenkid** isimli bir eser yazmış olan **Dr. Bilge ERCİLASUN**, **Servet-i Fünûn**'un tenkid anlayışını şu şekilde özetlemektedir:

*"Servet-i Fünûn neslinin tenkid anlayışı, çağdaşları olan Fransız tenkidine, bilhassa Hippolyte Taine'e dayanır. Onlar, Türk edebiyatındaki tenkid anlayışını birçok noktalarda kusurlu bularak edebiyatımızda yeni bir tenkid görüşü yaratmak istediler."*⁹⁸

⁹⁸Dr. Bilge ERCİLASUN: **Servet-i Fünûn**'da **Edebî Tenkit**, MFB Yay., İst., 1994, s.71.

Servet-i Fünûn nesline getirilen eleştiriler, onların tenkid anlayışlarını olgunlaştırdığı gibi, onları bir anda genç yaşta üstad payesine yükseltmiştir. Genç üstadlar, itirazlara net bir cevap vermek kaygısıyla büyük bir tecessüsle Batı edebiyatından düşüncelerine örnekler bulmaya çalıştılar. Bu düşünceyle geniş bir yelpazede tercüme, tenkid ve tahlile başladılar. Bu çalışmalar neticesinde çok geniş bir Batı kültürüne sahip oldular. Onların edebiyat düşüncesi bakımından ileri bir seviyeye ulaşmalarında Tanzimat nesli gibi, Divan Edebiyatı'na eleştiriler yöneltmek zorunda kalmamaları ve bunun neticesinde de kendilerine yöneltilen eleştirilere rahatlıkla cevap vermeleri rol oynamıştır. İncelediğimiz bölümde, Divan şairlerinin isimlerine ancak birkaç defa rastlayabilmemiz bizde bu düşünceyi pekiştiren unsur olmuştur.

Dergide, Divan şairlerinin isimlerine az rastlanırken Batılı yazarların isimlerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Bunların içinde de Fransız yazarlarının isimlerinin ağırlık kazandığı gözlenmektedir. Bu yazarlardan bazılarının isimlerini bir fikir vermek açısından burada zikretmeyi uygun buluyorum: **Alfred de MUSSET, Gustave FLAUBERT, Honore de BALZAC, Goncourt Kardeşler, Alphonse DAUDET, Emile ZOLA, Leconte de LISLE, Francois COPPEE, Marcel PREVOST, Sully PRUDHOMME, Paul BOURGET, Anatole FRANCE, Hippolyte TAINE, Paul ADAM Henri LAVEDAN ve Jules LEMAITRE...**

Bu kadar geniş yelpazede tenkid ve tahlil çalışmasına girişilmesi gerçekten dikkat çekicidir. Polonya'dan Fransa'ya kadar birçok ülkenin edebiyatı hakkında fikir beyan edilmesi **Servet-i Fünûn** neslinin Batılılaşma konusunda hangi noktaya geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

6. Tiyatro:

Batılılaşma tarihimiz içinde tiyatro önemli bir yer işgal etmektedir. Daha XVIII. asırda 28. Mehmed Çelebi Paris'te seyretmiş olduğu bir oyunu büyük hayranlıkla anlatmaktaydı. Osmanlı sultanlarının ise, tiyatroya önem verdikleri bilinmektedir. Sultanlar, zaman zaman saraya davet ettikleri Batılı kumpanyalara gösteri yaptırmaktaydılar.⁹⁹ Tanzimat nesli ise, tiyatroyu eğlenceli bir eğitim vasıtası olarak görmekteydi. Özellikle Namık Kemal, bu işe ciddiyetle eğilmiş ve birçok tiyatro eseri yazmıştı.

Servet-i Fünûn'un Paris muhabirinin iddiasının aksine derginin tiyatroya fazla önem verdiği söylenemez. İncelediğimiz bölümde bir tiyatro eserine veya tiyatro hakkında ciddi bir yazıya rastlayamadık. Dergideki tiyatro ile ilgili yazılar genellikle haber niteliğindeki yazılardır. Bununla birlikte, Servet-i Fünûn'un bir tiyatro anlayışının olmadığını söylemek mümkün değildir. "Osmânlı Dram Kumpanyası" isimli yazı, Servet-i Fünûn'un da tiyatro anlayışını yansıtmaması bakımından önemlidir:

"Tiyatro denince hâtırlara evvel emirde bir mahall-i zevk ve safa bir ictimâi-gâh hande ve sürûr gelir; hâlbuki asıl tiyatrolar cemiyet-i beşeriyenin en hakîkî manzaralarını, hissiyât-ı insâniyenin en nazik ve gizli levhalarını irâeye hizmet ettiği için

⁹⁹-Özellikle II. Abdülhamid'in tiyatroya ilgi duyduğu Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları'na şu şekilde anlatılmaktadır: "Sultan Hamid tiyatroyu severdi. Ekseriya çok çalıştığı ve zihnen yorulduğu günlerde tiyatro emrederdi. Saray'da bir tiyatro heyeti vardı. Bunlar, İtalyan artistlerinden müteşekkil idi. Bu artistler garp piyeslerini oynarlardı. Mamafih alaturka oyunlar için de Muzika-i Hümayun denilen kadroya dahil sanatkarlar vardı. Son zamanlarda komik Abdürrezzak Efendi de bunlar meyanına alınmıştı.

Şimdi olduğu gibi o zamanlarda da Avrupa'dan meşhur artistlerin şehrimize geldikleri vaki idi. Tiyatro işleri Esvapçıbaşı İlyas Bey'e mevdu olduğundan böyle meşhur artistler geldiği zaman Zât-ı Şahâne'den istizân olunarak Saray tiyatrosunda bunlara oyun verdirilirdi. Monesülli, Sarah Bernard, Ermete Neveilli bu suretle oynanmışlardı. Bunlara kâh nişan veya madalya, kâh mebzûl verilirdi.

Tiyatro hazan, sefirler ile mülâkata vesile olmak için de tertip olunurdu. Sefirler cuma günleri selâmlık resminden sonra Çit Köşkü'nde kabul olunduğları gibi husûsî ziyafetlerden sonra tiyatrodaki görüşüldüğü de vaki idi." (Tahsin Paşa: Sultan Abdülhamid-Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları: Boğaziçi Yay., İst., 1990, s.17-18.)

sahne temâşâsını 'mekteb-i edeb' diye yad edenler hiç hata etmemişlerdir."¹⁰⁰

Yukarıda zikredilenlerin Namık Kemal'in tiyatro anlayışından farklı olduğu söylenemez. Bu düşünceyle, geleneksel tiyatro anlayışının benimsendiği açıktır. Burada, tiyatronun eğlendirmekten çok bir 'mekteb-i edeb' olması savunuluyor. Ayrıca, tiyatrolarda oynanan oyunların 'millî oyunlar' olması da savunuluyor ki, bu da tiyatro tarihimiz açısından olumlu bir gelişmedir¹⁰¹.

Bunların dışında Servet-i Fünûn nesli, tiyatroyu, insanın nefsinin ıslah edilmesi ve vicdanıyla başbaşa kalması için bir vasıta olarak görmektedirler. Ahmed İhsân'ın 282. sayıdaki "*İstanbul Postası*" bu açıdan önemlidir: Bu yazıda Ahmed İhsân, "*Hakîkî tiyatro teşrîh ve tahlîl eyleyecekleri menâzir-i hayâtiye-i beşeriye, hissiyât-ı refika-i nazikeye sevk eder; tefekkürât-ı amîkaya düşürür, mülâhazât bilâhire nefsimizi pek çok cihetlerle ıslah eyler, bizi vicdanımızla rû-be-rû bırakır da ahval-i kalemiyemizi pek aşikâr surette görmeğe muvaffak oluruz.*" demektedir.¹⁰²

Aruz vezniyle tiyatro yazma çalışmaları Tanzimat nesliyle birlikte başlamıştı. Tanzimat döneminde Abdülhak Hamid ileri derecede çalışmalar yapmıştı. İncelediğimiz kısımdaysa, Ayın Nâdir, aruz vezni ile tiyatro yazmanın imkansızlık derecesinde zor olduğunu söyler:

"(...)vezni ile büyük şiirler yazmakla imkânsızlık derecesine varan müşkilâttır ki esâtize-i şuarâmızın üç dört taneden ibâret olan tiyatro ve hikâye tarzındaki âsâr-ı manzûmesi bu müddeâmızı isbât edecek kadar muvaffakiyetten bâiddir."¹⁰³

Bu görüşün ne kadarnın Servet-i Fünûn neslinin tamamı tarafından kabul edildiğini bilemiyoruz. Şu da bir gerçektir ki zaman Ayın Nâdir'i haklı çıkarmıştır.

100.İmzasız: "Osmanlı Dram Kampanyası", S F, nr.260, s.407.

101.[Ahmed İhsân TOKGÖZ]: "İstanbul Postası", S F, nr.281, s.322.

102.-ağrı, s.322.

103.A(yın) Nâdir: "Şiir Nedir", S F, nr.275, s.215.

Tiyatronun en önemli unsuru oyunculardır. “*Ciddî oyuncu olmazsa tiyatro san'atı terakkî etmez. Tiyatro olmazsa edebiyât az olur. Bu kusûr bütün sanâyi-i nefiseyi müteessir eder.*”¹⁰⁴

Son olarak, **Servet-i Fünûn** neslinin edebiyatla tiyatro arasında bir bağlantı kurmaya çalıştıklarını belirtmek gerekir. Güzel san'atların önemli bir şubesi olan tiyatronun incelediğimiz kısımda ihmal edildiği görülüyor. Ayrıca, **Servet-i Fünûn** Edebiyatı'nın bütünü düşünüldüğünde de **Servet-i Fünûn** neslinin tiyatroya, şiir, hikâye ve roman kadar önem vermediği görülmektedir. Tiyatroya önem verilememesinin sebebi, öteden beri iddia edilen **Sultan II. Abdülhamid**'in baskıcı yönetimi olabilir. Derginin incelediğimiz bölümünde yayınlanan yazılardan ve ilanlardan anlaşıldığı üzere, bu devirde modern tiyatrodan çok geleneksel Türk tuluat tiyatrosunun gelişmiş olması ve yabancıların oynadığı tiyatroların revaçta olması bu kanaati doğrular mahiyettedir.

7. Tercümeler:

Batı kültüründen etkilenmeler tercüme faaliyetiyle birlikte başlamıştı. Tanzimat nesli Batı'yı bir ışık olarak görüyordu. Işığa ulaşmak ise, ancak onların yazdıklarını okumakla mümkün olacaktı. Bu düşüncenin sonucunda hızlı bir tercüme faaliyeti başlatıldı. **Sultan II. Abdülhamid**'in baskıcı yönetimi sebebiyle, “*Önceden çıkmakta olan gazete ve dergiler, edebiyat dışı meselelere yönelmişlerdi. Fennî konulara ağırlık veriliyordu. Bu arada sonradan edebî hayatımızda büyük tesirler gösterecek olan yeni bir sahaya yönelmişlerdi: Tercüme... Gerek ilmî, gerekse fennî diyebileceğimiz hafif mevzular, romanlar, hikâyeler tercüme edilmekte ve bunlar yayın organlarına girmekteydiler.*”

Jules Verne'nin, Octave Feuillet'nin, George Ohnet'in romanları tercüme, gazete ve dergilerde tefrika

¹⁰⁴-A(gâh) H(üseyin): “Paris Muhâbirimizden Mektûb”, S F, nr.291, s.71.

ediliyor, bunlar okuyucu tarafından büyük bir alâka ile karşılanıyordu. Bu devirde başlayan bu tercüme faaliyeti kısa bir müddet içinde dil ve hayat görüşü bakımından Türk edebiyatına ve cemiyetine büyük ölçüde tesir etti. Türk dilinin yapısı ve sentaksı üzerinde, cümle kuruluşunda değişiklik yaptı.”¹⁰⁵

Tanzimat nesli, okudukları bir kitapla Batı'nın çarpılmış elçileri olmuşlardır. Servet-i Fünûn nesli ise, seleflerinden daha temkinliydi. Onlar, seleflerinin tecrübelerini kullanarak abur cubur okumaktan kaçındılar. Bunun sayesinde birçok önemli Batı eseri hakkında fikir beyan edecek kadar bu edebiyata vakıf oldular. İncelediğimiz kısımdaki edebî tenkid metinleri buna delil teşkil etmektedir. Ayrıca, bunların dışında olmak üzere Ahmed İhsân TOKGÖZ'ün birçok Batı eserini Türk edebiyatına kazandırdığı biliniyor. TOKGÖZ, özellikle Jules VERNE'in eserlerini Türk edebiyatına kazandırmakla büyük iş yapmıştır.

Bununla birlikte, Servet-i Fünûn dergisinin incelediğimiz bölümünde fazlasıyla tercüme eser yoktur. Bu kısımda, birisi H. Nâzım tarafından, diğerleri Cenâb Şehâbeddin tarafından tercüme edilmiş dört hikâye mevcuttur.

“Ressâmın Avdeti” Altman'dan, “Karlara Altında” Ansagrur'dan ve “Eski Dost” Rayling'den Cenâb Şehâbeddin tarafından tercüme edilmiştir. Bu eserlerin Almanca'dan tercüme edilmiş olması ve bunun o zamanki devlet politikasıyla örtüşmesi dikkat çekicidir.

Bunların dışında kalan [Hikâye] ise, Gabriel ARANDA'ya aittir ve H. Nâzım tarafından tercüme edilmiştir.

Bu tercüme edilen eserler ışığında o devir için şunları söylemek mümkündür: Servet-i Fünûn nesli, seleflerinden daha tecrübeli olmalarına rağmen hâlâ doğru dürüst bir tercüme mantığı elde edememişlerdir. Tercüme ettikleri eserler, nitelikli yazarların eserleri değil, dikkati çekmemiş, kenarda kalmış yazarların eserleridir. Edebî tenkid kısmında ele aldıkları

¹⁰⁵-Bilge ERCİLASUN: “Servet-i Fünûn Edebiyatı”, Türk Dünyası El Kitabı, C.III., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ank., 1982, s.425-426.

yazarların eserlerini Türk edebiyatına kazandırmış olsalardı daha büyük bir iş yapmış olurlardı.

8. Diğerleri:

Servet-i Fünûn dergisi, yukarıda saydığımız edebî türlerin dışında mektup, seyahatname, deneme, fantaziye ve mülakat türü yazılara da değer vermiştir. Bu, derginin adı geçen türlerdeki yazılara sayfaları arasında sıklıkla hayat hakkı tanınmasından anlaşılmaktadır.

Servet-i Fünûn dergisine çok sayıda mektup gönderilmiştir. Bunlardan bazılarını okuyucu mektupları oluştururken, çoğunluğunu derginin Paris, Bursa ve Edirne muhabirlerinin haber niteliğinde veya makale türünde gönderdiği mektuplar oluşturmaktadır. Özellikle derginin Paris muhabirinin göndermiş olduğu mektuplar, ilmî değeri de haizdir. Bu mektupların zaman zaman **Servet-i Fünûn** neslinin dil ve tiyatro konularındaki görüşlerini de ifade etmesi açısından önemi büyüktür.

Dergide yer alan **Hüseyin Kâzım**'ın dil hakkındaki mektubu da devrin dil tartışmalarını yansıması bakımından gözardı edilemez bir öneme sahiptir. Ayrıca, derginin açtığı fotoğraf yarışmasına katılmak isteyen okuyucuların gönderdiği mektuplar ve derginin Orta Asya'ya kadar ulaşarak beğenilmesinden duyulan memnuniyeti ifade eden mektuplar dergiye renk katmaktadır.

Servet-i Fünûncular bilindiği gibi, kendilerini kaçış sendromundan kurtaramamış bir nesil olma özelliğine sahiptirler. Bu kaçış, içte ve dışta olmak üzere iki türdür. Seyahatnameler, edebî bir tür olmasının yanısıra, içteki kaçışın dışa vurumunu da ifade etmektedirler. **Mehmed Cavid**'in "*Bursa'dan Musavver Mektûb*"unun, **Mahmud Sâdık**'ın "*Kont Eugene de Zichy'nin Asya Seyahati*"nin, **Ahmed İhsân**'ın "*Suriye'de Bir Cevelan*"ının ve "*Osmânlı Demiryolu Hattında Haydarpaşa'dan*

Konya'ya Bir Cevlan"ının, resimlerimiz bölümünde yer alan "*Doktor Nansen'in Kutb-ı Şimâl Seyâhati*"nin, "*Seyyah Gilbert*"in, "*Mösyö Burunof*"un ve "*Kutup Seyyâhı*"nın bu açıdan da değerlendirilmesinde fayda vardır. Seyahat yazılarını, sadece, insanın bilinmeyene karşı olan merakı ile izah etmek kanaatimizce doğru değildir.

Servet-i Fünûn dergisinde dış dünyanın insanın iç aleminde meydana getirdiği ruhî dalgalanmaların tekrar dış dünyaya yansıtılması olarak niteleyebileceğimiz, duygusal yoğunluğu olan deneme ve fantaziye türünde oldukça fazla yazıya rastlamaktayız. Bu, ifade edilemeyen ve edilmek istenmeyen duyguların semboller ağı ile dışa vurulmasıdır. Bu tür yazılarda ilk göze çarpan, yazı sahiplerinin ulaşmak istedikleri bir şeylerin olduğu ve bunlara ulaşamadıklarıdır. Bununla birlikte, dergide az da olsa bir fikri ifade etmek için semboller ağına takılmadan Batılı anlamda deneme tarzında yazılmış münferid yazılar da yok değildir.

Son olarak **Servet-i Fünûn**'da mülakat türünde bir tane yazı olduğunu belirtmek gerekir. Aslında, **Tevfik Fikret** tarafından **Recâizâde Mahmud Ekrem** ile yapılan bu mülakatın tam bir mülakat olduğu da söylenemez. Daha çok **Tevfik Fikret**'in intibalarının yer aldığı bu yazıda, **Tevfik Fikret**'in **Recâizâde Mahmud Ekrem**'e karşı olan sevgisini gözlemlemek mümkündür.

TAHLİLÎ FİHRİST

A. Yazılar:

Yazar Adına Göre:

- A(gâh) H(üseyin): *Paris Muhabirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Fransa'nın fakirleri ve bu kişilere yardım için kurulan Mont-de-Piete isimli kuruluştan bahsedilmektedir. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF, nr.257, s.357-359.
- : *Paris Muhabirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Cinamatographe hakkında bilgi verildikten sonra, bu makineye karşı Parislilerin gösterdiği ilgi anlatılmaktadır. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SP, nr.260, s.205-206.
- : *Paris'den: Keşfiyât-ı Cedîde-i Fenniye*; "Cathodique şuâi, röntgenin şuâi, gayr-ı mer'î fotoğraf, tabiâtte gayr-ı şeffâf ecsâmın adem-i vücûdiyeti, siyah ziyâ ve siyah ziyânın tab' ve cerâhikte tatbiki." hakkında. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF, nr.262, s.22-24.
- : *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Fransa'daki amelelerin durumundan ve Fransız kabarelerinden bahsedilmekte. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF, nr.263, s.41-42.
- : *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Fransız amelelerinin durumu hakkındaki yazıya devam edilmekte ve ayrıca tiyatro faaliyetleri hakkında da bilgi verilmektedir. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF, nr.264, s.51-52.
- +---: *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Fransız argosunda geçen bazı kelimeler hakkında. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF, nr.265, s.74-75; nr.267, s.102-103; nr.269, s.135-137; nr.271, s.164-167.
- : *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; ("Paris pazargâh-ı umûmîsi ve gezdiricileri" hakkındaki "1 Mayıs 1312" tarihli mektup. A. (ع) H. (ح) imzasıyla.); SF,

nr.274, s.218-220.

---: *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Versailles'in su eğlencelerinin anlatıldığı "2 Mayıs 1312" tarihli mektup. A. (E) H. (C) imzasıyla.); SF, nr. 177, s.265-267; nr.278, s.279.

+--: *Paris Muhâbirimizden: Kadın Şiiri*; (Kadınların yazdıkları şiirler ve özellikleri hakkında. Ayrıca, bir şiirin Fransızcası ile birlikte tercümesi de metinde yer almaktadır. A.(E) H.(C) imzasıyla.); SF, nr 280, s. 314-315.

+--: *Paris Muhbirimizden: Bir Vesîka-i Edebiye*; (Fatma Aliye Hanımefendi'nin George Onnet'in hikâyelerini tercüme etmesi eleştiriliyor. Ayrıca, "Edebiyâta ilim nedir?" sorusuna cevap aranıyor. A. (E) H. (C) imzasıyla.); SF, nr.281, s.327-331.

+--: *Paris Muhbirimizden Mektûb*; ("29 Eylül 1896" , "1 Teşrin-i Evvel 1312" ve "22 Teşrin-i Sâni 1896" tarihli tiyatro hakkındaki mektuplar. A.(E) H. (C) imzasıyla.); SF, nr.291, s.69-71; nr.295, s.135-139 ; nr.300, s.214-217.

---: *Paris Postası*; (Madam ve mösyö Dieulafoy'un hayat hikâyesi. A. (E) H. (C) imzasıyla.); SF,nr.304, s.277-280.

A. (E) H. (C): bk. A(gâh) Hüseyin)

Ahmed Hikmet: bk. Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]: *Muammâ-yı Dil*; (Fantastik deneme.Yazarın Karaca Ahmed mezarlığını ziyareti sırasında hissettikleri.); SF, nr.264, s.54-56.

---: *Bir Benefşenin Sergüzeşti*; (Fantastik deneme. "23 Ağustos 312" tarihli.); SF, nr.289, s.34-35.

+--: *Musâhabe-i Edebiye*; ("Terbiye-i taayyüşün edebiyât tesîri - Şiir bir resm-i nâtık, resim bir şiir-i sâmettir Marifet-i nefis ve tedkikât-ı rûhiyenin edebiyâta derecelüzûmu - Mehâzîr-i taklîd" hakkında.); SF, nr.298, s.178 182

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

Ahmed Midhat Efendi: [*İstanbul'un Fethi*]; (Tercüman-ı Hakikat gazetesi'nde neşredilmiş olan İstanbul'un fethiyle ilgili yazı aynen

iktibas edilmiş.); SF, nr280, s.158-159.

Ahmed Nedim: *Diğer Bir Varakadır*; (Mektup. Fotoğraf müsabakası hakkında.); SF, nr.260, s.206.

A. (İ) İrfan: *Vârid olan varaktır*; (Fotoğraf malzemesi bulamayan bir okuyucunun dergiye yazmış olduğu mektup ve derginin okuyucuya vermiş olduğu cevap. A. (İ) İrfan" imzasıyla.); SF, nr.278, s.142.

Ali Haydar: *Vârid Olan Varakadır*; (Ali Haydar isimli bir okuyucu fotoğraf yarışmasına katılmak istediğini, fakat malzeme bulamadığını söyleyerek bu konuda ya yardımcı olmalarını ya da müsabaka süresini uzatmalarını isteyen mektubu ve derginin okuyucuya cevabı.); SF, nr.274, s.110.

[ALKEND],
Nureddin Ferruh+: *San'at*; (Natüralizm ve realizm akımının özellikleri ve "San'at san'at içindir." görüşünü savunanlar ile "San'at halk içindir." görüşünü savunanlar arasındaki düşünce farklılıkları hakkında.); SF, nr.262, s.24-26; nr.263, s.42-43; nr.264, s.56-58.

Ansagrur: *Karlar Altında*; (Ayrıca bk. Cenâb Şehâbeddin); SF, nr.271, s.167-171.

ARANDA, Gabriel: [Hikâye]; (Ayrıca bk. [REY, Ahmed Reşid])

A(yın) (E) : *Baytarlık-1*; (Baytarlığın ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bilgi verildikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda baytarlığın durumundan bahsedilmektedir.); SF, nr.298, s.188-190.

---: *Baytarlık*; (Atların çoğaltılması ve at türünün ıslahı için ne yapılması gerektiğinden bahsedildikten sonra damızlıkların nasıl çalıştırılması gerektiği hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.302, s.248-250.

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Nevîde Üvânlı Bir Hikâyeden*; (Şiir. Aruz. "A(yın) Nâdir" imzasıyla); SF, nr.262, s.18-19.

- : *[Çocuk]*; (Şiir. Aruz. Bir çocuk resmi altında. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.263, s.36.
- : *Serçe*; (Şiir. Aruz. Onüçer mısralık altı bölümden oluşan bir resim altı şiiri.); SF, nr.264, s.53.
- : *Vedâ*; (Şiir. Aruz. Bir kadın resminin altında onikişer mısradan oluşan beş bölüm. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.267, s.104-105.
- : *İbtîlâ-yı İşret*; (Hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.269, s.131-135; nr.270, s.151-154.
- : *Şükûfe-çîn*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad. Elinde çiçekler bulunan bir kız çocuğunun resminin altında. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.271, s.164.
- : *Mükâlemât-ı Ahlâkiyeden*; (Kıssa geleneği içerisinde yazılmış hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.272, s.183-187; nr.279, s.290-291; nr.281, s.323-326; nr.284, s.374-379; nr.292, s.87-90.
- +--: *Şiir Nedir?*; (Yazar, şiir ve aruz vezni hakkındaki düşüncelerini açıklıyor. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.274, s.216.
- : *Gül On Para*; (Şiir. Aruz. Tevfik Fikret’in çizmiş olduğu bir resmin altında yedişer mısradan oluşan beş bölüm halinde. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.275, s.230.
- : *Beşik Hediyesi*; (Hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.275, s.230-235.
- : *Boğaziçi'nin Sesleri*; (Yazarın tabiat izlenimlerini anlatan fantastik deneme. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.276, s.248-251.
- : *Kanaryacığım*; (Şiir. Aruz. Onar mısralık altı bölümden oluşan bir resim altı şiiri. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.279, s.293.
- +--: *Musâhabe-i Edebiye -11*; (Yazar, geçmişten gününe kadar olan Türk şiirinin serüvenini anlattıktan sonra şiirde tabiatın, tasvirin ve aruz vezninin vazgeçilmezliğini vurguluyor. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.280, s.307-310.
- : *Resimlerimiz: [Ebu:]ziyâ Tevfik Bey*; (Yazar, Ebuuzziya Tevfik Bey’in vefat ettiğini haber verdikten sonra onu fantastik deneme üslûbuyla tanıtmaya çalışıyor. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.281, s.326.
- +--: *Musâhabe-i Edebiye -12*; (Yazar, Türk nesrinin geçmişten gününe kadar olan gelişiminden bahsettikten

sonra roman ve makale konusundaki düşüncelerini söylüyor. “A(yın) Nâdir” imzasıyla); SF, nr282, s.338-339.

---: *Elvâh-ı Tabîattan -1*; (Şiir. Aruz. Yedi beyitlik gazeli tarzında. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.284, s.374.

---: *Elvâh-ı Tabîattan -2*; (Şiir. Aruz. Sone. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF, nr.287, s.4.

---: *Elvâh-ı Tabîattan -3*; (Şiir, Aruz. Dokuzar mısralık üç bölüm halinde. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.289, s.38.

---: *Bir Hânde-i Rûhânî*; (Fantastik bir deneme. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.285, s.388-391.

---: *Di Kır Oğlan*; (Hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.288, s.23-26; nr.289, s.39-42.

---: *Ateşçi*; (Hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.294, s.123-126.

---: *Saat*; (Şiir. Aruz. Beyitlerin kendi aralarında kafiyeli olduğu 22 beyitten oluşmakta. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.295, s.137.

---: *Hatîce Hanım*; (Hikâye. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.296, s.152-154; nr.297, s.166-172.

+---: *Mensiyyât*; (İsmail Safa Bey’in eserinin tanıtımı ve tahlili. “A(yın) Nâdir” imzasıyla.); SF; nr.299, s.196-197.

[BÖLÜKBAŞI], Rıza Tefrik +: *Mebhas-i Lisân*; (Osmanlı Türkçesi üç dilden mürekkep bir dil olması hasebiyle “şiire elverişli ise de fenne ve felsefeye elverişli olmadığını” söyledikten sonra dünyada hiçbir dilin mükemmel olmadığını vurguluyor. Bunun için de Türkçe ile güzel bir edebiyat meydana getirilebilir, diyor.); SF, nr.265, s.71.

+---: *Mebhas-i Lisân*; (Bir önceki yazıdaki konuya devam edildikten sonra kelime üretmek ve mevcut kelimeleri korumak hakkında birkaç söz söyleniyor.); SF, nr. 266, s.90.

+---: *Mebhas-i Lisândan*; (Lisanın ıslah edilmesi ve milletlerin birbirleriyle kelime alış verişi hakkında.); SF, nr.267, s.103.

Brown: *Mıster Brown'un Mektûbu*; (Ahmed İhsân [TOKGÖZ]'ün “Avrupa'da Ne Gördüm” isimli kitabın

tenkidi yapıldıktan sonra dergi tarafından buradaki tenkidlere cevap verilmektedir.); SF, nr.304, s.274.

- Cenâb Şehâbeddin: *İnkisâr-ı Bâzîçe*; (Şiir. Aruz. “Ahmed İhsân [TOKGÖZ] Bey’e” ithâfen yazılmış beş bölüm halinde.); SF, nr.266, s.86-87.
- : *Mev’id-i Telâkide*; (Şiir. Aruz. Sone. “Tevfik Fikret Bey’e” ithafen yazılmış bir resim altı şiiri.); SF, nr.267, s.105.
- : *Parlamentolor*; (Amerika parlemontosunun bir resminin yayımlanması münasebetiyle Amerika ve Avrupa parlamentolarının içinde bulunduğu durumun kötülüğüne dair.); SF, nr.268, s.114-124.
- +---: *Tevfik Fikret Bey*; (Tevfik Fikret’in san’atından ve öncü kişiliğinden bahsedilmekte.); SF, nr.268, s.122-123.
- : *Âb ve Ziyâ*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.270, s.148.
- : *Son Arzu*; (Şiir. Aruz. Resim altında.); SF, nr.272, s.180.
- : *Karlar altında*; (Cenâb Şehâbeddin tarafından Alman yazar Ansagrur’dan tercüme edilmiş hikâye. “Servet-i Fünûn kârilerine bir hizmet-i mahsûsa olmak üzere ‘Alman edebiyât-ı hazırası’ hakkında bir fikir vermek için arada sırada Almanca’dan manzûm veya mensûr bazı âsâr nakletmeğe karar verdik. Tercümelerin mümkün olduğu kadar asıllarına muvâfik olmasına dikkat edeceğiz.” ibaresiyle.); SF, nr.271, s.167-171.
- : *Riyâh-ı Leyâl*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad.); SF, nr.273, s.204.
- : *Ressâmın Avdeti*; (Cenab Şehabedin tarafından Almanca’dan tercüme edilmiş hikâye.); SF, nr 274, s.211-214.
- : *Vâlidemin Sesi*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.276, s.256.
- : *Rüyâ-yı Yefîm*; (Şiir. Aruz. Sone.) SF, nr.277, s.259.
- : *Ebkem ve A’mâ*; (Dilsizlerin ve körlerin hayatta karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklara rağmen hayatta başarılı olmanın mümkün olduğuna dair.); SF, nr.277, s.263-264.
- : *Dest-i Yâr*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.278, s.274.
- : *Eski Dost*; (Hikâye. Tefrika. Cenâb Şehâbeddin tarafından Almanca’dan tercüme edilmiş.); SF, nr.278, s.282-283; nr.280, s.315-317; nr.281, s.231-232; nr.282, s.348, s.283, nr.285, s.393-395, nr.288, s.26-28.

- : *Makdem-i Yâr*; (Şiir. Aruz. Sone. Resim içinde.); SF, nr.278, s.276.
- : *Ümîd ve İntizâr*; (Şiir. Aruz. Değişik sayıda mısralardan oluşan sekiz bölüm halinde.); SF, nr.280, s.310.
- : *Sürûd-ı Sehâr*; (Şiir. Aruz.); SF, nr.282, s.340-341.
- : *Handeler*; (Şiir. Aruz. Sone); SF, nr.284, s.374.
- : *Yaz*; (Yaz hakkında fantastik deneme.); SF, nr.286, s.403-406.
- : *Çeşm-i Yâr*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.287, s.4.
- : *Belâ-yı Herem*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.287, s.4.
- : *Rûh-ı Yâr*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.288, s.23.
- : *Yalı Hayâlâtı*; (Fantastik deneme.); SF, nr.288, s.18-20.
- : *Kadın Nasıl Olmalıdır?*; (Bir kadının ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğine dair.); SF, nr.289, s.42-45.
- : *Hayâl-i Yâr*; (Şiir. Aruz. Sone); SF, nr.291, s.71.
- +--: *Tetebbuât-ı Edebiye: Esâlîbe-i Ezmine*; (Üslub hakkında.); SF, nr.291, s.74-75; nr.293, s.100-102, nr.295, s.132-134.
- : *Teâdüî*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad.); SF, nr.292, s.86-86.
- : *Yâr-ı Muhayyel*; (Şiir. Aruz. "H. Nâzım Bey'e" ithâfen yazılmış onbeş dördlük halinde.); SF, nr.294, s.118-119.
- : *Şiir*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad.); SF, nr.296, s.149-150.
- +--: *Musâhabe-i Edebiye -Fransız Edebiyât-ı Cedîdesine Dâir-*; (Yeni Fransız edebiyâtından bahsedilmekte.); SF, nr.297, s.162-164; nr.299, s.199-203.
- +--: *İki Eser-i Edebî*; (Fransız yazarlarından d'Eugène Montfort'un 'Sylvie' isimli eseriyle Hâlid Ziyâ UŞAKLIGİL'in 'Bu muydu?' isimli eseri mukayese ediliyor.); SF, nr.300, s.312-314.
- +--: *Esâlîb-i Nisvân*; (Kadınların üslub özelliklerinden bahsedilmekte.); SF, nr.300, s.230-233.
- : *Şitâ*; (Şiir. Aruz. Beyitlerin kendi arasında kafiyeli olduğu sekiz beyit.); SF, nr.303, s.262.
- : *Lâne-i Elhân*; (Fantastik deneme); SF, nr.304, s.280-283.

Dirador:

Servet-i Fünûn Cerîde-i Muteberesine; (Ali Haydar'ın geçen sayıdaki mektubuna Fotoğrafçı Dirador tarafından verilen cevabî mektup); SF, nr.258, s.117.

- F. T.(-): *Peşte Mektûbu*; (Peşte'deki değişikliklerden ve Peşte Sergisi için yapılan hazırlıklardan bahseden "13 Mayıs 312" tarihli mektup.); SF, nr.273, s.198-200.
- H. (ﺉ) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]
- Hüseyin Cahid: bk. [YALÇIN], Hüseyin Cahid
- Hüseyin Kâzım: bk. Hüseyin Kâzım [Kadrî]
- Hüseyin Kâzım [Kadrî]+: Araba - 'Araba; (Recâizâde Mahmud Ekrem'in 'araba' kelimesinin imlâsı hakkında yazmış olduğu yazıya Trabzon'daki Hüseyin Kâzım'ın yazdığı tenkid.); SF, 261, s.6-7.
- Hüseyin Suad: bk. [YALÇIN], Hüseyin Suad
- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
- M(ahmud) Sâdık: *Uhuvvet-i Beşeriye ve Mikroplar*; (Mikropların zararları, mikroplara karşı tedbir almanın zarureti ve bunun için insanların dayanışma göstermelerinin önemi hakkında. "M. Sâdık" imzasıyla.); SF, nr.256, s.323-324; nr.257, s.363; nr.259, s.393-395.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; ("Şeffâf ve gayr-ı şeffâf cisimler - Yeni şuaât - Doktor 'Röntgen'in keşfi ve ehemmiyeti - Kesif cisimlerden ziyânın murûru - Ara yerde duvar var iken fotoğraf almak - Gözün teessürâtı ve bir fotoğrafya levhâsının hassasiyeti - Medeniyâttan murûr eden şuaât - Kemiklerin resmini almak - Bu keşfin tabâbette hizmet-i müstakbelesi" konularında. "M. Sâdık" imzasıyla.); SF, nr.256, s.340-343.
- +++ : *Tahsîl-i Elsine-i Ecnebiye ve Terbiye-i Milliye*; (Edebî eserlerin tesirlerinin umumî olduğundan ve yabancı dil tahsilinin millî terbiyeye tesirinden bahsedildikten sonra tercümenin önemi hakkında birkaç söz edilmekte. "Kadrî" imzasıyla.); SF, nr. 256, 343-344.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; ("Doktor Röntgen'in keşfi ezhân-ı umûmiyeyi hâlâ işğâl ediyor - Bir iki tecrübe daha! - Elektriğin meydan-ı harbde bir küçük tatbiki - Güzel bir fotoğraf makinesi olduğunda şüphe kalmadı - Deniz

- havasının tozlu olması ne şarta mütevekkittir? - Deniz kenarlarında tebdîl-i hava - Havada seyâhat meselesinin halliyle iştigal edenlerden biri daha.” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.257, s.355-357.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Terakkiyât-ı sanâiye: Sun’î meşîn - Köpeğe o kadar emniyet etmemeli - Berlin’de bir kızın gözünü köpeği kör etmiş - Tasfiye edilmiş sütlerin fâidesi - İşret albümünde teşebbüsât” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.258, s.376-378.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Denizlerde medfûn hazâin - Deniz suyunda bunun kıymetdâr miâdının münhil olarak bulunması - Denizlerde bulunan ecsâmın tahliline yardım eden ecsâm-ı uzviye - Mikropsuz hayât olmaz - Zirâatte mikropların hizmeti - Tadîlât-ı uzviyenin bereketi mahsûlâta tesîri - Tarlaların kuvve-i enbâdiyesi ve mikroplar” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.259, s.389-391.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Ramazân-ı Şerîf yatıp kalkma itiyâdını değiştiriyor - ‘Erken yatıp erken kalkmalı’ bu kâide doğru değil mi? - Köylülerle şehirlilerin mukayesesi - Sabahleyin geç kalkmanın kuvâ-yı zihniyeye tesîri - Uyku ve sıhhat - Yemekten sonra yürümeli mi, yürümemeli mi? - Yemekten sonra uyumalı mı, uyumamalı mı? Eski ve yeni kâideler” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.260, s.403-406.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Elektrikle tedâvi hakkında bazı mülâhazât - Boston şehrinde elektrikle tedâvi cemiyeti - Doktor Jack’in mütâlaâtı - Elektriğin adelâta tesîri - Elektrikle cimnastik - Suların elektikle tasfiyesi için yeni bir tecrübe - Dumansız barut ve dumanlı barut” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.261, s.2-3.
- : Kont Eugene de Zicky’nin Asya Seyâhati; (Macarların aslı ve nereden geldiklerine dair. “Kadrî” imzasıyla.); SF; nr.261, s.7-9.
- +---: *Paul Verlain*; (Paul Verlain’in hayatı, san’atı, eserleri ve ölümü üzerine yazılanlar hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.261, s.9-10.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Röntgen’in keşfi gittikçe ehemmiyetini artırıyor - Tedkikât-ı cedîde - Ve keşfin tedâvide hizmeti - Bir iki muvaffakiyet - Fotoğraf makinesinin gördüğünü niçin göz görmesin - Yılanların

- zehrine karşı vâsita-i müdâfa - Doktor Kalemeti'nin tedkikâtı ve tecârîbi - Şerbetlenmenin hakâyik-i fenniye dâiresine idhâli” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.262, s.19-22.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Röntgen’in keşfi ne gibi tedkikâta meydan verdi? - Efkâr ve mülâhazâtın fotoğrafı - Doktor Sıméon ve fotoğraf - Kuvve-i hâfıza hakkında birkaç söz - Kuvve-i hâfıza ile fotoğraf makinesinin münâsebeti - Ehcâr-ı semâviye - Madrid ve Bordeaux şehirleri civârına gökten düşen taşlar - Ahcâr-ı semâviye hakkında nazariyât - Camille Flamaryon’un bu bâbdaki mütâlaası” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.265, s.67-69.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Tebeddülât-ı havanın sikkat-i umûmiyeye tesîri - Saf havaya vücûdun ihtiyâcı - Tebdil-i hava - Dersâadetçe ehemmiyeti - Veremin tedâvisine gayret - Serumun tedâviye hizmeti - Eşekler ve keçiler” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.270, s.149-151.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Tedfin-i emvât ve emrâz-ı emvât - Mikropların kabirlerde müddet-i hayâtı - Vâsita-i teshîn olarak istimâli - Petrol ve yemek pişirme” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.272, s.172-173.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Maden ocaklarında iştiâlât - Kanlı iştiâl gazlarının yalnız maden kömürü ocaklarında bulunmadığı - Tahte’l-arz işleyen amelenin hayâtı daima tehlikededir - Radyografya hakkında iki söz - Kutb-ı şimâl keşfiyâtı” hakkında. “M. Sâdık” imzasıyla.); SF, nr.274, s.210-211.
- : *Jules Simon*; (Jules Simon’un hayat hikâyesi. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.275, s.228-229.
- : *1900 Sergisi - Sanâyi-i Nefise Dâireleri*; (Sanâyi-i Nefise Dâireleri’nin inşââtına müteallik şerâitin neden ibâret olduğuna dâir bir fikr-i icmâlî” verilmekte. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.279, s.294-295.
- +---: *Bir Mesele-i Neşriye*; (Ölenlerin mektuplarının, namelerinin, elyazılarının, yarım bırakılmış manzûmelerinin, ikmâl edilmemiş manzûmelerinin Avrupa’da yayımlanması ve bu konuda sorulan soruya Emile Zola ve Fransuva Coppeé’nin verdikleri cevaplar. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.284, s.371-372..
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (Çeşitli madenlerin karıştırılması

- ve denize ne zaman ve nerede girilmesine dair. “Kadrî” imzasıyla.); SF,nr.287, s.4-7.
- : *Şebnem*; (Şebnem bitkisi hakkında bilgi verilmekte. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.290, s.53-54.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Sadânın fotoğrafı - Kuvve-i muhrike-i esvât - Alât-ı tayrân - Lisân-ı hayvânât - Mikrofon” konularında. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.294, s.116-118.
- : *intihâb-ı Meslek*; (A(yın) Nâdir’in ‘Mükâlemât-ı Ahlâkiye’ isimli didaktik hikâyelerine övgü ve meseleye bir başka açıdan bakma denemesi. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.295, s.139-141.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Kış geliyor - Sobalar - Maden kömürü biterse ne olacak? - Bakırdan altın yapılır mı?” konularında. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.296, s.150-152.
- : *Hiss-i İntifâ*; (“Bu hissin talim ve terbiyedeki tssîri” ibaresiyle eğitim üzerine bir yazı denemesi. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.300, s.317-319.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (Bir hastalığın tedavisinde yeni gelişmeler. “Kadrî” imzasıyla.); SF,nr. 301, s.234-235.
- +--: *Fransuva Coppeé*; (Fransuva Coppeé’nin hayat hikâyesi. “Kadrî” imzasıyla.); SF, nr.303, s.263-266.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“ Fennin terakkiyât-ı hâzırası - Fennin iflâsı - Fenne dâir münâkaşât-ı kalemiye - Beyoğlu’nda ‘sinamatogrof’ - Tedkik-i harekât - Havalarda adem-i ittîrâd - Avrupa’da bundan şikâyet - Ormanların ahvâl-i havaya tesîri - Buz ve dolu” hakkında. “M. Sâdik” imzasıyla.); SF, nr.305, s.294-296.

M. C.:

bk. M(ehmed) C(avid)

Mehmed (Hâfız):

Kafkasya'dan Nahv Şehri'nden Mektûb; Servet-i Fünûn dergisinin Kafkasya'ya da geldiğini bildiren mektup. Mektupta ayrıca çıkarttıkları dergiden dolayı derginin idarecileri kutlanıyor.); SF, nr.270, s.78.

M(ehmed) C(avid):

Bursa'dan Musavver Mektûb; Yazarın Bursa'ya seyahatini anlattığı “18 Mart 1312” tarihli mektubu.); SF, nr.267, s.100-101.

- Mehmed Hulûsi: *Asr-ı Hâzır-ı Hazret-i Padişâhîde Terakkiyât-ı Fenniye*; (Fennî ilerlemelerin arttığına dair Hendese-i Mülkiye Mekteb-i Şahânesi muallimlerinden Mühendis Hulusi'nin yazmış olduğu mektup.); SF, nr.276, s.126.
- M(ehmed) Rauf: *Çayırda Sonra*; (Hikâye.); SF, nr.287, s.8-9.
---: *Uzaktan*; (Fantastik deneme - hikâye karışımı "Tevfik Fikret Bey'e" ithafı yazı.); SF, nr.301, s.235-237; nr.302, s.251-253; nr.303, s.267-270.
- M(ehmed). Ziver: *Martı -Akdeniz Hâtırâtından-*; (Fantastik deneme. "Kardeşim Tevfik Fikret Bey'e" ithafıyla.); SF, nr.299, s.197-198.
- Menemenlizâde [Mehmed] Tahir+: *Makâle-i Edebiye: Kâfiye*; (Kâfiye kulak için midir, göz için midir?" tartışması üzerine.); SF, nr. 258, s.374-376.
- Menemenlizâde Tahir: bk. Menemenlizâde [Mehmed] Tahir
- M. Rauf: bk. M(ehmed) Rauf
- M. Sadık: bk. M(ahmud) Sadık
- M. T. (ت) Fikret: bk. T(evfik) Fikret
- M. Ziver: bk. M(ehmed) Ziver
- Nâbizâde Nâzım: *Zehrâ*; (Roman. Tefrika.); SF, nr .256, s.348-352; nr.257, s.365-368; nr.258, s.384; nr.259, s.399-400; nr.260, s.414; nr.261, s.14-16; nr.262, s.30-31; nr.263, s.46-48; nr.264, s.62-64; nr.265, s.78-80; nr. 266, s.94-96; nr.267, s.110-112; nr.268. s.127-128; nr.269, s.142-144; nr.270,s.158-160; nr.271, s.174-176, nr.272, s.190-192.
- Nevil (نوبل): *Bir Muhterîin Vasiyetnâmesi*; (İsveçli mühendis Nevil'in vasiyetnamesinin Avrupa gazetelerinde yayımlandığına dair haber.); SF, nr.305, s.298.
- Nureddin Ferruh: bk. [ALKEND], Nureddin Ferruh
- Osman Nuri: *Mehhas-i Baytariye*; ("İskât-i cenîn -yani- tay düşürmek"

hakkında Baytar Kolağası Osman Nuri tarafından yazılmış makale.); SF, nr.256, 347;nr.257, s.363-364.

[ÖZSEVER,
Hüseyin] Sîret:

Dürdâne-i Garâm; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.289, s.38-39.

---: *Derd-i Aşk*; (Şiir. Aruz. Beşer mısralık üç bölüm halinde.); SF, nr.290, s.55.

---: *Şiir*; (Şiir. Aruz. Sone. “Şişli - 17 Eylül 1312” tarihli.);SF, nr.294, s.118.

---: *Tâir-i Garîb*; (Şiir.Aruz. Serbest müstezad. “Şişli - 11 Teşrin-i Evvel 312” tarihli.); SF, nr.295, s.135.

---: *Leyâl-i Makberde*; (Şiir. Aruz. Sone. “5 Teşrin-i Evvel 1312” tarihli.); SF, nr.299, s.199.

Rayling:

Eski Dost; Ayrıca bk. Cenâb Şehâbeddin

Recâizâde Ekrem:

bk. Recâizâde Mahmud Ekrem

Recâizâde Mahmud
Ekrem+:

-*Araba* - ‘*Araba* (“*Tekmil-i Bahs*” ve “*Tekrîr-i Bahs*”); (Araba kelimesinin ilk harfinin elif ile mi, yoksa ayın ile mi yazılacağına dair.); SF, nr.258, s.378-379; nr.259, s.395, nr.263, s.39-41.

---: *Araba Sevdâsı*; (Roman. Tefrika.); SF, nr.258, s.380-383; nr.259, s.396-398; nr.260, s.411-413; nr.261, s.11-14; nr.262, s.26-29; nr.263, s.43-44; nr.264, s.59-61; nr.265, s.75-77; nr.266, s.91-93; nr.267, s.106-109; nr.268, s.125-126; nr.269, s.139-141; nr. 270, s.154-157; nr.271, s.171-174; 272, s.188-190; nr.273, s.202-203; nr.275, s.238-240; nr.276, s.254-256; nr.277, s.271-272; nr.278, s.286-288; nr.279, s.302-304; nr.280, s.319-320; nr.281, s.335-336; nr.282, s.351-352; nr.283, s.366-368; nr.284, s.382-384; nr.285, s.398-400; nr.286, s.411-413; nr.287, s.14-16; nr.288, s.31-32; nr.289, s.47-48; nr.290, s.62-64; nr.291, s.77-80.

---: *Koparma!*; (Şiir. Aruz. “4 Teşrin-i Evvel 312” tarihli altışar mısradan oluşan sekiz bölüm halinde.); SF, nr.293, s.105.

---: *Yâr-ı Muhayyel*; (Fantastik deneme.); SF, nr.263, s.37-39.

[REY, Ahmed

/Hikâye/; (Hikâye. “Muzika-i Hümâyûn muallimi

Reşid]:

- saâdetlü Aranda Paşa hazretlerinin refika-i muhteremeleri Madam Gabriel Aranda tarafından idârehânemize ihdâ buyurulan eser-i latîfinin tercümesidir” açıklamasıyla. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr272, s.180-182.
- +--: *Musâhabe-i Edebiye -5*; (Yazarın nasıl yazar olduğuna dair hatıraları ve ‘Kamer’ gazetesi hakkındaki düşünceleri. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.273, s.195-198.
- : *Musâhabe-i Edebiye*; (Hikâye. “O büyük siyah gözler” altbaşlığıyla bir çobanın başından geçenler. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.276, s.242-246.
- : *Dilber*; (Hikâye. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.278, s.277-279.
- +--: *[H. Nâzım'ın Bir Mektûbu]*; (Edebiyatın sosyal hadiselerden etkilenmesine ve Türk edebiyatının ilerlemesi için gerekli olanlar hakkında. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr 280, s.311-312.
- : *Resimlerimiz: Adnan Bey*; (Adnan Bey'in hayat hikâyesi. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.281, s.327.
- : *Hâtıra*, (Şiir. Aruz. Yirmişer mısralık üç bölüm halinde. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.282, s.339-340.
- : *Hande-i Pesmânde*; (Şiir. Aruz. Altı dördlük. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.285, s.387.
- : *Gül Fidanı*; (Şiir. Aruz Serbest müstezad. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.287, s.4.
- : *Tulû*; (Şiir. Aruz. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.288, s.23.
- : *Muâvenet-i Yetîmâne*; (Fantastik Deneme. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.289, s.37-38.
- : *Muhtazar Bir Kız*; (Şiir. Aruz. 26 mısra. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.290, s.55.
- : *Mihribân*; (Hikâye. Tefrika. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.292, s.90-93; nr.293, s.103-107.
- : *Londra Hâtürâtından*; (Londra'yı anlatan fantastik bir hatıra denemesi. “H. (ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.296, s.155-157; nr.297, s.172-174; nr.298, s.182-185.
- : *Köyde İki Gece*; (Köye giden yazarın köydeki izlenimlerini anlattığı fantastik bir denemesi. “H.(ﺉ) Nâzım” imzasıyla.); SF, nr.302, s.247-248.

- Rıza Tevfik: [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik
- Safvetî: bk. Safvetî [Ziyâ].
- Safvetî [Ziyâ]: *Onların Rûhu*; (Hikâye.); SF, nr.304, s.284-287.
- Sîret: bk. [ÖZSEVER, Hüseyin] Sîret
- Süleyman Nesib: *Dilenci Kız*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.285, s.387-388.
---: *Bir Bûse-i Garâm*; (Şiir. Aruz. Sone. "A(yın) Nâdir"e ithaflı.); SF, nr.293, s.102-103.
- T(evfik) Fikret: *Musâhabe-i Edebiye: Mukaddime*; (Yazarın yeni edebiyata nasıl geçtiğine ve edebiyatta taklitçiliğe dair. "T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.256, s.338-340.
---: *Hasta Çocuk*; (Şiir. Aruz. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.257, s.361.
---: *Haşâ!*; (Şiir. Aruz. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.257, s.361.
---: *Ekrem Bey*; (Yazarın Recâizâde Mahmud Ekrem'in evine giderek onunla mülakat yapması. Ayrıca, yazarın, Recâizâde Mahmud Ekrem Bey'in evi hakkındaki izlenimleri. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.258, s.371-374.
---: *Musâhabe-i Edebiye -1*; ("Mukaddime"de yazılmış olan edebiyatta taklid hakkındaki tenkidlere cevap. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr. 259, s.386-389.
---: *Vedîa'dan Bir Parça*; (Fantastik deneme. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.260, s.403.
---: *Sevdâ-yı Şiir*; (Şiir. Aruz. Dört kıta. "7 Nisan 311" tarihli. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.260, s.403.
---: *Terennüm*; (Şiir. Aruz. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.261, s.5.
---: *Vedîa'dan Bir Parça Daha!*; (Fantastik deneme. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.261, s.5-6.
---: *Halûk İçin*; (Şiir. Aruz. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.262, s.19.
---: *Musâhabe-i Edebiye -2: Nazîre-Perdâzlık*; (Artık nazîreciliğe gerek kalmadığına dair. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF, nr.263, s.34-37.
---: *Ey Şevk*; (Şiir. Aruz. "M. T. (ت) Fikret" imzasıyla.); SF,

- nr.264, s.50.
- : *Bir Yaz Levhâsı*; (Şiir. Aruz. Resim altında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.265, s.72.
- : *Musâhabe-i Edebiye: (Hasta Çocuk) Manzûmesi Nasıl Telâkkî Edildi?*; (Yeni tarzda yazılmış olan “Hasta Çocuk” manzumesine yapılan eleştirilere verilen cevap. “T.(ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.266, s.82-84.
- : *Vâlideleri Vefât Etmışti*; (Hikâye. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.266, s.87-88.
- : *Musâhabe-i Edebiye -4: Lisân-Şiir*; (Derginin şiirin lisanı hakkındaki görüşleri. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.267, s.98-99.
- : *Bahâr-ı Terâne-dâr*; (Şiir. Aruz. Resim altında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.269, s.129.
- : *Marcel Prevost*; (Marcel Prevost’un hayat hikâyesi. “T.(ت) F.” imzasıyla.); SF, nr.269, s.138-139.
- : *Musâhabe-i Edebiye -5*; (Servet-i Fünûn’un şiiri, ‘lisân-ı rûh’ olarak kabul ettiğine dair. Ayrıca şiirde tabiatın işlenmesi konusu da örneklerle işlenmiştir. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.270, s.146-147.
- : *Bir Levhâ*; (Şiir. Aruz. Resim altında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.271, s.166.
- : *Musâhabe-i Edebiye -6*; (Yazar, bir gezi izlenimlerini anlattığı yazıda şiirde tabîlik üzerinde de duruyor. “T.(ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.272, s.178-179.
- : *Eş’âr-ı Muhabbetin*; (Şiir. Aruz. Sone. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.273, s.198.
- : *Ukde-i Hayât*; (Şiir. Aruz. Sone. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr. 274, s.214.
- : *Tecdîd-i İzdivâc*; (Şiir. Aruz. Onar mısralık üç bölüm halinde. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.275, s.229-230.
- : *Zavallı ‘Evet!’*; (Şiir. Aruz. Sone. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.276, s.246.
- : *Musâhabe-i Edebiye -9*; (Şiir. Aruz. Değişik sayıda mısralardan oluşan altı bölüm. halinde. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF; nr.277, s.258-259.
- +---: *Musâhabe-i Edebiye -10*; (Şiir. Aruz. Değişik sayıda mısralardan oluşan altı bölüm. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.278, s. 274.
- : *[Zavallı Kadın]*; (Şiir. Aruz. Beşer mısralık dört

- bölüm. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.279, s.292.
- : *Bir Hâtıracık*; (Şiir. Aruz. Altışar mısradan oluşan beş bölüm. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.281, s.329.
- : *Bir Tenezzühten Avdette*; (Şiir. Aruz. “T.(ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.282, s.341-342.
- : *Musâhabe-i Edebiye*; (“Sözün sâdeliği âdi olmasında mıdır?” sorusuna cevap veriliyor. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.283, s.355-358.
- : *İle'l-Ebed*; (Şiir. Aruz. Altı bölümlük şiir.); SF, nr.284, s.374.
- : *Bu da Bir Emel*; (Şiir. Aruz.); SF, nr.285, s.388.
- : *Musâhabe-i Edebiye -14*; (Yazarların ünlerinin gölgesine sığınarak okuyucuya saygı göstermeden yazmalarının yanlışlığı hakkında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.287, s.2-3.
- : *Berf-i Zerrîn*; (Şiir. Aruz. Değişik sayıda mısralardan oluşan üç bölüm halinde. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.289, s.39.
- : *Musâhabe-i Edebiye -15*; (“Edebiyât niçin okunuyor?” sorusuna cevap verilmeye çalışılmış. Ayrıca, resim ile edebiyat ilişkisine de kısaca değinilmiş. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.290, s.51-53.
- : *Av Alemi*; (Fantastik deneme. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr. 291, s.66.
- : *Musâhabe-i Edebiye -16: Evzân-ı Aruz*; (Aruz vezni hakkında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.292, s.84-86.
- : *Tefekkür*; (Şiir. Aruz. Değişik sayıda mısralardan oluşan üç bölüm. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.293, s.103.
- : *Aşiyân-ı Dil*; (Şiir. aruz. Değişik sayıda mısralar halinde dört bölüm. “ T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.295, s.135.
- : *Nakş-ı Nâzenîn*; (Şiir. Aruz. Dört kıta. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.296, s.149.
- : *Hediye*; (Şiir. Aruz. “Geçen nüshamızda münderic saatli kız tasviri için yazılmıştı.” ibaresiyle. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.296, s.149.
- : *Şükûfe-i Yâr*; (Şiir. Aruz. Üçer mısralık yedi bölüm ve bir mısradan oluşmakta. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.297, s.164-165.
- : *Kıta*; (Şiir. Aruz. Dörtlük. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF,

nr.297, s.165.

- : *Lü'lü-i Rehâkâr*; (Şiir. Aruz. “Menemenlizâde [Mehmed] Tahir Beyefendi'ye” ithafen dört bölüm halinde. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.298, s.182.
- : *Rûh-ı Eş'ârım*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.); SF, nr.299, s.199.
- : *Halûk'un Sesi*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.300, s.314.
- : *Sezâ*; (Şiir. Aruz. 48 mısra. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.301, s.230.
- : *Krizantem*; (Şiir. Aruz Sone. “Hazan yağmurlarından” ibaresiyle. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.302, s.246.
- : *Musâhabe-i Edebiye -20: Nazım mı Güçtür, Nesir mi?*; (Nazım ile şiir arasındaki farklar üzerine. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.303, s.259-262.
- : *Şiir*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad. Resim altında. “T. (ت) Fikret” imzasıyla.); SF, nr.305, s.297.

Tepedelenlizâde
Kâmil:

Velespid Hâtıraları -1: Mihaliç; (Yazar, bisikletle gezerken çevreden edindiği izlenimleri bir deneme üslubu içinde anlatıyor.); SP, nr.259, s.197-199.

T.(ت) F.:

bk. T(evfik) Fikret

[TOKGÖZ, Ahmed
İhsân]±:

- İstanbul Postası*; (İstanbulda hava ve suyun durumu ve son günlerde çeşmelerden bilinmeyen sebeplerden dolayı suyun renkli aktığından bahsedildikten sonra Ramazan ayı içerisinde olduklarını haber veriyor. Cadde ve sokaklardaki düzenlemeler ve bordür çalışmalarından dolayı teşekkür ediliyor. “Nükte-perdâz Abdürrezzâk”ın tiyatrosunu açtığı bildiriliyor. Ayrıca, gelecek sayılarda Ramazan ile ilgili konulara daha fazla yer verileceği de zikredilmektedir.); SF, nr.256, s.338.
- : *İstanbul Postası*; (Okuyucuların Ramazanlarının tebrik edilmesi ve Ramazan ayında İstanbul'da görülen değişiklikler. Ramazan münasebetiyle Şehzadebaşı'ndaki tiyatro faaliyetleri.); SF, nr.258, s.370-371.
- : *İstanbul Postası*; (İstanbul'da havaların çok soğuk geçtiğini belirten bir yazı. Yazıda ayrıca Ramazan'a tesadüf eyleyen bu günlerde soğuktan dolayı tiyatroların da olumsuz yönde etkilendiği belirtiliyor.); SF, nr. 259,

s.386.

- : *İstanbul Postası*; (Havaların ısınmaya başladığı ifade edildikten sonra Ramazan'ın bir muhasebesi yapılıyor. Ramazan boyunca Şehzadebaşı'nın iğne atılsa yere düşmeyecek bir kalabalığa sahne olduğu anlatıldıktan sonra bundan nasibini tiyatroların da aldığı, ayrıca, Tepebaşı Tiyatrosu'nda icrâ-yı hüner etmek üzere bir Osmanlı Operet Kumpanyası teşkil edildiği duyuruluyor.); SF, nr.260, s.402.
- +---: *İstanbul Postası*; (Ramazan'ın ve Ramazan Bayramı'nın bittiği haber verildikten sonra, yazar, Beyoğlu'ndaki operete gidişini anlatıyor.); SF, nr.262, s.18.
- : *İstanbul Postası*; (Kağıthane sefalarından ve İstanbul'da gösterime giren İtalyan Operet Kumpanyası hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.264, s.50.
- : *İstanbul Postası*; (Fotoğrafçılığın öneminden bahsedildikten sonra Servet-i Fünûn'un fotoğraf yarışması açtığı haber verilmekte.); SF, nr 265, s.66.
- : *İstanbul Postası*; (Havanın soğukluğu ve Emin Bey'in yeni kuklaları ve bunlara gösterilen ilgi.); SF, nr.266, s.82.
- : *İstanbul Postası*; (İstanbul'daki havaların soğukluğundan bahsedilmekte.); SF, nr.269, s.130.
- : *İstanbul Postası*; (Mayıs ayı geldiği halde havaların hâlâ soğuk gittiğinden bahsedildikten sonra yolların ve şoselerin bozukluğundan şikayet ediliyor.); SF, nr.273, s.194-195.
- : *İstanbul Postası*; (Fotoğrafçılığın öneminden bahsedildikten sonra, gezi yerlerinin genel görünümü hakkında bilgi veriliyor. Ayrıca, Osmanlı Tiyatrosu'nun yeni oyunlarına başladıkları da duyuruluyor.); SF, nr.277, s.258.
- : *İstanbul Postası*; (Çarşû-yı Kebîr'deki tamirat ve burada çekilmiş fotoğraflar hakkında.); SF, nr.280, s.302-303.
- +---: *İstanbul Postası*; (Kuş Dili Çayırı'nda oyun oynayan Osmanlı Tiyatrosu ve oynadıkları Ahmed Midhat Efendi'nin 'Eyvâh' isimli tiyatrosu hakkında bilgi verildikten sonra millî tiyatro oyunu oynadıklarından dolayı Osmanlı Tiyatrosu kutlanmaktadır.); SF, nr.281, s.322.
- : *İstanbul Postası*; (Havaların sıcaklığından şikayet

edildikten sonra, Jules Verne'nin 'Seksen Günde Devr-i Alem' ve 'Araba ile Devr-i Alem' isimli eserlerin tercümelerinin kötülüğünden şikayet edilmekte.); SF, nr.283, s.354.

- : *İstanbul Postası*; (Havaların sıcak geçtiği haber verilmekte.); SF, nr.290, s.50-51.
- +--: *İstanbul Postası*; (Kışın birden bastırıldığı haber verildikten sonra Odeon Tiyatrosu'nda yeni sahnelenen bir oyun hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.299, s.194.
- : *İstanbul Postası*; (Soğuk havalardan sonra yağmurlu havaların başladığına ve fotoğrafya gösterilerinin başladığına dair.); SF, nr.301, s.226.
- : *İstanbul Postası*; (Havaların soğuk geçtiğinden bahsedildikten sonra, Ramazan'ın yaklaşmasıyla birlikte Direklerarası'ndaki eğlence hazırlıklarının hızlandığı haber verilmekte.); SF, nr.303, s.258.
- +--: *Uşşakizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Bey*; Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL]'in Mai ve Siyah romanının dergide tefrika edilmeye başlanması münasebeti sebebiyle romanın yazarının tanıtılmaya çalışılması.); SF, nr.273, s.205.
- : *Suriye'de Bir Cevalân*; ("Defter-i seyâhatten mahrec sahîfeler" ibaresiyle yazarın Suriye seyahati sırasında edindiği izlenimler.); SF, nr.299, s.194-195; nr.300, s.210-212; nr.301, s.227-229; nr.302, s.242-246; nr.303, s.242-246; nr.303, s.259; nr.304, s.274-277; nr.305, s.290-293.
- +--: *Şemsedin Sâmî Bey*; (Şemsedin Sami'nin hayatını ve eserlerini tanıtan bir yazı.); SF, nr.275, s.226-228.

[UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ: *Mâî ve Siyah*; (Roman. Tefrika.); SF, nr.273, s.206-208; nr.274, s.222-224; nr.275, s.235-237; nr.276, s.251-153; nr.277, s.268-270; nr.278, s.283-285; nr.279, s.299-301; nr.280, s.317-318; nr.281, s.333-335; nr.282, s.349-350; nr.283, s.363-365; nr.284, s.379-381; nr.285, s.395-397; nr.286, s.410-411; nr.287, s.12-14; nr.288, s.29-30; nr.289, s.45-46; nr.290, s.58-61; nr.291, s.75-77; nr.292, s.94-96; nr.293, s.110-112; nr.294, s.127-128; nr.295, s.141-144; nr.296, s.158-160; nr.297, s.175-176; nr.298, s.190-192; nr.299, s.206-208; nr.300, s.222-224; nr.301, s.238-240; nr.302, s.254-256; nr.303, s.270-272; nr.304, s.287-288; nr.305, s.301-304.

- : *Polonya Ormanı*; (Paris ve Polonya Ormanı'ndan bahseden bir seyahat hatırası denemesi.); SF, nr.278, s.274-277.
- +--: *Tedkikât-ı Edebiye -Goncourtlar-*; (Goncourtlar' ın hayat hikâyeleri, sanatları ve eserleri anlatılmakta.); SF, nr.282, s.343-348.

- Uşşakizâde Hâlid bk. [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ
Ziyâ:
[YALÇIN], Hüseyin *Röneka*; (Hikâye); SF, nr.305, s.298-301.
Cahid:
[YALÇIN], Hüseyin *A'mâ*; (Bir a'mânın ölümü üzerine yazarın onun evine gitmesi ve izlenimleri.); SF, nr.274, s.220-221.
Suad:
---: *Makber-i Dildâr*; (Şiir. Aruz. Sone.); SF, nr.288, s.23.
---: *Şiir*; (Şiir. Aruz. Serbest müstezad.); SF, nr.295, s.134-135.
---: *Pon Tavende*; (Şiir. Aruz. İki dördlük ve iki ikişerlik mısradan oluşmakta.); SF, nr.298, s.182.

- İmzasız: *Resimlerimiz: Resm-i Küşâd*; (Kapak fotoğrafından bahseden bir yazı. "Mahallinden vukû bulan eş'âra nazaran bu bâbda Kudüs-i şerîf mutasarrıfı ve kumandanı saâdetlü paşalar hazreti ile arâzi-i seniye müdürü kolağası rif'atlı Nuri Efendi'nin muâvenet-i mahsûsa-i gayret-perverâneleri lâhik olmuştur." açıklamasıyla.); SF, nr.256, s.344-346.
---: *Resimlerimiz: Balta Limanı Köprüsü*; (Eski köprünün yıkılarak yerine demirden bir köprünün yapıldığını haber verdikten sonra bir hatıra olmak üzere eski köprünün resminin bu sayıda tab' edildiğinden bahsedilmekte.); SF, nr.26, s.346.
---: *Resimlerimiz: Makalle -İtalya ve Habeş Vakâyii-*; (İtalyanlar ve Habeşler arasındaki savaş ve dergide tab' edilen Makalle Kalesi hakkında kısa bilgi verilmektedir.); SF, nr.256, s.346.
---: *Resimlerimiz: Henri Battenberg*; (İngiltere Kraliçesi'nin damadı olan Prens Henri Battenberg'in vefatını haber veren ve onun hayatından bahseden kısa bir yazı.); SF, nr.256, s.346.
---: *Resimlerimiz: Naplousse Vadisi*; (Naplousse Kasabası ve vadisinden bahseden kısa bir yazı.); SF, nr.256, s.346.).

- : *Resimlerimiz: Devrilmez Sandal*; (Yeni yapılan kolayca devrilmeyen bir sandalın özellikleri anlatılmakta.); SF, nr.256, s.346.
- : *Resimlerimiz: Gazla Muharrik Tramvaylar*; (Hayvanlarla hareket eden tramvay yerine gazla hareket eden tramvayların daha iyi sonuçlar vereceği duyurulmakta.); SF, nr.256, s.347.
- +--: *Resimlerimiz: Paul Verlaine*; (Birkaç hafta önce vefat eden Paul Verlaine'in resminin bu sayıda yayımlandığı haber verildikten sonra, gelecek sayıda şairin birkaç şiirinin yayınlanacağı da ilân edilmekte.); SF, nr.256, s.347.
- : *Resimlerimiz: Bahr-i Lut'ta Gemi*; (Lut Gölü'ne indirilen ilk gemi ve geminin faydalarından bahsedildikten sonra, yazıda, gelecekte bu gölde vapur işletilmesinin gerektiği de belirtilmekte.); SF, nr.257, s.359-360.
- +--: *Resimlerimiz: Sâlih Zeki Bey*; (Salih Zeki Bey'in hayat hikâyesi.); SF, nr.257, s.360-361.
- : *Resimlerimiz: Doktor Röntgen ve Keşfi*; (Doktor Röntgen'in hayatı ve daha önce dergide yer almış olan kurbağa ve el resmi hakkında.); SF, nr.257, s.262.
- : *Resimlerimiz: Chouchidja Köprüsü*; (Chouchidja Köprüsü hakkında.); SF, nr.257, s.362.
- : *Resimlerimiz: Selanik Manzarası*; (Vardar Havzı'nın bir resminin tab' edildiğine dair.); SF, nr.257, s.362.
- : *Resimlerimiz: Afganistan Hâkimi Abdurrahman Hân*; (Almanya'daki gazetelerde resmi yayınlanmış olan Abdurrahman Han'ın hayat hikâyesi anlatılıyor ve dergide bir resminin tab' edildiği duyuruluyor.); SF, nr.257, s.362-363.
- : *Resimlerimiz: Fermân-ı Alîşân Kırâatı*; (Halep'e tayin edilen Raif Paşa'nın karşılanmasından bahsedildikten sonra Paşa'nın dergide yayınlanan fotoğrafı hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.258, s.383.
- : *Resimlerimiz: Miralay Galyano (غاليانو)*; (İtalyan kumandanı Galyano'nun bütün gayretlerine İtalyan ordusunun Habeşlere yenilmesi. Ayrıca, Galyano'nun bir resminin bu sayıda derc edildiğine dair.); SF, nr.258, s.383.
- : *Resimlerimiz: Değirmen Dolabı*; (Kapak fotoğrafı olan 'Değirmen Dolabı'nın nerede olduğuna ve oraya nasıl

- gidileceğine dair.); SF, nr.259, s.391.
- : *Resimlerimiz: Bingazi Kışlası*; (Bingazi Kışlası'nın inşası, binanın boyutları ve çevre düzenlenmesi hakkında.); SF, nr.259, s.391-392.
- : *Resimlerimiz: Mahmud Nedim Bey*; (Mahmud Nedim Bey'in hayat hikâyesi.); SF, nr.259, s.392.
- : *Resimlerimiz: Seyyâh Gilbert*; (Paris'den yola çıkan ve o günlerde Bağdat'ta bulunan Seyyâh Gilbert'in seyahati hakkında.); SF, nr.259, s.393.
- : *Resimlerimiz: Karada Gemiler*; (Karada raylar üzerinde yürütülen bir geminin yapıldığına dair.); SF, nr.259, s.393.
- : *Resimlerimiz: Enstantane Fotoğraflar*; (Enstantane fotoğrafların tasvir yoluyla tanıtımı.); SF, nr.260, s.408-409.
- : *Resimlerimiz: Denizde Sür'at*; (İlk vapurdan son vapura kadar geçen sürede gelişen olaylar anlatıldıktan sonra vapur hızının artması, imal teknolojisinin değişmesi ve vapurun tarihî gelişimi hakkında.); SF, nr.260, s.409-411.
- : *Resimlerimiz: Medeniyet-i İslâmiye*; (Gustave Lebon'un yazmış olduğu 'Medeniyet-i Arabiye' adlı eserin önemi. Bu eser, "Endülüs âsâr-ı azîme-i İslâmiyesi'nin tesâvîr-i nefîsesiyle de tezyîn olunmuştur." Ayrıca, bu sayıda, bu resimlerden ikisinin yayınlandığı da duyurulmakta.); SF, nr.261, s.10-11.
- : *Resimlerimiz: Prens Boris*; (Prens Boris'in kısa hayat hikâyesinin anlatıldığı bu yazıda, bu kişinin bir resminin yayınlandığı bildiriliyor.); SF, nr.261, s.11.
- : *Resimlerimiz: Yafa Liman Dâiresi*; ("Yafa'da ilâveten inşâ olunan liman dâiresi" ve buranın resminin 12. sayfada yayınlandığını bildiren yazı.); SF, nr.261, s.11.
- : *Resimlerimiz: İstanbul Rıhtımları*; (İstanbul rıhtımlarının güzelliği anlatılmakta.); SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Kral Menelik*; (İtalya - Habeşistan Savaşı münasebetiyle Habeş Kralı Menelik'in resmini yayınladıklarına dair.); SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Prens George*; (Prens George'nin hayat hikâyesi.); SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Adolphe Mençil*; (Ressam Adolphe Mençil'in hayat hikâyesi ve sanatı hakkında

- birkaç söz.); SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleri;* (Prens Ferdinand'ın "Bulgaristan Prenslığı Rumeli Şarkî Valiliği'ne nasb ve tayin" olduğuna dair.); SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Bursa'da Yeni Bir Çeşme;* (Yazarın Bursa'yı ziyareti ve bu ziyareti sırasında gözüne çarpan bir çeşme ve Ulu Cami hakkında.); SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Marquis de Rudini;* (İtalyanın Habeşistan yenilgisi sebebiyle düşen hükümetin yerine iktidara geçen Marquis de Rudini hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: General Baldissara;* (İtalya'nın Habeşistan Ordusu yeni kumandanı hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Prens Ferdinand Hazretleri;* (Prens Ferdinand'ın İstanbul'a teşekkür için geldiği duyurulmakta.); SF, nr.264, s.58.
- : *Resimlerimiz: Marcel Prevost;* (Marcel Prevost'tan bahseden bu yazıda, bu kişiye, gelecek sayılarda daha fazla yer ayrılacağı duyurulmakta.); SF, nr.264, s.58-59.
- : *Resimlerimiz: Zeland-ı Cedîd'de Bir Hâne;* (Yeni Zelanda'daki Mauriler hakkında bir resmin yayınlandığına dair.); SF, nr.264, s.59.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Süleyman Sûdî;* (Süleyman Sudi'nin vefatı üzerine hayatı ve kişiliği hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.265, s.72.
- : *Resimlerimiz: Posta Tatarları;* (Posta Tatarları hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.265, s.72.
- : *Resimlerimiz: Hayât Efendi;* (Hayat Efendi'nin fizikî portresi çizilmekte.); SF, nr.265, s.72-74.
- : *Resimlerimiz: Radyografi;* (Radyografi aletinin özellikleri anlatılmakta.); SF, nr.265, s.74.
- : *Resimlerimiz: Askerî Talimler;* (İkinci Ordu'nun talimlerinden bahseden bir yazı.); SF, nr.266, s.84.
- : *Resimlerimiz: Beykoz Çayırı;* Beykoz Çayırı ile ilgili bir resmin yayınlandığına dair.); SF, nr.266, s.84-85.
- : *Resimlerimiz: Enstantane Fotoğraflar;* (Resimde görülen Mehmed Efendi'nin yetiştirmiş olduğu koçların satılık olduğuna dair.); SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Tricopis;* (Yunan başvekili olan

- Tricopis'in vefat ettiğini ve hayat hikâyesinin derginin kısm-ı siyasîsinde olduğunu duyuran yazı.); SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Duc de Sermania*; (İtalya Hariciye Nazırı'nın resmini bu sayıda yayınladıklarına dair.); SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Sarrien*; (Fransa Heyet-i Vükelası'na başkan seçilen Mösyö Sarrien'in kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Sürre-i Hümâyûn*; (Surre-i Hümâyûn'un getirilmesi ile ilgili yazı.); SF, nr.267, s.101.
- : *Resimlerimiz: Kırâat-ı Fermân-ı Alîşân*; (Edirne valisi Arif Paşa daire-i hükümette ferman okurken çekilmiş fotoğrafla ilgili.); SF, nr.267, s.102.
- : *Resimlerimiz: Eyüb Paşa*; (Eyüb Paşa'nın vefat ettiği duyurulduktan sonra hayatı hakkında bilginin kısm-ı siyasîde münderic olduğu kaydedilmekte.); SF, nr.268, s.124;
- : *Resimlerimiz: Leonse (له ثون)*; (Fransa'nın önemli siyaset adamlarından olan Leonse'nin hayat hikâyesi.); SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Baron Hirsch*; (Bir önceki sayının kısm-ı siyasîsinde vefatı haber verilen Baron Hirsch hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.269, s.137.
- : *Resimlerimiz: Çekirge İtlâfı*; (Çekirgelerin imhasıyla ilgili bir resmin bu nüshada derc edildiğine dair.); SF, nr.269, s.137.
- : *Resimlerimiz: Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleriyle Mihmândârânı ve Mâiyetleri Erkânı*; (Prens Ferdinand ve maiyeti hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.270, s.147-148.
- : *Resimlerimiz: Fransa Reis-i Vükelası Mösyö Melin ve Harbiye Nâzırı General Billu (بيلو)*; (Mösyö Melin'in hayat hikâyesi.); SF, nr.270, s.148.
- : *Resimlerimiz: Şâh-ı Mağfûr ve Şâh-ı Cedîd Hazerâtı*; (Nasriddin Şah'ın hayat hikâyesi.); SF, nr.270, s.148.
- : *Resimlerimiz: Düyûn-ı Umûmiye Dâire-i Cedîdesi*; (Düyûn-ı Umumiye'nin yeni dairesinin yapımının bittiği haber verildikten sonra bina hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.271, s.171.
- : *Resimlerimiz: Rusya'da Endican Şehri Kadısı Hâfiz*

- Muhammed Ata Bey*; (Hâfız Muhammed Ata Bey'in hayat hikâyesi.); SF, nr.271, s.171.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Hasan Paşa*; (Hasan Paşa'nın kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.272, s.187.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Human*; (Mösyö Human'ın hayat hikâyesi.); SF, nr.272, s.187-188.
- : *Resimlerimiz: Arslan Mürebbisi*; (Arslan ve kaplan gibi hayvanların terbiyesi ve bu işte uzman olan terbiyeciler hakkında.); SF, nr.272, s.188.
- : *Resimlerimiz: Elektrik Tramvayı*; (Elektrikli tramvaylar hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.272, s.188.
- : *Resimlerimiz: Arşidük Şarl Lui*; (Avusturya -Macaristan İmparatoru'nun kardeşinin vefat haberi verildikten sonra, bu kişinin kısa hayat hikâyesi de veriliyor.); SF, nr.273, s.200-201.
- : *Resimlerimiz: Trabzon Resimleri*; (Dergide daha önce yayınlanmış olan Trabzon resimleri hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.273, s.201.
- : *Resimlerimiz: Resm-i Tetevüc*; (Moskova resimleri hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.274, s.216-1-218.
- : *Resimlerimiz: Deli Çay Üzerinde Bir Köprü*; (Deli Çay üzerinde yeni inşa edilen bir köprü hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.276, s.247.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Derviş Paşa*; (Derviş Paşa'nın vefat haberi verildikten sonra Paşa'nın kısa hayat hikâyesi de veriliyor.); SF, nr.276, s.246-247.
- : *Resimlerimiz: Fotoğraf Tüfengi*; (Yeni icat edilen fotoğraf makinesi faydaları hakkında.); SF, nr.276, s.247-248.
- : *Resimlerimiz: Peşte Sergisi ve İmparator Francois Joseph Hazretleri*; (Peşte Sergisi ve İmparator Francois Joseph hazretlerinin resimlerinin bu sayıda yayınlandığına dair.); SF, nr.276, s.248.
- : *Resimlerimiz: Dersaadet'te Röntgen Usûlüyle Fotoğraf Ahzı*; (Dersaadet'te de röntgen usulüyle fotoğraf çekilmeye başlanıldığını haber veriyor.); SF, nr.277, s.267.
- : *Resimlerimiz: Rus Seyyâhı Burunof ve İdârehânemizi Ziyâreti*; (Rus seyyâh hakkında bazı bilgiler verildikten sonra, dergiyi ziyaretinden bahsediliyor.); SF, nr.277, s.267-268.

- : *Resimlerimiz: Berlin Sergisi*; (Berlin Sergisi ve bu sergiden çekilmiş fotoğraflar hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.279, s.298.
- : *Resimlerimiz: 1900 Sergisi İnşaat Müdebbir-i Umûmîsi Mösyö Buvar (بوصار)*; (Mösyö Buvar tanıtılmakta.); SF, nr.279, s.299.
- : *Resimlerimiz: Leroy Beaulie*; (Leroy Beaulie'nun kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.280, s.317.
- : *Resimlerimiz: Edmond de Goucourt*; (Edmond de Goucourt'un vefat ettiğini haber veren yazı.); SF, nr.280, s.317.
- : *Resimlerimiz: Trablusgarb Manzaraları*; (Derginin bu sayısında yer alan Trablusgarb fotoğrafları hakkında.); SF, nr.281, s.326.
- : *Resimlerimiz: Devletlü Ataullah Paşa Hazretleri*; (Ataullah Paşa'nın hayat hikâyesi.); SF, nr.282, s.342.
- : *Resimlerimiz: Denayrouse Lampe*; (Denayrouse lambalarının özellikleri.); SF, nr.282, s.342-343.
- : *Resimlerimiz: Mari - Dorvete*; (Mari - Dorvete'nin hayat hikâyesi.); SF, nr.282, s.358.
- : *Resimlerimiz: Kangırı'da 'Hamidiye' Gurâbâ Hastahânesi*; (Hamidiye Guraba Hastahanesi hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.283, s.358.
- : *Resimlerimiz: Kütahya'da Ezen Köprüsü*; (Kütahya'daki köprüünün resminin bu sayıda derc edildiğine dair.); SF, nr.284, s.372.
- : *Resimlerimiz: Rütbetlü Partogomios Efendi*; (Partogomios Efendi'nin kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.284, s.372-373.
- : *Resimlerimiz: 'Kangırı'da Ertuğrul İdâdî Mektebi*; (Ertuğrul İdâdî Mektebi hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.284, s.373.
- : *Resimlerimiz: Almanya İmparatoru Hazretlerinin Yeni Kotrası*; (Almanya İmparatoru'nun yeni yaptırdığı kotrasının tanıtımı.); SF, nr.284, s.284, s.373-374.
- : *Resimlerimiz: Kafkasya'da Nahv Şehri İslâm Mektebi*; (Nahv Şehri İslâm Mektebi hakkında kısa tanıtım bilgisi.); SF, nr.286, s.406.
- : *Resimlerimiz: Dersâdet - Selanik Demiryolu*; (Dersâdet - Selanik Demiryolu hattı hakkında bilgiler veriliyor.); SF, nr.286, s.406-407.

- : *Resimlerimiz: Berlin'de*; (Ziraat Sergisi'nin "müsta'mirât daireleri"nin kısaca tanıtılması.); SF, nr.286, s.407.
- : *Resimlerimiz: Almanya'nın Yeni Ticâret ve Zirâat Nâzırı Mösyö Berliş (برليش)*; (Mösyö Berliş'in tanıtımı.); SF, nr.286, s.407.
- : *Resimlerimiz: Prens Lobanow*; (Vefat eden Prens Lobanow'un hayat hikâyesi.); SF, nr.287, s.11.
- : *Resimlerimiz: Tomboknu'da Bir Câmi*; (Bu cami hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.287, s.12.
- : *Resimlerimiz: Kutup Seyyâhı*; (Kutba balon ile seyahata gidecekler hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.287, s.11-12.
- : *Resimlerimiz: Aktris Emma Canti*; (Beyoğlu'nda gösteri yapmaya başlayan İtalyan operetlerinden Matmazel Canti hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.287, s.12.
- : *Resimlerimiz: Hamîdiye Hafif Süvâri Alayları*; (Bu süvari alayları hakkında bilgiler veriliyor.); SF, nr.288, s.20-22.
- : *Resimlerimiz: Almanya'nın 'İmparator Üçüncü Fredirik' Nâmındaki Yeni Zırhlısı*; (Bu zırhlının özellikleri hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.288, s.22.
- : *Resimlerimiz: Paul Nor 'Kutb-ı Şimâli' Balonu*; (Kutuba gidilecek olan bu balonun şişirilmesini gösteren levha hakkında.); SF, nr.288, s.22.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Sâbit Paşa*; (Sabit Paşa'nın kısaca tanıtımı.); SF, nr.288, s.22-23.
- : *Resimlerimiz: General Gözler*; (Almanya'nın yeni Harbiye Nazırı General Gözler'in kısaca tanıtımı.); SF, nr.288, s.23.
- : *Resimlerimiz: Prens Donapall ve Nişanlısı*; (Prens ve nişanlısı hakkında kısa bilgi.); SF, nr.289, s.36-37.
- : *Resimlerimiz: Berat Şehri ve Berat'ta Hânende Kızların Kıyâfetleri*; (Berat Şehri ve Berat'taki hanende kızların kıyâfetleri hakkında kısa bilgi verilmekte.); SF, Nr.289, s.36.
- : *Resimlerimiz: Kirâat-ı Fermân-ı Alişân*; (Derginin kapağındaki fotoğraf hakkında.); SF, nr.289, s.36.
- : *Resimlerimiz: Edirne'de Hâmîdiye Mekteb-i Feyz-i Mektebi'nin Resm-i Küşâdı*; (Mektebin inşaatındaki gelişmeler.); SF, nr.290, s.55.
- : *Resimlerimiz: Bedâyi-i Fenniye*; (Yeni keşifler ve onların resimleri hakkında.); SF, nr.55-56.

- : *Resimlerimiz: Servet-i Fünûn'un Şikago Madalyası ve Şehâdetnâmesi*; (Amerika'nın keşfinin 400. yılı münasebetiyle Şikago Sergisi'ne Servet-i Fünûn da birkaç sayısını göndermiş ve "Şikago Sergisi'nden Servet-i Fünûn'u takdiren" bir şahadetname gönderilmiştir. Bunun hakkında kısa bir yazı ve "Vârid olan mektûb" dergide yayınlanmıştır.); SF, nr.290, s.56-57.
- : *Resimlerimiz: Nevşehir Kasabası*; (Nevşehir'in kısaca tanıtımı.); SF, nr.291, s.72.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Otuosan (اوتواسان)*; (Anadolu Demiryolu inşaatı sermühendisi hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.291, s.72-73.
- : *Resimlerimiz: Aden Manzara-i Umûmiyesi*; (Aden'in kısaca tanıtımı.); SF, nr.291, s.73.
- : *Resimlerimiz: Bazen'in Yeni Vapuru*; (Yeni icat edilen vapurun özellikleriyle ilgili bilgiler.); SF, nr.291, s.73-74.
- : *Resimlerimiz: Merhûm İhsân Hasîb Bey*; (Merhum İhsan Hasib Bey'in kısaca tanıtımı.); SF, nr.293, s.108.
- : *Resimlerimiz: Demirkapılar Kanalı*; (Tuna Nehri'nde açılan kanal hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.294, s.126.
- : *Resimlerimiz: Osmânî Bankası'nın İstanbul Şubesi*; (Osmanlı Bankası'nın yeni açılan İstanbul şubesinin tanıtımı.); SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Aden Şehri Su Hazineleeri*; (Aden'de susuzluğu gidermek için yapılan su depolarından bahsediliyor.); SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi'nde -Su Üstünde Demiryol Eğlencesi-*; (Berlin Sanayi Sergisi'ndeki su üstünden giden demiryolu resmi hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi'nde -Millî Sıcak Hamamlar Kulübü*; (Berlin Sanayi Sergisi'ndeki Millî Sıcak Hamamlar Kulübü resmi hakkında bilgi veriliyor.); SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Tütün Çiftliği Câmî-i Şerîfi*; (Tütün Çiftliği Camisi hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.297, s.165.
- : *Resimlerimiz: Paris'de Opera Meydanı*; (Paris'in Opera Meydanı'nın tanıtımı.); SF, nr.297, s.165.
- : *Resimlerimiz: Kağîthâne Levhâsı*; (Kağîthâne ile ilgili

- yayınlanmış levhânın tanıtılması.); SF , nr.297, s.165-166.
- : *Resimlerimiz: Müteveffâ Şamlı Lakor (لا قور)*; (Şamlı Lakor'un hayat hikâyesi.); SF, nr.297, s.166.
- : *Resimlerimiz : Mösyö Mack Kinley*; (Mack Kinley'in kısaca tanıtımı.); SF, nr.297, s.166.
- : *Resimlerimiz: Rütbelü Mağakya Efendi*; (Ermeni Patriği Mağakya Ormanian Efendi'nin fotoğrafı hakkında kısa bilgi.); SF, nr.299, s.206.
- : *Resimlerimiz: Mack Kinley ve Biryân*; (Daha önceki sayılarda bu kişiler hakkında tafsilatlı bilgi verildiği için bu sayıda, sadece yeni birer resimlerini yayınladıklarına dair.); SF, nr.299, s.206.
- : *Resimlerimiz: İmparator Birinci Wilhelm'in Heykel-i Cesîmi*; (İmparator Birinci Wilhelm'in heykelinin açılış töreni hakkında.); SF, nr.298, s.185.
- : *Resimlerimiz: Marki Polavieja*; (Filipin Cezâiri'ne tayin olunan general hakkında bilgi.); Sf, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Sir William Harcourt*; (İngiltere meşâhirinden olan bu zatın kısas hayat hikâyesi.); SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Binbaşı Major Nerazzini*; (Binbaşı Major Nerazzi'nin kısaca tanıtılması.); SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Nusret Paşa*; (Nusret Paşa'nın vefat ettiği duyurulmakta.); SF, nr.301, s.233-234.
- : *Resimlerimiz: Erzurum*; (Erzurum ile ilgili bir resmin bu sayıda derc edildiği duyurulduktan sonra, bundan sonraki sayılarda da Erzurum ile ilgili resimlerin yayınlanacağına dair.); SF, nr.301, s.223.
- : *Resimlerimiz: Kraliçe Wilhelmine [de Hollande]*; (Kraliçe Wilhelmine'nin bir resminin derc edildiğine dair.); SF, nr.301, s.234.
- : *Resimlerimiz: Aktris Eleonoradus (توله نورادوس)*; (Bu aktrisin yakında İstanbul'a geleceği duyurulmakta.); SF, nr.302, s.250-251.
- : *Resimlerimiz: Akka İskelesi*; (Akka İskelesi'nin açılış töreni.); SF, nr.302, s.250-251.
- : *Resimlerimiz: Peşte Adliye Dâiresi*; (Peşte'de yapılmış olan adliye dairesinin resminin bu sayıda derc edildiğine dair.); SF, nr.302, s.251.
- : *Resimlerimiz: Haydarâhâd Hâriciye Nâzırı*; (Hindistan

- dahilinde bulunan Haydarabad Hariciye Nazırı'nın resminin bu sayıda derc edildiğine dair.); SF, nr 302, s.251.
- : *Resimlerimiz: Zihni Paşa Hazretleri*; (Zihni Paşa hakkında kısa bilgi verildikten sonra, geniş bilginin derginin siyasi kısmında olduğu duyurulmaktadır.); SF, nr.303, s.266.
- : *Resimlerimiz: Hastahâne*; (Kırk Kilise'de inşa edilen hastahane hakkında bilgi verilmekte.); SF, nr.303, s.266.
- : *Resimlerimiz: Madam la Baronne Hirch*; Geçen sene vefat eden Hirch'in cömertliğinden bahsediliyor.); SF, nr.303, s.266.
- +---: *Resimlerimiz: Merhûm Arif Hikmet Bey*; (Arif Hikmet Bey'in kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.303, s.266-267.
- : *Resimlerimiz: İbrahim Efendi*; (Maliye Nezareti'nde önemli bir memur olan İbrahim Efendi'nin yeni bir göreve tayin edildiğine dair.); SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Hüseyin Hâmid Bey*; ("Me'murîn-i Mülkiye Komisyon azalığına tayin buyurulan" Hüseyin Hamid Bey'in daha önce yerine getirdiği görevler hakkında.); SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Constantin Carathéodory Efendi*; ("Me'mûrîn-i Mülkiye Komisyon azalığına tayin buyurulan" bu zatın kısa hayat hikâyesi.); SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Versezagan (ورسزغان)*; (Rusya'nın yetiştirdiği önemli ressamlardan olan bu zatın Paris'de bir sergi açtığına dair.); SF, nr.304, s.283-284.
- : *Selâmlık Resm-i Alîsi*; (Padişahın her hafta cuma günü Hamidiye Camii'nde selamlığa çıkmasına dair haber.); SP, nr.256, s.169; nr.257, s.177; nr.258, s.185; nr.259, s.193; nr.260, s.201; nr.261, s.1; Nr.262, s.9; nr. 263, s.17; nr. 264, s.25, nr. 265, s.33; nr.266, s.41, nr.267, s.49; nr.268, s.57, nr.269, s.65; nr.270, s.73; nr.271, nr.81; nr.272, s.89; nr.273, s.97; nr.274, s.105; nr.275, s.113; nr.276, s.121; nr.277, s.129; nr.278, s.137; nr.279, s.145, nr.280, s.153, nr.281, s.161; nr.282, s.169; nr.283, s.177; nr.284, s.185; nr.285, s.193; nr.286, s.201; nr.287, s.1; nr.288, s.9; nr. 289, s.17; nr.290, s.25; nr.291, s.33; nr.292, s.41; nr.293, s.49; nr.294, s.57, nr.295, s.65; nr.296, s.73; nr.297, s.81; nr.298, s.89; nr.299, s.97;

nr.300, s.105; nr.301, s.113; nr.302, s.121; nr.303, s.129; nr.304, s.137; nr.305, s.145.

---: *Tevcihât*; (Adliye, ilmiye, askeriye, jandarma ve müdde-i ileyh gibi yerlerde yapılan değişikliklerin duyurulması.); SP, nr.256, s.169-170; nr. 257, s.177-178; nr.258, s.185-186; nr.259, s.193-194; nr.260, s.201-203; nr.261, s.1-3; 262, s.9-11; nr.263, s.17-19; nr.264, s.25-26; nr.266, s.41-44; nr.267, sn49-52; nr.268, s.57-59; nr.269, s.65-67; nr.270, s.73-74; nr.271, s.81-83; nr.272, s.89-91; nr.273, s.97-100; nr.274, s.105-107; nr.275, s.113-114; nr.276, s.121-122; nr.277, s.129-131; nr.278, s.137-139; nr.279, s.145-147; nr.280, s.153-156; nr.281, s.161-163; nr.282, s.169-170; nr.283, s.177-179; nr.284, s.185-187; nr.285, s.193-195; nr.286, s.201-202; nr.287, s.5-7; nr.288, s.9-11; nr.289, s.17-18; nr.290, s.25-27; nr.291, s.33-35; nr.292, s.41-42; nr.293, s.49-50; nr.294, s.57-60; nr.295, s.65-67; nr.296, s.73-75; nr.297, s.81-83; nr.298, s.89-91; nr.299, s.97-100; nr.300, s.105-107; nr.301, s.113-115; nr.302, s.121-123; nr.303, s.129-131; nr.304, s.137-138; nr.305, s.145-146.

---: *Tebliğât-ı Resmiye*; (Resmî tebligatlar okuyucuya duyurulmakta.); SP, nr.256, s.170; nr 257, s.182; nr.258, s.186; nr 259, s.194-195; nr.260, s.203; nr.291, s.3; nr.262, s.11-12; nr.263, s.19; nr.264, s.26-27; nr.265, s.35-36; nr.266, s.44; nr.267, s.52; nr.268, s.59-61; nr. 269, s.67; nr.270, s.74; nr.271, s.83-84; nr.272, s.91; nr.273, s.100; nr.274, s.107; nr.275, s.114; nr.276, s.122; nr.277, s.131; nr.278, nr.279, s.147-148; s.139; nr.280, s.156; nr.281, s.163; nr.282, s.170-171; nr.283, s.179-180; nr.284, s.187; nr.285, s.195-196; nr.286, s.202-203; nr.287, s.4; nr.288, s.11; nr.289, s.18-20; nr.290, s.27-28; nr.291, s.35; nr.292, s.43-44; nr.293, s.50; nr.294, s.60; nr.295, s.66; nr.296, s.75-76; nr.297, s.83; nr.298, s.91-92; nr.299, s.100; nr.300, s.107; nr.301, s.115; nr.302, s.123-124; nr.303, s.131; nr.304, s.138-139; nr.305, s.146-147.

---: *Mevâdd-ı Nâfia*; ('Havâdis-i Dâhiliye'nin devamı niteliğinde bir yazı. Yazıda Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki yol, köprü yapımı, ulaşım ve sağlık gibi milletin faydasına olan şeyler hakkındaki yenilikler ve değişiklikler duyuruluyor.); SP, nr.256, s.171-172:

nr.257, s.180-181; nr.258, s.188; nr.259, s.195; nr.260, s.204; nr.261, s.3-4; nr.262, s.12; nr.263, s.20; nr.264, s.28; nr.265, s.36; nr.267, s.53-54; nr.268, s.61-62; nr.269, s.67; nr.270, s.75; nr.272, s.92; nr.274, s.108; nr.275, s.116; nr.276, s.121; nr. 277, s.133; nr.278, s.140-141; nr.279, s.149-150; nr.281, s.164; nr.283, s.182-183; nr.284, s.190; nr.293, s.53.

---: *Havâdis-i Dâhiliye*; (Dersaadet'teki sosyal ve siyasi gelişmeler hakkında genel haberler.); SP, nr.256, s.171; nr.257, s.182; nr.258, s.186-188; nr.259, s.195; nr.260, s.203-204; nr.261, s.3; nr.262, s.12; nr.263, s.19-20; nr.264, s.27-28; nr.265, s.36; nr.266, s.44-45; nr.267, s.52-53; nr.268, s.61; nr.269, s.67-68; nr.270, s.74-75; nr.271, s.84-85; nr.272, s.91-92; nr.273, s.100-101; nr.274, s.107-108; nr.275, s.115; nr.176, s.122-123; nr.277, s.131-132; nr.278, s.139-140; nr.279, s.148-149; nr.280, s.156-157; nr.281, s.163; nr.282, s.171; nr.283, s.180-181; nr.284, s.187-189; nr.285, s.196-197; nr.286, s.203-204; nr.287, s.210; nr.288, s.11-13; nr.289, s.20-21; nr.290, s.28-29; nr.291, s.35-36; nr.292, s.44-46; nr.293, s.50-52; nr.294, s.60-62; nr.295, s.67-70; nr.296, s.76-78; nr.297, s.83-86; nr.298, s.92-94; nr.299, s.100-101; nr.300, s.107-108; nr.301, s.116-117; nr.302, s.124-125; nr.303, s.135; nr. 304, s.139-140; nr. 305; s.147-149.

---: *Mevâdd-ı Muhtelif*; ('Havâdis-i Dâhiliye'nin devamı niteliğinde bir yazı. önemli kişilerin getirildikleri yeni görevleri veya buldukları görevleri bildiriliyor. Ayrıca, Dersaadet'teki uygulamaya konulan yeni uygulamalar hakkında da madde başlıklarıyla okuyuculara bilgi verilmektedir.); SP, nr.256, s.172-173; nr. 257, s.181-183; nr.258, s.188; nr.259, s.195-196; nr.260, s.204; nr.261, s.4; nr. 262, s.12-13; nr.263, s.20-21; nr.264, s.28-29; nr.265, nr.36-37; nr.266, s.45-46; nr. 267, s.53; nr.268, s.62; nr. 269, s.67-68; nr. 270, s.75-76; nr.271, s.85-86; nr.272, s.92; nr.273, s.101; nr.274, s.108; nr.275, s.115-116; nr.276, s.123-124; nr.277, s.132-133, nr.278, s.140; nr.279, s.149; nr.280, s.157-158; nr.281, s.163-164; nr.282, s.171-172; nr.283, s.181-182; nr.284, s.189-190; nr.285, s.197-198; nr.286, s.204-206; nr.287, s.3; nr. 288, s.13-14; nr.289, s.21; nr.290, s.29-30;

nr.291, s.36-38; nr.292, s.46-47; nr.293, s.52-53; nr. 294, s.62; nr.296, s.78-79.

---: *Havâdis-i Hâriciye*; Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere, Avusturya, İtalya, Rusya, Fransa, Almanya ve İspanya gibi dış devletlerle olan ilişkileri ve bu devletlerde olan sosyal ve siyasî gelişmeler hakkında bilgiler verilmekte.); SP, nr.256, s.174-175; nr.257, s.179; nr.258, s.190.; nr.259, s.196-197; nr.260, s.206-207; nr.261, s.5-6; nr.262, s.14; nr.263, s.22-23; nr.264, s.30; nr.265, s.38-39; nr.266, s.47; nr.267, s.54-55; nr.268, s.63; nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.271, s.87-88; nr.272, s.93-94; nr.273, s.102-103; nr.274, s.110-111; nr.275, s.117-118; nr.276, s.126-127; nr.277, s.135; nr.278, s.142-143; nr.279, s.150-151; nr.280, s.160; nr.281, s.165-166; nr.282, s.173-174; nr.283, s.183-184; nr.284, s.190-191; nr.285, s.199-200; nr.286, s.206-207; nr.287, s.212; nr.288, s.15-16; nr.289, s.22; nr.290, s.30-31; nr.291, s.39; nr. 292, s.47; nr.293, s.53-55; nr.294, s.63-64; nr.295, s.70-71; nr.296, s.79-80; nr.297, s.88; nr.298, s.95-96; nr.299, s.102-103; nr.300, s.110; nr.301, s.119; nr.302, s.127-128; nr.303, s.136, nr.304, s.142; nr.305, s.151.

---: *Vefeyât*; (Önemsiz ikinci, üçüncü derecedeki devlet memurlarının, sosyal ve siyasî kişilerin vefatları duyurulmaktadır. Önemli kişilerin vefatları ise haklarındaki bilgiyle birlikte ayrıca verilmektedir.); SP, nr.256, s.173; nr. 257, s.179; nr.258, s.189; nr.259, s.196; nr.260, s.204-205; nr.261, s.4; nr.263, s.22; nr.264, s.30; nr.265, s.38; nr.266, s.46; nr.267, s.54; nr.269, s.69; nr.273, s.102; nr.274, s.108; nr.276, s.164-165; nr.278, s.141; nr.279, s.150; nr.280, s.158; nr.281, s.165; nr.282, s.173; nr.284, s.190; nr.285, s.198; nr.286, s.206; nr.288, s.14; nr.290, s.30; nr.291, s.38; nr.292, s.47; nr.293, s.53; nr.294, s.63; nr.298, s.95; nr.299, s.102; nr.300, s.110; nr.301, s.119; nr.302, s.127; nr.303, s.136; nr.304, s.141, s.305, s.151.

---: *Muhâberât-ı Aleniye*; (Okuyucu mektuplarına kısa cevaplar.); SP, nr.256, s.176; nr.257, s.179-180; Nr.258, s.191; nr.260, s.207; nr.261, s.6; nr.262, s.15; nr.264, s.30; nr.265, s.39; nr.267, s.55; nr.271, s.88; nr.274, s.111; nr.278, s.143; nr.279, s.151; nr.280, s.160; nr.281,

- s.166; nr.282, s.174; nr.283, s.184; nr.284, s.191; nr.285, s.200; nr.293, s.55; nr.294, s.64; nr.298, s.96; nr.300, s.110; nr.302, s.128; nr.303, s.136; nr.304, s.143; nr.305, s.151-152.
- : *Edirne'den Mektûb*; Edirne valisinin okulları ziyareti anlatılmakta.); SP, nr. 257, s.173.
- : *Nişân*; (Bazı kişilere nişan verildiğine dair. 'Havâdis-i Dâhiliye'nin devamı niteliğinde.); SP, nr.257, s.178-179.
- : *Gidenler ve Gelenler*; (Dersaadete gelen ve giden sefirleri haber vermekte.); SP, nr.257, s.179; nr.258, s.189; nr.260, s.204; nr.261, s.4; nr.262, s.13; nr.263, s.21-22; nr.264, s.29-30; nr.265, s.38; nr.266, s.46; nr.267, s.54; nr.268, s.62; nr.269, s.69; nr.270, s.76-77; nr.271, s.86; nr.272, s.92-93; nr.273, s.101; nr.274, s.108; nr.276, s.164; nr.277, s.133; nr.278, s.141; nr.279, s.150; nr.280, s.158; nr.281, s.165; nr.282, s.172-173; nr.283, s.183; nr.284, s.190; nr.285, s.198; nr.288, s.14; nr.289, s.22; nr.290, s.30; nr.291, s.38; nr.292, s.47; nr.293, s.53; nr.294, s.62-63; nr.295, s.70; nr. 296, s.79; nr.297, s.88; nr.298, s.94-95; nr.299, s.103; nr.300, s.109-110; nr.302, s.127; nr.303, s.136; nr.304, s.141; nr.305, s.151.
- : *Sefâretler*; (Sefirlerin birbirlerini ziyaretleri ve sefaretlerdeki görev değişiklikleri hakkında.); SP, nr.257, s.181.
- : *Mekâtib*; (Nâbizâde Nâzım'ın Zehra romanını yayınladıklarından dolayı oldukça fazla teşekkür aldıklarını ve adetleri olmamasına rağmen bu mektuplardan ilk geleni yayınladıklarına dair.); SP, nr.257, s.183.
- : *Makâle-i Mahsûsa*; (Dünya barışının temini ve bu barışın temininde hukukun yeri.); SP, nr.258, s.189-190.
- : *Tuzlu Obur*; ('Mekâtib' bölümünde yayınlanmış olan bu mektupta, Kastamonu'daki bir obur kişiden bahsediliyor.); SP, nr.258, s.190.
- : *Ahter Gazetesi ve Cevâbımız*; (Servet-i Fünûn dergisinde Tahran'ın nüfusunun yanlış yazılması üzerine Farsça yayın yapan Ahter gazetesinin Servet-i Fünûn'u tenkid etmesi üzerine derginin bu gazeteye verdiği cevap.); SP, nr.258, s.191.
- : *Edirne Muhbirimizden*; ('Mekâtib' bölümünde Edirne'de

- 'Îânet-i nakdiye' için valilik tarafından bir komisyon oluşturulduğuna ve "rû'yet-i hilâl"e dair haber.); SP, nr.259, s.196.
- : *Bingazi Muhbirimizden*; ("Mekâtib" bölümünde Bingazi'de birkaç gündür yağmur yağdığına ve yeni usullerle yapılan limanın bitmek üzere olduğuna dair.); SP, nr.259, s.196.
- : *Vârid Olan Bir Varakadır*; (Binemecyan'ın çocuğunun ileride başarılı bir tiyatrocu olacağına dair bir tiyatro meraklısının mektubu.); SP, nr.260, s.206.
- : *Makâle-i Mahsûsa: Habeş Vukûâtına Bir Nazar*; (Habeşistan savaşında meydana gelen olaylar ve bu savaş hakkında kısa bir değerlendirme.); SP, nr.261, s.4-5.
- +--: *Osmânî Dram Kumpanyası*; (Türk tiyatrosunun gelişimi, Osmanlı Dram Kumpanyası'nın ve tiyatronun ifâ ettiği vazife ve Türk tiyatrosu ile Avrupa tiyatrosunun maddeten mukayesesini ihtiva etmektedir.); SF, nr.260, s.406-407.
- : *Doktor Nansen'in Kutb-ı Şimâl Seyâhati*; (Doktor Nansen'in kuzey kutbuna seyahati hakkında.); SF, nr.260, s.409.
- : *Tebrik-i İyd-i Saîd-i Fitr*; (Okuyucuların Ramazan Bayramı'nı tebrik maksadıyla kaleme alınmış oldukça süslü bir yazı.); SF, nr.261, s.1.
- +--: *İfâde-i Mahsûsa*; (Derginin tirajının başlangıçta 600 iken okuyucu sayısının artması üzerine, dergi tirajının 1900 olduğu duyurulmakta.); nr.261, s.2.
- : *Hayrât-ı Seniye-i Hicâziye*; ("Hayrât-ı seniye-i hicâziye"nin inşasının önemi.); SF, nr.261, s.4-5.
- : *Merâsim-i Celîle*; (Padişah için yapılan mutat törenlerden biri anlatılıyor. 'Selâmlık Resm-i Alîsi' isimli yazılarla aynı nitelikte yazı.); SP, nr.262, s.9.
- : *Makâle-i Mahsûsa: Küba Hâdisesinin Sene-i Devriyesi*; (Daha önceleri İspanya'nın elinde bulunan Küba'nın ellerinden çıkışının sene-i devriyesi olduğu duyurulduktan sonra İspanya'nın hâlâ Küba'yı elinde tutmak için elinden geleni yapmaya çalıştığı haber verilmektedir.); SP, nr.262, s.13-14.
- : *Edirne Muhbirimizden*; ('Mekâtib' bölümünde Edirne'deki siyasî ve sosyal gelişmeler hakkında.); SP, nr.263, s.22.

- +--: *Pejmürde*; (Recâizâde Mahmud Ekrem'in yeni çıkan eserinin tanıtımı.); nr.265, s.69-70.
- : *Cinâyet*; (Arnavutköy'de Rum Kilisesi arkasındaki bir meyhanede işlenen cinâyeti haber veriyor.); SP, nr.266, s.46.
- : *Edirne'den Mektûb*; (Edirne'de meydana gelen muhtelif sosyal ve siyasî olaylar.); SP, nr.266, s.47.
- : *Muhâkeme*; (Fatih civarındaki bir cinayet hakkında.); SP, nr.267, s.54.
- : *Peşte Sergisi*; (Peşte Sergisi'nin programıyla birlikte, sergiden elde edilen hasılatın nereye verileceğine dair.); SF, nr.267, s.106.
- : *Balina Sürüsü*; (Bir Alman vapurunun İsveç ve Norveç sahillerinde görmüş olduğu balina sürüsü hakkında bilgi verilmiş ve bununla ilgili bir resim de yazıya eklenmiştir.); SF, nr.267, s.108.
- : *Mösyö Hanotoux*; ("Fransa Hâriciye Nâzır-ı Cedîdi Mösyö Hanotoux"nun hayat hikâyesi.); SF, nr.269, s.137-138.
- : *Peşte Sergisi*; (Uzun zamandan beri gazetelerde haber verilmekte olan Peşte Sergisi'nin açıldığı haber verildikten sonra Peşte şehri hakkında da bilgi veriliyor.); SF, nr.269, s.131.
- : *Peşte Sergisi'nin Resm-i Küşâdı*; (Peşte Sergisi'nin açıldığını duyuran haber.); SP, nr.269, s.69-70.
- : *Devrilmez Bir Sandal*; (Devrilmeyen bir sandalın icad edildiğine dair yazı.); SF, nr.270, s.54.
- : *Muhâkeme: Ve Cezâ-yı İdâm*; (İşlenen bir cinayet ve bu cinayeti işleyene verilen ceza.); SP, nr.270, s.78-79.
- : *Ahvâl-i Siyâsiye*; (Avrupa matbuatının şu anda siyasî meselelerden çok Macaristan'ın kuruluşunun bininci yılı münasebetiyle küşâd edilen sergiye ilgi gösterdiğine dair haber niteliğindeki yazı.); SP, nr.270, s.77-78.
- : *Mektûb 'Servet-i Fünûn İdâresine*; (Servet-i Fünûn'a bir resim meraklısının yazmış olduğu mektup ve ona derginin verdiği cevap.); SP, nr.271, s.163-164.
- : *Edirne Muhâbirimizden Mektûb*; (Edirne'de bulunan Orduyu Hümayun'daki son gelişmeler ve Edirne'de yapılan etkinlikler hakkında.); SP, nr.271, s.86-87.
- : *Ahvâl-i Siyâsiye*; ("İspanya ve Küba - Amerika' nın müdâhalesi - Avrupaca mahzûru - İtalyalı vahşiler - Akd-

- i sulh ve iâde-i üserâ - Müntehâ-yı şarkta rekâbet-i evveliye - Madagaskar ve İngiltere ile Fransa” konuları hakkında.); SP, nr.272, s.93-94.
- : *Tebrik-i İyd*; (Okuyucuların Kurban Bayramı tebrik ediliyor.); SF, nr.272, s.178.
- : *Makâle-i Mahsûsa*; (“Moskova şenlikleri-Avusturya İmparatoru Fransuva Josefe hazretlerinin nutku - İtalya ahvâli - Habeşistan ile İtalya arasında muâhede akdi - Papa hazretlerinin tavassutu - Madagaskar’ın Fransa Müstemlekâtına ilhâkı.” konularında.); SP, nr. 274, s.109.
- : *İdâm Cezâsı*; (Görev başındaki bir polisi öldüren suçlunun idam edildiğine dair.); SP, nr.275, s.115.
- : Muhâkeme; (Memlekette olan olaylara adliyece verilen cezalar, ‘Adliye’ üstbaşlığıyla haber şeklinde verilmektedir.); SP, nr.275, s.116-117; nr.276, s.125; nr.279, s.150; nr.283, s.183; ne.284, s.190; nr.285, s.198-199; nr.305, s.151.
- : *Bursa Muhbirimizden*; (Bursa’daki kaplıcalardan bahsedildikten sonra Bursa’da havaların Avrupa’nın aksine çok iyi gittiğine dair.); SP, nr.275, s.117.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Bahrî ve berrî vapurlar - Telgraf ve telefon hudûdunun münâsebet-i bâidesi - Karada yüzmek ve Mösyö Demon (دمون)’un âleti - Asetilen ile ispirto ihzârı” hakkında.); SF, nr.277, s.259-261.
- : *Şarkî Halılar*; (Şark halılarının güzelliği anlatılıyor.); SF, nr.277, s.261-263.
- : *İdâm*; (Mahkemece suçlu bulunan bir suçlunun idamının gerçekleştirildiğine dair.); SP, nr.277, s.132.
- : *Bursa Muhbiri-i Mahsûsumuzdan*; (Bursa’ya tayin olunan Zihni Paşa’yı karşılama törenleri hakkında.); SP, nr.277, s.134-135.
- : *Makâle-i Siyâsiye*; (Avusturya - Macaristan hükümetinin bütçe görüşmeleri, “Rusya ile Çin hükümeti arasında münâsebet-i hasenenin devâmı” ve Habeşistan’da yenilgiye uğrayan İtalyan ordusunun başkumandanının Divan-ı Harb’e verildiğine dair.); SP, nr.277, s.134-135.
- : *Musâhabe-i Zirâiye*; (Ziraatin öneminden, toprak çeşitlerinden, iklimin ziraat üzerindeki etkilerinden, gübrenin tarımdaki faydalarından, yeni ziraat usullerinden ve yeni ziraat aletlerinden bahseden yazı

- dizisi.); SF, nr.278, s.280-281; nr.279, s.295-298; nr.280, s.312-314; nr.283, s.359-361; nr.285, s.391-393; nr.291, s.67-69; nr.293, s.108-110.
- : *Edirne Muhbirimizden*; (Edirne’de bulunan askerlerin bir kısmının tren vasıtasıyla memleketlerine gönderildiğine ve “Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye”ye yatakhane, hastahane ve mutfak gibi şeylerin inşasına karar verildiğine dair.); SP, nr.278, s.141-142.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Tramvaylarda vâsita-i hareket - Vitleskop - Lamba şişeleri - Pirinç istihlâkâtı” konularında.); SF, nr.279, s.291-294.
- : *Bursa’dan Mektûb*; (Bursa valisi Zihni Paşa’nın yapmış olduğu faaliyetler.); SP, nr.280, s.159-160.
- : *[Bulaşıcı Hastalıklar]*; (“Şehremânet-i Celîlesi Heyet-i Sıhhiye Müfettişliği tarafından tebhîrhâne talimâtından” bulaşıcı hastalıklara alınacak tedbirleri içeren maddelerden aynen aktarılan yazı); SP, nr.282, s.173.
- : *Yakacağı Bir Ziyâret*; (Yazarın Yakacık’ı ziyareti sırasında edindiği izlenimler.); SF, nr.283, s.358, 359.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Ekmek yoğurmak - Tereyağı çıkarmak - Makineli yemlik - Amerika’da erik mahsûlü elektrikli fırça” konularında.); SF, nr.284, s.370-371.
- : *Merhûm Cemâl Bey*; (Cemal Bey’in vefat etmesi üzerine yazılmış fantastik bir deneme.); SF, nr.285, s.386, 387.
- : *İdâre-i Mahsûsa Vapurları*; (“İdâre-i Mahsûsa Vapurları”nda şikayet konusu olan yavaşlıklarına vapurların sık sık bozulmalarının da eklendiğine dair.); SP, nr.285, s.198.
- : *Bursa Muhbirimizden*; (Bursa’da havaların son zamanlarda oldukça sıcak olduğundan dolayı çiftçilerin harmanlarını kaldıramadığı haber verilmektedir. Birkaç gün önce yağmur yağmasıyla bu sıkıntının kaybolduğu da bildirildikten sonra, bu yaz Bursa’da velespitçiliğin çok moda olduğu da anlatılmakta.); SP, nr.285, s.199.
- : *Tebrîk-i Cûlûs-ı Hazret-i Hilâfet-penâhî*; (Şiir ve nesir karışımı oldukça süslü bir yazı.); SF, nr.286, s.401-402.
- : *Musâhabe-i Fenniye*; (“Arabalarda nev-îcâd bir âlet - Kıymetli tahtaları taklid - Avrupa’da, Ame-rika’da süprüntüleri ne yaparlar? - Japonyalıların bahçıvanlıktaki mahâretleri” hakkında.); SF, nr.286, s.407-409.
- : *Bursa Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; (Şehrâyin,

- havalara, Medenî Bursa Şimendüferi hakkında bilgiler veren mektûp.); SP, nr.287, s.9-11.
- : *Kalas'dan Mektûb*; (Yeni padişahın cülûsunun şenliklerle karşılandığına dair.); SP, nr.288, s.14-15.
- : *Muhâberât*; (Dergiden okuyucu isteklerine kısa cevaplar.); SP, nr.290, s.31.
- : *Osmânî Demiryolu Hattında Haydarpaşa'dan Konya'ya Bir Cevlân*; (Seyahatname. Yazarın seyahat sırasında edindiği izlenimler ve demiryolları hakkındaki düşünceler.); SF, nr.292, s.82-84; nr.293, s.98-100; nr.294, s.114-116; nr.295, s.130-132; nr.296, s.146-147.
- : *Mahkeme-i Cinâyet Riyâset-i Aleyhesinden*; (Cinayet işleyen birisi tarif edildikten sonra, bu kişinin on gün içinde gelmemesi halinde gıyabında karar verileceğine dair duyuru.); SP, nr.294, s.62.
- : *Mahkeme-i Cinâyet Müdde-i Umûmiliği*; (Geçen sayıda duyurusu yapılan cinayet ile ilgili ilânın bir başka şekilde tekrarı. Suçluyu görenlerin de bildirmesi ayrıca ihtar olunuyor.); SP, nr.295, s.70.
- : *Nezâket*; (Nezâket üzerine yazılmış bir deneme.); SP, nr.296, s.147-149.
- : *Düyûn-ı Umûmiye'den*; (İpekböceği yetiştirmek için işçi alınacağına dair duyuru.); SP, nr.297, s.86.
- : *Mahkeme-i Cinâyet Riyâset-i Aleyhesinden*; (Cinayet işleyen suçluların şekli özelliklerinden bahsedildikten sonra, tasvir edilen suçluların bir an önce teslim olmaları isteniyor.); SP, nr.297, s.86.
- : *Edirne'den*; (Edirne'de meydana gelen çeşitli olaylar.); SP, nr.302, s.126.
- : *[Vâridât-ı Umûmiye]*; (1313 senesi umumî gelirleri ve bunun ile ilgili açıklamalar.); SP, nr.303, s.132-134.
- : *Bir Müslüman Fransalı*; (Müslüman olan Fransız meclis azasının Fransa meclisinde İslam hakkında bilgi verdiği dair haber.); SP, nr.304, s.141-142.

2. Konularına Göre:

a. Banka ve Maliye:

- İmzasız: *Resimlerimiz: Düyûn-ı Umûmiye Dâire-i Cedîdesi;* SF, nr.271, s.171.
---: *Resimlerimiz: Osmânlı Bankası'nın İstanbul Şubesi;* SF, nr.295, s.139.
---: *Düyûn-ı Umûmiye'den;* SF, nr.297, s.86.
---: *Vâridât-ı Umûmiye;* SF, nr.303, s.132-134.

b. Baytarlıkla Alakalı Yazılar:

- A(yın) Nâdir: *Baytarlık;* SF, nr.298, s.188_190; nr.302, s.248-250.
Kadrî: *Musâhabe-i Edebiye;* SF, nr.294, s.116-118.
Osman Nuri: *Mebhas-i Baytariye;* SF, nr.256, s.347;nr.257, s.363-364.
---: *Resimlerimiz: Arslan Mürebhisi;* SF, nr.256, s.347.

- İmzasız: *Mevâdd-ı Nâfi'a;* SP, nr.256, s.171-172; nr.257,s.180 -181; nr.258, s.188; nr.259, s.195; nr.260, s.204; nr.261, s.3-4; nr.262, s.12; nr.263, s.20; nr.264, s.28; nr.265, s.36; nr.267, s.53-54; nr.268, s.61-62; nr.269, s.67; nr.270, s.75; nr.272, s.92; nr.274, s.108; nr.275, s.116; nr.276, s.121; nr. 277, s.133; nr.278, s.140-141; nr.279, s.149-150; nr.281, s.164; nr.283, s.182-183; nr.284, s.190; nr.293, s.53.

c. Dahilî ve Haricî Haberler:

- İmzasız: *Tevcîhât;* . SP, nr.256, s.169-170; nr. 257, s.177-178; nr.258, s.185-186; nr.259, s.193-194; nr.260, s.201-203; nr.261, s.1-3; 262, s.9-11; nr.263, s.17-19; nr.264, s.25-26; nr.266, s.41-44; nr.267, sn49-52;

nr.268, s.57-59; nr.269, s.65-67; nr.270, s.73-74; nr.271, s.81-83; nr.272, s.89-91; nr.273, s.97-100; nr.274, s.105-107; nr.275, s.113-114; nr.276, s.121-122; nr.277, s.129-131; nr.278, s.137-139; nr.279, s.145-147; nr.280, s.153-156; nr.281, s.161-163; nr.282, s.169-170; nr.283, s.177-179; nr.284, s.185-187; nr.285, s.193-195; nr.286, s.201-202; nr.287, s.5-7; nr.288, s.9-11; nr.289, s.17-18; nr.290, s.25-27; nr.291, s.33-35; nr.292, s.41-42; nr.293, s.49-50; nr.294, s.57-60; nr.295, s.65-67; nr.296, s.73-75; nr.297, s.81-83; nr.298, s.89-91; nr.299, s.97-100; nr.300, s.105-107; nr.301, s.113-115; nr.302, s.121-123; nr.303, s.129-131; nr.304, s.137-138; nr.305, s.145-146.

---: *Tebliğât-i Resmîye*; SP, nr.256, s.170; nr.257, s.182; nr.258, s.186; nr.259, s.194-195; nr.260, s.203; nr.261, s.3; nr.262, s.11-12; nr.263, s.19; nr.264, s.26-27; nr.265, s.35-36; nr.266, s.44; nr.267, s.52; nr.268, s.59-61; nr.269, s.67; nr.270, s.74; nr.271, s.83-84; nr.272, s.91; nr.273, s.100; nr.274, s.107; nr.275, s.114; nr.276, s.122; nr.277, s.131; nr.278, nr.279, s.147-148; s.139; nr.280, s.156; nr.281, s.163; nr.282, s.170-171; nr.283, s.179-180; nr.284, s.187; nr.285, s.195-196; nr.286, s.202-203; nr.287, s.4; nr.288, s.11; nr.289, s.18-20; nr.290, s.27-28; nr.291, s.35; nr.292, s.43-44; nr.293, s.50; nr.294, s.60; nr.295, s.66; nr.296, s.75-76; nr.297, s.83; nr.298, s.91-92; nr.299, s.100; nr.300, s.107; nr.301, s.115; nr.302, s.123-124; nr.303, s.131; nr.304, s.138-139; nr.305, s.146-147.

---: *Havâdis-i Dâhiliye*; SP, nr.256, s.171; nr.257, s.182; nr.258, s.186-188; nr.259, s.195; nr.260, s.203-204; nr.261, s.3; nr.262, s.12; nr.263, s.19-20; nr.264, s.27-28; nr.265, s.36; nr.266, s.44-45; nr.267, s.52-53; nr.268, s.61; nr.269, s.67-68; nr.270, s.74-75; nr.271, s.84-85; nr.272, s.91-92; nr.273, s.100-101; nr.274, s.107-108; nr.275, s.115; nr.176, s.122-123; nr.277, s.131-132; nr.278, s.139-140; nr.279, s.148-149; nr.280, s.156-157; nr.281, s.163; nr.282, s.171; nr.283, s.180-181; nr.284, s.187-189; nr.285, s.196-197; nr.286, s.203-204; nr.287, s.210; nr.288, s.11-13;

nr.289, s.20-21; nr.290, s.28-29; nr.291, s.35-36; nr.292, s.44-46; nr.293, s.50-52; nr.294, s.60-62; nr.295, s.67-70; nr.296, s.76-78; nr.297, s.83-86; nr.298, s.92-94; nr.299, s.100-101; nr.300, s.107-108; nr.301, s.116-117; nr.302, s.124-125; nr.303, s.135; nr.304, s.139-140; nr.305, s.147-149.

---: *Mevâdd-ı Nâfia*; SP, nr.256, s.171-172; nr.257, s.180-181; nr.258, s.188; nr.259, s.195; nr.260, s.204; nr.261, s.3-4; nr.262, s.12; nr.263, s.20; nr.264, s.28; nr.265, s.36; nr.267, s.53-54; nr.268, s.61-62; nr.269, s.67; nr.270, s.75; nr.272, s.92; nr.274, s.108; nr.275, s.116; nr.276, s.121; nr.277, s.133; nr.278, s.140-141; nr.279, s.149-150; nr.281, s.164; nr.283, s.182-183; nr.284, s.190; nr.293, s.53.

---: *Mevâdd-ı Muhtelif*; SP, nr.256, s.172-173; nr.257, s.181-183; nr.258, s.188; nr.259, s.195-196; nr.260, s.204; nr.261, s.4; nr.262, s.12-13; nr.263, s.20-21; nr.264, s.28-29; nr.265, s.36-37; nr.266, s.45-46; nr.267, s.53; nr.268, s.62; nr.269, s.67-68; nr.270, s.75-76; nr.271, s.85-86; nr.272, s.92; nr.273, s.101; nr.274, s.108; nr.275, s.115-116; nr.276, s.123-124; nr.277, s.132-133; nr.278, s.140; nr.279, s.149; nr.280, s.157-158; nr.281, s.163-164; nr.282, s.171-172; nr.283, s.181-182; nr.284, s.189-190; nr.285, s.197-198; nr.286, s.204-206; nr.287, s.3; nr.288, s.13-14; nr.289, s.21; nr.290, s.29-30; nr.291, s.36-38; nr.292, s.46-47; nr.293, s.52-53; nr.294, s.62; nr.296, s.78-79.

---: *Havâdis-i Hâriciye*; SP, nr.256, s.174-175; nr.257, s.179; nr.258, s.190; nr.259, s.196-197; nr.260, s.206-207; nr.261, s.5-6; nr.262, s.14; nr.263, s.22-23; nr.264, s.30; nr.265, s.38-39; nr.266, s.47; nr.267, s.54-55; nr.268, s.63; nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.271, s.87-88; nr.272, s.93-94; nr.273, s.102-103; nr.274, s.110-111; nr.275, s.117-118; nr.276, s.126-127; nr.277, s.135; nr.278, s.142-143; nr.279, s.150-151; nr.280, s.160; nr.281, s.165-166; nr.282, s.173-174; nr.283, s.183-184; nr.284, s.190-191; nr.285, s.199-200; nr.286, s.206-207; nr.287, s.212; nr.288, s.15-16; nr.289, s.22; nr.290, s.30-31; nr.291, s.39; nr.292, s.47; nr.293, s.53-55; nr.294, s.63-64; nr.295,

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.258, s.370-171; nr.259, s.386; nr.260, s.402; nr.262, s.18.

İmzasız: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196.
---: *Hayrât-ı Seniye-i H, icâziye*; SF, nr.261, s.4-5.
---: *Medeniyet-i İslâmiye*; SF, nr.261, s.10-11.
---: *Resimlerimiz: Rusya'de Endican Şehri Kadısı Hâfız Muhammed Ata Bey*; SF, nr.271, s.171.
---: *Resimlerimiz: Kafkasya'da Nuha Şehri İslâm Mektebi*; SF, nr.286, s.406.
---: *Resimlerimiz: Tomboknu'da Bir Câmî*; SF, nr.287, s.11.
---: *Resimlerimiz: Tütün Çiftliği Câmî-i Şerîfi*; SF, nr.297, s.165.
---: *Resimlerimiz: Rütbetlü Mağakya Efendi*; SF, nr.299, s.206.
---: *Bir Müslüman Fransalı*; SP, nr.304, s.141-142.

e. Edebî Kalem Tecrübeleri ve Edebiyatla Alakalı Yazılar:

1-) Manzûm Eserler:

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Nevîde Ünvânlı Bir Hikâyeden*; SF, nr.262, s.18-19.

- : *[Çocuk]*; SF, nr.263, s.36.
- : *Serçe*; SF, nr.264, s.53.
- : *Vedâ*; SF, nr.267, s.104-105.
- : *Şükûfe-çîn*; SF, nr.271, s.164.
- : *Gül On Para*; SF, nr.275, s.230.
- : *Kanaryacığım*; SF, nr.279, s.293.
- : *Elvâh-ı Tabîattan -1*; SF, nr.284, s.374.
- : *Elvâh-ı Tabîattan -2*; SF, nr.287, s.4.
- : *Elvâh-ı Tabîattan -3*; SF, nr.289, s.38.
- : *Saat*; SF, nr.295, s.137.

Cenâb Şehâbeddin: *İnkisâr-ı Bâzîçe*; SF, nr.266, s.86-87.
---: *Mev'id-i Telâkîde*; SF, nr.267, s.105.
---: *Âh ve Ziyâ*; SF, nr.270, s.148.

s.70-71; nr.296, s.79-80; nr.297, s.88; nr.298, s.95-96; nr.299, s.102-103; nr.300, s.110; nr.301, s.119; nr.302, s.127-128; nr.303, s.136, nr.304, s.142; nr.305, s.151.

---: *Gidenler ve Gelenler*; SP, nr.257, s.179; nr.258, s.189; nr.260, s.204; nr.261, s.4; nr.262, s.13; nr.263, s.21-22; nr.264, s.29-30; nr.265, s.38; nr.266, s.46; nr.267, s.54; nr.268, s.62; nr.269, s.69; nr.270, s.76-77; nr.271, s.86; nr.272, s.92-93; nr.273, s.101; nr.274, s.108; nr.276, s.164; nr.277, s.133; nr.278, s.141; nr.279, s.150; nr.280, s.158; nr.281, s.165; nr.282, s.172-173; nr.283, s.183; nr.284, s.190; nr.285, s.198; nr.288, s.14; nr.289, s.22; nr.290, s.30; nr.291, s.38; nr.292, s.47; nr.293, s.53; nr.294, s.62-63; nr.295, s.70; nr.296, s.79; nr.297, s.88; nr.298, s.94-95; nr.299, s.103; nr.300, s.109-110; nr.302, s.127; nr.303, s.136; nr.304, s.141; nr.305, s.151.

---: *Nişân*; SP, nr.257, s.178-179.

---: *Sefâretler*; SP, nr.257, s.181.

ç. Demiryolu:

İmzasız: *Resimlerimiz: Gazla Muharrik Tramvay*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Elektrik Tramvayı*; SF, nr.272, s.188.

---: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.279, s.291-294.

---: *Resimlerimiz: Dersaâdet - Selanik Demiryolu*; SF, nr.286, s.406-407.

---: *Bursa Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.287, s.9-11.

---: *Resimlerimiz: Mösyö Otuosan*; SF; nr.291, s.72-73.

---: *Osmânlı Demiryolu Hattında Haydarpaşa'dan Konya'ya Bir Cevelân*; SF, nr.292, s.82-84; nr.293, s.98-100; nr.294, s.114-116; nr.295, s.130-132; nr.296, s.146-147.

---: *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi - Su Üstünde Demiryol Eğlencesi*; SF, nr.295, s.139.

d. Din, Din Adamları ve Dinî Kurumlar:

Ahmed İhsân:

bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

- : *Son Arzu*; SF, nr.272, s.180.
- : *Riyâh-ı Leyâl*; SF, nr.273, s.204.
- : *Vâlidemin Sesi*; SF, nr.276, s.256.
- : *Rüyâ-yı Yetîm*; SF, nr.277, s.259.
- : *Dest-i Yâr*; SF, nr.278, s.274.
- : *Makdem-i Yâr*; SF, nr.278, s.276.
- : *Ümîd ve İntizâr*; SF, nr.280, s.310.
- : *Sürûd-ı Sehâr*; SF, nr.282, s.340-341.
- : *Handeler*; SF, nr.284, s.374.
- : *Çeşm-i Yâr*; SF, nr.287, s.4.
- : *Belâ-yı Herem*; SF, nr.287, s.4.
- : *Rûh-ı Yâr*; SF, nr.288, s.23.
- : *Hayâl-i Yâr*; SF, nr.291, s.71.
- : *Teâdul*; SF, nr.292, s.86-86.
- : *Yâr-ı Muhayyel*; SF, nr.294, s.118-119.
- : *Şiir*; SF, nr.296, s.149-150.
- : *Şitâ*; SF, nr.303, s.262.

Hüseyin Suad: bk. [YALÇIN], Hüseyin Suad

H. Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

M. T. (☺)Fikret: bk. Tevfik Fikret

[Özsever, Hüseyin] *Dürdâne-i Garâm*; SF, nr.289, s.38-39.
Sîret:

- : *Derd-i Aşk*; SF, nr.290, s.55.
- : *Şiir*; SF, nr.294, s.118.
- : *Tâir-i Garîb*; SF, nr.295, s.135.
- : *Leyâl-i Makberde*; SF, nr.299, s.199.

Recâizâde Ekrem: bk. Recâizâde Mahmud Ekrem

Recâizâde Mahmud Ekrem: *Koparma*; SF, nr.293, s.105.

[REY, Ahmed Reşid]: *Hâtıra*; SF, nr.282, s.339-340.
---: *Hânde-i Pesmânde*; SF, nr.285, s.387.
---: *Gül Fidant*; SF, nr.287, s.387.
---: *Tulû'*; SF, nr.288, s.23.
---: *Muhtazar Bir Kız*; SF, nr.290, s.55.

- Sîret: bk. [ÖZSEVER, Hüseyin] Sîret
- Süleyman Nesib : *Dilenci Kız*; SF, nr.285, s.387-388.
---: *Bir Bûse-i Garâm*; SF, nr.293, s.102-103.
- T(evfik) Fikret: *Hasta Çocuk*; SF, nr.257, s.361.
---: *Haşal*; SF, nr.257, s.361.
---: *Sevdâ-yı Şiir*; SF, nr.260, s.403.
---: *Terennüm*; SF, nr.261, s.5.
---: *Halûk İçin*; SF, nr.262, s.19.
---: *Ey Şevk*; SF, nr.264, s.50.
---: *Bir Yaz Levhâsı*; SF, nr.265, s.72.
---: *Bahâr-ı Terâne-dâr*; SF, nr.269, s.129.
---: *Bir Levhâ*; SF, nr.271, s.166.
---: *Eş'âr-ı Muhabbetin*; SF, nr.273, s.198.
---: *Ukde-i Hayât*; SF, nr. 274, s.214.
---: *Tecdîd-i İzdivâc*; SF, nr.275, s.229-230.
---: *Zavallı 'Evet'!*; SF, nr.276, s.246.
---: *Musâhabe-i Edebiye -9*; SF; nr.277, s.258-259.
---: *Musâhabe-i Edebiye -10*; SF, nr.278, s. 274.
---: *[Zavallı Kadın]*; SF, nr.279, s.292.
---: *Bir Hâtıracık*; SF, nr.281, s.329.
---: *Bir Tenezzühten Avdette*; SF, nr.282, s.341-342.
---: *İle'l-Ebed*; SF, nr.284, s.374.
---: *Bu da Bir Emel*; SF, nr.285, s.388.
---: *Berf-i Zerrîn*; SF, nr.289, s.39.
---: *Tefekkür*; SF, nr.293, s.103.
---: *Aşiyân-ı Dil*; SF, nr.295, s.135.
---: *Nakş-ı Nâzenîn*; SF, nr.296, s.149.
---: *Hediye*; SF, nr.296, s.149.
---: *Şükûfe-i Yâr*; SF, nr.297, s.164-165.
---: *Kıta*; SF, nr.297, s.165.
---: *Rûh-ı Eş'ârım*; SF, nr.299, s.199.
---: *Halûk'un Sesi*; SF, nr.300, s.314.
---: *Sezâ*; SF, nr.301, s.230.
---: *Krizantem*; SF, nr.302, s.246.
---: *Şiir*; SF, nr.305, s.297.

T. (ت) F.: bk. Tevfik Fikret

[YALÇIN], Hüseyin Suad: *Makber-i Dildâr*; SF, nr.288, s.23.

---: *Şiir*; SF, nr.295, s.134-135.

---: *Pon Tavende*; SF, nr.298, s.182.

2-) Mensûr Eserler:

a) Biyografiler ve Tanıtım Yazıları:

A(gâh) H(üseyin): *Paris Postası*; SF, nr.304, s.277-280.

A.(ġ) H.(ç): bk. A(gâh) H(üseyin)

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Resimlerimiz; [Ebu-]Ziyâ Tevfik Bey*; SF, nr.281, s.326.

Cenâb Şehâbeddin: *Tevfik Fikret Bey*; SF, nr.268, s.122-124.

H. Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık: *Paul Verlaine*; SF, nr.261, s.9-10.

---: *Jules Simon*; SF, nr.275, s.228-229.

---: *Fransuva Coppée*; SF, nr.303, s.263-266.

M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık

[REY, Ahmed Reşid]: *Resimlerimiz: Adnan Bey*; SF, nr.281, s.327.

T(evfik) Fikret: *Marcel Prevost*; SF, nr.269, s.138-139.

T. (٢) F.: bk. T(evfik) Fikret

Uşşakizâde Hâlid bk. [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ
Ziyâ:

[UŞAKLIGİL], Hâlid *Tedkîkât-ı Edebiye - Goncourtlar-*; SF, nr.282, s.343-
Ziyâ: 348.

İmzasız: *Resimlerimiz: Henri Battenberg*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Sâlih Zeki Bey*; SF, nr.257, s.360-361.

- : *Resimlerimiz: Afganistan Hâkimi Abdurrahman Hân*; SF, nr.257, s.362-363.
- : *Resimlerimiz: Mahmud Nedim Bey*; SF, nr.259, s.392.
- : *Resimlerimiz: Prens Boris*; SF, nr.261, s.11.
- : *Resimlerimiz: Prens George*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Adolphe Mençil*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Marquis de Rudini*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: General Baldissara*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Marcel Prevost*; SF, nr.264, s.58-59.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Süleyman Sûdî*; SF, nr.265, s.72.
- : *Resimlerimiz: Hayât Efendi*; SF, nr.265, s.72-74.
- : *Resimlerimiz: Tricopis*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Sarrien*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Eyüb Paşa*; SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Leonse*; SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Baron Hirsch*; SF, nr.269, s.137.
- : *Resimlerimiz: Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleriyle Mihmândârânı ve Mâiyetleri Erkânı*; SF, nr.270, s.147-148.
- : *Resimlerimiz: Fransa Reis-i Vükelâsı Mösyö Melin ve Harbiye Nâzırı General Billu*; SF, nr.270, s.148.
- : *Resimlerimiz: Şâh-ı Mağfûr ve Şâh-ı Cedîd Hazerâtı*; SF, nr.270, s.148.
- : *Resimlerimiz: Rusya'da Endican Şehri Kadısı Hâfız Muhammed Ata Bey*; SF, nr.271, s.171.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Hasan Paşa*; SF, nr.272, s.187.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Human*; SF, nr.272, s.187-188.
- : *Resimlerimiz: Arşidük Şarl Lui*; SF, nr.273, s.200-201.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Derviş Paşa*; SF, nr.276, s.246-247.
- : *Resimlerimiz: 1900 Sergisi İnşâât Müdebbir-i Umûmîsi Mösyö Buvar (بوار)*; SF, nr.279, s.299.
- : *Resimlerimiz: Leroy Beaulie*; SF, nr.280, s.317.
- : *Resimlerimiz: Edmond de Gouncort*; SF, nr.280, s.317.
- : *Resimlerimiz: Devletlü Atallah Paşa Hazretleri*; SF, nr.282, s.342.
- : *Resimlerimiz: Mari - Dorvete*; SF, nr.282, s.358.
- : *Resimlerimiz: Rûtbetlü Partogomios Efendi*; SF, nr.284, s.372-373.

- : Resimlerimiz: *Almánya'nın Yeni Ticâret ve Zirâat Nâzırı Mösyö Berliş* (برليش); SF, nr.286, s.407.
- : Resimlerimiz: *Prens Lobanow*; SF, nr.287, s.11.
- : Resimlerimiz: *Kutup Seyyâhı*; SF, nr.287, s.11-12.
- : Resimlerimiz: *Aktris Emma Canti*; SF, nr.287, s.12.
- : Resimlerimiz: *Merhûm Sâbit Paşa*; SF, nr.288, s.22-23.
- : Resimlerimiz: *General Gozler*; SF, nr.288, s.23.
- : Resimlerimiz: *Prens Donapall ve Nişanlısı*; SF, nr.289, s.36-37.
- : Resimlerimiz: *Mösyö Otuosan* (اوتواسان); SF, nr.291, s.72-73.
- : Resimlerimiz: *Merhûm İhsân Hasîb Bey*; SF, nr.293, s.108.
- : Resimlerimiz: *Müteveffâ Şamlı Lakor* (لاقور); SF, nr.297, s.166.
- : Resimlerimiz: *Mösyö Mack Kinley*; SF, nr.297, s.166.
- : Resimlerimiz: *Rûbellü Mağakya Efendi*; SF, nr.299, s.206.
- : Resimlerimiz: *Marki Polavieja*; SF, nr.300, s.219.
- : Resimlerimiz: *Sir William Harcourt*; SF, nr.300, s.219.
- : Resimlerimiz: *Binbaşı Major Nerazzini*; SF, nr.300, s.219.
- : Resimlerimiz: *Nusret Paşa*; SF, nr.301, s.233-234.
- : Resimlerimiz: *Kraliçe Wilhelmine [de Hollande]*; SF, nr.301, s.234.
- : Resimlerimiz: *Zihni Paşa Hazretleri*; SF, nr.303, s.266.
- : Resimlerimiz: *Madam la Baronne Hirsch*; SF, nr.303, s.266.
- : Resimlerimiz: *Merhûm Arif Hikmet Bey*; SF, nr.303, s.266-267.
- : Resimlerimiz: *İbrahim Efendi*; SF, nr.304, s.283.
- : Resimlerimiz: *Hüseyin Hâmid Bey*; SF, nr.304, s.283.
- : Resimlerimiz: *Constantin Carathéodory Efendi*; SF, nr.304, s.283.

b) Denemeler ve Fantaziyeler:

Ahmed Hikmet:

bk. Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]

Ahmed Hikmet
[Müftüoğlu]:

Muammâ-yı Dil; SF, nr.264, s.54-56.

- : *Bir Beneşenin Sergüzeşti*; SF, nr.289, s.34-35.
- Ahmed Midhat Efendi: *[İstanbul'un Fethi]*; SF, nr.280, s.158-159.
- A(yın) Nâdir: bk.[BOLAYIR, Ali Ekrem]
- [BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Boğaziçinin Sesleri*; SF, nr.276, s.248-251.
- : *Resimlerimiz: [Ebu-]Ziyâ Tevfik Bey*; SF, nr.281, s.326.
- : *Bir Hânde-i Rûhânî*; SF, nr.285, s.388-391.
- Cenâb Şehâbeddin: *Ehkem ve A'mâ*; SF, nr.277, s.263-264.
- : *Yaz*; SF, nr.286, s.403-406.
- : *Yalı Hayâlâtı*; SF, nr.288, s.18-20.
- : *Lâne-i Elhân*; SF, nr.304, s.280-283.
- H. (Ç) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]
- Hüseyin Suad: bk. [Yalçın], Hüseyin Suad
- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
- M(ahmud) Sâdık: *İntihâb-ı Meslek*; SF, nr.295, s.139-141.
- M(ehmed) Rauf : *Uzaktan*; SF, nr.300, s.219-221; nr.301, s.235-237; nr.302, s.251-153; nr.303, s.267-270.
- M(ehmed) Ziver: *Martı -Akdeniz Hâtıratından-*; SF, nr.299, s.197-198.
- M. Rauf : bk. M(ehmed) Rauf
- M. Ziver: bk. M(ehmed) Ziver
- Recâizâde Ekrem bk. Recâizâde Mahmud Ekrem
- Recâizâde Mahmud Ekrem : *Yâr-ı Muhayyel*; SF, nr.263, s.37-39.
- [REY, Ahmed Reşid]: *Muâvenet-i Yetîmâne*; SF, nr.289, s.37-38.
- : *Londra Hâtıratından*; SF, nr.296, s.155-157; nr.297, s.172-174; nr.298, s.182-185.
- : *Köyde İki Gece*; SF, nr.302, s.247-248.

Tepedenlizâde Kâmil: *Velespid Hâtıraları*; SF, nr.259, s.197-199.

T(evfik) Fikret: *Vedîa'dan Bir Parça*; SF, nr.260, s.400.
---: *Vedîa'dan Bir Parça Daha*; SF, nr.261, s.5-6.
---: *Av Alemi*; SF, nr.291, s.66.

M. T. (ت) Fikret: bk. T(evfik) Fikret

Uşşakizâde Hâlid bk. [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ
Ziyâ:
[UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ: *Polonya Ormanı*; SF, nr.278, s.274-277.

[YALÇIN], Hüseyin Suad: *A'mâ*; SF, nr.274, s.220-221.

İmzasız: *Nezâket*; SF, nr.296, s.147-149.

c) Dil:

A(gâh) H(üseyin): *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.265, s.74-75; nr.267, s.102-103; nr.269, s.135-137; nr.271, s.164, s.165.

A. (ع) H. (ح): bk. A(gâh) H(üseyin)

[BÖLÜKBAŞI], Rıza *Mehhas-i Lisândan*; SF, nr.265, s.71; nr.266, s.90;
Tevfik: nr.267, s.103.

Hüseyin Kâzım: bk. Hüseyin Kâzım [Kadrî]

Hüseyin Kâzım [Kadrî]: *Araba - 'Araba*; SF, nr.261, s.6-7.

Recâizâde Ekrem: bk. Recâizâde Mahmud Ekrem

Recâizâde Mahmud *Araba - 'Araba ("Tekmîl-i Bahs" ve "Tekrîr-i Bahs")*;
Ekrem : SF, nr.258, s.378-379; nr.259, s.395, nr.263, s.39-41.

Rıza Tevfik: [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik

ç) *İnceleme, Araştırma ve Tenkid Yazıları:*

A(gâh) H(üseyin) : *Paris Muhâbirimizden: Kadın Şiiri*; SF, nr.280, s.314-315.

---: *Paris Muhâbirimizden: Bir Vesika-i Edebiye*; SF, nr.281, s.327-331.

A. (ع) H. (ح): bk. A(gâh) H(üseyin)

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.298, s.178-182.

[ALKEND], Nureddin Ferruh: *San'at*; SF, nr.262, s.24-26; nr.263, s.42-43; nr.264, s.56-58.

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Şiir Nedir?*; SF, nr.274, s.214-216.

---: *Musâhabe-i Edebiye -11*; SF, nr.280, s.307-310.

---: *Musâhabe-i Edebiye -12*; SF, nr.282, s.338-339.

---: *Mensiyyât*; SF, nr.299, s.196-197.

Brown: *Mister Brown'un Mektûbu*; SF, nr.304, s.274.

Cenâb Şehâbeddin: *Tevfik Fikret Bey*; SF, nr.268, s.122-124.

---: *Tetebhât-ı Edebiye*; SF, nr.291, s.74-75; nr.293, s.100-102; nr.295, s.132-134.

---: *Musâhabe-i Edebiye -Fransız Edebiyât-ı Cedîdesine Dâir-*; SF, nr.297, s.162-164; nr.299, s.199-203.

---: *İki Eser-i Edebî*; SF, nr.300, s.312-314.

---: *Esâlib-i Nisvân*; SF, nr.301, s.230-233.

H. (ح) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık: *Tahsîl-i Elsine-i Ecnebiye ve Terbiye-i Milliye*; SF, nr.256, s.343-344.

---: *Bir Mes'ele-i Neşriye*; SF, nr.284, s.371-372.

Menemenlizâde *Makâle-i Edebiye: Kâfiye*; SF, nr.258, s.374-376.

- [Mehmed] Tahir:
Menemenlizâde Tahir: bk. Menemenlizâde [Mehmed] Tahir
- M. T. (☞) Fikret: bk. T(evfik) Fikret
- [REY, Ahmed Reşid]: */H. (☞) Nâzım'ın Bir Mektûbu*; SF, nr.273, s.195-198.
- T(evfik) Fikret: *Musâhabe-i Edebiye: Mukaddime*; SF, nr.256, s.338-340.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -1*; SF, nr. 259, s.386-389.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -2: Nazîre-Perdâzlık*; SF, nr.263, s.34-37.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye: (Hasta Çocuk) Manzûmesi Nasıl Telâkkî Edildi?*; SF, nr.266, s.82-84.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -4: Lisân-Şiir*; SF, nr.267, s.98-99.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -5*; SF, nr.270, s.146-147.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -6*; SF, nr.272, s.178-179.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.283, s.355-358.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -14*; SF, nr.287, s.2-3.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -15*; SF, nr.290, s.51-53.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -16: Evzân-ı Aruz*; SF, nr.292, s.84-86.
 ---: *Musâhabe-i Edebiye -20: Nazım mı Güçtür, Nesir mi?*; SF, nr.303, s.259-262.
- T. (☞) Fikret: bk. T(evfik) Fikret
- [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *Uşşakizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Bey*; SF, nr.273, s.205.
 ---: *Şemseddin Sâmî Bey*; SF, nr.275, s.226-228.
- Uşşakizâde Hâlid Ziyâ: bk [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ
- [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ: *Tedkîkât-ı Edebiye -Goncourtlar-*; SF, nr.282, s.343-348.
- İmzasız: *Resimlerimiz: Medeniyet-i İslâmiye*; SF, nr.261, s.10-11.
 +--: *Pejmürde*; nr.265, s.69-70.

d) Mektuplar:

- A(gâh) H(üseyin): *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.257, s.357-259; nr.260, s.405-406; nr.262, s.22-24; nr.263, s.41-42; nr.264, s.51-52; nr.265, s.74-75; nr.267, s.102-103; nr.269, s.135-137; nr.271, s.164-167; nr.274, s.218-220; nr.277, s.265-267; nr.278, s.279; nr.280, s.314-315; nr.281, s.327-331; nr.291, s.69-71; nr.295, s.135-139; nr.300, s.314-317; nr.304, s.277-280.
- A. (Ϸ) H. (Ϸ): bk. A(gâh) H(üseyin)
- Ahmed Nedim: *Diğer Varakadır*; SP, nr.260, s.206.
- A. (T) İrfan: *Vârid Olan Varaktır*; SP, nr.278, s.142.
- Ali Haydar: *Vârid Olan Varakadır*; SP, nr.274, s.110.
- Brown: *Mister Brown'un Mektûbu*; SF, nr.304, s.274.
- Dirador: *Servet-i Fünûn Cerîde-i Muteberesine*; SP, nr.258, s.117.
- F. T. (Ϸ): *Peşte Mektûbu*; SF, nr.273, s.198-200.
- H. (Ϸ) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]
- Hüseyin Kâzım: bk. Hüseyin Kâzım [Kadrî]
- Hüseyin Kâzım [Kadrî]: *Trabzon'dan Mektûb*; SF, nr.261, s.6-7.
- M. C.: bk. M(ehmed) C(avid)
- Mehmed: *Kafkasya'dan Nahv Şehrinden Mektûb*; SP, nr.270, s.78.
- M(ehmed) C(avid): *Bursa'dan Musavver Mektûb*; SF, nr.267, s.100-101.
- Mehmed Hulûsi: *Asr-ı Hâzır-ı Hazret-i Padişâhîde Terakkiyât-ı Fenniye*; SP, nr.276, s.126.

[REY, Ahmed Reşid]: [*H. (Z) Nâzım 'ın Bir Mektûbu*]; SF, nr.280, s.311-312.

İmzasız: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.256, s.173; nr.259, s.196; nr.263, s.22; nr.266, s.47; nr.271, s.86-87; nr.274, s.110; nr.278, s.141-142; nr.302, s.126.
---: *Mekâtib*; SP, nr.257, s.183.
---: *Bingazi Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196.
---: *Vârid Olan Varakadır*; SP, nr.260, s.206.
---: *Mektûb -Serveti-i Fünûn' İdâresine-*; SP, nr.271, s.163-164.
---: *Bursa Muhbirimizden*; SP, nr.275, s.117; nr.277, s.134-235; nr.280, s.159-160; nr.285, s.199; nr.287, s.9-11.

e) Musâhabeler:

Ahmed Hikmet: bk. Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.298, s.178-182.

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Musâhabe-i Edebiye -11*; SF, nr.280, s.307-310.

---: *Musâhabe-i Edebiye -12*; SF, nr.282, s.338-339.

Cenâb Şehâbeddin: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.297, s.162-164; nr.299, s.312-314.

H. (Z) Nâzım: bk. [REY; Ahmed Reşid]

M. T. (E) Fikret: bk. T(evfik) Fikret

[REY; Ahmed Reşid]: *Musâhabe-i Edebiye -5*; SF, nr.273, s.195-198.

T. (E) Fikret: bk. T(evfik) Fikret

T(evfik) Fikret: *Musâhabe-i Edebiye: Mukaddime*; SF, nr.256, s.338-340.

---: *Musâhabe-i Edebiye -1*; SF, nr. 259, s.386-389.

- : *Musâhabe-i Edebiye -2: Nazîre-Perdâzlık*; SF, nr.263, s.34-37.
- : *Musâhabe-i Edebiye: (Hasta Çocuk) Manzûmesi Nasıl Telâkkî Edildi?*; SF, nr.266, s.82-84.
- : *Musâhabe-i Edebiye -4: Lisân-Şiir*; SF, nr.267, s.98-99.
- : *Musâhabe-i Edebiye -5*; SF, nr.270, s.146-147.
- : *Musâhabe-i Edebiye -6*; SF, nr.272, s.178-179.
- : *Musâhabe-i Edebiye -9*; SF; nr.277, s.258-259.
- : *Musâhabe-i Edebiye -10*; SF, nr.278, s. 274.
- : *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.283, s.355-358.
- : *Musâhabe-i Edebiye -14*; SF, nr.287, s.2-3.
- : *Musâhabe-i Edebiye -15*; SF, nr.290, s.51-53.
- : *Musâhabe-i Edebiye -16: Evzân-ı Aruz*; SF, nr.292, s.84-86.
- : *Musâhabe-i Edebiye -20: Nazım mı Güçtür, Nesir mi?* ; SF, nr.303, s.259-262 .

f) Mülâkat:

- M. T. (ت) Fikret: T(evfik) Fikret
- T(evfik) Fikret: *Ekrem Bey*; SF, nr.258, s.371-374.

g) Opera ve Tiyatro:

- A(gâh) H(üseyin): *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.263, s.41-42.
- : *Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.264, s.51-52.
- : *Paris Muhbirimizden Mektûb*; SF, nr.295, s.135-139.
- : *Paris Muhbirimizden Mektûb*; SF, nr.300, s.314-317.

- A. (ع) H.(ح): bk. A(gâh) H(üseyin)

- Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

- [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.256, s.338; nr.258, s.370-371; nr.259, s.386, nr.260, s.402; nr.262, s.18; nr.264, s.50; nr.266, s.82; nr.273, s.194-195; nr.277, s.258; nr.281, s.322; nr.299, s.194, s.303; nr.258.

- İmzasız: *Osmânlı Dram Kumpanyası*; SF, nr.406-407.
---: *Vârid Olan Varakadır*; SF, nr.260, s.206.
---: *Resimlerimiz: Aktris Emma Canti*; SF, nr.287, s.12.
---: *Resimlerimiz: Paris'te Opera Meydanı*; SF, nr.297, s.165.
---: *Resimlerimiz: Aktris Eleonoradus*; SF, nr.301, s.234.

ğ) Seyahatlar:

- Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]
M. C.: bk. M(ehmed) C(avid)
M(ehmed) C(avid): *Bursa'dan Musavver Mektûb*; SF, nr.267, s.100-101.
Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
M(ahmud) Sâdık: *Kont Eugene de Zichy'nin Asya Seyâhati*; SF, nr.261, s.7-9.
[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *Suriye'de Bir Cevalân*; SF, nr.299, s.194-195; nr.300, s.210-212; nr.301, s.227-229; nr.302, s.242-246; nr.303, s.242-246; nr.303, s.259; nr.304, s.274-277; nr.305, s.290-293.
İmzasız: *Resimlerimiz: Seyyâh Gilbert*; SF, nr.259, s.392-393.
---: *Doktor Nansen'in Kutb-ı Şimâl Seyâhati*; SF, nr.260, s.409.
---: *Resimlerimiz: Rus Seyyâhı Mösyö Burunof*; SF, nr.277, s.267-268.
---: *Polonya Ormanı*; SF, nr.278, s.274-277.
---: *Resimlerimiz: Kutup Seyyâhı*; SF, nr.287, s.11-12.
---: *Osmânlı Demiryolu Hattında Haydarpaşa'dan Konya'ya Bir Cevalân*; SF, nr.292, s.82-84; nr.293, s.98-100; nr.294, s.114-116; nr.295, s.130-132; nr.296, s.146-147.

h) Tercümeler:

- Altman: *Ressâmın Avdeti*; SF, nr.274, s.211-214.

Ansagrur: *Karlar Altında*; SF, nr.271, s.167-171.

ARANDA, Gabriel: *[Hikâye]*; SF, nr.272, s.180-182.

Cenâb Şehâbeddin : *Karlar Altında*; SF, nr.271, s.167-171.

---: *Ressâmın Avdeti*; SF, nr.274, s.211-214.

---: *Eski Dost*; SF, nr.278, s.282-283; nr.280, s.315-317; nr.281, s.331-332; nr.282, s.348; nr.283, s.361-362; nr.285, s.393395; nr.288, s.16-18.

H. (Z) Nâzım: *[REY, Ahmed Reşid]*

Rayling: *Eski Dost*; SF, nr.278, s.282-283; nr.280, s.315-317; nr.281, s.331-332; nr.282, s.348; nr.283, s.361-362; nr.285, s.393395; nr.288, s.16-18.

[REY, Ahmed Reşid]: *[Hikâye]*; SF, nr.272, s.180-182.

ı) *Tefrika Yazıları:*

1-) *Hikâye:*

Altman: *Ressâmın Avdeti*; SF, nr.274, s.211-214.

Ansagrur: *Karlar Altında*; SF, nr.271, s.167-171.

ARANDA, Gabriel: *[Hikâye]*; SF, nr.272, s.180-182.

A(yın) Nâdir: bk. *[BOLAYIR, Ali Ekrem]*

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *İbtulâ-yı İşret*; SF, nr.269, s.131-135.

--- *Mükâlemât-ı Ahlâkiyeden*; SF, nr.272, s.183-187; nr.279, s.290-291; nr.281, s.323-326; nr.284, s.374-379; nr.292, s.87-90.

--- *Beşik Hediyesi*; SF, nr.275, s.230-235.

--- *Di Kır Oğlan!*; SF, nr.288, s.23-26; nr.289, s.39-42.

--- *Ateşçi*; SF, nr.294, s.123-126.

--- *Hatîce Hanım*; SF, nr.296, s.152-154; nr.297, s.166-172.

Cenâb Şehâbeddin: *Karlar Altında*; SF, nr.271, s.167-171.
--- *Ressâmın Avdeti*; SF, nr.274, s.211-214.
--- *Eski Dost*; SF, nr.278, s.282-283; nr.280, s.315-317;
nr.281, s.331-332; nr.282, s.348; nr.283, s.361-362;
nr.285, s.393395; nr.288, s.16-18.

H. (ح) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

Hüseyin Suad: bk. [YALÇIN], Hüseyin Suad

Rayling: *Eski Dost*; SF, nr.278, s.282-283; nr.280, s.315-317;
nr.281, s.331-332; nr.282, s.348; nr.283, s.361-362;
nr.285, s.393395; nr.288, s.16-18.

[REY, Ahmed Reşid]: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.276, s.242-246.
--- *[Hikâye]*; SF, nr.272, s.180-182.
--- *Dilber*; SF, nr.278, s.277-290.
--- *Mihriban*; SF, nr.292, s.90-93; nr.293, s.103-107.

Safvetî: Safvetî [Ziyâ]

Safvetî [Ziyâ]: *Onların Rûhu*; SF, nr.304, s.284-287.

[YALÇIN], Hüseyin Suad: *Röneka*; SF, nr.305, s.298-300.

2-) Roman:

Nâbizâde Nâzım: *Zehrâ*; SF, nr .256, s.348-352; nr.257, s.365-368;
nr.258, s.384; nr.259, s.399-400; nr.260, s.414; nr.261,
s.14-16; nr.262, s.30-31; nr.263, s.46-48; nr.264, s.62-
64; nr.265, s.78-80; nr. 266, s.94-96; nr.267, s.110-
112; nr.268. s.127-128; nr.269, s.142-144;
nr.270,s.158-160; nr.271, s.174-176, nr.272, s.190-
192.

Recâizâde Ekrem: bk. Recâizâde Mahmud Ekrem

Recâizâde Mahmud Ekrem+: *Araba Sevdâsı*; SF, nr.258, s.380-383; nr.259, s.396-
398; nr.260, s.411-413; nr.261, s.11-14; nr.262, s.26-
29; nr.263, s.43-44; nr.264, s.59-61; nr.265, s.75-77;
nr.266, s.91-93; nr.267, s.106-109; nr.268, s.125-126;

nr.269, s.139-141; nr. 270, s.154-157; nr.271, s.171-174; 272, s.188-190; nr.273, s.202-203; nr.275, s.238-240; nr.276, s.254-256; nr.277, s.271-272; nr.278, s.286-288; nr.279, s.302-304; nr.280, s.319-320; nr.281, s.335-336; nr.282, s.351-352; nr.283, s.366-368; nr.284, s.382-384; nr.285, s.398-400; nr.286, s.411-413; nr.287, s.14-16; nr.288, s.31-32; nr.289, s.47-48; nr.290, s.62-64; nr.291, s.77-80.

Uşşakizâde Hâlid
Ziyâ:

[UŞAKLIGİL], Hâlid
Ziyâ:

bk. [UŞAKLIGİL], Hâlid Ziyâ

Mâî ve Siyah; SF, nr.273, s.206-208; nr.274, s.222-224; nr.275, s.235-237; nr.276, s.251-153; nr.277, s.268-270; nr. 278, s.283-285; nr.279, s.299-301; nr.280, s.317-318; nr.281, s.333-335; nr. 282, s.349-350; nr.283, s.363-365; nr.284, s.379-381; nr.285, s.395-397; nr.286, s.410-411; nr.287, s.12-14; nr.288, s.29-30; nr.289, s.45-46; nr.290, s.58-61; nr.291, s.75-77; nr.292, s.94-96; nr.293, s.110-112; nr.294, s.127-128; nr.295, s.141-144; nr.296, s.158-160; nr.297, s.175-176; nr.298, s.190-192; nr.299, s.206-208; nr.300, s.222-224; nr.301, s.238-240; nr.302, s.254-256; nr.303, s.270-272; nr.304, s.287-288; nr.305, s.301-304.

3-) Diğerleri:

A(gâh) H(üseyin) :

Paris Muhâbirimizden Mektûb-ı Mahsûs; SF, nr.265, s.74-75; nr.267, s.102-103; nr.269, s.135-137; nr.271, s.164-167; nr.277, s.265-267; nr.277, s.265-267; nr.278, s.279.

A. (ع) H. (ح):

bk. A(gâh) H(üseyin)

Ahmed İhsân:

bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

[ALKEND], Nureddin
Ferruh:

San'at; SF, nr.262, s.24-26; nr.263, s.42-43; nr.264, s.56-58.

A(yın) (ع):

Baytarlık; SF, nr.298, s.188-190; nr.302, s.248-250.

- [BÖLÜKBAŞI], Rıza *Mebhas-i Lisândan*; SF, nr.265, s.71; nr.266, s.90.
Tevfik:
Cenâb Şehâbeddin: *Tetebbuât-ı Edebiye: Esâlib-i Ezmine*; SF, nr.291, s.74-75; nr.293, s.100-102; nr.295, s.132-134.
---: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.297, s.162-164; nr.299, s.199-203.
- H: (Ç) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]
- M(ahmud) Sâdık: *Uhuvvet-i Beşeriye ve Mikroplar*; SF, nr.256, s.323-324; nr.257, s.363; nr.259, s.393-395.
- M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık
- Nureddin Ferruh: [ALKEND], Nureddin Ferruh
- Osman Nuri: *Mebhas-i Baytariye*; SF, nr.256, s.347; nr.257, s.363-364.
- [REY, Ahmed Reşid]: *Londra Hâtîrâtından*; SF, nr.296, s.155-157; nr.297, s.172-174.
- Rıza Tevfik: bk. [BÖLÜKBAŞI], Rıza Tevfik
- [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *Suriye'de Bir Cevalân*; SF, nr.299, s.194-195; nr.300, s.210-212; nr.301, s.227-229; nr.302, s.242-246; nr.303, s.242-246; nr.303, s.259; nr.304, s.274-277; nr.305, s.290-293.
- İmzasız: *Osmânlı Demiryolu Hattında Haydarpaşa'dan Konya'ya Bir Cevalân*; SF, nr.292, s.82-84; nr.293, s.98-100; nr.294, s.114-116; nr.295, s.130-132; nr.296, s.146-147.

f. Eğitim:

- Ahmed Hikmet: bk. Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]
- Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]: *Musâhabe-i Edebiye*; SF, nr.298, s.178-182.
- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık: *Tahsîl-i Elsine-i Ecnebiye*; SF, nr.256s.343-344.
---: *Hiss-i İntifâ*; SF, nr.300, s.317-319.

İmzasız: *Resimlerimiz: Arslan Mürebbisi*; SF, nr.272, s.188.
---: *Resimlerimiz: Kangırı'da Ertuğrul İdâdî Mektebi*; SF, nr.284, s.373.
---: *Resimlerimiz: Kafkasya'da Nuha Şehri İslâm Mektebi*; SF, nr.286, s.406.
---: *Resimlerimiz: Edirne'de Hamidiye Mektebi'nin Resm-i Küşâdî*; SF, nr.290, s.55.

g. Hukuk:

İmzasız: *Makâle-i Mahsûsa*; SP, nr.258, s.188-190.
---: *Cinâyet*; SP, nr.266, s.46.
---: *Muhâkeme*; SP, nr.267, s.54; nr.275, s.116-117; nr.276, nr.279; s.150; nr.283, s.183; nr.284, s.190; nr.285, s.198-199; nr.305, s.151.
---: *Muhâkeme: Ve Cezâ-yı İdâm*; SP, nr.270, s.78-79.
---: *İdâm Cezâsı*; SF, nr.275, s.115.
---: *İdâm*; SP, nr.277, s.132.
---: *Mahkeme-i Cinâyet Riyâset-i Aleyhesinden*; SP, nr.294, s.62; nr.297, s.86.
---: *Mahkeme-i Cinâyet Müdde-i Umûmiliği*; SP, nr.295, s.70.

ğ. İklim:

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.296, s.150-152; nr.305, s.294-296.

M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.256, s.338; nr.259, s.386; nr.260, s.402; nr.266, s.82; nr.269, s.130; nr.271, s.162; nr.273, s.194-195; nr.283, s.354; nr.290, s.50-51;

nr.299, s.194; nr.301, s.226; nr.303, s.258.

İmzasız:

- Bingazi Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196.
---: *Bursa Muhbirimizden*; SP, nr.275, s.117; nr.285, s.199.
---: *Bursa Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SP, nr.287, s.9-11.

h. İnşaat, Tamirat ve Yeni Yapılan Binalar:

Ahmed İhsân:

bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]:

İstanbul Postası; SF, nr.256, s.338; nr.273, s.194-195; nr.280, s.302-303.

İmzasız:

- Resimlerimiz: Balta Limanı Köprüsü*; SF, nr.256, s.346.
---: *Mevâdd-ı Nâfia*; SP, nr.256, s.171-172; nr.257, s.180-181; nr.258, s.188; nr.259, s.195; nr.260, s.204; nr.261, s.3-4; nr.262, s.12; nr.263, s.20; nr.264, s.28; nr.265, s.36; nr.267, s.53-54; nr.268, s.61-62; nr.269, s.67; nr.270, s.75; nr.272, s.92; nr.274, s.108; nr.275, s.116; nr.276, s.121; nr.277, s.133; nr.278, s.140-141; nr.279, s.149-150; nr.281, s.164; nr.283, s.182-183; nr.284, s.190; nr.293, s.53.
---: *Resimlerimiz: Bingazi Kışlası*; SF, nr.259, s.391-392.
---: *Bingazi Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196.
---: *Resimlerimiz: Yafa Liman Dâiresi*; SF, nr.261, s.11.
---: *Resimlerimiz: İstanbul Rıhtımları*; SF, nr.262, s.32.
---: *Resimlerimiz Bursa'da Yeni Bir Çeşme*; SF, nr.263, s.36.
---: *Resimlerimiz: Düyûn-ı Umûmiye Dâire-i Cedîdesi*; SF, nr.271, s.171.
---: *Resimlerimiz: Deli Çay Üzerinde Bir Köprü*; SF, nr.276, s.247.
---: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.274, s.110; nr.278, s.141-142.
---: *Resimlerimiz: Kütahya'da Ezen Köprüsü*; SF, nr.284, s.372.
---: *İdâre-i Mahsûsa Vapurları*; SP, nr.285, s.198.
---: *Resimlerimiz: Demirkapılar Kanalı*; SF, nr.294, s.126.
---: *Resimlerimiz: Osmânlı Bankası'nın İstanbul Şubesi*; SF, nr.295, s.139.

- : *Resimlerimiz: Aden Şehri Su Hazineleri*; SF, nr.295, s.139.
---: *Resimlerimiz: Akka İskelesi*; SF, nr.302, s.251.
---: *Resimlerimiz: Hastahâne*; SF, nr, 303, s.266.

ı. İstanbul Postaları:

- Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]
[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.256, s.338; nr.258, s.370-371; nr.259, s.386; nr.260, s.402; nr.262, s.18; nr.264, s.50; nr.265, s.66; nr.266, s.82; nr.269, s.130; nr.271, s.162; nr.273, s.194-195; nr.277, s.258; nr.80, s.302-303; nr.281, s.322; nr.283, s.354; nr.290, s.50-51; nr.299, s.194; nr.301, s.226; nr.303, s.258.

i. Kadın:

- Cenâb Şehâbeddin: *Kadın Nasıl Olmalıdır?*; SF, nr.289, s.42-45.
---: *Esâlîb-i Nisvân*; SF, nr.301, s.230-233.

j. Kıyafet:

- İmzasız: *Resimlerimiz: Berat Şehri ve Berat'ta Hânende Kızların Kıyâfetleri*; SF, nr.289, s.36.

k. Musâhabe-i Fenniyeler:

- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
M(ahmud) Sâdık: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.256, s.340-342; nr.257, s.355-357; nr.258, s.376-378; nr.259, s.389-391; nr.260, s.403-406; nr.261, s.2-3; nr.262, s.19-22; nr.265, s.67-69; nr.270, s.149-151; nr.272, s.172-173; nr.274, s.210-211; nr.287, s.4-7; nr.294, s.116-118; nr.296, s.150-152; nr.301, s.234-235; nr.305, s.294-296.
M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık
İmzasız: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.277, s.259-261; nr.279,

s.291-294; nr.284, s.370-371; nr.286, s.407-409.

I. Ordu ve Savaş:

Ahmed
Efendi:
İmzasız:

Midhat [*İstanbul'un Fethi*]; SF, nr.280, s.158-159.

- Resimlerimiz: Makalle -İtalya ve Habeş Vakâyii-*; SF, nr.256, s.346.
- : *Tevcîhât*; . SP, nr.256, s.169-170; nr. 257, s.177-178; nr.258, s.185-186; nr.259, s.193-194; nr.260, s.201-203; nr.261, s.1-3; 262, s.9-11; nr.263, s.17-19; nr.264, s.25-26; nr.266, s.41-44; nr.267, sn49-52; nr.268, s.57-59; nr.269, s.65-67; nr.270, s.73-74; nr.271, s.81-83; nr.272, s.89-91; nr.273, s.97-100; nr.274, s.105-107; nr.275, s.113-114; nr.276, s.121-122; nr.277, s.129-131; nr.278, s.137-139; nr.279, s.145-147; nr.280, s.153-156; nr.281, s.161-163; nr.282, s.169-170; nr.283, s.177-179; nr.284, s.185-187; nr.285, s.193-195; nr.286, s.201-202; nr.287, s.5-7; nr.288, s.9-11; nr.289, s.17-18; nr.290, s.25-27; nr.291, s.33-35; nr.292, s.41-42; nr.293, s.49-50; nr.294, s.57-60; nr.295, s.65-67; nr.296, s.73-75; nr.297, s.81-83; nr.298, s.89-91; nr.299, s.97-100; nr.300, s.105-107; nr.301, s.113-115; nr.302, s.121-123; nr.303, s.129-131; nr.304, s.137-138; nr.305, s.145-146
- : *Resimlerimiz: Miralay Galyano*; SF, nr.258, s.383.
- : *Resimlerimiz: Bingazi Kışlası*; SF, nr.259, s.391-392.
- : *Makâle-i Mahsûsa: Habeş Vukûâtına Bir Nazar*; SP, nr.261, s.4-5.
- : *Makâle-i Mahsûsa: Küba Hâdisesinin Sene-i Devriyesi*; SP, nr.262, s.3-4.
- : *Resimlerimiz: Kral Menelik*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Marquis de Rudini*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: General Baldissara*; SF, nr.263, s.36; nr.288, s.23.
- : *Resimlerimiz: Askerî Talimler*; SF, nr.266, s.84.
- : *Edirne Muhbirimizden Mektûb*; SP, nr.271, s.86-87.
- : *Ahvâl-i Siyâsiye*; SP, nr.272, s.93-94.
- : *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.274, s.110; nr.278, s.141-142.
- : *Makâle-i Siyâsiye*; SP, nr.277, s.134-135.

- : *Bursa Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SP, nr.287, s.9-11.
- : *Resimlerimiz: Hamidiye Hafif Süvâri Alayları*; SF, nr.288, s.20-22.
- : *Resimlerimiz: Almanya'nın 'İmparator Üçüncü Fredirik' Nâmındaki Yeni Zırhlısı*; SF, nr.288, s.22.
- : *Resimlerimiz: Marki Polavieja*; SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Binbaşı Major Nerazzini*; SF, nr.300, s.219.

m. Posta:

İmzasız: *Resimlerimiz: Posta Tatarları*; SF, nr.265, s.72.

n. Resim, Fotoğraf ve Ressamlar:

- Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]
- Ahmed Nedim: *Diğer Bir Varakadır*; SP, nr.260, s.206.
- A. (T) İrfan: *Vârid Olan Varaktır*; SP, nr.278, s.142.
- Ali Haydar: *Vârid Olan Varakadır*; SP, nr.274, s.110.
- Dirador: *'Servet-i Fünûn Cerîde-i Muteberesine*; SF, nr.258, s.117.
- M(ahmud) Sâdık: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr. 256, s.340-342; nr.257, s.355-357; nr.265, s.67-69.
- M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık
- T(evfik) Fikret: *Musâhabe-i Edebiye -15*; SF, nr.290, s.51-53.
- [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.265, s.66; nr.277, s.258; nr.301, s.226.
- İmzasız: *Resimlerimiz: Enstantane Fotoğraflar*; SF, nr.260, s.408-409.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Adolphe Mençil*; SF, nr.262, s.32.

---: *Mektûb 'Servet-i Fünûn' İdâresine*; SF, nr.271, s.163-164.

o. Resimlerle Alakalı Yazılar:

A(yın) Nâdir: bk. [BOLAYIR, Ali Ekrem]

[BOLAYIR, Ali Ekrem]: *Resimlerimiz: [Ebuz]ziyâ Teyfik Bey*; SF, nr.281, s.326.

H. (Ç) Nâzım: bk. [REY, Ahmed Reşid]

[REY, Ahmed Reşid]: *Resimlerimiz: Adnan Bey*; SF, nr.281, s.327.

İmzasız:

Resimlerimiz: Resm-i Küşâd; SF, nr.256, s.344-346.

---: *Resimlerimiz: Balta Limanı Köprüsü*; SF, nr.26, s.346.

---: *Resimlerimiz: Makalle -İtalya ve Habeş Vakâyii-*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Henri Battenberg*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Naplousse Vadisi*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Devrilmez Sandal*; SF, nr.256, s.346.

---: *Resimlerimiz: Gazla Muharrık Tramvaylar*; SF, nr.256, s.347.

+---: *Resimlerimiz: Paul Verlaine*; SF, nr.256, s.347.

---: *Resimlerimiz: Bahr-i Lut'ta Gemi*; SF, nr.257, s.359-360.

+---: *Resimlerimiz: Sâlih Zeki Bey*; SF, nr.257, s.360-361.

---: *Resimlerimiz: Doktor Röntgen ve Keşfi*; SF, nr.257, s.262.

---: *Resimlerimiz: Chouchidja Köprüsü*; SF, nr.257, s.362.

---: *Resimlerimiz: Selanik Manzarası*; SF, nr.257, s.362.

---: *Resimlerimiz: Afganistan Hâkimi Abdurrahman Hân*; SF, nr.257, s.362-363.

---: *Resimlerimiz: Fermân-ı Alîşân Kırâatı*; SF, nr.258, s.383.

---: *Resimlerimiz: Miralay Galyano (غاليانو)*; SF, nr.258, s.383.

---: *Resimlerimiz: Değirmen Dolabı*; SF, nr.259, s.391.

---: *Resimlerimiz: Bingazi Kışlası*; SF, nr.259, s.391-392.

---: *Resimlerimiz: Mahmud Nedim Bey*; SF, nr.259, s.392.

---: *Resimlerimiz: Seyyâh Gilbert*; SF, nr.259, s.393.

---: *Resimlerimiz: Karada Gemiler*; SF, nr.259, s.393.

- : *Resimlerimiz: Enstantane Fotoğraflar*; SF, nr.260, s.408-409.
- : *Resimlerimiz: Denizde Sürat*; SF, nr.260, s.409-411.
- : *Resimlerimiz: Medeniyet-i İslâmiye*; SF, nr.261, s.10-11.
- : *Resimlerimiz: Prens Boris*; SF, nr.261, s.11.
- : *Resimlerimiz: Yafa Liman Dâiresi*; SF, nr.261, s.11.
- : *Resimlerimiz: İstanbul Rıhtımları*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Kral Menelik*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Prens George*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Adolphe Mençil*; SF, nr.262, s.32.
- : *Resimlerimiz: Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleri*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Bursa'da Yeni Bir Çeşme*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Marquis de Rudini*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: General Baldissara*; SF, nr.263, s.36.
- : *Resimlerimiz: Prens Ferdinand Hazretleri*; SF, nr.264, s.58.
- : *Resimlerimiz: Marcel Prevost*; SF, nr.264, s.58-59.
- : *Resimlerimiz: Zeland-ı Cedîd'de Bir Hâne*; SF, nr.264, s.59.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Süleymân Sûdî*; SF nr.265, s.72.
- : *Resimlerimiz: Posta Tatarları*; SF, nr.265, s.72.
- : *Resimlerimiz: Hayât Efendi*; SF, nr.265, s.72-74.
- : *Resimlerimiz: Radyografi*; SF, nr.265, s.74.
- : *Resimlerimiz: Askerî Talîmler*; SF, nr.266, s.84.
- : *Resimlerimiz: Beykoz Çayırı*; SF, nr.266, s.84-85.
- : *Resimlerimiz: Enstantane Fotoğraflar*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Tricopis*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Duc de Sermania*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Sarrien*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Sürre-i Hümâyun*; SF, nr.267, s.101.
- : *Resimlerimiz: Kırâat-ı Fermân-ı Alîşân*; SF, nr.267, s.102.
- : *Resimlerimiz: Eyüb Paşa*; SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Leonse (له نون س)*; SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Baron Hirsch*; SF, nr.269, s.137.

- : Resimlerimiz: *Çekirge İtlâfî*; SF, nr.69, s.137.
- : Resimlerimiz: *Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleriyle Mihmândârânı ve Mâiyetleri Erkânı*; (SF, nr.270, s.147-148.
- : Resimlerimiz: *Fransa Reis-i Vükelâsı Mösyö Melin ve Harbiye Nâzırı General Billu* (بيلو); SF, nr.270, s.148.
- : Resimlerimiz: *Şâh-ı Mağfûr ve Şâh-ı Cedîd Hazerâtı*; SF, nr.270, s.148.
- : Resimlerimiz: *Düyûn-ı Umûmiye Dâire-i Cedîdesi*; SF, nr.271, s.171.
- : Resimlerimiz: *Rusya'da Endican Şehri Kadısı Hâfız Muhammed Ata Bey*; SF, nr.271, s.171.
- : Resimlerimiz: *Merhûm Hasan Paşa*; SF, nr.272, s.187.
- : Resimlerimiz: *Mösyö Human*; SF, nr.272, s.187-188.
- : Resimlerimiz: *Arslan Mürebbisi*; SF, nr.272, s.188.
- : Resimlerimiz: *Elektrik Tramvayı*; SF, nr.272, s.188.
- : Resimlerimiz: *Arşidük Şarl Lui*; SF, nr.273, s.200-201.
- : Resimlerimiz: *Trabzon Resimleri*; SF, nr.273, s.201.
- : Resimlerimiz: *Resm-i Tetevvüc*; SF, nr.274, s.216-218.
- : Resimlerimiz: *Deli Çay Üzerinde Bir Köprü*; SF, nr.276, s.247.
- : Resimlerimiz: *Merhûm Derviş Paşa*; SF, nr.276, s.246-247.
- : Resimlerimiz: *Fotoğraf Tüfengi*; SF, nr.276, s.247-248.
- : Resimlerimiz: *Peşte Sergisi ve İmparator Francois Joseph Hazretleri*; SF, nr.276, s.248.
- : Resimlerimiz: *Dersaâdet'te Röntgen Usûlüyle Fotoğraf Ahzı*; SF, nr.277, s.267.
- : Resimlerimiz: *Rus Seyyâhı Burunof ve İdârehânemizi Ziyâreti*; SF, nr.277, s.267-268.
- : Resimlerimiz: *Berlin Sergisi*; SF, nr.279, s.298.
- : Resimlerimiz: *1900 Sergisi İnşâât Müdebbir-i Umûmîsi Mösyö Buvar* (بوبوار); SF, nr.279, s.299.
- : Resimlerimiz: *Leroy Beaulie*; SF, nr.280, s.317.
- : Resimlerimiz: *Edmond de Goucourt*; SF, nr.280, s.317.
- : Resimlerimiz: *Trablusgarb Manzaraları*; SF, nr.281, s.326.
- : Resimlerimiz: *Devletlü Ataullah Paşa Hazretleri*; (SF, nr.282, s.342.
- : Resimlerimiz: *Denayrouse Lampe* ; SF, nr.282, s.342 - 343.

- : Resimlerimiz: *Mari - Dorvete*; SF, nr.282, s.358.
- : Resimlerimiz: *Kangırı'da 'Hâmîdiye' Gurâbâ Hastahânesi*; SF, nr.283, s.358.
- : Resimlerimiz: *Kütahya'da Ezen Köprüsü*; SF, nr.284, s.372.
- : Resimlerimiz: *Rütbelü Partogomios Efendi*; SF, nr.284, s.372-373.
- : Resimlerimiz: *'Kangırı'da Ertuğrul İdâdî Mektebi*; SF, nr.284, s.373.
- : Resimlerimiz: *Almanya İmparatoru Hazretlerinin Yeni Kotrası*; SF, nr.284, s.284, s.373-374.
- : Resimlerimiz: *Kafkasya'da Nahv Şehri İslâm Mektebi*; SF, nr.286, s.406.
- : Resimlerimiz: *Dersaâdet - Selanik Demiryolu*; SF, nr.286, s.406-407.
- : Resimlerimiz: *Berlin'de*; SF, nr.286, s.407.
- : Resimlerimiz: *Almanya'nın Yeni Ticâret ve Zirâat Nâzırı Mösyö Berliş (برليش)*; SF, nr.286, s.407.
- : Resimlerimiz: *Prens Lobanow*; SF, nr.287, s.11.
- : Resimlerimiz: *Tomboknu'da Bir Câmi*; SF, nr.287, s.12.
- : Resimlerimiz: *Kutup Seyyâhı*; SF, nr.287, s.11-12.
- : Resimlerimiz: *Aktris Emma Canti*; SF, nr.287, s.12.
- : Resimlerimiz: *Hâmîdiye Hafif Sûvâri Alayları*; SF, nr.288, s.20-22.
- : Resimlerimiz: *Almanya'nın 'İmparator Üçüncü Fredirik' Nâmındaki Yeni Zırhlısı*; SF, nr.288, s.22.
- : Resimlerimiz: *Paul Nor 'Kutb-ı Şimâlî' Balonu*; SF, nr.288, s.22.
- : Resimlerimiz: *Merhûm Sâbit Paşa*; SF, nr.288, s.22-23.
- : Resimlerimiz: *General Gozler*; SF, nr.288, s.23.
- : Resimlerimiz: *Prens Donapall ve Nişanlısı*; SF, nr.289, s.36-37.
- : Resimlerimiz: *Berat Şehri ve Berat'ta Hânende Kızların Kıyâfetleri*; SF, nr.289, s.36.
- : Resimlerimiz: *Kırâat-ı Fermân-ı Alîşân*; SF, nr.289, s.36.
- : Resimlerimiz: *Edirne'de Hâmîdiye Mekteb-i Feyz-i Mek tebi'nin Resm-i Küşâdı*; SF, nr.290, s.55.
- : Resimlerimiz: *Bedâyi-i Fenniye*; SF, nr.55-56.

- : *Resimlerimiz: Servet-i Fünûn'un Şikago Madalyası ve Şehâdetnâmesi*; SF, nr.290, s.56-57.
- : *Resimlerimiz: Nevşehir Kasabası*; SF, nr.291, s.72.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Otuosan (او تو اوسان)*; SF, nr.291, s.72-73.
- : *Resimlerimiz: Aden Manzara-i Umûmiyesi*; SF, nr.291, s.73.
- : *Resimlerimiz: Bazen'in Yeni Vapuru*; SF, nr.291, s.73-74.
- : *Resimlerimiz: Merhûm İhsân Hasîb Bey*; SF, nr.293, s.108.
- : *Resimlerimiz: Demirkapılar Kanalı*; SF, nr.294, s.126.
- : *Resimlerimiz: Osmânî Bankası'nın İstanbul Şubesi*; SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Aden Şehri Su Hazinesi*; SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi'nde -Su Üstünde Demiryol Eğlencesi-*; SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi'nde -Millî Sıcak Hamamlar Kulübü*; SF, nr.295, s.139.
- : *Resimlerimiz: Tütün Çifliği Câmi-i Şerîfi*; SF, nr.297, s.165.
- : *Resimlerimiz: Paris'de Opera Meydânı*; SF, nr.297, s.165.
- : *Resimlerimiz: Kağıthâne Levhâsı*; SF, nr.297, s.165-166.
- : *Resimlerimiz: Müteveffâ Şamlı Lakor (لا قور)*; SF, nr.297, s.166.
- : *Resimlerimiz: Mösyö Mack Kinley*; SF, nr.297, s.166.
- : *Resimlerimiz: Rütbetlü Mağakya Efendi*; SF, nr.299, s.206.
- : *Resimlerimiz: Mack Kinley ve Biryân*; SF, nr.299, s.206.
- : *Resimlerimiz: İmparator Birinci Wilhelm'in Heykel-i Cesîmi*; SF, nr.298, s.185.
- : *Resimlerimiz: Marki Polavieja*; SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Sir William Harcourt*; SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Binbaşı Major Nerazzini*; SF, nr.300, s.219.
- : *Resimlerimiz: Nusret Paşa*; SF, nr.301, s.233-234.

- : *Resimlerimiz: Erzurum*; SF, nr.301, s.223.
- : *Resimlerimiz: Kraliçe Wilhelmine [de Hollande]*; SF, nr.301, s.234.
- : *Resimlerimiz: Aktris Eleonoradus (ثولة فيزولام)*; SF, nr.302, s.250-251.
- : *Resimlerimiz: Akka İskelesi*; SF, nr.302, s.250-251.
- : *Resimlerimiz: Peşte Adliye Dâiresi*; SF, nr.302, s.251.
- : *Resimlerimiz: Haydarâbâd Hâriciye Nâzırı*; SF, nr. 302, s.251.
- : *Resimlerimiz: Zihni Paşa Hazretleri*; SF, nr.303, s.266.
- : *Resimlerimiz: Hastahâne*; SF, nr.303, s.266.
- : *Resimlerimiz: Madam la Baronne Hirsch*; SF, nr.303, s.266.
- +---: *Resimlerimiz: Merhûm Arif Hikmet Bey*; SF, nr.303, s.266-267.
- : *Resimlerimiz: İbrâhim Efendi*; SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Hüseyin Hâmid Bey*; SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Constantin Carathéodory Efendi*; SF, nr.304, s.283.
- : *Resimlerimiz: Ressâm Versezagan (در سزغنی)*; SF, nr.304, s.283-284.

ö. Sergiler:

- F. T. (): *Peşte Mektûbu*; SF, nr.273, s.198-200.
- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
- M(ahmud) Sâdık: *1900 Sergisi -Sanâyi-i Nefîse Dâireleri-*; SF, nr.279, s.294-295.
- İmzasız: *Peşte Sergisi*; SF, nr.267, s.108.
- : *Peşte Sergisi*; SF, nr.269, s.131.
- : *Peşte Sergisi'nin Resm-i Küşâdı*; SP; nr.69-70.
- : *Ahvâl-i Siyâsiye*; SP, nr.270, s.77-80.
- : *Resimlerimiz: Peşte Sergisi ve İmparator Joseph Hazretleri*; SF, nr.276, s.248.
- : *Resimlerimiz: Berlin Sergisi*; SF, nr.279, s.298.
- : *Resimlerimiz: 1900 Sergisi İnşâat-ı Müdebbir-i Umûmisi Mösyö Buvar*; SF, nr.279, s.299.
- : *Resimlerimiz: Berlin'de Zirâat Sergisi*; SF, nr.286,

s.407.

---: *Resimlerimiz: Berlin Sanâyi Sergisi'nde*; SF, nr.295, s.139.

p. Servet-i Fünûn ile İlgili Yazılar:

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.265, s.66.

İmzasız: *Resimlerimiz: Paul Verlaine*; SF, nr.256, s.347; nr.266, s.85-86.

---: *Muhâberât-ı Aleniye*; SP, nr 256, s.176; nr.257, s.179-180; Nr.258, s.191; nr.260, s.207; nr.261, s.6; nr.262, s.15; nr.264, s.30; nr.265, s.39; nr.267, s.55; nr.271, s.88; nr.274, s.111; nr.278, s.143; nr.279, s.151; nr.280, s.160; nr.281, s.166; nr.282, s.174; nr.283, s.184; nr.284, s.191; nr.285, s.200; nr.293, s.55; nr.294, s.64; nr.298, s.96; nr.300, s.110; nr.302, s.128; nr.303, s.136; nr.304, s.143; nr.305, s.151-152.

---: *Mekâtib*; SP, nr.257, s.183.

---: *Ahter Gazetesi ve Cevâbımız*; SP, nr.258, s.191.

---: *İfâde-i Mahsûsa*; SF, nr.261, s.2.

---: *Resimlerimiz: Servet-i Fünûn'un Şikago Madalyası ve Şehâdetnâmesi*; SF, nr.290, s.56-57.

---: *Muhâberât*; SP, nr.290, s.31.

r. Şehir Haberleri:

İmzasız: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.256, s.173; nr.259, s.196; nr.263, s.22; nr.266, s.47; nr.271, s.86-87; nr.274, s.110; nr.278, s.141-142; nr.302, s.126.

---: *Resimlerimiz: Selanik Manzaraları*; SF, nr.257, s.362.

---: *Bingazi Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196.

---: *Peşte Sergisi*; SP, nr.269, s.131.

---: *Resimlerimiz: Trabzon Resimleri*; SF, nr.273, s.201.

---: *Bursa Muhbirimizden*; SP, nr.275, s.117; nr.277, s.134-135; nr.280, s.159-160; nr.285, s.199; nr.287, s.9-11.

---: *Resimlerimiz: Trablusgarb Manzaraları*; SF, nr.281, s.326.

---: *Resimlerimiz: Berat Şehri ve Berat'ta Hânende*

Kızların Kıyâfeleri; SF, nr.289, s.36.

---: *Resimlerimiz: Nevşehir Kasabası*; SF, nr.291, s.72.

---: *Resimlerimiz: Aden Manzara-i Umûmiyesi*; SF, nr.291, s.73.

---: *Resimlerimiz: Aden Şehri Su Hazineleri*; SF, nr.295, s.139.

---: *Resimlerimiz: Erzurum*; SF, nr.301, s.233.

s. Tebrikler:

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.258, s.370-371.

İmzasız:

Tebrik-i İyd-ı Saîd-i Fıtr; SF, nr.261, s.1.

---: *Tebrik-i İyd*; SF, nr.272, s.178.

---: *Tebrik-i Cûlûs-ı Hazret-i Hilâfetpenâhî*; SF, nr.286, s.401-402.

ş. Tıp ve Sağlıkla İlgili Yazılar:

A(gâh) H(üseyin): *Paris'den: Keşfiyât-ı Cedîde-i Fenniye*; SF, nr.262, s.22-24.

A. (ع) H. (ح): bk. A(gâh) H(üseyin)

Ahmed İhsân: bk. [TOKGÖZ, Ahmed İhsân]

M(ahmud) Sâdık: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.258, s.376-378; nr.260, s.2-3; nr.262, s.19-22; nr.265, s.67-69; nr.270, s.149-151; nr.272, s.172-173; nr.274, s.210-211; nr.301, s.234-235.

---: *Uhuvvet-i Beşeriye ve Mikroplar*; SF, nr.256, s.323-324; nr.257, s.363; nr.259, s.393-395.

M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık

[TOKGÖZ, Ahmed İhsân]: *İstanbul Postası*; SF, nr.256, s.338.

İmzasız:

Mevâdd-ı Nâfia; SP, nr.256, s.171-172; nr.257, s.180-181; nr.258, s.188; nr.259, s.195; nr.260, s.204; nr.261,

s.3-4; nr.262, s.12; nr.263, s.20; nr.264, s.28; nr.265, s.36; nr.267, s.53-54; nr.268, s.61-62; nr.269, s.67; nr.270, s.75; nr.272, s.92; nr.274, s.108; nr.275, s.116; nr.276, s.121; nr. 277, s.133; nr.278, s.140-141; nr.279, s.149-150; nr.281, s.164; nr.283, s.182-183; nr.284, s.190; nr.293, s.53.

---: *Edirne'den Mektûb*; SP, nr.256, s.173.

---: *Bursa Muhbirimizden*; SP, nr.275, s.117.

---: *Resimlerimiz: Dersaâdet'te Röntgen Usûlüyle Fotoğraf Ahzı*; SF, nr.277, s.267-268.

---: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.278, s.141-142.

---: *[Bulaşıcı Hastalıklar]*; SP, nr.282, s.173.

---: *Resimlerimiz: Kangırı'da 'Hâmîdiye' Gurâba Hastahânesi*; SF, nr.283, s.358.

---: *Resimlerimiz: Hastahâne*; SF, nr.303, s.226.

t. Törenler:

İmzasız:

Resimlerimiz: Resm-i Küşâd; SF, nr.256, s.344-346.

---: *Selâmlık Resm-i Alîsi*; SP, nr.256, s.169; nr.257, s.177; nr.258, s.185; nr.259, s.193; nr.260, s.201; nr.261, s.1; Nr.262, s.9; nr. 263, s.17; nr. 264, s.25, nr. 265, s.33; nr.266, s.41, nr.267, s.49; nr.268, s.57, nr.269, s.65; nr.270, s.73; nr.271, nr.81; nr.272, s.89; nr.273, s.97; nr.274, s.105; nr.275, s.113; nr.276, s.121; nr.277, s.129; nr.278, s.137; nr.279, s.145, nr.280, s.153, nr.281, s.161; nr.282, s.169; nr.283, s.177; nr.284, s.185; nr.285, s.193; nr.286, s.201; nr.287, s.1; nr.288, s.9; nr. 289, s.17; nr.290, s.25; nr.291, s.33; nr.292, s.41; nr.293, s.49; nr.294, s.57, nr.295, s.65; nr.296, s.73; nr.297, s.81; nr.298, s.89; nr.299, s.97; nr.300, s.105; nr.301, s.113; nr.302, s.121; nr.303, s.129; nr.304, s.137; nr.305, s.145.

---: *Resimlerimiz: Fermân-ı Alîşân Kırâat*; SF, nr.258, s.383.

---: *Merâsim-i Celîle*; SP, nr.262, s.9.

---: *Resimlerimiz: Kırâat-ı Fermân-ı Alîşân*; SF, nr.267, s.102; nr.289, s.36.

---: *Peşte Sergisi'nin Resm-i Küşâdı*; SP, nr.269, s.69-70.

---: *Bursa Muhbir-i Mahsûsumuzdan*; SP, nr.277, s.134-135.

- : *Bursa Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SP, nr.287, s.9-11.
- : *Kalas'dan Mektûb*; SP, nr.288, s.14-15.
- : *Resimlerimiz: İmparator Birinci Wilhelm'in Heykel-i Cesîmi*; SF, nr.298, s.185.
- : *Resimlerimiz: Akka İskelesi*; SF, nr.302, s.250-251.

u. Vefat Haberleri ve Yazıları:

M(ahmud) Sâdık: Paul Verlaine; SF, nr.261, s.9-10.

M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık

İmzasız:

- Resimlerimiz: Henri Battenberg*; SF, nr.256, s.346.
- : *Resimlerimiz: Paul Verlaine*; SF, nr.256, s.347.
- : *Vefeyât*; SP, nr.256, s.173; nr. 257, s.179; nr.258, s.189; nr.259, s.196; nr.260, s.204-205; nr.261, s.4; nr.263, s.22; nr.264, s.30; nr.265, s.38; nr.266, s.46; nr.267, s.54; nr.269, s.69; nr.273, s.102; nr.274, s.108; nr.276, s.164-165; nr.278, s.141; nr.279, s.150; nr.280, s.158; nr.281, s.165; nr.282, s.173; nr.284, s.190; nr.285, s.198; nr.286, s.206; nr.288, s.14; nr.290, s.30; nr.291, s.38; nr.292, s.47; nr.293, s.53; nr.294, s.63; nr.298, s.95; nr.299, s.102; nr.300, s.110; nr.301, s.119; nr.302, s.127; nr.303, s.136; nr.304, s.141, s.305, s.151.
- : *Merhûm Süleymân Sûdî*; SF, nr.265, s.72-73.
- : *Resimlerimiz: Tricopis*; SF, nr.266, s.86.
- : *Resimlerimiz: Eyüb Paşa*; SF, nr.268, s.124.
- : *Resimlerimiz: Baron Hirsch*; SF, nr.269, s.137.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Hasan Paşa*; SF, nr.272, s.187.
- : *Resimlerimiz: Arşidük Şarl Lui*; SF, nr.273, s.200-201.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Derviş Paşa*; SF, nr.276, s.246-247.
- : *Resimlerimiz: Edmond de Gouncort*; SF, nr.280, s.317.
- : *Resimlerimiz: Prens Lobanow*; SF, nr.287, s.11.
- : *Resimlerimiz: Merhûm Sâbit Paşa*; SF, nr.288, s.22-23.
- : *Resimlerimiz: Merhûm İhsân Hasîb Bey*; SF, nr.293, s.108.
- : *Resimlerimiz: Müteveffâ Şamlı Lakor*; SF, nr.297, s.166.
- : *Resimlerimiz: Nusret Paşa*; SF, nr.301, s.233-234.

- : *Resimlerimiz: Madam la Baronnes Hirch*; SF, nr.303, s.266.
---: *Resimlerimiz: Merhûm Arif Hikmet Bey*; SF, nr.303, s.266-267.

ü. Yeni Keşifler, İcatlar ve Teknolojik Gelişmeler:

- A(gâh) H(üseyin): *Paris Muhbirimizden Mektûb-ı Mahsûs*; SF, nr.260, s.205-206.
---: *Paris'den Keşfiyât-ı Cedîde-i Fenniye*; SF, nr.262, s.22-24.
- Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık
- M(ahmud) Sâdık: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.256, s.340-342; nr.257, s.355-257; nr.258, s.376-378; nr.259, s.389-391; nr.260, s.403-406; nr.261, s.2-3; nr.262, s.19-22; nr.265, s.67-69; nr.270, s.149-151; nr.272, s.172-173; nr.274, s.210-211; nr.305, s.294-296; nr.287, s.4-7; nr.294, s.116-118; nr.296, s.150-152; nr.301, s.234-235.
- Mehmed Hulûsi: *Asr-ı Hâzır-ı Hazret-i Padişâhîde Terakkiyât-ı Fenniye*; SP, nr.276, s.126.
- M. Sâdık: bk. M(ahmud) Sâdık
- İmzasız: *Resimlerimiz: Devrilmez Sandal*; SF, nr.256, s.346.
---: *Resimlerimiz: Gazla Muharrir Tramvaylar*; SF, nr.256, s.346.
---: *Resimlerimiz: Bahr-i Lut'ta Gemi*; SF, nr.257, s.359-360.
---: *Resimlerimiz: Doktor Röntgen ve Keşfi*; SF, nr.257, s.262.
---: *Resimlerimiz: Karada Gemiler*; SF, nr.259, s.393.
---: *Resimlerimiz: Denizde Sürat*; SF, nr.260, s.409-411.
---: *Resimlerimiz: Radyografi*; SF, nr.265, s.74.
---: *Resimlerimiz: Elektrik Tramvayı*; SF, nr.272, s.188.
---: *Resimlerimiz: Fotoğraf Tüfengi*; SF, nr.276, s.247-248.
---: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.277, s.259-261; nr.279, s.291-294; nr.284, s.370-371; nr.286, s.407-409.

- : *Resimlerimiz: Denayrouse Lampe*; SF, nr.282, s.342-343.
---: *Resimlerimiz: Almanya İmparatoru Hazretlerinin Yeni Kotrası*; SF, nr.284, s.373-374.

v. Ziraat:

Kadrî: bk. M(ahmud) Sâdık

M(ahmud) Sâdık: *Şebnem*; SF, nr.290, s.53-54.

İmzasız:

- Resimlerimiz: Çekirge İtlâfı*; SF, nr.269, s.137.
---: *Musâhabe-i Zirâiye*; SF, nr.278, s.280-281; nr.279, s.295-298; nr.280, s.312-314; nr.283, s.359-361; nr.285, s.391-393; nr.291, s.67-69; nr.293, s.108-110.
---: *Bursa Muhbirimizden*; SP, nr.285, s.199.
---: *Resimlerimiz: Berlin'de Zirâat Sergisi*; SF, nr.286, s.407.
---: *Resimlerimiz: Almanya'nın Yeni Ticâret ve Zirâat Nâzırı*; SF, nr.286, s.407.
---: *Musâhabe-i Fenniye*; SF, nr.286, s.407-409.
---: *Düyûn-ı Umûmiye'den*; SP, nr.297, s.86.

y. Diğerleri:

Cenâb Şehâbeddin: *Parlamentolar*; SF, nr.268, s.114-124.

F. T. (☺): *Peşte Mektûbu*; SF, nr.273, s.198-200.

Nevil: *Bir Muhteriin Vasiyetnâmesi*; SF, nr.305, s.298.

İmzasız:

- Resimlerimiz: Değirmen Dolabı*; SF, nr.259, s.391.
---: *Edirne Muhbirimizden*; SP, nr.259, s.196; nr.263, s.221; nr.266, s.47; nr.302, s.126.
---: *Resimlerimiz: Fehâmetlü Prens Ferdinand Hazretleri*; SF, nr.263, s.36.
---: *Resimlerimiz: Prens Ferdinand Hazretleri*; SF, nr.264, s.58.
---: *Resimlerimiz: Zeland-ı Cedîd'de Bir Hâne*; SF, nr.264, s.59.
---: *Resimlerimiz: Beykoz Çayırı*; SF, nr.266, s.84-85.

- : Resimlerimiz: *Surre-i Hümâyûn*; SF, nr.267, s.101.
- : Resimlerimiz: *Peşte Sergisi*; SF, nr.267, s.106.
- : Resimlerimiz: *Balina Sürüsü*; SF, nr.267, s.108.
- : *Devrilmez Bir Sandal*; SF, nr.270, s.54.
- : *Ahvâl-i Siyâsiye*; SP, nr.270, s.77-78; nr.280, s.159-160.
- : Resimlerimiz: *Resm-i Tetevvüc*; SF, nr.272, s.188.
- : Resimlerimiz: *Peşte Sergisi ve İmparator Francois Joseph Hazretleri*; SF, nr.276, s.248.
- : *Şarkî Hatırlar*; SF, nr.277, s.261-263.
- : Resimlerimiz: *Berlin Sergisi*; SF, nr.279, s.298.
- : *Bursa'dan Mektûb*; SP, nr.280, s.159-160.
- : Resimlerimiz: *Bedâyi-i Fenniye*; SF, nr.290, s.55-56.
- : Resimlerimiz: *Bazen'in Yeni Vapuru*; SF, nr.291, s.73-74.
- : Resimlerimiz: *Berlin Sanâyi Sergisi'nde -Millî Sıcak Hamamlar Kulübü-*; SF, nr.295, s.139.
- : Resimlerimiz: *Paris'de Opera Meydânı*; SF, nr.297, s.165.
- : Resimlerimiz: *Kağıthâne Levhâsı*; SF, nr.297, s.165 - 166.
- : Resimlerimiz: *Haydarâbâd Hâriciye Nâzırı*; SF, nr.302, s.251.

B. İlân ve Reklamlar:

1- Servet-i Fünûn'un Kendisiyle İlgili İlânları:

Fotoğraf Müsâbakası: (Dergi tarafından fotoğraf müsabakası açıldığı okuyuculara duyurulduktan sonra müsabakanın şartları da yazının devamına kaydedilmiş.); SF, nr.269, s.130-131; nr.266, s.46-47; nr.267, s.56; nr.270, s.79; nr.271, s.162-163; nr.275, s.118; nr.278, s.142; nr.282, s.173; nr.283, s.355.

İfâde-i Mahsûsa: (Servet-i Fünûn'un bu sayısı ile beşinci yılını bitirerek altıncı yılına geçtiğini ve 600 adet dergi ile başladıkları dergicilik hayatında, artık 1900 adet dergiye ulaştıklarını belirten yazı.); SF, nr.261, s.2.
---: (Dergide yayınlanan yazıların izinsiz iktibas edilmesi halinde bu kişiler hakkında gerekli işlemlerin yapılacağına dair.); SF, nr.301, s.226.

İhtâr-i Mahsûsa: (Araba Sevdası romanının resimlerinin hazırlandığına ve önceden söz verildiği gibi romanın gelecek sayıdan itibaren yayınlanmaya başlayacağına dair.); SP, nr.257, s.179.
---: (260. sayıdan itibaren yeni geçileceği için abonelerin kayıtlarını yenilemeleri gerektiği bildirilmekte.); SF, nr.259, s.286.
---: (Bu sayı ile derginin beşinci senesinin ve onuncu cildinin tamamlandığına ve abonelerin abone-liklerini yenilenmesi gerektiğine dair.); SF, nr.260, s.402.
---: (Derginin hiçbir yerde temsilcisi ve şubesi olmadığı söylendikten sonra, kendilerini Servet-i Fünûn'un temsilcisi olarak takdim edenlere inanılmaması isteniliyor.); SF, nr.267, s.98.
---: (Okuyuculardan Araba Sevdası romanı için ayrılan sayfaların az olduğuna dair şikayet gelmesi üzeri-ne, bundan sonra bu romanın üç sayfa olarak yayınlanacağı duyuruluyor.); SF, nr.274, s.107.

- : (Servet-i Fünûn dergisine ve bu dergide yazı yazanlara “haysiyet-i kalemiyeye mugâyir bir takım neşriyât” yapılmakta olduğuna dair.); SF, nr.281, s.322.
- : (Abonelerden abone ücretlerini bir an önce ödemeleri isteniliyor.); SF, nr.284, s.379.
- : (Abonelerin postada kaybolan dergilerinin sayılarını bildirirlerse bu eksik sayıları gönderebileceklerine dair.); SF, nr.285, s.386.
- : (Servet-i Fünûn’un bu sayıyla birlikte altıncı senesinin ikinci altı ayına girdiği bildirildikten sonra, yazıda ayrıca, abonelere de duyuru yapılmakta.); SF, nr.287, s.2.
- : (Suriye ve havâlisi abonelerine dergilerinin gönderilme şekillerinin değiştiği için eline dergi ulaşmayanların bildirmeleri ihtar ediliyor.); SF, nr.302, s.256.
- : (Abone ücretlerini yatırmayanların ücretleri bir an önce yatırmaları ihtar olunuyor.); SF, nr.303, s.267.

[Mâî ve Siyah]:

“Yeni romanımız - Birçok âsâr-ı ber-güzîdeleri ile cerîdemizi tezyîn buyurmuş olan Uşşakizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Bey birâderimizin eser-i cedîd-i edebiyâneleri olan: Mâî ve Siyah ünvânlı bir millî romanın ruhsat-ı resmiyesi Maârif Nezâret-i Celîlesi’nden istihsâl olunmuş olmakla ikmâl-i karbiyeye gelmiş bulunan ‘Zehrâ’nın hitâmından sonra gazetemize tefrika olunacağı müştâkan-ı âsâr-ı nefiseye tebşîr ve ilân olunur.”; SP, nr.268, s.62.

- : “Hitâmı kuvve-i karîbeye gelmiş olan ‘Zehrâ’ romanından sonra Uşşakizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Beyefendi’nin eser-i tahrîri bulunan: Mâî ve Siyah ünvânlı millî romanın dercine başlanacaktır.”; SF, nr.269, s.147.

Nev-sâl-i Servet-i Fünûn:

(“1312 senesine mahsûs yeni neşrolunmuş” Nev-sâl-i Servet-i Fünûn’un idârehânedan temin edilebileceğini bildiren ilân. Ayrıca, içindekiler kısmı hakkında da bilgi verilmekte.); SP, nr.261, s.8; nr.262, s.16; nr.263, s.24; nr.264, s.32; nr.265, s.40; nr.269, s.71; nr.272, s.95; nr.275, s.120; nr.281, s.167; nr.282, s.175; nr.289, s.24.

[Paris 'de Servet-i Fünûn]:

“Gazetemiz Paris’de Caoucines Bulvarı’nda Madam Lelong kitapçı dükkanında fûrûht olunmaktadır. - Servet-i Funoun est en vente a Paris chez Mme. Lelong au Boulevard des Capucines Kiosque No.10”; SP, nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152.

Servet-i Fünûn Koleksiyonu:

“Gazetemiz işbu sene nihâyetinde beşinci sene ve onuncu cildini ikmâl eylemiştir. Şu müddet zarfında beheri 16 sahîfeli 224 ve beheri 24 sahîfeli 36 ki cem’an 260 nüsha neşrolunmuş olacaktır ki heyet-i mecmûası bin beş yüz sahîfeyi mütecâviz envâ-ı tesâvîr latifeyi ve birçok mebâhat ve makâlât-ı mühimme-i edebiye ve fenniye, terâcim-i ahvâli, yirmiye mütecâviz mükemmel romanı ihtivâ eyler, kolleksiyon başlı başına hakîkaten mükemmel bir kütübhâne demektir.

İdârehânemizde gazetemizin tekmîlinden elyevm yüz elli takım mevcûttur, bunlar bâlâda resmi görüldüğü sûrette mükemmelen mücellid olarak satılıyor; beher seneliği mücellid 160 ve eczâ 130 kuruşa olup taşraya posta ücreti alınmaksızın gönderilir. Arzu edenlere suhûlet olmak üzere cildler ayrı ayrı dahi satılır. Temînât verildiği hâlde cildler kâmilten teslim kılınarak bedeli muksitan dahi istifâ olunur.

Mercii Bâbiâlî Caddesi’nde 78 numarolu idârehâne-i mahsûsdur.”; SP, nr.258, s.192; nr.259, s.200; nr. 260, s.208; nr.261, s.8; nr.262, s.16; nr.263, s.24; nr.264, s.32; nr.265, s.39; nr.267, s.56; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.284, s.192; nr.285, s.200; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.295, s.72; nr.298, s.96; nr.299, s.104; nr.300, s.111.

Servet-i Fünûn’un Hizmet-i Neşriyesi:

(Derginin cildlerinin ve bazı eksik sayılarının dergi idarehanesinde mevcut olduğu duyurulduktan sonra, isteyenlere bu sayıların gönderilebileceği gibi, dergide

yayınlanmış fotoğrafların da kiraya verilebileceği haber verilmelidir.); SP, nr.261, s.6-7; nr.262, s.14-15; nr.264, s.31; nr.276, s.127; nr.286, s.207; nr.293, s.55.

Takrîzât:

“Gerek gazete ve gerek matbaamızın kendisine medâr-ı mefharet bildiği bir hizmet de üstâd-ı muhterem atûfetlü [Recâizâde] Ekrem Beyefendi hazretlerinin intişâr-ı âsâr-ı edibânelerine ve sâtıttır. Bâlâdaki nâm ile âhiren cem’ ü tertîb buyurdıkları eser-i kıymetdârın şeref-i temsîli yine matbua-i âcizânemize nasîb olduğu gibi -nefâisperistân erbâb-ı mütâlaaya- tebşîr-i intişârına da en evvel gazetemiz muvaffak oluyor ki bu bizim için büyük bir mazhariyettir.

Takrîzât üç buçuk kuruş fiât ile bugünden itibâren idârehânemizde tevzi edilmeğe başlamıştır.”; SF, nr.294, s.114.

---: “Üstâd-ı muhterem atûfetlü [Recâizâde] Ekrem Beyefendi hazretlerinin birçok hükm-i edebiye ve hakâyık-ı lisâniye ve ilmiyeyi hâvî olarak bâlâdaki ünvân ile âhiren saha-ârâ-yı intişâr olan eser-i alileri dahi idârehânemizden dağıtılmaktadır. Fiâtı üç buçuk kuruştur. Taşra için yirmi para posta ücreti zam edilir ve pul kabûl olunur.”; SP, nr.295, s.72; nr.296, s.80; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.301, s.120; nr.304, s.143; nr.305, s.152.

2- Kitap ve Mecmua İlânları:

Altı Hafta Nil’de Seyâhat:

“Geçen kışın Mısır’la Kahire’den Nil nehri üzerinden vapurla ikinci şelâleye kadar icrâ-yı seyâhat eden Osmânî erbâb-ı kaleminden bir zâtın müşâhedâtından müteşekkil olan bu eser hatt-ı seyâhata âid kasaba, âsâr-ı atîka, menâzır gibi 27 kıta resimle müzeyyen ve 50 büyük sahîfeden müteşekkil olarak neşrolunmuştur. Fiâtı beş kuruştur. Taşradan isteyenler 6 kuruşluk posta pulu göndermelidir”; SP, nr.261, s.8; nr.262, s.16; nr.263, s.24; nr.264, s.32; nr.265, s.40; nr.269, s.71; nr.272, s.95; nr.275, s.120; nr.281, s.167, s.282, s.175; nr.289, s.24; nr.300, s.112; nr.304, s.144 .

Araba ile Devr-i Alem: Jules Verne’in Araba ile Devr-i Alem romanının

Ahmed İhsân [TOKGÖZ] tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayımlandığına dair.); SP, nr.262, s.15; nr.269, s.71; nr.272, s.95; nr.275, s.120; nr.281, s.167; nr.282, s.175; nr.289, s.24; nr.300, s.112; nr.304, s.144; nr.305, s.152.

*Avrupa ve Asyâ-yı
Osmânî Haritaları:*

“Piyâde binbaşlarından rif’atlı Nasrullah Efendi tarafından tab’ ve neşredilmekte olan coğrafyâ-yı Osmânî kitâbına ilâveten bu kere cidârı iki kıta dahi harita tab’ ve neşredilerek birer kıtası elde edilmiştir. Gerek nefâset-i tab’ı ve gerekse muhteviyâtı mükemmel olduktan başka tezyinât-ı beyyitiyeye dahi elverişli olduğu cihetle sezâvâr-ı takdîrdir. Şu muvaffakiyetinden dolayı sâhib-i muktedirini tebrik ederiz.”; SP, nr.304, s.143.

Balonda Fâcia:

“Müellif-i şehîr Jules Verne’in eseri olan bu kitâb gâyet mudhik bir fâciayı hikâye ederken balonlar hakkında nazariyât-ı fenniyeenin en son tecârübünü tasvîr eder. Bir balon-süvârın tamam hareket edeceği zaman balonuna musallat olan diğer bir şahsın elinden nasıl tahlîs-i girîban ettiğini bu sebeble nasıl bir fâcia zuhûra geldiğini en tuhaf, en güzel latîfelere takaddüm edecek sûretle kaleme almıştır. Fâcianın letâif içinde vukûu bu kitâba mahsûs bir hâldir. Tercümesi gâyet güzel sûret-i tab’ı son derece nefisdir. Erbâb-ı mütâlaaya bilhâssa tavsiye ederiz.

Fiâtı 100 paradır.

Taşraya 3 kuruşa.”; SP, nr.259, s.199.

Bergüzâr-ı Mâzî:

“Sezâi Bey’in manzûm bir eser-i şâirânesidir. Hissiyât-ı insâniyenin en derin köşelerini açıklar bir sûrette yazılmıştır.

Fiâtı 2 kuruş, taşraya 100 paradır.”; SP, nr.266, s.48; nr.267, s.56; nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.273, s.103; nr.274, s.111; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.283, s.184; nr.284, s.192; nr.286, s.207; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.39; nr.292, s.47; nr.296, s.80; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.302, s.128.

*Bir Sefilenin Evrâk-ı
Metrûkesi:*

“Muharriri: Ahmed Râsim
İktidâr-i edebî ve fenniyesiyle âlem-i matbûatta tanınmış olan Ahmed Râsim Bey’in bu romanı âlem-i lâkaydî içinde perverişyâb olmuş bir kadının metrûkâtı meyânında tesâdüf edilen mekâtîbden mürekkebirdir. Mektûbların sûret-i terkîbi roman hâlinde olup hayât-ı ictimâiyenin inkılâbât-ı müessiresi tasvîr edilmiştir. Tarz-ı tahrîri gâyet edîbâne olup roman nokta-ı nazarından fevkalâdedir. Tab’ı son derece nefis olduğu gibi kağıdı da pek güzeldir. Fiâtı 5 kuruştur. Taşraya bir kuruş posta ücreti alınır.”; SP, nr.281, s.166.

Birâder:

(Fransız bir yazarın Birâder isimli romanından birkaç sayfalık tercüme ve eserin güzelliği hakkında birkaç söz edilmiştir. Bu roman, “Yeni Bir Roman” üstbaşlığıyla okuyuculara duyurulmakta.); SF, nr.298, s.185-187; nr.299, s.203-206.

Bursa'ya Seyâhat:

“İbnü’l-Celâl Sezâi Bey’in eseridir. Kaplıcalarıyla âsâr-ı tayyibesiyle meşhûr olan Bursa şehrine dâir en güzel malûmâtı câmidir. Gezilecek yerleri, ziyâret mahalleri, ebniye-i cesîmesi şâirâne bir sûrette tasvîr olunmuştur. Sûret-i tab’ı gâyet nefis olan bu kitâbın fiâtı 100.”; SP, nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.273, s.103; nr.274, s.111; nr.276, s.127; nr.277, s.135; nr.278, s.143; nr.279, s.151; nr.284, s.192; nr.286, s.207; nr.289, s.22; nr.291, s.39; nr.300, s.112; nr.303, s.136.

*Cevv-i Havâda
Seyâhat:*

“Bu eser-i fevkalâde Jules Verne’in eşher-i âsârından olup Ahmed İhsân [TOKGÖZ] Bey tarafından tercüme olunmuştur. Gâyet güzel resimlerle müzeyyendir. İnsânı son derece eğlendirmekle beraber fen öğretiyor. Fiâtı 17 buçuk kuruştur.”; SP, nr.304, s.144.

Çin’e Seyâhat:

“Çin ile Japonya’nın devam eden münâsebeti zamânında Çin’in ahvâl-i coğrafyası, âdâtı, ahlâkı anlaşılacak üzere okunacak en alâ eserdir. Büyük kıtada fevkalâde resimlerle müzeyyen olan bu eser dahi Jules Verne’in olup Ahmed İhsân [TOKGÖZ] Bey tarafından

tercümè edilmiş ve 20 kuruş fiâtla Alem Matbaası'nda satılmaktadır.”; SP, nr.304, s.144.

Endişe-i Hayât:

“Muharriri: Ahmed Râsim

Izırabât-ı vicdâniyenin mir'ât-ı in'ikâsı olan bu roman bir kadının güzâr eden hayât-ı mezmûmesinden dolayı bir geceki endişesi ve hayâтта nasıl endişelere düşüleceğini, netîce-i hâlin ne kadar vahim olduğunu musavverdir.

Ahlâk-ı âliye ve fazâil-i hikemiye nokta-i nazarından yazılan bu roman gâyet müecessir bir cinâyetle netîce-pezîr olmuştur.

Fevkalâde nefis ve güzel kağıtlı olan bu kitâb 100 paradır. Taşraya 3 kuruş mukâbilinde irsâl edilir.”; SP, nr.265, s.40.

Eş-Şam:

“Şam'da dahi bu ünvan ile Arabü'l-ibârre bir gazete intişâra başlamıştır. Devâm ve terakkisi kalb-i hâlisimizdir.”; SF, nr.283, s.363.

Fecr:

“Edirne Düyûn-ı Umûmiye nezâreti ketebesinden Abbas Hayri Efendi'nin müntehibât-ı âsâr-ı manzûme ve mensûresinden müteşekkil olan işbu risâle-i edebiye intişâr eyledi. Merci-i kezâlik mezkûr Şems Kütübhânesi'dir.”(“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.267, s.54.

Fevâid Risâlesi:

(“Matbûât-ı Cedîde” kısmında Fevâid Risâlesi isminde Bursa'da bir gazete çıktığı okuyuculara duyurulmakta.); SP, nr.299, s.103.

*Fransızca Menşe-i
Umûmî yahud
Muhâberât-ı
Mütedevâle ve
Karşılıklı Türkçe
Tercümesi:*

“Birden yedinci cüze kadar neşrolunmuş olan işbu kitâba ‘üslûb-ı beyân ve muharrirât ve müstediyyât ile usûl-i teşrifâtiye hakkında bazı malûmât’ ser-levhalı iki cüz daha ilâve edilmiş ve mezkûr cüzler kitâbın birinci cüzlerini teşkil ettiğinden cümlesi bir kap derûnunu vaz edilerek ‘4 kuruş fiât ile Bâbîâlî caddesinde Rauf Bey ve Tophâne’de Hâfız Mehmed Efendi Kütübhânelerinde satılmaktadır.”; SP, nr.294, s.64.

Gülbank:

“Şemsü'l-Mekâtib muallimlerinden Hâfız Şem'i

Efendi'nin zâde-i tabîatları olan eş'âr-ı lafziyeyi ve eâzım-ı İslâmiye'den bazı zevât-ı kirâm ile hükemâ-yı kadîmeden bir takımının ebyât ve kelimât-ı âliye ve hakîmâneleri tercümelerini hâvî olan bu eser-i zarîf heveskârân-ı mutâbaya tavsiye olunur.”(“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.294, s.64.

Gülşen-i Fârisî:

“Nümûne-i Terakkî Mektebi Fârisî muallim muavini Mehmed Kânî Bey tarafından te'lif olunup 'Nesâyihü'l hükemâ' ve Mevlânâ Câmi'nin 'Mir'âtü'l-Akâyid' ve 'Lüccetü'l-Esrâr' ünvânlı iki neşîde-i hakîmânesiyle müzeyyel ve müzeyyen olarak bu kere mevki-i intişâra vaz' olunan bu kitap dahi erbâb-ı tahsile tavsiye olunur.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında) ;SP, nr.271, s.87.

Güzel Eleni:

“Muharriri: Ahmed Râsim

Sefâlet içinde perişan olmuş iki tıfl-ı metrûkun güzâr eden vakâyi-i müessiresini ve iki kalbin en derin köşelerinin tedkîkini hâkî olan bu roman Galata'nın sefâhat ve sefâlet-i rûz-meresi hakkında vakâyi-i müessireyi hâvîdir. Şu sefâlet-i bedbahtânenin kulûb-ı masûmiyeyi ne dereceye kadar tenzîl eylediği ve terakkîsi ile o kirve-i meş'ûm içinde nasıl taayyüş eylediklerini Galata'nın bazı yadigârları sâyesinde kızın nerelere kadar terakkî ettiğini ve nihâyet tiyatro aktrisliğinde fecî-i müessir bir sûrette hâtîme-i hayâtını meş'ur olup gençler için gâyet istifâde-bahş bir hikâyedir. Romanlardan beklenen ders-i ibreti bu roman tamamen câmidir. Fiâtı 100 para olup taşraya 3 kuruştur.”; SP, nr.265, s.40; nr.279, s.151; nr.281, s.166.

Harika:

“E(lif) Sabri Beyefendi tarafından tahrîr ve Edirne'de vilâyet matbaasında bir sûret-i latifeden tab' ve temsîl edilmiş olan bu müessir hikâyecik dahi şâyân-ı mutâlaa âsâr-ı kalemiyedir.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.294, s.64.

Hayât-ı Nebâtât:

“İbnü'r-Rüşd Osmân Rahmi Bey'in yüz para fiâtla Kütübhâne-i Marifet'te mevzû-ı sahne-i intişâr olan bu

kitâbı nebâtât hakkında hakîkaten hayâtî addedilecek malûmât-ı müfîde ve mücmeleyi hâvî olduğundan erbâbına tavsiye olunur.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.276, s.125.

Hermin:

“Resimli latîf roman.

Aleksandre Dumas Fils’in âsâr-ı meşhûrasından olan bu romancık bu defa Ahmed [İhsân TOKGÖZ] Bey tarafından tercüme olunarak Alem Matbaası marifetiyle tab’ ve neşrolundu. Fiâtı yüz paradır. Taşradan üç kuruş alınır. Her kitâbcıda bulunur. Mercii Bâbîâlî civârında Alem Matbaası’dır.”; SP, nr.273, s.102; nr.274, s.111; nr.276, s.127; nr.282, s.174; nr.286, s.207; nr.291, s.39; nr.300, s.112; nr.304, s.143.

Hukûk-ı Ticâret:

“Haleb vali muavini Mekteb-i Hukûk-ı Şahâne mezûnlarından ve dânişmendân-ı asırdan saâdetlü Paşa hazretlerinin eser-i telifleri olup ticârete müteallik bilcümle kavânîn ve nizâmâtın şerhini hâvî bir medhal ile dört kitâbdan ibâret bulunan işbu eser-i nefis ve mu’tenânın birinci ve ikinci cildleri zînet-ârâ mevki-i intişâr olmuştur. Bunlardan birincisi malûmât ve defâtîr-i ticâriyeye, ikincisi şirketlere müteallik bulunur. Merkez tevzii Bâbîâlî Caddesi’nde İzmir Kütübhânesi’dir” (“Yeni Kitâblar” kısmında.); SP, nr.266, s.48.

*İkdü’l-Cümân,fi
Hülâsât-ı Târîh-i
Osmân:*

“Selâtîn-i azâm-ı Osmâniye’nin vekâyi-i celîle-i meşhûra ve fütûhât ve icrâât-ı azîmiye ve Meşkûralarına dâir encümen-i tefîş ve muâyene azâsından Yahya [b. Abdülğani es-]Slâvî Efendi tarafından lisân-ı azbü’l-beyân-ı Arabîde tertîb edilmiş bir târihçe-i manzûmdur.

Başlıca mahall-i fûrûhtı Bâbîâlî caddesinde [Kütübhâne-i İslâm]’dır.); SP, nr.259, s.197.

*İlmî ve Amelî Usûl-i
Cedîde, İlm-i Hendese
ve Resim Hattı:*

“Mekteb-i İdâdî-i Şahâne Lisân-ı Fransevî muallimi Binbaşı Hüsnü Bey’in telîf ve tercümesine muvaffak oldukları bu eser-i müfidin beşinci forması enzâr-ı istifâdeye vaz’ olunmuştur.”; SP, nr.257, s.183; nr.304, s.143.

Kadın Mektûbları:

(Okuyuculara “Neşriyât-ı Cedîde” kısmında Marcel Prevost’un bu eserinin Türkçe’ye tercüme edilerek yayımlandığı duyurulmakta.); SP, nr.281, s.165.

Kâmûs-ı Arabî:

“Tahrîr-i fâzıl saâdetlü Ş. Sâmî Efendi hazretleri Arabî’den Türkçe’ye mükemmel bir lûgat kitâbı tertîb buyurularak birinci ve ikinci formalarını neşreylemişlerdir. Kütübhâne-i milliyemizin bu gibi âsâra eşedd-i ihtiyâcı olduğu müstağnî-i izâhdır; fakat eserin en büyük meziyyeti -bunca müellifât-ı müfide ve kıymetdârlarıyla fazîletverân-ı erbâb-ı telif arasında hakîkî bir mevki-i imtiyâz kazanmış olan- Sâmî Beyefendi hazretlerinin hâme-i iktidârlarından çıkmış olmasıdır. Şu meziyyet-i kitâbın sahîh bir kâmûsü’l-lûgat olarak telakkisiyle sahâyif-i hakâyık pîrâsına kemâl-i itimâd ve emniyetle mürâcaat etmemize kâfidir. Bir lûgatnâme için de bundan büyük fazîlet tasavvur edilemez sanırız.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.270, s.78.

Kâmûsu’l-A’lâm:

(Okuyuculara bu kitabın dördüncü cildinin de tamamlanarak yayımlandığı duyurultadır.); SP, nr.303, s.267.

Leyâl-i İztırâb:

“Muharriri: Ahmed Râsim

İki kalbin birbirine ne sûretle incizâb eylediği ve hâlât-ı aşkın kalb-i şubbânda nasıl incilâsâz olduğu ve bu muhabbetin mürûr-ı kalbiye nokta-i nazarında tedkîk edilmiş aşkın en rakîk cihetleri, muhabbetin en derin köşeleri tasvîr olunmuş olan bu roman ahvâl-i sevdakârânenin en şedîd en ateşli zamânında vukûa gelen müessir, elemnâk bir yanlılık sebebiyle güzâr eden leyâl-i ıztırâbâtı musavverdir. Hükûmet-i ahlâk, tezkiye-i Osmâniye arasında bir mevki-i mühim ihrâz eylemiştir. Fiâtı 3 kuruş olup taşraya posta ücretiyle iki buçuk kuruştur.”; SP, nr.265, s.40; nr.279, s.151; nr.281, s.166.

*Lûgat-ı Askeriye
(Fransızca-Türkçe):*

“Onbeş bin kadar lûgat ve ıstılâh-ı askerîyi şâmil olarak Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn binbaşısı Hasan

Hüsnü Bey tarafından telif ve tertib ve forma neşrine mübâşeret olunan bu eser hakikat mucib-i istifâdedir.” (“Yeni Kitâblar” kısmında.); SP, nr.259, s.197.

Maârif Risâlesi:

(Okuyuculara “Matbûât-ı Cedîde” kısmında başlangıcından beri birkaç defa şekil değiştirmesine rağmen yayın hayatına devam eden bu gazetenin yine bir şekil değişikliği yaptığı duyurulmakta.); SP, nr.276, s.125.

*Mecmûa-i Hâtır-ı
Elemden Bir İki
Yaprak:*

“Müellifi ketebe-i bahriyeden Nâfizâde Ahmed Fuâd Bey Bursa’ya bir seyâhatı hâkî olan bu telif kuru bir seyâhatnâme değil şâirâne düşünölmüş, edîbâne yazılmış bir eser-i latîfdir. Nefâyis-perverân erbâb-ı mutâlaaya tavsiye ederiz.” (“Yeni Kitâblar” kısmında.); SP, nr.259, s.197.

*Medhal-i Terbiye-i
Akliye, Ahlâkiye ve
Cismâniye:*

“İngiliz hakîm-i şehîri [Herbert] Spencer’in bu eser-i mu’teberi şâyân-ı erbâb-ı tahrîrden Adanalı Ali Münif [YEĞENAĞA] Beyefendi tarafından sûret-i mükemmele ve dekâyikşinâsânede lisânımıza tercüme edilerek bu kere mevki-i intişâra vaz’ olunmuştur. Eserin ehemmiyet-i mevzûu cihetiyle tavsiye-i mutâbasına lüzûm görür ve mütercim-i muktedirini hâlisâne tebrîk eyleriz. Üç buçuk kuruş râddesinde bir bedel-i kalîl ile satılan bu eser-i kıymetdârın mahall-i tevzii Bâbıâlî Caddesi’nde Matbaa-i Amire Kütübhânesi’dir.” (“Neşriyât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.278, s.141.

Meşâkk-ı Hayât:

“Muharriri: Ahmed Râsim

Âsâr-ı sâiresiyle muharrirîn-i Osmâniye arasında temeyyüz etmiş olan Râsim Bey romancılık âleminde de yazdığı eserlerle kendini tanıtmıştır. Hissiyât-ı beşeriyeyi tedkîk ve ahlâk-ı reddiyenin mahv ve izâlesi için yazdığı romanlarıyla yeni bir çığır açmak olan mûmiileyh Râsim Bey’in Meşâkk-ı Hayât’ı en müntehib âsârından madûddur.

Bu romanda zevcenin âile teşkilinde ne vazife ile mükellef olduğu ve nasıl harekette bulunması lâzım geleceği ve zevcin ahlâk-ı ulviyesini bâis-i ıstırâhat

oluyor? Yoksa melâhat-ı vechiye mi buraları pek hakîmâne pek müdekkikâne bir sûrette kaleme alınmıştır.

Kâriîn-i kirâma bir hizmet-i müftehira olmak üzere kitâb genç romancının Avrupa’da yapılmış muntazam bir de müzeyyendir. Tab’ı ve kağıdı nefis olan bu romanın fiâtı beş kuruştur. Taşraya posta ücretiyle berabere altı kuruştur.”; SP, nr.265, s.40; nr.279, s.150;s.40; nr.281, s.151.

Muharrerât-ı Nisvân: “Edîb-i lebib nâzik-i tabîat Mustafa Reşîd Beyefendi tarafından ‘Bir Çiçek Demeti’ nâmındaki eser-i latîflerinin nazîre-i bî-nazîri olarak ahiren bu nâm ile bir te’lif-i zarîf daha mevki-i istifâdeye vaz’ edilmiştir. Eserin kıymet ve mâhiyetini ayrıca beyâna lüzûm görmeyiz, muharrir-i şehîrin nâmı tezkâr bu bâbda söylenilecek sözlerin cümlesinden belîğ bir takdîr-i itibâr olur.”; SF, nr.283, s.363.

Musahhih Mevlîd-i Şerîf: “ Menkabe-i celîle-i mevlid-i şerîfin münşi-i şehîr atûfetlü Rıza Efendi hazretleri tarafından asıllarına bittatbîk vücûda getirilen nüsha-i musahhihası bu kere Türk Kütübhânesi sâhibi nâşir-i gayretver Hâfız Mehmed Efendi tarafından tab’ ettirilerek yalnız elli para hediye ile kütübhâne-i mezkûrda tevzîine başlanmış ve menkabe-i mübârekenin böyle yanlıştan sâlim bir nüshasının tedârîki doğrusu şâyân-ı takdîr ve tavsiye bulunmuştur.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.304, s.142.

Mukâlemât ve Temrînât-ı Arabiye: “İzmir Maârif İdâresi matbûât muâyene memûru Mehmed Zihni Efendi tarafından tertîb ve Hizmet Matbaası’nda tab’ edilmiş olan bu mecmûa gerek Arabca gazete vesâire mutâlaasına ve gerek beyne’l-avâm mütedâvel-i lisânı öğrenip söylemeğe hâhişger olanlar için pek müfid bir eser olduğundan erbâbına tavsiye olunur. Dersâadet’te mahall-i fûrûhtı İzmir Kütübhânesi’dir.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.271, s.37.

Mutâlaa: “Bu nâm altında olarak Selanikli Osmân Beyefendi

tarafından edebî ve fennî haftalık bir gazetenin neşrine mübâşeret olunmuş ve vâsıl-ı nazârgâh-ı istifâdemiz olan ilk nüshasının ekser muhteviyâtı ciddî ve nâfi' mevâddan bulunmuş olmakla sâhib-i zî-himmeti tebrîk ile devam-ı intişârına duâ-hûn oluruz.”; SF, nr.283, s.363.

Nadîde:

“Millî romanların güzellerindedir. Sû-i terbiye, fedâkârlık, evlâd-ı muhabbeti gibi üç mebhas-i âliyeden bâhisdir. Muhâkemâtı müdekkikâne, tarz-ı tahrîri gâyet latîf ve sâdedir. Tab'ı nefis olan bu roman beş yüz sahîfeyi mücâviz ve Ahmed Midhat Efendi'nin bir de takrîzini hâvîdir ki romanın muntazamlığına delildir. 20 kuruş fiâtla matbuamızda satılıp taşraya 24 kuruştur. Gazete abonelerine vesâir kitâblarımızdan âlâtlar yüzde yirmi beş noksanına verilir.”; SP, nr.266, s.48;nr.267, s.56; nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.284, s.192; nr.285, s.200; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.295, s.72; nr.296, s.96; nr.299, s.104; nr.300, s.11.

Nâkil:

“Avrupa meşâhîr-i muharrirîni meyânında âsâr-ı lezzetle okunanlardan Jules Kalarti (قلارتى), Bourget, Mozore (موزوره) gibi erbâb-ı kalemin âsârından müntehib olarak vücûda getirilen bu kitâb Uşşâkîzâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Bey tarafından tercüme ve matbaamız vasıtasıyla tab' olunmuştur. 5 kuruş fiâtla matbaamızda ve kitâbcılarda satılmaktadır. Taşradan arzu eden zevât altı kuruşluk posta pulu irsâl ederlerse derhal gönderilir.”; SP, nr.304, s.144.

Nermîn:

(Okuyuculara “Matbûât-ı Cedîde” kısmında bu hikâye kitabının Rauf Bey Kütübhânesi'nde yirmi paraya satıldığı duyurulmakta.); SP, nr.304, s.134.

Nuhbetü'l-Fezâil:

“Üdebâ-yı asır tarafından:

Şu mühim matlûbun medâr-ı cini
Rûhu'l-ervâh olan netâyici

Bu mübârek risâle hâvîdir

Sanki bir nüsha-i semâvîdir

Sitâyîşlerine mazhar olan şu risâle-i fevâid isâle fenn-i celîl-i ahlâkın nazarı ve imâli kavâidini bir tarz-ı nevîn üzere muhtevî olup mutalaasından anlaşılacağı vechile muharririnin iktidâr-ı edebiyesiyle beraber istidâd-ı fevkalâdesine burhân addolunacak bir meziyyet-i edebiyeye mâliktir Kitâbın mevzû âlî, üslûbu sâde, fevâidi kesîr olmakla erbâb-ı mütâlaaya tavsiye eylemeği vecâib kadar şînâsiden addederiz.”; SP, nr.258, s.192; nr.259, s.200; nr.260, s.208.

Nümûne-i Kitâbet-i Osmâniye:

“Erkân-ı Harb yüzbaşlarından muharrir-i muktedir Osmân Senâî Beyefendi'nin tahrîr ve neşr buyurmakta oldukları Kitâbhâne-i Askerî'nin ikinci numarolu cildini teşkil eden bu eser mekâtibât-ı husûsiye ve muharrirât-ı resmîyede tatbîk olunacak bazı usûl-i kavâid ile nümûneleri hâvî olarak heveskârân-ı kitâb için şâyân-ı tetebbu bir mecelle-i inşâddır. Erbâbına tavsiye eder ve müellif-i sâhib-i iktidârını tebrik eyleriz.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.304, s.143.

Orani (اورانی):

“Fransa meşâhîr-i müellifininden Camille Flamaryon'un eşher-i âsârından olan bu roman fen heyetinin istikbâl-i muhtemeli hakkında mülâhazât-ı amîkaya ve heyet-i gayr-ı mütenâhiye-i cihân hakkında tetebbûât-ı dakikayı, güneş, kamer, merih, müşteri vesâir kevâkib ve seyyâratın ahvâlini câmi olduğu gibi gâyet müessir bir vaka-i âşıkâneyi şâirâne ve edebiyâne bir sûrette musavver olduğundan kariîn-i lezâiz-i ruhâniyenin derece-i şiddeti, muhâkemât-ı fenniyenin tabiiyeti önünde bulunur. Camille Flamaryon bu romanında akıllara hayret verecek bir sûrette ibrâz eylediği mehâreti muharrirîn-i Osmâniye meyânında âsârının letâfet ve mükemmeliyeti ile kesb-i istifâde cihetiyle elzem-i âsârda moda bulunmuştur.

Roman numûne gösterilen resimler gibi yirmi bir kıta resim ve güzel kağıt ile müzeyyen çift sütûnlu büyük 140 sahîfe teşkil eylediği hâlde fiâtı 10 kuruştur. Fevkalâde mücellidi 15, taşra için iki kuruş posta ücreti

fiâtına zam edilmelidir.”; SP, nr.263, s.23.

Osmânlı Memleketleri: “Hacı Beyzâde Ahmed Muhtâr Efendi tarafından vilâyât-ı şâhânenin kâffe-i mülhakâtiyle beraber hurûf-ı hecâ üzere esâmîsini hâvî olarak tertîb ve şirket-i sahâfiye Osmâniye Matbaası’nda tab’ ve neşrolunan bu defterin herkese ve husûsiyle me’mûrîn-i hükûmete derece-i lüzûmundan bahse lüzûm görmeyiz. Hacmen kullanışlı bir hâlde olması da ayrıca şâyân-ı tezkârdır.”); SP, nr.277, s.134.

Pejmürde:

(Recâizâde Mahmud Ekrem’in eserinin piyasaya çıktığı duyuruluyor.); SP, nr.265, s.69-71.

---: “Recâizâde atûfetlü Ekrem Beyefendi hazretlerinin işbu eser-i cedîd-i edebiyâneleri idârehânemiz marifetiyle tevzi olunmaktadır. Alâ kağıtlısı 12 buçuk ve evsât kağıtlısı 10 kuruştur. Taşraya iki kuruş posta ücreti zam edilir ve pul kabûl olunur.” (Resimli); SP, nr. 267, s.55; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.176, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.286, s.208; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.294, s.64; nr.295, s.72; nr.296, s.80; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.301, s.120; nr.304, s.143; nr.305, s.152.

Ramazân Orucu:

(Okuyuculara “Yeni Kitâblar” kısmında Ramazan orucunda nelerin yapılması ve nelerin yapılmaması gerektiğinden bahseden bir kitabın piyasaya çıktığı duyurulmakta.); SP, nr.259, s.197.

Remziye:

“Râife Binnâz Hanımefendi tarafından tahrîr buyurulan bu hikâyecik hakîkaten şâyân-ı mutâlaadır; bir vâlidenin ciğerpâresini kaybetmekle hâsıl ettiği ihtisâsâtı musavver bulunuyor. Esere mukaddeme olarak sâhibe-i kalem diğer bir hanımın takrîzi ilâve kılınmıştır. Mahall-i fûrûhtı Şems Kütübhânesi’dir.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.267, s.54.

Resimli Devr-i Âlem:

“Mabeyn-i Hümâyûn cenâb-ı mülûkâne memûrlarından Sabuncuzâde Levis Elbiri(لويى البرى) Efendi tarafından bu

nâmla neşre başlanılan büyük seyâhatnâmenin üçüncü nüshası dahi renkli resimlerle müzeyyen olarak intişâr eyledi.” (“Matbûât-ı Cedîde” kısmında.); SP, nr.267, s.54.

Serîriyât-ı Vilâdiye Dersleri:

(Okuyuculara “Matbûât-ı Cedîde” kısmında tıp ve fen ile ilgili bir kitabın Doktor Besim Ömer [AKALIN] Bey tarafından Türkçe’ye çevrilerek yayımlandığı ilân edilmekte.); SP, nr.268, s.63.

Seyâhat Jurnalı:

(Okuyuculara “Matbûât-ı Cedîde” kısmında Düyûn-ı Umûmiye müdürü Ali Bey’in Hindistan’a kadar yapmış olduğu seyâhatini anlattığı kitabın piyasaya çıktığı duyurulmakta.); SP, nr.304, s.142.

Takvîm-i Marifet:

(“Yeni Kitâblar” kısmında Marifet Takvimi’nin piyasaya çıktığı ilân edilmekte.); SP, nr.266, s.47-48.

Terakkî:

(“Matbûât-ı Cedîde” kısmında İzmir’de çıkmaya başlayan bir gazete okuyuculara duyuruluyor.); SP, nr.271, s.87.

Türkçe Arûz:

“Vezn-i milliyemizin mâhiyet ve envâi hakkında mütâlaâtı ve bir hayli emsâl ve ta’rifâtı havî üdebâ-yı asırdan Manastırlı atûfetlü Fâik Beyefendi hazretleri tarafından telîf olunup tahrîri merhûm [Ahmed] Cevdet Paşa ile sudûr-ı azâmdan vakanüvîs semâhetlü Ahmed Lütî Efendi hazretlerinin birer kıta takrîz-i belîganeleriyle müzeyyenen ve mükemmelen Âlem Matbaası’nda tab’ edilen mecele-i kıymetdâr sâha-ârâ-yı intişâr olmuş ve ehemmiyet-i mündericâtına inzimâm eden nefâset-i tab’iyesiyle beraber elli paraya satılmakta bulunmuş olmakla sûret-i mahsûsada erbâb-ı mutâlaaya tavsiye eyleriz.”; SF, nr.283, s.323.

Üss-i Lisân-ı Türkî

“Osmânlıcamızın esâs-ı mürekkebesinden ma’dûd olan Çağatay lisânının bir kavâidini hakîkaten mükemmel addedilecek bir sûrette cem’ ve tertîb ve elfâz ve ta’birât ve emsile ve müsteşhidât ayrıca tercüme ve tavzîh edilmek sûretiyle ve (Üss-i Lisân-ı Türkî) nâmıyla Üsküdar’da Özbekler Dergâh-ı Şerîfi postnişini

rişâdetlü Şeyh Edhem Efendizâde ravza-i terakkî mekteb-i muallimîn-i kirâmından Mehmed Sâdık Efendi tarafından te'lif olunan kitâb-ı fevâid-i nisâb atûfetlü Ahmed Midhat Efendi hazretlerinin 'terakkiyât-ı lisâniyeye dâir bazı mütâlaâtı hâvî bir takrîzlerini de hâvî olduğu hâlde bu kere Alem Matbaası'nda mükemmelen tab' ve sâha-i intişâra vaz' olunmuştur. Ahirinde bir de lügatnâmesi bulunan ve fiâtı yüz paradan ibâret olan şu risâle-i müfidenin erbâb-ı lisâna tavsiyesini vazîfe addeyledik." ("Matbûât-ı Cedîde" kısmında); SP, nr.295, s.71.

Yazısız Harita Defterleri:

("Yeni Kitâblar" kısmında dünya haritasını ihtiva eden bir kitabın yayınlandığı duyurulmakta.); SP, nr.259, s.197.

Yemen Salnâmesi:

"Yemen vilâyetine mahsûs salnâmenin 1315 senesine mahsûs cildi intişâr etmiştir."; SP, nr.304, s.144.

Yer Altında Seyâhat:

"Jules Verne'in külliyâtı meyânında garâbeti ve muhtevî olduğu vaka-i fâcia ve garîbe ile şâyân-ı dikkattir. Roman, maden kömürçülüğü âlemini mükemmelen izâh eder. Orasının hakiki bir başka dünya olduğunu gösterir. Bu da Ahmed İhsân [TOKGÖZ] Bey'in eser-i tercümesidir. Pek nefis kağıt üzerine tab' olunmuştur. 288 büyük sahîfeden müteşekkil ve aslına mutâbık 44 kıta resimle müzeyyen cildi icrâ olarak 15 mücellidi yirmi kuruştur. Taşradan isteyenlere posta ücreti alınmadan gönderiliyor."; SP, nr.286, s.208; nr.304, s.144.

Zehrâ:

"Nâbizâde Nâzım merhûmun metrûkât-ı kalemiyesinden Zehrâ -mükemmel millî roman-muharrir-i merhûmun güzîde-i müellefâtı addolunan işbu roman gazetemizde tefrika sûretinde derc olunmuştu. Müştâkân-ı âsâr-ı nefise tararafından beyân olunan arzuya imtisâlen bu defa ayrıca kitâb şeklinde ve 352 sahîfeden müteşekkil bir cild hâlinde ve gâyet güzel kağıda matbû olarak neşrolundu. Fiâtı ise âsâr-ı matbûa-i sâireye nisbeten gâyet ehven, yani 10 kuruştur. Muharrir-i merhûmun bir kıta resmiyle dahi

müzeyyen bulunan işbu kitâb idârehânemizde ve bilcümle kitâbcı dükkanlarında satılır. Vilâyâttan arzu eden zevât 13 kuruşluk pul göndermelidir.”; SF, nr.290, s.50.

---: “Merhûm Nâbizâde Nâzım Bey’in mükemmel ve şâyân-ı merak olan bu romanı sûret-i nefisede tab’ olundu, fiâtı 10 kuruştur. Taşradan arzu edenler 12 kuruşluk pul göndermelidir.. Müellifin bir kıta resmiyle müzeyyendir.”; SP, nr.300, s.112; nr.301, s.120; nr.302, s.128.

3- Doktor İlânları:

Doktor Besim Ömer Bey:

“Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne’de Fenn-i kübâlevâbe muallimi -imrâz-ı nisâ ve etfâl tabîb mütehasısı Doktor Besim Ömer [AKALIN] Bey Divanyolu’nda 151 numarolu hânesinde cumartesi, pazartesi, salı ve perşembe günleri saat sekiz buçuktan sonra hasta kabûl eylemektedir.”; SP, nr.268, s.56; nr.269, s.70; nr.270, s.79; nr.272, s.94; nr.273, s.103; nr.274, s.111; nr.275, s.118; nr.276, s.127; nr.278, s.143; nr.279, s.151; nr.281, s.166; nr.282, s.174; nr.284, s.192; nr.284, s.192; nr.286, s.207; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.294, s.64; nr.295, s.72.

Doktor Tachdjian:

(Okuyuculara “25.000 hastagânın tedâvisiyle kesbolunmuş tecrübekârlık” ile hastaları tedâvi eden dâhiliye mütehasısı Tachdjian’ın kendi muayenehânesini açtığı duyurulmakta.); SP, nr.285, s.200; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.295, s.72; nr.298, s.96; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.301, s.120.

4- Tiyatro ve Konser İlânları:

Odeon Tiyatrosu:

“Pazar günü gündüz tenzîl-i fiâtla fevkalâde oyun vardır. Gece dahi mükemmel icrâ olunacaktır. Geçen pazartesi tatil olunarak ‘Toladadın (طوله دادك) Aşırılması’

ünvânlı oyun dün gece bir daha mükemmelen icrâ olundu. Bu sene en mükemmel oyun budur.”; SP, nr.301, s.120.

---: “Odeon Tiyatrosu bu hafta pek güzel oyunlar vermiştir. Cuma akşamı ‘Matmazel Detlofon’ kemâl-i maharetle icrâ olunmuş, pazar günü gündüz ‘Bukas’ ve akşamıysa Mille Nixau’nun himmet-i sanatkârânesiyle ilk defa olarak ‘Gillet de Narbonne’ icrâ olunmuştur. Matmazelin mahareti ve elbiseleri hakikaten mükemmel idi. Çarşamba akşamı süferâ-yı ecnebiyenin arzusu üzerine ‘tulâdât’ tekrar bir sûret-i mükemmelede icrâ kılınmıştır. Yarınki cuma günü ‘Noel’ yortusu olmak hasebiyle gündüz. mükemmel bir oyun icrâ olunacaktır. Kumpanyanın karbiyen Bükreş’e gideceği rivâyet olunur.”; SP, nr.302, s.128.

---: “Bu hafta zarfında bu tiyatro pek güzel oyunlar vermiştir. ‘Belelen (بل ث ل ن)’ ile ‘Nukas (نو ق ا س)’ pek ziyâde mazhar-ı takdîr olmuştur. Yarınki cuma günü gündüz. dün fiâtla ve sene başı münâsebetiyle mükemmel bir oyun icrâ olunacağından heveskârân-ı lu’biyyâta tavsiye eyleriz.”; SP, nr.303, s.136.

Tiyatro ve Konser:

(Beyoğlu’nda yeni tiyatro ve konserlerin verilmeye başladığına dair.); SP, nr.268, s.62-63.

5- Ticarethane ve Tamirhane İlânları:

*Dârü’s-Sinâî-i
Osmânî:*

“Ahırkapı’da Odun İskelesi civârında Dârü’s-Sinâî-i Osmânî.

Kalastan veyahut fabrika malından geçme döşemelikler ve rendelenmiş lambalı çıkdâne kaplamalı ve her nevi pasa ve koltuk silmeler ve kapı pervazları ve bunlara mümâsil ebniyenin dâhil ve hâricine lâzım gelen her türlü silmeler ve oymalı dantelalar mütenevvi doğramalar ve meşe parkeli velhâsıl ebniye inşâsı-çün lâzım gelen her nevi silinmiş tahtalar fûnûn ve sinâyiin tatbîkât-ı cedîdesiyle gâyet nefis ve rakîk bir sûrette imâl olunarak hemen ham kerestesi bahasına olarak fûruht olunmaktadır. Cümlelerin malûm olduğu üzere ebniye inşâsında başlıca aranılacak şey zarâfet ve ihvâniyetle beraber sûrat-i imâl olmakla mezkûr

fabrikadan buhar makineleri vasıtasıyla muntazam ve nev-usûl destgâhlarda imâl olunacak malzeme-i haşbiyenin zarâfet ve ihvâniyet ve sürat-i imâl silici ve doğramacıların el ile vücûda getireceği mamûlatta asla mukayese olunamayacağı derkârdır.

Mezkûr fabrikada gâyet büyük bir kereste deposu bulunduğundan ehven fiât ile kereste fûrûht olunur. Sipariş vermek ve nümûnelerini görmek arzu edenlerin fabrikaya Ayazma Kapısı'nda kerestecilerde onüç numarolu mağaza şube ittihaz olduğu gibi yakın zamânda Dersaâdet'te gösterilen nümûne ve plan üzerine pazarlık ile kararlaştırılacak fiât mûcibince hâne inşâsını deruhde eyliyor, şu hâlde hâne yaptırımlar yapıp bittikten sonra inhitârını teslim alacaklardır. Kezâlik kendi hesâbına binâ intihâb edilecek ve nümûne mûcibince i'tâ olunur. Asla ziyân gösterilmez.”; SP, nr.257, s.184; nr.258, s.192; nr.259, s.200; nr.260, s.208.

*Envâ-ı Tuhafiye
Mağazası:*

(“Onbeş seneyi mütecâviz müddettir muvaffakiyetle” çalışan bir tuhafiye mağazasının reklamı.); SP, nr.283, s.184.

*Fotoğraf Âlâtı
Mağazası:*

(Onion Dirador tarafından açılan bir mağazada her türlü fotoğraf malzemesinin bulunabileceğine dair.); SP, nr.283, s.184.

Fotoğrafçı Dirador:

“Fotoğrafçı Dirador Bahçekapısı'nda, numero 8. Her nevi fotoğraf âlât ve edevâtı icrâsı ve buna münferi sâir şeyler işbu mağazada mükemmelen ve ehven-i şerâid ile bulunur. Lumier plaklarının ve kağıtlarının güzellik merkezi işbu mağazadır. Makine âlâtlara meccânen fotoğraf talim olunur. Taşraya dahi gönderiliyor.”; SP, nr.256, s.176; nr.257, s.184; nr.261, s.8; nr.262, s.16; nr.263, s.24; nr.264, s.32; nr.265, s.39; nr.266, s.48; nr.267, s.56; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176.

Fofvalle (فوفوالله) “Mavro Gaurdatu usûlünde kâbil-i nakl nev-îcâd
Lambası: lamba.

Bu lambalarda fitil olmadığı gibi asla koku hiss olunmaz, ayarlık izini yoktur. Daima temiz ve mükemmeldir. Tehlikesi katiyyen yoktur.

Bu lambalarda ‘proferin’ denilen bir nevi gaz müsta’mel olup petrole nisbeten yüzde otuz ucuz geliyor. İşbu nev-îcâd makine her nevi lambalara dahi takılabilir. Merkez-i umûmîsi Beyoğlu’nda Doğruyol’da Büyük Anadolu Çarşısı’nda 10 ve 15 numarolu mağazadadır.”; SP, nr.267, s. 55; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.284, s.192; nr.285, s.200; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.295, s.72; nr.298, s.96; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.301, s.120; nr.302, s.128.

Hakkak Devletyan: “Eski Zaptiye Caddesi’nde Osmânlı Bankası’na muttasıl dükkânda her nevi levhâlar; yazılar, mühürler gerek şemşîr gerek envâi maden üzerine hakkolunan; kartvizitlerin alâsı yapılır. Fiâtı ehven ve işler nefis olup lastik üstüne mühürler vesâire dahi imâl edilmektedir.”; SP, nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.299, s.103.

[İşlemeci ve Yüncü]: “Meşhûr işlemeci ve yüncü mağazası.
El hünêrleri işlemeye müteallik emtia-i mahsûsa.
Cins-i alâ çeşit çok.
Fransız ibrişimi, kasnak ve anvetür ipeği, kadife ipeği, yün ipeği vesâire.”; SP, nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.283, s.184; nr.284, s.192; nr.285, s.200; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.295, s.72; nr.298, s.96; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.301, s.120; nr.302, s.128.

[Kürkçü]: (Ucuz kürkler satıldığına dair duyuru.); SP, nr.256, s.176.

[Mağaza Levhâları]: “Mağaza ve dükkân levhâları Kalemkârî Bogus Çırakyan.Türkçe, Fransızca, Ermenice ve Rumca her nevi yazılar her şekil ve tezyinât üzere yazar ve resmeder.Kabartma yazıların ve levhâların envâî imâl olunuyor.Galata’da Demirhan’da numero 26.”; SP, nr.256, s.176.

Osmânî Çakıları: “Yemiş İskelesi’nde Yoğurtçu Sokağı’nda Tütüncü Kâmil Efendi’nin dükkânında mukîm Abdullah Efendi tarafından yapılan bıçağı resmimizde her ağzı açık olarak görülüyor. Fiâtça şekl-i âdiyesi ahz eyliyor. Bıçağı bizim bildiğimiz gibi öyle kolayca açılacak sûrette yapılmış olmayıp küşâdı için bir takım yaylar tertîb edilmiş, hele evlerde bulunan küçük çocukların bunları birer oyuncak makamında ellerine aldıkları zamân açamamaları mutlak olmasıyla bir tehlike tasavvuru imkân hâricine çıkarılmıştır.” (Resimli); SP, nr.257, s.184.

[Sahn-i Traş]: “Selanikli Berber Mustafa Mutuş -sahn-i traş- Sirkeci şimendüfer istasyonu kurbunda Mariçe Oteli karşısında numero 25; nezâfet ve tahâretin herkese ve bilhassa berberlere lüzûmu derece-i vücûbda olduğu müsellemdir. Binâenaleyh temizliğe pek ziyâde itina ile beraber traştan hâsıl olacak her türlü muzarraâtı fevâid-i hıfzısıhhaya tevfikân def etmek için ustura, makas, fırça, vesâir traşa âid her nevi edevâtın cümlesi göz önünde tathîr edildiği gibi can sıkıntısına dahi meydan verilmeksizin sürat-i fevkalade ile traş edilip muhterem müşterilerimizin celb-i memnûniyetlerine ihtimâm olduğunu arz eylerim.”; SP, nr.260, s.207; nr.264, s.31.

Steinburch
Birazhânesi: (Bu birahane müşterilere nezih ve temiz bir ortamın hazırlandığı duyurulmakta.); SP, nr.283, s.184

[Türk Pazarı]: (‘İlânât’ kısmında ‘Türk Pazarı Vezneciler’de Kânî İpekçi’nin mağazasının yerinin değiştiği duyurulduktan

sonra hâlâ bu mağazanın ucuz mal satmaya devam ettiği de bildiriliyor.); SP, nr.257, s.184.

Velespid ve Tamîrât-ı Muhtelifesi:

(Lambacı Leon'un bir mağaza daha açtığı bildirildikten sonra bisikletleri bozulanların tamir için uğramaları halinde bisikletleri eskisinden daha yeni hale getirileceği ifade edilmekte.); SP, nr.267, s.55; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.286, s.208; nr.288, s.16; nr.289, s.23; nr.290, s.32; nr.291, s.40; nr.292, s.48; nr.293, s.56; nr.294, s.64; nr.299, s.104; nr.300, s.111; nr.302, s.128.

6- Kayıp Eşya İlanları:

[Maaş Defteri]:

“İdâre-i mahsûsanın Saâdet Vapuru ateşçilerinden Eğinli Ahmed'in bin üç yüz on iki senesine mahsûs maaş defteri kazâen zâyî olup yed-i âhire geçmiş olması melhûz bulunduğundan her kimin yedinde ise onbeş güne kadar idâre muhâsebesi-ne teslim edilmesi ilân olunur.”; SP, nr.297, s.87.

[Mühür]:

“Mukaddimen muâmelâtta isti'mâl ettiğim üç taraflı mührümün ziyâna mebnî üç yüz on târîhinde hakketmiş olduğum mührümü dahi kazâen zâyî ettim. Şâyet mürâcaat edecek zevât varsa mezkûrenin inkızâsından sonra ise aleyhimde zuhûr edecek kâffe-i duâvî mesmû oldukları evrâkın dahi esâs tatbîk olunamayacağı ve bir de birâderim Zülfikâr Bey'e icâr ve isticâra dâir akd olunan mukâveleden moda beynemoda ceryân eden her gûnâ muameleyi de tanımayacağım elhâsıl zuhûr edecek evrâk ve senedât ve muâmelât-ı sâirenin kaffesinin makbûl ve muteber tutulmayacağını sûret-i katiyyede ilân eylerim. Cumalı merhûm Hacı Hüseyin Beyzâde Tefik.”; SP, nr.260, s.207.

7- Çeşitli İlân ve Reklamlar:

Borsa:

(Borsada satılan tahvillerin santim ve frank olarak karşılıklarını ihtiva eden tablo.); SP, nr.258, s.192; nr.259, s.200; nr.260, s.208; nr.261, s.8; nr.262, s.16; nr.263, s.24; nr.264, s.24; nr.265, s.39; nr.266, s.48; nr.267, s.55; nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112; nr.275, s.119; nr.276, s.128; nr.277, s.136; nr.278, s.144; nr.279, s.152; nr.281, s.168; nr.282, s.176; nr.283, s.184; nr.284, s.191-192; nr.288, s.16; nr.289, s.22; nr.290, s.31; nr.291, s.39; nr.292, s.47; nr.293, s.55; nr.294, s.64; nr.295, s.71-72; nr.296, s.80; nr.300, s.110; nr.301, s.120; nr.304, s.143; nr.305, s.152.

[Çitli Suyu]:

“İlânı son sahîfemizde münderic Çitli Suyu’nu Ramazân-ı şerîf’de ıslâh-ı mide ve muhafaza-i sıhhat için bilhassa tavsiye ederiz.”; SP, nr.258, s.189.

---: (Bursa’da Ayna Gölü civarında çıkarılmakta olan Çitli Maden Suyu’nun resimli reklamı.); SP, nr.256, s.174; nr.257, s.184; nr.259, s.200; nr.260, s.208; nr.303, s.136; nr.304, s.144; nr.305, s.152.

İstâistik:

“Telgraf ve Posta Nezâret-i Âliyesi’nin 307 sene-i mâliyesi muâmelât-ı umûmiyesine dâir tanzîm ve tertîb eylediği mükemmel bir istâistik defteri bu kere neşrolunmuş ve bir kıtası matbaamıza dahi irsâl kılınmıştır. İstâistikin derece-i ehemmiyet ve lüzûmu tafsilden müstağni olmakta bu bâbda beyân-ı mülâhazaya hâcet yoktur. Âfideki cetvel-i mezkûr defterden iktibâs olunmuştur.”; SP, nr.265, s.37.

[Kiralık Ev]:

“Ayastefanos karyesinde Florya Caddesi’nde altı oda bir mutbahı şâmil hâne mea bahçe kiraya verileceğinden arzu edenlerin matbaamız ser-mürettibi Hayri Efendi’ye müracaat etmeleri lâzımdır.”; SP, nr.268, s.64; nr.269, s.72; nr.270, s.80; nr.271, s.88; nr.272, s.96; nr.273, s.104; nr.274, s.112.

Kiralık Sâhilhâne:

“Vanıköyü’nde Akıntı Burnu’nda biri dört oda ve iki sofadan ve bahçe vesâireden ve bahçeden müteşekkil

suyunu hâvî iki bâb sâhilhâne kiraya verileceğinden arzu edenler mahalle imâmı efendi ve bekçi vasıtasıyla gezdirilir. Pazarlık için idârehânemize müracaat eylemek lâzımdır.”; SP, nr.263, s.23; nr.266, s.48; nr.267, s.56; nr.268, s.64; nr.269, s.72.

[Kurbanlık Koçlar]: “Evvelki hafta nüshasında resimlerini inzâr-ı kârîne vaz’ ettiğimiz fevkalâde kcçlar meydân-ı fûrûhtta bulunuyor.

Tâlib ve râğıbların Bâbîâlî civârında Ebû Suûd Caddesi’nde Kahveci Nicoli’den suâl eylemeleri lâzımdır.” (Resimli); SP, nr.268, s.63.

Muamma: (Bir muamma verilerek bu muammayı çözenlere ödül verileceği bildirildikten sonra geçen haftanın muammasını çözenlerin ismi ve muammanın çözümü veriliyor.); SP, nr.256, s.175; nr.257, s.183; nr.258, s.191; nr.259, s.199; nr.260, s.207; nr.261, s.7; nr.263, s.23; nr.264, s.31; nr.266, s.48; nr.267, s.55; nr.268, s.63.

Muvâzene-i Umûmiye Açığının Sûret-i Tesviyesinin Mübîn-i Hülâsasıdır (Maliye Nezareti tarafından ‘muvâzene-i umûmiye açığının sûret-i tesviyesinin mübîn-i hülâsası’ olarak hazırlanmış olan bir bilânçonun tablo halinde yayınlanması.); SP, nr.305, s.146.

[Özel Ders]: “Bir mekteb-i âliyeden yetişmiş ve hayli müddet mekâtibde tedrisât ile bilâ-iştigâl talim-i etfâlde kesb-i rusûh eylemiş bir lisân muallimi hânelerde Türkçe ve Fransızca ders vereceği cihetle kendisinden istifâde etmek isteyenlerin Servet-i Fünûn idârehânesine mürâcaat eylemeleri tavsiye ve ilân olunur.”; SP, nr.257, s.179.

[Şark Demiryolları Tahvîlâtı]: (“Şark Demiryolları tahvîlâtının yüz elli sekizinci kurası -1 Haziran 1896” ibaresiyle ikramiye ve tahvil numaraları.); SP, nr.256, s.176; nr.273, s.103; nr.299, s.103.

C. FOTOĞRAFLAR, RESİMLER ve KARİKATÜRLER:

1. Fotoğraflar:

- Adnan Bey:* ("Merhûm Adnan Bey - Mort le 6 juillet 1896 a Bebek." ibaresiyle.); SF, nr.281, s.328.
- Alfred de Musset:* ("Şâir-i meşhûr Alfred de Musset" ibaresiyle.); SF, nr.257, s.261.
- [Akka İskelesi'nin Açılışı]:* ("Sâye-i memûriyetvâye-i cenâb-ı hilâfetpenâhîde inşâatı geçende hitâm bulan Akka İskelesi'nde resm-i küşâdı - L'inauguration du part de Saint-Jean d'Acre." ibaresiyle.); SF, nr.302, s.241
- Akşehir Kasabası:* ("Akşehir Kasabası'nın manzara-i umûmiyesi - Vue Générale d'Akchêhir." ibaresiyle.); SF, nr. 294, s.117.
- Almanyalı Arslan Mürebbisi:* ("Almanyalı arslan mürebbîsi" ibaresiyle.); SF, nr. 272, s.189.
- Almanyalı Humman* ("İlm-i âsâr-ı atîka âlimi Almanyalı Humman - Humman celebre Arceologue allemend mord a Smyre." ibaresiyle.); SF, nr.272, s.181.
- Aleksandrova (İmparatoriçe):* ("Haşmetlü İmparatoriçe Aleksandrova hazretleri" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.212.
- Alley Mevkii:* ("Cebel-i Lübnan'da Alley Mevkii - La station Alleyau Liban." ibaresiyle.); SF, nr.300, s.268.
- Andre:* ("Mezkûr balon ile kutba gidecek olan Mösyö Andre" ibaresiyle.); SF, nr.287, s.9.
- Arif Hikmet Bey:* ("Kudüs Maârif Müdürü merhûm Arif Hikmet Bey - A.

- Hikmet Bey, mort dernî érement a Jeruselam. ibaresiyle.); SF, nr.303, s.268.
- [*Arif Paşa'nın Edirne'de Fermân Okurken*]: (“Edirne vâli-i âlisi saâdetlü Arif Paşa haretlerinin dâire-i Hükûmette kırâat-ı fermân-ı âlişânları - La lecture du Firman de S. Excellence Arif Pacha, le Gouverneur - Général d’Andrinople, d’après une phot. Communiquée par notre correspondant.” ibaresiyle.); SF, nr.267, s.101.
- [*Askerî Hastahâne Câmii*]: (“Trabzon’da askerî hastahâne câmi-i şerîfi - Une mosqueé a Trébizonde.” ibaresiyle.); SF, nr.273, s.200.
- [*Ataullah Paşa*]: (“Bağdâd vâli-i cedîdi devletlü Ataullah Paşa hazretleri - S. Excellence Ataoullah Pacha, le Nouveau Gouverneur - Général de Bağdad.” ibaresiyle.); SF, nr.282, s.337.
- [*Ataullah Paşa Bağdâd'ta Ferman Okurken*]: (“Bağdâd vâli-i âlisi devletlü Ataullah Paşa hazretlerinin memûriyetlerini nâtık-ı fermân-ı âlişânın kırâat-ı resm-i bihîni - La lecture du Firman Imperial concernant la nomination de S. E. Ataullah Pacha au poste de Gouverneur général de Bağdad.” ibaresiyle.); SF, nr.289, s.33.
- [*Balta Limanı'nın Eski Köprüsü*]: (“Boğaziçi manzaralarından: Balta Limanı'nın eski köprüsü - Les vues de Bosphore: Le pont de Balta-Liman.” .bairesiyle.); SF, nr.256, s.340.
- [*Bat Pazarı Kapısı*]: (“Bat Pazarı Kapısı ciheti - Au Grand Bazar: Le cote de Bat-Bazar.” ibaresiyle.); SF, nr.280, s.313.
- [*Berat Şehri'nden Bir Manzara*]: (“Berat Şehri'nden bir manzara - La ville de Berat (Albanie).” ibaresiyle Arnavutluk'tan bir manzara resmi.); SF, nr.289, s.36.
- [*Berat'ta Hânende Kızların Kıyâfeti*]: (“Berat'ta hânende kızların kıyâfeti - Une choteusse q'Berat.” ibaresiyle iki fotoğraf bir arada.); SF, nr.289, s.37.
- [*Berlin Sanâyi*]: (“Berlin Sanâyi Sergisi'nde: Su üstünde demiryolu

- Sergisi'nde:* eğlencesi." ibaresiyle.); SF, nr.295, s.140.
---: ("Berlin Sanâyi Sergisi'nde: Millî sıcak hamamlar kulübü." ibaresiyle.); SF, nr.295, s.141.
- Berlin Zirâat Nâzır-ı Cedîdi:* ("Berlin Zirâat Nâzır-ı Cedîdi"nin bir fotoğrafı.); SF, nr.286, s.413.
- Beykoz:* ("İstanbul manzaraları: Beykoz - Le vues de Constantinople: Beicoz" ibaresiyle.); SF, nr.277, s.261.
- Beyrut Hükûmet Dâiresi:* ("Beyrut Hükûmet Dâiresi - Le Sérail gouvernemental de Beyrouth." ibaresiyle.); SF, nr.305, s.293.
Beyrut Limânı: ("Beyrut Limânı'nın manzarası - Le nouveau Port de Beyrouth, d'après en chef." ibaresiyle.); SF, nr.299, s.292.
- Beyrut'ta Bir Sokak* ("Beyrut'ta bir sokak, Andarya Oteli'nin önü - Une rue de Beyrouth." ibaresiyle.); SF, nr.305, s.292.
- Beyrut'un Manzara-i Umûmiyesi:* ("Suriye'de bir cevelân: Beyrut'un manzara-i umûmiyesi - La vue générale de Beyrouth." ibaresiyle.); SF, nr.305, s.289.
- Beyti'd-Din:* ("Cebel-i Lübnan'ın kışlık merkezi: Beyti'd-Din - Beit-Eddin au Liban." ibaresiyle.); SF, nr.300, s.313.
- Billu (General):* ("Fransa Harbiye Nâzır-ı Cedîdi General Billu" ibaresiyle.); SF, nr.270, s.149.
- [Bingazi Kışlası]:* ("Sâye-i satvetvâye-i pâdişâhîde Bingazi'de inşâ olunan kışla-i humâyûnun resm-i küşâdı - L'inuguration de la Ceserne de Bengazy, d'après une phot. Communique par notre correspondant de Tripolu." ibaresiyle.); SF, nr.259, s.388.
- Bir Bıçak Bileyicisi:* ("Enstantane fotoğraflardan: Bir bıçak bileyicisi - un aiguiseur." ibaresiyle.); SF, nr.272, s.177.
- Bir Değirmen:* ("Bir değirmen: Üçüncü mükâfât kazanan Hakkı Bey'in fotoğrafı - Le troisieme prix de même concours." ibaresiyle. Servet-i Fünûn'un açmış olduğu 'fotoğraf

- müsâbakası'nda üçüncü gelen fotoğraf.); SF, nr.287, s.4.
- [Bir Kilise]:* ("Resm-i tetevvücün icrâ olunduğu kilise - L'Eglise de l'Assomption a Moscou." ibaresiyle.); SF, nr.274, s.217.
- [Bir Röntgen Tecrübesi]:* ("Şehrimizde icrâ olunan bir röntgen tecrübesi -Une experience de la photographie Rontegen executée a Constantinople." ibaresiyle.); SF, nr.277, s.269.
- Biryani:* ("Amerikalı Mösyö Biryani"ın resmi "Sanâyi-i Nefise Mektebi şâkirdânından Ontin Efendi tarafından hak olunmuştur." ibaresiyle.); SF, nr.299, s.205.
- Boris (Prens):* ("Ahîren Sofya'da resm-i tamîd icrâ olunan (Prens Boris) - Prince Boris." ibaresiyle.); SF, nr.261, s.9.
- [Bursa Câmî-i Kebîri'nde Yeni Bir Çeşme]:* ("Hüdâvendigâr vâlisi devletlü Münîr Paşa hazretleri tarafından Bursa'da Câmî-i Kebîr'de inşâ ettirilen çeşme - La nouvelle fontaine de la Mosquée de Brousse." ibaresiyle.); SF, nr.263, s.40.
- Caddebostanı İskelesi:* ("İstanbul manzaraları: Caddebostanı İskelesi - Les vues de Constantinople: Djadde Bostan, d'après une phot. De notre redacteur en chef." ibaresiyle.); SF, nr.277, s.260.
- Camelia:* ("Vâlidesi, uşağı ve köpeği ile hânesinde maktûlen bulunan Camelia - Le crime de la Taxim: Camelia, assassinée dans samaison avec sa mère, son domestique et son petit chien." ibaresiyle.); SF, nr.270, s.156.
- Cazarichenk:* ("Haydarâbâd Hâriciye Nâzırı Cazartchenk cenâbları - Newab Cazartchenk, Manistre des Affaires Etrangères de Haidar-abad." ibaresiyle.); Sf, nr.302, s.252.
- Cebel-i Lübnan'ın Kışlık Merkezi:* ("Cebel-i Lübnan'ın kışlık merkezi - Une vue de Liban." ibaresiyle.); SF, nr.305, s.292.
- Cemâl Bey:* ("Hâriciye Nezâreti mühimme müdür muâvini merhûm Cemâl Bey - Djémal Bey, chef du Bureau au

Ministère des Affaires Etrangères Mort le 12 aout 1896.” ibaresiyle.); SF, nr.285, s.385.

Constantin Efendi: (“Memûrîn-i Mülkiye Komisyon azâsından atûfetlü Constantin Efendi hazretleri - S. E. Constantin Carathéodory Effendi.” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.281.

Corci Brovic Paşa: (“Girit vali-i lâhiki saâdetlü Corci Brovic Paşa hazretleri.” ibaresiyle.); Sf, nr.294, s.124.

Çam Limânı: (“Enstantane fotoğraflardan: Çam Limanı - Tchamliman.” ibaresiyle.); SF, nr.272, s.177.

[Çarşû-yı Kebîr’de Dükânlar’ın Tamîri]: (“Sâye-i ömr-i envâye-i cenâb-ı padişâhîde mükemmelen tamîrine mübâşeret olunan Çarşû-yı Kebîr memûrîn-i fenniyesi ve amelenin bir kısmı - Les travaux de reparation du Grand Bazar: La commission technique et une partie des ouviere. d’apres une phot. du Servet-i Fünoun.” ibare-siyle.); SF, nr.280, s.305.

---: (“Çarşû-yı Kebîr’de dükânların eski damıyla yeni dam ve menfezleri - Au Grand Bazar: Sur les toits, d’apres phot. du Servet-i Fünoun.” ibaresiyle iki fotoğraf.); SF, nr.280, s.308.

---: (“Çarşû-yı Kebîr’de dükânların tamîrâtı ve itmâm edilen dekâkin - Au Grand Brand: l’aspect de la Grande rue, d’apres les phot. du Servet-i Funoun.” ibaresiyle.); SF, nr.280, s.312.

[Deli Çay Üzerindeki Köprü]: (“Bursa civârında Deli Çay üzerinde müceddiden inşâ olunan cesr-i ahenîn - Le Nouveau pont de Deli-Thai, pres de Brouse, d’apres une phot. de notre Corresspondant.” ibaresiyle.); SF, nr.276, s.244.

Demirköprüler’de Ada Kale ile Baba Kaya: (“Demirköprüler’de Ada Kale ile Baba Kaya.” ibaresiyle Demirköprüler Kanalı’ndan bir görünüm.); SF, nr.294, s.125.

Demirköprüler Kanalı: (“Tuna nehri üzerinde ahîren küşâd olunan Demirköprüler Kanalı.” ibaresiyle.); SF, nr.294, s.125.

Dersaâdet’ten Bir (“Haliç - Dersaâdet’ten bir manzara - Une Partie de la

- Manzara:* in Corne D'or." ibaresiyle.); SF, nr.283, s.356.
- Dersaâdet'te Rıhtım Caddesi:* ("Sâye-i memûriyetvâye-i cenâb-ı padişâhîde ikmâl ve küşâd olunan Dersaâdet Rıhtım Caddesi' nin Karaköy Köprüsü'ne doğru görüntüsü - Les nouveaux quais de Constantinople, la partie du Pont; d'après une phot. Spéciale du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.262, s.17.
- : ("Sâye-i memûriyetvâye-i cenâb-ı padişâhîde ikmâl ve küşâd olunan Dersaâdet Rıhtım Caddesi'nin Tophâne'ye doğru görüntüsü - Les nouveaux quais de Constantinople: la partie de Top-hané; d'après une phot. Spéciale du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.262, s.20.
- Derviş Paşa:* ("Merhûm Derviş Paşa - Derviche Pacha, Mort le 20 Juin 1896" ibaresiyle.); SF, nr.276, s.241.
- Devrilmez Sandal:* (Nev-îcâd devrilmez sandal" ibaresiyle.); SF, nr.256, s.344.
- Dolaplı Değirmen:* ("Menâzır-ı latîfeden: Adapazarı'nda Dolaplı Değirmen - Le Moulin a Roue de Ada-Bazar." ibaresiyle.); SF, nr.259, s.385.
- Donapel (Prens):* ("Prens Donapel" ibaresiyle.); SF, nr.289, s.40.
- [Düyûn-ı Umûmiye-i Osmâniye Vâridât-ı Mahsûsa İdâresi]:* ("Dersaâdet'te Cağaloğlu'nda müceddiden inşâ olunan Düyûn-ı Umûmiye-i Osmâniye Vâridât-ı Mahsûsa İdâresi dâire-i cedîdesi - Le nouveau batiment de la Dette Publicue Ottomane, d'après une phot. Spéciale du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.271, s.161.
- Elektrik Tramvayı:* ("Peşte'nin elektrik tramvayı" ibaresiyle.); SF, nr.272, s.189.
- El-Hamra Sarayı:* ("Sanâyi-i Nefise-i İslâmiye'den: İspanya'da El-Hamra Sarayı'nın derûnu - Alambra de Granada." ibaresiyle.); SF, nr.262, s.56.
- : ("Sanâyi-i Nefise-i İslâmiye'den: İspanya'da El-Hamra Sarayı'nın kapısı - L'entrée d'Alabra de Granada"

ibaresiyle.); SF, nr.262, s.57.

[Elin Röntgeni]: (“Bir elin kemiklerini dahi irâe eden fotoğraf.” ibaresiyle.); SF, nr.257, s.357.

El-Kasr'ın Derûnu: (“Arab medeniyeti âsârından: Eşbiliye'de El-Kasr'ın derûnu” ibaresiyle.); SF, nr.284, s.373.

Emma Canti (Aktris): (“Beyoğlu'nda İtalyan operet takımında Aktris Emma Canti - Emma Canti” ibaresiyle.); SF, nr.287, s.12.

Ertuğrul İdâdî Mektebi: (“Kangora'da ‘Ertuğrul’ İdâdî Mektebi - L'Ecole İdadié de Tchongora” ibaresiyle; SF, nr.284, s.376.

Erzurum'un Manzara-i Umûmiyesi: (“Erzurum'un manzara-i umûmiyesi - Vue générale d'Erzouroum.” ibaresiyle.); SF, nr.301, s.229.

Eşbiliye'de El-Kasr'ın Dâhili: (“Sanâyi-i Nefise-i İslâmiye'den: İspanya'da Eşbiliye'de El-Kasr'ın dâhili - Interieur d'un Salon d'Alcazar de Séville.” ibaresiyle.); SF, nr.261, s.8.

Eyüb Paşa: (“Tophâne-i Amire meclisi reisi merhûm Eyüb Paşa - Eyoup Pacha, president du Conseil de Ministere de l'artillerie, mort a Constantinople.” ibaresiyle.); SF, nr.268, s.117.

Ezen Köprüsü: (“Kütahya civârında Ezen Köprüsü - Le Pont Ezen a Kutahia.” ibaresiyle.); SF, nr.284, s.369.

Fahreddin Bey: (“İnşâat termiyesi hıtâm bulmak üzere olan Çarşû-yı Kebîr tamîr heyeti erkânından izzetlü Fahreddin Beyefendi -Fahri Bey” ibaresiyle.); SF, nr.285, s.389.

Ferdinand (Prens): (“Bulgaristan prensi ve Rumeli Şarkî Vilâyeti vâlisi fehâmetlü Prens Ferdinand hazretleri - S. A. le Prince FERDİNAND. Prince de Bulgarie et Gouverneur - général de la Roumelie Orientale.” ibaresiyle.); SF, nr.263, s.33.

---: (“Bulgaristan prensi fehâmetlü Ferdinand hazretlerinin Dersaâdet'e muvâssılatlarında Sirkeci muvakkıfının manzarası - S. A. le Prince Ferdi-nand a

- Constantinople: L'aspect de gore de Sir-kedji a l'Arrive du train princier, d'après une phot. du Servet-i Funoun" ibaresiyle.); SF, nr.264, s.49.
- : ("Fehâmetlü prens hazretlerinin Bâbîâli'ye sûret ve revedleri - S. A. le Prince Ferdinand a Constantinople: Parrive da Prince a la S. Porte; d'après une phot. spéciale du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.264, s.52.
- : ("Yâver-i ekrem hazret-i padişâhîde müşîr fehâmetlü, devletlü Prens Ferdinand hazretleriyle mihmândarları ve maiyetleri erkânı - S. A. le Prince Ferdinand, ses mihmandars et sa suite; d'après une phot d'Abdullah freres." ibaresiyle.); SF, nr.270, s.141.
- [Fenerbahçe Manzaraları]:* ("Fenerbahçesinde - Au Phanaraki - d'après une phot de notre redacteur en cher" ibaresiyle dokuz adet manzara fotoğrafı.); SF, nr.277, s.257.
- Francois Joseph:* ("Avusturya ve Macaristan İmparatoru haşmetlü Francois Joseph hazretleri - S. M. Francois-Joseph 1 r" ibaresiyle.); SF, nr.276, s.248.
- Galyano:* ("Habeşilerin zabt eylediği Makalle Kalesi kumandanı Galyano" ibaresiyle); SF, nr.258, s.381.
- Göksu İçi:* ("Enstantane fotoğraflardan: Göksu İçi - Keuque-sou" ibaresiyle.); SF, nr.272, s.177.
- Hâmîdiye Gurebâ Hastahânesi:* ("Kangırı'da inşâ olunan 'Hâmîdiye' Gurebâ Hastahânesi." ibaresiyle.); SF, nr.283, s.357.
- Hâmîdiye Hafif Süvâri Alayları:* ("Hâmîdiye Hafif Süvâri Alayları ümerâ ve zâbitânı - Les officers de la cavalerie légere Hamidie." ibaresiyle.); SF, nr.288, s.17.
- : ("Hamidiye Hafif Süvâri Alayı'ndan bir bölüğün saff-ı nizâmındaki vaziyetinin yandan görünüşü - La vue de cote d'un escadron de la cavalerie légere Hamidie." ibaresiyle.); SF, nr.288, s.20.
- Hâmîdiye Mektebi:* ("Sâye-i muârufâye-i cenâb-ı padişâhîde Edirne'de inşâ olunan 'Hâmîdiye' Mektebi'nin resm-i küşâdı -

- L'inauguration de la Nouvelle Ecole 'Hamidie' a Andrinople." ibaresiyle.); SF, nr.290, s.49.
- Hasan Paşa:* ("Suriye vâlisi devletlü Hasan Paşa hazretleri - S. E. Hassan Pacha, Gouverneur - général de Syrie." ibaresiyle.); SF, nr.300, s.312.
- Hasan Paşa (Üsküdarlı):* ("Merhûm Üsküdarlı Hasan Paşa - Hassan Pacha, ex-Vali d'alep, mora a Constantinople." ibaresi ile.); SF, nr.272, s.180.
- Hayat Efendi (Selanikli):* ("93 santimetre boyunda 28 yaşında Selanikli Hayat Efendi - H. Hayat Effendi, 93 cm de taille, ne en 1869 a Salonique." ibaresiyle.); SF, nr.264, s.69.
- Hayvansız Tramvay* ("Nev-îcâd hayvansız tramvay" ibaresiyle.); SF, nr.256, s.344.
- Henri de Battenberg (Prens):* ("İngiltere kraliçesinin damadı müteveffâ Prens Henri Battenberg - Prince Henri de Battenberg." ibaresiyle.); SF, nr.256, s.341.
- Hirsch (Baron):* ("Baron Hirsch" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.140.
- Hirsch (Barones):* ("Madam Baronne Hirsch" ibaresiyle.); SF, nr.303, s.265.
- Hoca Nasreddin Türbesi:* ("Akşehir'de Hoca Nasreddin Türbesi'nin manzara-i dâhiliyesi - Vue intérieure de la mausolée de Nassreddin khodja sise a Akchehir." ibaresiyle.); SF, nr.294, s.113.
- : ("Hoca Nasreddin Türbesi'nin manzara-i hâriciyesi - Vue extérieure de la mausolée Nassreddin." ibaresiyle.); SF, nr.294, s.116.
- Horan'da Bir Köy:* (" Horan'da bir köy - Un village de Hauran." ibaresiyle.); SF, nr.304, s.277.
- Horan Demiryolu'nda Askerî Çadırlar:* ("Horan Demiryolu'nda askerî çadırlar - Un cepement militaire a Hauran." ibaresiyle.); SF, nr.304, s.277.

- Hüseyin Hâmid Beyefendi:* (“Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu azâsından atûfetlü Hüseyin Hâmid Beyefendi hazretleri - Les membres de la Nouvelle Commission des Fonctionnaire civils. - S. E. Hussein Hamid bey.” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.281.
- Hüseyin Remzi Bey:* (“ Merhûm Hüseyin Remzi Bey, mort le 18 Décembre 98.” ibaresiyle.); SF, nr.302, s.245.
- İbn-i Süveynî:* (“ 13 Ağustos'da irtihâl-i dâr-ı bekâ eden Zenkbar hâkimi İbn-i Süveynî hazretleri.” ibaresiyle.); SF, nr.289, s.44.
- İbrahim Efendi:* (“Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu azâsından atûfetlü İbrahim Efendi hazretleri - Les membres de la Nouvelle Commission des Fonctionnaires civils - S. Ex. İbrahim Effendi.” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.281.
- İhsân Hasîb Bey:* (“ Merhûm İhsân Hasîb Bey - İhsân Hassib Bey, mort le 25 Septembre 96.” ibaresiyle.); SF, nr.293, s.109.
- [İkinci Ordû-yı Hümâyun]:* (“Cenûd-ı zafer-nemûd cenâb-ı mülûkânededen İkinci Ordû-yı Hümâyun asâkîri'nin Edirne kurbunda Tunca sahilinde bir ay talîm bulunuşu - Le 2 me. Corps d'armée d'Andrinople en manoeuvre.” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.81.
- : (“İkinci Ordû-yı Hümâyun asâkîrinin bir top talîmi - Les artilleurs du 2 me. Corps d'armée.” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.84.
- : (“İkinci Ordû-yı Hümâyun asâkîrinin diğeri top talîmi - Les artilleurs du 2 me. Corps d'armée.” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.84.
- İsmâil Safâ Bey:* (“Şâir-i mâderzâd İsmâil Safâ Bey - I. SEFA BEY Célèbre poète ture, aeteur du Mensi-yat ‘les obliées’ ibaresiyle.); SF, nr.299, s.197.
- İstanbul Manzaraları:* (“İstanbul manzaraları - Au Bosphore: Dopré une Composition du Servet-i Funoun.” ibaresiyle bir tablo içerisinde sekiz ayrı fotoğraf.); SF, nr.283, s.353.
- J. Dieulafoy:* (“Fransa meşâhîr-i nisâsından Madam Dielafoy.”

- ibaresiyle.); SF, nr.304, s.284.
- [Kafkasya'da İslâm Mektebi]:* ("Kafkasya'da Noha Şehri'nde İslâm Mektebi şâkirdânı - Les élévés de l'Ecole musulmane de la ville de Noha a Caucase.é ibaresiyle.); SF, nr.286, s.404.
- Kağıthâne Deresi:* ("Kağıthâne Deresi - Les Eaux Douces d'Europe." ibaresiyle.); SF, nr.268, s.113.
- Kağıthâne Levhâsı:* ("Kağıthâne Levhâsı: Sanâyi-i Nefise Mektebi hikâye sınıfı talebesinden bir efendinin eser-i mehâretidir - Les Eaux - Douces d'Europe - Gravées par un élève de l'Ecole des Beaux - Arts a Constantinople." ibaresiyle.); SF, nr.297, s.168-169.
- Kalpakçıbaşı Kemeri:* ("Kalpakçıbaşı Kemeri'nin sûret-i inşâsı: Au Grand Bazar: La reconstruction de Parcade." ibaresiyle.); SF, nr.280, s.309.
- [Karahisar- Alaşehir Demiryolu]:* ("Karahisar'dan Alaşehir'e giden demiryolu." ibaresiyle.); SF, nr.296, s.157.
- [Karahisar Burçları]:* ("Hisâr'ın kapısıyla burçların manzara-i dâhiliyesi - La porte et l'intérieur de la forteresse Kara-Hisar" ibaresiyle.); SF, nr.295, s.133.
- Karahisar Şehri:* ("Karahisar şehrinin manzara-i umûmiyesi ve Karahisar burçları - Vue générale de Kara-Hisar (la ville et la forteresse) ibaresiyle Karahisar'dan iki görünüm.); SF, nr.295, s.132.
- Karasu Köprüsü:* ("Dersaâdet - Selanik ittisak hatt-ı cedidinde Karasu Köprüsü - Le pont Cara-sou de la ligne Constantinople - Salonique." ibaresiyle.); SF, nr.286, s.408.
- Karasu Tünelleri:* ("Karasu Tünelleri - Les tunnels de Cara-sou." ibaresiyle.); SF, nr.286, s.408.
- Kayseriye Dâire-i Belediyesi:* ("Kayseriye Dâire-i Belediyesi - L'Hotel de la Ville de Césarée." ibaresiyle.); SF, nr.298, s.180.

- Kestaneci:* (“Enstantanelerimizden: Kestaneci - Marchand de chatains.” ibaresiyle); SF, nr.281, s.332.
- Kırık Çan:* (“Moskova’nın meşhûr Kırık Çan’ı - La closhe causée de Moscou.” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.216.
- Kırk Kikise’de Yeni Hastahâne:* (“Kırk Kilise’de yeni hastahâne - Le nouvel Hospitel de Kirk-Kilissa.” ibaresiyle.); SF, nr.303, s.260.
- [Koç Fotoğrafı]:* (“Yeni Bahçe’de gâyet büyük bir koç - Un mouton gigantesque.” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.88.
- Konya Arabası:* (“Konya Arabası” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.85.
- Konya’da İnce Câmi-i Şerîfi:* (“Konya’da İnce Câmi-i şerîfi -La Mosque ndjé-Minareh a Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.293, s.104.
- Konya’da Aziziye Câmi-i Şerîfi ve Pazar:* (“Konya’da Aziziye Câmi-i şerîfi ve pazar - Le Mosque Azizie a Konia” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.85.
- Konya’da Dâire-i Hükûmet:* (“Konya’da Dâire-i Hükûmet - Le Konak du Gouvernement a Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.88.
- Konya’da Pazar:* (“Konya’da pazar - Le Marche de Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.84.
- [Konya’da Selçuklu Kasr Harâbesi]:* (“Konya’da âsâr-ı Selçukiye’den bir kasr harâbesi - La ruine d’un Palais Seldjoussite a Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.88
- : (“Kasr harâbesinin cebheden görünüşü - La façade du Palais.” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.89.
- Konya Şehri’nin Manzara-i Umûmiyesi:* (“Konya Şehri’nin manzara-i umûmiyesinden bir parça - Une générale de Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.293, s.100.
- [Konya Tren Hattı]:* (“Anadolu şimendüfer hattının Konya mevkii - La gare des chemins de fer d’Antolie a Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.293, s.97.
- Konya Ziraât Numûne* (“Konya zirâat numûne çiftliği ebniyesi.” ibaresiyle.);

- Çiftliği:* SF, nr.293, s.101.
- Kurbağalı Dere:* (“Kurbağalı Dere - Dördüncü mükâfât kazanan Suâd Bey’in fotoğrafı - Le Quatrieme Prix de même concours.” ibaresiyle Servet-i Fünûn’un açmış olduğu fotoğraf müsabakasında dördüncü gelen fotoğraf.); SF, nr.287, s.5.
- [Kurbağa Röntgeni]:* (“Doktor Röntgen’in tecrübelerinden: Bir kurbağanın kemikleriyle damarlarını irâe eden fotoğraf.” ibaresiyle.); SF, nr. 257, s.357.
- [Kuş Fotoğrafı]:* (“Fotoğraf tüfengi ile alınmış kuş” ibaresiyle.); SF, nr.276, s.245.
- Kütahya Câmî-i Kebîri:* (“Kütahya’da Câmî-i Kebîr’in dâhili - L’intérieur de la Grande Mosquée a Kutahia.” ibaresiyle.); SF, nr.296, s.145.
- : (“Kütahya Câmî-i Şerîfi - La Grande Mosquée de Kutahia.” ibaresiyle.); SF, nr.296, s.149.
- Kütahya Şehri:* (“Kütahya şehrinin manzara-i umûmiyesi - Vue générale de Kutahia.” ibaresiyle.); SF, nr.296, s.149.
- La Chambre:* (“(Pol Nor) balonunu imâl eden Mösyö La Chambre.” ibaresiyle.); SF, nr.287, s.9.
- Mack Kinley (مق كينلي):* (“Amerika hükûmeti riyâsetine nâmzed Mösyö Mack Kinley.” ibaresiyle.); SF, nr.297, s.173.
- Mahmud Nedim Beyefendi:* (“Viyana sefir-i kebîr-i cedîdi atûfetlü Mahmud Nedim Beyefendi hazretleri - S. Excellence Mahmud Nedim Bey, le nouvel am assadeur de Turquie a Vienne.” ibaresiyle.); SF, nr.259, s.389.
- Makri Köyü’nde Cevizlik:* (“Makri Köyü’nde cevizlik - Gazetemiz tarafından tertîb olunan fotoğraf müsâbakasında birinci mükâfât kazanan Sâdi Bey’in fotoğrafı - Le premier prix du concours photographique organise par Servet-i Funoun.” ibaresiyle.); SF, nr.287, s.1.

- Melin (مەلین):* ("Fransa reis-i vükelâ-yı cedîdi Mösyö Melin." ibaresiyle.); SF, nr.270, s.149.
- Mehmed Efendi (Hafız):* ("Büyük küçük mürebbîsi Hâfız Mehmed Efendi, eleveur de moutons." ibaresiyle.); SF, nr.266, s.88.
- Mehmed Paşa:* ("Şam-ı şerîf belediye reisi saâdetlü Mehmed Paşa hazretleri - Mehemed Pacha, président de la Municipalite de Damas" ibaresiyle.); SF, nr.302, s.244.
- [Mevlânâ'nın Türbesi ve Câmisi]:* ("Konya'da Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî hazretlerinin türbe-i menîfeleri ile câmi-i şerîfleri - Le Tombeau et la Mosque de Mevlana a Konia d'après les phot, de Notre rédacteur en chef." ibaresiyle.); SF, nr.292, s.81.
- M. Gilbert:* ("Fransalı seyyâh Mösyö Gilbert - Maşiyen devr-i âlem etmekte olan bu seyyâhın resmi celb muhbirimiz tarafından irsâl olunmuştur. -M. Gilbert- Le touriste français qul fait le tour du monde a pieds, d'après une phot communique par notre carresspondant d'Alep." ibaresiyle.); SF, nr.259, s.392.
- [Moskova Belediye Dâiresi]:* ("Moskova şehri dâire-i belediyesi - La Dauma, l'Hotel de Ville de Moscou" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.212.
- Moskova Büyük Tiyatrosu:* ("Moskova Büyük Tiyatrosu - Le théâtre Impérial de Moscou" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.213.
- [Moskova Ticâret Odası]:* ("Moskova şehri mebânî-i âliyesinden ticâret dâiresi'nden - La cour des Commercant de Moscou." ibaresiyle.); SF, nr.276, s.252.
- Muallaka Kasabası:* ("Beyrut-Şam hattının vasatında Muallaka kasabası - Vue de Moullake sur la ligne Beyrouth-Damas" ibaresiyle.); SF, nr.300, s.216.
- [Muhammed Buhârî Zâviyesi]:* ("Sâye-i diyânetvâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde Kudüs-i şerîfde müceddiden tamîr olunan Muhammed Buhârî Zâviyesi'nin resm-i küşâdı - L'inauyuration de l'auspice religieux Bouhari, a jérusalém." ibaresiyle.);

SF, nr.256, s.337.

Muzaffereddin Şah: (“Şâh-ı cedîd-i İnan şehâmetlü Muzaffereddin Şah hazretleri - S. M. Mouzafferiddin, le Nouveau, Schah de Perse.” ibaresiyle.); SF, nr.270, s.149.

---: (“Şâh-ı cedîd-i İnan şehâmetlü Muzaffereddin hazretleri - Mouzafferiddin Schah” ibaresiyle.); SF, nr.273, s.196.

Münif Paşa: (“Turan sefir-i kebîr-i cedîdi devletlü Münif Paşa hazretleri - S. Exc. Munif Pacha, le Nouvel Ambassadeur de Turquie a Téhéran.” ibaresiyle.); SF, nr.271, s.165.

Müzeyreb Gölü: (“Horan hattının intihâsında Müzeyreb Gölü - Le lac Muzeireb a Hauran.” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.280.

Naplousse Gölü: (“Naplousse Vadisi - La vallée de Naplousse.” ibaresiyle.); SF, nr.256, s.341.

[Nasrüddin Şah]: (“Şâh-ı mağfûr-ı İnan Nasriddin hazretleri - Le Feu Schah de Perse, Nassriddin” ibaresiyle.); SF, nr.270, s.148.

Nevşehir Kasabası: (“Nevşehir kasabası - Nev-chéhir” ibaresiyle.); SF, nr.291, s.68.

Nicolas II.: (“Rusya imparatoru haşmetlü İkinci Nicolas hazretleri - S. M. I. le Tzar Nicolas II” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.209.

Nicolas (Prens): (“Karadağ prensi Nicolas hazretleri” ibaresiyle.); SF, nr.289, s.41.

Nusret Paşa: (“Merhûm Nusret Paşa - Maréchal Noussret Pacha, mont le 1 Dec. 1896 a Bağdad” ibaresiyle.); SF, nr.301, s.225.

Ormanyan Efendi: (“Ermeni patrik-i cedîdi rütbetlü Magakiya Ormanyan Efendi - S. B. Ormanian Effendi, le nouveau Patriarche arménien.” ibaresiyle.); SF, nr.299, s.196.

- Osmânlı Bankası:* (“Osmânlı Bankası’nın yeni câmi-i şerîf civârında yapılan şubesi - Succursale de la Banque Otto-mane a Stamboul.” ibaresiyle.); SF, nr.295, s.130.
- Osmânlı Dram Kumpanyası:* (“Osmânlı Dram Kumpanyası aktrist ve aktörleri - La troupe dramatique Ottamane de Constantinop-le” ibaresiyle bir kompozisyon içerisinde dokuz ayrı portre.); SF, nr.260, s.405.
- Partogomios Efendi:* (“Ermeni patrik-i kaymakam-ı cedîdi rütbetli Partogomios Efendi hazretleri - S. B. Partogomios Efendi, le Locum Tenens du Patriarche Arménian.” ibaresiyle.); SF, nr.284, s.372.
- Petraki Efendi:* (“İnşâat termiyesi hitâm bulmak üzere olan Çarşû-yı Kebîr tamîrât heyeti erkânından mimar Petraki Efendi - Petraki Effendi.” ibaresiyle.); SF, nr.285, s.389.
- [Peşte Adliye Dâiresi]:* (“Peşte’de yeni yapılan dâire-i adliye.” ibaresiyle.); SF, nr.302, s.249.
- [Pisi Balığının Röntgeni]:* (“Röntgen’in fotoğraf tecrübelerinden: Bir pisi balığının fotoğrafı.” ibaresiyle.); SF, nr.261, s.9.
- [Posta Tatarları]:* (“Haleb’de kara postasının sûret-i hareketi - Le départ du Courier de Syrie a Alep.” ibaresiyle.); SF, nr.265, s.65.
- [Râif Paşa Haleb’de Fermân Okurken]:* (“Vâli-i cedîd devletli Râif Paşa hazretlerinin fermân-ı alîşânlarının Haleb’de resm-i kırâati - La lecture du Firman de S. A. Raif Pacha le nouveau Vali d’Alep.” ibaresiyle.); SF, nr.258, s.369.
- [Recâizâde Mahmud Ekrem]:* (“Edîb-i muhterem ve mükerrer Recâizâde atûfetli Ekrem Beyefendi hazretleri - M. Ekrem Bey, poéte ture, auteur de (Araba Sevdassi) actuellement en feuilleton au Serveti Funoun.” ibaresiyle.); SF, nr.258, s.372.
- [Recâizâde Mahmud Ekrem’in Kütübhâne* (“Edîb-i mükerrer Recâizâde atûfetli Ekrem Beyefendi hazretlerinin İstinye’deki sahilhânelerinde

- ve Yazıhânesi]:* kütübhâneleri ve yazıhâneleri - Nos contem-porains chez eux: Le cabinet de travail d'Ekrem Bey, d'après les phot. de notre redacteur en chef." ibaresiyle.); SF, nr.258, s.373.
- Refet Bey:* ("Şam-ı şerif polis müdürü izzetlü Refet Bey - Refet Bey, chef de Police de Damas." ibaresiyle.); SF, nr.302, s.244.
- Reşâd Bey:* ("Şehremâneti muhâsebecisi merhûm Reşâd Bey - Rechad Bey, mort le 10 Decembre 96." ibaresiyle.); SF, nr.302, s.253.
- Rize Kasabası:* ("Rize kasabasının manzara-i umûmiyesi - Vue général de Rize (Trébizon)" ibaresiyle.); SF, nr.273, s.200-201.
- [Rodos Manzaraları]:* ("Suriye'de bir cevelân: Rodos'un menâzır-ı muhtelifesi - Les vues de l'île de Rhodes, d'après les phot. de notre rédacteur en chef." ibaresiyle beş adet fotoğraf.); SF, nr.298, s.177.
- Rose Bonvor (روزا بونور):* ("Levha: Matmazel Rose Bonvor, hücre-i iştigâlinde - Musavveri Matmazel J. Eşil Fuled (294 numarolu nüshamızda münderic Paris mektûbunda Matmazel Rose Bonvor'a dâir malûmat var idi." ibaresiyle.); SF, nr.297, s.164.
- Röntgen (Doktor):* ("Ecsâm-ı gayr-ı mer'iyenin fotoğrafını çıkarmağı keşfeden Almanyalı Doktor Röntgen." ibaresiyle.); SF, nr.257, s.356.
- Rupeşis (روپیشی):* ("Demirköprüler kanalının mühendisi Mösyö Rupeşis." ibaresiyle.); SF, nr.294, s.124.
- Sâbit Paşa:* ("Merhûm Sâbit Paşa - Sabit Pacha, mort le 5 aout." ibaresiyle.); SF, nr.288, s.28.
- Sagasta (ساغاستا):* ("İtalya Hâriciye Nâzır-ı Cedîdi Mösyö Sagasta." ibaresiyle.); SF, nr.285, s.393.
- Sâlih Zeki Bey:* ("Rodoshâne-i âmire müdür-i cedîdi izzetlü Sâlih Zeki

- Bey - Salih Zeki Bey, le nouveau Directeur de l'Observatoire Impériale." ibaresiyle.); SF, nr.257, s.356.
- Sanâyi-i Nefise Dâiresi:* ("Peşte Sergisi'nde Sanâyi-i Nefise Dâiresi" ibaresiyle.); SF; nr.276, s.248.
- Söğüt Kasabası:* ("Söğüt kasabasının manzara-i umûmiyesi - Vue Générale de Seuyud." ibaresiyle.); SF, nr.282, s.341.
- Strinberg:* ("Mösyö Andre'nin refiklerinden Mösyö Strinberg" ibaresiyle.); SF, nr.287, s.9.
- Süleymân Sûdî Efendi:* ("Ser-firâzân-ı memûrîn-i mâliyeden merhûm Süleymân Sûdî Efendi - Süleiman Saudi Effendi. Membre du Conseil des Finances et auteur 'Traite des Finances Ottomanes' mort le 5 Avril 1896; d'après une phot. Phelous." ibaresiyle.); SF, nr.265, s.67.
- [Surre-i Hümayûn Alay Valisi]:* ("Bu sene-i mübârekede Şam-ı şerîfden cânib-i hicâz mağfîret-i terâze müteveccihan hareket eden Surre-i Hümayûn Alay Valisi - La cérémonie du départ des pélerins a Damas. d'après une phot. communiquée par notre corresspondant." ibaresiyle.); SF, nr.267, s.97.
- Şakali Tünelleri:* ("Dersaâdet-Selanik ittisak hattında Şakali tünelleri - Les tunnels Chacali de la nouvelle ligne de Constantinople - Salnique." ibaresiyle.); SF, nr.286, s.405.
- Şalmel Lakur(شالم لاقور):* ("Müteveffâ Şalmel Lakur." ibaresiyle.); SF, nr.297, s.172.
- Şam'da Berede Vadisi'nde Bir Şelâle:* ("Şam'da Berede vadisinde bir şelâle - Une chute de Barada." ibaresiyle.); SF, nr.303, s.265.
- [Şam'da Bir Ev Holü]:* ("Suriye'de bir cevelân resimlerinden: Şam'da bir hânenin holisi - Une excursion a Damas: L'intérieur d'une maison a Damas." ibaresiyle.); SF, nr.303, s.261.
- Şam'da Bir Kaa:* ("Suriye'de bir cevelân resimlerinden: Şam'da bir kaa -

- Le salon (Kaa) d'une maison a Damas." ibaresiyle bir salonun fotoğrafı.); SF, nr.302, s.273.
- [Şam'da Câmi Tamiri İçin Taş Sütunlar]:* ("Suriye'de bir cevelân: Şam'da cevâmi-i şerîf tamîrâtına mahsûs taş sütunların sûret-i nakli - Le transport des colonnes de la grande Mosquée a Damas, d'après une phot. de notre rédacteur en chep." ibaresiyle.); SF, nr.301, s.228.
- Şam'da Sâlihiye Caddesi:* ("Şam'da Sâlihiye caddesi - La rue Salihé a Damas." ibaresiyle.); SF, nr.303, s.264.
- Şam Demiryolu'nda Dişli Lokomotif:* ("Beyrut-Şam Demiryolu'nda dişli lokomotif - La locomotive a cremailere de la ligne Beyrouth - Damas" ibaresiyle.); SF, nr.300, s.313.
- Şam-ı Şerîf Dâire-i Belediyesi:* ("Şam-ı şerîf dâire-i belediyesi - L'Hotel de ville de Damas." ibaresiyle.); SF, nr.302, s.244.
- Şam Musevî Mağniyeleri:* ("Şam Musevî Mağniyeleri - Les chanteuses juives de Damas." ibaresiyle altı kadının ayrı ayrı fotoğrafları.); SF, nr.302, s.248.
- Şam ve Beyrut Demiryolu:* ("Suriye'de bir cevelân: Şam ve Beyrut Demiryolu'nun Cebel-i Lübnan üzerinde bir kısmı - Une excursion en Syrie; une partie du Liban." ibaresiyle.); SF, nr.300, s.209.
- Şemseddin Sâmî Bey:* ("(Kâmûs-ı Arabî) müellifi tahrîr-i şehîr Şemseddin Sâmî Beyefendi hazretleri - Nos contemporains chez eux: Ch. Samy Bey, dans sons cabinet de travail, d'après une phot. du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.275, s.225.
- : ("Şemseddin Sâmî Beyefendi hazretleri - Ch. Samy Bey." ibaresiyle.); SF, nr.275, s.228.
- [Şemseddin Sâmî Bey'in Köşkü]:* ("Sâmî Beyefendi hazretlerinin Erenköy civârındaki köşklere - Le villa de Ch. Samy Bey a Erenkevî." ibaresiyle.); SF, nr.275, s.229.
- [Şems-i Tebrîzî'nin* ("Konya'da Şemseddin-i Tebrîzî hazretlerinin türbe-i

- Tiürbesi*]: münîfeleri - Le Tombeu de Chemseddin a Konia.” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.84.
- [Şikago Sergisi'nden Madalya]*: (“Şikago Sergisi'nden Servet-i Fünûn'u takdiren sâhib-i imtiyâzımız nâmına itâ olunup bu kere Nâfia Nezâret-i Celîlesi'ne bilvirûd idâremize tevdi kılınan madalyanın iki ciheti.” ibaresiyle.); SF, nr.290, s.56.
- [Tavşan Fotoğrafi]*: (“Ay fotoğrafiyla alınmış bir tavşan resmi” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.29.
 ---: (“Röntgenin şuaıyla fotoğrafı alınmış bir tavşanın resmi.” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.29.
 ---: (“Fotoğraf tüfengi ile alınmış tavşan.” ibaresiyle.); SF, nr.276, s.245.
- [Trablusgarb'da Câmi-i Şerîf]*: (“Trablusgarb kasabasında câmi-i şerîf ve âsâr-ı atıkadan kapı - Vue rue de Tripoli d'Afrique.” ibaresiyle.); SF, nr.281, s.321.
- [Trablusgarb'da Pazar Yeri]*: (“Trablusgarb Kasabası'nda sur hâricinde pazar - Un Bau a Tripoli d'Afrique.” ibaresiyle.); SF, nr.281, s.324.
 ---: (“Trablusgarb'da sevkü'l-cuma - Le Bazar de Vendredi a Tripoli d'Afrique.” ibaresiyle.); SF, nr.282, s.340.
- Trablu's-Şam'ın Kaleden Görünüşü*: (“Trablu's-Şam'ın kaleden görünüşü - La vue générale de Tripoli.” ibaresiyle.); SF, nr.305, s.296.
- Trabzon'da Meydân-ı Şarkî*: (“Trabzon'da Meydân-ı Şarkî - Meidani- Charki a Trebizonde.” ibaresiyle.); SF, nr.273, s.201
- Tütün Çiftliği Câmi-i Şerîfi*: (“Tütün Çiftliği Câmi-i şerîfi - Un mesdjid a Tutun-Tchiflik.” ibaresiyle.); SF, nr.297, s.161.
- Uskumru Saydı*: (“Uskumru Saydı - La pêche aux maquraux.” ibaresiyle.); SF, nr.272, s.185.
- Uşşâkizâde Hâlid Ziyâ Bey*: (“Uşşâkizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL] Bey - Halid Zia bey Ouchaki-zade, aeteur de notre nouveau roman, Bleu-et-Noir.” ibaresiyle.); SF, nr.273, s.205.

- Üsküdar'dan Bir Vapur Hareketi:* ("Enstantane fotoğraflardan: Üsküdar'dan bir vapur hareketi - Nos instantanées: le débarcadiaire de Scutari." ibaresiyle.); SF, nr.266, s.88.
- [Versailles Sarayı]:* ("Paris civârında Versailles" ibaresiyle.); SF, nr.277, s.264.
- Versazagan (ورسزآغان) (Ressam):* ("Rusya meşâhîr-i rüsemâsından Versazagan." ibaresiyle.); SF, nr.304, s.285.
- Viyoda Vukurunç (ویوده و قورنج):* ("Ahîren şehrimize gelmiş olan Karadağ Hâriciye Nâzırı Viyoda Vukurunç." ibaresiyle.); SF, nr.293, s.108.
- Yakacık Manzara-i Umûmiyesi:* ("Yakacık manzara-i umûmiyesi - La Vue Générale de Yakadjik, une phot du Servet-i Funoun." ibaresiyle.); SF, nr.283, s.360-361.
- [Yalova Eşkiyasından Yakalananlar]:* ("Yalova eşkiyasından olup geçende İzmit'e tâbi Çayırköy karyesi civârında derdest olunanlar - Les brigands de Yalova qui ava ient capture Mme. Brenzau et sa compagne et qui ont arrêtés dernément a Izmid." ibaresiyle.); SF, nr.285, s.388.
- [Yanya'da Köprü]:* ("Sâye-i ma'mûriyetvâye-i cenâb-ı şehri yârîde Yanya vilâyet-i celîlesi dâhilinde Avlonia kazasına iki saat mesâfede ceryân eden Chouchidja nehri ve Tepedelen caddesi üzerinde inşâ kılınan köprü - Le pont Chouchidja, nouvellement consruit prés d'Avlonia au vilayet de Janin, d'apr sune phot. comminiquée par de notre correspondant." ibaresiyle "Viyana'da hak olunmuş" Velonya muhabirinin fotoğraflarından mecmuaya alınmış.); SF, nr.257, s.260.
- Yassı Ada:* ("Yassı Ada" ibaresiyle.); SF, nr.287, s.1.
- [Zağar Fotoğrafı]:* ("Fotoğraf tüfengi ile alınmış zağar." ibaresiyle.); SF, nr.276, s.245.
- Zihni Paşa:* ("Memûrîn-i Mülkiye Komisyon-ı Alî Reisi devletlü Zihni Paşa hazretleri - Son Excellence Zihni Pacha,

Président de la nouvelle Commission des fonctionnaires civils.” ibaresiyle.); SF, nr.303, s.257.

Ziyâ Paşa: (“Trablu’s-Şam mutâsârrıfı saâdetlü Ziyâ Paşa hazretleri - Zia Pacha, gouverneur de Tripoli.” ibaresiyle.); SF, nr.305, s.296.

2. Resimler:

Aden'in Manzarası: (“Aden'in manzarası - Aden” ibaresiyle.); SF, nr.291, s.73.

[Afrika'da Bir Câmi]: (“Afrikâ-yı vustîde bir câmi-i şerîf.” ibaresiyle.); SF, nr.287, s.8.

Almanya'da Bir Binâ-yı Atîk: (“Almanya'da bir binâ-yı atîk” ibaresiyle.); SF, nr.285, s.396.

Araba Sevdası Resimlerinden: (“Araba Sevdası resimlerinden: Üsküdar Belediye Bahçesi.” ibaresiyle.); SF, nr.258, s.380.

---: (“Araba Sevdâsı romanı resimlerinden: Bahçe-i umûminin kenarında Bihrûz Bey Keşfi ile konuşur - (Araba Sevdası), roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey: Behrouz et son ami Kechfi devant le Jardin Public de Tchamlidja.” ibaresiyle.); SF, nr.259, s.392.

---: (“Araba Sevdâsı resimlerinden: Bihrûz Bey odasında - (Araba Sevdası), roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey: Behrouz da son cabinet.” ibaresiyle.); SF, nr.260, s.412.

---: (“Araba Sevdâsı resimlerinden: Bihrûz Bey Çamlıca Bahçesi'nde bulunuyor idi. - Araba sevdası, roman d'Ekrem bey, illustration de Halil bey: Behrouz au jardin public de Tcamlidja.” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.28.

---: (“Araba Sevdâsı resimlerinden: Mösyö Pierre ile Bihrûz Bey taâmda konuşurlar - Araba sevdası, roman d'Ekrem bey, illustration de Halil bey: Behrouz et son professeur M. pierre se mettent a table.” ibaresiyle.); SF, nr.263, s.45.

---: (“Araba Sevdâsı resimlerinden: Bihrûz Bey köşkünde penceresini açar. Çamlıca'ya nigerân olur. - Araba

- sevdassi, roman d'Ekrem Bey. illustration de Halil Bey. - Behrouz ouvre sa fenêtre et conteble l'aspeet de Tchamlidja." ibaresiyle.); SF, nr.266, s.93.
- : ("Araba Sevdâsı resimlerinden: Bihrûz Bey vapurda gazete okuyor idi - Araba sevdassi, roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey, Behrouz s'est mis a lire son journal." ibaresiyle.); SF, nr.268, s.124.
- : ("Araba Sevdâsı romanı resimlerinden: Bihrûz Bey iskelede vapura yetişemedi - Araba-sevdassi, roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey." ibaresiyle.); SF, nr.272, s.188.
- : ("(Araba Sevdâsı) resimlerinden: Bihrûz Bey Fenerbahçesinde Keşfi'ye rast gelir - Araba-sevdassi, roman d'Ekrem Bey, Behrouz et Kechfi a phanaraki." ibaresiyle.); SF, nr.275, s.237.
- : ("Araba Sevdâsı: Bihruz Bey arabasıyla Göksu'da... - Araba sevdassi: roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey, Behrouz conduisait son Breack sur le Pont..." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.285.
- : ("Araba Sevdâsı resimlerinden: Bihrûz Bey kırlarda gezer olmuş idi - Araba sevdassi, roman d'Ekrem Bey." ibaresiyle.); SF, nr.282, s.348.
- : ("Araba Sevdâsı resimlerinden: Kapıyı açan başı yemenili adam... (Sahîfe 382) - Araba Sevdassi, roman d'Ekrem Bey." ibaresiyle.); SF, nr.284, s.380.

- Adolp Mençil* ("Almanya'nın meşhûr ressâmı Adolph Mençil" ibaresiyle.); SF, nr.260, s.24.
(آدولف منچيل) (Ressâm):
- Av Mevsimi:* ("Av mevsimi - La chasse, d'après une composition spéciale." ibaresiyle.); SF, nr.291, s.65.
- Bahar Meyveleri:* ("Bahar meyveleri" ibaresiyle.); SF, nr.273, s.193.
- [Bahr-i Lut'ta Yeni Gemi]:* ("Kudüs-i şerif sancağı dâhilinde Bahr-i Lut'a yeni indirilen ilk gemi - Une vue de la Mer - Morte, Palestine" ibaresiyle kapak resmi.); SF, nr.257, s.353.
- Baldissara (General):* ("İtalya'nın yeni Habeşistan kumandanı (General Baldissara)" ibaresiyle); SF, nr.263, s.41.

- [*Berlin Zirâat Sergisi*]: (“Bu defa Berlin’de küşâd olunan serginin manzara-i umûmiyesiyle aksâm-ı muhtelifesi - L’exposition de Berlin” ibaresiyle.); SF, nr.279, s.289.
---: (“Berlin Zirâat Sergisi’nde musta’mirât dâireleri.” ibaresiyle.); SF, nr.286, s.409.
---: (“Berlin Zirâat Sergisi’nde nebâtât-ı garbiye dâiresi.” ibaresiyle.); SF, nr.286, s.412.
- [*Beşik Hediyesi*]: (“A(yın) Nâdir Bey’in beşik hediyesi: Nef’î elinde bir (Mâşâllah) olduğu hâlde beşiğe tevcih etti - La cadeau enfantain, nouvelle de A. Nâdir Ney, d’après un dessin de Tchirak.” ibaresiyle.); SF, nr.275, s.236.
- Beyaz Yelken*: (“Beyaz yelken” ibaresiyle.); SF, nr.281, s.329.
- Beykoz Çimenzâr-ı Rûhfezâsı*: (“Beykoz çimenzâr-ı rûhfezâsı - Les environs de Constantinople: la prairie de Beicos, d’après une phot. de Said Bey.” ibaresiyle Said Bey’in bir resmi.); SF, nr.266, s.85.
- Bir Mûcîk*: (“Bir mûcîk - Un moudjik” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.220.
- Burunof (Seyyâh)*: (“Mâşiyen devr-i âlem icrâ ederken şehrimize gelen (Rus seyyâhı Burunof)” ibâresiyle.); SF, nr.277, s.267.
- Buvar*: (“Paris 1900 sergisi inşâat müdürü Mösyö Buvar” ibaresiyle.); SF, nr.279, s.301.
- Çekirge İtlâfi*: (“Kudüs-i şerîf civârında çekirge itlâfi” ibaresi ile.); SF, nr.269, s.140.
- [*Çektirme*]: (“Enstantane resimler: Bir çektirme - Çift sürmek - Karaköy karakolhânesi - Kapakçı - Nos instantanéés: un voilier - un laboureur ture - le Corps de garde de Carakeuy - un chanteur de rue.” ibaresi ile dört resim.); SF, nr.260, s.401.
- [*Çocukların Muzıkası*]: (“Sanâyi-i nefiseden çocukların muzıkası” ibaresiyle.); SF, nr.271, s.168-169.

- [*Deryete Zırhlısı*]: (“Kayzer Ferdinand’ın Deryete nâmındaki yeni zırhlısı” ibaresiyle.); SF, nr.291.
- Denizde Gezmeğe Mahsûs Yeni Alet*: (“Denizde gezmeğe mahsûs yeni alet” ibaresiyle.); SF, nr.290, s.61.
- Devrilmez Sandal*: (“Devrilmez sandal” ibaresiyle yeni icâd edilen bir sandal resmi.); SF, nr.270, s.157.
- Dublin’de Bir Cadde*: (“Dublin’de bir cadde” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.89.
- Duc de Sermonia*: (“İtalye Hâriciye Nâzır-ı Cedîdi Duc de Sermonia - Duc de Sermonia” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.92.
- [*Düşünceli Adam*]: (Düşünceli yürüyen bir adam resmi.); SF, nr.275, s.237.
- Edmond de Goucourt*: (“Bu defa Paris’de vefât eden meşâhîr-i üdebâdan Edmond de Goucourt.” ibaresiyle.); SF, nr.280, s.317.
- [*Elektrikli Araba*]: (“Almanya’da yapılan nev-icâd elektrikli araba.” ibaresiyle.); SF, nr.290, s.52.
- Elen (ئولەن) (Prens)*: (“Prens Elen” ibaresiyle.); SF, nr.289, s.40.
- Eleonore Edvis (ئولە ئوردو) (Aktris)*: (“İtalya’nın meşhûr aktrisi Eleonor Edvis.” ibaresiyle.); SF, nr.301, s.237.
- Eugene Supuller (اوزن سوللر)*: (“Müteveffâ Eugene Supuller” ibaresiyle.); SF, nr.282, s.345.
- Fam Nam Vapuru*: (“Kutup seyyâhı Nansen’in Fam Nam Vapuru - Fam, le bateau du Dr. Nansen” ibaresiyle.); SF, nr.260, s.413.
- [*Gemi ve Balina*]: (“Deniz içinde bulunan gemi ve balina resmi.); SF, nr.267, s.108.
- George (Prens)*: (“Almanyalı Prens George” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.25.
- Gozler (غوزلر) (General)*: (“General Gozler - Almanya’nın Harbiye Nâzır-ı Cedîdi” ibaresiyle.); SF, nr.288, s.29.

- Gevher-i Siyah:* ("Fransa meşâhîr-i musavveriyetinden Benjamin Constant'ın bir tablosu: Gevher-i Siyah" ibaresiyle.); SF, nr.299, s.200.
- [Gabriel]Hanotoux* ("Fransa Hâriciye Nâzır-ı Cedîdi Mösyö [Gabriel] Hanotux" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.141.
- Havagazı Lambası:* ("Nev-îcâd havagazı lambası" ibaresiyle.);SF, nr.282, s.344.
- Hayvân-ı Hurdebîniye:* ("Hayvân-ı hurdebîniye" ibaresiyle.); SF, nr.178, s.284.
- [Hudson Körfezi Üzerindeki Köprü]:* ("Amerika'da Hudson Körfezi üzerine kurulmakta olan yeni köprü" ibaresiyle.); SF, nr.290, s.53.
- [İlk ve Son Vapur]:* ("İlk îcâd olunan vapurla son inşâ olunan vapur" ibaresiyle iki vapur resmi.); SF, nr.260, s.409.
- İltis Topçekeri:* ("Almanya'nın ahîren gark olan (İltis) topçekeri" ibaresiyle.); SF, nr.285, s.393.
- [İmparator Birinci Giyom'un (کیوم) Heykeli]:* ("Müteveffâ İmparator Birinci Giyom nâmına rehz olunan heykel-i cesîm." ibaresiyle.); SF, nr.298, s.181.
- İstanbul'da Balıkçılık:* ("İstanbul'da balıkçılık - La péchea Constanti-nople." ibaresiyle.);SF, nr.272, s.184.
- İstanbul'da Deniz Mevsimi:* ("İstanbul'da deniz mevsimi: Les bains de Mer au Bosphore, d'apres une Composition spéciale." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.273.
- [İtalya'da Avam Kamarası]:* ("Amerika cemâhîr-i mütehaddesinde Luvizyan Avam Kamarası'nın hâli" ibaresiyle.); SF, nr.268, s.116.
- Jules Simon:* ("Jules Simon"un resmi.); SF, nr.274, s.220.
- [Kabataş Sahili]:* ("Enstantane manzaralardan: Kabataş sâhili ve - Les vues du Bosphore: Un Mahon devant Cabatache" ibaresiyle.); SF, nr.260, s.404.

- Kadîm Roma'da Kadınlar:* ("Sanâyi-i nefise'den tablo: Kadîm Roma'da kadınlar." ibaresiyle tablo resim.); SF, nr.268, s.120-121.
- Kağıthâne Manzaraları:* ("Kağıthâne manzaraları - Les eaux douces d'Europe; d'oprés une composition spéciale." ibaresiyle.); SF, nr.270, s.152.
- [Karada Gemiler]:* ("Seyâhata mahsûs küçük sefâin-i bahriyenin karada sûret-i nakli." ibaresiyle.); SF, nr.259, s.397.
- [Karno'nun Heykeli]:* ("Müteveffâ Mösyö Karno nâmına Fransa'da rekz olunan yeni heykel." ibaresiyle.);SF, nr.291, s.77.
- Kız Resmi:* ("Tablo: Nasb-ı nigâh" ibaresiyle bir kız resmi.); SF, nr.256, s.345.
- [Köylü]:* ("Bir köylü - Un paysan" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.216.
---: ("Diğer bir köylü" - Un paysan" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.217.
- Köylü Kadın:* ("Köylü kadın - Une paysanne" ibaresiyle.); SF, nr.274, s.217.
- Lambanın Derûnu:* ("Lambanın derûnu" ibaresiyle.); SF, nr.282, s.344.
- Leon Dotriş (دو تریس) (Prens):* ("Müteveffâ Prens Leon Dotriş" ibaresiyle.); Sf, nr.273, s.197.
- Leonse (له تون سه):* ("Fransa meşâhîr-i siyâsiyyûnundan müteveffâ Leonse" ibaresiyle.); SF, nr.268, s.117.
- Lerve Bulyo (له روا بوليو):* ("Meşâhîr-i erbâb-ı ilm-i servetten Lerve Bulyo" ibaresiyle.); SF, nr.280, s.316.
- [Lerley Yatı]:* ("Almanya'nın 'Lerley' nâm yeni yatı - Lerley, le nouveau stationnaire Allemond." ibaresiyle.); SF, nr.299, s.204.
- [Levhalar]:* ("Bir levha" ibaresiyle elinde yelpaze olan bir kız resmi.); SF, nr.270, s.153.

---: ("Bir levha" ibaresiyle at üzerinde iki insan resmi.); SF, nr.281, s.325.

Lobanow (Prens): ("Rusya Hâriciye Nâzırı müteveffâ Prens Lobanow - Prince Lobanov." ibaresiyle.); SF, nr.287, s.5.

Mâî ve Siyah Resimlerinden: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Kitâbcı dükkânının önünde durdular - Noir-et-Bleu, roman de Halid Zia Bey" ibaresiyle.); SF, nr.276, s.253.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: (Ahmed Cemil ile Hüseyin Nazmi bahçede...)" ibaresiyle.);SF, nr.277, s.268.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil parmaklık kapısının yanındaki zili (sahife 299) - Noir-et-Bleu, roman de Halid Bey: Ahmed Djemil hisite a sonner." ibaresiyle.); SF, nr.279, s.300.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil, Hüseyin Bahâ'yı kanapeye yaslamış... - Noir-et-Bleu roman de Halid Zia Bey: Djemil trouve Beha Effendi dans son bureau." ibaresiyle.); SF, nr.281, s.333.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil gece ders vermeğe gider - Noir-et-Bleu, roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.282, s.349.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil şöyle arabaya kurulup da... (sahife 349) - Noir-et-Bleu, roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.283, s.365.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Merdivenin başında duran Râcî'nin çocuğu - Noir-et-Bleu, roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.284, s.381.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Râcî Pale Kristal'de - Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.287, s.13.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Lâmia şimdi ellerini hâtîrâtına teslim ederek..... - Bleu et Noir, roman de Halid Zia bey." ibaresiyle.); SF, nr.289, s.45.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil mâhtâbda gezer." ibaresiyle.); SF, nr.291, s.76.

---: ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil gözünü Lâmia'dan ayıramıyordu - Les illustrations de Noir-et-Bleu: Roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.298, s.188.

- : ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil hülyâda sandalyeye yorgun düşer - Les illustrations de Noir-et-Bleu: Roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.298, s.189.
- : ("Mâî ve Siyah resimlerinden: Ahmed Cemil idâre memûruyla konuşur - Les illustrations de Noir-et-Bleu: roman de Halid Zia Bey." ibaresiyle.); SF, nr.298, s.189.
- : ("Mâî ve Siyah romanı resimlerinden: Düğünevi-nin önü - Bleu-et-Noir, roman de Halid Zia Bey, Devant lamaison de la mariée." ibaresiyle.); SF, nr.300, s.221.
- : ("Hâlid Ziyâ Bey [UŞAKLIGİL]'in Mâî ve Siyah resimlerinden: Herkes Ahmed Cemil'in eserini dinlemeğe hazırlanıyor. - Noir-et-Bleu, roman de Halid Zia Bey, illustration de D. Tchirak." ibaresiyle.); SF, nr.301, s.233.
- : ("Mâî ve Siyah romanı resimlerinden: Ahmed Cemil Ali Şekîb Efendi'nin kütübhânesine uğrar - Noir-et-Bleu, roman de Zia Bey, illustrations de Diran." ibaresiyle.); SF, nr.305, s.300.

Major Nerazzini: ("Nerazzini - Major Nerazzini" ibaresiyle.); SF, nr.300, s.217.

Makalle Kalesi: ("İtalyanlardan Habeşilerin zabt eylediği Makalle Kasabası'yla kalesi - Les Haliens en Afrique: Makalle" ibaresiyle.); SF, nr.340, s.256.

Mack Kinley: ("Amerikalı Mack Kinley"ın resmi "Sanâyi-i Nefise Mektebi şâkirdânından Onnik Efendi tarafından hakkolunmuştur." ibaresiyle.); SF, nr.299, s.205.

Mangal Başı: ("(Mangal Başı) - Ressâm izzetlü Halil Bey'in yağlı boya tablosundan fotoğrafıyla istinsâh olunmuştur. - Mangal-Bachi, d'après un tableau de Halil Bey." ibaresiyle tablo resim.); SF, nr.285, s.392.

Marquis de Rudini: ("İtalya'nın yeni başvekîli (Marquis de Rudini)" ibaresiyle.); SF, nr.263, s.41.

Marcel Prevest: ("Fransa meşâhîr-i şuarâsından Marcel Prevost"

- ibaresiyle.); SF, nr.262, s.60.
- Mari de Rote:* (“Arşidüşeş Mari - de Rote” ibaresiyle.); SF, nr.282, s.245.
- [Medalle 'nin Şehâdetnâmesi]:* (“Şikago Sergisi'nden Servet-i Fünûn'u takdiren itâ olunan Medaille de Chicago.” ibaresiyle tablo resim.); SF, nr.290, s.57.
- [Mekke 'de İnşâ Olunan Misafirhâne]:* (“Cümle-i mübâret-i seniye-i cenâb-ı hilâfetpenâhîden Mekke-i Mükerrreme'de derdest inşâ ve ikmâl bulunup birinci katı resîde-i had hitâm olan misafirhânenin manzara-i umûmiyesi - Vue générale de l'Asile des Pélérins en construction près de la Mecque: d'après une phot, spéciale.” ibaresi ile.); SF, nr.261, s.4.
- Menâzır-ı Latîfeden:* (“Menâzır-ı latîfeden: İrlanda'da eski bir şato.” ibaresiyle.); SF, nr.363, s.44.
- Menelik (Kral):* (“Habeş Kralı Menelik” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.21.
- [Meteor Kotrası]:* (“Almanya imparatoru hazretlerinin ‘Meteor’ nâm yeni kotrası” ibaresiyle.); SF, nr.284, s.377.
- : (“Kotra'nın teknesi” ibaresiyle.); SF, nr.284, s.377.
- Moskova Çehresi:* (“Moskova çehresi” ibaresiyle Moskovalı insan yüzü.); SF, nr.274, s.220.
- Moskovalı Arabacı:* (“Moskovalı arabacı - Le cocher de moscou” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.216.
- Moskovalı Kibritçi:* (“Moskovalı Kibritçi - Marchand d'allumettes” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.216.
- M. Sarrien:* (“Fransa Dâhiliye Nâzır-ı Cedîdi Mösyö Sarrien - M. Sarrien” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.216.
- M. Tricopis:* (“Yunan başvekîl-i sâbıkı müteveffâ Tricopis - M. Tricopis” ibaresiyle.); SF, nr.266, s.92.
- Mudanya Vapur İskelesi:* (“Enstantane resimlerden: Mudanya Vapur İskelesi - Le débarcadère de Moudania” ibaresiyle.); SF, nr.291,

s.72.

- Muafarakat:* ("Muafarakat - d'après un dessin de Fikret Bey" ibaresiyle.); SF, nr.263, s.37.
- Muhammed Ata Bey (Hafız):* ("Rusya'da Kazan civârında Andican'da ulemâdan (Hâfız Muhammed Ata Bey) - Hafız M. Ata bek de Amdijan." ibaresiyle.); SF, nr.271, s.173.
- Mülâkât:* ("Sanâyi-i Nefise'de tablo: Mülâkât" ibaresiyle.); SF, nr.260, s.408.
- Nansen (Doktor):* ("Kutb-ı şimâl seyyâhı Nansen" ibaresiyle.); SF, nr.260, s.404.
- [Paris Hayvanât Bahçesi]:* ("Paris hayvanât bahçesine yeni getirilmiş kuşlar." ibaresiyle.); SF, nr.265, s.77.
- Paris 'de Opera Meydanı:* ("Paris'de Opera Meydanı"ndan bir görünüm.);SF, nr.297, s.165.
- [Peşte Câmi-i Şerîfi]:* ("Peşte meşher-i umûmîsinde inşâ olunan bir câmi-i şerîf" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.133.
- Peşte Sergisi:* ("Peşte Sergisi'nde teşhîr edilecek olan mebânî-i muhtelif nümûnelerinden biri." ibaresiyle.); SF, nr.261, s.13.
- : ("Peşte Sergisi: Zirâat Dâiresi" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.136.
- : ("Peşte Sergisi: Macar kasabaları menâzırından kilise ve çarşı." ibaresiyle.); SF, nr.269, s.136.
- : ("Peşte Sergisi: Arşidük Joseph Köşkü"nden bir görüntü.); SF, nr.269, s.137.
- : ("Peşte Sergisi: Sanâyi Dâiresi" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.137.
- : ("Peşte Sergisi: Demiryollar Dâiresi" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.137.
- : ("Peşte Sergisi'nde: Macar ebniyesi nümûnesi." ibaresiyle.); SF, nr.276, s.249.
- Pol Nor Balonu:* ("Pol Nor) Balonu'nun alt kısmı" ibaresiyle.); SF,

- nr.287, s.9.
- : ("Pol Nor (kutb-ı şimâl) Balonu" ibaresiyle.);SF, nr.288, s.25.
- Polonya Ormanı:* ("Paris'de Polonya Ormanı, buz eğlencesi" ibaresiyle buz üzerinde kayan insanların resmi.); SF, nr.259, s.393
- : ("Polonya Ormanı'nda: Çalıya kümelenmiş iki üç piyâdeye, bir iki derece süvâre..." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.277.
- : ("Polonya Ormanı'nda: Yahut bir aileyi götüren seyyâr bir hâne..." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.280.
- : ("Polonya Ormanı'nda: Atlarıyla, arabalarıyla...." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.281.
- : ("Polonya Ormanı'nda: Atlarıyla, dıracalarıyla seyrân-ı icrâ ederler." ibaresiyle.); SF, nr.278, s.281.
- Polavieja(General):* ("Polavieja - général Polavieja" ibaresiyle.); SF, nr.300, s.217.
- [Röntgen Billûr Mahfazaları]:* ("Röntgen usûlüne muktezâ billûr mahfazaların sûret-i ihzârı." ibaresiyle.); SF, nr.265, s.76.
- Sanâyi-i Nefise'den Tablo:* ("Sanâyi-i Nefise'den tablo: Tefekkür-i âşikâne" ibaresiyle.); SF, nr.269, s.132.
- : ("Sanâyi-i Nefise'den: İhyâ-yı hâtıra ibaresiyle keman çalan bir kadın ve onu dinleyen bir erkek resmi.); SF, nr.275, s.232-233.
- : ("Sanâyi-i Nefise'den tablo: Îlac Bouillon blanch" ibaresiyle.); SF, nr.277, s.265.
- : ("Sanâyi-i Nefise'den: İmdat" ibaresiyle denizde dalgalarla boğuşan iki adam resmi.); SF, nr.279, s.296-297.
- Sir William Harcourt:* ("Sir William Harcourt" ibaresiyle.); SF, nr.300, s.217.
- Son Moda:* ("Son moda" ibareleriyle kadın elbiseleri.); SF, nr.274, s.221; nr.282, s.345; nr.282, s.345; nr.283, s.360; nr.383, s.361; nr.292, s.92; nr.292, s.92; nr.301, s.236; nr.303, s.269; nr.303, s.269; nr.303, s.269.

- Son Moda Esvâb:* (“Son moda esvâb” ibareleriyle moda olan giysilerin resimleri.); SF, nr.267, s.109; nr.268, s.125; nr.271, s.172; nr.271, s.172.
- Son Moda Erkek Çocuk Libâsı:* (“Son moda erkek çocuk libâsı” ibaresiyle.); SF, nr.296, s.156.
- Son Moda Gelin Esvâbı:* (“Son moda gelin esvâbı” ibaresiyle.); SF, nr.269, s.125.
- Son Moda Kız Çocuk Libâsı:* (“Son moda kız çocuk libâsı” ibaresiyle.); SF, nr.296, s.156.
- Su Velespidi:* (“Nev-îcâd su velespidi” ibaresiyle.); SF, nr.292, s.93.
- Şam'da Nakliye Merkebleri:* (“Şam'da nakliye merkebleri - Les anes de Damas” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.276.
- Şam'da Turşucu:* (“Şam'da turşucu - Un marchand de rue a Damas” ibaresiyle.); SF, nr.304, s.276.
- Şapkacı:* (“Şapkacı - Marchand de chapeaux.” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.217.
- Şâyân-ı Hayret Bir Ağaç:* (“Şâyân-ı hayret bir ağaç - Avustralya'da yetişmiş olup 125 metre irtifâindedir.” ibaresiyle.); SF, nr.271, s.172.
- [Taç ve Asa]:* (“İmparator ve imparatoriçe hazretinin taç ve asası.” ibaresiyle.); SF, nr.274, s.213.
- [Tekerlekli Vapur]:* (“Bazen'in nev-îcâd tekerlekli vapuru” ibaresiyle.); SF, nr.291, s.69.
- [Tranvaylarda Alet-i Tahlisiye]:* (“Tramvaylar'da nev-îcâd âlet-i tahlisiye” ibaresiyle.); SF, nr.290, s.60.
- Ukde-i Hayât:* (“Ukde-i hayât” ibaresiyle başını elleri arasına almış düşünen adam resmi.); SF, nr.274, s.214.
- Vernet:* (“Fransız şuarâsından müteveffâ [Carle] Vernet” ibaresiyle.); SF, nr.256, s.349.

- Wilhelmine Hazretleri:* (“Flemeng kraliçesi Wilhelmine hazretleri - La Reine Wilhelmine de Hollande” ibaresiyle.); SF, nr.301, s.232.
- Yafa Liman Dâiresi:* (“Yafa Liman Dâiresi”nden bir görünüm.); SF, nr.261, s.12.
- Yaz Akşamı:* (“Levha: Yaz Akşamı” ibaresiyle nehir kenarında testilerine su dolduran üç kadının resmi.); SF, nr.298, s.184.
- Yeni Fotoğraf Tüfengi:* (“Yeni fotoğraf tüfengi” ibaresiyle elinde tüfek bulunan tam boy bir adam resmi.); SF, nr.276, s.245.
- Yohanisburg'da Bir Cadde:* (“Transval’ın merkez Hükûmeti olan Yohanisburg’da bir cadde.” ibaresiyle.);SF, nr.298, s.185.
- Zarîf Bir İlân:* (“Zarîf bir ilân” ibaresiyle altı çocuk resmi bir arada.); SF, nr.283, s.364.
- [Zeland-ı Cedîd'de Bir Hâne]:* (“Zeland-ı Cedîd'de bir Mauri hânesi” ibaresiyle.); SF, nr.262, s.61.
- Zengibar'ın Merkez İdâresi:* (“Zengibar’ın Merkez İdâresi”nden bir görünüm.); SF, nr.299, s.201.
- Ziyâ Tevfik Bey:* (“Merhûm [Ebuz]ziyâ Tevfik Bey - Ebizia fils, Mort le 5 Juillet 1896 a Makri keuy.” ibaresiyle.); SF, nr.281, s.328.

3. Karikatürler:

- [İneğin Çalınışı]:* (Altı adet resimden oluşan karikatür. İki hırsız tarafından bir çiftçinin ineğinin çalınmasını anlatıyor.); SF, nr.296, s.152-153.
- [Mündericâtsiz Hikâyeler]:* (“Mündericâtsiz hikâye: Balık meraklısı ve âşık ile ma’suka” ibaresiyle altı adet resimden oluşan karikatür.); SF, nr.256, s.348.
- : (Ayağı olduğu hâlde ayağını saklayarak dilenmeye

çalışan dilencinin içine düştüğü komik durumu anlatan üç adet karikatür.); SF, nr.273, s.204.

---: (“Mündericâtsiz hikâye: Muzipliğin mücâzâtı” ibaresiyle birbirinin devamı olan beş karikatür.); SF, nr.279, s.301.

---: (İki nişanlı bir arada otururken oluşan garip ve komik olayları anlatan üç karikatür.); SF, nr.285, s.397.

---: (“Mündericâtsiz hikâye: Birer su içelim.” ibaresi ile komik bir olayı anlatan üç karikatür.); SF, nr.300, s.220.

---: (“Mündericâtsiz hikâye: Muziplik.” ibaresiyle birbirinin devamı olan altı karikatür.); SF, nr.305, s.301.

İkinci Bölüm

METİNLER

I. DİL ve ALFABE YAZILARI

Paris muhâbirimizden mektûb-ı mahsûs:

ARGO

1 Mayıs sene 1312

Bir kaç haftadır mütevâliyen yazdığım mektûblarda amele kısmıyla daha aşağı sunûf halk beyinde bir lisân-ı husûsî bulunduğunu ve an asıl Paris’de doğmuş bir Fransız bile -eğer bu lisâna vâkîf değilse- bir türlü ne dediklerini anlamağa muvaffak olamayacağımı ve hatta bunun pek zengin bir lisân olduğunu söylemiştim. Bu halkın sûret-i maîseti ve hayâtı hakkında tetkîkât icra ettiğim sırada mûcib-i suhûlet olmak için biraz argo öğrenmeğe mecbûr olmuş ve şu vesîle [165] ile argonun menşeiini taharriye başlamış idim.

Avâm-ı nâs beyinde cârî böyle bir lisân yalnız Fransa’da görülmüyor; târîhin sahîfelerini biraz karıştıracak ve Mısır-ı kadîme doğru ircâ-yı nazar edecek olursak kâhinlerin bu nev’i gizli lisân kullandıklarını ve bunu kendilerinden başka hiç kimsenin anlamadığını, Roma’da ise üserâyâ varıncaya kadar her sınıf halk beyinde husûsî bir lisân konuşulduğunu görürüz.

Böyle ufak bir tetkîkât için o kadar uzağa gitmeğe üşenecek isek zamânımıza avdet edelim; bilfarz İngiltere’de *Slang*, Almanya’da *Rothwelsch*, İspanya’da *Xérigonza*, Portekiz’de *Calao*, Hollanda’da *Bargoens*, Bohamya’da *Hantyrka*, Hindistan’da *Balaibalan* ve Çin’de *Hiantchang*.... nâmlarıyla elyevm birer lisân bulunduğunu ve bunların argodan başka bir şey olmadığını müşâhede ederiz; hele İstanbul’da “külhanbeyce” ismiyle mesmî bir lisân bulunduğunu kim bilmez. Meselâ köprüden geçerken iki kişinin münâzaa ettiğini görerek sebebini sorar ve suâlimize: “Avalık birisi efelik taslamak istedi amma öteki hinoğlu marizine uşlandı.” cevâbını alırız ki işte bu da Türkçe’nin argosundan başka bir şey değildir. Şâyet şu cevâba az Türkçe bilir bir ecnebî marûz olursa vay haline! “Birisi.... işitti amma öteki”den başka bir şey anlamağa muvaffak olamaz.

Paris’e geldiğim zamân: “Lisân cihetiyle müşkilât çekmem; kaç senedir mekteplerde bunu tahsîl ile meşgûl oldum. Meğerse iş böyle değilmiş; daha geldiğim üçüncü günü yukarıda tasvîr

ettiğim gibi bir vak'aya tesâdüf ettim. İki arabacı kavga ediyorlardı. Bir bankın üzerine çıkararak seyretmeğe başladım. Pür-hiddet olan şu iki kişi birbirlerine bir çok şeyler söylerler amma... ne? Bir kelime bile anladım desem yalan söylemiş olurum. Dinledim, dinledim hem de herifler bağıra bağıra söyledikleri için ne dediklerini pek güzel işittim; lakin anlamak kâbil mi?.. Bereket versin derslerde, tiyatrolarda, konferanslarda, kendini bilenler meyânında benim bildiğim Fransızca'nın tekellüm edildiğini ve bu lisânın pek güzel söylendiğini gördüm de biraz müsterîh oldum.

Argoya gelince onbeşinci asra kadar Fransa'da böyle bir dil mevcûd olduğuna dâir hiç bir malûmâta tesâdüf edemedim. O vakte kadar dilencilik, hırsızlık Fransa'da hemen de yok gibi imiş. Beyler kendi taht-ı idâre ve tab'iyetlerinde bulunan halkı güzelce beslerler ve ihtiyâcâtını -iktizâ ederse bizzat varidât-ı şahsiyelerinden ifâ ederlermiş. *Mösyö Vitu* vesâir müverrihînin rivâyetlerine nazaran yüz sene muhârebeleri denilen ve Fransa ile İngiltere beyninde tehdâdüs edip yüz on altı sene devâm eden muhârebat-ı mütevâliyeden sonra Fransa o derece harâbe yüz tutmuş ki ne san'at kalmış, ne zirâat. Halk, köylü ve asker ihtiyâc ve zarûret içinde boğulmuş, dâire-i meşrûada tedârik-i maîşet kâbil olamayacağı tebeyyün edince halkın kimisi tese'ül, kimisi de hırsızlığa başlamış ve bu cihetle her tarafta muzır bir takım cemiyetler türemiş ve bu cemiyetler meyânında Jyargon nâmında bir de lisân peydâ olmuştur. İşte şimdiki argonun aslı bu Jyargon'dur. [166]

Acaba argo kelimesi de Jyargon'dan mı müştâktır? Değilse nereden geliyor? Diye tedkikâta kalkışanlar olmuş. Bu bâbda *Grandval, Nodier, Duchat, Roquefort* gibi müntesibîn-i lisân beyninde ihtilâf husûle gelerek bazısı Rumca iéros "mukaddes" kelimesinden müştâk bulunduğunu, bazısı da Leh lisânından alınma olduğunu söylemişler; "Litre" ise argonun argoter'den muharref idiğini iddiâ etmiş ve nihâyet bir şeye karâr verilemeyip Jyargon'dan tahrîf olunmuş bulunduğu hakkında ekseriyet hâsıl olmuştur.

Bu lisân onyedinci asra gelinceye kadar taammüm edememiş. Sonraları öyle bir umûmiyyet kesbetmiş ve o kadar zenginleşmiş ki değil adi halk, hatta muharrirler, müverrihler, şairler bile kullanmağa başlamışlar. Eugenne Sueu âsârı serâpâ argo ile dolu olduğu gibi *Victor Hugo, Zola, Rişpen, Balzac* gibi meşâhîrler eserlerinde de az tesâdüf olunmaz. Hele Paris'de bir ferd tasavvur edemezsiniz ki az, çok argo söylemesin; bâhusûs işçi sınıfı meyânında bunun istimâli lisân-ı asliye fersâh fersâh geçmiştir. Şu

kadar ki her san'at erbâbının kendine mahsûs argosu, ıstılâhât-ı mahsûsası, şivesi diğerlerinden farklıdır. Meselâ doğramacılar ayrı, duvarcılar yine ayrı bir argo söylerler; mamâfih bunlar arasında yine müşâhebet-i külliye vardır. Rivâyete nazaran demircilerin argosu hepsinden daha mükemmel ve daha zengin imiş.

Ameleden başka mekteplerde de argo konuşulur. Bu da her mektebe göre değişir. Faraza *Politechnique Mektebi*'nin, bir argosu olduğu gibi *Sen Sir* (سن سير) *Mektebi*'nin talebesi meyânında da söylenen bir lisân-ı husûsî vardır. Azıcık daha ta'mîk-i tedkîkât edecek olursak gazete idârehânelerinde, nezâretlerde, borsada, avukatlar, (آو و ل ر), mübâşirler beyninde, tekmîl mağazalarda birer argo konuşulduğunu görüyoruz. Tiyatro kulislerinde aktör ve aktristler meyânında da bu lisâna tesâdüf edilirse de burada konuşulan argo hem pek az, hem de diğerlerinden çok farklıdır.

Bir de argo yalnız Fransa dâhilinde değil, Fransız lisânının tekellüm olduğu her memlekette cârîdir. Bilfarz İstanbul'da biraz Fransızca bilip de argo sevmeyen kimseyi bulamayız. Şık = chick kelimesini yavaş yavaş lisânımıza bile aldık; bilâ-istisnâ hepimiz kullanmaya başladık; bu nâm altında roman neşredenler bile oldu. Fakat Fransızca lûgat kitâblarını açınız. Arayınız, kâbil değil bulamazsınız; çünkü şık kelimesi argodur.

Bu derece umûmiyyet kesbetmiş olan argonun sarfı, nahvi yoktur. Herkes istediği gibi yazar, bildiği gibi telaffuz eder. Kelime cihetiyle en zengin lisânlardan daha ziyâde zengindir. Meselâ yemek yemeği on, içmeyi yirmi kelime ile ifâde eder; sarhoşluk için kırk, hırsızlık için yirmiyedi, cinâyet için de lâ-yü'd velâ yuhsâ elfâzı vardır. Bununla beraber bu lisâna mahsûs lûgat kitâblarında aradım, iyi argo söyleyenlere sordum, namus = hanneur fazîlet = vertu kelimelerinin mürâdifini bulmak mümkün olmadı. Sarfına mahal olmayacağı için bu gibi nâfile! Kelimât ile teşvîş-i zihn etmeği münâsib görmemişler!!

Fransa'da bulunanlar için argo öğrenmek lazımdır. Zîrâ yukarıda söylediğim vechile bu lisânın söylenmediği hiç bir yer mevcûd değildir; hatta bir vakitler -belki de hâlâ- familyalar içinde argo söylemek moda olmuş ve genç familya çocukları bu lisânla konuşmaktan lezzet almağa başlamışlardır. Sebebi? Çünkü argoda öyle nüktelere, öyle mecâzlara tesadüf edilir ki bunları başka lisânda bulmak mümkün değildir. Argo olarak [167] yapılmış şansonlar dinlemek insânı gülmekten katıtır.

Montmarte'de bu yolda şarkılar söyleyen Kafe Şantanlara ihtiyâr-ı zahmet edip gidenler pek çoktur. Hâsılı Paris'in en gizli

köşelerine varıncaya kadar girmiş olan şu lisânda terakki hâsıl ettikçe memleketin ahvâl-i umûmiyesine daha ziyâde kolaylıkla kesb ü vukûf edeceğimi anladığım için elyevm argo dictionaryi elimden düşmüyor.

A(gâh) H(üseyin)

(nr.271, s.164-167)

MEBHAS-I LISÂN

Osmânî lisânı sahîhan vâzih selis ve her türlü terakkiyâta müsâid ve müsteid bir lisândır.

Bu söz benim sözüm değil bütün lisân ulemâsının takdîridir. Elbette İngiliz, Alman, Fransız lisânlarının bugünkü merteb-i kemâline nazaran ikinci derecede bir lisân olduğunda şübhe yoktur. Şiire elverişli ise de fenne ve felsefeye elverişli değildir. Fakat hiç bir lisân mükemmel değildir, dâimâ tekemmül etmektedir. Şu kadarcık bir mülâhazada olsun (lisân meselesiyle meşgûl olan) erbâb-ı nazar müştereken çalışmış olsa idi, iş bir dereceye kadar kolaylaşır; bir adım ileri gidilmiş olurdu. Bu bâbda erbâb-ı nazarın ârâ-yı muhtelifesi tedkîk olunur ise mesele iki iddiaya ircâ olunabilir. Bu iki iddianın biri:

“Lisânımız pek güzel bir lisândır; âhenklidir. Arabî ve Farisî lisânlarının münâsebeti sıhriyeti ile de pek zengin ve pek rengin bir lisân olmuştur. Arabî ve Farisî kelimeleri de bizim malımız gibidir. Bu sâyede -her ne söylemek istersek- istediğimiz gibi söyleyebiliriz. Hele vâsıf-ı terkîbler ile ifâde edilecek bir şey yoktur. Bu lisânla istediklerini ifâde edemeyenler lisânı söyleyebilecek kadar bilmeyenlerdir. Lisânımızın islâh olunacak yeri yoktur; pek mükemmel bir lisândır.” cümleleriyle ihtisâr olunabilir. Diğeri ise:

“Lisânımız başlıca üç lisânın anâsır-ı lafziyesinden tereküb etmiş bir halîtedir. Müstakil bir lisân denecek kadar henüz hüviyeti muayyen değildir. Kelimât-ı ecnebiyeden tathîr ve tasfiye edilmedikçe, ne lisânın terakkîsi ve kendi kendine sâhib olması me'mûldür, ne de imlâyı kâide altına almak mümkündür. Lisânımızın zenginliğini mûcib zannolunan ecnebî kelimeleri asıl terakkîsine, tekemmülüne pâ-bendolagelmıştır ve olmaktadır. Arabî ve Farisî olarak lisânımızda hâlâ mevcûd olan kelimeler bize ecnebîdir. Bize tamamen terkibî bir lisân gerektir. Bunun için ecnebî kelimelerin kâffesini tard ve ihrâc etmek lâzımdır. O vakit lisân bizim olur ve lisânımızı öğrenmek için Arab ve Acem lisânlarının kavâidini öğrenmek mecbûriyetinden kurtuluruz; o vakit herkes için lisân bir olur.” diyen takımdır.

Ben her iki tarafın da hüsn-i niyetine kâilim ve emînim ki her iki taraf da lisânımıza hüsn-i hizmet etmek ister. Hüsn-i hizmet için hüsn-i niyette bulunanların daha pek çok şartlar câmi olmaları iktizâ eder. Lisânların tarz-ı tekemmülüne vâkıf olmadıkça bittabi bu bâbda verilecek hüküm hatâdan sâlim olamaz. Terakkiyât-ı lisâniyenin hangi kavânîn-i asliyeye tâbi ve ne gibi şerâit-i tâliye ve mütememmeye muhtâc olduğunu bilmedikçe böyle mühim bir meselede söz söylemeğe bulunacağım. Zâten muhakkakât-ı fenniyye karşı herkesin zannı pek muteber olamaz. Lisân, bizâtihi kâim değil, insân ile dâimdir.

Binâenaleyh bir lisânın tekemmülü sıkı sıkı râbıtalılarla o lisânı tekellüm eden kavmin terakkiyât-ı umûmiyesine merbût ve bu terakkiyâtın ceryânına tâbidir.

Âlem-i hayvânâtta ecnâs ve envân âlem-i insâniyette urûk ve sunûf-ı muhtelifenin teşekkülü ve tekemmülü için mühim sebepler hangileri ise lisânların teşekkülü ve tenevvü' ve tekemmülü için de esbâb-ı mûcibe yine onlardır. Lisânların ne gibi tesîrâta tâbi olarak ne sûretle bugünkü dereceye vardıkları safahât-ı mütevâliyesiyle mütâlaa olunacak olursa, vaktiyle akvâmın ihtilâtını yeni yeni ırkların zuhûrunu, medeniyetlerin tesîsini sanâyi-i muhtelifenin tekemmülü mûcib olan muhârebât-ı berriye ve bahriye ve münâsebât-ı ticâriye gibi ihtilâtlara meydân acan gavgâ-yı maîşetinin yine en birinci ve fakat en uzak bir sebep olduğunda şübhe kalmaz. Demek olur ki bu keyfiyetlerde en mühim mekanizma ihtilât, temâs, münâsebettir. Vâkıa akvâm-ı sagîre bu vecihle inhilâle uğruyorsa da yine bu ihtilât umûm insâniyetin terakkîsine tekemmülüne hâdim oluyor.

Geçen asırlarda vukûa gelen uzun muhârebelerden sonra cemiyet-i beşeriyenin yahud ayrı ayrı akvâmın hâline -felsefe-i târih nokta-i nazarından!- bakılacak olursa evvelâ (Bir kudret-i mekkîne -energie potentille- ziyâından dolayı) bir yorgunluk, bir durgunluk hâsıl olduğu görülür. Fakat sonra bir aks-i amel ile sanâyiin, fûnûnun, lisânın, ilmin yavaş yavaş cevelâna başladığı ve her şeye bir taze hayât geldiği de görülür. İşte, fûnûnun, sanâyiin, edebiyâtın, lisânın, ahlâkın en mühim terakkiyâtı mutâlaa edecek zamân bu zamândır.

(mâ-ba'di var)

Rıza Tefvîk [BÖLÜKBAŞI]

(nr.265, s.71)

MEBHAS-I LİSÂNDAN (mâ-ba'd)

İşte bunun için lisânların mütâlaa-i tahliliyesi (etude analytique) târihinin bazı mühim noktalarını kontrol kontrol veyahud ıslâh edecek delâil-i mukannaa arz edebiliyor. Bu ise tahavvülât-ı medeniye ile ne kadar sıkı bir râbitada bulunduğunu isbâta kâfidir sanırım.

Pek muhtasar olarak arz ve bast ettiğim kavânîn-i fenniye bilcümle ulemâ tarafından kabûl olunmuş ve umûmiyeti itibâriyle makrûn-ı hakikat olduğu tahakkuk etmiş ve o kadar birleşmiştir ki yanılmış olduğunu iddiâ ve isbât kâbil değildir.

Şu kadar var ki bu gibi esbâb-ı mûcibe lisâna -bizzât değil bilvâsita yani- doğrudan doğruya değil dolayısıyla icrâ-yı tesîr ettiği için ve bu bâbda en birinci ve en mühim vâsita insân olmakla beraber zurûf-ı muhtelif ve vesâit-i tâliye nâ-ma'düddur denecek kadar çok olduğu için- bir lisânın terakkî ve tekemmülü ne gibi kavânîne tâbi' ve ne gibi şerâit ile mukayyedir bilinmiyor.

Onun için fennin bu gibi muhakkakâtı hakkında bir zan bile hâsıl edemiyorlar. Ben bu kadar büyük mazerete mebnî olan yanlışlığı herhâlde hoş görenlerdenim. Fakat bir lisânı zor -pazû-yı himmetle ıslâh etmek veyahud elif-bâsını değiştirmek zannında bulunanları ciddî görmem. Değil bir lisânı bıkip da yeniden keyfe göre yapmak, fakat bir ıstılâh-ı fenniye ıslâh etmek yahud eski kelimeler enkâziyla yeni bir kelime yapmak yine erbâb-ı ilim ve dehâya mahsûs muvaffakiyetlerdendir. Koca feylosof (*Auguste Comte*) sosyoloji kelimesini terkîb etmekle kalmıştır. (*Faraday*), (*Helmholtz*), (*Thomson*), (*Heckel*) gibi allâmelerin, (*Kant*), (*Conte*), (*Spencer*) gibi dâhî hakîmlerin ancak lisâna beş on kelime birkaç ıstılâh-ı fennî ilâve edebildiklerini herkes bilse idi bir lisânın tevsî' ve tekemmül etmek için -ne kadar uzun bir zamâna ne kadar büyük ve mümted himmetlere muhtâc olduğunu anlar ve belki bir lisândan diğer bir lisâna olduğu gibi intikâl eden kelimelerin de ihtimâlki mukâbili bulunamadığı için öylece intikâl etmiş ve yavaş yavaş intikâl ettiği lisânın şivesine ihtiyâcâtına zarûretine göre temsil etmiş yahud edecek! Olduğunu hiç olmazsa anladı.

Allâme-i şehîr (*Sir Charles Lyell*) der ki: Tabakatü'l-arzda hâdisât-ı mâziyeyi lâyıkıyla mutâlaa etmek için hâdisât-ı hâzirayı

tedkikâtınıza rehber edeceğiz. Vukûât-ı maziyenin müfettâh-ı tedkiki, şuûnât-ı hâliyedir.

Bu ne kadar büyük bir sözdür. Âdetâ bir (usûl)'dur. Bu usûlü bu meseleye tatbîk edince lisânımıza vaktiyle Arab ve Acem vesâire ecnebî kelimelerinin ne münâsebetle teraşşuh etmiş olduğunu herkes iknâ edecek sûrette tarif edebileceğinden eminim.

Bugünkü gün bir ecnebî kelimesinin (hatta her türlü nuanslarıyla manâsını bildiğim bir ecnebî kelimesinin) Osmânlıcamızda mukâbilini bulmakta ne kadar zahmet çektiğimi ben biliyorum. Benim tecrübeme göre bu zahmeti ilmüne, iktidârına kâni olanların hepsi de benim kadar çekiyor. Onun için lisân-ı avâmda (poyraz, komisyon, fanila, kanaya, tiyatro, tarçın, lamba, makine, vapur, ilh ilh ilh) gibi elfâz ve hele fen lisânında nâ-madûd elfâz ve ıstılâhât görülüyor. Lisânımıza üç yüz yahud altı yüz seneden beri girmiş ve âdetâ herkesin ağızına düşmüş (yani bizim olmuş) kelimeleri def ve tard etmekle uğraşan ve nazarlarını mâziye himmetlerini, mümkün olmayan bir şeye hasr eden erbâb-ı gayret, o geçişten sarf-ı nazar ederek şimdiki hâlde lisânımıza teraşşuh eden ecnebî kelimelerini kabûl etmeseler (yani mukâbillerini bularak bizi ecnebî kelimelerinden müstağnî kılsalar) lisâna hakkıyla hizmet etmiş olurlardı. Lakin onlar da benim gibi (şimdiki zamânda intikâl eden) kelimelerin hücûmunu men etmek mümkün olamayacağından dolayı kendilerini mazûr görüyorlar.

O hâlde niçin kendilerince mûcib-i mazeret olan bir zarûreti eslâf için ve eski zamânlar için mûcib-i mesûliyet ve kabâhat görüyorlar. Bu haklı mıdır?

Bir nokta daha var. Biz lisânımızın müstakil olduğunu istiyoruz. İngiliz, Fransız, Alman ve Arab lisânları gibi olmasını arzû ediyoruz. Demekki beyân-ı mazeret ederken daha büyük bir hatâda bulunmaktır. Bugün bizim nazarımızda müstakil ve yeknesak görünen mezkûr lisânlar acaba dün de öyle mi idiler. Hiç kendi kendine her türlü alâkadan âzâde olarak büyümüş, yetişmiş lisân var mıdır. Ulemânın nazarında en fennî ve en vâsi' olan İngiliz lisânını nazar-ı intikâda alır da tahlîlen mutâlaa edersek Anglo-Sakson esâsından olmak mâada (*سلت و فرانق*) ve Latin lisânlarının anâsırından olmak üzere binlerce kelimeler buluruz. Bu meyânda yalnız yirmi bin kadar (*سلت*) kelimesi olduğu tahkik olunmuştur.

(mâ-ba'di var)

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]

(nr.266, s.90)

MEBHAS-I LISÂNDAN
(mâ-ba'di ve hitâm)

Kelimeler bu cinsten olduğu hâlde kavâid-i sarfiye ve nahviyesi cürmâne kalmıştır.

Bu kelimelerin İngilizceye intikâli de tamamen bir takım vukûat târihine ve hicretler ve muhârebelerle tevâfuk ediyor. En yeknesak lisânı alsak yine böyle muhtelif unsûrlardan mürekkeb olduğunu anlarız. Fakat lisânların yeknesak olması yani ecnebî kelimelerini benimsemesi muhârebât-ı mütevâliyeyi müteakib olan sükûnet-i medeniye ile müterâfik oluyor. Muhârebe ve münâsebât-ı muhtelifte hengâmında ise lisânların infâzı birbirine intikâl ediyor. Binâenaleyh yeknesak zannolunan eski Türkçemizi de mutâlâa etsek onun da basit olmadığını ve fakat ona dâhil olan kelimât-ı ecnebiyenin “temessül” edecek kadar vakit bulmuş olduğunu anlarız. Zannedersem bu mülâhazâtımdan sonra lisânımızdan ıslâh etmek kaydında bulunanlar az olur[*]; hele böyle bir fikri bana isnâd edenler hiç bulunmaz. “O hâlde lisânın ıslâhına himmet etmek abesle iştigâl etmek oluyor, ha?” denilirse: “Bilakis herkes buna çalışmalıdır; fakat zannolunduğu gibi değil ‘galat-ı meşhûr’ları lâyıkiyla nazar-ı mutâlâadan geçirip tesîs ve kabûl etmekle ve meselâ ‘talîn’ yerine ‘nâlîn’, ‘destgâh’ yerine ‘tezgâh’ ilh ilh demekle ‘fakat yavaş yavaş; çünkü henüz galatını kabûl edemeyeceğimiz kelimeler de var!’ Ecnebî kelimelerini benimsemeğe çalışmalıdır.” derim; lisânı ıslâh etmekte insânların dahli yok değil vardır. Lakin lisânın tabîi olan husûsâtında değil şimdilik kabûl olunmuş olan ıstılâhâtında dahli vardır; o kadar. Yoksa bir kelimeyi hiç yoktan icâd etmek, yahud milyonlarla kişinin ağzına düşmüş bir kelimeyi def etmek, yahud milyonlarla kişinin ağzına düşmüş bir kelimeyi def ve tard etmek kimsenin harcı ve belki de haddi değildir.

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI]

(nr.267, s.103)

[*] Hakkımda böyle bir zan sezmede olduğum ve fikrimi lâyıkiyla anlamaksızın hakkımda verilen hükümlerden hata etmediğim için bu cümleleri sıkıştırıp böyle bir zanna karşı protesto etmeğe mecbûriyet gördüm.

Trabzon'dan Mektûb:

ARABA - (اَرَابَة) - 'ARABA (عَرَبَة)

Bu hafta gelen posta vapuru bize bir yığın gazete getirdi. “*Servet-i Fünûn*” da bu meyânda idi. *Ekrem Beyefendi* hazretlerinin “araba” hakkındaki tedkîkât-ı lağviyeleri nazar-ı dikkatimi celb etti. Müşârileyh “bunu araba ‘araba’ sûretinde yazarlar dahi elbette birer gûne tedkîkleri, mütâlaaları olmak lâzım gelir” diyorlar, ki bu hükümde isâbetlerini şimdi hâfızama mürâcaatla vermek istediğim izâhat isbât edecektir.

1- *Burhân* “araba” kelimesinin “gerdûne” manâsında kullanıldığını söylüyor. *Ekrem Beyefendi* hazretleri meddile “araba” aradıkları için bulamamışlardır. Hâtırımda kaldığına göre *Burhân*'da medsiz elif ile “araba” şeklinde yazılan ve Türkçe'de muharrefi “araba” olan kelimeyi *Asım Efendi* merhûm “koçi hinto ve tarîka ve emsâline şâmildir” ibâresiyle tefsîr etmiştir.

2- *Cingiz Han* evlâdından Harzem'de icrâ-yı hükûmet eden *Ebû'l-Gâzi Bahâdır Hân ibn-i Muhammed Hân* “*Şecere-i Türkî*”sinde “araba”yı “elif” ile yazmıştır. Hatta kitâbın o ibâresi hemen harfîyyen hâtırımda kalmış olduğundan burada aynen yazıyorum:

“Bir kişi bar irdi ol fikr kılub araba yasadı andın görilüb barça araba yasadılar ve malların yükleb kaytdılar andın ilgeri atide yok uzı da yok irdi arabaga kank at koydılar anın üçün kankı yebitdiler kim yürügende kank kank kılur irdi.”

Bu ifâdeye nazaran “kank” denilen arabanın Vustî Asya'da icâdından sonra İran'da veya burası ile münâsebeti olan diğer bir kıtada elyevm gördüğümüz şekil ve tarzı el'ân arabanın mevcûd olduğunu anlamak zor bir şey değildir.

Asyanın Türk kabâili içinde “kanklı” denilir bir aşiret vardır, ki eski târîhlerin verdiKleri malûmâta göre *Oğuz Hân* zamânında “kank”ı icâd eden kimsenin mensûb olduğu kavimdir. Eğer hâtırımda yanlış kalmadıysa ya *Fehim Efendi*'nin tercüme-gerdesi olan sefinede veyahud *İbn-i Halkan*'ın *Vefeyât*'ında da “kank” nâmla Türkistan'da “araba” icâd olunduğu mezkûrdur.

Bugün Anadolu'nun Türklerle veya "Tat" yani Türk hükmüne girmiş olan akvâm ile meskûn bulunan yerlerinde görülen ma'hûd iki tekerleği "araba"lara "kanı" veya "kanlı" denilmektedir, ki bunun "kank"tan muharref olduğunu zannediyorum. Araba kelimesi Türk lisânıyla mütakellim olan akvâm arasında -İstanbul'da, Vustî Asya'da, Kırım'da, Kafkasya'da- bunun her nev'i için kullanılmaktadır.

Şu hâle göre araba kelimesi Fârisî veya Türkçe olsun her iki lisânda da "ayın" harfi olmadığından "elif" ile yazılmak lâzım geleceğinde şübhe yoktur.

3- "Araba"nın bizde "ayın" ile araba şeklinde yazılması aslı Türkçe olan bir çok kelimatta olduğu gibi Arabca'yı taklid edilmek netîcesidir zannediyorum. Meselâ Türkçe'de "ayın - ع , sad - ص , tı - ط" gibi mehâric-i hurûf [7] olmadığı hâlde lisânımızın Çağatay, Uygur, Altay, Azerî gibi müteaddid şubelerinde "elif - ا , sin - س , te - ت" harfleriyle yazılan kelimât bizde Arab elifbasından iktibâs edilen harflerle yazılmaktadır.

4- Arabistan'ın kavm-i deryalarında Arabların arabayı îcâd "eden akvâmı muhtelifesi üzerinde lisân-ı Arab'ın büyük bir tesîri görülmüş olduğundan dolayı araba nâmıyla îcâd eden bir şeyin sonradan bir alâka-i teşbîhiye ile -el-arabatü- lafz-ı Arabisiyle tesmiye edilmiş olmasını tasdik edemiyorum. Bugün bizim "araba" diye yazmak istediğimiz kelimeyi Arablar "araba" şeklinde yazıyor ve hatta cem'inde "arabât" diyorlar. Bundan istidlâl edilebilir, ki *Ekrem Beyefendi* hazretlerinin düşündükleri gibi Arabların böyle bir "alâka-i teşbîhiye"yi nazar-ı dikkâte almış olmalarına dâir elimizde bir sened yoktur. Bilakis Arabların "araba" kelimesini kullanmalarına ve cem'inde kavâid-i lisâniyelerine tatbîkan "arabat" demelerine nazaran bu kelimeyi Türklerden almış olmaları kaviyyen muhtemeldir.

"Kâmûs"un beyânına göre "el-arabât" müfredi olan ve "bir gûne sefine" manâsına gelen "el-arabât" kelimesini telaffuzda "ayın" ile "elif"i birbirinden tefrik edemeyen Acem-Kürdî lisânlarına kabûl ve bunu herhangi bir alâka-i mecâziye ve teşbîhiyeden dolayı "gerdûne"yi itlâk ederek "elif" ile yazmış olmaları da hâtıra gelmekte ise de bunu isbât edecek delâil mevcûd ve meşhûd değildir.

Binâenaleyh "araba" zaten Fârisî bir kelime olup Arabca'yı takliden "araba" şeklinde yazıldığından bugün bir iki nev-zuhûr çıkıp da bunu "elif" ile yazmak isteyecek olurlar ise mazûr ve hatta kendi zanlarından haklı görülmeleri lâzım gelmez mi?..

İşte şimdilik yazmak istediğim şey bundan ibârettir. Bunu da bendenizce bir hakikat olduğu için yazdım. Bâkî...

Hüseyin Kâzım [Kadrî]

SERVET-İ FÜNÛN

Bakınız ufacık bir tedkîkten neler çıkıyor!

“Gerdüne” mukâbili olarak lisânımızda kullanılmakta olan kelime erbâb-ı imlâ arasında öteden beri Türkçe bilinmekle beraber “araba” diye ayın ile yazılır ve bir aralık “Türklerde ayın yoktur.” iddiasıyla “ayın” elif-i memdûhiye bittebdil “araba” şekline konularak öylece meydân alıp gitmeğe uğraşır iken geçende *Ekrem Beyefendi* tarafından hasbe'l-iktizâ icrâ olunan tetkîkât ve taharriyât arabanın Arabî de addolunabileceğini isbât etmiş *Kâzım Bey* birâderimizin bu mektûbu ise araba şeklinde Fârisî bir kelime mevcûd olduğunu anlatmakta bulunmuştur.

İhtimâl ki lafz esâsen Arabî olmadığı gibi Fârisî de değildir; fakat herhâlde şu iki lisândan birine mensûbiyeti bizim için teşkîli terakîb nokta-i nazarından hiç de ehemmiyetsiz görebilemez ve görebilmeliyiz. Şu kadar ki -asında tamamıyla tatbîk etmek maksadıyla- bunu Çağatayca'da veya Fârisî'de olduğu gibi “harabe” vezninde “araba” diye telaffuz edecek olursak şivemize pek nâ-muvaffak düşecek: Bu cihetten nasıl kurtulmalı bilemeyiz.

Her ne ise asıl mesele “arayan bulur” hükm-i tecrübiyesinin bu vesileyle bir kere de sübût bulmuş olmasıdır. Demek isteriz ki tedkîkât-ı ciddiye ve makûle elbette bir hakîkata müncer olur. Lisânımızın bu gibi hakâyıka medâr-ı zuhûr olacak tedkîkâta daha ne kadar ihtiyâcı vardır değil mi?!

[İmzasız]

(nr.261, s.6-7)

Servet-i Fünûn Müdîri Beyefendiye:

ARABA (ا ر ا ب ه) - 'ARABA (ع ر ب ه)

Uslûb-ı Fârisî'de bir kelime olduğu hâlde galiba müvellidâttan olmak cihetiyle "*Burhân*"da kaydı bulunmayan "gerdüne" manâsına lisânımızda kullanılan "araba" lafzı kadîmen "ayın" ile yazılırdı. Bunun Türkçe olacağını Türkçe'de ise "ayın" harfine mahal bulunmadığını mülâhaza edenler kelimeyi "elif" ile "araba" sûretinde yazmağa başladılar. İnsan alıştığı şeyi bazen kolaylıkla terk edememek seyyie-i tabîyesinde midir her neden ise bu lügati yazacak olduğum zamân "araba" sûretinde yazmağı gönlüm istemediği gibi kalem de eskiden beri görüp bellediği şekl-i imlâyâ meylederdi. Ma'mâfih "araba" hakkında lügaten bir tahkik ve tedkik eczâsında fırsat düşmemiş idi.

"*Araba Sevdâsı -yahud- Bihrûz Bey'in Aşıklığı*" nâmıyla bundan evvel yazmış olduğum hikâyeyi *Servet-i Fünûn*'uzda neşre bu defa karâr verince kendi kendisini hissettiren lüzûm üzerine kelimenin tahkik-i aslı ve mâhiyetini mübâderet ettim.

Evvelâ "gerdüne" *Burhân*'da mukayyed ise şerhinde *Âsım Efendi* merhûmun ne demiş ve "araba"yı nasıl imlâ ile yazmış olduğunu anlamak istedim. Hâlbuki *Burhân*'da "gerdüne"yi bulamadım.

Sâniyen "araba" veya "araba"yı eski "lehçe"de aradım. Orada öyle bir kelimenin mukâyed olduğunu anladım. [379]

Sâlisen "*Lügât-ı Osmâniye*"ye baktım. Bunda kelimenin "ayın" ile ve fakat Türkçe olduğuna işâret olmak üzere kavs içinde yazılmış olduğunu gördümse de kâni' olamadım.

Râbian yeni lügatlerden henüz (ؤ) harfine kadar ve asıl olan "*Lügât-i Ebu 'z-Ziyâ*" ile "sîn-i mühmele" harfinde kalmış olan "*Lügât-i Nâci*"ye ve *Vefik Paşa* merhûmun "*Lehce-i Osmânî*"sine başka mürâcaat ettim. Evvelki ikisinin "elif-i memdüde" fasıllarında "araba"yı göremedim. *Lügât-i Ebû 'z-Ziyâ*'nın ayın harfinde kelimeyi aslı mechûl işâretiyle "araba" sûretinde muharrer buldum. "*Lehce-i Osmânî*"de ise "elif" ile yazılmış olduğunu ve yanında

“galatı arabadır.” şerhini de gördümse de bununla dahi iktifâ edemedim.

Hâmisen “galebe” vezninde “araba”nın lügât-ı Arabiye içinde bulunup bulunmadığı, var ise ne manâya geldiğini tahkik için “*Ahterî*”ye “*Vankulu*”na “*Kâmûs*”a başka başka mürâcaat ettim. Bu lügâtnâmelerin üçünde de “araba” kelimesini buldum.

“*Ahterî*”de şöyle yazılıyor:

“El-araba (العربية)- Katı şiddetle akar su nehir şedîdü’l-cerâ gibi ve dahi nefsi vâhîde manâsına bakan bi’ d-dâr araba ilh.”

“*Kâmûs*”da ise şu türlü tefsîr ediliyor:

“El-araba (العربية) - Fetha-i te ile şol ırmağa denir ki ceryânı tûn ü şedîd ola. nehr-i Zâb gibi ve araba nefsi ü zet manâsına gelir nükûl-i tâbet be arebeti ey nefsi ilh.”

Bu manâlarla “araba”nın bizim lisânımızdaki medlûlü arasında hiç bir münâsebet-i makûle olmadığı der-kâr. Demek ki “araba”ların hiç birisi “gerdûne”nin gûyâ Türkçesi olarak imlâ-yı kadîmin resmettiği “araba” değildir.

Ancak *Kâmûs*’da şöyle de bir lügatin mevcûd olduğunu gördüm:

“El-arabât (العربات) - Harekât vezninde Mısır yolunda bir dağda vâfi’ bir tarîk adıdır ve Bağdâd kurbunda nehr-i Dicle’de sâbit nice sefinelere denir müfredi “araba”dır maksad bir gûne sefinedir.”

Bundan sonra yine *Kâmûs*’da “sefn” bahsini gözden geçirdim. *Kamûs* “el-sefn” kelimesi-çün:

“Defene vezninde bir nesnenin kabuğunu soymak manâsınadır.

بقال سفن الشيء سفن من الباب اشافي اذا فشر سفينه

bundan me’huzdur veyl yüzünü sıyırmak manâsınadır ilh.”

Dedikten sonra “es-sefine” hakkında dahi: “Define vezninde gemiye denir suyun yüzünü kısr eylemekle itlâk kavlinde bima’ni-i fâiledir ilh.” diyor.

* * *

Evvelâ: Sefn ve sefine lügat-i Arabiyelerinin naklettiğim tefsîrâtından anlaşıldığı üzere suyun yüzünü sıyırmak gibi ednâ bir mülâbese ile gemiye “sefine” itlâk olunmuş olduğuna göre bu itlâkin bir yüzünü çizmek veya tozları toprakları yarmak yırtmak veyahud bir yüzünde bir ufacık gemi gibi seyr ve hareket etmek

alâka-i teşbîhiyeleriyle “gerdûne”ye de teşmîl ve fakat asıl gemiden tefrîk ve temyizinde suhûlet husûl-çün sefinenin bir nev’i mahsûsuna mevzû bulunan “araba” kelime-i Arabiyesinin “sefine”ye bedel-i isti’mâli neden câiz olamasın? “Mürâkib” lügatının vesâit-i nakliyenin berr ü bahriyesine şâmil olması “sefine” demek olan “araba”yı “gerdûne”ye de teşmilde niçin mukayyes-i aleyh ve mâbe’t-tatbîk addolunamasın?

Sâniyen: “Arabât - (عربيات)”ın müfredi olan “araba”yı kudemânında bahsettiğim alâka ve münâsebet mebnî “gerdûne” manâsına ahz ve kabûl ile isti’mâle başlamış olduklarına hangi bir senedle hükmolunabilsin?

Sâlisen: Bize intikâl eden sûret-i imlâsıyla “araba”nın “gerdûne” manâsına isti’mâli kudemâca bir mülâhaza-i mahsûsaya müstenid bulunmadığı farz olursa bile “araba” kelime-i Arabiyesi mevcûd ve bunun “gerdûne”ye itlâkına alâka-i mecâziye müsâid iken ne için bu kabûl olunmasın da kulları şâyân ve sevk ve itimâd olmaktan baîd bir iki nev-zuhûr lügat kitâbında “Türki” işâretiyle mukayyed bulunan ve fakat nereden geldiğine ve ne asıldan çıktığına dâir bir şey denilemeyen “araba” lafz-ı bî-manâsı kabûl olunsun?

Râbian: “Araba” Arabca olacağı için inde’l-iktizâ “araba-i nişîn - ‘araba-i hafife” gibi terkîbler yapabilmekteki fâide-i lisâniyede başkaca neden nazara alınmasın?

Hâmisen: Ahâlisi Arabca tekellüm eden yerlerde “gerdûne” manâsına “araba” kelimesi kullanılıp yazılır ve hatta Fransızca’dan Arabca’ya olarak kadîmden beri mevcûd olan “dictionnaire”lerde ile “voiture” kelimesinin karşısında “araba” tefsîri görülür iken bizde bu imlânın tağyirine neden mecbûriyet görülsün.

İşte bu tahkîkât ve mütâlaât “araba” kelimesinin imlâsınca me’lûfiyet-i kadîmede sebât için bendenize bir medâr-ı kavî oldu. Bunu “araba” sûretinde yazarların dahi elbette birer gûne tedkikleri mütâlaaları olmak lâzım gelir. Ben onları bilemediğim ve bir veche tafsîl-i icrâ ettiğim tahkîk ve tedkiki ise kendimce kâfi ve müsâid gördüğüm itiyâd ve ictihâdında ma’zûr görüleceğimi ümîd ederim.

Recâizâde [Mahmud] Ekrem

(nr.258, s.378-379)

TEKRİR-İ BAHS

Gerdûne manâsına “araba” kelimesi hakkında icrâ ettiğim taharriyât ve tahkîkât ile bazı mütâlaâtı hâvî olarak “*Servet-i Fünûn*”a derc olunan makâleyi yazdığım sırada “*Ferheng*” lügâtnâme-i Fârisî’ne de mürâcaat etmek hâtır-ı güzâr oldu ise de kapakları muhtâc-ı tecdîd bazı kitâblarımla beraber “*Ferheng*” cildleri de mücellide verilmiş bulunduğundan oraya bakamamış ve “*Burhân*”da kaydı bulunmayan bir kelimenin “*Ferheng*”de mukayyed olacağını doğrusu pek de ümîd etmemiş idim. Cildler geldikten sonra ikmâl-i tahkîkât etmiş olmak için mürâcaat ettim. Biraz garîb olarak “*Burhân*”da bulunmayan “gerdûne” lügati “*Ferheng*”de mevcûd olduğu gibi bunun tefsîrinde “araba” lafzının resm-i imlâsına müteallik de bir fikrâ-yı mahsûsa münderic imiş. “*Ferheng*” diyor ki:

Gerdûne -Sükûn-ı râi ve zamm-ı dâl-i mühmeleteyn ile “araba” manâsınadır ki “gerdûne” dahi derler. Çağatayda “araba” derler. Bu diyârda ayn-ı mühmele ile “araba” imlâ ederler ki marûfdur. *Ferhâdnâme*’de dört kasır binâsına mübâşeret oldunduğu yerde getirir beyt:

تا شیرغاشی و فشت پیل و اراابه
تولوب هین ایبرا آباد و فرابه

(Taşırğa taş ü hışt pil ü araba
Tolub çin içre âbâd u hurâba)

* * *

Evet! bu tefsîr ve izâhdan iki şey anlaşılıyor:
Evvellâ şu tahakkuk ediyor ki “araba” Çağatayî bir kelime
imiş.

Sâniyen şu tayin ediyor ki kelimenin aslı mine'l-kadîm bilinmez değil iken imlâsında birinci elifin ayn-ı mühmeleye tebdîli.. İkinci elifin bütün bütün hazfî sûret-i ihtiyâr kılınmış imiş.

Bu tarz imlâyı kudemâya ihtiyâr ettiren mutâlaa ne idi acaba?.. Hangi hâl idi ki kadîmen “araba”yı “araba”ya çevirmeğe sebep oldu?..

Bu cihetin tahkîk ve tedkîk ve hallini erbâbına terk ederek ben yalnız şunu derim ki “araba” yazmakta lügatin aslına göre isâbet-i meşhûd olmasa bile “araba” yazmakta imlâ-yı kadîme muhâlefetle bir büyük garâbet rev-nümûddur.

Diğer taraftan Çağatayî lügatler içinde imlâ-yı sahîhlerini muhâfaza edemediğimizi daha birçokları vardır ki “*Ferheng*”in “*Ferhâdnâme*”den naklettiği nazmın içindeki (تاشير - تاشى - تولوب) kelimeleri de o cümledendir. Çünkü bunlar bugün me'lûf olduğumuz imlâyâ göre şöyle yazılmak lâzım gelir:

(طاشير - طاشى - طولوب)

“*Ferheng*” lügâtnâmesi “gerdûne”den bahsederken “gerdûne”nin de “araba” manâsına geldiğini gösteriyor. “*Burhân*”da “gerdûne”yi görmüş ve fakat tefsîrinde “araba” veya “araba” sözünü okumamış idim. Ma'mâfih kelime belki nazarımdan kaçmıştır diye tekrar “*Burhân*”a baktım. “Gerdûne”ye bunda tahsîs olunan manâ bütün bütün başka. “*Burhân*”a bu sûretle tekrar mürâcaatım ise diğer bir fâide-i müstelzem oldum. “Gerdûne”yi ararken nazarım diğer iki lügata mün'atıf oldu ki bunlar da “gerdûne (کردنا)” ve “gerdenây (کردناى)” lafızlarıdır. Bunları tefsîr ederken *Asım Efendi* merhûmun “çocuk arabası” terkîbindeki “araba”yı işte böyle ayn-ı mühmele ile yazmış olduğunu görmekle bu cihete âid merâkımı da halletmiş oldum.

Geçenki makâlemde dediğim gibi “araba” ve “araba” eski lehçede mukayyed değil. Fakat “araba (اربا)” münderic imiş. Bunu sonradan bittesâdüf gördüm.

“Araba”nın -vustunda bulunan fetha-i sakîle inde'l-implâ elif ile edâ olunmayıp da “hâ-yı resmiye” ile edâ olunarak bu sebeble-lehçede

فصل المهمزة مع الراء المهملة
nın ta nihâyetinde îrâd edilmiş olduğunu ben nereden keşfedebileydim?..

Netîce:

Şimdi demek oldu ki lehçe-i atıkanın yazdığı gibi değil “Ferheng”in ettiği gibi “araba” Çağatayî asıllı bir lügattir. Ama her neden dolayı ise mine’l-kadîm imlâsı tagayyur ve “ araba” sûretinde takarrür etmiştir.

Mademki aslı Çağatayca ve Türkçe lügatlarımızdan bir çoğunun imlâ-yı sahîhalarını muhâfaza edememiştir. Ve mâdemki “araba” şekli-i imlâsı bu günkü ekseriyet-i mühimme nazarında garîbdir. Ulu ve efdal olan bunu yine “araba” sûretinde yazmaktır. Hakikat-ı hâlde Osmânlıcanın müfredâtından olan bu makûle lügâti tağrîbden ise mümkün oldukça ta’rîb daha iyi değil midir?

Bir kelime-i âdiyenin hakikatine tavassul için icrâsına mecbûr olduğum bu taharriyât ve tahkikat devr-a-devr vesilesiyle bir hakikata kesb-i yakîn etmiş. Şimdi pek iyi anladım ki şâyân-ı itibâr ve emniyet olacak sûrette muhâkemeli.. Etraflı... Müdellel ve mükemmel “lügât” kitabı tertîb etmek gerçekten es’abü’s-sa’b imiş!..

Recâizâde [Mahmud] Ekrem

(nr.259, s.395)

TEKMİL-İ BAHS

(‘Araba - araba) lügatleri hakkında bazı mütâlaât ve tedkîkâtı hâvî *Hüseyin Kâzım Beyefendi*’nin Trabzon’dan irsâle himmet buyurdıkları mektûbu “*Servet-i Fünûn*”un 261 rakamlı nüshasında mutâlaa ettim.

Bu bahse dâir bu gazeteye derc edilen iki makâle-i acizânemi tenezzülen okumak külfetini ihtiyâr buyuracak zevât yanında onların manâlı bir sükût veya istihzâlî bir tebessümden başka bir muâmele-i takdîriye görebileceğini ümîd etmez iken mîr müşâriileyhin mezkûr makâleler hakkında mâ fevka’l-umûl olan muâmele-i kadir-şinâsâne ve hakîkat-perverânelerinin eser-i lutfi addettiğim mektûblarını okumak bendenizce mûcib-i memnûniyet ve şükrân-ı azîm oldu.

İşte bu hiss-i memnûniyet ve şükrânemi isbât içindir ki -zât-ı bahsin o kadar da güft ü gûya tahammülü kalmamış iken yine bir kaç sözü îrâda mübâderet ediyorum.

Bahsi bendeniz açmış idim. Müyesser olursa yine ben kapamak isterim. Şu satırları karalamak husûsunda bu da bir ikinci sebebdir.

* * *

Birinci makâlemde “araba”yı “araba” sûretinde yazarların dahi bir gûnâ tedkîkleri mutâlaaları olmak lâzım gelir demiş idim. Bu mutâlaa-i âcizânemin hakîkatten ziyâde tarîze karîb olan hükmünü mahz-ı isâbet görmekte *Hüseyin Kâzım Beyefendi* bir eser-i mahâret.. Bir hüner-i zerâfet ibrâz etmiş ki bunu tahsîn etmemek mümkün değildir. Şu kadar ki zerâfet söylüyorsa da hakîkati ona fedâ etmemek böyle bahislerde layık değildir. Hakîkat ise şudur:

“Araba”yı “araba” yazmağa başlayanlar bugün yüz keşidden ibâret ise bunun doksandokuzu -bazan “*Lehçe-i Osmânî*”de elifle yazılmış olduğu için Türkçe bir kelimedir zannederek.. Bazan da birbirinden görerek- yazıyorlardı. İstisnâ ettiğim yüzde birin kim

olduğu da söylemek lâzım ise “*Hüseyin Kâzım Beyefendi*”dir” demek zarûrîdir.

Eğer hakikat böyle olmasaydı işte o nev-zuhûr lügâtnâmelerin hiç olmazsa bir tanesinde olsun “araba”nın Fârisî olduğuna dâir bir işâret görülür ve “araba” Fârisî bir kelime olunca “araba”nın da ondan muarreb olacağı ve -biraz aşağıda îzâha beyân olunacağı vechile- Bizim telaffuzumuza akrabiyeti ve belki ufkiyeti mülâhaza olunarak imlâ-yı kadîmini muhâfazada devâm olunurdu.

Hüseyin Kâzım Beyefendi’nin vicdân-ı arifânelerine mürâcaat ederim: Hakikat-i hâl bu değilse beyân buyursun!

* * *

Hüseyin Kâzım Beyefendi elifli “araba”nın mukayyed mezkûr bulunduğu “*Burhân*”da, “*Şecere-i Türkî*”de “*Vefeyâtü’l-Îmân*”daki tarifât ve tafsîlâtı hâfızalarında harfî harfine ve bilâ noksan menkûş bularak nakl ve îrâd etmişler. Bu muvaffakiyetleri dahi cidden şâyân-ı gıpta ve sezâvâr-ı tebriktir.

Malûmdur ki bazı hâfıza ezmine-i mütekademeye müteallik mahfûzâtını sâdikâne muhâfazaya muktedir olduğu halde mâzî-i karîbdeki müstedrekâtını çarçabuk unuttur. Bazı nazarın uzaktaki mer’iyâtı hakkıyla teşhîs ederken yakındakileri iyi göremediği gibi. Bunların mukâbil ma’küsi de olur.

Bendeniz ise iki hâlde de hâfızamdan müştekiyim. Onun için geçenki makâlelerimde ne demiş olduğumu anlamak üzere onları tekrar nazardan imrâra mecbûr oldum.

Evvelâ bendeniz “*Burhân*”da “araba” lügatini aradığıma dâir hiç bir şey dememişim: Vâkıâ nasıl diyebilirim ki lügatin Fârisî olmak ihtimâli lehçelerin -*Ferheng*’in *Lügat-i Osmâniye*’nin vesâir lügatnâmelerin tağlitâtına binâen- hâtırımından bile geçmemiş idi!. Sâniyen “*Kâmûs*” da -bir nev’î sefîne manâsına olarak- mûnderic olan “el-araba (العربة)” kelimesini irâdelerindeki alâka-i mecâziyeye mebnî “gerdûne” yerinde isti’mâl edenler Arablardır- yollu bir söze kâil olmamışım: Vâkıâ nasıl kâil olabilirdim ki “el-arabat” kelimesinin tefsîrinde bendenizce öyle bir fikir husûlüne sebep olacak ednâ bir kayd ve işâret [40] görmemiş idim! Benim dediğim şey sefîne ile gerdûne beynindeki müşâbehet ve mülâbeseye binâen sefinenin diğeri ismi olan “araba”yı kudemâmızın “gerdûne” manâsına ahz ve kabûl etmiş olmaları ihtimâlinden ibâret idi.

Sâlisen birinci makâlemde isti’mâl ettiğim (nev-zuhûr) tabîrini de “araba” şekl-i imlâsını ihtiyâr edenler için yazmamışım.

Vâkıâ nasıl yazabilirdim ki lügati bugünkü gün “araba” sûretinde yazanlar bir iki değil.. Bir çok olduğunu görüyorum. O tabîr birkaç vakitten beri meydâna çıkan bir iki lügat kitâbına matûf olmakla beraber *Hüseyin Kâzım Beyefendi*'nin istiş'âr ettiği fikr-i istihfâfdan da külliyyen mebrâdır.

* * *

Tafsîlen evvelki makâlelerde muharrir olduğu vechile: *Lehçe-i Osmânî* “araba”yı “elif-i memdûde” faslından ve Türkçe bir isim sıfatında kayd ediyor. Atîk “*Lehçetü'l-Lügat*”te ise yine o kelime başındaki “elif” memdûd mudur değil midir bu gösterilmeyecek ortasındaki “elif” hâ-yı resmiyeye kalb olunarak yine bittabi' Türkçe olmak üzere “araba” şeklinde yazılıyor.

“*Ferheng-i Şu'ûrî*” de “gerdûne” lügati tefsîr olunurken “araba”nın Çağatayî olduğu dermeyân olunarak bunun hakikatine “*Ferhâdnâme*”nin:

Taşırğa taş ve haşt pil ve araba
Tolub çin içre âbâd ve harâbe

beytiyle iştişhâd olunuyor.

“*Lügât-i Osmâniye*” arabayı ayn-ı mehmûle ile imlâ ve fakat Türkçe olduğunu imâ ediyor. “*Lügat-i Nâcî*”de de “elif” ile “araba” görülüyor:

“*Lügât-i Ebû'z-Ziyâ*”da “araba”dan hiç bahsedilmeyip “araba”nın aslı mechûl lügatlerden olduğuna işâret ediliyor.

“*Burhân*”da ise filhakîka hemze-i meftûha faslında “araba alâ vezn-i kurâba”nın Fârisî bir kelime olmak üzere mukayyed olduğu inde'l-mürâcaa tahakkuk ediyor!..

Acaba bu mütehâlif rivâyet ve işâret içinde hangisi doğrudur?.. Ve doğru denilecek bir tanesi neden dolayı doğru addolunmayacak? Diğerleri ne sebeble yanlıştır ?.. Bu cihetin tahkîki ta'dâd olunan lügâtnâmelerin ma'hazları bulunup da uzun uzadıya tetebbuât ve tedkîkat icrâsına mütevakkıf ve binâenaleyh pek müşkîl bir iştir.

Ma'mâfilh bu bâbda “*Burhân*”ın müstağnî-i *Burhân* addederek “araba” yı Fârisî bir kelime olmak üzere kabûl etmek bendenizin nokta-i nazarıma tevâffuk eder ki o hâlde “ayın” ile “araba” da Fârisîde muarreb bir lügat demek olur: Mademki

“araba-’arabât” bir çok senelerden beri Arablar beyninde kullanılmaktadır.

* * *

Şimdi mesele Fârisî olan “araba” ile onun muarrebi addolunmak bir emr-i zarûrî görünen “araba”dan birisinin telaffuz ve imlâ itibârıyla tercîhine intikâl eder. Bu tercîh ve tafsîl husûsunda ise itikâd-ı acizânemce hiç de güçlük yoktur. [41]

Burhân-ı Kâtu “araba” için “karaba (قرابه)” veznindedir diyor. Kâf harfi ise kalın okunduğundan ona göre “araba”nın hemzesi de kalın okunmak lâzım gelir. O cihetle “araba”nın mevzûn-ı mutâbakı (كرابه) olmak iktizâ eder. Binâenaleyh “araba”yı vazı-ı asliyesine göre telaffuz edecek olursak ortasındaki “elif”i meddetmeğe imkân olamayacağı gibi başındaki hemzeyi de istiskâle mecâl olamaz. Çünkü o zamân kelime fasîh telaffuz olunmamış olur. Bu sûret-i telaffuzunda bizlere göre garâbeti muhtâc-ı ihtâr değildir.

“Ayn” ile “araba”yı ise -böyle kendilerinden hurûf-ı gayr-ı masvete-i sekîleden sonra râ-i mühmele bulunan- bir hayli kelimât-ı Arabiyeyi telaffuzda me’lûf olduğumuz şiveye mugâyir ve lehce-i Arabiyeye muvaffak olarak telaffuz ettiğimiz vakt-i garbiye ve bizce mugâyir-i fesâhat düşer!

Şimdi mâdemki usûl-i imlâca olan yani mevâniden azâde bulunan yerlerde tarz-ı telaffuzda riâyet vâcibdir. Ve mâdemki elifli “araba” gibi ayınlı “araba” da lügat-i fasîhadan olduğu hâlde ikincisi bizim sûret-i telaffuzumuza ufuk veya hiç olmazsa akrebdir. Makûl ve binaenâleyh makbûl olan “araba” değil “araba” yazmaktır.

Hüseyin Kâzım Beyefendi’nin dediği gibi: “Arabistan’ın kum deryalarından Arabların “araba”yı icâd etmiş olduğundan bir türlü ihtimâl verilemez” denebilirse de bundan dolayı lisân-ı Arabın fi’l-usûl dahi “araba”ya delâlet eden bir lügatten mahrûmiyeti iktizâ etmez. Mâdemki arabanın ne zamân icâd olunduğu malûm değildir.

Vâkıâ “araba” muarrebi addolunmak lâzım gelen “araba” kelimesi meşhûr ve mütedâvil olan lügât-i atîka-i Arabiyeye geçmemiş ise de el-acele’nin! “fethâtle arabaya ve kanlıya ve kuçuya denir!..” olduğu “*Kâmûs*”da musarrahdır.

Bendeniz birinci makâlemde (*Kâmûs*’da bir nev’i sefine manâsına mukayyed bulunan “araba”yı alâka-i mecâziyenin

müsâdesine nazaran ihtimâlki kudemâmız da “gerdûne” manâsına ahz ve kabûl ettikleri için lüğati “ayın” ile yazmayı itiyâd etmişlerdir.) demiş idim. Bugün “araba”nın Fârisî ve “araba”nın ondan muarreb olduğunun tahkîki üzerine lüğatin yine “araba” sûretinde yazılması lüzûm-ı kavîsine -esbâb-ı meşrûhaya binâenkâil oluyorum vesselâm.

2 Mart Sene 1312
Recâizâde [Mahmud] Ekrem

(nr.263, s.39-41)

II. EDEBİYAT ile İLGİLİ YAZILAR

A. Biyografiler ve Tanıtım Yazıları

TEVFİK FİKRET BEY

“*Servet-i Fünûn*”un muhteviyât-ı nefise-i mu’tâdesi arasında birkaç aydan beri “*M. T. Fikret*” imzalı bazı âsâr-ı manzûmê ve mensûre görülmektedir ki kâriin-i kirâm o âsâr-ı güzideyi lâyük oldukları dikkatle okudular ise “*M. T. Fikret*”in bize yeni, ama hakikaten yeni, hem yeni olduğu nisbetle güzel bir tarz-ı edeb küşâde eylemiş olduğunu bî-şübhe anlamışlardır.

Bu müceddid-i edeb kimdir? Bu tarz-ı nev-küşâde nedir? İşte “*Servet-i Fünûn*” kâriilerinden edebiyâta râğbetkâr olanlarının zihinlerinde tebâdürü tabîi olan bu suâlleri tahlîl etmek niyetiyle şu makâleyi yazdım ki muhteviyâtı o iki suâle karşı zihnimde takarrür eden cevâblardan ibâret olacaktır.

* * *

Üstâd-ı muhterem *Ekrem Beyefendi* hazretleri ahîren “*Pejmürde*” ser-nâme-i vazî-i şâirânesiyle erbâb-ı edebîn sâha-i istifâdesinde tesîs ve i’lâ buyurdıkları dârü’l-karâr-ı bedâyiin bir yerinde *Tevfik Fikret Bey*’i şöyle tarif buyuruyorlar:

“Ateşin renklere müstağrak.. Müzeyyen ve müzehheb bulutlarla muakkab olarak kemâl-i dârât ve ihtişâmâtiyle cihân-ı manâya el-vedâ gûyâ olan bugünkü mihr-ı garîb edebiyâtın yarınki şa’şaa-i tulu’unu öyle bir sabah-ı feyzâ feyzin kevkebe-i ikbâline yakışacak eş’ar-ı cân-şikâr-ı âhenk.. Takîb-i fikr-i ferhenk ile istikbâl için tetebbu’-ı kitâb-ı tabîat.. Takîb-i fikr-i hikmetle tenmiye-i cevher-i kabiliyet.. Tevsî-i sermâye-i liyâkat eden hünerverân-ı şubbân-ı udebâdan bir şâir-i zî-fazîlet.. Bir hukûk-perver-i marifettir.”

Şu tarif büyük bir üstâd-ı edebîn hame-i nefaistirazından çekîde bir dürdâne-i nemîn-i fesâhat olduğu hâlde muarref-bihi olan *Tevfik Bey*’in mâhiyet-i mutlaka-i edebîyesine nisbet edilince noksanına hükmedilmemek mümkünsüzdür.

Fakat *Ekrem Beyefendi* hazretleri *Tevfik Fikret Bey*’e lisân-ı sitâyîşkârânenin ancak bu derecesini sarf edebilirdi; bundan ziyâdesine kendisiyle olan münâsebet-i üstâdânesi mâni olurdu.

Zîrâ Mekteb-i Sultânî mezûnlarından olan *Tevfik Fikret Bey*'in, *Ekrem Beyefendi* hazretlerinin tilâmize-i irfânından olduğunu herkes, daha sahîh tabîr ile bugünkü edebiyâtı takîb ve tetebbu' edenlerin kâffesi bilir. Bu cihetle, eğer üstâd-ı muhterem tilmîzinin mezâyâ-yı mevhûbe ve meksûbe-i edebiyesini hakîkatte lâyük oldukları derecede tayîne iltifât buyurmuş olsa idi bazı taannüt-perverânın sevk-i zarâfetgehine edâ ile: "Kendisine bir hisse-i hud-sitâyı çıkarmak için hocası şâkirdini âfâk-ı ittîrada îvâ edecek sahâb-ı ulviyyet bulamıyor!" tarzında sahif ve yâbis dendenâta başlamaları kaviyyen maznûn idi. İşte zann-ı gâlibe göre, buraları düşünülerek üstâd-ı mükerrrem beniyye-i kemâlât-ı tedrîsiyesi olan *Tevfik Bey* hakkında ancak: "Hünerverân-ı şubbân-ı üdebedân bir şâir-i zî-fazîlet diyebilmiş ve hünerverân-ı şubbân-ı üdebâ fevkinde olduğu müselleme-i hakâyik beyân olan mevki-i hakîkisini tecâhüle lüzûm görmüştür.

Filhakîka *Tevfik Bey*'i hâiz olduğu evsâfın vech-i hakîkisiyle kârîne tanıtmak için kendisini yalnız neşriyât-ı edîbânesiyle tanımış olan tavassutu lâzım idi ki kendisiyle aramızda rişte-i meslekdaşîden başka münâsebet olmaması ve âsârını on seneden ziyâde bir zamândan beri tanıdığım hâlde kendisini ancak tesâdüfen iki üç defa görmüş olmaklığım cihetiyle bu tavassuta bendeniz cüret-yâb oldum.

Hayır! *Tevfik Fikret Bey* "hünerverân-ı şubbân-ı üdebedân" biri değildir; O genç bir üstâd-ı edebdir. Evet! Genç bir üstâd-ı edebdir; zîrâ makbûl ve mütehassis bir tarz-ı nevîn-i edeb ihdâs etmiştir.

İhtimâl ki "*Mutavvel*"i, "*Muhtasar*"ı, okumamıştır; ihtimâl ki allâme *Taftazanî*'nin isminden başka bir şeyini bilmez; ihtimâl ki "tecnîs"ın "kinâye"nin, bilmem nenin envâ ve emsilesi hâtırında değildir; ihtimâl ki kendisine ıstîlâhât-ı edebiyeden olan "ilmâm", "igâre" kelimelerinin ne demek olduğu sorulsa müteaccib olup kalarak cevâb vermez[*]; bunlardan dolayı "üstâd-ı edeb" ve "kavâid-i belâgat muallimi" terkîblerini müterâdif addedenler nazarında ihtimâl ki bir üstâd-ı edeb sayılamaz.

Edebîyâtın âyine-i mahsûsât ve vicdâniyyât olduğu hakîkati eylevm müselleme olduğunu hiç kimsenin akabgîrligine râğbet etmeyerek matbûât-ı mahsûsa-i rûhiyesini, olduğu gibi, rûy-ı beyaz kırtasa aksettirmeğe muvaffak olan *Tevfik Fikret Bey*'e bir

[*] Bu ihtimâlâtı kaydederken *Tevfik Fikret Bey*'in bu mesele-i edebiyeye vukûfunu kaviyyen tahmîn ettiğimi işâretle lüzûm gördüm.

“müceddid-i edeb”, bir meslek-i edebî vâzı bir “üstâd” demekte tereddüd etmeyiz.

Ama denilecek imiş ki: “Âsâr-ı manzûmesinde bir çok zühâfat ve meselâ -sâdâ-yı ser- gibi haşviyyât-ı kabîha görülen ve âsâr-ı mensûresinde -yeni yeni âsâr-ı hüner meydâna getireceğim diye zahmetlere, müşkilâtlara girmek senin üstüne elzem idi?- cümlesindeki [123] “diye” ve “ne üstüne elzem idi” gibi lisân-ı âmiyâne meşhûd olan ve hele “senin ne üstüne”deki “üstüne” kelimesinin imlâsında yanılan bir zat.. “ömrün (عمرك)” ile “dün (دون)” kelimelerini mukaffâ addeden bir şâir asıl üstâd-ı edeb olabilir?”

Buna evvelâ kendisi cevâb veriyor; diyor ki: “Ne yapsın?.. Ona kâfiyeyi söze tatbîk etmek, sözü kâfiyeye tetbî’ ve talîk etmekten güç geliyor!”

Filhakîka cenâb-ı Hakk’ın şâir olmak üzere ibdâ buyurduğu bir mahlûk-ı mümtâz için en güzel vezin, sem’ cânında rehîn-i ihtizâz olan, âheng-i tabîat olduğundan yazdıklarını en büyük meziyeti o âhenk idi ve ezeliye mutâbakat iken kâfiye hâtırı için, def’-i zihâf için, bilmem ne için o meziyeti fedâ etmek elinden gelmez ve gelmemesi, edebiyât-ı hakîkiye müştâkîni için, şâyân-ı temsîl temennîdir. Nasıl şâyân-ı tenmenni olmasın ki “Hasta Çocuk” gibi muhallidât-ı edebiye ancak o sâyede pezîre-i vücûd olur. Bu nefis manzûmenin dibâ-yı mezâyâsı olan “tabîlik” öyle ufak tefek lafzî hücneleri değil, nekâyis-i kavâid-şikânenin en büyüklerini nazar-ı erbâb-ı zevkten ahfâya kâfidir. Böyle bir manzûme yazmak ne kadar güç olduğunu, soğuk düşürmemek şartıyla bir muhâverenin edâ-yı tabîisini muhafaza etmek ne kadar büyük bir mahâret-i şâirâneye tevekkuf ettiğini bu yolda tecrübe-i kalem ederek yazıklarını yırtıp yırtıp “Hasta Çocuk” manzûmesinin o tad ve kavâfi itibâriyle gösterdiği nevâkısı görmezler; ve hele:

-Bugün biraz daha rahattı çok şükür...

Ve

Bakın nabızları bî-çârenin nasıl vuruyor!

Ve

İlaçlarının da mı tesîri kalmamış acaba?

Mısralarındaki “şükür, nabız, ilaç” kelimelerinden iki evvelkine verilen harekât-ı zâide ile üçüncü kelimenin gösterdiği zihâf misillü şeyler o manzûmede o kadar güzel, o kadar tabîidir ki bunları nekâyis sırasında görmeğe hiç kimseler kıyamaz, tahmîn ederler.

* * *

Hasta Çocuk manzûmesinden böyle uzunca bahsediverişim söz bulmak husûsunda dūçâr-ı müşkîlât oluşumdan ileri gelmeyip ancak *Tevfik Fikret Bey*'in vaz' ettiği meslek-i cedîd-i edebîn o manzûme-i latife âdetâ bir proğramı olduğundan nâşidir.

İşte gerek o manzûmenin ve gerek genç üstâdın “musâhabe-i edebiye” nâmıyla pey-a-pey vermekte olduğu derslerin mutâlaasından müstefîd olacağı vechile bu meslek-i cedîd-i edebî nazarında “edebiyâtta gâye-i rûh” olmak üzere kabûl ederek sâliklerini “menâzır-ı hilkat ve tabiatın nefsi-nâtıklarına bahş ettiği tessürâtı hakikî ve tabîi bir sûrette elvâh tasvîrlere aksettirmeğe” teşvîk etmektedir.

Tevfik Fikret Bey meslekdaşlarına diyor ki:

“İfâdemizi rûhumuzun temeyyülât-ı bedâyi-i perestâne ve teheyycât-ı hakâyık-cûyânesine tatbîk eder, kalemimizi kalbimize rabt eylersek lisân-ı şiir ile ifâde-i merâm etmiş oluruz.”

İşte bunlar meslek-i cedîd-i edebîn manâya taalluk eden proğramıdır ki “şiir” nâmıyla *Tevfik Fikret Bey*'in “*Servet-i Fünûn*”da neşrettiği bedâyi-i edebiye, yani şimdiye kadar eş'âr-ı Osmâniye içinde görüp tanıdığımız âsâr fevkinde şeyler o proğramın numûneleridir.

Tevfik Bey'in açtığı meslek-i nevînin elfaza ait olan mukarrerâtı hakkında bir fikir almak için de 267 numarolu “*Servet-i Fünûn*” nüshasında münderic olan musâhabe-i edebiyesindeki fikra-i âtiyeyi dikkatle okumak kifâyet eder:

“Kavânîn-i fesâhatla vech-i telîfi bulunamayacak bir çok tagayyürât ve terekübât olur ki o tavr-ı beyâna göre nekâyısdan değil, bilakis fezâilden sayılır. Ezcümle -kâidesine bihakkin tatbîk edildiği hâlde- zayıf telîf ve ta'kid gibi fesâhatın katıyyen zecr ve men ettiği hücnelerden birini hâvî olduğuna hükmedilmek lâzım gelen bir söz lisân-ı şiire pek muvâfık ve müstahsen gelebilir; o kâidesizdir, fakat yanlış değildir; şâir onu sarf ve nahv yerine his ve rûhuna tâbi olarak söylemiştir.”

Bu ifâdeden hülâsa edilebilir ki *Tevfik Fikret Bey*'in meslek-i edebîsi meâniyi elfâza, hissiyâtı meâniye, kalbi kaleme âmir etmektedir. Böyle olduğuna nazaran bu yeni meslek yirmi, otuz sene evvelki edebiyâtının bilküllüye zıddı ve üstâd-ı muhterem Ekrem Beyefendi hazretlerinin pişvâlığı sâyesinde eşkâl-i âhiresine giren edebiyâtın daha samîmî bir tarzıdır.

Zâten bu meslek-i edebîni bânî-i evveli *Ekrem Beyefendi* hazretleri olup samîmî şiirler evvelâ müşârîlayh hazretlerinin âsâr-ı nefisinde görülmüş ve şiirlerin şübhesiz en lâyük şekli olan samîmiyet dâiresinde tanzîm neşâid hevesi o âsâr-ı nefisenin mutâlaasından sonra efkâr-ı şubbândan hâsıl olmuş ve fakat *Tevfik Bey* mütehallik olduğu istidâd-ı fevkalâde-i şâirâne sâyesinde bütün şubbân-ı üdebâ fevkinde mevki-i ihrâzına muvaffak olarak muhterem üstâdının ittisâ' ve incilâ-yı meslek-i edebîsini temîn eylemiştir.

* * *

Şu muvaffakiyet-i şâirâneyi ihrâz eden genç dâhi kimdir?.. Âsâr-ı şâirânesi kadar sevimli, mûnis, neziye't-tab, halûk, vazî, yaşı yirmi beşi geçmiş, fakat otuza varmamış bir esmer genç!.. Küçük siyah gözleri parlak, âheste hareket, gûyâ simâ-yı tahayyülde bir lem'a-i ber-güzîdeyi takîb eder gibidir; gözlerinden eşyâ-yı hâriciyeye in'itâf [124] eden hayât-ı nazariyede bir âvâregî-i manzûnâne vardır.

Sanâyi-i nefise hâricindeki musâhabât-ı fenniye veya havâiyeden pek hoşlanmadığı mervîdir; hele âfâkî muhabbetler esnâsında vaz'ında bir yorgunluk alâmeti görüldüğü şübhesizdir.

Musâhabe sanâyi-i nefiseye ve bâhusûs edebiyât ile resme taalluk ettiği zamân tavrı bütün bütün değişir: Birdenbire gözünde bir incilâ-yı mütekiyyizâne, inzârında bir şa'şaa-i intibâh lem'an eder; bir vecd ile, bir iştiyâk ile nazariyat-ı zâtiyesini serd etmeğe başlar.

Kalbî şâir, eli ressam olduğu gibi hançeresi de bir mûsikîşinâs-ı tabîidir: Her kelimeye, her cümleye layık olduğu âhenk vererek mülâhazât-ı şâirânesini şerh ederken o müntehib kelimelerin, o neziye cümlelerin meâli sem'a bir ihtirâz-ı âb-ı câri latîf gelir.

İşte âsârını kemâl-i hayretle okuduğumuz o genç, o muktedir üstâdın zâtı da budur.

Cenâb Şehâbeddin

(nr.268, s.122-124)

PAUL VERLAINE

Fransa şuarasından *Paul Verlaine* geçenlerde vefât etmiş ve tercüme-i hâli tafsîlen yazılacağı va'diyle resmi 256 numarolu nüshamıza konulmuş idi.

Paul Verlaine zamânımızda Fransa şuarâsının müştahirlerinden idi. Bu zâtın âsârı ne kadar şöhretini mûcib olmuş ise dağdağalı hayâtı, serseriyâne ömrü, hercâî meşrebi, lâkaydâne mesleği de şöhretine o kadar yardım etmiştir. Zâten -velev ki akıl ve zekâsıyla, velev ki meşreb ve mesleğiyle- tefarrud etmiş insânlardan bulunmasa idi; bazan nazarları kamaştırarak kadar parlak, bazan ihzân-ı kalbiyeye ve teessürât-ı derûniye sebep olacak kadar -hasta odasında yanan kandil gibi- sönük bir zekâ gösteren muvâzene-i akliyei yanına uğratmayan nevâirdan olmasaydı hâl ve şânı şâyân-ı zikr görülür mü idi?

Şâir nedir? Bu mahlûk-ı latîf, bizde hayli tarîfat ve tavsîfâta hedef olduğu hâlde mâhiyetine ve ter-nemât-ı rûh-nuvâzı olan “şiir” itirâzı celb etmeyecek bir tarîf el'ân bulunamamıştır.

Paul Verlaine'nin vefâtı üzerine *Emile Zola* [10] yazdığı makâlede şiiri şöyle tarîf etmek istemiş:

“Eğer şiir menbâi kalb olan bir nehr-i tabîi ise, eğer şiir bir mûsikî, bir avâze-i iştikâ, bir nidâ-yı meserret, bir binâ, bir tebessüm ise eğer şiir ağlayan, mesrûr olan günah işleyen, nâdim olan bir zavallı mahlûkun hayât-ı lâkaydânesine gösterdiği hevesât ve tahlilâtan ibâret ise “*Paul Verlaine*” şu asrın en büyük şâiridir.”

Paul Verlaine hakkında Fransa muharrirlerinden biri de şöyle söylüyor:

“Bu şâirin ahvâlini âkil bir zâtın hareketini tedkîk eder gibi tedkîk etmemelidir. Bu zâtın efkâr ve mutâlaatı herkesinkine benzemez. Ya onlardan ziyâde yahud eksiktir. Herkes gibi yazdığı eş'arda letâfet ve halâvet var, herkesin kendi daha güzel... Fakat bazı eş'ârındaki garâbetü'l-faz, serbestî-i kavâfi, meânî-i acîbe herkesin kalbinde bir his uyandırıyor. Kulağında bir âhenk hâsıl etmiyor. Kendi his ve hayâli elbette bu noktada herkesden başka idi... *Paul Verlaine* muvâzene-i akliyei sâhib bir insân olsaydı

Paul Verlaine olmaz, kendisine de zamânının en büyük şâiri denilmez idi.”

Fransa muharrirleri *Paul Verlaine*'nin vefâtı üzerine yazdıkları makâlatta bu şâiri -hayâtında bunun gibi serseri görüldüğü hâlde memâtında Fransa'nın en büyük şâirlerinden biri olduğuna âsârının delâletiyle kanâat hâsıl olmuş olan- "*François Villon*"a benzetiyorlar.

Bilmem ne der!... "*Paul Verlaine*"den bahs ederken bizim hâtırımıza da "*Mehmed Celâl*" Bey geliyor.

Paul Verlaine eyyâm-ı hayâtiyesini bir sahîfe içine sığdırmak mümkün değil. His ve fikri kabına sığmayan bu şâirin levha-i hayâtını şuraya nakş etmekten aciziz.

Bu şu'le-i zeka bu sene kânûn-ı sâninin sekizinde Paris'de müntefi oldu. 1844 senesi martının otuzunda "Meç" şehrinde tevellüd etmiştir.

Peder ve vâlidesinin yegâne semere-i hayâtı ve bilhâssa vâlidesi *Jully Rehe* (زولی رهه)'nin alâka-i hayâtiyesi idi. Bu vâlide oğluna ifrâd derecede muhabbet, şefkât göstermiş o fidan böyle musâmehekâr bir bahçıvanın feyz-i terbiyesiyle gelişi güzel büyümüştür. Çocuğun her türlü hevesâtına meydân veren ef'âl ve ihsâsâtını hiç bir tazyîk altına almayan o şefkâtli vâlidenin muâmele ve terbiye-i ibtidâiyesi tesîriyle zeki çocuk müddet-i hayâtında muvâzene-i akliyesini bulamamıştır.

Pederinin servetini mahv ederek vefâtı vâlidesiyle *Verlaine*'i ihtiyâc içinde bırakmıştır. Ana, oğul Paris'e gelmişler. *Verlaine* orada tahsîl etmiş; "1862"de edebiyâttan şehâdetnâme almış, uslu bir mektebli imiş.

Bir sigorta kumpanyasında, lakin şiire olan merâk ve hevesi başka şeylerle iştigâle meydân vermemiş. *François Coppee*, *Sully Prudhomme*, *Le Cont de Lisle* gibi zevâtın bizim musâhebeti dâhil olmuş...

Paul Verlaine 1870'de şiddetli bir muhabbetle sevdiği kızla izdivâc etmiş, bir müddet pek safâlı bir ömür sürmüş - İtirafnâme'sinde bunu kendi yazıyor- fakat aile kaydı altına girmeyen *Verlaine* bu bahtiyârlığı çabuk kaybetmiş. Zevcesiyle iftirâk eylemiş. Bundan sonra büsbütün serseriyanâ bir ömür geçirmeğe başlamış.

İngiltere'ye, Belçika'ya seyâhat etmiş, işrete ziyâdece inhimâk göstermiş, işretin tesîriyle bir kaç defa refikasına karşı tahavvür ve şiddet gösterip hatta bir iki defa hapiste mahkûm olmuştur.

Paul Verlaine'nin evâhir-i ömrü ihtiyâc ve zarûret içinde geçmiştir. Kader-i şinâsân ehîbbâsı bu zarûretin tehvîni için muâvenetten geri kalmamışlar.

Âsârı yirmi otuz cild teşkîl eder... Son günlerinde gâyet uslu bir çocuk gibi halîm ve mülâyım görünmüştür. İhtimâl hayâtının sona erdiğini anlamıştı. En son eseri “Ölüm” ser-nâmeli manzûmesidir.

M(ahmud) Sâdık

(nr.261 , s.9-10)

FRANÇOIS COPPEE
-Bir Hayât-ı Edebî-

Avrupa'da -şübhe yok ki delâil ve vesâitin kesretinden- az çok meziyyet-i mahsûsaya mâlik her şahıs hakkında hükmünü, ahlâkî, fennî, edebî tedkîkât ve sınıyyenin şehrah-ı terakkîde aldığı mesâfât kâbil-i tayîn ve tarîf değildir. Eski yeni her sâhib-i hünerin lehinde veya aleyhinde bir çok şeyler olmazsa mükemmel bir tercüme-i hâli vücûda getirilmiştir. Son zamânlarda bu cihete sarf edilen emeğin haddi hesâbı yoktur. Vâkıâ kesret-i matbûâtın, kesreti hâdimîn-i matbûâtın bu husûsdaki tesîri de kâbil-i inkâr değildir. Hergün o kadar gazeteye, risâleye yazı yetiştirilecek; yalnız ihtirâât-ı fikriye buna kâfi midir? Bir kaç para mukâbilinde okuyup bir tarafa -ekseriyetle süprüntülüğe- attığımız okkalarla kağıtlar dolmak, o reng-i siyah malûmu olmak için ne kadar nûr-ı nazar isrâf ediliyor.. Bir kere düşünülse akla durgunluk gelir! Fakat bu ihtiyâc, ne olursa, ifâ edileceği için gazeteciler bir çok vesâil-i teksîr-i sevâd arasında -hayâtları şâyân-ı tedkîk olan hâdimîn-i insâniyyetin etvâr-ı taayyüş ve tuğlalarına, fezâil-i ilmiyye veya sınıyye veya siyâsiyelerine, âsâr-ı fikriye ve kalbiyelerine dâir ayrı ayrı bâhisler açmayı, malûmâtlar vermeye- de bittabî unutmuyorlar; hidemât-ı neşriyelerini en müfidlerinden biri de şübhe yok ki bu oluyor.

İhtiyâcât-ı matbûât bu derecelere kadar tevsî' edemeyen yerlerde ise o nev' tedkîkât ve taharriyât bittabi daha maksûr olur; buna sûr-ı muâşeret akvâmında tesîr-i küllisi olduğu der-kârdır.

Bazı kavimlerin -belki de fart-ı hürmet ve mahviyyet netîcesi olarak- kendi meşâhiri hakkında dâire-i ıstıtlââtı pek mahdûd kalır. Hele Fransızlar için bu mutalaa hiç de vârid olamaz; onlar hemen her fırsattan bilistifâde memleketlerinin gerek mütekaddimîn ve gerek muasırın erbâb-ı kemâlâtından bahse pek meyyâldirler. Bir şâir veya muharririn son eseri, bir musavverin yeni bir levhası, bir feylesofun küçük bir nutku, bir mûsikîşinâsın latîf bir terânesi o mûsikîşinâsın, o feylesofun, o musavverin, o şâir veya muharririn -tercüme-i hâline varıncaya kadar- yeniden tedkîk ve tarîf ahvâl-i hayâtiyyesine meydân açar; bir çok sahîfeler sitâyişlerle, muâhezelerle doldurulur; mukâyeseler yapılır; hükümler verilir,

ziyâretler.. Mücâveyeler.. Musâhabeler.. Hâsılı bir çok tekellüfât-ı neşriye ki olsa olsa daha yeni isbât-ı liyâkat ve hüviyyet eden, sâha-i iştihâra ilk adımı atan erbâb-ı iktidâr hakkında yapılmaya lâyıktır. Fakat bu sâyede hem sahîfeler boş kalmamış, hem de erbâb-ı mutâlaanın hiç olmazsa bir kısmı için yeni bir zemîn istifâde ihzâr edilmiş olur.

Meselâ “*François Coppee*”nin son bir eserine dâir geçen de mutâlaa ettiğim bir makâlede o şâir-i şehîrin mâhiyyet-in kalemiyesi -güyâ bundan o zamâna kadar hiç bahs edilmemiş yahud şimdi o bahislerden hiç malûmâtı olmayanlara söyleniyormuş gibi- teşrîh ve tafsîl ediliyordu.

* * *

François Coppee... Bu nâmı “*Servet-i Fünûn*” mutâlîîn-i kirâmı içinde ilk defa olarak işitiyorum, diyecek bir zât yoktur zannederim: Ta ilk nüshalarımızda Fransa ricâl-i meşhûresinin resimleri birer birer tab’ olunduğu sırada bu büyük şâirin -düz uzun saçları, zâif ve tıraşlı çehresi, ince mütebessim dudakları, genişçe alını, dalgın nazarı, kesik ceketi, devrinin yakalığı ile bir muharrirden ziyâde bir aktöre benzeyen- tasvîri de basılmış ve müehhiran bir büyük romanı müdür ve sermuharririmiz tarafından tercüme olunarak “*Gençlik*” ünvânı altında gazetemize tefrîka edilmiş idi.

Coppee an-asıl Belçikalı olduğu halde Paris’de büyümüş orta halli bir memûrun oğludur. 1842’de Paris’de doğmuş; Sen-Lui Mektebi’ne devâm etmiş; fakat kendinin de taht-ı itirâfında olan haylazlığı yüzünden hurûc imtihanlarına muvaffak olamamıştır. Bugün şöhret-i edebîsi en yüksek tabakalarda dolaşan bu akademi azasının elinde bir edebiyât şehâdetnâmesi bile yoktur!.. Meşhûr “*Renan*” da bu husûsda *Coppee* ile hem-hâl imiş.

Coppee “*Le Reliquaire*” ismindeki ilk mecmûa-i eş’ârını yirmidört yaşında, yani 1866’da neşr etmiştir. Bir sene sonra basılan “*Les Intimites*” nâm eseri kendisine beyne’t-übedâ epeyce marûfiyyet kazandırdı. Üslûbundaki rikkat ve münakkahiyyet, eşkâl ve elvânındaki zâr-ı dikkati celb ediyor.. Artık genç şâirin bir istidad-ı fevkalâde-i üstâdâne ile meftûr olduğu herkes tarafından teslim ediliyor ve eserlerinin zuhûru -pek de belli olması arzu edilmeyen- bir tehalûkle bekleniyordu. İşte 1869’da intişâr eden “*Les Poèmes modernes*” şâir tarafından bu intizâra bir icâbet-i fiiliye demek idi. *Coppee* [264] zâtiyyet-i şâirânesinin en samîmî,

en rakik âsâriyle bu son şiirlerinde nümâyan oluyordu. Artık bu kalemden nasıl hizmetler beklenmek lâzım geleceği anlaşılıyordu: Günün birinde ortaya bir “*Les Humbles*” atılvireceğini tahmîn edenler az değildi.

“*Les Humbles*” sonra “*Le passant*”: *Coppee* artık trajediler, komediler yazmağa başlamıştı. Bir perdelik bir komedi olan “*Le Passant*” Odeon Tiyatrosu’na kabûl edilmek şerefine mazhar olarak o zamânın en meşhûr artisti *Matmazel Ağar* (,ا؁ا) ile *Sarah Bernard* tarafından fevkalâde bir muvaffakiyetle oynandı. *Coppee* eserini tab’ ettirdiği zamân baş tarafında *Matmazel Ağar*’la gâyet hürmetkârâne ile bir lisân ile beyân-ı teşekkürât etmiştir.

Bundan sonra ve birbirini müteakib küçük büyük onu mütecâviz trajedi, komedi yazmış ve nâsirlige 1880 senesinde sonra koyularak roman, kont, nouvel bir hayli âsâr-ı mensûre neşrelemiştir.

* * *

Mütevaggilîn-i edebce musaddak olduğu üzere âsâr-ı kalemiyeyi hâiz olan bir kısmı, avam, san’attan pek az anlar, pek az lezzet alır; belki de hiç anlamaz; hiç lezzet almaz, o ister ki okuduğu eser kendinin de idrâk ve iştirâk edebileceği umûmî bir takım efkâr ve hissiyâta mümkün mertebe yine lisâniyle tercümân olsun; müellif zevk-i nefâisperestisine kapılarak dolaştığı nâ-refte yollarda onu da arkasından sürüklemesin, yormasın.. Müşteri o değil mi? Kendisini yormayacak, üzmeyecek bir satıcı bulur, onunla alış veriş eder; sizin istiğnâ-yı san’at-fürûşânenizi çekmeğe ne mecbûriyeti var?..

Diğer kısım, o bunun gibi değil; bunun aksi. O yazdıklarınızı en dakik ve rakik hurdelerine, en serkeş nüktelerine varıncaya kadar anlar, san’atınızı, marifetinizi takdîr eder, takdîs eder; yalnız ne yazdığınızı, ne söylediğinizi teferrüs eyler; sizi bilir, sever; uzaktan dest-i gayretinizi tebrikârane sıkır; uzattığınız piyâle-i şiiri dökmeden, çatlatmadan, kırmadan -içinde bir katre kalmayıncaya kadar- sizin şerefinize tecerru eder, neşvedâr olur; rûhunuzu öyle dişlerinin arasında çiğnemez; en sapa yollarda, en yüksek tepelerde sizinle beraber dolaşır, bından zevk alır, bu kendisi için ihtiyâcât-ı hayâtiyedendir. O müşteri değil bir müşterek, bir refiktir. Fakat heyhât!.. Şu kısım erbâb-ı mutâlâa -eğer kitâblarınızın sâyesinde yaşıyorsanız- sizi aĝnâ edemez; o kadar az, o kadar seyrek; parmaklarımızla şöyle: Bir.. İki.. Üç.. beş.. diye sayabilirsiniz.

Şu mukaddimecikten, maksadım Fransa'da son zamânlarda alelumûm "âsâr-ı şiiriye"nin âdetâ müşterisiz kalmasındaki hikmeti mümkün mertebe îzâha yol bulmaktır. Efkâr-ı şâirâneye göre "asr-ı cemâd" tabîri pek ziyâde muvâfık şân-ı mâdiyyeti olan ondokuzuncu asrın tevaggulât ve terakkiyyât-ı fenniyesinde bu husûsdaki tesîrâtı inkâr olunamamakla beraber denilebilir ki şâirler kendilerini mevkî-i ehemmiyetten iskât etmişlerdir.

Muahhız-ı meşhûr "*Jules Lamaitre*" bir makâlesinde şöyle diyor:

-Hayır, hayır. Zannetmiyorum ki bugün şâirlerin âsârı okunuyor. Pek bahtiyâr olanların arasına bazı manzûmâtı ezberleniyor amma ezberlenmek başka, okunmak başka. Hakikat-i hâlde bunların hepsi okunmaya lâyıktır. İtikâdında da bulunmak.... Bir takım çocuklar -ki yarın üçüncü dereceden birer dava vekîli. Birer mukâvelât muharriri veya gazeteci olacaklardır- Biraz şeytana uyarak, biraz da hiss-i şâirâneye kapılarak [265] "gençlik şiirleri"ni, tabîi kendi hesâblarına, bastırıyorlar. En müstaidlerinin manzûmâtı içinde bazı parçalara, ekseriyetle asar-ı esâtizenin mâhirâne taklîdlerine tesâdüf olunuyor; fakat pek yakından bakmamalı, çünkü asıl maden kendilerinin malı olmadıktan başka bunu ne kadar tahlît ve tağşîş etmiş oldukları ilk nazarda görülür!... Böyle binlerce neşîde-fürûşân arasında hakîkî bedâyi-perverler on oniki kişiden ziyâde değildir; onları da şiirin zamânımızda lüzûmundan fazla incelmîş, husûsileşmiş bir san'at hâlinde bulunmasıdır...

Filhakîka eş'âr-ı hâzıradaki rikkat ve garâbetten bir hat bulabilmek için mutlaka âşînâ-yı san'at olmak lâzımdır. Bunun içindir ki âsâr-ı şiiriye kendisine şâirlerden başka rağbetkâr-ı hakîkî bulamıyor. Bir cebr meselesinin hallinden müntesibîn-i riyâziyyât için hâsıl olan zevki herkes duyabiliyor mu? Zâten umûmiyyet-ı dakâyik san'attan ürker, ona kendi kendine göreceği, dikkat ve külfetine muhtâc olmaksızın görüp anlayabileceği şeyleri göstermeli ki beğensin, alsın, okusun.

İşte *Coppee*'nin mazhariyeti: *Coppee* Fransız şuarâsının en çok okunanıdır; hâlbuki şiirleri ne avam pesendâne addedilebilecek kadar adi, ne de bilâ-dikkat ve külfet her fikre münkeşîf olacak derecede gavâmız-ı san'attan ârî ve sathîdir. Bilakis, eş'ârı umûmiyetle dakîk ve muntehîbtir. *Coppee*'nin bir takım incelikleri bir takım süsleri vardır ki san'at nokta-i nazarından hem-mesleklerinin pek çoğunda nâdir bulunur; sözlerindeki o seyelân-ı âhenk-i tabîi ise kimsede bulunmaz, sırf kendi mahsûsâtındandır.

Kuvve-i nazmiyenin şâirleri için ne kadar sihr-âmîz bir vâsıta-i muvaffakiyyet olduğunu anlamak istersiniz *Coppee*'nin bir eser-i manzûmunu dikkatle okuyun; bir şâir-i muktedir fikrinin derinliğini, hayâlinin parlaklığı, hissinin samîmiyeti ile temîn edemediği müessiriyyeti kuvve-i nazmiyesiyle nasıl istihsâl ediyor görürsünüz. “*Récit et élégies*”, “*Le reliquaire*” ve “*Les intimités*” bâhusûs bu son mecmûa bütün o yolda muvaffakiyyat ve mümteniât-ı nazmiye ile mâl-â-mâldır.

Bu mecmûaların hâvî olduğu neşâyidde öyle muntahîb tabîrlere, öyle zarîf tavr-ı ifâdelere, öyle revnakdâr öyle sevimli kâfiyelere tesâdüf edilir ki!... Bazan söze bir inkıtâ, bir inhirâf-ı ârız olarak şiir -fikrin meftûrâne hırâm-ı rakîkini takîb ile- iltizâmı, fakat tabîi bir batâet içinde yorgun yürür; bazan şûh ve işvekâr bir hayâlin arkasından neşve-mendâne seyirtir; fakat dâimâ emîn ve metîn adımlarla nokta-i muvaffakiyyete doğru ilerler. Hâsılı *Coppee*'nin âsâr-ı manzûmesi her türlü bedâyi ve serâir-i san'attan hakkıyla nasibedâr olmakla beraber gerek kendi muâsırı bulunan ve gerek kendinden evvel gelip gitmiş olan bir çok şuarânın eş'âr-ı dâhiyânesine müyesser olmamış bir mazhariyyet-i mahsûsadan müstefiddir: Şiirlerini herkes okur ve herkes mahzûz olarak.. İçinde kendi anlayacağı gibi bir nükteye, bir güzelliğe tesâdüf ederek seve seve okur. Fransa'da bir şâir-i sâhir varsa o da *François Coppee*'dir. Bu kudret-i inşaâd hakîkaten şâyân-ı hayrettir.

Jules Lemaitre: Fransa'nın asr-ı ahîr şuarâsı içinde ısmarlama olarak güzel şiir yazabilecek yalnız *François Coppee*'yi buluyor ve diyor ki:

-Bu iktidârı ehemmiyetsiz görmek, kolay zannetmek büyük hamâkat ve hodbînliktir.... *Mösyö François Coppee* kadar kendi âsârıyla râbitası az olan, onları bir kuyumcu gibi işleyerek meydâna getiren şâir az bulunursa da bu hâl, istediği zamân, gönüllere tesîr edecek şiirler yazmasına mâni değildir..... *Mösyö Coppee* için “sühân-perdâzânemiz en mâhiri addolunabilir, denildiği zamân, bu az bir medh olmakla beraber kendisinin görmekte revâ olamaz; o sîmâ-yı rakîk başka bir takım hutût ve melâmih daha vardır ki onlar irâe edilmedikçe tasvîri ikmâl edilmiş sayılmaz.

Bu hutût ve melâmih hangileridir? Münekkid-i [266] şehîrin kavlince *Coppee* hassâs, marîz bir Parisli, bir Paris çocuğu olduğu için memleketin halkını pek iyi anlar ve pek sever; husûsiyle daha küçük yaşında bir takım ince ve latîf teessürler ıztırâblar çekmeğe alışmış, onlarla perverde olmuş, kendisinin dehâet derecesindeki hünerverliği işte bu sâyede vücûd bulmuştur. Hatta dikkat edilse bu

hünerverlik o hassâsiyyet-i refikanın eşkâl-i maneviyesinden biridir, nitekim “*Les Humbles*”, “*Contes en vers*”, “*Le Cahier rouge*” nâmındaki aksâm-ı külliyyâtı da baştan yine o hassâsiyyetin âsâr-ı bedîasından başka şeyler değildir.

Coppee'nin şiirlerinde üçüncü, teshîr edici daha bir takım havâs vardır ki nereden çıktığı, nasıl hâsıl olduğu anlaşılammakla beraber tarîfi de kâbil değildir. Bunlar, mümkün olsa da, birer misâl ile irae ve tavnîh edilse; fakat hangi biri?...

* * *

Bu şâir-i sâhirin şâyân-ı muâheze görünen bir hâli varsa o da kudret-i harikulâde-i inşâdına güvenerek bazan mensûr yazılması lâzım gelen şeyleri de nazm çerçevesine sokmağa çalışmasıdır. O yoldaki eserlerini mutâlaa edenlerin yegâne hazzı bu muhâli nasıl bir mahâretle mümkünât sırasına getirmeğe muvaffak olduğunu görmekten ibâret kalıyor.

Bir de tasvîrleri arasına sarf-ı sathîyyâta, âdetâ baraka ve eşyâ yığıntısına mütehassir gibi görünüyor da insâna mahûd oyuncak çiftlik, köy, mandıra takımlarını hatırlatıyor, fakat bu oyuncakların arasından ekseriyâ o kadar hakikî bir bûy-ı hayât intişâr eder ki hissedilmemek, sevilmemek mümkün olamaz.

Coppee'nin son eseri “*Le coupable*” isminde bir romandır. Meşhûr olan küçük hayâllerinden hemen hemen hepsi bir muktedir kalem tarafından lisânımıza tercüme olunarak vaktiyle “*Tercümân-ı Hakikat*”ta neşredilmiş idi. Kendisinin şübhesiz, vukûfu olmadığı gibi bizim de ihtimâl ki, haberimiz olmayarak âsârından ve husûsiyle şiirlerinden ettiğimiz istifâdelere karşılık olmak üzere *Mösyö Coppee* hakkında böyle bir iki sûtûn yazı yazılması kârîin-i kirâm lüzûmsuz addetmezler ümîdindeyim.

Kadrî
[Mahmud Sâdık]

(nr.303, s.263-266)

MARCEL PREVOST

Geçen nüshalarımızın birinde enzâr-ı kârîin-i kirâma tasvîrini arz ettiğimiz bu Fransız edîbi hakkında toplayabildiğimiz bazı malûmâtı ki -va'd ve ikâmızı incâzen- bir veche âfî îrâd eyliyoruz:

Marcel Prevost "Ecole Polictique"den yetişmiştir. Oraya gelinceye kadar uğradığı mekâtibin cümlesinde bir sayt-ı zekâ ve istidâd-ı fevkalâde bırakarak o mektebde de kemâl-i muvaffakiyetle ikmâl-i tahsîl ettikten sonra memûren şimâl eyâletinin birine îzâm olunmuş ve işte orada muzlim ve bârid bir beldenin kelâl ve melâl arasında kendini tahrîr ve telif ile oyalayabileceğini teemmül ederek hemen işe başlayıp "*Le Scorpion*" nâmında bir roman vücûda getirmiştir.

Bu ilk telîfin her türlü ümîd ve intizâr fevkinde mazhar olduğu hüsn-i kabûl sâhibini bilâ-ihdiyâr muharrirliğe sevk ve teslîk etti. Genç mühendis mesleğine duhûlüyle beraber heykel-i ikbâl istikbâline bir kürsü-i metîn hazırlandığını görerek o şevk ile çalışmağa koyulduğundan en mühim evrâk-ı havâdisde sık sık eserleri görülüyordu.

"*Le Scorpion*" *Figaro* gazetesinde tefrika edildikten sonra "Lumer (لومر) Kütübhânesi tarafından kitâb şeklinde de tab' ve neşrolunduğu zamân (1887) gerek müellif ve gerek nâşir hiç me'mûl etmedikleri bir hâl önünde bulundular: Âlem-i neşriyâta mevki-i mahsûs ihrâz etmiş müelliflerin ancak beşinci, altıncı eserlerine nasîb olabilen bir sürüm, az zamân içinde romanın birinci tab' nüshalarına bir tane bırakmamış idi. O günden itibaren *Marcel Prevost* nâmı herkesin ve husûsiyle erbâb-ı kalemin nazar-ı dikkat ve itibârını celb etmeğe başladı. Mühendis edîb tanınmış idi. Kunt, nouvel gibi yazdığı ufak tefek şeyler okunuyor, takdîr olunuyor, hatta aranıyordu.

Kendisinin kudret ve nezâhet-i kalemiyesine *Figaro*'nun muâvenet-i neşriyât-perverânesi de muntazam olarak eserleri umûm halk ve kadınlar arasında pek çok tarafdâr bulduğu için artık durmağa zamân yoktu. Muvaffakiyet en büyük müşevvik, en büyük sâik, en büyük mücebberdir! Her müellif gibi *Prevost* da bu hakîkatten -şübhe yok ki- gâfil değildi. "*Le Scorpion*"un

intişârından biraz sonra “*Chonchette*” ve 1889’da dahi “*Mademoiselle Jaufre*” nâmında iki romanı neşrolundu. Bunlar da erbâb-ı mutâlaa tarafından telakkî edildi.

Mamâfih *Prevost* istediği ve lâıyk olduğu mevki-i edebiyi henüz ihrâz etmemiş idi. Ta 1891 senesine kadar -âsârı lezzet ve dikkkâtle okunur- şöhretli bir muharrir derecesinde kaldı. “*Les confessions d’un amant*” ünvâniyle ve “roman ve romanesk” hakkında mutâlaât-ı ciddiye ve mühimmeyi hâvî mukaddemesi bir makâle ile o sene intişâr eden bir iki romanı -ki ehemmi-i âsâr-ı mevcûdesidir- kendisini derece-i hakîkiyesine esâd etti. *Prevost* bugün memleketin en ileri gelen üdebâsından addolunmakta ve başlı başına bir mevki işgâl etmektedir.

“*Les confessions d’un amant*” haddizâtında bir eser olmakla beraber vakit ve saatine de tesâdüf etmiş, yani naturalizm mesleğinin sükût etmek üzere bulunduğu ve *Paul Bourgét* mektebinin daha tamamıyla tekarrür ve teessüs etmediği bir zamânda ortaya çıkmış olduğundan birdenbire fevkâlade bir şöhret itibâr kazanıyormuş, müellifine de akran mesleği arasında el’ân muhâfaza ettiği makâm-ı mümtâzı kazandırmıştır.

Bir şöhret-i nev-zuhûr-ı muâriz ve müehazasız kalamamak tabîi olduğu cihetle *Prevost* bu mevkiyle, bu itibâriyle beraber yine karşısında -iktidârını hakkıyla teslim, mesleğini tamamıyla kabûl ettiremediği- bir çok muhâlifin görüyordu. Müahhıran yazdığı “*Les lettres de femmes*” ve “*Les nouvelles lettres de femmes*” ünvânlı hikâyeleri şöhretini bir derece daha takviye etti. Bunları takîb eden “*l’automme d’une femme [139] les demivierges*” ise o şöhreti son mertebeye îsâl eyledi.

Marcel Prevost iki sene evvel Legion d’Haneur nişânını ihrâz etmiş ve liyâkat-ı edebiyesi hükûmeti tarafından da bu sûretle tasdik-i resmî altına alınmıştır.

* * *

Her sâhib-i kalem gibi *Prevost* da tecrübe-i tabîata bittabi şiirle başlamış ise de âsâr-ı manzûmesi matbû ve münteşir değildir. Hikâyelerini mutâlaa edenler, bunların kendisine temîn ettiği şan ve şöhretin esbâbını daha ilk sahîfelerde müşâhedeye başlarlar. *Prevost* başkalarının pek ağır yanlışlıklara düşebileceği noktalarda sehârâne bir çire-desti ile ihrâz-ı muvaffakiyet eder. latîf bir lisân-ı beyân vardır ki bunu efkâr ve mutâlaât-ı ceyyidesinin tasvîr ve teblîğinde pek nâzikâne ve hünerverâne istimâl eyler. Kalemi

kuvvetli, karîhası vâsi, fikri parlak, hissi rakîk, hükümleri katî, ifâdesi ise musanna olmakla beraber tabîidir.

Kendisi esâsen idealist olduğunu “*Les confessions d’un amant*”ın mukaddimesinde zımnen itirâf eyliyor. Eserlerinde ekseriyâ ahlâka âid bir şey bulunur; fakat bunu ders verir gibi şedîd ve haşîn bir edâ ile telkîn etmediği için kârilerine ve husûsiyle kârielerine seve seve telakkî ve kabûl ettirirler.

Prevost mantığı hayâl ile mezc edenlerin en mahîr ve muktedirlerindedir. En sonra tab’ edilen romanları “*Notre compagne*” ile “*Moulin de Nazareth*”dir. Arada “*Cousi Lavra*” isminde bir kitâb daha neşreylemiş idi. Yine kendi romanlarından istihrâc ettiği bir iki tiyatro piyesi ile genç edîb -san’at-ı tahrîrin bu kısmında da- emsâlinden aşağı kalmayacağını isbât etmiştir.

T(evfik) F(ikret)

(nr. 269, s.138-139)

UŞŞAKİZÂDE HÂLİD ZİYÂ BEY

Hâlid Ziyâ Bey o muharrirlerdendir ki bir makâlenin zîrinde imzaları görüldüğü gibi insânın kalbine derhâl güzel bir şey okuyacağım diye itminân gelir. Nâzik muharrir eserlerini pek müdekkikâne pek vâkıfane yazar; yazdıklarını seve seve okutur; Erbâb-ı mutâlaa kaleminin teşrîh-i ahvâl-i rûhiyedeki mahâretine dâimâ hayrân kalır.

Hâlid Ziyâ Bey hizmet-i tahrîre İzmir'in "*Hizmet*" gazetesiyile dâhil olmuşlar idi. "*Hizmet*"te pek güzel eserler neşrettikleri gibi ayrıca kitâb ekinde dahi bir hayli hikâyeler yazmışlardır. Bunlar meyânında "*Nemîde*" ile "*Ferdî ve Şürekâst*" hakikaten muharririn tedkikât-ı rûhiyedeki iktidâr-ı fevkalâdesini isbât için iki bürhân-ı mükemmeldir. *Servet-i Fünûn Hâlid Ziyâ Bey*'in bir çok makâlât-ı nefisesini nazargâh-ı mutâlîin-i kirâma vaz' etmiş idi; bu gün de "*Mât ve Siyah*"ın neşrine muvaffâkiyetle iftihâr eyliyor.

* * *

Hâlid Ziyâ nâmı yâd olununca iki hâtıra zihnime tebâdür eyler: Birisi bundan onbeş sene akdem ben daha mekteb şâkirdi iken, o zamânın seyrân-ı neşriyâtı meyânında zuhûr etmiş ve bir kaç nüsha sonra ufk-ı matbûattan kaybolmuş olan "*Nevrûz*" risâlesine, ikincisi bilmuhâbere, çoktan beri akd-i meveddet eylediğimiz nazik arkadaşımızla dört sene evvel matbua-i âcizânemde vukûa gelen ilk mülâkâtımıza mütealliktir.

"*Nevrûz*" risâlesi beni hayât-ı neşriyemde en ziyâde meşgûl etmiş olan şeylerden biridir. O zamânlar heves-i matbûât bende yeni hâsil olmuştu; Türkçe intişâr eden âsâr-ı cedîdeyi fart-ı merakla okuyor, hiç birini gözden kaçırmıyordum. Fransızcayı anlamağa da başlamış olduğum için âsâr-ı garbiye meyânında fevkalâde şöhret peydâ etmiş olan "*Demirhâne Müdürü*"nü mutâlaa ediyordum; *Hâlid Ziyâ Bey* tarafından bu romanın tercüme olunarak "*Nevrûz*"da neşre başlanması beni pek sevindirmiş ve "*Nevrûz*"u nazarımda a'la etmiş idi. Hâlbuki o romanın tercüme ve ikmâli bilâhire bu muharrir-i âcize nasîb oldu. *Hâlid Ziyâ Bey* ise *Demirhâne Müdürü* muharririni hayâlî müellifler sırasına idhâl ederek ehemmiyetten dûr tutmuş ve nazar-ı dikkatini "Hakikiyyûn" mesleğine sâlik müelliflerin âsârına sevk ve nasbetmiş idi. İşte "*Mât*

ve *Siyah*” bu meslek-i hakikat dâiresinde yazılmış bir milli romandır. “*Mâî ve Siyah*” hakkında birâder-i vicdânımızın yazdığı bir tezkireciği bir veche âfî aynen derc eyliyorum. Bunu genç üstâdın hatt-ı destiyle hak ettirerek neşr edemediğime pek müteesifim.

Refik-i muhterem *İhsân Bey*,

“Cilvegâh-ı nefâis âsâr olan risâlede hikâyeme nasıl yer tahsîs ediyorsun anlayamıyorum! *Üstâd Ekrem*’in cenâh-ı neyyir dehâsından iki necm-i pertev-bârgibi parıldayan *Fikret* ve *Şehâb*’ın yanında korkarım ki *Hâlid Ziyâ Bey* sönük, münevver mâî bir zemîn üzerinde pek siyah kalsın.”

fi 27 Nisan sene 312

Hâlid Ziyâ

Uşşakizâde Hâlid Ziyâ Bey 1284 sene-i hicriyesinde Dersaâdet’te tevellüd etmiştir. Fâtih Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyesinden çıkarak 1296’da İzmir’e gitmiş ve orada Avusturyalı rahiblerin mektebinde ikmâl-i tahsîl eylemiştir. Mektebden çıktıktan sonra müctemian Bank-ı Osmânî muhâsibliğinde, “*Hizmet*” cerîdesi muharrirliğinde, Mekteb-i İdâdî Fransızca ve Türkçe edebiyât muallimliklerinde ve son defa olarak vilâyet musâlih-i ecnebiye baş kitâbetinde bulunmuştur. Üç seneden beri Dersaâdet’te Reji İnhisâr-ı Duhan İdâre-i Merkeziyesi Tercüme ve Muhârebât-ı Türkiye kalemi müdürüdür.

Dersaâdet’e avdetinden sonra başlıca hiç bir eser vücûda getirmemiş olup bugünden itibâren neşrine başladığımız eseri İstanbul’da ilk mahsûl-hâme-i iktidârdır.

[*Ahmed İhsân TOKGÖZ*]

(nr.273, s.205)

ŞEMSEDDİN SÂMÎ BEY

Âsâr-ı cesîme-i ciddiyelerine ilâveten Ş. Sâmî Beyefendi hazretleri “*Kâmûs-ı Arabî*”nin birinci formasını neşreyledikleri gün bu fazl-ı muhteremi “*Servet-i Fünûn*” kârihlerine daha samîmî, daha husûsî bir sûrette tanıtmak karârını vermiştik. İdarehânemizde bir taraftan *Kâmûs-ı Arabî*’nin mukaddimesini okuyor, diğerk taraftan şu arzumuza nasıl muvaffak olacağımızı düşünüyorduk; zîrâ *Sâmî Bey* içimizde sûret-i husûsiyede tanımak şerefine mazhâr olan yok idi, nihâyet doğrudan doğruya bir tezkire ile müsâadelerini istirhama karâr verdik. Bu yaz intihâb ettiğim sayfaya -kendilerine karşı uzaktan amîk bir hiss-i ihtirâm ve muhabbet beslediğim-muharrir-i zî-iktidâra beni komşu etmiş olduğu için yazdığım istirhamnâme yi bir helecân-ı latîf ile huzûr-ı üstâda gönderdim; bir veche âtî aynen derc ettiğim cevâb-ı mültefitâne ile bu nüshamızı cidden tezyîn eden resimler o mürâcaat-ı âcizânemin mahsûl-i kıymetdârıdır:

“Zât-ı âli-i edebiyânelerinin edebiyât-ı milliyemizin terakkîsine olan hıdemât ve alelhusûs nefâset-tabın hatmize dahi tatbikiyle zevk-i selîm ashâbiyçün lezzet ve arzû ile ele alınıp okunacak ve bihakkin istifâde olunacak ketb ü risâil neşrine muvaffakiyyet-i hakîkiyeleri bendenizi öteden beri muarefe-i âlilerine cidden arzu-keş etmiş olduğundan bir vesîle ve bahâneye muntazır iken bu akşam bir nimet-i gayr-ı müterekkibe olarak yed-i iftihârıma vâsil olan tezkire-i tahrîrâneleri nihâyet derecede mahdûdiyyet ve mesrûriyyetimizi mûcib olmuştur. Bendenizi tenezzülen muharrirîn-i Osmâniye zümresine dâhil edip kendileriyle nâm ve eşkâl ve tasvîrleri ehl-i mutâlaanın malı olan üdebâ-yı milliyeden ad buyurmak isteyerek bu bâbda rızâ-yı bendegâneme hâcet bırakmaksızın şahıs ve yazıhâne kütübhâne-i âcizânemin resmini almak arzu buyurmuş olduğunuzdan bu teveccühe nekâyis-i pûşânelerine karşı aczimi ve böyle bir lutûfa adem-i istihkâkımı müdâfaaya cür’et edemeyeceğim. Lakin heyhât! Bendehânede tersîme şâyân bir hâle tesâdüf edilmeyecek, pek pejmürde ve gayr-ı muntazam bir hâl-i perîşânı müşâhade buyurulacaktır. Bunu da bir medâr-ı iftihâr addeceğim adamlar bulunabilirse de bendeniz hiç bir vakit perîşânlığı intizâm ve mükemmeliyete tercih edemeyeceğimden netîce-i teseyyüb ve meskenet olan bu hâl ile

iftihâr edemem. Lakin herhâlde resmin en mükemmeli mersûmu olduğu gibi tasvîr edeni olacağında şübhe olmadığından bu âciz-i kem-bidâanın tersîme şâyeste bir hâli var ise o da teseyyüb ve meskeneti olduğu erbâb-ı mutalliânın ma'lûmu olursa bir hakikat meydâna çıkmış olmaz mı? Bendeniz için asıl câlib-i fahr ve teşekkür zât-ı âlî-i edibâneleriyle kesb-i muârefeye nâiliyetim olup emr-i âlileri üzere yarın saat üçte veya her ne saatte arzu buyurulursa teşriflerine muntazırım bâkî teveccühât-ı fuâdiyelerinin bekâsiyle hatm-ı güftâr eylerim efendim.”

Sâmî

fi 26 Zilkade sene 1313

* * *

Temîn ederim ki bu tezkîreyi dest-i iftihâra aldığım zamân hâsıl ettiğim mesrûriyyet-i meserrâneyi hiç bir zamân unutamaycağım. Zîrâ bu tezkîrede hayât-ı tahrîrâne ve sa'yânelerini irâe edecek resimlerle gazetemizin tezeyyününe müsaade eylemekle beraber bir çok iltifât-ı üstâdâne de sarf etmişlerdi; derece-i iktidâr ve mevkuamızı pekâlâ tayîn edenlerden olduğumuz için sırf eser-i teşvîk ve terğîb olarak kalem-i nezâketlerinden çıkan kelimât-ı mültefitâne -cevâbnâme-i fâzılânelerine el sürmek haddimiz olmadığı için- aynen derc-i sûtûn mefhâret kılınmıştır.

Cevâbnâmeye dest-res olduğum gün, hayrân-ı âsâr-ı ciddiye-i ilmiyeleri olduğumuz muharrir-i yegânenin -Evet, *Sâmî Beyefendi* hazretleri muharrirîn-i Osmâniye meyânında ciddiyet ve ehemmiyet-i âsâr ile hakîkaten yegânedir- bir kaç saat sonra şeref-i mülâkâtına, o âsârın mevki-i husûle geldiği hücre-i fazılâneyi müşâhedeye muvaffak olacağımı düşündükçe son derecede seviniyordum. Fotoğrafya makinesini büyük bir itinâ ile hazırladım, camları taktım, o günü tam saat üç idi ki sokağa çıktım. Bir kaç dakika sonra ikâmetgâh-ı üstâdın önünde bulunuyorduk; mesrûriyetten mi, yoksa fart-ı hürmetten mi, helecânım ziyâde idi.

Beni vâsi' bir odaya idhâl ettiler. Henüz etrâfıma bir göz gezdirmemiş idim ki *Sâmî Beyefendi* hazretleri bir ciddiyet-i fevkalâde ile mümezzic tebessüm-i mültefitâne ile içeri girdiler; ben de kemâl-i iştiyâk ve hürmet ile ellerinden öptüm. Sordular ki

- *Ahmed İhsân Bey* zât-ı âlîiniz misiniz?

- Evet kulunuzum.

- Âlem-i matbûâtta kadem ü hizmetinize bakarak ben sizi daha mütebeyyin tasavvur eyliyordum; görüştüğümüze pek memnûn oldum.

* * *

Dâhil olduğumuz hânenin manzara-i dâhiliyesiyle bir aralık meşgûl olmuş olan nazarım şimdi hazret-i üstâdın çehre-i melîhini yakînden müstağrakâne temâşâyâ dalmış idi. Hakikat-i hâlde *Sâmî Beyefendi* hazretlerinde görülen melâhat-ı vechiye az bulunur. Henüz ihtiyâr denemeyecek birisinde buldukları hâlde mesâî-i dâimelerinin sevkiyle bembeyaz kesilmiş olan saçların nîm setrettiği başları, nasıl bir dimâğ-ı faâl ve cesîmi ihtivâ ettiğini yek-nazarda anlatıyor; kezâlik benim beyaz olan lehye-i latîfe gâyet parlak bir çift gözle tezeyyün eden çehrelerine o kadar yaklaşıyor ki tarif edilemez. Sözü gâyet metânet ve ciddiyet ile sarf [227] eyliyor idi. Buna üstâd-ı muhteremin nezâket-i fevkalâdelerini ilâve etmek şartıyla resimlerimize dahi atf-ı nigâh ile ikmâl-i malûmât eylerseniz muharrir-i âcize nasib olan şeref-i mülâkâtı hayalhânenizde tecessüm ettirebilirsiniz.

Temâşâ-yı müstağrakânaden kendimi bilmecbûriye ayırıp bunca âsâr-ı ciddiyelerine tecelligâh olan kütübhâne ve yazıhânelerine gitmek üzere odadan çıktık. Kütübhânenin vaziyet ve şekli fotoğraf almağa müsâid olmadığına pek müteessif oldum. Üç büyük camekâna mutenâ bir perîşânlık ile yerleştirilmiş kitâbların şekli beher cildin belki bir kaçar yüz defa dest-i mutâlaadan geçmiş olduğunu lisân-ı hâl ile anlatıyor idi.

Yazıhâneye girdik; hazret-i üstâdı o sabah yarım bıraktıkları bir müsveddenin önüne, masanın üstünde açmış oldukları otuzu mütecâviz ketb-i tedkik ve tettebbuun arasına oturdum. Çıkan resmi birinci sahîfemizde temâşâ eyliyorsunuz.

Diğer resmimiz müşâriileyhin bir fotoğraflarıdır ki sûret-i husûsiyede tarafımızdan alınmıştır.

Üçüncü resim muharrir-i fâzılın Erenköyü'nde Caddebostan iskelesine karîb ve Bağdâd tarîk-i kadîmi üzerinde kâin-i ikâmetgâhlarını arz eyliyor. Bunun bir ehemmiyeti de hîn-i inşâsında vazîfe-i mimâriyenin Sâmî Beyefendi hazretleri tarafından îfâ kılıkmış olmasıdır. Filhakîka binânın mimârlığını kâmilen kendileri îfâ etmişler, planlarını resmeylemişler ve ona göre yaptırmışlardır.

* * *

Üstâd-ı fazîletkârın dest-i muhtereminden bir daha öptükten sonra arz-ı vedâ eyledik, sokağa çıktık; yolda âsâr-ı âliyelerini sayıyorduk. Tabîî olarak evvelâ Fransızca'dan Türkçe'ye ve Türkçe'den Fransızca'ya kâmûsları zikr eyledik ki on onbeş seneyi mütecâviz müddet zarfında mekâtib-i umûmiyemizin rahle-i tadrîsinde bulunmuş, yahud sûret-i husûsiyede arzû-yı tahsîl etmiş olanların kâffesi bu eserden dâimâ istiâne edegelmiştir. Bundan sonra târîh-i intişâr sırasıyla ikinci, fakat ehemmiyet nokta-i nazarından birinci derecede olmak üzere "*Kâmûsu'l-Alâm*"ı yâd edildik ki hitâmı kuvve-i kurbîyeye gelmiş olan bu eser-i mühîm hakîkaten bir kütübhâne-i irfân ve marifettir. Ahîran neşrine himmet buyurdıkları "*Kâmûs-ı Arabî*" ise ketb-i kadîme-i lügâtin istimâlindeki suûbeti izâle ile beraber kemâlini daha münakkah tarîf ve izâh ettiğinden bir büyük noksanı ikmâl eyliyor. Zikr ü tedkiki ayrıca bir makâle tahrîrine lüzûm gösteren neşriyât-ı edibâne ve hakîmânelerine bir zamîme-i kıymetdâr olan bu son eserlerinden dolayı *Sâmî Beyefendi* hazretlerine kemâl-i ihtirâmla takdîm-i tebrîkât ve hakkımızda lutfen irâe buyurdıkları iltifât ve teveccühâta karşı muktedirâne beyân-ı teşekkürât eyleriz.

* * *

Âtîdeki satırlar müşârileyh kendi kalemleriyle yazılmış olan tercüme-i hâllerinden hülâsa edilmiştir:

1266 sene-i hicriyesi recebinin yirmiikinci ve 1750 sene-i milâdiyesinin haziranının birinci günü Arnavutluk'ta Yanya vilâyetinin Ergürü sancağına tâbi Permedi kazasında Dağlı nâhiyesinin merkezi olan Fraşer karyesinde dünyaya geldim. Dokuz yaşta iken pederim ve iki sene sonra vâlidem vefât etti. Köyde mekteb-i ibtidâî derslerini gördükten sonra peder yerine geçen büyük birâderimiz tarafından mahzâ tahsîlimiz için 1281'de Yanya'ya nakl-i hâne olarak orada husûsî muallimlerden Arabî ve Fârisî dersleri görmekte beraber elyevm maârif nezâret-i celîlesinde encümen ve teftîş muâyene reisi bulunan büyük birâderim *Nâim Bey*'le beraber şehri mezkûrda Zusmiya ismiyle marûf Rum mektebine devâmla mekteb-i mezkûrun sekiz seneden ibâret olan müddet-i tahsîliyesini yedi senede bilâ-ikmâl Rumca ve Yunan-ı Kadîm ve Fransız ve İtalyan lisânları ve coğrafya ve târîh ile ulûm-ı riyâziye ve heyet ü hikmet ve kimya ve târîh-i tabîî ve teşrîh gibi mekteb-i mezkûrda sûret-i mükemmelede okutturulan fûnûnı tahsîl

ve Fransız lisânını ayrıca husûsî muallimden dahi talîm eyledim. Mekteb-i mezkûrdan bâ-şehâdetnâme çıktıktan sonra biraz vakit vilâyet mektûbî kalemine devâm edip 1288 târîhinde Dersâadet'e gelerek matbûât kalemine devâm etmeğe başladım. Bu aralık bazı neşrini tensîb etmediğim muhtasar bir târîh-i umûmî ile bir cildini neşretmiş olduğum Fransa'nın mücmel bir târîhini Fransızca'dan tercüme ettiğim gibi "*Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*" ünvânıyla millî bir roman dahi yazdım. O vakit Türkçe'nin aile-i lisânı denilen cihetine henüz vâkıf olmadığım hikâye-i mezkûrenin ibâresinden münfehîm olur. Tercüme ve tahrîrde kesb-i mumârese için bir aralık "*Hadîka*" ismiyle neşrolunan gazetede bulundum. Bu gazetenin lağvından sonra yine matbûât kalemine devâmla beraber 1290'da "*İhtiyâr Onbaşı*" ünvânıyla bir fâciâ ve "*Galata*" ismiyle mütehavvir bir hikâye kitâbı tercüme ve ikisini de neşrettim. Mukaddemce "*Sührab*" ünvânlı *Şehnâme*'den me'huz bir hâile tertîb etmiş isem de sûret-i tertîbi tiyatro usûl-i şerâitine muvaffak olmadığından neşr ve icrâsından vaz geçilmiştir. O sırada Trablusgarb'dan vilâyet gazetesi-çün bir muharrir taleb olunmakla matbûât idâresinin tensîbi üzerine oraya tayîn olundum ve 1291'de Yanya'ya uğrayarak Kurfe (قورفه), Perendisi (پربنديسى), Napoli, Missine ve Malta tarîkiyle Trablus'a gittim. Bu münâsebetle Avrupa'nın bir çoğunu olsun gördüm. Bir sene Trablusgarb'da ikâmetten sonra İstanbul'a avdet ettim. Şu bir iki yıl zarfında dört tiyatro yazmışım. Bir müddet bazı gazetelerde muharrirlik ettikten sonra kendi başıma "*Sabah*" gazetesini (birinci teessüsünde) iltizâm edip hemen birinci olarak memleketimizde on paraya gazete neşrettim. Bu gazete bir seneye karîb müddet devâm etmiştir. 93'de Cezâyir bahr-i sefid vâliliğine nasb olunan *Suva Paşa*'nın mühürdârlığı memûriyetiyle Rodos'a azîmet ederek beş ay orada kaldıktan sonra bilâ-istifâ bir ay sıla Yanya'ya gidip muhârebe zamânında orada *Abidin Paşa* hazretlerinin taht-ı riyâsetinde teşekkül etmiş olan sevkîyyât-ı askeriye komisyonunun bir kaç ay başkatibliğini îfâ ettim. 94'de Dersâadet'e avdetle *Mihran Efendi*'nin çıkardığı "*Tercümân-ı Şark*" gazetesinin muharrirliğinde bulunmakta iken bu gazetenin kapanması üzerine "Ceyb Kütübhânesi" ünvânıyla neşrolunan *Medenîyyet-i İslâmiye, Esâtîr, Kadınlar, Gökber, İnsân yine İnsân, Emsâl, Letâif, Usûl-i Tenkîd ve Tertîb, Lisân* risâlelerini tahrîr ve Fransızca'dan iki büyük hikâye tercüme eyledim. O sırada yani 1297 senesi karîha-i ilhâm sabîha-i hazret-i pâdişâhîden Mâbeyin-i hümâyûn cenâb-ı mülûkânede teşekkül eden tefîş-i askerî komisyon-ı âlisinin iki kitâbetinden birine ve 1309'da

komisyon-i âlî-i mezkûr başkitâbetine tayîn olundum. Komisyona müddet-i devâm olan bu onyedî sene zarfında hâlî vakitlerimi “*Kâmûs-ı Fransevî*” ünvânıyla biri Fransızca’dan Türkçe’ye ve diğeri Türkçe’den Fransızca’ya iki büyük lûgat kitâbıyla Fransızca’dan Türkçe’ye biri de “*Küçük Kâmûs-ı [228] Fransevî*”nin ve neşri el’ân devâm etmekte olan “*Kâmûsü’l-Alâm*”ın tahrîrine sarf ettim. Mukaddîmen bir aralık “*Hafta*” ve “*Aile*” ünvânlarıyla iki risâle-i mevkûte dahi tahrîr ettimse de birincisi 20 ve ikincisi 4 numaroya kadar devâm etmiştir. Yanya’da bulunduğum bir kaç ay zarfında usûl-i cedîde üzere tertîb etmiş olduğum ve neşrine muvaffak olamadığım sarf ve nahv-i Arabiye’nin bundan dokuz sene evvel “*Tarîfât-ı Arabiye*” ünvânıyla bir muhtasarını neşrettiğim gibi badehu “*Hemmetü’l-Hemâm fi Neşrü’l-İslâm*” ünvânıyla Arabî ibâre ve “*Hurdeçîn*” ünvânıyla dahi bazı âsâr-ı menhâbe-i Fârisiyyeyi câmi Türkçe birer risâle ve müehhiran ferâit-i teshîl yolunda bir “*Elifba*” ile bir “*Sarf-ı Türkî*” dahi neşrettim. Bir kaç maraz-ı müzmine birden mübtelâ olup ekser evkâtımı elâm ve evcâ’ ile geçirdiğim ve nilehniğâm zaaf-ı pîriye dûçâr olduğum hâlde yine tahrîr ve telif ülfetinden vaz geçmiyorum; Geçen seneden beri *Kâmûs-ı Fransevî*’nin Fransızca’dan Türkçe’ye olan kısmını yeniden tahrîr derecesinde tashîh ve ikmâl etmekteyim. Bir taraftan *Kâmûsü’l-Alâm*’a devâmla beraber bu defa “*Kâmûs-ı Arabî*” ünvânıyla büyük bir lûgat kitâbının tertîb ve teşriine dahi başladım. İkmâllerine muvaffakiyetimi cenâb-ı Hak’tan temennî ederim.

* * *

Avâtîf-ı hazret-i pâdişâhîden 1300’de sâniye sınıf-ı sânisî rütbesiyle, 302’de üçüncü rütbeden Osmânî nişânıyla, yine o sene ikmâl olunan *Kâmûs-ı Fransevî*’ye mükâfeten ûlâ sânisî rütbesi ve iftihâr müddeileyhesi ile 303’de üçüncü rütbeden Mecidî nişânıyla ve 311’de ûlâ evvelî rütbesiyle taltîf buyurdum.

* * *

1301’de tehhül edip dört evlâdım dünyaya geldikten sonra 1310’da refîkam vefât etmekle bir sene sonra defa-i sâniye olarak tehhül ettim.

[Ahmed İhsân TOKGÖZ]

(nr.275, s.226-228)

Resimlerimiz:

MERHÛM SÛLEYMAN SÛDÎ

Süleymân Sûdî Efendi'nin vefâtıyla bir büyük sâhib-i nâmûs ve istikâmet, bir büyük müntesib-i fen ve ahlâk kaybeyledi. Bu zâtın hülâsa-i târihçe-i hayâtı nâmûs, istikâmet ve hiss-i ahlâk kelimeleriyle ifâde olunabilir. Kendisi son derecede nâmûskâr, afif-i müstakîm, cidden hakîm ve halûk idi. Herhangi hizmette bulunmuş ise iffet ve istikâmeti rehber-i hareket ittihâz etmiş, kendini bilenlerin [77] kâffesi hüsn-i ahlâkına ve hikmet-i efkârine meftûn olmuştur.

Şu sıfat-ı cümlesine mükâfâten mensûb olduğu Mâliye Nezâret-i Celîlesi'nde mazhar-ı riâyet ve tevkir olarak pek çok dost-ı vefâdar kazanmış idi.

* * *

Merhûm müşârinilleyhin hülâsa-i tercüme-i hâlini kısım-ı siyâsimizde "vefeyâ" sırasında derc eyledik; burada dahi bu kıta tasvîrini pişgâh-ı mutâliîn-i kirâma vaz' ediyoruz.

Süleymân Sûdî Efendi âlem-i tecerrüdde tettebbuat-ı fenniye hikemiyesiyle meşgûl olarak yaşar. Kendini ziyârete gelen ehîbbâ ve evdâsına hasrettiği zamânlardan mâ'dasını mutâliaya ve merâk eylemiş olduğu ilmi heyet tedkikâtına sarf eder idi. İkâmetgâh-ı husûsiyesine atf olunacak bir nazar şu sözleri katıyyen isbât eder.

Bugün zıyâ-ı ebedîsine kemâl-i teessür ve telehhûf ile mersiye-han olduğumuz hakîm-i zî-iktidâr Erenköyü'nde ikâmet eder idi. İkâmetgâhının şekil ve manzarası üstâd-ı merhûmun hüsn-i tabîatine şehâdet eder. O civârda yapılan güzel binâların en eskisi olan köşk merhûmun dest-i himmetiyle yatışmış cesîm ağaçlar içine sokulmuştur; her zamân açık duran kapısında içeri girildiği gibi - zîrâ merhûm fart-ı sahasıyla dahi benâm idi; kendine mürâcaat eden fakir ve bî-çargâne hemen cebinde ne varsa çıkarır verir idi - hüsn-i tabîat ve ciddiyet ile mütevekkil bir zâtın hücregâhına takarrüb olunduğu derhâl anlaşılır idi; mütâlaa odalarına dâhil olup

kendileriyle birkaç söz teâtî etmek ise *Süleymân Sûdî Efendi*'nin ulviyet-i hayât ve ahlâkını insâna derhâl teslim ettirir idi.

* * *

Süleymân Sûdî Efendi merhûm Arabî, Fârisî ve Türkî'de tedkîkât-ı ciddiyede bulunmuş olduğu gibi güzel Fransızca bilir ve İngilizceye dahi âşinâ idi. Tedkîkât-ı fenniyelerini en ziyâde müntesib olduğu "ilm-i mâliye"ye hasır etmiş olduğundan "*Defter-i Muktesid*" nâmında güzel bir eser dahi neşretmiştir.

Süleymân Sûdî Efendi'nin haber-i vefâtı şâyi' olduğu zamân ziyâde teessür edenlerden biri de bu muharrir-i âciz idi. Ondokuz sene akdem bana ilk Fransızca dersi vermiş olan bu hakîm-i insâniyetkârın gaybûbet-i ebediyesine dâimâ eşk-rîz olacağım ve *Süleymân Sûdî Efendi* merhûm benim için hakîkî bir baba dostu ve muhterem bir üstâd idi.

[İmzasız]

(nr.265, s.76-77)

Resimlerimiz:

MERHÛM ARİF HİKMET BEY

Kudüs-i şerif maârif müdürü iken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden merhûm *Arif Hikmet Bey* sülâle-i tâhire-i Hüseyiniye'den ve Kudüs-i şerif eşrâfindan merhûm *Musa Paşa*'nın büyük mahdûmu olup bin iki yüz yetmiş dört sene-i hicriyesinde Kudüs-i şerifde tevellüd etmiştir. İkmâl-i tahsilden sonra evvelâ muhâsebe-i livâda, badehu o sırada maârif idâresinin teşkili hasebiyle tahakkuk eden kifâyet ve liyâkatına mebnî maârif müdüriyetinden istihdâm olunarak müddet-i kalîle zarfında Kudüs kasabasında [267] bir bâb-ı mekteb-i idâdî ve yedi bâb-ı zükûr ve dört bâb-ı inâs ve merkez livâyâ ve kazalara mülhak kurrada iki yüz elli mütecâviz mekâtib-i ibtidâiye tesîs ve teşkiline ve bu sûretle emr-i mühim maârifin neşr ve tamîmine muvaffak olmuştur. Kezâlik Kudüs-i şerifde bir sınıyî mektebi tesîsine şürû' ederek bundan iki sene mukaddem bizzat Dersaâdet'e azîmetle bu meşru-ı mühimmin kuvveden fiile îsâli için bezl-i mesâi etmekte iken illet-i sadriyeye giriftâr olmasıyla etıbbânın tavsiyesi üzerine Dersaâdet'ten Kudüs'e avdete mecbûr olmuş ve o vakitten îade-i sıhhat eylememiştir. 16 Cemâdiye'l-Âhir sene 314 târihinde kırk yaşında iken itmâm-ı enfâs-ı hayât edip rahmet-i ilâhiyeye tevdî edilmiştir. Merhûm uluv-i cenâb ve kerem-i ahlâk gibi hasâil-i cemîle ile mütehallî ve rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemâyizi ve dördüncü rütbeden bir kıta Mecidî nişân-ı zî-şânı hâiz ve hâmil idi.

[İmzasız]

(nr.303, s.266-267)

B. İnceleme, Tenkid ve Tahlil Yazıları

Paris Muhâbirimizden:

- KADIN ŞİİRİ -

Kadınlarımızın dediği gibi. bana bir hâl oldu. Bir gazete, bir mecmûa için bir bend yazmak üzere mutâlaâtımı, tefekkürâtımı toplarken fikrim muttasıl kadın muharrirliğine, kadınlarımıza dâir kalem yürütmeğe meyleyiyor. Şu bend için mefkûremde bir iki mevzû, hem de ciddîce, mühimce mevzû vardı. İşte, bakınız, gönlüm bunları hoş bulmuyor, vakt-i âhire ta'lik etmek istiyor. Çünkü biri tarafta dahi mûnis bir bahs, bir madde istismâm etti: Kadın şiiri.

Sözü özünden, yahud özü sözünden -her ikisi de câiz- büyük bir şâirimiz sevdiğine hitâben.

“Siz ol hakîmi ki sun-ı bülendi kudretdir
Düşündürür gibi bir şiir-i nâ-şenîdesiniz”

diyor. Bana şu beyt-i güzîn, bu sihr-i mübîn:

“Çiçekler nebâtın kadınlaşması
Kadınlar hayâtın çiçeklenmesi”

sözlerinden daha latîf gelir. Sebebi zâhir.. Fakat şübhe yok, çiçek, kadın, şiir; üç levha-i dilârâ ki üzerlerinden muhtelif örtüleri kaldırıveriniz, görürsünüz, baştan başa birbirlerine mürâdiftirler, bir sulbden yetişme hemşirelerdir. Bunun-çün beyitlerin her ikisi de - bittabî başka başka derece-i letâfetle- sâde bir hakîkati, nev-zemîn bir sûrette şâmildir.

O hâlde, kadın, şiir demek ise kadın şiiri eltâfû'l-eşâr olmalıdır. O tab-ı sadefden, o kalb-ı rakîkden, hâsılı o şiir-i âbâddan en huçeste meânî, en rûh-perver beyân doğmalıdır. Öyle ki bunlara nisbeten sunûhât-ı şûâra pek sönük, tatsız kalmalıdır, değil mi? Bir maşûka! tasavvur ediniz, âşıkından, felekten cefâ görsün; müteessir, muzmahill olsun; kalb-i nahîf kırılınsın.. Bu inkisârı, bu teessürü tamamen anlayacak, anlatacak erkek bulunur mu? Bulunsa bile bu nâzik zemînde bir kadının kabına varabilir mi, kâbil mi?.. Kezâ kuşlar gibi evlâdının üstüne kanat açan bir mâderin hissiyâtını da her türlü hafâyâsıyla ancak bir kadın kalemi, bir kadın lisânı tasvîr eder.

Vâ esefâ bu hakâiki herkes idrâk ediyor da nisvân edemiyor.. Her memlekette şâireler, edîbeler ekseriyetle şâirleri, edîbleri taklid

ile uğraşıyorlar. Bir kadın mezâyâ-yı nisâyesini ayak altına alarak erkek kıyafetine girdi mi tûğlerimi ürpertir. Fransa muharrirlerinden “*Sovaraigne*”, ricâlin de katısı gibi, sert, rikkatten ârî ibârelerle yazı yazmak merâkindadır. Onun-çün, pek fenâ yazmasa bile, kâbil değil bu muharrireyi okumak elimden gelmez. Kezâ şâirâtımızdan bazıları ef’ile ve tef’ile, kasîde ve gazelde hemen şuarâmıza yetişiyorlar. Fakat ne yapayım, tabîat, bilfarz *Nâzım*’ı okuyorum da *Şeref Hanım*’ı okuyamam. Kezâ *Süleymân Selîm Bey*’in gazellerini gözden geçiririm de *Aişe Fahriye Hanım*’inkilere başımı çeviririm:

“Acebdir mihman nezdinde olmuş müzeyyen lertzân gibi sözleri, metin olsa da, bir kadın ağzından bana ağır gelir, gayr-ı tabîî gelir. Belki bu hâle bir zaafdan, bir zaaf-ı tabîatten münbâisdir. Ne olursa olsun vâkidir, vardır.

Kadın meziyyet-i fitriyesini, mahiyet-i bülendini, şiir ile tev’emiyyetini, hâsılı bu bâbda, ricâle derece-i tefevvukunu bilmeli de bu nârîn vadide delâlet-i recülâneye iktifâya, tenezzül etmek şöyle dursun bizzat rehber, hem de mesûd, müferrih bir rehber olmalıdır. Vâ esefâ bu tekemmül henüz garbda da olmamış şarkta da. Bunun-çün dâimâ meslek-i tahrîrde ricâl, nisvâna galebe çalıyor. Fikrimi bir misâl ile îzâh edeyim: Bir sahne-i temâşâ tasavvur ediniz.. Bunda kadınların vezâifi ayrı, erkeklerin vezâifi ayrı.. Bir tarafta “*Koklen*”ler, “*Mone Sully*”ler.. Şimdi kimsenin haddi midir ki şu sahnede, şu zemîn-i temâşâda erkekler, kadınlara fâiktir desin? “*Sarah Bernard*” vazîfesince “*Koklen*”den aşağı kalır mı? Şiirce de böyle, daha ziyâde böyledir. Ancak nisvân henüz sâha-i vezâifini bulamamış.. Erkek vezâifiyle ortaya çıkmak istiyor, muvaffak olamıyor. Bu hakikat günden güne tezâhür ediyor ki garbda arasına gâyet nadîde, güzîde kadın şiirleri görülüyor. Meselâ geçen gün elime “*Rûh-ı Münbesit*” diye [315] bir mecmûa-i eş’âr geçti. Çoktan beri şiir okuduğum yoktu. Onun-çün bu mecmûayı da okumak niyetim değildi. Lakin sâhibe-i eser nazar-ı dikkatimi celb etti: “*Matmazel Vakarsiko* (ماتمازل واکارسکو)”. Romanya necîbelerinden bir kız.. Şu Fransızca mahsûl bir ecnebî kızcağızın, bir nev-hevesin kaleminden çıktığı için enfes âsâr addolunamaz.. Ne olursa olsun, bence nefâisendir. Çünkü cidden kadın fikri, samîmî kadın şiiri, kadın semeresidir. Her varakından meşâm-ı irfâna bûy-ı nisâ gelir. O sözlerin her hâlde, rakîk bir kalbden, bir kadın kalbinden geçtiği, nâzik bir femden, bir kadın ağzından döküldüğü anlaşılıyor. İşte nice letâfet bundadır. Bu demetten küçük bir parçayı -şâirenin sergüzeştine doğrudan doğruya taalluk eylediği için- ber-vech-i âtî naklediyorum:

-Geçti-

“Geçti; şübhe yok, yolunda bulunmamalı, görünmemeli idim. Fakat evim yol üzerinde idi.. Elimde ise bir çok çiçek vardı.

“Lakırdı söyledi; ihtimâl ki benim-çün sesinden mütehassis, müteheyyic olmamak gerekti. Lakin sihir penceremi letâfetle dolduruyor. Meşcerelerde nisan hükmünü sürüyordu.

“Beni sevdi; belki, aşka yoktur çabuk sapmamak, düşmemek bana farzdı. Amma, efsûs! Bir bahsi kalb diğerleriyle dâima cevâbı da kalb veriyor.

“Gitti; artık tabîi visâlini özlememeli, avdetini beklememeliyim.. Ancak nisan yine yarın gelir, hâlbuki ve olmayınca sema gözüme siyahlar içinde görünür.”

Bir şiiri tercümeden güç ne vardır! Bâhusûs mütercim benim gibi müvesves olursa... Mamâfih kârielerimizin çoğu Fransızca'ya âşinâdır. Mini mini bir mücevhere benzeyen şu bir kaç mısraî aynen şuracığa naklediyorum, umarım ki, tercümenin kusurların afv ettirir.

IL PASSA...

Il passa; j'aurais du sans doute
Ne point paraître en son chemin;
Mais ma maison est sur la route
Et j'avais des fleurs dans la main.
Il parla; j'aurais du peut être
Ne point m'eniurer de sa vaix;
Mais l'aube emplissait ma fenêtre
Il faisait avril dans les bois.
N'avoir pas l'amour aussi prompt;
Mais hélas! quand le coeur écoute,
C'est toujours le coeur qui répond.
H partit; je devrais peut-être
Ne plus l'attendre, et le vouloir.;
Mais demains l'avril va renaitre
Et sans lui le ciel sera noir.

Ne için kalbim şu “*Rûh-ı Münbesit*”a böyle meftûn oldu. Şu küçücük nazm-ı dilârâ, pek çok eş'âr-i belîgadan ziyâde hoş, dilara buldu. Sebebi zâhir değil mi? Bir kadın şiiri olduğu her kelimesinden, fiilinden, sıfatından, zamirinden, lafzından, manâsından belli de onun-çün...

Mademki kadın çiçektir, şiiirdir -Bunda bilcümle nefâisperestân-ı üdebâ müttefiktir- Buna berîn-i gülistânında erkekleri takibe müftekir değildir. Daha doğrusunu arar mısınız? Safvet ve sâfiyetini kaçırmamak isterse bunlardan az çok tevakki eylemelidir. Öyle olmazsa emîn olsun ki toplayacağı güllerin hepsini erkek eli dokunmuş, alâmetini koymuştur. Bakınız şâirlerimiz ne kadar hod-pesend oluyorlar:

“Tab’ım o bağbân-ı girân-dest ü mâyedir
Ben bir gül istesem bana bir gülsitân verir.”

diyorlar. Şâirelerimize soluk bir gonca bile bırakmak istemiyorlar. Yok ricâlin dâmene düşmemeli.. Nisvân-ı gülzâr tefekkürât ve sünûhâtını bulmalı. Muktatafâtını başlı başına edinmelidir.

Tedkîkât-ı ilmiye de bu neficeyi verdi: Erkekler ile kadınlar arasında bir fark var. Bir yenilerde rikkat ve nezâket-ı a’sâb daha ziyâde, şiiirde en çok bu cihete, bu meziyyete meyyâl olsa ve bunun-çündür ki kadın şiiire benzetilse gerek. O hâlde niçin şâirât, zemîn muvaffak düşünce, şuarâya galebe çalması! Niçin mebhas-i mâderâneye âid bir sayhâ-yı nisvân ricâlden daha mesûd bir beyân ile etmesin?

Zinhâr şu sözlerden -vaktiyle olduğu gibi- hanımlarımıza dâir bir bûy-ı tenkîd istişmâm olunması, zâten lehü'l-hamd tenkîd lafzını ortadan kaldırdık. Şu beyânât bir musâhabeden ibârettir. Az yazı yazan, az söyleyen, fakat yazdıkça, söyledikçe meziyyet-i bülendini bihakkin gösteren bir edîb-i halûk geçen gün tenkîd ile musâhabe arasında güzel bir kıyâs yapıyordu. Biz de hükme iktifâ ediyoruz.

Hâsılı, şâirelerimizden, edîbelerimizden kadın şiiiri, kadın fikri, kadın yazısı isteriz. Elhazer, erkekleri kuru kuruya taklîdden elhazer! Bir kalb-i rakîk nisâ-yı teşrîhe, gavâmızını, hafâyâsını, ledünniyâtını ifşâyâ hiç bir zamân eydî-i girân ricâl muktedir ricâl olamaz. Ona hanımeli ister, bu isimdeki çiçekten daha güzel, güzîde, mâhir bir hanımeli ister. Mesûddur o kalem ki böyle berîd-i muazzez de cünbîde olur. Çünkü:

“ ولا التذكير لاسم الشمس عيب، ولا التأنيت فخر للهلال
diyenler; erkek oldukları için taraf gütmüş olsalar gerek: Hangi nokta-
i nazardan bakılsa: “ وفضيلة النساء على الرجال ” hükmünü tasdik
etmemek muhâl...

[A(gâh) H(üseyin)]

(nr.280, s.314-315)

Paris Muhâbirimizden:

BİR VESİKA-İ EDEBİYE

Büyük bir edîb-i marifet-perverimiz “döküman” kelimesin “vesîka” diye ne güzel tercüme ediyor. Vesîka bir lafz-ı latîf ki manâca da asla tevâfuk eyliyor. İşte elimizde Arabî ve Fârisî gibi iki hazine-i bî-girân varken tekemmülât ve tecemmülât-ı lisâniyemizi için böyle güzîde istifâzalarda bulunmazsak hata ederiz.

Bu makâlede edebiyâta âid bir fasla girişeceğim ki bir vesîka, bir vesîka-i edebiye demektir, çünkü müddeâma bir delildir. Bir kaç sene evveli rûfekâdan biri bana: “*Fatma Aliye Hanımefendî*” “*Merâm*”ı tercüme, neşreyledi. İyi değil mi ?” diye yazdı. Buna cevâben “hanımın [328] emeğine yazık, bu hikâyeye fikrimce para etmez” dedim. Bu söz her cihetce şikâyeti mûcib oldu. Çünkü o zamân *George Onnet*’nın hikayeleri matbûâtımızı işgâl eyliyor, duruyordu. *Demirhâne Müdürü*, *Kruva Mor Kadınları*, *Kontes Sarah*, tercüme olunmuş, mütebâkisi de olunmak üzere idi. Bu eserler vehle-î evlâda Fransa’da bile ammeyi aldatmış, herbiri ellişer, yüzer kere tab’ edilmişti. Onun-çün, bâhusûs bir kitâbın letâfetini mikdâr-ı tab’ında aradığımızdan dolayı, su temâyül-ı müfrîtimiz bâis-i taaccüb değildi. Bazı kimselerde bir tuhaf tıynet vardır, ne görseler, ne işitseler taklîd ederler, taklîd bir felsefe-i ciddiyeye göre beşeriyetin bir hassa-i yegânesidir. Terakkî, memnû, temeddün hep taklîd, hep semere-i taklîddir. Fakat bu dediğim taklîd ona benzemez. Çünkü pek tıflâne, kâsırânedir. Bilmem, lâzıme-i terbiye midir? Bu noksan hatta bu seyyie beni de ta ibtidâdan yakaladı, hâlâ da bırakmıyor. Bir nevhaves edeb iken halim, kalim sevdiğimi, üstâdlarımı taklîdden ibâret oldu. Bu yüzden epeyce ziyânlara da uğradım. Meselâ güzel, küçük, muntazam bir hattım vardı. O kadar ki mekteb-i rüşdiyenin birinci senesinde iken hüsn-ü hattan birinci çıktım. Lakin gönlümde edebiyât merâkı peydâ olunca baktım ki üstâdlar, en ileri gelir tilmîzleri büyük büyük yazıyorlar, nûnları uzatıyorlar, yâları keyfe mâ yeşâ’ çekiyorlar, hîn-i hâcette beş kelime ile bir satır teşkil ediveriyorlar, kalemim de bu revîşe meyleyledi. Derken hüsn-i hat elimden gitti. Yerine okunmaz, düzelmek bilmez, karışık bir yazı geldi. Sâir cihetler de buna mikyâsdır. Mamâfih bu hâli yalnız bana munhasır sanmayınız. Küçük büyük nelerimiz vardır ki “Üstâd eli

cebinde yürürmüş.” diye dest-i becîb mâşîdirler. Muallim yazı yazarken kahve içtiği için lüzûmlu lüzûmsuz şârib-i âb-ı esveddirler. Taklîd bu derece ile de kalmaz: Meselâ sâhib-i vukûf geçinenlerden birimiz bir Fransız muharririni medheder, biz de bu medhi işitirsek hemen o âhenge harfî harfîne tatbîk-i lisân ederiz. Aynı sözleri, aynı tarabla tekrara başlarız. “*George Onnet* ne yaman muharrir, ne güzel yazıyor! O sâdegî, o letâfet, o manâ, o felsefe!” dendi mi, biri tarafta hiç biri bu hikâye-nüvîsden bir satır okumamış olmak şartıyla otuz feylesof aynı hükmü aynı itrâd ile verirler. Öyle ya, delil yok esâs yok, oh! Ne latîf, ne dil-nişîn, amma niçin?.. Arayan, soran var mı? Olsa da cevâba yaklaşan ne gezer...

Ne ise bu muâtebelerden bir fâide çıkmaz. Maksadım şu ki mâdem bir emek sarf ediyoruz, tercümede muvaffak olmalıyız. Dolu sözleri, dolu eserleri aramalıyız. “*George Onnet*” boştur. Çünkü bir felsefe, bir usûl-i metîneye istinâd etmez. “*Merâm*” elime geçtiği zamân ilm-i ahlâk ile meşgûl idim, ilm-i ahlâkın bu fasl-ı mühimmini şarktan, garbdan iktitâf ediyordum.

Belki hikâye-nüvîs bu felâsefenin en makbûlünü en cedîdini böyle basît, latîf bir lisânla muhâkeme ediyordur diye bu kitâba dört elle sarıldım. Benim gibi tahsîl-i basît ashâbına ulûm-ı âliyeyi böyle zemînlerde mutâlaa etmek hoş, kolay geliyor. Fakat “*George Onnet*” ile bu ümidim dâimâ boşa çıktı. Eserde felsefe yok, yani “*Merâm*” nedir? Nasıldır? Niçindir? Müellif mesâlik-i mevzûdan hangisine iktizâ ediyor. Bunun-çün ne türlü delâil serd eyliyor? Hiç bilinmiyor, anlaşılmıyor. Dikkat olunursa o da bu mebhasde okuyandan gâfil. Kezâ “*Doktor Remo* (رمو)” da gûyâ bir fasl-ı felsefeyi tetkîk ediyor. Fetebâreke’l-lah ne tetkîk, delâil-i fenniyyeden, vesâik-i ilmiyyeden zerre göstermiyor. Sathî malûmât, basît mutâlaât, nahîf saf sözler; netîce ise akla, hikmete bilâ-mücib taban tabana zıd... Ya bir kere “*Doktor Pascal*”a atf-ı nazar emân buyurulsun. Her satırdan anlaşılıyor ki muharririn kalemi büyük bir vukûf, bir mahâret ile yürüyor. Ondan sonra da size hem bir hakikat-ı fenniye, hem de bir hikâye-i hakîka gösteriyor. Şu iddiâmıza kanâat getirmeyenler bu iki eseri: “*Doktor Remo*” ile “*Doktor Pascal*”ı mutâlaa buyursunlar. Badehu bunların taalluk ettiği mesâil-i ilmiyyeyi de gözden geçirsinler, o birindeki hatayâtı, birindeki hakâiki görsünler. Telezüzât-ı sâireden sarf-ı nazar, yalnız bu muvâzene ile, hiç şübhe [329] yok, bize büyük hak verirler. Edebiyâta ilmi karıştırırdım: İşte büyük bir bahis daha ki “Edebiyât-ı Hakîka” derslerinde epeyce tedkîk etmiş iken hâlâ anlaşılamadı, gitti. Çünkü hiçbir makâleyi öyle ciddîce tedkîke girişemeyiz. Nihâfet-i tab’ımız vardır. Şöyle bir yarım yanlış

gözdür. Canımız sıkılırsa bir cevâbnâme-i tenkîd bile yazarız, amma “Suâl ez asmân cevâb ez rismân” olurmuş ne ehemmiyeti var. Alta, üste bir parça tazyîk ilâve ederiz. Aşağı yukarı şahsiyât karıştırırız. Kendimizi var kuvvetle, hırs ile medheyleriz. Müstehziyâne bir tarz, muhakkikâne bir tarz! Bugün iki üç kişiyi iğfâl edebilirsek yeter. Ferdâ-yı edebi düşünmeğe ne lüzûm var? Böyle olursa hiç bir hakikat anlaşılmaz. Bu nev’î cevâbnâmelerden birini ileri sürerek bana geçen gün bir refik-i şefik “Bakin size itirâz ediyorlar. Hemen bir cevâb yazınız, gönderiniz.” diyor. Bu yolda bir itirâza ne cevâb olur? Bilakis akan sular durur... Muteriz yazdığımı okumamış, o kadar ki ne yazdığımı, ne söylediğini kendi de bilmiyor. Beni tenkîd değil, âdetâ Nefiyyâne bir fahriye yazıyor. Netîce “Biz hazretleri varken senin ağız açmak ne haddindir.”den ibâret kalıyor. Bu nağme-i âhire de nereden çıktı gibi bir tiryâki öfkesine benziyor.

Ah, söyledim, söyledim, yine söylüyorum: Her türlü aczimle, noksanımla berâber, safvetim, samîmiyetim vardır, ne düşünürsem öyle yazarım, tabîiyetten ayrılmam. Sahte etvârı sevmem. Binâberrîn elbette bu kadar düşündüklerimin içinde az çok doğruları da bulunur. Ne olur muterizler de böyle yapsalar! Yazdıklarımı safvet ve muhâlesetle okusunlar, yine safvet ve muhâlesetle mutâlaalarını beyân buyursunlar, o zamân sözleri cidden mesmû olur. O zamân bu mübâhis-i edebiyeden bihakkın istifâde hâsıl olur. Şahsın ne hükmü var. İşte teslim-i hâme [330] eyliyorum. Erbâb-ı kalemimizin, akrânımın nazmen de, nesren de küllisi iyi yazılabilir. O hâlde artık şahsiyyâta, hele dâiye-i nüfûka, tesâbuka mahal kalır mı! Ben de öyle sâf, sâde kalem öyle şöhret-i edebiye yok ki bir nev’î itirâz külfetine döksün.

Edebiyâta ilim nedir? Edebiyât *Beşir Fuad Bey* merhûmun zannı gibi mübâhis-i ilmiyeden ibâret olamaz. O zamân edebiyâta iş kalmaz. İlim, edebiyât için bir vâsıta, müntehâ değil. Edebiyât hiç bir zamân tarîfât ve tebeyinât-ı ilmiye ile uğraşmaz. Uğraşırsa edebiyât olmaz. İlim olur.

Bir gözyaşı ne imiş, nasıl olurmuş, nasıl husûle gelir, nasıl bitermiş, tesîrâtı neden ibâret imiş? Ne türlü uslûb-ı edebî ile yazılırsa yazılsın sırasına göre gülünç, garîb olur amma edebiyât olmaz. Hele böyle bir makâle-i edebiyede istilâhât-ı istimâli kadar zevk-i edebî tahrîş eden hâl yoktur. Bir şâir tasavvur ediniz ki hevâ-yı bu sûretle vasfa kalkışsın: Azottan, karbondan, müvellidü’l-humuzadan, müvellidü’l-madan bahsetsin. Tüyleriniz ürpermez mi?

Bir edîb ikmâl-i kemâl etmeli, ulûmu görmeli, tahsîlini bitirmeli.. Çünkü bu esâsa mâlik olursa ancak makbûl bir bedîa-i emel

edinebilir, mahsûlât-ı ciddiye meydana getirir. İşte âlemin vezâifi bu müntehâyâ vesâletten, delâletten ibârettir. Şu bahsi edebiyât-ı hakîka derslerinde yürüttük, hâlâ da yürütüyoruz. Uzun uzadıya tekrar edersek mûcib-i sada olur. Hele edebiyât-ı hakîkaya ne garîb manâ veriliyor; ne yapayım! Okunmuyor, düşünülüyor, uğraşılıyor, ve yere vehm ü hayâl-i şâirâne ile uğraşılıyor. Hava açsın, bulutlar sönsün, güller açılsın, cihân bir sünbülüstâna dönsün de edîbimiz şöyle bir beş on satır yazı yazsın; yazılanlara da şöyle sıkıyla mıkıyla bir göz gezdiresin. Sonra bununla da edebiyâtı ihyâ, bilcümle fazâil ve meâlîni iktisâb eylemek istesin.. Olmazı asla olmaz. Çünkü “ بقدر الكرم تكتب المعاني ” cehd ister, gayret ister. Dünyalar kadar okumalı, daha az yazmalı.. Geceyi gündüze katmalı.. Bundan başka emel, başka zevk edinmemeli.. Böyle kesb-i şeref edilir: “ yok, böyle olmaz da o meslek-i nahifde yuvarlanırsa hiç, heder! Hiç ender hiç, heder neder heder:

و من لم يمشي
على الصراط
المستقيم
لم يزل
على الضلال

* * *

Nereden başladık, nereye geldik. Bu vâdi-i edeb dolaşmakla bitmiyor ki.. Büsbütün yolu şaşırılmamak için yine tarîk-i evvele dönsek fenâ olmaz. Evet *Fatma Aliye Hanımefendi* “*Merâm*”ı tercüme buyuracaklarına ya daha güzel bir asla rağbet etmeliydiler, ya karîhalarından bir eser vücûda getirmeliydiler. Nice nefâis-i âsâr vardır ki henüz lisânımıza nakledilmedi. Hâlâ da edilmiyor. Yazık değil mi ki bunlar durup dururken böyle yufka mütûn ile uğraşılsın. Bu sözlerime karşı yine her taraftan bir sadâ-yı itirâz yükselse gerek. Fakat bu sefer elimde bir siper, bir vesîka-i edebiye var ki büyük bir edîbin, büyük bir münekkidin hâme-i belâgatından çıktığı için söz götürmez. Bu üstâd-ı edeb “*Anatole France*”dır ki bir aralık “*Tan*” gazetesinde hayât-ı edebiye sahîfelerini yazardı. Geçenlerde büyük bir âlâyiş ile *Encümen-i Dâniş*’e girdi. Güzel, metin yazar. İntikâd vâdisindeki nüfûz-ı külliyesinden mâadâ bir iki hikâye ile bülemlend bir nâm-ı edebî de kazandı. Bu derece salvet ve metânetle idâre-i kalem her ferde müyesser olmaz. Bu yazılarda edebiyât var, letâif var, güzel olmak üzere ne aransa var. “*George Onnet*”ye, “*Merâm*”a dâir “*Hâric-i Edebiyât*” diye yazdığı makâlenin birkaç satırını lisânımızı nakleyleyiyoruz. İşte bahsettiğimiz vesîka-i edebiye budur.

“*Anatole France*” ekseriyetle mutedil, halîm bir münekkidi iken ünândan da anlaşıldığı üzere bu sefer şiddet gösteriyor. “*George Onnet*”yi de, âsârını da, *Merâm*’ı da edebiyâttan bile hâric

tutmak istiyor. bence bunda yerden göğe kadar hakkı vardır. Şu bahsi dikkale mutâlaa buyuranlar de, şübhe yok, bana hak verirler:

Hâric-i Edebiyât

“George Onnet”nin yeni neşrettiği hikâyenin ünvanı bir kelimedede bir çok manayı cem eyliyor. Bu ünvan baştan başa bir felsefedir: *Merâm*, işte bir kelime ki fikre, kalbe tesîr eyliyor! *Merâm*! Müellifi “George Onnet”! Hissolunuyor. Ne büyük muharrir ki şübhe ve tereddüt nedir bilmiyor! *Merâm*, müellifi “George Onnet”, altmış üçüncü tab’! Kudret-i *Merâm*’a bundan parlak burhân mı olur?

Feylosof “*Luck*” *Merâm*’ın serbestîsine kâil olmuyordu. Fakat onun hüviyyet-i beşeriyeye dâir yazdığı eser böyle bir günde altmışüçüncü tab’a ermedi. İşte “*Luck*”a muzafferâne bir cevâbdır! “*Merâm*” katiyyen bir hayal-i muhâl değildir. Çünkü “George Onnet”nin *Merâm*’ı altmışüç temsil edinmek idi, bakınız, edindi. Hakikat bu ünvanı tekrar ale’t-tekrar okudukça müfid, mânidâr buluyorum. Hiç şübhe yok. “George Onnet”nin kaleminden çıkan sahîfelerin en güzeli budur. Dikkat buyurunuz: Ne mûciz, ne metîn bir üslûb! Ne mesûd, ne vâzih, ne derin bir manâ. *Merâm*, müellifi “George Onnet”, altmış üçüncü tab’ı! Ne güzel düşünölmüş, ne alâ yazılmış!

Doğrusunu söyleyeyim mi? Bakıyye-i kitâb buna nisbeten bana âdî göründü: Felsefeye nokta-i nazarından *Sir Japanin* (سر ژاپانين) müellifinin bu yeni eseri tenkîde, itirâzât-ı müteaddideye uğruyor. Ulemâ-yı efkâr henüz mesele-i *Merâm*’ı istedikleri gibi halledemediler. Feylosoflar var ki *Merâm* hiç bir cihette mevcûd değil diyorlar. [331] Bana, zannıma kalırsa *Merâm* her cihetce mevcûd olsa, bütün havâdis-i kâinât ebedî, ezeli bir merâmın netâyicinden ibâret bulunsa gerek.

“George Onnet” kitâbının kabında iki kelime ile “*Luck*”u öyle güzel cerh ü red etti amma metn-i eserde bu nüfûku, bu meziyyeti muhâfaza edemedi. *Merâm*’dan maksûdu nedir? Bize beyânda müsâmaha gösterdi ki bu bir hatâdır.

Bu vâdi de bana zaîf görünüyor. Diğer nokta-i nazardan ise hiç iydi-i tenkîdime, takdîrime düşmese daha iyi. Cânım şu bahsi kapamak için elden ne gelirse yapmak, hatta bir şarkıya, bir teganniye bile dalmak istiyor. Fakat mâdemki “*Onnet*” hikâyeler yazıyor, kâide-i adl ü hakka tevfiikan, bir hikâye-nüvîs addolunabilir. Binâenaleyh bikadri’l-imekân. tesâmüh ve itidâl göstererekten bu ciheti medâr-ı

bahs edeyim. Ben mutedil, müsâmahakâr bir adamım. Beni okuyanlar bilirler ki tenkîdâtım hayır-hahânedir. En mülâyımâne bir tarz ile en müsâidkârâne bir sûrette bast-ı efkâr etmekten zevk alır, vazîfemi böyle bilirim. İmdi mâdemki “*George Onnet*”yi bir müellif-i hikâyeye-nüvîs olarak takdîr ve muhâkeme etmek lâzımdır. Sükûnet-i rûh ve safvet-i vicdân ile arz ederim ki fen ve san’at nokta-i nazarından bu zât şu husûsca ednâdan da çok aşağıdadır.

Geçen kış “*George Onnet*”ye takdîm edilmek şerefine mazhar oldum. Bilocümle ehîbbâsı gibi ben de kanâat getirdim: Gâyet nâzik, terbiyeli bir adam. Pek latîf bir şîve, bir tarz ile idâre-i kelâm ediyor, bana mûnis göründü, bazı akvâl ve efâli mûcib-i şerefdir. Hürmetimi tahrik etti. Fakat bu muharririn kitâbları kadar hoşuma gitmeyen âsâra tesâdüf etmedim. Tasavvurâtı kadar müzic, üslûbu gibi letâfetsiz cihânda bir şey görmedim. İtirâf ederim, şimdiye kadar eserlerini de pek az okudum. Alemi istîab eden hikâyelerini hemen tanımıyor gibi idim. Bunlara karşı içimde emîn ve hafî bir nefret vardı. Bu kitâbların bana göre olmadığını hissediyor ve bu adâvette meyl-i kalbime ittîbâ eyliyordum. Nefsime bu itimâm devâm eyledi, hâtîme-i ömrüme kadar *Onnet*’den bir satır bile okumak nasîb olmayacak, bu tecrübe-i mühlîke ve müşkile de başıma gelmeyecekti. Hayâtta hoşuma gitmez, çirkin ne varsa ondan ihtirâz âdetimdir. Rûhumu sıkan, beni müteessir ve dilhûn eden bir şeye karşı yaşamağa mecbûr olsam sükûnet ve mülâyemet-i ahlâkımı kaybetmekten korkarım.

Hâtîme

* * *

İşte “*George Onnet*”, işte edebiyâtımızı, sâha-i hikâyetimizi senelerce işgâl eden hikâyeye-nüvîs dahinin mâhiyyeti, işte *Kruva Mor Kadınları*’nın, *Demirhane Müdürlerinin*, *Merâm*ların aslı, esâsı! “*Jules Lémaitre*” gibi bir iki münekkîd-i şehîre daha bakılsa daha acı, daha sert intikâdlara tesâdüf olunuyor. Bu hakîkat Avrupaca anlaşıldı. Artık bu müellif hemen unutuldu gibi. *Merâm*’dan bahsediyorduk. Bilmem bu tercüme doğru mudur? “*Merâm*” gibi büyük bir bahs-ı felsefeyi “*Bourget*”nin “tilmîz”inde görmeli, okumalı. İşte hikâyeye böyle olur, böyle yazılır, ilimden böyle istifâde edilir. “*Bourget*” bu vakayı tasvîr ve tasavvur ettikten sonra hâricde bir inikâs-ı hakîkisi görüldü. “Şambej” cinâyeti meydana geldi. Hâlbuki müellif mukaddeme-i eserde “İsterim ki hayât-ı hakîkiyede bu hikâyeye nâmı veren tilmîz-i bedbahte uzak, yakın müşâbih eşhâs olmasın” diyordu.

Kâbil mi? Tilmîzin üstâdı “*Sıkset* (سَيْقِست)” zamânının büyük bir feylesofunu andırmıyor mu? Aynı felsefeyi takîb eylemiyor mu? Bu hikâye ne kadar hakâik-i ilmiye ile mâl-â-mâl.. İnsân her satırından bir hikmet, bir hakikat alıyor. *Merâm*’a dâir bir şu tedkikat-ı ilmiyeye, bir de öteki yavan sözlere bakmalı da bu iki hikâye-nüvîs arasındaki fark-ı azîmi görmeli. Bununla berâber zannediyor musunuz ki kalbde, rûhda “*Bourget*”nin hikâyeleri “*Onnet*”nikilerden daha az yer tutsun. Bilakis, berikiler bir balon gibi bazı hissiyâtı kabartır amma bu hâl çok devâm etmez. Cevher tükenir, o hisler söner, Bourget ise bunlara öyle bir hâsse, bir çâşnî, bir renk verir ki ilâ-nihâye devâm eyler. Hâsılı, fikrimce bu yolda tadîl-i hareket eylemeliyiz. Maksad bir terbiye-i fikriye ise böyle büyük muharrirleri, mütefekkirleri tanımalı, tanıtmalıyız. Tâ ki matlûb husûle gelsin.

(nr.281, s.327-331)

16 Temmuz 1896
[A(gâh) H(üseyin)]

Paris Muhâbirimizden Mektûb:

22 Teşrîn-i Sâni 1896

İki haftadır postamız gecikti. Fakat kariîn-i kirâm bu husûsda muharrir-i hakîri bir parça mazûr görürler. Filhakîka serde muhâbirlik var. Fakat muhâbirlikle berâber müteallimlik de var. İki karpuzu bir koltuğa sığdırıyoruz yahud sığdırmağa çalışıyoruz. Tekerlene mekerlene yürüyoruz. Teşrîn-i sâni ibtidâsından beri mektebler açıldı. Sene-i hâliye derslerine bir mikdâr alışmak, ısınmak ziyâdece koyulmak lâzım geldi. Bu lüzûm-ı sâikasıyla işte vazîfe-i muhâbere biraz soğuduysa da şimdi lehü'l-hamd her iki cihette kıvâmını, muhavvirini buldu.

Bu merkez-i feyze ibtidâ-yı vürûdumda muallimîn-i benâmdan birine tahsîl-i âcizâneme dâir bazı marûzâtta bulundumdu. Ali için ikâzât istedimdi. İşte eldeki sermâye-i mâzî budur. Azdır, nâkısıdır, yaş başı aştı. Vâ esefâ ama hakikat budur. Ne yapmalı, nasıl telâfi-i mâfât etmeli, hangi mesleğe sapmalı.. Dedimdi.. Üstâd şöyle bir düşündü. “Edebiyât, edebiyât ha, bana bak. Evve'l-emirde ulûm-ı siyâsiye mektebiyle mekteb-i hukûka devâm et.. Vaktin olursa bilâhere “Sorbanne” edebiyât derslerini takîb eylessek.. Tahsîl-i zamânın bünyânı malûmât-ı adliyedir... Hukûk bilmezsek asrın adamı olamazsak. Bugün cihân-ı irfân öyle bir kisve takındı ki insân miktârınca ârif olmak, öyle geçinmek için ulûm-ı adliyeye az çok muhtâcdır. Bu ihtiyâc günden güne çoğalıyor, kesb-i ehemmiyet eyliyor. Etrafına azıcık dikkatle bak, bu ehemmiyeti anlarsın..” dedi.

Bu nasîhat, dediğimiz gibi, kulağımda küpe oldu. Edebiyât nâmına öteden beri bir çok hevâiyât ile uğraşan fikr-i aczime ulûm-ı adliye ve siyâsiye girân geldi.. Ne ise bu vâdinin iktisâd ve ictimâ-yı tarîki bana küçük bir yol açtı, hevesâtımı okşadı. Şöyle böyle yürüyoruz.. Buna da bereket versin.

Paris'de mahkeme-i istinâfa mensûb vükelâ-yı deavî her sene bu mevsimde bir kere ictimâ ederler.. Bu ictimâda içlerinden biri zamâna, mevkiâ münâsib bir mevzû, edebî, ilmî.. Kânûnî bir mevzû bulur, bir musâhabe yürütür. Meselâ hâtırına göre geçen sene bu mevzû şöyle idi: Kânûn nokta-i nazarından mübâreze yani elfâz-ı ecnebiye müşâklarının dediği gibi “düello” yahud “dùvollo” Ne ise

her ikisi de birbirinden soğuk.. Fakat bizim-çün de, lisânımız içinde ne hazîn bir mecbûriyettir. “*Mübâreze*” gibi bir lügati -ki malımız, mûnisimizdir- bir lafz-ı ecnebî ile bi’z-zarûre tefsîr ediyoruz.

Eâzım-ı üdebâmızdan esâtize-i muharrînimizden bir zâtın büyük, ellerimizde mütedair, bununla berâber umûma, [215] avâma dâir bir eserini bir müsteşrik-i fâzıla takdîm ettimdi.. Lisânımızı pek çok noktalarca bizden iyi bilen, hakkı son, muhâfaza eden bu fâzıl-ı kadr-âşına tekaddüme dâir bana uzun bir cevâb gönderdi. Bunda bir çok muzâleât-ı güzîde sırasında şu hakîkati de dermeyân eyledi: “Fransızca bilmeyen Türkler bu kitâbı nasıl okuyabiliyorlar, anlayabiliyorlar.. Bana hayret veriyor.” esef ki evet, biz de Fransızca bilmeyenler, hatta ekseriyâ üslûb-ı sâfımızı anlamıyorlar da bu mahlûtu anlıyorlar.. Lisânımız için acınacak hâldir ki mesûliyeti istinâdlarımıza, bâhusûs hâlâ bu hatâda ısrâr eden, ısrâr etmek isteyen üstâdlarımıza râcidir. Bu uzun bahsi bir iki kere medâr-ı makâl ettik.. Yine susmayız, elimizde birçok berâhîn var vakti gelince bu hakîkâti yine yazarız. Şimdilik var iştiyâk-ı edebimizle, var şevk-i safvetimizle böyle garîb muhâlataları, velev üstâd elinden, velev pek üstâdâne çıksalar da yine reddederiz.

Her muharririn bir taraf-ı zaîfi olur. Muhâbir-i hakîrin de noksanı “lisân bahsi”dir. Bu bahs kalemimin bir ucuna geldi mi, âcizâne, fakîrâne olsa bile hep hayır-hâhâne, hep meftûnâne bir çok tasavvurât fikrimi istilâ eyler, bu tasavvurlar menşe-i nâçizlerine mebnî gülünç, nâ-münâsib, gayr-ı mülâyim görünsünler, ne olursa olsun.. Vazîfemde değil.. Mukanna’ bir sûrette cerh olunmadıkça bence pek makbûldürler.

* * *

Zikrettiğimiz vükelâ-yı deâvînin bu sene ki ictimândan medâr-ı bahs: “Tiyatronun kavânîne derece-i tesîr” idi.. Ne güzel bir mevzu! değil mi ki derhâl nasîhat-ı mebsutâyı hâtırına getirdi.. Demek tiyatrodâ bile ulûm-ı adliyye ihtiyâc var. Artık düşünmeli...

Mubâhis bir genç dava vekîli idi. Devrin en büyük bir tiyatro müellifini, “*Aleksandre Dumas*”yı ele aldı. Çünkü kânûnu, hukûkî bu nev’ telifâta ilk önce soka bu edîb-i dânâdır. Evvelâ tiyatronun kavânîn-i mevcûde hakkındaki intikâdâtı, sâniyen bu mebhâsdaki temenniyâtı nedir, nelerdir? İşte mübâhis bu iki noktayı bülend bir sûrette şerh eyledi:

“*Aleksandre Dumas*” malûm ya, bir veled-i gayr-ı meşrû idi, hatta bu esâsa istinâden bir tiyatro bile telîf etti. Binâ-yı berrîn-i

tedkîkâtı pek çok cihetlerce tecrübe-i zâtiye üzerine yürüyor. Öyle denilebilir ki bu müellifin tiyatroları üç fasıldan mürekkebe bir dersdir: Fasl-ı evvel: Aşk-ı beşeriyet için bir derstir. Fasl-ı sâni: Bu derde devâ izdivâcdır. Fasl-ı sâlis: Şu da muhakkaktır ki ekseriyâ bu devâ dertten mühliktir. Çünkü aşk-ı izdivâc hâricinde dahi vâki oluyor. Evlâd-ı gayr-ı meşrûa pek çok vücûda geliyor. Bundan mâ' karı, koca bazan birbirlerini sevmiyorlar. Hâricden alâkalar peydâ eyliyorlar.

İşte "*Dumas*"nin hangi eseri ele alınsa bir felsefeye tesâdüf olunur. Aynı felsefe makûs bir sûrette zamânın diğeri bir tiyatro müellifinde mevcûddur. Kârîin-i kirâmdan "*Maeterlinck*"i tanıyanlar vardır. Bu zât Belçika'da yetişti. Tiyatroda bir nev'i teceddüd husûle getirdi, rumûz ile âdât ve ahlâk-ı zamâneyi mühizâne kalkıştı. "*Maurice Maeterlinck*" için izdivâc bir devâ değil, bilakis derdin büyüğüdür. Felaketlerin sebebidir. "*Dumas*" bu felsefeyi kabûl etmez. Ancak izdivâcın bir çok nevâkısını görür. Ta "*La Dame aux Camelias*"dan bed'ân ile bunları birer birer meydana koyar. İnsân icâbât-ı zamân sâikâsıyla emelince olunamıyor, bu yolda nâ-hak yere birçok mevânia uğruyor. Kabahat kimindir? Kavânin-i garbiyenindir ki izdivâcı tamamen muhafaza etmiyor. Müellif yalnız bu kusûrları bulmakla iktifâ eylemedi. Bunları islâh için ne yapılmalı gösterdi. İzdivâcı himâye için kânûn talâkı kabûl etmelidir. Evlâd-ı gayr-ı meşrûada vâliyyet aranmalıdır. İki ferd fitraten birleşemezler iken ezkazâ birbirleriyle izdivâc ediyorlar.. Yahud başka bir hal vaki oluyor. Yekdiğeri son derece nefret eyliyorlar. Artık bunların müştereken, menhüdden, mezdûcen yaşamaları bir azâbdır. İnsâniyete bir lekedir. Ne için kânûn bu hâlin idâmesine sebep olsun? "*Dumas*"nın eserlerindeki bu itirâzlar, bu tenkîdler her tarafa yapıldı. Yapıldı da nihâyet ayandan "*Naki* (ناكى)"nin tekliyi üzerine Fransa heyet-i hükûmeti talâkı kabûle mecbûr oldu. İkinci nokta henüz takarrür etmedi. Evlâd-ı gayr-ı meşrûada taharrî-i vâliyyet daha mer'î olmadı.. Fakat "*Veled-i Tabîi*" oyununu temâşâ edenlerden pekçokları: Ne demektir, bir erkek bir kadın bir cürüm işlesinler.. Bunun seyyiesinin kâmilen bu cürmün mahsûl-i hüznü çeksin.. Yazmak değil mi? Cemiyet-i medeniyede bir kirve-i bî-nasîb dahi evlâd-ı gayr-ı meşrûadır ki ne servet, ne nâm, ne aile sâhibi olamazlar. Meğeri ki vâlideler ince tanınsınlar.. İntikâdından kendilerini alamıyorlar. Zaten bu cihetce de kavânin-i mevcûde bir parça tadîl edildi.. Daha tadîl edilir de.. Bu nev' çocukların hakk-ı verâsetine nâilîyetleri lâzımdır.

İşte "*Dumas*"nın eserlerinde, bilhassa oyunlarında müdâfaa ettiği efkârdan başlıcaları şu iki madde-i mühimmedir. Bu müdâfaât

büyük semere gösterdi. Müellif epeyce emeline nâil oldu. Kavânîn memleketin fikrinde tadil edildiğini gördü. A'lâ, fakat bunlardan beşeriyete hakîkaten hayr terettüb etti mi? Mübâhis bu noktayı muhâkemeye koyuldu: Evlâdlık dedik.. Değil mi! İşte kânûnlarımıza talak girdi, gittikçe de girmek üzeredir. O kadar ki ahîren Meclis-i Ayân'da rızâ-yı terefeyn üzerine talâkın vukûu bile müzâkereye konu, Nezâret-i Adliye'de bir dâire-i talak tesîs olundu. Hergün fevc fevc boşanan karı, kocaların haddi, hesâbı yok.. Bundan ne fâide elde ettik, fuşşiyâtın önü alındı mı.. Yine [216] zevce ve zevce birbirlerini aldatıyorlar. Yine if'âl-i mekrûha vukûa geliyor. Şu kadar ki evvelden böyle hâller gizli olurdu. Şimdi aleniyete vuruluyor, hiç bir mâniden pervâ edilmiyor. Çünkü kânûn-ı cedîd böyle istemiyor. Taharrî-i vâlidine gelince: Bunda ki muhâfîrin de haddi, hesâbı yok. Yarın, öbür gün bu gencin de bir kânûn vaz' olunursa nice aileler bu yüzden rahne-dâr olur. Dert azalmaz, bilakis çoğalır. Heyetimizdeki sâf noktaları da istilâ eyler. Yok yok.. hükûmet-i umûr iktisâdiyeye karışır, amele için, ticâret için, iktisâd için kavânin, usûl vaz' eyler. Meselâ usta ile çırak arasında mikdâr-ı ücreti, müddet-i sâi vesâireyi temdîd ederse iktisâdiyyûn feryâd ediyorlar, âheng-i servet bozuluyor, bu yolda baştan başa serbestî-i imâl gerektir diye bağırıyorlar. Kavânîni hayât-ı ailenin her bir tarafına, ta göbeğine kadar sokmak isteyenlerde de böyle bir feryâd-ı itirâz gerektir. Bunlarla huzûr-ı beşeriyet temîn değil, bilakis ihlâl olunuyor. Hâsılı "Dumas" büyük bir müelliftir, bir muharrirdir ama bir vâzı'-ı kânûn olamaz.. Bu nev' müellifin dâimâ şahsîdirler, husûsîdirler. Cemiyetin, heyet-i ictimâiyenin menâfiini şahsiyete, husûsiyete kurban ederler. Bir ferd, bir aile, bir köşe üzerine tedkîkât yürütürler, harikulâde bir mahâret ile yürütürler.. Yürüttüklerini de yine öylece bize gah sahne-i temâşâda, gâh safha-i kıraâtta gösterirler. Fikir ve kalbimizi heyecân düşürürler. Merâmlarını ekseriyâ ayırırlar. Fakat bundan levha-i marûzanın dâimâ hakîkatine kâil olmamalıdır. Bir de meselâ şu meselede "Dumas" sırf aşkı kâle alıyor. Hâlbuki izdivâcdan maksûd hakîkî aşk, teskîn-i aşk, bu ihtiyâc-ı cüvânî değil, ibkâ-yı zürriyettir.. Çocuktur. Bu nokta-i nazardan ise bütün felsefe altüst olur. Nevâkıs-ı izdivâcdan bir çoğu bî-esâs görünür.

* * *

İşte dava vekîlinin de. Hikâye-nüvîsin de efkâr ve mutâlaâtını dilimiz döndüğü kadar şerh ettik.. İki muârızdaki hak hangisininidir? Bence böyle münâkaşât-ı mühimme de ekseriyetle vaki olduğu üzere

iki tarafın sözleri de hem hatadan hem sevâbdan âzâde olmasa gerek.. “*Dumas*” husûsiyet-peresttir. Şahsa cemiyeti fedâ ediyor. Doğrudur. Bunun-çün en büyük delil “*La Dame aux Camelias*”, bu fâcia-i dilârâdır. Eser, şübhe yok, hakîkîdir. hakîkî olduğu için insâna bu mertebe tesîr eyliyor. Zaten vakanın ikinci perdeye kadar vukûunu biliyoruz. “*Marguerite Gothie*”yi tanıyoruz. “*Alphonse Pedis* (پدیس)” adıyla “*Montmarte*” mezârlığında yatıyor. Hatta kabrinde bir sun’î *Camelias* demeti bile var.. Üçüncü, dördüncü, beşinci perdeler ise öbürlerinin mütememmât-ı hakîkiyesindedir. Böyle olabilirdi, yahud başka bir sefer oldu.. Bunlara hiç diyecek yok ama acaba şu koca Paris, hele bu devirde, altüst edilse “*La Dame aux Camelias*” gibi bir nâdire-i ismete -Evet, ismete. taaccüb olunmasın.. Nice bu kadın, bu bedbaht, bu sefile kadar pak-dâmen az bulunur.- Hâsılı böyle bir mahlûka kolay kolay tesâdüf olunur mu? O hâlde onun hâtırı için ahlâk ve âdât-ı umûmiyeyi takbîh ve tağyire kalkışırsak şübhe yok bir hayır işlemiş, zamân zamân cihân değer [217] bir bî-çâreyi kurtarmış oluruz. Fakat bununla berâber umûmu husûsa kurban etmiş olmaz mıyız? Bir tarafta bu tadilâtımızın acısını birçokları çekmez mi? Dava vekîlinin itirâzâtından bu noktaya taalluk edenler muhakkak olsa bile sâireleri öyle değil.. “*Dumas*” sâde bu nev’ husûsiyât ile uğraşmadı: Talak bir usûl-ı müstâhsenedir ki izdivâcın âdetâ nazmıdır, lâzımıdır. Bu iki emir birbirinden iftirâk edemez, ederse aradaki âhenk bozulur. Şu kadar ki böyle düstûrları vaz’ ve tatbikte begâyet-i itinâ, itidâl dem ister. İfrâttan tefrite geçmemeli.. İki müntehâdan ihtirâz etmeli.. Hiç talaka tarafdâr değil iken rızâ-yı tarafeyn ile talakı kabûl etmek izdivâcı feshe varmaktır. Hâlbuki her iki cihet de mütehadden mevcûd, vâki’ olmalıdır. Bundan ma’da umûr-ı iktisâdiyede bile müdâhele-i kânûniye zarûrîdir, hatta makbûldur. İşte bir bî-insâf tâcir ki sokaktan çocukları topluyor, fabrikasına götürüyor, oniki, ondört saat para mukâbilinde, para hırsıyla çalıştırıyor. Bu masûmîn şu sâ’y-ı tâkat-güzâre dayanıyorlar. yavaş yavaş hasta düşüyorlar, sönüyorlar, soluyorlar. Şimdi buna karşı hangi kânûn vardır ki müdâhele etmesin.. Çocukları fabrikalarda altı saatten ziyâde çalıştırmak memnûdur, demesin. Hâlbuki munâkehat bu muâmelâta benzemez. Bunda insânın ef’âli daha ziyâde nefsinden hârice fırlar. Kânûn tahdidâtına müftekir olur.”

[A(gâh) H(üseyn)]

(nr.300, s.214-217)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Terbiye ve teayyüşün edebiyâta tesîri -Şiir bir resm-i nâtik, resim bir şiir sâmidir -Marifet-i nefis ve tedkîkât-ı rûhiyenin edebiyâta derece-i lüzûmu- mehâzîr-i taklîd.

Bilmem ki, güzel yazmak için mutlaka güzel hissetmek, bunun için de güzel şeyler görmüş olmak lâzım olduğuna kâil olmayanlar var mıdır? Ufk-ı terbiye ne derece fasîh, ne mertebe-i sehâib-i rengîn ile terâvet-rîz ise tulû'-ı efkâr ve hissiyâtın o mertebe-i münevver, o mertebe-i dilâşûb olur.

Terbiye ve teayyüşün hissiyâta tesîri pek mühimdir. Hatta: Resimde ziyânın elvâna tesîri nasılsa, edebiyâta da hissîn efkâra taalluku o nisbettedir, denilebilir. Maddiyyûn, tabîyyûn ne derlerse desinler; erbâb-ı kalemin vicdânına mürâcaat ederim, her yazılan şeyde kâilinin rûhundan bir nefhası, ahlâkından bir nümûnesi, gönlünden bir parçası -eğer dökmüş ise- gözyaşlarından bir damlası görülmez mi? Elbette ta küçüklüğünden beri nâz ve nâimler içinde büyüyerek nevâziş ve iltifâttan başka bir şey görmemiş, kâm-kârî-i hayâtın başka bir şey hissetmemiş bir bahtiyâr ile... Kazâ ve tabîatın cereyân-ı alelâdesine terk edilerek yalınayak, baş açık, parasız, ümitsiz, tâli'siz yaşamak; tufeyliyetini kâdir-nâ-şinâs ebeveyn arasında, şebâbetini mahrûmiyyet ve nevmîdî ateşleri, hicrân-ı sevda seylâbeleri içinde, şeyhûhetini hayât-fersâ bir ihtiyâc ve metrûkiyyet zîr-i kahrında geçirmiş bir bî-kesin, bir bedbahtın tefekkürât ve hissiyyâtı nasıl müsâvî olabilsin? İşte her kavimde, her yerde bu yolda tefâvüt-i terbiye ve teayyüş-tefâvüt-i hissiyyâtı, bu da tefâvüt-i meslek ve üslûbu intâc ediyor.^[*] Bunun için Avrupa'da bir şâir veya bir hikâye-nüvîs hakkında yazılacak tenkîdât-ı ciddiye evvel emirde onların tarz-ı hayâtı nazar-ı dikkate alınır; meselâ: Edîb-i hakîm. "Taine" Balzac'ı tenkîd etmek için tabîyyûnun pişvâsı olan meşhûr romancı hakkında şimdiye kadar yazılmış kütüb ü makâlât-ı tamamıyla mutâlaadan sonra, Balzac'ı tanıyanlardan -âdetâ bir müstentik gibi- müşîkâfâne ahvâlini tahkîk etmiş, badehu -maskat-ı

[*] Cenâb Şehâbeddin Beyefendi geçende neşr olunan bir makâle-i nefiselerinde bu mübâyenctin tesîr-i iklimden tevellüd ettiğini kabûl buyurmuşlar idi. Ekâlîmin de ekseriye ihtilâf-ı terbidde pek büyük dahil olduğu tabîi bulunduğu cihetle bu satırların tesvîdinden maksad mahzâ o makâle-i hakikat-ârâyı tefsirc cüretten ibâret olmuş oluyor.

re'sinin, ikâmetgâhının âsârı üzerindeki derece-i tesîrini anlamak için-doğduğu, yaşadığı hâneleri, gezdiği mahalleleri dolaşmış; görüştüğü âdemlerin evlâd ve ehîbbâsını bulmuş, onlarla görüşmüş, hatta dâyinlerinin elinden nasıl firâr ettiğini tahkîk etmiş; bu sûretle mümkün mertebe o zâtın serâir-i hayâtiyesine, maîşet-i husûsiyesine, temâyülât-ı rûhiyesine muttali olmuş da tenkîdâtına sonra şurû' etmiş. Ahvâl-i şahsiyesi malûm olmadan bir müellif tenkîd edilirse ondan arınan istifâde tahakkuk edemiyor.

Dünyanın her tarafında muharriîn ve üdebâ ne görmüşler, nasıl bir halk arasında yaşamışlar ise o "hadd"; tecâvüz etmemişlerdir. Ne *Nef'i*, *Fuzûlî* gibi bir âşık-mizâc, ne *Fuzûlî*, *Nedîm* gibi şûh-meşreb olabilir; ne *Hilye* sâhibi *Hâkânî*, *Hayyâm* tarzında rubâiler söylemeye muktedirdir, ne *Surûrî*, *Râgıbı* taklîde çalışabilir; hele *Zâtî* [*] ne *Şeyhülislâm Yahyâ*'nın:

"Zülfün tağıdub girince raksa
Tavus-ı güşâde-bâle döndü"

levha-i şâirânesini, ne de *Gâlib*'in:

"Reng-i ruhu pembe içre yâkût"

teşbîhini tahayyül edebilir.

İşte, biri tarâze-i mebnâ-yı edebî:
"Bir nakş-ı hevâî-i kederdir
Kim nûrı bilse siyaha benzer"

levhasıyla hayra bahş-ı ayn-ı cân olan şâir-i üstâdın, diğeri:

"Peyke üstünde yattığım çokdur"

diyen *Muallim Nâzım*'ın -meselâ aynı ser-levha ile inşâd ettikleri âfide birer kıtası münderic manzûmeleri- hep o nokta-i esâsiyeden bakılarak mukâyese ve muhâkeme olunmak muvâfık olur sanırım:

"Ey nağme nidâ-yı hak mısın sen?
Tesîrde rûha şiddetin var!
İcâz-nümâ-yı hak mısın sen?"

[*] Bu zât evvelâ müze-dûz iken sonra remmâllığa dökülmüş ve orada şâirlik etmiştir.

Taklîb-i hayâta kudretin var;
Bîdâr seninle cân-ı huftu!
Bir sırr-ı garîbsin nühuftu!
.....ilh

* * *

“Mest olur her kim ki seyr eyler şerâbî rengini
Raks eder her kim ki dinler dil-firîb âhengini.
Turre-i sevdâ penâhın dillerin kilâbîdir,
Çeşm-i rûhânî nigâhın cânların cezzâbîdir.
Mevc-i âvâzın ki pür-cûş eyler felâkiler,
Dalgalandırmas mı didârın gören hâkîler?
.....ilh.

Üdebâmızdan birinin dediği gibi şâir asabî bir âşık olmalıdır ki âsârı dâimâ ve herkese makbûl olsun. *Nefî*'ler, *Nâbî*'ler, [179] *Sâbit*'ler şöhret-i edebiyeleri tadrîcen ferâmuş olunduğu nisbette *Fuzûlî*'ler, *Gâlib*'ler, *Nedîm*'ler mürûr-ı âsâr ile taze hayât bulacaklardır. Münekkîd-i sal-hurde “*Fransisik Sarsay*” *Hugo*'nun bir tiyatrosundan bahisle şöyle diyor: “*Hugo*'nun, *Zola*'nın nâmları elyevm -binnisbe- sükût ediyor; buna sebep yegâne birinin -rûh-ı şiiiryât demek olan- garâmiyâta tecârib ve hissiyâtının mahdûdiyetine rağmen mukallidlikte daima iğrâkâta kapılarak meseleyi hadd-i tabîisinden büyük, pek büyük göstermesi.. Diğerinin hissiyâta âid kısımları romanlarının aksâm-ı sâiresine nisbeten gâyet sönük, yâbis bir hâlde bulunmasıdır. Bir de o *Alfred de Musset*'yi o büyük çocuğu, o aşık-ı ebediyi tedkik edelim: Bir şevk-i manevî, bir ye's-i mütemâdî-i garâm ile bî-huzûr ve meftûr olduğu hâlde geceleri sabahlara kadar âdetâ öksüz bir taze [*] gibi ağlaya ağlaya katarât-ı eşkiyle perver şeyyâb-ı aşk olan lü'lü-i manzûmâtı ebediyen revnâk ve terâveti muhâfaza edecektir.”

Bir hamlede nihâyet bir haftada yazdığı romanlarında bir büyük iktidâr-ı edebî gösteren *George Sand*'in vâlidesi gâyet asabî, hevesâtına tâbi, efkâr-ı garîbe sâhibi bir kadın imiş; kerîmesi de bittâbi' o sûretle terbiye gördüğünden bilâhire bir koca milletin medâr-ı mübâhâtı olacak derecede -bir kitâbhâne dolusu müellefâtı sâyesinde- bihakkın iştihâr ettiği hâlde elyevm Fransızların urûk-ı taassubunu kabartacak mertebede hafifliklerde bulunmuş; evvelâ

[*] Bana öyle geliyor ki taze erkek denilemediği gibi genç kız da denilmemek şuyû-ı lisân iktizâsındandır. Taze gencin müennesidir.

zevcini, badehu müteselsilen *Jules Sandeou*' (ژول سانودو), *Liçi* (ليحي) 'yi, *Şoben* (شوبن) 'i, *Sainte - Bouve*' ı nihâyet o bî-çâre.. O Fransızların *Fuzûlîsi* olan *Alfred de Musset*'yi şeydâ-yı aşkı edib aldattıktan sonra -kendisiyle yolda gezmekten bile utanacak derecede kadrini tenzîl eden- ecnebî bir doktora ağışunu açmış... Şimdi bu kadının romanlarının âşıkâne cihetlerindeki tabîlik bir kere tahayyül olunsun.

Fransa üdebâsından *Gibb*, *Paul Bourget*, *Octave Föyye*, ekseriyetle kibâr âlemleriyle uğraştıkları hâlde *Zola* kudret-i edebiyesi âhâd-ı nâs hakkındaki tetebbuatından göstermektedir. Bizde *Sezâî Bey*'in asâlet-i fikr ve üslûbunu bu müddeaya bir delildir. Fransız edebiyâtıyla iştigâl edenlerin malûmudur ki bahriye zâbitânından olan *Pierre Loti*'nin hayâtının kısm-ı azamı Fransa'nın aksâ-yı şark donanmasında, bahr-ı muhît üzerinde yek-âhenk, sâkit, vak'asız, hâdisesiz bir sûrette güzâr ettiğinden âsârında dahi büyük âhengi bu sükûnet, bu vakasızlık, bu garîplik aynıyla müşâhede olunur.

* * *

Hudûd-ı itlândan hârice çıkmak isteyen hiç bir şâir, hiç bir müellif mesleğinde muvaffakiyet kazanamaz. Bunun içindir ki geçende *Tevfik Fikret Bey*'in muâhezesine uğrayan "nazîre-gûluk" menâfi-i akl ve tabiattır. Çünkü nazîre perdâz mukallidliğinde yalnız aklının ilkââtına ehemmiyet verdiğinden kalbinin ilhâmâtı muattal kalır. Kalb ile fikr-i iftirâk edip de insân kalbine geleni değil ağzına geleni yazarsa hissiyâtı tercüme nerede kalır ki bu yolda bir mükâleme bile âdetâ yâve, belki hezeyân şekline girer. Koca muharrir! Kelemi parmaklarının, sigarayı da dudaklarının arasına kıstırır kıstırmaz lokomotif gibi bir sürat ile duman atarak, hâmesini öttürür gibi çızıktırarak beyaz kağıdın üzerinde siyah izler bıraka bıraka -o vakte kadar okuduğu- Türkçe, Arabca, Fransızca eski, yeni âsârın ya meâlinden, ya üslûbundan intihâl edebildiğini, baş ucundundan başka biri istiktâb eder gibi, ona ilâve ede ede, lemha-i basarda makâlesini itmâm eder.. Olur bir eser, fakat... Tesîrsiz, bekâsız, vefâsız bir eser.

Hiss ve tefekkür bir cümlelerin kalbi, az bir tekellümüdür; tahrîr ise o cümleyi istinsâh etmektir. Bu cihetle fenâ yazan mutlaka düşünememiştir, hissedememiştir.

Ekseriyâ meâlden ziyâde tezyîn-i makâle, taraka-i tumturak üslûba ehemmiyet veren eslâf-ı kirâm göz için, sem' için yazarlar

imiş; bizler şimdi kalb için yazıyoruz. Vâkıâ meal bir nâzende-i üryândır. Tezyinâtı da elfâzdır. Evet, lakin yalnız kelimâta ehemmiyyet verenler bir mankeni giydirmiş, süslemiş olurlar.

Garîbdir; müessir bir şey yazmak için satırlar, sahîfeler doldurmak da onun tesîrini zâyi ediyor. Çünkü galeyân-ı tessürâtın tercümânı ya acıklı bir nidâ veya kesik bir feryâddır. Masdarı teessürât-ı hiddet ise insânı boğar, heyacân ise inkıta-ı teneffüse uğratar, ye's ve fütûr ise cisim ve rûha bir sekînet ve rehâvet îrâs eder. Ekdâr-ı azîme dâimâ sükûtîdir. Ekseriyâ hissiyât ne derece galeyânlı olursa insân o kadar az söylemek ister.. Yorulmuştur, bu da tabîidir. Bunun içindir ki iki bin şu kadar beyitli "*Makber*"in azemet-i îcâz-nümâsı karşısında ser-fürû ederek *Akif Paşa*'nın meşhûr:

"Tıfl-ı nazenim unutmam seni"

feryâdını ve *Şeyh Gâlib*'in *Esrâr Dede*'ye yazdığı mersiyeden şu:

"Zât-ı şerîfi âleme bir yâdigâr idi
Fakr u fenâv^uışk u hüner ber-karâr idi

Her şeb misâl-i şem' benimle yanar idi
Sâyem gibi yanımda enîs-i nehâr idi

Hakkâ tamâm âşık idi yâr-ı gâr idi
Bir kaç zamân muammer olaydı ne var idi

Allah verdi aldı yine kurb-ı hazrete
Biz kaldık intizâr ile rûz-ı kıyâmete"

kıtasını, husûsiyle ondan da pek kalbî, pek tabîi, pek sâde ve sâf idi [180] temennî-i muhâl nev-meydaneyi, bir şekvâ-yı nâ-mütenâhî-i aczi muhtevî olan:

"Bir kaç zamân muammer olaydı ne var idi"

Mısra-ı rakîkini beğenirim. İşte bundan uryân, yaralı, hûn-âlûd, pür-mürde bir yüreğin gözünüzün önünde titrediğini.. Yorgun, fersiz, iki gözün uçuk benizli bir çehreye sâkit sâkit, damla damla sıcak yaşalar döktüğünü -bakabilir misiniz- görürsünüz! Mütevekkil, âvâre, perîşân sâf bir rûhun derin iniltisini -dinlerseniz- işitirsiniz!

Bilmem muhâkememde yanılmıyorsam iddiâ edebilirim ki *Şeyh Gâlib* merhûm o mısraçığa mürâât veya tecnîs veya iştikâk gibi bir sıfat ilâve etmiş olaydı bu letâfet kalmazdı.

Iztırâb-ı dil dâimâ bî-manâ, bî-implâ nidâlarla izhâr, teveccüh ve teneffür ekseriyâ alâim-i nazariye ile ifhâm edilir. İşte bu misillu infîâlât-ı ruhûyeyi bir takım kelimât-ı mevzûa ile yine o kuvveti, o tesîriyle yani hüsn-i tabîisini muhâfaza ederek tercüme etmek bir iktidâra, bir mevhibe-i maneviyeye vâbestedir ki o iktidâra da, hiss ve tahassüs derler. Tesadüfen oğlu ve refiki vefât eden her ehl-i kalem böyle birer mersiye yazamaz. Acaba o âdem kaybettiği vücûda acımamış mıdır? Evet, acımış, hem belki *Akif Paşa*'dan, *Şeyh Gâlib*'den daha çok acımıştır. Öyle ise niçin yazamasın? Hassâs değildir de onun için.

“İşk her dilde bulunmaz ol dânâda olur,
Şeb-çerâğı arama cûyda deryâda olur.”

Victor Hugo der ki: “Ağlatabilmek için müellif evvelâ kendi ağlamalıdır” Müteessir olanın eseri de müessir olur. Hissiyât-ı müheyyice sârîdir. Bir bîkes dul vâlidenin yegane masum kızını bağıteten gasb ediniz; bakalım, onun feryâdından müteessir olmaz mısınız? Büyük bir edib vaktiyle yazdığı bir tiyatroyu edebiyâttan behresi olmayan birine okur iken herifin hüngür hüngür ağladığını görünce: “İstib’ad etmem çünkü bu satırları ben de ağlayarak yazdım.” demiştir.

Rûhdan nebeân eden teessürât yine rûha nâfızdır.

Bu temhîdâttan tahsîl ve irfânın ehemmiyeti inkâr edildiği zann olunmasın. Hissiyâtın reng-i tabîisine, rûtbe-i şiddetini aynıyle, tamamiyle muhâfaza ve tercüme için elbette -fakat ikinci derecede- ilim ve irfâna mürâcaat olunacak. Bir hasta ağrı hisseder amma onun ehemmiyetini, muzırrâtını tayîn etmesi teşrih görmüş olmasına men’ûttur.

* * *

Iztırâb-ı kederi musavver bir levhanın temâşâsından insân ne kadar müteessir olursa bu yoldaki bir şiirin mutâlaasından aynı sûrette müteessir olmalı. Etvârımızın meâli, sadâmızın zâif âhengi, nigâhımızın sönük parıltısı, çehremizin nev meydane işmizâzı âsâr-ı edebiyede, “aslına mutâbık” olarak aynıyle görünmelidir. Yunan şuarâsından *Simonid* demiş ki: Şiir bir resm-i natık, resim bir şiir-i sâmettir. Evet, bir muharririn hüneri bir ressamın vazîfesini müşâbihdir: Biri tefekkürâtını kelimelerle tersîm eder, diğeri tahayyülâtını boyalarla tasvîr eder. Meselâ bir hazân tasvirinde biri

nasıl perîşân bir zemîne uçuk boyalar vurursa diğeri de kırık dökük bir üslûbun, döne döne düşen o sarı benizli emvât-ı evrâkın nevha-i inhişâsını andırır sûrette hüzn-engîz, sükûn-nüvâz, elîm -*Flaubert* gibi boyalarını ölçmese bile- yine küçük, tantanasız kelimatıyla tebliğ-i hissiyâta çalışır. İşte bu teceddüd-i tasvîr ve tahrîr-i hakîki evvelâ romanda başlamış.. Elyevm şiire, mûsikîye, resme, heykeltraşlığa, hakke hatta mimârlığa kadar taammüm etmiş ve bunlar tabiata ne kadar takarrüb ederse o kadar makbûl ve müstahsen görülmekte bulunmuştur.

Ahı volkan, kediyi kaplan göstermek zamânları o mübâlağât-ı Acemâne mevsimleri geçmiştir.

Acaba terbiye-i hiss kâbil midir? Evet, hem de hissiyâtın en mühim mürebbiyesi şiidir. Şiir bizi âdetâ hissetmeğe icbâr eder.

Defeât ile görmüşüzdür ki bazı kimseler sonradan dâhil oldukları bir tarz-ı maîşet nefîcesinde tezyîn-i zât ve sıfat eylemişlerdir. [181] Terbiye-i maneviyeden bî-behere bir tabîat bir buhrân-ı derûnun nefîcesinde kesb-i nezâhet edebilir, lakin bu tebeddül enderdir. Sefâlet ve sefâhetin, âlâm ve ıztırâbının tesîrâtı bazan da tağlîz-i hissiyâtı müeddi olabilir ki bazı meşâhîrin bağıteten mesleklerinde tedennîler ancak bu hâle atf olunabilir.

Hissettiğini ananesiyle tebliğ için belki garîb görünür, fakat bî-tarafâne tecrübe-i nefis olunursa insân binde bir kere olsun sadâ-yı kalbini istimâ', ahvâl-i rûhiyesine dikkat edemeyeceğini teslim ile temâyülât-ı vicdânî, serâir-i hissiyâtı hatve-be-hatve takîb için keder ve meserretin menşe ve menbâını, tarz-ı vukûunu bî-tarafâne tedkîk. Hiddet ve tehevürün, gayz ve nefretin muhabbet ve sevdânın nasıl ve nereler kadar terakkî veya tedennî ettiğini itidâl-i demle takîb ve tecessüs etmeli; tahsîl "marifet-i nefis" için bir dakika bir an bile fevt-i fırsat etmemeli; hülâsa insân her hâlinin bî-araf bir münekkidi, usanmaz bir casûsu, sıkılmaz bir sırcısı olmalı... Bu pek kolay bir iş değildir zannediyorum.

Tahavvülât ve hâdisât hafîye-i hayâtiyeyi mûşikâfâne tedkîk ve terassud için initâf ettiği noktaya saplanacak keskin bir nazar.. Hay-a-hay beşerriyyetin en pest perde-i sadâisi bile derûnunda tanîn-endâz olacak delik bir kulak elzemdir. İnzâr-ı beşer hakâyık-ı eşbâhı birer türlü görür, onların arasında hiçbir şey seçmeyen nâdir değildir.

Temeyyülâtımıza ehemmiyetlerine göre bir pâyve ve kıymet vermek müşkildir. Eğer: "Ma'sûkanızla kütübhânenizi veya evlâdınızla esvâbınızı aynı hiss ile mi seversiniz? deseler "Hayır!" demekte tereddüt etmeyiz. Lakin tekrar bunun esbâbını sorsalar bir cevâb sevâb vermekte -emin olunuz ki- müşkilât çekeriz.

Hissiyât-ı hudûd ıtlâı, dâire-i şümulu nisbetinde tehâlûf eder. Meselâ bir müselleşi üç müsâvî kısma taksîm etmek emniyesiyle masasının başına geçmiş bir mütefennin ile bir katre yaş, bir gazel yaprağı için mersiye tanzîmiyle uğraşan bir şâirin veya veremden vefât etmiş bir tazenin ciğerini teşrih ile meşgûl bir doktorun hissiyât-ı vicdâniyesi nasıl müsâvî olur? Acaba bir kasabın, bir sayyâdın, vicdânı yok mudur, dersiniz? Belki o sayyâd bir koyun kesilirken rikkatinden bakamaz, belki o kasap hergün kestiği koyunların, kuzuların ciğerleriyle beslediği kedisinin vefâtına hüngür hüngür ağlamıştır. Bu serâir-i amîka-i rûhiyye dâire-i itiyâdı tecâvüz edemeyen o acz-i insâniyenin tesîrâtıdır, ne kadar tamîk olursa tedkîk-i keyfiyyet ve mâhiyyetinin inkârı o kadar muhâl görünür.

Dünyada her şeyi bilmek ikitidârımız dâhilinde değil; hiç bir şey bilmemek de -her nasılsa- istidâd-ı insâniye mugâyir addolunuyor. Mahdûd, sathî bir kaç şeyi görmek, anlamak, anlatmak.. İşte hisse-i nüfûzumuz!.. Akıl ile hissin beynindeki fark-ı azîmdir ki bizi ekseriyâ zalâm-ı şek ve tereddüd içinde gümrâh eder: Evet, akıl hissiz.. His akılsızdır; akıl müteennî, hiss mütecâsirdir. Hiss-i tabîat -ki şuurde zevk-i selîm diyoruz- tahassüsât-ı mehâsinin âşık-ı meftûnudur; hüsn ise hissin bir âferîde-i nazenînidir; hiss de hüsnün bir mi'yârı, lakin çok defalar yanılan bir mi'yârdır.

Şuarâ-yı sâlemeden bir ikisi müstesnâ addedilince üdebâmız o miyârı eserlerinde istimâle o kadar ihtimâm etmemişler de edebiyâtımızı hissiyâta âid âsâr cihetiyle fakîr bırakmışlar. Hala ekseriyetle felan efendinin felan beyğin üslûb-ı ifâdesine taklîd ediyoruz da kendimizin bittabi onlardan ayrı olan ilhâmât-ı vicdâniyemize ehemmiyet vermiyoruz; bunun için edebiyâtımızda hâyîdelikten kurtulamıyor. Evâilü'l-evâilde bilmem kim firkatle gözlerinden yaş yerine kızıl kan aktığını söylemesi gibi -belki o zamânce latîf görülen- bir mübâlağayı ortaya atmış, biz de bunca senelerden beri düşünmeyerek o ve emsâli mazmûnları isrâf edip gidiyoruz. Yazdığımız şeyler o felanların “âsârına benzesin!” diye başımızı karıştıra karıştıra saçlarımızı bulacağımıza “kendi sözlerimiz olsun” [182] desek ne olur? Paul *Bourget*'nin dediği gibi “başkasının mürekkebiyle yazmaktan” artık usanmalı, nefret etmelidir!

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu]

(nr.298, s.178-182)

ŞİİR NEDİR?

Şiir nedir? Tayîn-i mâhiyetinde en ziyâde ihtilâf hâsıl olan şeylerden biri. Küre-i zemînden teneffüse kâfi hava bulunmayacak kadar ayrılmış olan şahinin sayha-i cân-hırâşî şübhe yok ki şiirdir; fakat her şiirin o sayha olmasını neden icâb etsin? Biliriz ki bütün ulviyyât, bütün bedâyi' ve mehâsin bir şiirdir: Güneş gurub ederken etrafa yapılan şuaâtına mehâz olan bulutlar ufukta toplanarak [315] Boğaziçinde daha arz ve vâsi' ve gâyet rakîd ve mücellâ bir denizin sathına in'ikâs ettiği zamân birbirine karışan elvân-ı tayftan hâsıl olan envâr rengarenk her dakika tahavvül ile irtisâmından teşekkül eden kıtaât-ı deryânın gâh büyülerek, gâh küçülerek, gâh açıklaşarak, gâh koyulaşarak teşkil ettiği menâzir pür-âhenk nûranî bir şiirdir. Sabahleyin tabîat henüz hâbîde iken semt-i gurûba doğru âheste hırâman olan perî-i şebîn dâmân-ı mütemevvicinden güzergâhına dökülen zılâlin bir müddetçik müncezbâne o dâmânı takîb ettikten sonra yavaş yavaş terâkim ve tekâsif etmesinden hâsıl olmuş zannedilen ve ufuktaki dağların eteklerinden zirvelerine kadar yükselen sisler güneşin ilk şuaâtına marûz olunca sabah bulutları gibi şeffâf oluyor; işte o zamân deryâ-yı rakîd üzerinde tabîatin sükûnet-i kâmilesine tutularak harekete mecâli kalmamış olan bir geminin baş tarafından ince bir halatla merbût olduğu ufak bir sandal içinde muttasıl kürek çeken iki arz-ı ihtiyâc ettiğini görmek bir şiir okumak demektir.

Ancak şiiri mutlak ve mehâsine hasretmek neden lâzım gelsin? Bir kuşun yuvasını yapması, bir hayvanın yavrusunu büyütmesi, bir horozun yiyecek bir şey bulur bulmaz hemen tavukları çağırıp itâm etmek istemesi gibi dâimâ görülen, bilinen şeyler hep birer şiirdir. Bir kuru yaprakta güzellik bulunmasa bile bir şiir hiss olunur; hatta gözle görülmek mümkün olmayan hayvanât-ı hurdebînin harekât-ı kasriyesinde bile bir şiir mündemicedir. Hülâsâ mevcûdât ve harekâtın hepsi birer şiirdir ki bu itibâr ile şiirin tahdîd ve tarîfi kâbil olamaz.

Şu kadar var ki mevcûdât ve harekâta şiir demekliğimiz zihnimizde husûle getirdikleri âsâr ile kâimdir; bu hâlde menâzir-ı tabîiyenin fikrimize ilkâ ettiği hissiyâttan bir veya birkaçı bize teblîğ eden sözlere de şiir demek lâzım gelir. Teblîğ-i hissiyât ise iki türlü

olabilir: Ya menâzır ve ef'al okuyanların, işitenlerin nazarında temessül edecek sûrette tasvîr edilir; yahud o menâzır ve ef'alden münbâis ihtisâsât okuyanlara işitenlere naklolunur; her iki sûrette de muhâtaba maksadı lâyıkiyle tefhîm için bir takım vesâite mürâcaat edilir ki bunlar fesâhat ve belâgat-ı kavâidîdir. Daha müessir sûrette tebliğ-i hissiyât için vezin ve kâfiye denilen diğeri iki vâsıtâ bu kavâide inzimâm eder. İşte asıl şiir kelimesinin medlûlu bir mevzûnu kavâid-i fesâhat ve belagata muvaffik olmak şartıyla mevzûn ve mukaffâ olarak tasvîr eden sözlerdir.

Lisânımızda müstamel olan evzân -sükûn ve harekâta "efâ'il ve tefâ'il" tevfiik-i kelâm demek olan vezn-i arûza ve her mısraın aynı hecede tertîbinden ibâret bulunan vezn-i aslî namları ile- iki kısma ayrılmıştır. Vezn-i arûz filasıl Arabî ve Fârisî lisânlarına mahsûs ve o lisânların tabîatine muvaffik ise de asırlardan beri bu iki lisânın tesîri altında bulunmakta olduğu hâlde bile tabîat-ı esâsiyesini muhâfaza etmiş olan Türkçe için ecnebî kalmaktan kurtulamamıştır. Çünkü vezn-i arûz bir takım imâlâtı muhtevîdir. Hâlbuki Türkçe'de med ve imâle yoktur. Bu cihetle kudemânın âsârında elfâz-ı Türkiye'den pek çoğuna med verilmiş ve bunlardan bir takımı elyevm metrûk ise de bir takımı el'ân temdîd edilmekte bulunmuştur. Gerçi bunların da metrûkiyetine imkân bulunabilir. Fakat bu imkânın ne kadar büyük müşkilât, tagayyürât ile terâfuk edeceği nazm ile iştigâl edenlerce kolay anlaşılır şeylerdendir. Hele kelimelerin nihâyetlerinde bulunan hurûf-ı illetin imâle edilmesi men'î nâ-kâbil bir mahzûrdur. Bu imâlât lisânın mâhiyet-i asliyesine muvaffik olmadığı gibi şiir de müstamel kelimât-ı Arabiye ve Fârisiye'nin hasbü'l-usûl imâlesi de şivemize mülâyim gelmediği için kavâid-i şiiriyemize vâkîf olmayan ekseriyeti-mutlaka nazarında şiir-i Türkî büsbütün başka bir lisân gibi telakkî edilir ve en tabîi bir şiir de tabîatten eser görülmez. Bunun neficesi olarak okuyanları veya işitenleri hissiyâtımıza tamamıyla iştirâk ettirmeyiz. Bundan dolayı fi'l-asl daha müessir sûrette tebliğ-i hissiyâta hâdim olan vezin bizdeki istimâline göre bu maksadın husûlüne hizmet yerine haylûlet eder.

Bu veznin lisânımıza tatbîkinde husûle gelen diğeri bir mahzûr vezn-i arûz ile büyük şiirler yazmakta imkânsızlık derecesine varan müşkilâttır ki esâtize-i şuarâmızın mecmû üç dört taneden ibâret olan tiyatro ve hikâye tarzındaki âsâr-ı manzûmesi bu müddeâmızı isbât edecek kadar muvaffakiyetten bâiddir. Rikkat, şiddet, teheyycü, ulviyyet gibi hissiyât-ı mütezâdeyi tebliğ edecek olan büyük bir şiir de yek-âhenk bir vezin istimâliyle muvaffakiyet nasıl mümkün

olabilir? Husûsiyle ebyâtın bu vezne tatbiki diğetine nisbetle pek müşküldür.

Bir de evzân-ı arûzun herbirinin kendine mahsûs bir âhengi olarak okunduğu zamân bu âhengi takîb etmek zarûrî bulunduğu için bizim şiirler manâya göre değışir bir âhenk ile okunamadığından mevzûn tiyatro yazılsa bile sahnede dinlenmez ve bir şiiri esvât ve evza-ı mahsûsa ile okumak kâbil olamaz. Dördüncü olarak bir mahzûr daha vârid-i hâtır olur: Şiirimizdeki âhenk hece tertîbiyle nazm eden kavâmın eş'ârındaki âhenkten bâlâ-ter olduğu için lisânımızda bir şiir okunurken ekseriyetle âhenk firîfte olunur da manâ nazar-ı dikkatten kurtulur. Fikren müzeyyen-i edebiyeden hemen mahrûm olan bir takım eş'ârın hâfızalarda kalacak [316] kadar elsinede tedâvül etmesinin sebebi budur pek çok adamların bir şiiri -kendileri de bilmeksizin- mücerret o veznin âhengi için beğenmekte oldukları dâimâ görülür. Bu garîbe de işte o hâlin netîcesidir.

Mutâlaât-ı mesrûde-i âcizânem bizde terakkî-i şiirin medâr-ı evveli vezni-ı arûzun Türkî olduğunu gösteriyor, bu hâlde bunun yerine vezni-ı aslînin ikâmesi lâzım gelecek. İşittiğime göre bu veznin kabûlüne mâni olan sebep kelimât ve terkîbât-ı Arabiye ve Fârisiye'nin vezni-ı aslîde sem'a sakîl kelimesi imiş. Herkesce malûmdur ki bu kelimeler ve bu terkîblerden istiğnâ husûlü hakîkaten imkânsızdır. İşte bundan dolayı vezni-ı aslîyi kabûl etmek câiz olamazmış! Kelimât ve terkîbât-ı Arabiye'nin nesren ifâde-i merâmında istimâli hoş ve mecâz ve hatta bir âhenkli iki şiirde sakîl olması mıntıkan izâh edilemez. İtikâdımca bu bir itiyâd meselesidir ki mürûr-ı zamânla zâil olur. Farazâ bu iddiâ sahîh ve sıklet-i kelimât ve terkîbât vaki' olsa bile diğeri iki lisânın kelimeleriyle, terkîbleriyle tefâvuk edemediği için veznimizi bırakıp da kendi lisânımızla imtizâc edememiş ve edemeyecek olan bir vezni intihâba sebep olamamak lâzım gelir. Sırf âhenge yani şiirdeki şekl-i hâricînin eserine taalluk eden böyle bir mahzûr ile yalnız âhenge değil esâs-ı şiire müteallik olan dört mahzûr tearûz edince ahfi ihtiyâr kâr-ı âkil olur zannediyorum; bilmem ki aldanyor muyum?

A(yın) Nâdir

(nr.274, s.314-316)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

-11-

Maârif-i edebiyemize hizmet için ne yazmalıyız? Bu suâlin cevâbı yek-nazarda kolay görünür: Güzel yazdıktan sonra her şeyden bahsetmelidir. Evet amma, güzel yazmak için hangi suver ü eşkâli intihâb etmeliyiz? Yani edebiyâtımızın terakkiyât-ı hâzırasında devâm edebilmesi ne yolda himmetler sarfına mütevekkıfdır? İşte suâli böyle îzâh ediyorsak cevâbı müşkili'ş-şüyûr. Benim gibi bir âciz müşahhasın bu meseleden bahsetmesi çok tuhaf olacak: Mamâfih kekeleyerek, yanlış doğru bir şeyler söyleyeceğim; Çünkü bazı fikirlerim var ki beyân edemediğim için meyûs oluyorum. Ya o fikirlerimden bir taneciği musîb düşüymüşsa?..

* * *

Bizim edebiyâtımızda akvâm-ı sâirenin edebiyâtı gibi iki kısma ayrılıyor: Şiir, nesir. Şiir lafzını -ifâdemizi teshîl için- âsâr-ı manzûmeye tahsîs ve bu musâhabemizi şiire hasr ediyoruz.

Bâkî'den tutturarak ta otuz kırk sene evveline gelinceye kadar şiirimize atf-ı nazar edersek ne görürüz? Yüzlerce divân, bir kaç hikâye; rubâî, muhammes, müseddesler, kıtalar... Bu âsâra iyice dikkat olunursa kısım-ı azamında bir mevzû bulunur: Hikmet-i mutasavvifâne yahud tasavvuf-ı âşıkâne. Meselâ *Fuzûlî*'nin divânını alalım. O büyük şâirin kalb-i cerîhadârından kopan feryâdlar, fikir tapınağından uçan hayâller hep lisân-ı tasavvufun dâiresinde sıkışıp kalmamıştır? Vâkıâ tabîi, sâde güzel sözleri de var; fakat nisbeten akall-i kalîl. *Nâbî*'nin nasîhatları bile âdetâ mutasavvifânedir: *Nedîm*.. O fikr-i münevver, o hayâl-i ter, o şûh-ı meşreb-rind mâlik-i zebân, o şâir-i azâde-beyân bile tasavvufdan kendini alamamış! "Mutasavvifâne şiir yazılamaz mı?" denilir ise diyoruz ki. "Estağfurullah maksadımız bu değil! Eslâf-ı kirâmın âsâr-ı ber-güzîdesine hayrân oluruz. Hatta bazılarına nazîre söylenemeyeceğini bile itirâf ederiz. Şu kadar ki şiir .. O bütün insânların tercümân-ı hissiyât, bütün mükevvenâtın musavver-i

bedâyii olan şiir bir nev’i tarz-ı beyânın dâiresi içinde tazyîk edilemez; hiç nâ-mütenâhî tahdîd olunur mu? Mutasavvifâne şiir söylenmesin demek istemiyoruz, o da bir nev’i mahsûsadır; meselâ tev’hîdler, ilâhiler, münâcâtlar ancak lisân-ı tasavvufla güzel yazılabilir; fakat zâkirlik başka şâirlik başka olduğunu unutmamak lazımdır.”

İşte bu lüzûm his olunca şiir-i cedîdimiz zuhûr etti. *Zemzemeler*, *Sahrâlar* yazıldı; risâil-i mevkûta şîrin-beyân, nevîn-edâ âsâr ile doldu. Yeni yeni nâmlar altında hayâlât-ı ceyyide, hissiyât-ı samîmiye ile memlû şiir mecmûaları neşredildi.

Şu son onbeş yirmi senede şiirimizin terakkiyâtı mûcib-i şükrân bir dereceye varmıştır. Artık mahdûdiyetten kurtuldu; aşk ve yâr, hatt u mey bahisler nihâyet buldu. Hissiyâtımızı takrîr, meşhûdât ve muhayyelâtımızı tasvîr ediyoruz. Yeni şâirlerimiz içinde en ziyâde âsârına meftûn olduğum *Safâ*, *Tevfik Fikret*, *Cenâb Şehâbeddin Beylerdir*. *Safâ Bey*’in hangi şiiri vardır ki insân okudukça müstağrak-ı neşât olmasın? O büyük fikirli, büyük yürekli şâir ne güzel düşünüyor, ne güzel yazıyor! Meselâ bir seyâhata çıkıyor; meşhûdâtını, mahsûsâtını ulviyyetiyle, azîmetiyle, rikkatiyle, letâfetiyle nazm ediyor. Hem nasıl nazm? Şiiriyetinin mertebesine, elfâzının insicâm ve selâsetine hayrân olmamak kâbil değil. *Tevfik Fikret Bey* ki münevverü’l-viddân bir şâir-i rûh-beyândır, şiirimizde ne kadar esâslı teceddüdler gösterdi; hangi manzûmesi okunsa yeni bir tarz, başka bir bedîa görülür. “Aşiyân-ı Peder” sernâmesiyle neşrolunan şiirini okuduğum zamân yüreğim parça parça oldu. Hele. “Pek muvaffik bugün bu hâl bana / Ben bu hâlîmle kalmak istiyorum!” beytine gelince gözlerimden yaşlar dökülmeğe başladı. Şiiri tekrar okudum, yine okudum. *Fikret Bey*: “Kazalıdır uçurumlar yakın dolaşmayalım!” der de edebiyât uçurumlarında kendisi herkesten ziyâde -otları bile pâmâl-ı hakâret etmeden- dolaşır! Düşmek değil, hiç sendelediği görülmemiştir.

Cenâb şehâbeddin Bey, o âlî nazar şâir-i mülhem ne hârikalar ibdâ ediyor. Şiirimizde bir meslek-i ciddiye daha vücûda getirdi. Küçük küçük yazdığı parçaların arasında öyle büyük şiirler bulunur ki ulviyyetini takdîr için cidden şâir olmalı, şâirliğin en dakîk mezâyâsını bilmelidir. “*Mekteb*” risâlesinde neşrolunan bir “sone”si vardır ki onda hayâtı bir maraza, insânı ona mübtelâ bir seyyâha teşbîh eder; bunu okumalı da mevzûun ehemmiyetiyle mütenâsib olan şiirin azametini görmeli! [308]

* * *

Yukarıda îrâd ettiğimiz suâle şimdi cevâb verebiliriz: İşte böyle şiirler yazmalıdır. Mürebbî-i vicdân ve irfânımız, *Üstâd Ekremimiz* bize *Talîm-i Edebiyât*'ta bunların hepsini söylediler; nümûnelerini de gösterdiler: Bir hakîr yapraktan, bir mehîb mezârîstândan, bir kızın kabr-i latîfinden, bir öksüzün memât-ı garîbinden.. Hâsılı fikri tenvîr, rûha tesîr eden mehâsin ve bedâyiin hemen kâffesinden bahs buyurdular. Daha umûmiyetle düşünelim, daha muvazzah söyleyelim: Tabîati görmeli, onun cihân cihân-ı letâifine nazar-ı rûh ile bakmalıyız. O zamân nûr-a-nûr, rengarenk elvâh-ı cemâl hayâlimize çarpar; âlem-i misâli temâşâ ederiz.

Temâşâ-yı tabîat edenlerde bulunması elzem olan bir haslet daha vardır ki o da bir manzaranın bir levhânın âdetâ ressâm gibi - tabîr-i sahîh olursa- ceziyyâtına dikkat etmektir. Meselâ gök sudresini tasvîr etmek lâzım gelse onun yalnız letâfetinden, kendiniz de hâsıl eylediği tesîrden bahsedivermek kâfi midir? Derede pek çok dolaşmış olmalı; etrâfındaki ağaçları, çalıları, onlardan karına süzülen açıklı koyulu, siyah yeşil gölgeleri, o gölgelerin arasına gâh u bîgâh düşen sâye pâre-i sehâbî; rüzgâr estikçe sath-ı mâda hâsıl olan hafif hafif temevvücâtı; sandalların, kayıkların etrafındaki parıltılı izleri; derede bucak bucak saklanan elvân-ı sevdâviyeyi.. Hülâsâ güzelliklerin hepsi ayrı ayrı, birbirine, ince ince görmeli de ne yazılacaksa sonra yazmalı. Tasvîr bu şart ile tamam olur.

Tasvîr, tasvîr... Tasvîre eşedd-i ihtiyâc ile muhtacı. Menâzır-ı ulviyeye alâ-yı nazar etmekten çekinmemeli, elvâh-ı hakîrâneyi gördüğümüz için mahcûb olmamalıyız. Melek kanatlı beyaz bulutların zirve-i cibâlde ârâmından, hazân-resîde yaprakların yerlerde tayerânından bahsedelim. mevzûâtımızı ne kadar teksîr edersek o kadar iyi şiir yazacağımızda şübhe yoktur.

Tabîat kadar, belki ondan ziyâde şiirimizle tasvîr ve tarîfe çalışacağımız bir şey daha var: İnsân! *Victor Hugo* "Denizden büyük bir manzara vardır: Semâ; semâdan da büyük bir manzara vardır: Rûh-ı beşer!" demiş. Hakîkat, beşerin ahvâlini tedkîk ile ihtirâsât ve hevesâtını, infîâlât ve ihtiyâcâtını, kederlerini serverlerini görmek nigâh-ı şâirâne için âsmânlar kadar ulvî, cennetler kadar latîf, ummânlar kadar müteheyyic, uçurumlar kadar mehîb menâzır arasında cevelân etmek değil midir? O manzaradan nâ-mütenâhî şiir levhâları çıkar: Sıfât-ı insâniyeden olarak mevzû bulunan kelimâtı sernâme-i ittihâz ile şiir yazmak istesek.. Meselâ medeniyet, saâdet, marifet, sa'y gibi kelimelerin ifâde eyledikleri

manâları lisân-ı şiir ile söylesek ne güzel, ne kadar çok eserler vücûda getiririz. Vâkıâ şuarâmız ahvâl-i insâniyeden de bahsetmiştir, fakat ya mutasavvifâne hakikat-gûluk etmişler, yahud adî sûrette hikmet-fürûşluk. Benim demek istediğim bu değil: Kâlb-i beşeri görmeliyiz, hislerine tercümân olmalıyız. Âsâr-ı mevcûde arasında bu yolda şiirlere vâ esefâ ki pek nâdir tesâdüf olunuyor. Meselâ muhabbet.. O insânlara en büyük ihsân-ı ilâhî olan hass-i melekîyyet tab'a kelâl verecek kadar mevzû bahsedildiği hâlde - birkaç üstâd müstesnâ olmak üzere- daha kimse tarafından şân-ı rûhânîsine lâyık sûrette tasvîr edilememiştir. Muhabbetten bâhis şiirlerimizin yüzde doksanı "Ah ben senin için ölüyorum bî-vefâ, sen beni sevmiyorsun" ibâresiyle hülâsâ edilebilir.

Bir aile-i necîbenin âramgâhına gidelim, müsâade ederlerse kalbi nazar-ı şâirânımızı âşiyân-ı saâdetlerinden dolaştıralım; elvânı ezhâr-ı cennetten toplanmış levhalar buluruz. Bir [309] hakîmin mesâihânesine girelim, hiç ses çıkarmadan bir köşeye büzülelim; o hakîm-i zî-şânın münevver çehresinde asırlarca hakîkatin sayeleri dolaştığını görürüz. Ameleden birinin çalışmasına hiç dikkat ettiniz mi? Zâif kollarındaki mütemâdi hareket gül renk olan çehresindeki nûrâniyet o hâdim-i insâniyeti nazar-ı şâirâneye nasıl muhterem gösterir! *Cenâb Bey*'in "Teşne-i Teb" gibi "Sumnâmbul" gibi, "İnkisâr-ı Bâzîçe" gibi bir çok manzûmeleri şu söylediğimiz yolda yazılmış âsârın en ber-güzîdelerindendir. *Tevfik Fikret Bey*'in de iki şiiri vardır ki biri bir vâlîde ile yavrucuğunun hissiyât-ı mütekâbelesini musavver olarak evvelce neşrolundu; ikincisi de "Tecdîd-i izdivâc" ünvanıyla *Servet-i Fünûn*'un geçenki nüshalarından birinde münderic idi. İşte bu şiirler beşerriyetin ahvâlîni musavver olarak yazılmasını tavsiye ettiğimiz eş'ara birer nümûnedir, böyle yazmağa gayret etmeliyiz.

Bir de bugün Avrupa'da mevâdd-ı tabîiyeden başka, mevâdd-ı sanâiye de şiir lisânına dâhil olmuş. Fonoğrafi manzûm söyletiyorlar, şimendüferin çarhlarını mevzûn dönderiyorlar, harâb bir evin karşısında durup şiirler söylüyorlar; biz de bu yolda yazılmış manzûmeler gösterilebilir mi? Fransızlar Eyfel Kulesi'nin karşına geçip de medeniyetin o umûd-ı ahenînini şaşaaıyla, azametiyle tasvîr ederlerken şâir değil midirler? Biz niçin meselâ Süleymâniye Câmi-i Şerîfi'nin önünde ser-fürû berde-i hayret olarak o semâ-pare-i san'atı, o eflake ser çekmiş heykel-i insâniyeti, o muhît-i envâr-ı ulûhiyyet-i rûhumuzla his, şiirimizle tasvîr etmeyelim? Rüzgârlı bir havada bahr-i siyahdan, sehâib-i perrân gibi, birbirine müteakib cûşân olup gelen âvâz-ı bülendiyle

dağlarda eşcârî titreten cebel-i heybet vapurları, o yorulmaz naklân-ı san'at ve ticâreti yazmayalım? Biz fakîrin kulubeciği.. O ne kadar rikkat-bahş ve vicdân bir manzaradır! Damı tenekelerle örtülmüş; o tenekelerin rüzgârdan uçmasını men için üzerlerine dest-i sefâletin atıverdiği taş parçaları, delik deşik tahtaların arasına pîr-i ra'sadârın sıkıştırmağa çalıştığı paçavralar, o kapanamayan kapı, o açılmayan pencere, insâna ne kadar hissiyât-ı şâirâne ilkâ eder. Amma denecek ki” bu gibi mevzûlar nesrin dâire-i vâsiasına girmelidir. “Evet! Nesir böyle maddiyâtı değil, mehâsin-i mücerredeyi bile vâzih, ondan mükemmel îzâh ve beyân eyler. Şu kadar ki nazmın âhenginden istiâne edersek hissiyâtımızı -velev maddiyât-ı sarfeye müteallik olsun- başka türlü güzel, başka yolda müessir olarak tebliğ ediyoruz.

Şu bahsi bitirmeden küçük bir şey daha söylemek istiyorum: “Fabl” denilen efsâneler nevinde çoktan beri hiç bir şey yazmıyoruz. Hâlbuki böyle efsâneler mürebbî-i ahlâk olduktan başka neşât-âver fikr ü vicdândır. Fransa'da edebiyât o kadar terakkî etmiş olmakla beraber “*La Fontaine*”in “*Floryan*”ın efsâneleri kemâl-i telezzüzle okunuyor. Ozanımızın böyle şeyler yazmağa gayr-ı musâid olduğunu iddiâ etmek vahiy olur; Çünkü *Ekrem Beyefendi* “*La Fontaine*”den aynen tercüme olmak şartıyla gâyet latif, gâyet selîs, birkaç hikâye yazmışlardır. Demek ki biz kendi durûb-ı emsâlimizden, kendi ahlâk-ı milliyemizden istihrâc edeceğimiz letâif-i hikemiyâtı nazmedersek pekâlâ muvaffak olacağız.

Şiirizin sûret-i nazmına gelince: Bir zamân vezin kâfiye meselesi mevzû-yı bahs oldu. Bazıları efâil ve tefâile tatbîk-i kelâm etmeyerek evzân-ı Türkiye ile şiir söylemek lüzûmundan bahsettiler. İtikâd-ı acizânemce ale'l-ıtlâk bu sûretin kabûlü kâbil değildir. Çünkü bizim lisânımız Türkçe değil, Osmânî'dir. Vezin eğer bir âhenk ifâde ediyorsa lisân-ı Osmânînin kısm-ı azamını teşkil eden kelimât ve terkîbât-ı Arabiye ve Fârisî'ye mahdûd olarak okundukça vezn-i Türkî'ye giremez ağır olur, âhengi kaybederiz. Maksûr olarak okunacak ise evzân-ı hâzıramızda şikâyet eylediğimiz sikletlere kusûrlara daha ziyâde düşeriz. Evzân-ı millîye ile hiç şiir söylenmemeli demiyorum. Kısm-ı azamı kelimât-ı Türkiye'den müteşekkil olmak şartıyla hafif, latif bazı ihtisâsâtımızı [310] bu vezinle tebliğ etmek mümkündür; fakat mevzûun ulviyyetine mütenâsib söz söylemek lâzım geldi mi vezn-i Türkî derhâl âciz kalır. Bir de evzân-ı arûziye ile tabîi şiir söylemek kâbil olamayacağına ihtimâl veremiyorum. *Safâ Bey*'in mecmûa-i

âsârını okuyunuz, evzân-ı Türkiye ile söylenmiş bir şiirine tesâdüf edemezsiniz; hâlbuki hepsi de gâyet tabîidir. Fikret Bey manzûm olarak musâhebât-ı edebiye yazdı; okununca görülüyor ki bunları yazmak için hiç sıkıntı çekmemiş.

Vezinlerimizi şiirlerimize göre intihâb etmeliyiz. Hafif, zarîf, oynak, nâzik hislerimizi büyük, şiddetli şiddetli evzân ile ifâde etmeğe çalışırsak kezâ âlî, hazîn, mehîb, hakîmâne fikirlerimizi oyuncak vezinlere sığdırmak istersek bârid bârid, hatta manâsız manâsız şeyler yazarız. “*Servet-i Fünûn*”da çiçek taşıyan bir küçük kızın resmi neşrolunacaktı, buna âid olmak üzere “Feilün Feilün Feilün Feilün” vezninde bir şiir yazdım, bazı ashâb-ı temyize gösterdim: “Bu vezin ile çocuğun, çiçeklerini tasvîri güzel oluyor amma, o çiçekleri vâlidesinin mezârına götürdüğünü söylemek hoş olmuyor. Oraya gelince vezni deðiştir.” dediler. Öyle yaptım. Vâkiâ evvelkinden iyi oldu. Demek isterim ki bir manzûmeyi nihâyetine kadar bir vezin ile yazmak mecbûriyetinde deðiliz. Lakin bunun yeni bir usûl olduğu için sû-i istimâl edilerek okuyanlara beğendirmeyecek dereceye getirilmemelidir.

Kâfiye hele hiç terk olunmaz. İngilizler kâfiyesiz şiir yazarlarmış, ondan lezzet duyarlarmış; ben bunları anlayamam. Şiiri mûsikiye teşbîh etmek lazım gelse vezin, usûl; kâfiye, karâr olur. Usûlsüz, karârsız bir şarkı yapılabilirse yapsınlar da görelim. hem vezin ve kâfiyeyi terk edecek olduktan sonra niçin nesir yazmayalım. “Kâfiyenin tevsîi lâzım gelmez. Mutlaka zâhir (ظاهر) ile bâhir (باهر), hâtır (خاطر) ile şâtır (شاطر) takfiye edilmelidir.” diyenlerin de reyine iştirâk edemem. “Muvakkaten (مؤقتاً)” ile “ben (بن)” pekâlâ birbirine kâfiye olur.

Şiirimize dâir daha ne kadar mutâlaât beyân olunabilir; hayfâ ki ne benim iktidârım buna musâid, ne gazetenin hacmi.

A(yın) Nâdir

(nr.280, s.307-310)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

- 12 -

Geçen defa yazdığım musâhabede nazmımızı mevzu-ı bahs etmiş idim, bugün de nesrimize dâir bir kaç söz söyleyeceğim.

* * *

Târih-i edebiyemize atf-ı nazar edersek görürüz ki nesrimiz nazmımızdan çok geri idi: Eski kitâblarımızın envâ' ve adâdındaki killet şâyân-ı hayrettir? Hele tarz-ı tahrîrlere bakıp da insânların kendilerine en büyük ihsân-ı ilahı olan hassa-i nâtikiyyetten bililtizâm bu kadar tebâud etmeye çalıştıkların anladıkça taaccübden taaccübe düşmemek kâbil olmaz. Târih yazmışlar, yukarıdan aşağı müsecca; hikâye nakletmek istemişler mazmûnlarla dolu. Meselâ en râbitalı müelliflerimiz bile: "Yazı edîbâne yazılmalıdır, edîbâne yazılan yazıları da kimse anlayamamıştır!" diyerek her mebhâsin sernâmesini mevzûn, her cümleyi mukaffâ yazmışlar.

Âsım Efendi ki firdevs -âşiyân- *Sultan Mahmud Hân-ı Sâni* asrına zînet-bağış olmuş eâzımdan, *Âsım Efendi* ki -başka âsâr-ı mübeccelesi olmasa- *Burhân*'ı, *Kâmûs*'u tercüme ederek lisânımızı ihyâ eylemiş mücidd ü mükibb gayret-verân-ı ulemâdandır. O bile, zamânının temeyyülât-ı edebiyesine, incizâbât-ı fikriyesine ittibâ atmaktan kurtulamamış: *Kâmûs*'un Arabî mukaddimesini uzun uzadıya şerh ve tefsîr ediyor da kendi yazdığı Türkçe mukaddimede tercümeyle başlayıncaya kadar ne derece tereddüt ettiğini anlatmak için "gerçi ber fehvâ-ی صاهب الدار ادرى بما فيها hâne-i halel-âbâd-ı istidâd ve nihâdımızda mülk-i mevcûd-ı fakîrânemiz olan esâs ve resâs meleke ve bidâat sencide-i mîzân-ı itibâr ve keşide-i miyâr-ı tahmîn ve ihtiyârımız olmakla "ابن الثريا من يد المتناول" tebâudu bu resme halecân ve heyecândan tekâudî îmâ ederek latme-zeni dehân âyâ ve acaba ... ilh. gibi *Kâmûs*'u, *Burhân*'ı ezberlemeden manâsını bulabilmek kâbil olmayan sözlerle imlâ-yı sûtûra başlıyor.

Âsâr-ı mensûre-i eslâfda *Fuzûlî*'nin meşhûr mektûbu gibi birkaç eser-i nefis bulunursa da bunlar istisnâ teşkil edecek kadar nâdirîdir.

* * *

Bugün en ziyâde ne gibi âsâr-ı mensûre vücûda getirilmelidir? Nazm ile tasvîrini tavsiye ettiğimiz tabîat ve insâniyyet nesr için de bittabi iki cihân tetkîk ve tasvîrdir. Asûmânlar, dağlar, uçurumlar, ormanlardan; ağaçlardan, çiçeklerden, çimenlerden; bir çocuğun gülüşünden bir yaprağın soluşundan bahsetmeliyiz. Azametli ulvî, latîf, nâzik, hazîn kelimelerimiz, terkîblerimiz pek çoktur. Mehâsin-i rakîkayı letâif-i ulviyeyi, hissiyât-ı hakîkiyeyi hâsılı kâffe-i bedâyi-i tabîatı tersîm ve tasvîr etmeğe pekâlâ muktedir oluruz. Bir de romancılık diye istihkâr olunveren mesleğin erbâbı bugün Avrupa'da şâyân-ı hayret derecelerde mashâr-ı hürmet oluyor. Âdetâ bir fenne müntesib addolunuyorlar; çünkü roman -kavâid-i mahsûsası dâhilinde yazılmış olursa- beşerin terbiye-i fikrine, tasfiye-i vicdânına hâdimdir. Roman der demez hâtıra gelen "romantizm", "realizm" meselelerinden uzun uzadıya bahse hâcet göremem: Artık bittabi kaplanların ağzını parçalayan muhayyel kahramanların hasenâtıyla dünyaya bahş-ı hayât eden mükemmel insânların tercüme-i hâllerini parlak parlak mübâlağalar, azametli azametli tabîrlerle yazmağa çalışmayız. Şu kadar ki dâimâ çirkâb-ı rezâili karıştırarak nazargâh-ı insâniyete bir takım muzahrefât anıp durmağa kendimize roman mesleği ittihâz etmekte de pek o kadar hikmet tasavvur edemem.

Roman tabîi yazılmalıdır. Yani, ahvâl-i beşer tabîatında meşhûd tedkîk ve tecrübe ile muayyen olduğu üzere tasvîr edilmelidir. Bu farazî kabûl olunursa romanlarda yalnız âdiyât-ı ahlâkiye değil fevkalâde de nazar-ı fikr ve vicdâna arz edilebilir. Çünkü fevkalâde yaratılmış insânların mevcûd olduğunu inkâr edemeyiz. yalnız o fevkalâdelik tabîat dâhilinde ise mergûb, mâ-fevkattabîa olursa merdûd olur. Meselâ *Alphonse Daudet*'a " romanında bir "*Risler*" tasvîr etmiş ki gayreti tasvîr-i tabîat-ı insâniyeden hârice çıkarılmamış; husûsuyla *Risler*'in gâyet yürekli olmasından mütevellid sâf-derûnluğuşu gölge gibi peşinden ayrılmıyor; bî-çâre uğradığı felâketlere hep o sâde-dillik yüzünden uğruyor. İşte *Risler* hasâil-i ulviye ile mümtâz bir fitrat-ı fevkalâdeye mâliktir. Bir de Victor Hugo'nun o şâirliğinin mertebe-i lahûtiyânesini tavsîf etmek için nutk-ı beşeri âciz bırakan, bir asrı nâmına nisbetle yâd ettiren dehâ-yı hârikulâdenin romancılığını tedkîk edelim: "*Les Miserables*,"de aksâ-yı kemâle ermiş veya esfel-i denâete düşmüş eşhâs-ı muhayyeleden başka hemen hemen kimseye tesâdüf edemezsiniz. O "*Javer*" tesmiye ettiği vücûd-ı gayr-ı mahlûk nedir?

Bir derecede vazîfe-şinas ki senelerce hiç eser-i za'f göstermeden, hiç yorulmadan bir haydûdu takîb ediyor. “*Javer*” kimse yetişebileceğini tasavvur edemez. “*Risler*” herkes için mukallid-bihdir. Husûsuyla fûnûnun terakkiyât-ı hâzırası nigâh-ı ârifâne hergün bin bedîa zâr-ı hakâyık açıp duruken mevhûmât-ı râdesine vardırılan tasavvurât -ne kadar hissî olursa olsun- efkâr tağyîr edemez. uzatmamayı vad ederek başladığım şu bahsi bitirmeden evvel bir kaç söz daha söyleyim: tahariyât-ı cüziyyeme değilse bile mesmûâtıma istinâd ediyorum; müellifinin bazıları şiiri [139] romandan bütün bütün ihrâc etmişler imiş! Eğer böyle bir fikir varsa re'y-i kâsırânemce musîb olamaz: Şiir, nazımdan yahud muhayyilât-ı sarfeden ibâret olaydı romanlarda arz-ı endâm etmeyebilirdi. Fakat mâdem ki tasvîr-i bedâyi ihsâs-ı meâlî hatta aynen tersîm-i menâzır için şiirin nâ-mütenâhî mehâsininden istimdâd etmeğe mecbûruz, mâdemki eşkâl ve elvânî, elvâh-ı tabîatı ressâm gibi zabtetmeğe muktedir değildir. Şâirâne olmamak şartıyla yazacağımız bir hikâyeye tabîi diyemeyiz; daha doğrusu böyle bir roman yazılamaz.

“*Balzac*”ın ağır ağır romanlarıyla başlayan meslek-i tahkiye anlayabildiğim, tarîf etmek istediğim şey ise biz de romanlarımızı bu yolda yazmalıyız itikâdındayım. Şu sıralarda teessüf olunur ki roman yazarlar olmuyor. âsârını evvelden beri pek ziyâde takdîr ettiğim *Hâlid Ziyâ Beyefendi*'nin *Servet-i Fünûn*'a tefrika edilen “*Mâî ve Siyah*” romanından başka gençlerimizin yazdığı şeyler arasında çoktan güzel bir roman görmüyorum.

* * *

Romandan sonra belki onun kadar yazmağa muhtâc olduğumuz şeylerden biri de “*nouvel*” denilen makâleciklerdir. Hatta “*nouvel*”lerin ihtiyâcât-ı hâzırımıza nazaran romanlara vech-i rüchânî vardır: Daha mütâlaadan o kadar zevk alınamıyor. Masal kâbilinden olmayan hikâyeleri okumuyorlar. Ciddiyât-ı edebiyâne, tetkîkât-ı hakîmâne ile mâl-â-mâl romanlarımızı havâs için yazmakla berâber bu yolda hikâyelerin hülâsasî, küçük birer nümûnesi demek olan “*nouvel*”leri de âmmenin nazargâh-ı kabûl ve mütâlaasını serpiştirivermeliyiz. Beş altı yüz sahîfelik bir ciddî hikâyeyi okuyamayanlar, beş altı sûtûnluk bir makâleyi nasıl olsa okurlar. Vâkıân istifâdeleri yüzde bir derecesinde kalır, fakat yine istifâdedir. Alelhusûs böyle makâleleri okuya okuya büyük romanları da mütâlaa etmek lüzûmunu hissetmeğe başlarlar. “*nouvel*”leri romanlardan tevlîd etmek istediğim için sûret-i tasavvur ve tahrîrleri hakkında ayrıca beyân-ı mutâlaât etmeğe lüzûm göremedim. yalnız herşeyin

nümûnesi aslından verilir. Her fikrin hülâsası aslından münakkâh olarak intihâb ve tasvîr edenin lâzım geldiğine göre “nouvel”ler de hayâl romanlardan ziyâdece hükmünü icrâ etmeli, şiir daha çok yer tutmalı, hele netîce mutlaka nazara çarpar. Yüreği oynatır, yahud insânı saatlerce düşündürür bir netîce olmalıdır zannındayım. *Sâmîpaşazâde Sezâî Beyefendi “Küçük Şeyler”*i neşr ile bize “nouvel” numûnelerini herkesten evvel gösterdiler. “*Küçük Şeyler*” büyük eserlerden mürekkebdir. Bilmem niçin o edîb gayr-ı büyük eserlerden mürekkebdir. Bilmem niçin o edîb gayr-ı Türk dağlarda yetişen çiçekleri toplar gibi seçip seçip bize gösterdiği küçük küçük mehâsin-i şiiriye, güzel güzel tesâvîr-i ahlâkiyeyi gördüğümüz hâlde öyle eserler vücûda getirmeğe çalışmıyoruz.

Âsâr-ı mensûremize ilâvesini arzû ettiğim daha neler var; fakat bugün bu kadarla iktifâ ederek bu musâhabede icmâlen tafsîl etmek istediğim mebâhisi de, diğerk tasavvurât ve mütâlaâtımı da ayrı ayrı yazmağa -mümkün olursa- ve bilhassa tarz-ı ifâdemize, muhtelif şîvelerimize dâir olursa vârid-i hâtır olabilecek mülâhazâtı bir musâhabe-i mahsûsaya sıkıştırmağa gayret edeceğim.

A(yın) Nâdir

(nr.282, s.238-239)

MENSİYYÂT[*]

Şâir-i mâder-zâd *İsmâil Safâ Bey*'in “*Mensıyyât*” nâm-tevâzû-perverânesi altında muhallidat-ı edebiye itlâkına şâyân-ı bedî'-i münevvere ile mâl-â-mâl bir mecmûa-i eşârı daha meşrîk-i edebden semâ-yı irfâna şa'saa-i efzâ-yı tulû' olmuştur. *Mensıyyât* tab' olunmakta iken intişârından evvel bir nüshasını almak için ricâ etmiş idim, çünkü bu eser-i ber-güzîde âlem-i matbuatta arz u vücûd ettiği gün mündericât-ı nefisesi ne kadar pesendide-i rûhum olduğunu söyleyerek birâder-i vicdânım *Safâ Bey*'e hissiyât-ı hürmet ve ihlâsımı alenen beyân etmek istiyordum. Geçen hafta tab'ı niyeti; daha formaları toplanmamış, hatta son formasının tashîhi ikmâl olunmamış iken bir takımını aldım; hemen hepsini gördüğüm ve bir çoğunu hâfızama nakş eylediğim o şiirlerin her birini *Safâ*'yı sevdiğim kadar seve seve, ahlâk-ı fâzılânesine meftûn olduğum kadar beğene beğene, tekrar tekrar okudum.. Bir sûretteki beyân-ı mutâlaa etmek maksadıyla kalemi elime alıncaya kadar eser elimden düşmedi; şimdi ise gözümün önünden ayrılmıyor.

Kâriîn-i edebiyemiz arasında *Safâ Bey*'i bilmeyen yok gibidir, fakat kendisini benim gibi kimse tanımaz desem mübâlağa etmiş olmam: Çok görüştük, berâberce gurûblara karşı eş'âr okuduk; tulû'lara kadar edebiyâttan bahs ettik; çok seviştik, birbirimizin kalbini görürdük. Hatta bir gün yazmakta olduğum bir müseddesden kendisine şu kıtayı okudum:

Yok kimse için gam-gede-i hâkde bir yâr,
Herkes oluyor kendisine yâr-ı vefâkâr
Makberde nasıl tek yatıyorsa ölü nâ-çâr,
Dünyada dahi tek yaşanır âdem-ı gâm-hâr!
Vidânımı etmekde mürüvvetleri âzâr
Bol sözlü eviddâ vü ehıbbâdan usandım

Dedi ki: “Bu sözü bana karşı da söylüyor musun?”, “Hayır, sen ahhâb felan değil bir birâder-i vicdânsın ki ulviyyet-i melekâne derecelerine vâsıl olan safvet-i kalbiyenin her hâlinden, her kâlinden güneş kadar nümâyândır.” cevâbını verdim. İşte *Safâ*'nın eş'ârı da kendisi gibidir. Her beyti, her mısırâı samîmiyyet-i merdâne. Fazîlet-i

şâirânesi bir tecelligâh nûr-â-nûr olur. Alnı açık gözü pek âdemlerin mahsûsâtından olan selâmet-i ifâde, vuzûh-ı efkâr, ulviyyet-i vicdân-ı eş'âr *Safâ*'da cezzâb-ı rûh olacak kadar mevcûddur. Hele mevhibe-i şâ'iriyetine revnâk veren kudret-i nazmiyesi hakîkten şâyân-ı hayrettir; "Destinde misâl mûm-ı terkîb / Kasd ettiği şekil ile bulur zîb." *Mensiyyât* yukarıdan aşağı okunulsun, bir yanlışa bir noksan ifâdeye tesâdüf olunamaz; şâirin bütün eş'ârından iki üç musâmahası bile görülemez. O eş'âr-ı kıymetdâr hem revân-ı nesîm-i bahar olan enhâr-ı gülistân gibi hoş ceryândır: Letâif-i tabîiyye, mehâsin-i bediaları vecd-âver fikir ve vicdândır. Böyle güzel güzel parlak parlak şiirleri o kadar selâset ve âhenk, hüsn-i üslûb, vuzûh-ı beyân ile hangi genç şâirimiz söyleyebilir? Bakınız "*Vadî*" ünvânlı manzûmesindeki şu kıtalara:

Dindirir fırtınayı âb-ı latîf-i nîsân
Ki bulutdur yatağı;
Gülüyor der o çiçeklerle görünce insân:
Bulut altında dağ!
Kâh sisler arasında görür insân uzağı
O ne fevkalâde,
Ne güzel manzaradır: Yanyana birkaç buzağı
Koşuşur mer'ada.
Bundan eğlenceli âlem mi olur dünyada?
Olamaz... Ah! Ancak
Görse gönlüm bu gece sevdiğimi rü'yâda
Daha memnûn olacak!

Hemen her kıtası bunlar kadar güzel olan şu manzûmede şâir bir çok elvâh-ı tabîatı tersîm ediyor, o büyük ressamlar gibi ki levhalarına itinâ ettiklerini göstermeksizin özenirler; bütün kâfiyeler mukayyed, fakat hiç biri zorla bulunmuş değil; her beyit her mısra bülend-i âhenk, fakat tabîilikten asla tebâüd etmemiş. Sâdedilânelik tırâzına bürünerek bir kalb-i mecrûhum enîni ifâde eden son kıta ise sâhibinin rikkat-i hissine ne güzel delildir. Bir de şu şiiri okuyalım:

Hazân

Evrâkı düşüp yerlere kalmış yine üryân;
Eşcârda manzûrum olan manzara bârid!
Yağmıyor, yağıyor, sanki bu dem her biri giryân
Bir heykel-i câmid!

Çıktı yine sarsar pîh iken sırrıma,
Kuşlar çekilip lâneler vardı sükûta;
Tûfan gibi bârân oluyor gülgüle-fermâ
Hatta melekûta.

Kurtuldu mu merkezde olan câzibeden nîm?
Emvâc oluyor sanki semâvâta hurûşân;
Bir başka cihândan mı boşandı yere bilmem
Bir koskoca ummân!

Çarpar kayalar üstüne göğeri hem:
Emvâc değil, dağlar eder dağlara savlet.
Esvât çıkar göklere manâları mübhem,
Yâ Rab bu ne hâlet [197]

Bir silsile-i ebr ki yekdîğere peyrev,
Benzer o kesâfet seyyâr-ı cibâle;
Yahud kararıp muncemid olmuş -diyorum- cû,
Baktıkça o hâle.

Bunlar da bir takım elvâh-ı tabîat ki şâirin vüs'at-i karîhasına, şiddet-i hayâline, ulviyyet-i efkârına merâyâ-yı incilâdır. *Safâ Bey* bu parlak tasvîrleri yapar yapar da şiirini yine kendi mahsûsâtından olan o sevimli tabîliğe düşmedikçe bitiremez:

Nerde o yeşillikler, o şeffâf havâlar?
Hoş renk çiçekler hani, yok muydu bu yerde?
Nerde kelebeklerle o kuşlar, o eller?..
Bülbül hani nerde?

İşte bu son kıta şâirin tabîat-i fârikâsını ne güzel tayîn ediyor. Her şiirinde bu tabîî şirinliğe, bu rûha tesîr eden sâdeliğe tesâdüf olunur.

Mensiyyât'ın mündericât-ı serâpâ güzeldir, hepsi mükemmeldir; Mamâfih bu eş'âr arasında "Kızıl Toprak, Şükûfe-i Perrân, Güzel Sesli Güzel, Bahâr-ı İstikbâl, Sayf u Şitâ Mahsûlidir, Bir Temâşâgâh, Rüyâda Geşt ü Güzâr, Neşve-i Hayât, Fazîlet, Tazmîn, Tayf-ı Siyah" ünvânlı manzûmeleri diğerlerine fâik bulurum. Hele onikişer beyt-i garrâdan mürekkeb ve altı bend üzerine müretteb mersiyeyi.. O bir kalb-i cerîha-dârın muhrik feryâdlarını yüreklerle

esmâ' eden belîğ, muciz mersiye-yi *Safâ Bey*'in en güzel şiiri, en büyük eseri addederim. Böyle herbiri bir dîvân değer âsâr-ı bârianın risâil-i mevkûte sahâifinde perîşân perîşân kalması yahud neşrolunmayanlarının kûşe-i nisyânda bırakılması âdetâ günâh idi; eş'ârını toplayıp da bize her zamân enîs-i vicdânımız, musâhib-i rûhumuz olacak bir mecmûa-i mehâsin ihdâ eylediğinden dolayı *Safâ Bey*'i bütün müştâkan-ı edeb nâmına beyân-ı teşekkür etmeği de vazîfe addeylerim.

İsmâîl Safâ Bey biraz zamândan beri tebdil-i hava için Midilli'de bulunuyor. Kendisinden gelen son mektûbda cennetten ağuş-ı bahre atılmış bir tecelligâh-ı mehâsin ıtlâkına sezâvâr olan Midilli adasının[*] bazı manâzırı tasvîr edildikten sonra "Havadan ettiğim istifâde tahmînimizden pek ziyâdedir." ibâresi memnûniyyetle görülüyor. İnşallah sevgili şâirimiz yakında o cezîre-i behîştînin havâ-yı ceyyidinden hakkıyla istifâde ederek zâten pek ehemmiyetsiz olan za'findan hiç eser kalmadığı hâlde İstanbul'a avdetle birâderân-ı vicdânını, müştâkâne fazîlet ve irfânını müstağrak-ı sürûr eyler. Şâhrâh-ı feyzinde yine evvelki gibi müceddidâne şedd-i merâhil ederek tedrisât-ı istidânesine devâm edebilmesi için -ne kadar güzel olursa olsun- Midilli'den bir an evvel gelmesi en samîmî temenniyâtımızdandır.

A(yın) Nâdir

(nr.299, s.196-197)

[*] Safâ Beyefendi'nin bu cezire hakkında ahîran inşâd ve gazetemize ihdâ buyurduğu şiir-i bedî' bu nüshamızın manzûmât kısmında mündericidir.

TETEBBUÂT-I EDEBİYE

-1-

Esâlîb-i Ezmine

Eslâfın metrûkât-ı kalemiyesini dikkat-i kâfiye ile mütâlaa edenler üslûb-ı ifâdenin asren bâde asr uğradığı tahavvülâtı bilirler. Şimdiye kadar her lisânda pek çok üslûblar doğmuş, büyümüş, kemâle ermiş, ihtiyârlanmış ve adem-i istimâle sükût etmiştir. Her zamânın bir şîvesi bir tavr-ı ifâdesi, bir mişvâr-ı mahsûs beyânı vardır; lisân üzerinde her devr-i zamânın intibâ-yı nüfûzu mahsûs olur. Her asrın ayrı mazmûnları, ayrı mecâzları, ayrı kinâyeleri, ayrı istiâreleri, ayrı teşbîhleri vardır; cümleler bazı asırlarda gittikçe ağırlaşmış, bazı asırlarda gittikçe hafifleşmiştir; bazı kelimâtın mevzûları teaddüd etmiş, bazılarınıninki değişmiş, bazı kelimeler mehcûr olmuş, bazı kelimeler dâire-i istimâle girmiş ve hatta bazı kelimeler icâd edilmiştir. Şive-i elfâz ve meâniye âriz olan bu tegayyürât-ı nahv ve sarfın tadîl-i kavâidini icâb etmiş erkân-ı ibtidâiye-i fesâhat bile tahavvülden kurtulamamıştır.

İnsânın lisâna ihtiyâcı -malûmdur ki- efkâr ve âmâlini ihtisâsât ve ihtirâsâtını, hissiyât ve infiâlâtını, mevâridât-ı hissiye ve hayâliyesini, hevesât ve emânîsini ifhâm içindir: Belâgat ve fesâhatın vazîfesi bu, nazm ve nesrin vazîfesi bu, elfâz ve meânînin vazîfesi budur. Hâlbuki akâl tahminâta göre altı bin seneden beri arz üzerinde gittikçe temeddün, gittikçe tekemmül, gittikçe teâlî eden nev-i beşerin derece-i marifeti gibi fikir ve nazarı, his ve hayâli, ihtiyâc ve arzûsu da kesb-i rikkat ve ulviyyet ettiğinden, insâniyet-i ibtidâiyeye kifâyetli bir lisân olan elfâz-ı mahdûde-i ibtidâiye insâl-i müteahhireye gayr-ı kâfi gelmiş ve işte bunun için yeni lafızlar, yeni üslûblar, yeni cümleler ihdâsına- yine insâniyetçe mecbûriyet hâsıl olmuştur.

İnsân yeni keşfettiği menâzırı tasvîr için yeni kelimeler, yeni cümleler, yeni üslûblar, yeni hayâller aramağa mecbûrdur. İyi olsun fenâ olsun bu yeni şeyler kalem-i istimâle, lisân-ı avâma intikâl eder; kağıttan kağıda, kulaktan kulağa dolaşır; sonra yavaş yavaş nişâne-i müceddidiyetini kaybederek nihâyet söylenmez yazılmaz olur,

unutulur; yine lisân yeni rûhların yeni keşfiyyâtına muhtâc kalır; elfâz dağılır, toplanır, eğilir, bükülür; nihâyet değişir.

Bir hükm-i edebî verebilecek kadar salâhiyet-i kalemiye sâhibi olanlar, daha doğrusu o salâhiyeti davâ edebilecek derecede tettebbuât-ı edebiyede bulunanlar okudukları eserin hangi asrın edîbi tarafından yazılmış olduğunu tahmîn ederler. Fakat eser bir “eser-i hakîki”, fakat sâhib-i eser bir “edîb-i hakîki” olmak şartıyla zîrâ, kalbleri nebzân-ı şâiriyetten mahrûm olup da sevk-i akab-gîri-i eslâf ile teksîr-i sevâd edenler zâten şâyân-ı nazar bir hüviyyet-i edebiye mâlik olmadıklarından öylelerin kalemlerinden çıkan tekrîrât-ı mukallidânın zamân-ı ceryânını tayîn etmek bî-şübhe müteazzirdir; bunlar eserleriyle birlikte bahsin hâricinde kalırlar. Biz bir edîb-i hakîkiden.. Rûhî tesîr nefha-i şâiriyetle bir berk-i nisyân gibi lertzân, üslûb-ı beyânı rûhuna karşı bir makes bir his ve heyecân olan edîb-i hakîkiden bahsediyoruz ki her eseri zamânının bir cüz-i maneviyse bir mahfaza-i sermedî olmuştur.

İşte size bir kitâb açtım; okuyorum:

“Sen ol mûcidsin ki gül-i ruhsârı ikmâm-ı erhâmda takdîrinle peydâ eylersin; ve sen ol mübdîsin ki ruhsâr-ı gülü erhâm ikmâmda tedbîrinle hüveydâ eylersin! Sen ol hekîmsin ki nergîsin gözlerini nergîs gözlüler gibi hikmetin âsârıyla binâ eylersin! Sen ol kerîmsin ki sûsenin zebânını sûsen-zebânlar gibi nimetin ezkârıyla gûyâ eylersin! Sen ol mahbûbsun ki bülbül zebân-ı gülbîn nihâl-i insânda şevkin nevâsıyla nağme-sâz ve hoş-ârâlık eder ve sen ol ma’sûkasın ki zebân-ı bülbül nihâl-i gülbîn-i bostanda [75] aşkın havasıyla terennüm-gûy ve dâsitân-serâlık eder.”

Şu nesr-i mürseli beğendiğinizde şübhe etmem; fakat yine şübhe etmem ki bu eser-i nefis üzerinde beş asrın ağbere-i metrûkesi yığılmış olduğu da hissettiğimiz. Yalnız “bu hikmetin âsârıyla” “nimetin ezkârıyla” “şevkin nevâsıyla” “aşkın havasıyla” tabîrleri ya hoşunuza gitmedi, yahud eşkâl-i metrûke-i mimâriyenin hoşâ gitmesi kâbilinden olarak -hoşunuza gitti. Bundan başka “gülbîn-i nihâl-i insânda” terkîbi de size garîb ve âdetâ muhafaza-i tersi için ihtiyâr olunmuş bir terkîb-i bî-manâ göründü; zîrâ bugün dal üstünde ağaç tasavvuru hiçbir zihn-i sâlîme lâyih olamaz; bir de “terennüm-gûy” tabîri nazar-ı dikkatini celb etti. Çünkü bunun yerine “terennüm-perdâz” denilmiş olsa- sâhibi eserin riâyet ettiği- kâide-i tersia muhâlif hareket edilmiş olurdu. Bunun üzerine hükmediyorsunuz ki bu eser kaleme alındığı zamân “terennüm-perdâz” tabîri lisânımızda şâyü’l-istimâl değilmiş. Bir kere daha okuyunca “sûsen-zebân” terkîbine de istiğrâb ediyorsunuz, zebân ile sûsen arasında bir nisbet

bulamıyorsunuz; metrûk ve mehcûr olan bu terkîb size o zamânın hayâlât-ı garîbesine dâir bir fikir veriyor!

Şimdi size: “Bu eser üstâdımız *Recâizâde Mahmud Ekrem Beyefendi*’nindir.” diyecek olsam inanır mısınız?.. Hayır, değil mi? Hatta: “*Şinâsî*’nindir.” yahud “*Tabsıra* müellifi *Âkif Paşa*’nındır.” desem bile inanmazsınız; çünkü o eserde hissolunan şîve-i Acemâne *Ekrem Beyefendi, Âkif Paşa* zamânlarının lisânı, o zamânların tarz-ı ifâdesi değildir. Fakat,: “O hitâbiyât 841 sene-i hicriyesinde hiç kimse inanmakta tereddüd etmez; çünkü -yukarıda dediğimi tekrar edeceğim- üzerinde beş asrın ağbere-i metrûkesi yığılmış olduğunu herkes hisseder.

Bir de başka bir kitâbdan başka sahîfe okuyalım:

“Şiir her kavimde tabîidir. Rûy-ı arzda ne kadar milel ve akvâm gelmiş ise cümlesinin kendilerine mahsûs şiiirleri var idi. Osmânlıların şiiiri nedir? *Necâtî* ve *Bâkî* ve *Nefî* dîvânlarında gördüğümüz bahr-i remel ve hezceden mahbûn ve mahbes kasâid ve gazeliyât ve kitaât ve mesneviyân mıdır, yoksa *Hoca* ve *Itrî* gibi mûsikî-şinâsânın rabt-ı makâmât ettikleri *Nedîm* ve *Vâsîf* şarkıları mıdır? Hayır, bunların hiçbirisi Osmânlı şâirleri şuarâ-yı İran’a ve İranlılar dahi Arab’a taklîd ile melez bir şey yapılmıştır ve bu taklîd yalnız üslûb-ı nazımda değil, belki efkâr ve meâniye bile sirâyet ederek bizim şuarâ-yı eslâf edâ-yı nazm ve ifâde ve hayâlât ve meânide Arab ve Acem’e mümkün mertebe taklîde sa’y etmeği maâriften addetmiştir ve acaba bizim mensûb olduğumuz milletin bir lisanı ve şiiiri var mıdır ve bunu islâh kâbil midir, asla burasını mülâhaza etmemişlerdir.”

Acaba şu parça hangi târihte yazılmıştır? Bir dakîka amâl-i efkârdan sonra cevâb verebilirsiniz ki son zamânlarda yazılmış, yazılalı otuz seneden ziyâde bir zamân geçmemiştir: Makâlenin gerek lafzen hâiz olduğu selâset ve gerek meâle nâtık olduğu hakikat sizi o cevâba sevk eder.

mâ-ba’ di var
Cenâb Şehâbeddin

(nr.291, s.74-75)

TETEBBUÂT-I EDEBİYE

-1-

Esâlib-i Ezmine

(mâ-ba'd)

Âsâr-ı kalemiyenin -eğer tabîr câiz ise- sinnini tayîn etmek için alelekser bir kelime kifâyet eder: Bir mısırada meselâ kaçan., denlû, hergiz , çü, kande, gibi kelimât ve edevâtta birini görmek o mısram üdebâ-yı hâzıradan birinin eseri olmadığına hükmedebilmek için kâfidir.

İşte size yalnız bir satır: “Kâmet-i kasîr, hareket-i cüst-i çâyegâne idi.” İşte bir satır ki muhtevî olduğu ‘çâyegâne’ kelimesi hiç olmazsa yüz sene evvel yazılmış olduğunu ilân edip duruyor. Filhakîka bu satır *Târîh-i Nâimâ*’nın bir cüz’üdür ki yazılalı iki asırdan ziyâde bir zamân geçmiştir.

Bunlara mukâbil bir kitâb açıp da ilk sahîfesinde “mukaddeme” kelimesi yerine “fişşurû” terkîbini görecek olursak. Bir makalede “intikâd”, “dehâet” gibi bir kelimeye tesâdüf edersek o kitâbın, o makâlenin âsâr-ı [101] muâsırından olduğuna karar verebiliriz; zîrâ bunlar muhaddisât-ı asriyemizdendir.

Âsâr-ı muhtelif arasında fûrûk-ı mağneviyeye gelince: Bu daha celî daha vâzıhdır. Meselâ *Seyyid Vehbî*’nin ibhâm-ı tenâsüb için îrâd ettiği:

“Vakt-i iftâr kühen sözlere karnım tokdur.”

mısrâı, *Lâmiâ*’nın îrâd-ı cinâs-ı tam için tanzîm eylediği:

“Ey gönüle kul olmuş kullarıdır mihr ü mâh”

“Müşterî olalı yıllardır çü abd-i müşterî “

beyti gibi şeylerin âsâr-ı muâsırın içinde işbâhını bulmak mümkün değildir. Bir makâlede edebiyât-ı garbiyeden istifâza lüzûmu ifâde olunmuş ise hiç şübhe etmeyiniz ki bu makâle son yirmi otuz sene zarfında kaleme alınmıştır; çünkü o zamâna kadar bu lüzûm hissedilememiştir. Sanâyi-i bedîa ile mâl-â-mâl bir eser görecek

olursak hiç tereddüd etmeyebiliriz ki son zamânlarda yazılmış bir şey değildir; zîrâ son zamânlarda sanâyi-i bedîadan ziyâde ilcaât-ı tabîaya riâyet lâzım olduğu tahkîk olundu.

Her zamânın edebiyâtı o zamânın tercümân-ı hissiyâtıdır: Bu bir hakîkattir ki beyyinâtı yalnız edebiyât-ı Osmâniyede değil bütün edebiyât-ı cihânda görülüp gösterilebilir.

Homeros'un bütün âsârında nebeân eden bûy-ı safvet henüz bir çocuk hâlinde olan insâniyetin râyiha-i masûmiyetinden başka bir şey değildir. *Homeros*'un dilir-i metin gibi göstermek istediği *Aiskhylos* nazâr-ı udebâ-yı hâzırâda: “Oyuncağımı kırdılar!” diye haykıran bir çocuk hâlinedir. Eldeki tîğ-ı muhâyysel Truva meydânlarında cevalân eden *Hektor* bize bahçelerde çenber çeviren çocukları ihtâr eder. O iğrakât-ı Yunaniye bize zekî çocuğun lüknet-i ibtidâiyesi gibi gelir.

Bir de *Homeros*'un İlyada ve *Oddisea*'sına mukâbil *De Clon*'nun perde birûnâne hikâyelerini düşünelim: Bu hikâyelerde zamân-ı tahrîrlerinde ceryân eden vukû'at-ı hevâ-püristâneye birer delil değil midir?.. *De Clon* ile birlikte bizim “*Nedîm*” divân-ı şuhânesini tertîb ediyor; yine o esnâda “بوشه فراغونا” gibi ressâmların levhalarında bürehne-ten kadınlar, bütün damarlarında hûn-ı muhabbet galeyân eden medhûr erkeklerin agûş-ı telakkisinde açık saçık manzûr oluyor.

Onaltıncı asrın bütün tehevümât-ı infiâliyesi *Shakespeare*'in âsârında mahsûs olmaz mı? O kadar asabî, o kadar hassâs, o kadar hayal-perver bir şâir başka bir asırda vücûd bulabilmek mümkün müdür? Bu şâir-i bî-nazîrden bahsettiği sırada *Taine* diyor ki:

“*Racine* ile *Corneille*'i bir ilmu'r-rûh kitâbı telîf etmiş olsa idiler, *Descartes* gibi: İnsân, idrâk ve ihtiyâr ile muttasıf, âzâ-yı muhtelifle ile mücehhez, ef'âl-i tesîr-i zamân ve mekâna tâbi bir rûhdur... Derlerdi. *Shakespeare* bir ilmu'r-rûh yazmış olsa idi, *Escurolles* gibi: İnsân, gird-bâd-ı infiâlâta tutulan, hayvân ile şâirden mürekkeb, fikr-i vecd-i edebîden.. Meziyet-i ifrât-ı ihsâsdan.. Rehber-i vesâik-i hayâlden ibâret galetât-ı hissiyye ve hayâliyyeye mübtelâ, asâbî bir makinedir... derdi.”

Elleuiou ile *Abelard*'ın mektûblarını okuyunuz: Bütün bu sahifelerde şedîd bir infiâl ile metin meyl-i mağfîret-fürûş âsâr-ı hiss olunur ki bu iki şey onikinci asr-ı milâdînin damgası gibidir.

Bir de şu mütercem parçaya bakınız:

“Göğsüme dökeceğim iki damla yaş bana bütün cihânın servet ve saâdetinden daha kıymetdâr gelecekti; fakat sen o katre yaşı dirîğ

ederek beni ağlatıyorsun, bana yaşlar dökürüyorsun. Zarar yok, hepsi senin olsun: Artık senden hiç bir şey istemeyeceğim.”

Şimdi size: “Bunu yazan kim olabilir?” desem, belki: “Bir kadın olmalı...” dersiniz; fakat bunu yazan bir erkek olduğunu haber verecek olursam o bir kaç satırın onsekizinci asırda yazıldığı ve hatta nısf-ı ahîrinde yazıldığını anlamakta güçlük çekmezsiniz. Zîrâ bilirsiniz ki o asırda en hakîkî hislere bile kalem birer mahfaza-i iğrâk-ı pesendâne aranılmış, en samîmî şeyler bir lisân-ı ca’li, bir üslûb-i marîzâne ile edâ olunmak istenilmiştir. Eğer edebiyât-ı Fransaviyye ile lüzûmu derecesinde kesb-i istînâs etmiş iseniz o cümlelerin muharriri *Jean Jacques Rousseau* olmak ihtimâlini bile düşünürsünüz ki zamânın üslûb-ı ifâde üzerindeki tesîrine bunlardan büyük delâil olamaz.

Milton semânın fevkinde cibâl ve sahârı tasavvur ediyor, zebânîlerle melekler arasında inkitâsız muhâsemeler açıyor; eslâfından bahs[102]ederken asrının lisânıyla ifâde-i merâmında muztar kalır: Bütün bu şeyler onyedinci asra mahsûsdur.

Bütün üdebâ-yı milel gâh hakîkatten hayâle gâh hayâlden hakîkate doğru pûyân oluyor; fakat ne yaparsa yapsın zamânın tesîrinden kurtulamıyor.

İşte müdhiş tezâdlarıyla *Hugo!*.. Fakat *Hugo*’nun bütün eyyâm-ı hayâtı, bütün müşâhedâtı birer tezâddan ibâret değil midir?.. *Hugo*’nun muâsırları *Lamartine*, *Alfred de Musset*, *Alfred de Vigny*, hep bu şâârlar birer başka yolda tezâdlarla imlâ-yı âsâr etmişler ve hatta onlarla birlikte bizde yazı yazarlar bile eserlerini tezadlarla doldurmuşlardır.

Sonra o zamân ile birlikte o cebrî tezâdlar o mübâlağalı teşbîhler, o gayr-ı tabîî olan hiddet-i lisân modaları geçti. Evet! Her zamânın zevki kıyâfet-i hâriciyemizi ta’dîl ve ıslâh ederek her sene ortaya bir moda çıkardığı gibi her asrın istidâd-ı fikrîsi başka bir edâ-yı kalemi, başka bir kıyâfet-i lisâniye ister: Tıfl-ı nâzende-i edeb her şâirin karşısına çıkarak: “Bana ne getirdin?” der; eğer getirdiğiniz şey yeni, nadîde, onun meyl ve zevkine muvaffık bir şey değilse ebedî bir infiâl ile sizden rû-gerdân olur.

Her eser-i edebî müellif , kâri, esâs-ı eser, bu üç mühim kuvvetle mütenâsib olmalı ve âdetâ bu üç kuvvetin muhassalası üzerinde hareket etmelidir.

Nedîm’i *Fuzûlî* zamânında, *Fuzûlî*’yi *Nedîm* zamânında tasavvur ediniz: Zannediyor musunuz ki bu iki büyük şâirin bu gün divânlarında gördüğünüz üslûb değişmesin? Hayır, *Nedîm*, *Fuzûlî* zamânında gelmiş olsaydı O lisân-ı müştehiyyât-perverâne ile ifâde-i

hissiyât edemeyecek. *Fuzûlî*, *Nedîm* zamânında gelmiş olsa idi o edâ-yı tasavvuf-pesendâne ile teblîğ-i vicdâniyata muvaffak olamayacaktı. Bunlar öyle hakikatlerdir ki herkes teslim eder.

Feylosof *Taine* "*Bacon*"dan bahsettiği sırada diyor ki:

"Herkes mahsûlât-ı kalemiyesini mahsûlât-ı mahsûse-i fikriyesinden addeder, hâlbuki efkâr-ı mucâverenin nüfûz ve iâneti olmaksızın vücûda gelen rûhunda fısıldayan sedâya tercümân olur; hâlbuki o sadâ -münesabât-ı mucâvere veya mütebâidedir nebeân eden- binlerce esvâtın tesîr-i ihtizâzıyla kesb-i kuvvet etmemiş olsa işitilemeyecekti... Bir fikir hâsil olabilmek için, o fikri hâsil edebilecek vesâit-i hâriciyeye muhtâcdır."

"*Taine*"in şu sözleri, şübhe yok ki, doğrudur: Kar görmeyen kardan bahsedemeyeceği gibi güzel şeyler görebilmekten mahrûm olanların mahsûlât-ı kalemiyesi güzel şeyler olamaz. "*Buffon*" demişti ki: "Edâ-yı lisân timsâl-i insândır." Buna taklîden denilebilir ki: "Edebiyât mir'ât-ı muhîtâttır." Şu kadar var ki bu âyinede muhîtât her zamân hayâl-i mebsût vücûda getirmez, mirât-ı edebiyâta manzûr olan hayâl-i muhîtât bazan bir hayâl-i ma'kûs olur: Edvâr-ı zeâmette yazılan âsâr-ı sâfiyye buna delildir. Avrupa halkı şövalyeler elinde bâzîçe-i hevesât olduğu.. Kadın erkek, bütün Avrupalıların ahlâkı bozulduğu sırada "Onere de Refe"nin neşrettiği "*Astree*" ünvanlı romandaki eşhâs hep çoban, hep muâşık, hep saff idi!.. Hiç masal okunamayacak bir sırada *Florian* meşhûr masallarını neşrediyor.

Zîrâ edebiyât bazan rûhların ihtiyâcına, hayâllerin arzûsuna, kulûb ve efkârın teşne olduğu şeylere tercümân olur; zîrâ hayâl ale'l-ekber gayr-ı mevcûd olan şeylere teşnedir. Hayâl, şâir "*Horace*"ın bahsettiği, tâcir gibidir: Bu tâcir fırtına esnâsında sükûn-ı sevâhili arar, mersâ-yı selâmete gelince "Ah! dalgalar, fırtınalar..." dermiş!

Fakat, hayâl ister mebsût, ister makûs olsun, şurası muhakkaktır ki âsâr-ı edebiye tesîr-ı muhîtâttan kurtulamaz. Hâlbuki muhîtât her zamân değişmekte, teceddüd etmekte, iyi kötü başkalaşmakta olduğundan edebiyât da değişir, yenileşir. Bu tabûdir, zarûrîdir; bunu kabûl etmemekte en ziyâde mütenerridâne hareket edenler bile min gayr-ı ihtiyâr farkına varmaksızın kabûl ederler; yenilik herkesin istidâd-ı şahsiyesine göre eserinde az çok müntebi olur.

İtikâdımca zamânımızın üslûb-ı mensûru *Hâlid Ziyâ*'nın âsârında, üslûb-ı manzûmı da *Tevfik Fikret*'in eş'ârında görülüyor. "Ah, mümkün olsa da ben de onlar gibi yazabilsem!.." İşte bu gün istidâd-ı hakîki edebi ile mecbûl olan gönüllerin şehik-i iştiyâkı budur.

Dikkat ediniz: Bütün bu günkü nesillerde “*Mâî ve Siyah*”taki üslûba temâyül var; bütün bu günkü şiirlerde *Fikret*’in eş’ârına benzemek istidâdı hiss olunuyor. Hele bir kaç sene daha geçsin, o zamân “*Mâî ve Siyah*”a benzemeyen şeylerin, *Fikret*’in şiirlerine muhâlif olan âsâr-ı manzûmenin edebiyât-ı hâzırâmızda ne kadar az münâsebeti olduğu bütün bütün anlaşılacaktır.

Cenâb Şehâbeddin

(nr. 293, s.100-102)

TETEBBUÂT-I EDEBIYE

-2-

Esâlib-i Mîlel

Terakkiyât-ı fikriyenin tâbi olduğu kavânin-i tabîiye dâir taharriyât-ı felsefiyede bulunanlardan birisi demişti ki: “Her milletin terakkiyât-ı edebiyesi umûr-ı sâiredeki terakkiyâtı ile mütenâsibdir.. Vehle-i ulâda bir hakîkate benzeyen şu kulluk ne kadar muğfel, hakîkate -bütün bütün menâfi değilse bile- ne kadar az mümâss olduğunu anlamak için Alman târîh-i edebiyâtını gözden geçirmek kâfidir: Filhakîka onikinci asırda gelen *Papaz Lamperhen*’in manzûmât-ı târihiyesiyle gözünü açan Alman edebiyâtı onsekizinci asıra kadar âheste âheste terakkî ederek *Goete* ve *Schiller* zamânında son haddine baliğ olmuş, ondokuzuncu asırda *Henrich Haine*’nin dehâ-yı şâirânesi sâyesinde başka bir kıyâfet almış, fakat bu kıyâfet Alman edebiyâtının *Schiller*’den sonra başlayan tedennîsine mâni’ olamamıştır; hâlbuki Almanya’nın husûsât-ı sâiredeki terakkiyâtı - Rus edebiyâtına makûsen- ancak onsekizinci asrın nisf-ı âhirinde ve daha doğrusu ondokuzuncu asırda müyesser olmuştur. Gerçi bugün Alman üdebâsı arasında *Zoderman*, *Havitman* gibi muktedir muharrirler olduğu inkâr olunamaz; fakat *Goete*’ye, *Schiller*’e ve hatta bunlardan evvel gelen (فلو پشورقا) nisbetle o muktedir muharrirlerin pek âciz kaldıklarını da hiç kimse inkâr edemez. Bundan istinsah olunabilir ki Almanya’nın terakkiyât-ı edibesi umûr-ı sâiredeki terakkiyâtı ile mütenasib olmamış ve eğer olduysa makûsen mütenâsib olmuştur.

Bir de Polonya edebiyâtına bakalım:

Onaltıncı asrın nisf-ı evvelinde *Kopernik* keşfiyât-ı mühimme-i fenniyesiyle *Batlamyus* mesleğini külliye ibtâl ettiği sırada Polonya edebiyâtı ya hiç yok, yahud vücûdu târîh-i edebiyât-ı cihânda bir sâye-i tesîr hâsıl edemeyecek derecede ehemmiyetsiz; sonra yavaş yavaş *Kopernik* memleketinde edebiyât terakkî ediyor, fakat bu esnâda Polonya’nın bütün maârif ve sanâyiine bir durgunluk gelir; en nihâyet ondokuzuncu asırda terakkiyât-ı sâiresi itibâriyle dereke-i hiçiye inen Polonya kıtasında (*Ber mikyeviç*), bir büyük şâir yetişiyor ki milletin şân-ı edebîsini evvelâ ilâ, sonra teyîd ediyor.

Bu şûn-ı nakîziye ile isbât olunabilir ki her milletin terakkiyât-ı edîbesi umûr-ı sâiredeki terakkiyât ile mütenâsib değildir. Her milletin bir istidâd-ı mahsûs-ı edebiyesi vardır ki bir zamân ittisâ' ve inkişâf arar; bazı milletlerin devr-i inkişâf-ı edebîsi târîhlerinin en parlak zamânına müsâdif olur, edebiyât-ı Arabiye gibi ki en şaşaalı devr-i zuhûr-ı islâmiyete muntazır kalmış, en ber-güzîde Arab şâirleri câhiliyenin ashâb-ı muallakâtı ile muhaddar-mîn arasında zuhûr etmiştir. Bazı milletlerin edebiyâtında bunun aksi görülür ki Polonya edebiyâtı buna misâl olabilir.

Milletlerdeki istidâd-ı edebînin bu ihtilâfı her şâirin istidâd-ı şahsiyesindeki ihtilâfa benzer: Bir şâir en güzel şiirini en gamlı bir zamânında, bir diğeri en nefis eserini en şetâretli bir deminde vücûda getirdiği gibi bir milletin edebiyâtına medâr-ı terakkî olan esbâb ve şerâit, millet-i ahirânın edebiyâtı için vesîle-i tedennî olur. Memleketleri muhtelif iki şâir alalım: Meselâ *Fuzûlî* ile *Nef'î*, *Fuzûlî-i Bağdâdî*'nin rehâvet-i rûh-ı âşıkânesini *Nef'î-i Erzurumî*'de aramak abestir.

Fuzûlî'nin ifâde-i meftûnânesindeki harâret, rûhunun teneffüsât-ı bî-tâbânesinden kendi kendine hâsıl oluyor gibidir. *Nef'î*'nin üslûb-ı beyânında da bir harâret var; fakat bu harâret kış sabahlarında deniz üstünde dolaşan balıkçıların çırpına çırpına istihsâl ettikleri harâret gibi, kalbin heycân ve helecân ile, cebr ve hareketle bulduğu sıcaklıktır ki bittabî serîü'z-zevâldir: Bütün germi-i hayâlâtını kasâidine sarf eden *Nef'î* bir gazel yazmak istediği zamân rûhunu yorgun, hâl-i tabîiye avdet etmiş, âdetâ bârid bulunuyor, yazdığı gazel dağ tepesinden kopmuş bir yehpâre gibi soğuk oluyor.

Bu tehâlûfât, ekâlîmin insân üzerindeki, nüfûzundan mütevelliddir. *Hippokrates*, *Platon*, *Aristoteles* zamânlarından beri ekâlîmin insân üzerindeki, insânların husûsât-ı maddiye [133] ve maneviyesi üzerindeki nüfûzu malûm ve müsellemdir. Hatta *-Varon* nâmında bir Fransız müellifinin "*Zirâat*" ünvânlı eserinde dediğine nazaran- Eratosthenes bir milletin ahvâl ve âdâtını memleketlerinin şemse olan mesâfesine göre tayîn edebileceği davasında imiş.

Montesquieu "*Fikr-i Kavânîn*" ünvânlı eserinin "Ekâlîm" bahsinde tesîr-i ekâlîmi o kadar ifrât-pesendâne bir lisân ile yazmıştır ki bundan dolayı *Jean Jacques Rousseau* ile *Voltaire*'in hedef-i tehakkümât- olmuştu. Mamâfih *Voltaire* ile *Rousseau* da nüfûz-ı ekâlîmi münkir değil idiler.

Alman felâsefe-i meşhûrasında "*Herder*"de *-Felsefe-i Târîh Hakkında Nazariyât-* ünvânlı eserinde nüfûz-ı ekâlîme o kadar

mübâlağalı bir ehemmiyet vermişti ki *Josefe Prudhomme* o eserden bahsettiği sırada:

- Eserin yalnız bir kusûru var ki o da “nazariyât” kaydıdır. Zîrâ eserin mevzû-yı lehî her şeyi ikâât-ı coğrafiyeye isnâd etmekten ibârettir. Toprak, iklim, nehir, göl, deniz: İşte hayvanât ve nebâtât, bütün şuûn-ı târîhiye onlardan neşet ediyor. Devâir-i tul ve arza verilen nüfûzun derecesi o kadar mübalağa ki insân kendi kendine: “Acaba zekâ-yı mahsûs-ı beşerin hiç bir kıymet ve tesîri yok mudur?” diyor.

Yolunda bir lisân-ı müstahfâne kullanmıştır. Mamâfih ister: “Kudret-i mutlaka her toprağı sükkânının fikrine göre ibdâ buyurmuştur.” densin, ister “Her fikir, muhât olduğu, iklim ve turâbın bir mahsûlü gibi olduğundan tabîat-ı mücâvereye tercümân olur.” densin nefîce-i felsefiye değışmez.

Her iklimin hayvân ve nebâtı ile insânı arasında bir münâsebeti olduğu muhakkaktır. Bunun gibi aynı iklimde hayât-güzâr olan âdemlerin gerek mahsûsât ve muşâhedât ve gerek ihtiyâcât ve hevesât itibâriyle münâsebetleri olduğu da inkâr olunamaz. Bu son münâsebetlerden nâşî aynı iklimde yaşayan insânların elsine ve edebiyâtı, sanâyi ve maârifî arasında da bir münâsebet olmak lâzım gelir.

Filhâkika ihtilâf-ı elsinenin ihtilâf-ı ekâlîmden neşet eylemiş olduğunda ulemâ-yı elsine infâk etmiştir. *Renan* “*Menşe-i Elsine*”sinde diyor ki:

-Her asrın ihtiyâcât-ı rûhiyesiyle elsinesi arasında muhayyeri’l-ukûl bir mutâbakat vardır. Bu mutâbakat-ı kâmileye nazaran elsineyi, fikr-i beşerin edvâr-ı muhtelifede aldığı, eşkâl-i mütetâbia gibi.. Kuvâ-yı insâniyesinin kayd-ı ezmine ve imkâna içinde hâsıl ettiği şeyler gibi telakkî etmek lazım gelir. Elsine ile etâlîm arasındaki nisbet-i sâbite dahi o lüzûm-ı müeyyedir. Elsine-i cenûbiye mütenevi-i eşkâl, vâzih hurûf-ı imlâ, âhenkli seslerle mâl-a-mal olduğu hâlde elsine-i şimâliye binnisbe mahdûdü’l-eşkâl olup ancak lüzûm-ı hakikiyesi olan elfâz-ı müstemil ve haşîn harfler, haşîn hecelerle meşhûndur...

Renan’ın bu sözlerindeki sıhhati takdîr etmek için bizim Rumeli halkıyla Anadolu ahâlisinin tarz-ı telaffuzlarına dikkat etmek kâfidir: Rumeli halkı konuşurken bütün azlât-ı tekellümiyetlerini şiddetle taklîs ederek âdetâ telaffuz ettikleri kelimeleri ezerler; Anadolu ahâlisi ise esnâ-yı tekellümde o azlâtı o kadar müsterihî bir hâlde bırakırlar ki onların ağızlarından çıkan elfâz, âdetâ lahn-i vâzih ve pistin ile gamgasâz olur. İstanbul’un mevzuu bir itidâl-i coğrafyayı

hâiz olduğundan pâ-yi taht halkının telaffuzu mutedildir. Bir İstanbullu: “Geliyorum” der; aynı sîgaya Anadolu halkından biri: “Geliyom” tarzında bir rehâvet-ı müfrata ile ve Rumeli ahalisinden biri: “Gelirem” sûretinde bir tazyîk-i şedîd ile telaffuz eder... Lisân-ı Osmânî ile lisân-ı Fârisî arasındaki fark daha vâzih, daha ziyâde şâyân-ı dikkattir: Elfâz-ı İraniye bizim kelimât-ı Türkiye’ye nisbeten ne kadar vâzihu’t-telaffuz, ne kadar mütesavvettir. Meselâ bizim “güneş” kelimesine nazaran “Hurşid ve Afitâb” kelimeleri ne kadar sehli’t-telaffuz, ne kadar mülâyimdir. Bir kere şu kıt’a-i meşhûrayı okuyunuz:

آهو ز تو آموخت بهنگام دویدن

رم کردن دایستان واپس نکریدن

پروانه رمی شمع رمی کل رمی آموخت

افروفتن و سوفتن و جابه دریدن

Bunu okurken azlât-ı tekellümiye âdetâ hiç takallüs etmiyor gibidir. Şimdi bir kere de o kıtanın tercüme-i meşhûrasını okuyunuz:

Öğrendi gazâlân-ı cihân ey gözü âhû
Kaçmağı atlamağı dönüp bakmağı senden
Meşk eyledi pervâne vü şem’ ve gül-i sad berk
Yanmağı yakılmağı yaka yırtmağı benden.

Ne büyük fark var, değil mi? Mef’ûlu bih hâlinde olan bir kaç masdarın tetâbuu, sonra [134] bir harf-i imlâyı mütrakib vârid olan harflerin ikinci ve dördüncü mısralarda ictimâî âzâ-yı telaffuziyeyi o kadar tazyîk ediyor ki kıtanın Fârisîsinde olan âhenk-i Türkîsinde bir terakkî-i tevbîh hâlini alıyor.

Voltaire Madam De Fane gönderdiği bir mektûbda şöyle diyor:

Latince biliyor musunuz, Madam?... Hayır, değil mi? İşte bunu bilmediğiniz için bir İngiliz şâiri olan *Pupi*’yi bir Latin şâiri *Virgilius*’e tercih edip etmediğimi soruyorsunuz. Ah, Madam, üstâze-i kadîmemiz olan Yunanîlerle Romalıların tekellüm ettikleri lisânlara nisbeten elsine-i hâzırânın kâffesi yâbis, fakîr, âhenksizdir. Onlara nisbetle biz, köy kemanlarından başka bir şey değildir.

Elsine-i şimâliye ile elsine-i cenûbiye arasında gerek *Voltaire*’in ve gerek *Renan*’ın göstermek istedikleri fark milel-i

şimâliye ile milel-i cenûbiyenin esâlîb-i edebiyesinde pek kolaylıkla kendisini gösterir. Elsine-i şimâliyenin huşûnet-i lafziye ve hasâset-i bedîası, elsine-i cenûbiyenin âhenk-i lafzı ve servet-ı beyânîyesi herkesce malûm gibidir. Buna mukâbil milel-i şimâliyenin esâlîb-i edebiyesinde bir mülâyemet, bir kâbiliyyet-i anha vardır ki o sâyede ifâde olunabilen efkâr ve hissiyyât-ı teblîğde esâlîb-i cenûbiye kâsır alır: Fârisî'den Türkî'ye tercümedeki suhûlet, buna mukâbil Türkî'den Fârisî'ye tercümedeki suûbet lisân-i Türkî'nin teblîğ-i hissiyyât için daha müsâid olduğunu isbât etmez mi?

Elsine ve dolayısıyla esâlîb arasında fark aramak için her zamân tebdîl-i ekâlîme ihtiyâc yoktur: Aynı iklim dâhilinde dağlarda, yüksek noktalarında ikâmet edenlerle ovalarda, çoktur yerlerde yaşayan iki halkın lisân ve üslûbu arasında bile fark vardır. İsviçre sahralarında mukîm olan ahalinin lisânı dağlarda yaşayan ahalinin lisânına nisbetle pek sehl-i telaffuz olduğu meşhûrdur.

Bunlardan başka deniz kenarında ikâmet eden halkın efkâr ve elsinesi ile sevâhilde uzak şehirlerde bulunan ahalinin enzâr ve esâlîbi bir olamaz.

Zîrâ her fikrin istidâd-ı mahsûsu olduğu gayr-ı münkir olmakla berâber işbâh-ı muhîtiyyenin avâmil-i fikriyesi hissölunacak derecede tadîl ettiği de gayr-ı kâbil-i inkârdır. *Boileau* bu hakîkata telmîhan: “Her iklim halkının başka bir istidâd-ı fikriyedeki ihtilâfin âsâr-ı edebiyeye de sirâyet etmiş ise pek tabîidir; elvân-ı muhtelif-i iklim-i ebniye-i edebiyeye aks-i endâz olarak edebiyât-ı muhtelifi vücûda gelir. Fakat edebiyât-ı muhtelifi ile iklim-i muhtelifi arasındaki münâsebet her zamân mebsût olmaz, bazan da ma'kus olur ki bu ma'kûsiyyet-i cisim ve nazarın mahrûm olduğu şeye rûhun alelekser teşne olmasından tevellüd eder: Arabların mûcib-i hat ve server olan bir haberi: “ ما ابرده على قلبي ” cümle-i istiğrâkiyesiyle istikbâl etmeleri gibi ki aynı cümle memâlik-i bâride de yaşayan bir âdemin lisânından ancak bir haber mâteme karşı sâdır olur. Müncemid sahralardan, müncemid sahraların bir veddet-i lezîzesinden, kış yüzü görmemiş, riyâh-ı şitâiyyenin tesîrât-ı lerzebahşasını hissetmiş olacakları ve ancak her mevsimde muhât oldukları harâret-i şedîdeden bî-tab kalan rûhları susamış hayvanlar gibi bu hayâlet-i bârideye şitâbân olduğu eşkârdır. Şuarâ-yı cenûbiyeden *Virgilius* bir beytinde şu temennâyı îrâd ediyor: “Ey kanımı dondurmağa müsteid olan sahrâ-yı müncemid, beni serdî-i zilâlin altında bir bî-çâreye kalb et!” Böyle bir temennî yalnız memâlik-i bâride halkına değil, muntika-i mutedile ahalisinden olduğumuz hâlde bize bile îrâs-ı ra'ş-e-i haşyet etmekten hâli kalmaz. Dikkat

olunmuştur ki alekser ahalisi esmer olan memleketlerde yetişen şâirler mâî gözlerden, sarı saçlardan bahsetmişler ve bilakis halkı sarışın olan kıtaât-ı arziye şâirleri çeşm-i siyah ile zülf-i siyaha meyl göstermişlerdir.

mâ-ba'di var
Cenâb Şehâbeddin

(nr. 295, s.132-134)

ESÂLİB-İ NİSVÂN

Ale'l-ıtlâk muharrirât-ı nisvânda daha ziyâde rikkat ve nezâket, buna mukâbil daha ziyâde eser-i ihmâl ve müsâmaha görülür; kadın üslûbu daha samîmî, daha asabî, fakat daha perîşândır. Onların yazdıklarında daha az dimâğ, daha çok kalb.. Çok his, az fikir.. Az intizâm. Çok tesîr.. Delâil ve berâhîn hiç yok gibi, sihâm-ı infîlât ise mebzûl.. Bir ziyâ-yı samîmî, bir harâret-i samîmî var. Âsâr-ı kalemiye-i nisvân-ı zarîf, parlak, hafif, cinâslı, kinâyeli, kâbil-i incinâ, tevriyeli ale'l-ekser sarf ve nahva karşı hatalı olur. Bu son nakîseyi müdâfaa için “*Madam Demon*” bir mektûbunda diyor ki:

“Bilirsiniz ki kadınların bütün yazdıklarında kavâid-i sarfiyeye binlerce muhâlif vardır. Fakat -müsâadenizle söylüyorum- buna karşı onlar da bir halâvet-i husûsiye vardır ki erkeklerin muharrirâtında nâdiren görülür.”

Evet, kadınların mahsûlât-ı kalemiyesinde bir halâvet-i husûsiye vardır. Bu, kâbil-i inkâr değildir, çünkü onların yazdıkları doğrudan doğruya kalbden nebeân eder, endişe-i bedî! ve beyân ile tabîyyetini bozmaz, kalbden kağıda intikâl ederken kıyâsât-ı mantıkîyeye bir nazar-ı tannâzâne atf eder, geçer.

Matmazel de Monpansiye (دومونپانسیه) “*Hâtîrât*”ının bir yerinde *Düşes de Relea* (دورلئا) ’nın vefâtından bahsederken şunları ilâve ediyor: “Hekimlere düşesin endâmını sordular. Hekimler dediler ki dünyada onun endâmından biçimsiz. Ondandır çirkin bir şey olamaz. Bu güzellikler benim hiç hoşuma gitmedi, zannımca vefât eden bir kadının eşkâl-i vücûdiyesinden bahsetmemeli, hele nekâyıs-ı uzviyesini bütün sükût-ı ketûmâne altında bırakmalıdır. Herkes bilirdi ki düşes kanburdu, malûmâtın bu kadarı kâfi idi.

Şu parçada bütün bir kadınlık meknûn değil midir? Filhakîka şu birkaç satıra bütün bir kadın kalbi mün’akis olmuş gibidir: *Matmazel* hekimlerin gevezeliğini hicv ve takbîh ederken birdenbire cebellet-i nisviyesine mağlûb oluyor. Gevezeliğin en büyüğünü kendisi yapıyor, “Herkes biliyordu ki düşes kanburdu. Malûmâtın bu kadarı kâfi idi.” diyor. Hâlbuki bütün muâsırları düşesin öyle bir nakîse-i uzviye ile ma’lûl olmadığını söylediler. *Matmazel de Monpansiye*’nin [231] bu yalantı, ihtimâl ki, hiçbir fikr-i hâciyâneye

mebniye değildi... Eğer bu son farziye doğru ise kizb-i vâkıa kadınlıktan başka neye isnâd edebiliriz?

Bir de *Madam de Savigne*'nin şu parçasına bakınız:

“*Madam de Berisak* (*بريساق*) bugün bir vecîadan muzdarib idi; süslenmiş, taranmış, yatağına girmişti. O vecîadan ne sûretle istifâdeye çalışıyordu! Gözleri, feryâdları, kolların harekâtı, yorganın üstünde sürüklenen elleri görmeli idi!... Ya vaziyetleri!.. Hele celb-i merhamet için yaptığı şeyler!.. Ben hayret ve şefkatle donanmıştım: Bu komedyayı temâşâ ediyordum. Doğrusu oyun pek güzeldi. İhtimâl ki madam benim dikkatimi aldandığıma haml ederek memnûn olmuştur!”

Bu tasvîr-i hâciyâna hangi erkeğin kaleminden çıkabilir?.. Bir kaç yaprak daha çevirelim: İşte madam şimdi de bir düğün tasvîr ediyordu. Dinleyiniz:

Matmazel de Leva (*دولروا*)'nın resm-i izdivâcında buldum. Nasıl anlatayım, bilmem ki? Tenvîrât, tezyinât; bütün Fransa orada; kıvrık yakalı, sırma işlemeli esvâblar; elmaslar, ateşler, çiçekler; sokakta urba yığını, meşaleler, bağrısmalar, kovmalar, döğüşmeler; bir insân kasırgası, herkesde dalgalık: Cevâbsız suâller, manâsı anlaşılmaz iltifâtlar, mercii mechûl nezâketler, uzun etekler içinde dolaşan ayaklar... Bir aralık ortaya sizin sıhhatiniz meselesi çıktı: Ben cevâbda isticâl göstermedim. Soranlar eski bildikleriyle, sormayanlar eski neşeleriyle kaldılar...”

Bir lisân-ı mütehekkimâne, hele son cümleler, bütün bu hiss olunup da anlaşılamayan rikkatler bir kadın kalemini işâa eder.

Madam de La Fayette romanlarını bir erkek nâm-ı müsteârı - *Sağra* ismi- altında neşrettirdi: Eserlerdeki rikkat ve nezâketini anlayanlar müellifin bir kadın olduğunu tahminde teehhur etmediler. *Matmazel de Eskuderi* (*مكودي*) âsârını birâderinin nâmı altında neşrederdi: Bu ihtifâ yalnız *Boileau*'nun taht-ı tecâhülünde kaldı. Çünkü *Boileau* matmazel'in birâderini ve yine *Boileau*'nun tabirince “o” bahtiyar *Mösyö de Eskuderi*'yi hicve bir vesile arıyordu. Fakat *Boileau* bile birgün bâr-ı tecâhülü üzerinden atarak kalem-i hicvini âsâr-ı munteşîrenin sahîbe-i hakîkiyesine tevcîh etti. Galiba bundan dolayı pek çok da muâtib oldu.

Bazı kadınlar vardır ki bir dehâ-yı merdâne ile idâre-i kalem ederler. Bunlar hakkında icrâ-yı tahkikat edenler o kadınların mülhem-i âsârı bir erkek olduğunu bulmuşlardır. İşte *George* sanki bütün cümlelerinde bir şişkinlik ifâdesinde bir sahn-i bedîi var, âsârı bir erkek kaleminden çıkmışa benziyor. Arayalım *Sand*'in, *Alfred de Musset*'nin, *Schopenhaur*'un nüfûs-ı fikriyesini buluyoruz. Mamafih

George Sand yine bir husûsiyet-i edebiyesi var: İnfialât-ı kalbiyeyi o kadar rakîk bir sûrette tahlîl ediyor ki, rikkatin bu derecesi kadınlara mahsûs gibidir.

Bazı kadınların âsâr-ı kalemiyesinde erkeklerin nüfûzı mahsûs olduğu gibi, bazı erkeklerin muharrirâtında da kadınların tesîri görülür. Bir muharririn eserinden anlaşılır ki, yalnız süflî ve adî kadınları tanımıştır; diğeri birinin yazdığı şeylerde mümtâz bir kadının ziyâ-yı maneviyesi hiss olunur, o ziyânın menba-ı bedîi şâirin âfâk-ı ömründe ihtizâz etmiştir. *Sainte - Bouve* : “*Tasvîrât*”ında diyor ki: *La Rosfoko* (رشفوكو)’nun her devre-i hayâtına bir kadın nâmı mukaddeme. Bir kadın nâmı hâtıme olur; evvelâ *Madam de Şeoroz* , sonra *Madam de Longovil* (دولونغودين), daha sonra *Madam de Soble* (دوسابله), en nihâyet *Madam de La Fayette*..” Aynı hüküm *Benjamin Konstan* ile *Chateabriand* hakkında cârî olabilir...

Kadınların yazdıkları hikâyelerde bir husûsiyyet vardır ki pek şâyân-ı nazardır: Dâima kadın ulvî, kâmil.. Erkek süflî, nâkısdır. Hikâyeyi okuyanlar mutlaka kadına hak verir, âhîr; erkekten nefret eder.

George Sand’ın, *Madam de La Fayette*’nin romanları bu son davânın en vâzih delâilidir.

* * *

Her memlekette kadınların ahvâl ve ahlâkı bir tarzda değildir. Bunun için üslûbları da başka başka olur. Bir İngiliz kadını bir Fransız kadını gibi yazmaz.

Mistres (بلاى) *Belami* -meşhûr bir aktris- hâtîrâtını yazıyor: Orada hikâyeye ediyor ki bir delikanlı *Mistres*’in derd-i aşkıandan irtihâl etmiş, delikanlının, son arzûsu maşûkasının bir parça kurdelasıyla birlikte defn olunmakmış, bu arzûsunu bir dostuna söylemiş, bu dost *Mistres*’e gelmiş, anlatmış, yalvarmış, fakat hepsi beyhûde!.. *Mistres Belami* öyle muhâlif-i iffet bir hareketi kabûl edemiyor, fedâkârlığın o derecesi elinden gelmiyor.. Mamâfih bu meşhûr aktrisin kurdelasından daha kıymetli şeyleri kolaylıkla dağıtıyordu ki bütün muasırlarının taht-ı şehâdetinde imiş!.. Koca *Mistres* o delikanlıya müteallik olan hâtîrâtına şu cümle ile hitâm veriyor: “Benim aşkımandan ölen zavallı delikanlıdan gözyaşlarımı dirîğ edemem.” Evvelâ sahte tavr-ı iffet-fürûşiye, sonra da bu sahte teessüre dikkat ettiniz mi? Bunları hiç bir Fransız kadınında bulamaz/232/sınız... *Mistres* bulamayanın dediklerine inanmak lâzım gelirse kendisi bî-misâl bir güzel, bî-misâl bir nümûne-i iffet imiş! Lordlar, dükler,

markiler etrafında.. Kimisi İskoçya kıtasına muâdil bir çiftlik vad ediyor, kimisi dest-i izdivâcını uzatıyor, kimisi bir hizmetçi saffetıyla olsun dâiresine girmek için yalvarıyor.. Her akşam ayakları önünde bir çïkik yağmur, demetlerden dağlar, onların içinde zamânın en büyük şâirlerin neşâid-i âşıkânesi, en mâhir kuyumcuların enâfis âsârı... Aktrisin endâm-ı matbûi sahne üzerinde görünür görünmez bütün huzzârın avuçlarından bir ka'ka'a-i tahsîn boşanıyor.. Her sabah gazetelerine şöyle bir yan gözle bakınca: “*Yeni Bir Kurban-ı Muhabbet*” ünvanlı bir makâle görüyor; anlıyor ki yine kendi yüzünden bir delikanlı dünyaya vedâ etmiş, ağlıyor, üzüliyor, fakat ne fâide... Bütün bu temâyülât-ı dilbestegâneye karşı *Mistres* ne yapıyor? Her şeyi red, her şeyi istihkâr: Servetleri, alkışları, neşideleri, gözyaşlarını, her şeyi, her şeyi... Bir vakâr-ı afifâne ile yolunda devâm ediyor! Ah, *Mistres*, sende şâyân-ı dikkat bir şey varsa o da yalanlara verdiğin bu mişvâr-ı dîlîrîbdir!

İngiliz hikâye-nüvisânından *Mistres İncil*'den enfes âsârı olmak üzere meşhûr bir “târîh-i basit” vardır. Bu hikâyede bir *Miss Milener* (میلنر) var ki her gün dört beş defa yayılıyor, o kadar hassâs, o kadar serü't-teessür!.. Muasırât-ı hikâye-nüvisânından *Madam Vevard* (وارد) 'ın âsârı baştanbaşa mev'izât-ı İnciliye ile memlû...

Fakat şurasını da inkâr etmemeli ki İngiliz muharrirelerinin hepsi böyle riyâkâr, böyle fezâil-furûş değıldir; aralarında samîmi olanları da var: Ondokuzuncu asr-ı milâdîde yetişen kadınların en şâirlerinden biri *Elizabeth Bareret Buronin* (الیزابت باررت برودین) 'dir; bu kadının âsârındaki letâfetin, samîmiyetin derecesine bir mekyas olmak üzere bir manzûme-i meşhûresinin tercümesini naklediyorum:

“Beni seviyorsan ancak sevk-i muhabbetle sev. Onu tebessümü için, nazarı için, tatlı tekellümü için, fikrime tetâbuk eden bir gerdiş-i dimağısi için, bana bir gün bir hiss-i latîf-i memnûniyyet-bahş ettiği için seviyorum, deme; zîra, ey peristide-i rûhum, bu şeyler değışebilir, yahud senin nazarına değışmiş gibi gelebilir. Beni merhameten de sevme, o merhamit-i muazzeze ki benim girye-i ıztırabımı teskîne çalışır. Bir mahlûk senin muâvenetinle teselliyet bulunca gözyaşlarını ferâmuş ederek muhabbetini kaybedebilir. Beni bir muhabbetle sev ki sermediyet-i aşk içinde ilelebed sevmekte devâm edebilesin.”

Buna karşı bir de Fransız şâirelerinden nümûne ister misiniz? Okuyunuz: “Bu bir mâh-i revâyih, bir mâh-ı negamdır... Biz yine çocuk olur, yine oyunlarımıza başlarız: Karlı akasyalardan beyaz çiçekler düşürür, yeşil çiçeklerle tutar, onların uzun bacaklarını

yakından temâşâ ederiz. Saman çiçekleriyle yuvaları gıcıklar, hayran ve perişân bu çiçekleri kaçırırız... Bizim için her şey yeni olur; her şey bir keşf-i cedid gibi görünür.”

Mukayesesi kâriin-i kirâma bırakıyorum; yalnız bu neşîde-i basîtenin nâzîmesini haber vermekle iktifâ edeceğim: *Rosmonend Jerarnam* (روزموند ژرارنام) müstearıyla neşr-i âsâr eden bir kadın ki bütün manzûmelerini zevcine hitâben inşâd eder.

* * *

Erkeklerden bazıları kadın üslûbuyla yazmağa heves etmişlerdir: Âsâr-ı sâbıkadın bu hevese düşenlerin en meşhûru *Jean Jacques Rousseau*'dur ki pek belîğ, pek mâhir olmakla beraber bu tecrübesinde muvaffak olamamıştır: Gerek, *Clair* lisânından yazdığı şeyler, gerek *Jully*'ye isnâden imlâ ettiği satırlar birer nümûne-i fesâhattir, fakat kadın mektûblarındaki safvet ve hiffetten mahrûm... *De Şanel* (ده شانل) bu mektûblardan bahsederken: “*Jully* bir vaize, *Clair* bir belâgat muallimesidir.” diyor, *Clair* ki *Rousseau*'nun tasvîr etmek istediğine nazaran şen, şuh, gamsız, pervâsız kadın olacak.. Bu mektûblar hakkında en doğru hüküm-i edebiyi yine bir kadın verebilir; bu cihetle *Madam de Pine* (دم پينه)'nin onlara dâir bir mektûbuna derc ettiği parçayı tercüme ediyorum: “Yemekten sonra *Rousseau*'nun defterlerini okuduk. Bilmem, neşesiz mi idim, ne idim? O mektûblar hoşuma gitmedi. Pek güzel yazılmış, fakat lüzûmundan ziyâde mükemmel; hakikat ve harâretten mahrûm. Mektûb [233] sâhibleri demeleri lâzım gelen şeylerin hiçbirini söylemiyor, dâimâ söyleyen yalnız müellif. Ne hüküm vereceğimi şaşırđım: Ne *Rousseau*'ya karşı yalan söylemek elimden gelecek, ne de onu mahzûn etmek...”

Diderot'un o mektûblara karşı reyî de böyle idi; daha sonraları bu hükümler, bu reyler gittikçe kesb-i kuvvet etti. Bugün *Jully* ile *Clair* ayrı ayrı bir *Jean Jacques Rousseau* gibi kabûl olunuyor.

Muharrirîn-i hâzıra arasında kadın mektûbları yazanlar az değildir; fakat hangisi tamamıyla muvaffak oluyor? Bir erkek ne kadar mâhir olursa olsun yazı yazarken mantığa karşı göz yummak elinden gelmez, fikrini kalbine sürükletmez.. Bugün bu vadide en ziyâde muvaffak olur gibi görünen *Paul Hervio* (پول هرديو) ile *Marcel Prevost*'tur; birincisi daha zekî, daha mâhir, ikincisi daha refik ve şâir.. Fakat bugün de bir *Madam de Pine* çıkıp da bunların yazdıklarını okusa....

Hem de bilmem ki erkek için kadın üslûbunu taklîdde muvaffak oluş bir vesîle-i cedîde-i iftihâr olur mu? Velev bu

muvaffakiyyet ilmü'r-rûhun kadın kalbine âid sahîfelerini iyi bilmeye
delâlet etsin!

Cenâb Şehâbeddin

(nr.300, s.230-233)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE
-Fransız Edebiyât-ı Cedîdesine Dâirdir-

Ekserîsi bütün meçhûl, bazıısı pek az malûm olan Fransız şubbân-ı üdebâsı gürûh-ı kârînin meyl ve zevkini âheste âheste tadîl ve imâle ederek memleketlerine yeni bir âti-i edebî hazırlıyorlar; nâdir, âdetâ şâz ve müstesnâ, fakat latîf ve nevândişîde fikirleri yeni, hoş âhenkli elfâzın şebeke-i rengîn medlûlânı arasında -bir piyâle-i şeffâf içinde katarât-ı sahbâ muâdil tesîrler hâsıl etmeğe çalışıyorlar. Son zamânlarda Fransız edebiyâtında galebesi görülen anâsır-ı fenniye- peyâyı müdevvenât-ı fenniyyeye îade, müsterât-ı fenniye yine fûnûna te'diye edilerek bir felsefe-i hissiyenin erkân-ı lafziyesi ile tersî-i beyân etmek istiyorlar. Âsâr-ı cedîde gâh bir neşe-i şûhânedan bayılır gibi şâd ü gülfâm, gâh bâr-ı târik-i gumûm altında ezilircesine siyah renk ve meftûr, fakat iki hâlde de rûh-ı metalii titretecek kadar müessirdir; çünkü üdebâ-yı cedîde *Auguste Comte, Darwin, Schopenhaur, Stuard Mill, Herbert Spencer, Taine, Renan..* İşte bütün bu felâsefenin âsârını okumuş, onların mutâlaât-ı mütezâdesi içinde yuvarlana yuvarlana fikirleri bir hissiyyet-i müferrita, kalbleri bir asabiyyet-i anîfe içinde kalmıştır.

Bu üdebâ-yı cedîde arasında fikirlerindeki cevîf ve tehâîyi lafızlarındaki semen ve âhenk ile ihfâ etmek, mevzûun sehâfetini sözün şişkinliği içinde belirsiz bırakmak. Kârileri cümlelerin nukûş-ı rûhfirîbiyle oyalandırarak o nukûş altındaki boşluğu göstermemek o böylece bir mahâret-i bedîa sâyesinde dahi yaşamak isteyenler yok değilse de bunlar ekalliyette kalırlar; ötekiler metîn, vâsi', derin, erkân-ı felsefiye ile anâsır-ı tefekküriyeden müteşekkil tecârib-i ciddiye ile müşâhedât-ı fenniyyeye müstenid, ağır birer binâ-yı malumât sâhibidirlere; bunlar da âhengi sever, fikirleri üstüne bir rîşe-i zerrîn bayan örtmek ister, fakat esâsen üstüvâr-ı felsefisini daha evvel düşünürler.

Edebiyât-ı âtiye-i Franseviyenin mevâidi-i lafziyesine *Wagner*'in zümre-i dehâsibir pîş-âhenk teşvîk olmuştur; *Wagner* neşâid-i kalbiyenin en rakîklerini ihtizâzât-ı mûsikiye ile ihsâs ve ifâde ettiği gibi Fransız üdebâ-yı cadîdesi de elfâzın medlûlât-ı lügatiyesiyle anlatılamıyacak olan şeyleri âheng-i beyân ile gûş-ı rûha

esmâ' etmek istiyorlar. Bunların üstâdlarından olan *Paul Verlaine* bir kıtasında: "Âhenk, yine âhenk. Dâimâ âhenk... Her şiirin bir rûh-sâzendeden işfâk ve semâvâta yükselen bir şey-i perrân gibi; naneleri, kekikleri koklayarak zemzeme-sâz olan bâd-ı seher gibi olmalıdır." diyor.

Bugün inşâd edilen Fransız eş'ârından böyle bir âhenk vardır ki bunu *Lamartine*'nin, *Victor Hugo*'nun şiirlerinde bulmak mümkün değildir.

Bu âhenk merâkı Fransız üdebâ-yı cedîdesine bir şey kazandırmış yahud bir şey kaybettirmemiştir: *Wagner*'in bestelerindeki lezzet ve halâveti duymak için mûsikî-şinâs olmak lâzım geldiği gibi Fransız şubbân-ı üdebâsının âsâr-ı karîhasını hiss ü idrâk içinde edebiyât ile perverde bu âsâr-ı cedîdeyi anlayamaz. *Paul Verlaine*'nin en mümtâz şâkirdlerinden "*Albert Samain*"in bir manzûmesinde dediği gibi: "Manâ-yı seyyâl, su altında *Ophelia*'nın saçları gibi, dağılan sarışın beyitler.. Bulut gibi, sedâ gibi ele geçmez şiirler.. Rûha ancak lezîz bir nevâziş gibi dokunan muattar, asabî, leyâl-i muhabbet neşîdeleri.." şübhe yoktur ki herkesin anlayacağı bir lisân ile yazılamaz, ya nezâhet-i şiiriye ve rikkat-i fikriyeyi fedâ etmek, yahud rağbet-i kârîinden vaz geçmek.. İşte bunlardan birini alıp ötekini bırakmağa mecbûr olunca Fransız şubbân-ı kalemi âhâdd-ı kârîinin şamata-i takdîrine vezn-i hafî-i şiirin zemzeme-i tahsîn-i mahrûmânesini tercîh edivermiştir. Bu fedâkâr-ı nezâhet-perverânedan dolayı belki kendileri kaybetmişler, fakat şiir ve edebe şübhesiz kazandırmışlardır.

Bu üdebâ kimlerdir, en güzel eserleri hangileridir?.. Maksudumuz yâbis bir sûrette beyân-ı mutâlaadan ziyâde kârîin-i edebiyemize yeni bir ufk-ı tetebbu açmak olduğundan bilhâssa şu iki suâle cevâb vereceğiz.

Garîbdir ki Fransız edebiyât-ı cedîdesinde en ziyâde hâiz-i ehemmiyet olan Belçikalılardır: Şiirde *George Rodenbach*, *Emille Verhaeren*.. Nesirde *Maurice Maeterlinck*, *George Eekhoud*, *George Rodenbach* âsâr-ı manzûmesi tatlı bir histen latif bir hayâlden, alelekser tarîfi mümkünsüz gibi görünen samîmiyâttan mürekkebdir. Her fikre bir rikkat, bir nezâket .. Âdetâ her şeye bir hiss, bir rûh verir, kârîi bir şehbâl-i şafak üzerinde o semâlara kadar ilâ eder ki âlem-i hayâttan bir ses, bir eser-i mâzî, rûh ile hassâset-i arziye arasında bir münâsebet bırakmaz; O semâlarda gülgûn güneşlerin evrâk-ı muzîesi bir hüzn-i âfilâne ile râkid suların sutûh-ı sâtiasına rîzân olur, oralarda nazenîn göklerin beyaz kebûterlerle hem sürûd olduğu, kalbi seslerin âşıkâne inhinâlarla dalgalandığı

hissolunur. Bu şâirin bütün sünûhâtı bir havâ-yı samîmî ile muhâttır. Üç mecmûa-i eş'ârı vardır ki birincisi -le regne du silence- zilâl-i tenhâi içinde âsûde-nişin olan bir köyde yazılmıştır; bütün köy hayâlâtı, köy hissiyatı, oradaki sâkin [163] manzaraların tesâvîr-i dîlârâmı ile memlûdur. İkincisi -*Voyage dans les yeux*- genç, ihtiyâr, mâi, yeşil, siyah, mahzûn, mesrûr bütün gözlerin rûha nazarlar, gamze ile, renk ile, hareketle ihsâs ettiği şeyleri tasvîr eder, dudakları birer nisân-ı müzehher iken gözleri birer eylül-i muğberr olan çehreleri.. Buruşuk nâsiyeler altında ter ü dilber kalan gözleri göster. Üçüncüsü -*les vies encloses*- bir oda da inşâd olunmuştur; orada ne bulunmak, ne hissolunmak, neler görülmek mümkün ise hepsi perde-i ilhâm ve hayâl altında gösterilmiştir, fakat bizim görmediğimiz bir tarzda..

Emille Verhaeren: Bu da Belçikalı genç bir şâir.. Bunun şiirleri daha az samîmî, fakat daha amîk, daha felsefî. *Emille Verhaeren* her şeye bir fikir verir, *George Rodenbeach* her şeye hiss verir verdiği gibi. Her şeye bir fikir vermek için bazan her fikri bir şey gibi gösterir. Böylece beşerriyet-i maddiyenin fevkinde bir âlem-i fikrî-i insânî keşf etmiştir ki orada dimâğın melekât-ı maneviyesi bütün infiâlât ve hayâlât sevişir, ağlaşır.. sokaklar, şehirler kurar.. Doğar, yaşa, ölür; Orada sefid-pûş perîler hârâ-yı beyazdan mevzû mabedlerde bir huzû-yı bî-tâbâne ile garîk-i vecd olup giderler ki bu beyaz örtülü periler zamân-ı istiğrâkta rûh içinde bayılan sâf hayâllerden başka şeyler değildir. -*les villes tentaculaires*- ünvânlı mecmûa-i eş'âr bu hayât-ı dimâğiyenin temâsil-i mütetâbi't-tehvilâtı ile meşhûndur...

Bu Belçikalı şairlerden sonra asıl Fransız şubbân-ı şuarâsı gelir ki bunların *Henri de Regnier*, reis gibi addolunur. Bu genç şâir, Fransız usûl-i inşâdında mer'î olan kavâidin heceye, kâfiyeye taalluk edenlerini zîr ü zeber ederek aded-i heceyi ihtiyâr şâire tevdi' etmiş, semâ ancak uzaktan hem-âhenk gelen kelimeleri bile -meselâ pocha kelimesi ile torche kelimesi gibi- mukaffâ addedilmiş ve bu islâhât ile dâire-i nazmı tesvî' ederek meslek-i cedîd-i edebin müessislerinden biri olmuştur. *Henri de Regnier* eş'âr-ı hayâli, amîk, felsefî ve hatta timsâlîdir. *Povis de Şavan* ve onun resimdeki mesleği ne ise *Henri de Regnier*'nin şiirdeki mesleği odur. Birer âyine-i kebûd gibi duran bahireler etrâfında mevvâc dallar birer nây-ı füsûnkâr gibi mahfice nâlân oluyor, kamerin lemeât-ı sîmîni birer âteşize-i muhayyel gibi yapraklar arasında pervâz ediyor, o esnâda suyun rîy-ı müstevîsine yatmış bir hayâl o lem'alar: O nâleler gibi akıp gidiyor, semâdan yağın vureykât-ı münevvere, ağaçlardan dökülen ezhâr-ı garrâ o

hayâl-i hâbîdeye su üstünde bir bister-i muzî-ferş eyliyor: Bu levha-i zehrâ nedir? Bir hâtıra-i muhabbet... İşte *Henri de Regnier*'nin şiirleri bu tarzdadır. Bu genç, bu büyük şâirin hayâlâtı bize pek mûnis gelebilir: Biraz ülfet ettikten sonra bu nîm hayâli, nîm timsâli, tüllü, bulutlu, ziyâli, zemzemeli eş'ârdan hoşlanamayacak bir şâir tasavvur edemem. Benim Fransız eş'âr-ı cedîdesi arasında en lezzetle okuduğum *Les lendemains* olmuştur ki *Henri de Regnier*'nin mecmûasıdır.

Henri de Regnier ile bir hizâda tutulan bir Fransız şâiri de *Vielé-Griffin*'dir. Bu şâirin tasavvurundaki umk ve ulviyyet alelekser yetişilemeyecek bir derecede olduğundan âsârı nâdiren vuzûh-ı tâmı hâizdir. Meselâ *Les eygnes* nâmında mecmûa-i eş'ârını okuyanlar Florya'nın hindisi gibi bir şeyler görülür, fakat ne gördüklerini pek iyi anlayamazlar.

Adolphe Retté: İşte bu da bir genç şâir, fakat anîf ve şedîd, öyle ki çiçeklerden bahs edecek olsa bir hadîka-i nazenîni harâb ediyor, bütün evrâk-ı ezhârı yoluyor, bütün şebnemleri kırıp geçeiriyor... Bir kadına ilân-ı muhabbet edeceği zamân tebessüm ediyor, fakat kadının nazar-ı lâkaydi ile kendisine baktığını görünce ta'n ve telîne kadar varıyor... Bir deste-i hayâlâtan ibâret olan *Archipel en fleurs* ünvanlı eserinde rûh-ı çâlâkının her hareketini muntabıdır.

Gâyet rakîk ve nâzik, gâyet latîf bir genç şâir ister misiniz? İşte *Albert Samaine*... Sâf, güzel hayâller rakîk ve seyyâl bir lisân ile hissî ve samîmî bir âhenk arasında işitiliyor; bir tül arkasından görünür gibi hafif renkler semâyı, zemîni, ufku teşkîl ediyor; bir hülyâ-yı kalbi bütün bu şeyler üstünde bir ziyâ-yı mübhem döküyor: İşte *Albert Samaine*'nin âsârı... Bu şâir devr-i şebâbını ihtâr etmek istediği zamân şöyle düşünüyor: Akşamın solgun heyecânı içinde pîş-i hayâlîme bir hadîka-i hazân gelir ki orada, bir suffe üstünde devr-i şebâbım bir dul kadın gibi mahzûnâne hayâle dalar... Güzel değil mi? Böyle güzel fikirler, böyle şirin tahayyüller içinde bir kaç saat geçirmek isterseniz bu şâir-i rûh-nuvâzın şu mecmûasını okuyunuz: An jardin de l'Infante *Le Conte de Lisle*.

Jose Maria de Heredia, Sully Prudhomme'u sever misiniz? Bunların eserlerindeki salâbet-i lafziye, ulviyyet-i maneviye hoşunuza gider mi?.. Eğer bu suâllere cevâb-ı tasdîki verecekseniz gençlerden *Pierre Quillard* eş'ârını ve alehusus *Gloire de Verbe* nâmındaki mecmûasını okuyunuz. Zîrâ bu genç şâir manâya âid olan teceddüdâtı tamamiyle kabûl etmiş, fakat elfâz itibâriyle o isimlerini saydığım parnasyen şâirlere peyrev olmuştur. *Pierre Quillard*'ın âsârı ne *Henri*

de Regnier şiiirleri kadar amîk ve ulvî, ne de *Albert Samaine* manzûmeleri gibi rakîk ve lezîzdir; fakat şâirin mahâret-i kalemiyesi o kadar büyüktür. Âsârını en ziyâde sevmeyenler bile beğenmediğini itirâf edemez. [164]

Âsârı bizim zevk-i Osmânîmize pek muvâfık gelecek bir şâir de Stuart Meril'dir ki ta Amerika'dan kalkmış, Fransız edebiyâtına hizmet için Paris'e gelmiştir. Bu yeni dünya şâirinin iki tarz-ı tahrîri var, ikisi de bize hoş gelebilir. *Stuart Mill* ya *Fastes* nâmındaki mecmûasında yahud *petits poemes d'automne* ünvânlı eserinde izhâr ettiği mişvâr-ı hazîn ile beyân-ı hissiyât eder: Birinci tarz-ı ifâdesiyle aksâ-yı şark şuarâsı, ikinci üslûbuyla üdebâ-yı garbiyeyi hâtıra getirir. Bu ikinci tavr-ı beyân Amerikalı şâirin kalemine daha ziyâde yakışıyor.

Bir şâir tasavvur ediniz ki teşbîhâtı dâimâ nâşinîde, garîb.. Hayâlâtı mütemâdiyen acîb ve nev-endîşîde olsun; Horozu bir kabileye, surahiye bir memeye, kadınları ipekböceğine benzetsin. Bu şâirin eseri, hoşunuza gitmese bile, merâkınızı celb eder: İşte *Saint Pol Roux* bu şâirlerdendir. Çok yazar, yazdıklarının çoğu ifrât-ı garâbet içinde sevimsiz bir hâle gelmiştir. Bazısı güzel, pek güzeldir ki âme saisissable bu cümledendir.

Edebiyât-ı cedîdemizi aleddevâm takîb ve tetbi' eden kârilerimizin hâtırında olmak gerektir ki gençlerimizden bir vezinsiz, kâfiyesiz, hesâb-ı hece gibi kuyûd-ı ibtidâiye-i nazmiyeden bile ârî bir sûrette neşîdeler yazmağa teklîf etmiş ve bu yolda şiiirler yazmak mümkün olduğunu isbât için bir kaç nümûne bile göstermiş idiyse de, her nedense, o teklîf kabûl olunamamıştı. Hâlbuki Fransız üdebâ-yı cedîdesinden bazıları *Rimbaud La Fruğ*, ez az-cümle, bu usûlü kabûl etmişlerdir. Bu tarz inşâdın müessisi *Gustave Kahn* isminde yine Belçikalı bir delikanlıdır ki *Vogue* nâmıyla neşr ve edvâre ettiği bir mecmûa-i mevkûte vâsıtasıyla pey-â-pey nazariyât-ı edebiyesini inşâa eylemiştir.

Gustave Kahn Verlaine hayâlâtını daha geniş, dâimâ müsâid - çünkü vezni yok, kâfiyesi yok- bir lisân ile hoş bir sûrette, hoş bir âhenk ile edâ ediyor. *Domaine de Fée* ünvânı altında neşrettiği mecmûa pek âşıkâne, pek samîmî şiiirleri hâvîdir. Bunlardan başka *Ephraim Mikhael*, *Henri Barbos*, *Gustave de Rişen*, *Camille Mukler* (موقله), *Paul Burula* (بوروبه) istidâd-ı şâirâneleri müsellemler olan gençlerdendir.

Bu musâhabemiz yalnız şuarâya münhasır kaldı; bir diğcr musâhabemizde Fransa'nın nesr-i cedîdinden bahs ederiz^[1].

Cenâb Şehâbeddin

(nr.297, s.162-164)

[1] Meslek-i cedîde-i edebiyeden ve dolayısıyla her mesleğin nazariyyât-ı bediîyesinden bahse lüzûm görmedim. Çünkü bu bahs bizi müstefid edemez. Bundan başka meselâ Henri de Régnier'e simbolist, ve Albert Samaine dekardan demek mümkünse de ekserisini sunûf-ı mevcûde-i edebiyeden birine idhâl mümkün değildir.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

-19-

“Fransız Edebiyât-ı Cedîdesine dâirdir.”

On sene evveline gelinceye kadar bütün Fransızlar *Gustave Flaubert*, *Emile Zola* gibi hakikiyyun üdebâyı takdîr ve taklîd ederlerdi. O zamân gençlerinden “üstad” ünvanını *Emile Zola*’ya vermeyenler hemen hiç yok gibi idi: *Maupassant*’tan, *Metenier*’den başlayarak *Paul Margueritte*’ye gelinceye kadar bütün şubbân-ı üdebâ, “دوغون - ماقار” külliyyâtı ile tenmiye-i efkâra çalışır, *Zola*’nın nazariyyât-ı edebiyesini rehber-i kalem ittihaz ederdi.

Emile Zola’nın bu mazhariyyet-i edebiyesi la terre ünvanlı hikâye-nâme-i meşhûrunun rûz-ı intişârına kadar, günden güne artmak şartıyla, devâm etti. Bu romanın iyâdı-ı kârîne düştüğü gün *Emile Zola*’nın kürsî-i şöhreti zelzele-yâb oldu: Zirâ ertesini günün Figaro gazetesi beş imzalı bir makâle neşreliyordu ki o zamâna kadar koca hikâye-nüvîsin en dilbeste tilâmîze-i mesleğinden beş muharrir o makâlede “levsiyyât ile meşhûn olan bu hikâyenin müellifi ile aramızda şimdiden sonra hiçbir karâbet-i kalemiye kalmamıştır” diyorlardı. Bu gençler hakikat-ı mutlaka çirkin olmak lâzım gelmeyeceğini, cihân-ı beşeriyetin âbât-ı mazlûme-i merziyesinden başka nevvahi-i selîmesi de mevcûd olduğunu, bir hikâye-nüvîsin vazîfesi teşrih-i müsâviye münhasir kalmayacağını, kalem enbûbe-i tahlil olabilirse de -edeb nâmına isâle-i sevâd etmekle mukayyed oldukça- bir mecrâ-yı çirkâb olmaktan müteâlî bulunduğunu, *Zola*’nın hâme-i neşter tıynetiyile ortaya döktüğü tefâsil-i müteaffinenin edeble münâsebeti râyiha-i nev-bahâr ile ufunât-ı mukayyie arasındaki nisbete benzediğini söylüyorlardı. *Nana* müellifi cevâb verdi, cevâb aldı; tesîrini bir lâkaydî-i ca’li altında gizliyor, meslek-i ebedîsinin rasânet-i esâsiyesinden emin görünüyor, bir musâmaha-i muhkirâne ile gecelerin tarîzât-ı kalemiyyesine mukâbele ediyordu: Şubbân-ı üdebâyı riyyâ-yı iffet-fürûşâne ile ittihaz ederek bu gaflet-i hakâyık nâbinânenin teâkub-ı eyyâm ile ber-teraf olacağını, bu sarsara-i tehevürün menzil-i vâpesini mersâ-yı sükûn ve teslimden başka bir yer olamayacağını anlatıyordu. Bu mücâdele-i kalemiyyenin netîcesi şu oldu ki bir zamân perestîde-i şubbân olan *Zola* yavaş yavaş bâlâ-yı

şâhika-i muallimiyettendir ki mensiyyete kadar sükût etti. Bu gün *Zola*'ya karşı şubbân-ı erbâb-ı kalem o kadar lâkayd davranıyor ki *Zola* var mıdır yok mudur? Denilse ekseriyyeti "Bilmem" diyenler teşkil ediyor. [200]

Meslek-i hakîkiyyun reisinin tarîzi yahud fikrin mütenâveben hayâl ve hakikat arasında cevelân neficesi olarak kalemler âheste âheste timsâl ve hayâle doğru hareket etti. İnsanın ef'al-i fizyolojisinden ziyâde rûhundaki harekât-ı mühimme şâyân-ı teşrîh görölerek *Emile Zola*'nın romanlarını işgâl eden müfsidü'l-ahlâk, marazu'l-kalb, *Zola* dâd ve iffetten ziyâde şerâb-ı müsteheyât ve müsâviye harîz, tabakât-ı ictimâiyyenin kudemât-ı pestfininde süregelen mahlukât-ı sefileye bedel eşhâs hikâyât-ı sâf, meyl-i meâli ile meşhûn, hasiyyeti selim rûhlardan teşkil olunmağa başladı.

Artık dâ-i gılmetten muztarib kadınlar, isterik erkekler yerine hikâyelerde temâyülât-ı müstahsene-i fitriyeden başka bir şeyle kalblerinin nezâfet-i celîlesi şâibedâr olmayan mahlûklar kâim oldu. Tabîatın tesâvir-i ahvâlinde kaleme tevdi' edilen vazîfe-i âdî bir fotoğraf menzilesinden kurtarılarak her manzaranın ancak rûh-ı şâire mekşûf olan hafâyâ-yı bedîa ile işgâli necâbet-i edebiyeye muvâfık görüldü.

Bugün *Rene Bazin*'in tasvîrâtını *Maupassant*'inkilere tercîh etmekte herkes müttefiktir; bugün *Belami*'den ziyâde *Sarcelle Blene* okunuyor. *Rene Bazin* tasvîr-i tabîatta eşcâr ve sehâibin hurda feryâde bir manzaranın rûhuna ilhâm [201] ettiği şeyleri kaydederek kârilerini manzara-i musavverinin rûh-ı nihâniyle karşı karşıya getiriyor, o manzarayı hüviyyet-i mâziyesiyle göstermiyor, fakat onu bir nazar-ı nâfiz-i şâirâne ile temâşâ ettiriyor. Bu âşık-tabîatın kârîni görmüyor, fakat hissediyor, bir derecede ki meselâ yaz tasvîri okurken o faslın heykel-i mâzî-i nâimden bî-haber olarak bütün harâret ve ziyâsının, bütün o tarîfe gelmeyen ihsâsât-ı bî-tâbânesini duyar.

Genç münekkidlerin en hak-gûyî olmakla meşhûr olan *Rene de Mik* (ميك) *René Bazin*'den bahs ettiği sırada diyor ki:

"Biz onun âsârını hâvî olduğu nezâket-i rûh ve ulviyyet-i hissiyâtтан dolayı severiz. Bu hikâye-nüvîs hem nâfize'n-nazar ve hakikat-perver, hem de sâf ve afifdir."

Kâinâtın kısm-ı bî-rûhunda bile hiss ve hayât arayan yeni muharrirler insândan bahs etmek lâzım geldiği zamân artık pek hassas bir kalb ile o kalbin harekât-ı hayâtiyesini temîn eden asabdan başka bir şey tanımaz oluyor. Seviyor, üzülüyor, methûr ve meyûs ağlıyor, yahud şâd ve mesûd tebessüm ediyor: İşte onlar nazarında insân bu!

Yeni eserler içinde mahsûs olan şey yâde'l-hurâş şekkalardan, yahud rûh-perver kakhahalardan ibâret; orada cereyân eden vukûât-ı samîmiye cismâniyyet-i beşeriye âdetâ bir temâşâger-i bî-araf olup kalıyor? Gülen, ağlayan, seven, muztarib olan, eğlenen hep rûh; eşhâs-ı yukûât alelekser rûhun avâmil-i hissiye ve akliyesinden müşekkel. Fakat bunların âdî bazı eski tiyatrolarda olduğu gibi saâdet, felâket, hayâl, arzû, fûtûr, ümîd felan değil, alelâde romanlarda gördüğümüz isimler: *Pierre, Paul, Jean, Janet...*

Bakınız: Dünyanın bir köşesinde bir oda, bu odada bir kulübe, bu kulübede bir kaç kişi var? Bunlara isterseniz bir insân isterseniz bütün insâniyyet deyiniz. Birinci perdede doğuyorlar, onu takîb eden perdelerde bekliyorlar. Neyi? Bütün havâdis-i mümkin-i hayâtiyyeyi! Bir kandil sönük ziyâsıyla ortalığı hafif hafif tenvîr ediyor, bir kaç kişi geliyor, kah sükun, kah hareket ediyor; hepsinin çehresinde bir solgunluk var. Bu hayât-ı ebkemânenin netîcesi ne oldu? Bunu son perdede beyazlara bürünmüş bir kadın mürûr-ı sâkitânesi haber veriyor. Oyun devâm ettiği müddetçe huzzârın rûhu yüksek bir âsmâne-i heyecâna avihte, muztarib kalıyor.

İşte bir tiyatro ki şubbân-ı muharrirîn-i hâzırânın serfirâzânından *Maurice Maeterlinck*'in nümüne-i dehâsıdır. *Maeterlinck*'in eşhâsı arasındaki muhâvereler bildiğimiz işittiğimiz şeylere benzemez:

-Ben seni böyle öperken gözlerini kapama... Kalbinde titreyen bûseleri, tebâhur eden bütün şebnemi görmek isterim. Bir daha böyle bûseler bulamayacağız.

-Her zamân, her zamân buluruz.

-Hayır, hayır, kalb-i memât üzerinde ancak bir kere müânaka mümkün olabilir.

Alladine et Palomides böyle muhâverât ile memlûdur.

İnsâniyyetin bir lisân-ı bî-elfâzı vardır: O zamân temevvücât-ı sadâiyyenin vezâif-i beyâniyyesini inzâr ve harekât, evza' ve şemâil ifâ eder; o zamân tebessümler, işmizâzlar büyük manâlı birer cümle olur. *Maurice Maeterlinck*'in tiyatrolarından bunları gösteriyor, romanlarında bunları tarif ediyor. Farz ediniz ki büyük bir şehri gürültülü bir araba içinde baştan başa kat' ediyorsunuz: Bu seyâhatinizde ne görebilirsiniz? Çehreler, tavırlar, hareketler, handeler, bükülmüş dudaklar, ya semâya ya zemîne müteveccih gözler, birleşen iki el, vedâlaşan iki vücûd... Büyük şehri-i timsâl mahz-ı hayât değil midir? Rûhumuzun velvele-i amâli içinde marîzâne telâtum ederek emsâr-ı zindegânîden geçerken görebildiğimiz şeyler o mübhemât-ı vazîadan vazîhu' [202] l-manâ

mıdır?... *Maeterlinck İnruse* nâmındaki eserini neşrederek bütün Fransız üdebâsını dûcâr-ı hayret etti: O eserin lisânı kalbe o kadar nüfûz ediyordu.

Şiirde *Emile Verhaeren* ne yaptı ise nesirde *Maeterlinck* onu bulmuş, onu yapmıştır. Daha geçenlerde *Novel Reveau*'da neşrettiği bir makâlede kendisi diyordu ki: "İnsân kendisine bir âlem-i dimâğı ihdâs eder: O âlemin âfâkı ne kadar geniş, bulutları ne kadar şeffâf olursa insân o kadar bahtiyârdır... Mevcûdiyyet-i arzîye içinde takîb-i saâdete şitâbân olanlar yorulmaktan başka bir şeye muvaffik olamazlar: Âyine-i tâlâb içindeki mâh-ı ma'kûsu avlamağa çalışan çocuklar gibi.."

Georges Eekhoud -Maurice Maeterlinck'in hemşiresi- de o fikirdedir: Cismin vazîfesi rûha âlet-i icrâiyye olmaktır; heykel-i mâzîden bahs ederken mevzûun bir makine olduğunu unutmamalı; bir hikâye-i edebiyede çerhlerin, üstüvânelerin tafsîl-i ta'rifatı okuyanlara ne kadar yorgunluk verirse ellerin, ayakların tayîn-i ânât-ı şekliyesi için yazılan satırlar da kâriîn-i mümtâzeye o kadar girân gelir. Bizim güneşten evvel hissetmediğimiz şey aydınlıktır. Bu hâlde ziyâyı anlatmak için harîta-i âfitâbın köşesinden, bu çağından bahsetmek lüzûmsuz değil midir? Bir levni kale olmaksızın o levnin tesîrini rûh-ı muhâtaba ilkâ etmek mümkün olmadığı için bir renk adını zikretmeli. Pek garîbdir: Herkes havâdis-i kalbiyeyi tasvîr etmek istediği hâlde hiç kimse kalbin hikâye-i elvân ve eşkâlini tecrübe etmemiştir... Hayır, kalem-i edebî nerede şiir görürse orayı teşrîh eder; izâm ü adalâtın münâsebât-ı mihânikiyesini izâh etmek teşrîh-i muallimenin işidir. Edîbin işi, rûh-ı insâniyi bir gölge gibi kağıt üstüne düşürmek, o gölge içinde gâh şedâid-i infîâliyeyi, gâh lezâiz-i samîmiyeyi elvân-ı mülheme ile izhâr etmektir.

İşte *Georges Eekhoud* nazariyât-ı edebiyesi bunlar olsa gerektir ki bu itibârca *Maeterlinck* ile hemfikirdir. Bu iki edib yalnız bir noktada ayrılıyorlar: *Maeterlinck* yalnız bir insâniyet görüyor, alelîtlâk bahs ediyor; *Eekhoud* nazaran bir insâniyyet-i mâziyye, bir de insâniyyet-i hâzıra var, edebiyât-ı hâzıraya insâniyyet-i maziyye, bir de insâniyyet-i hâzıra var, edebiyât-ı hâzıraya insâniyyet-i hâzıra mevzû' olmalı. *Eekhoud*'un en mühim âsâr-ı edebiyesi şunlardır: *Mes communions*, *Eyete patibulaire* bunlar da fakîr, rengîn, âlim, câhil, ahmak dahi.. Bir çok mahlûkât-ı rûhları ellerinde olduğu hâlde dolaşıyorlar.

Bütün gençler böyle hayâl-pesend midir?.. Hayır, hakîkiyyunu da var; fakat bunlara yeni hakîkiyyun diyorlar ki hakâyık-ı mâziyenin mülhem-i şiir olan alâim-i nezihesiyle işgâl ediyorlar. Bunlar

Zola'nın meslek-i edebiyesini hiç kabûl etmiyorlar, *Alphonse Daudet* ile *Goncourt Birâderler*'inkini tadîle çalışıyorlar. *Leon Daudet*'nin mezheb-i kalemîsi pederinin mesleğine, *Rosny Birâderler*'inki *Goncourtlar*'inkine benzer. *Alphonse Daudet* Fransız edebiyât-ı cedîdesinden bahsettiği sırada istikbâl-i edebiyi *Leon Daudet* ile *Rosny Birâderler*'e müyesser görmek istemişti: Bu hüküm bir tarafgîr-i pederâne ile mecrûh ise de bütün bütün muhalif-i hakikat değildir. İstikbâl hikâye-nüvîslerinin bir kısmına *Paul Adam* ile birlikte onlar riyâset edeceklerdir.

Rosny Birâderler hakkında kâriîn-i kirâm hayli sözler okumuşlar, işitmişlerdir. Hakîkati yine eser-i ilhâm-ı hakikat olan bir hayâl-ı ulvî ile mâhirâne bir sûrette mezc ederek beşeriyetin kuvvet ve nihâfetini olduğu gibi göstermek ve ancak ihtizâz-ı rûhdan münbais bir şiir-i saf ile huşûnet-i zarûrî-i şüûnu örtmek, müşâbeheyi müreşşaha-i tahayyûlden vesâiki nefâyisgâh-i şâiriyetten geçirmek, havâdis-i insâniyeyi necâbet-i edebiyeye ile islâh etmek... İşte bu iki birâderin meslek-i edebîsi budur. Güzel yazdıkları nisbette çok yazıyorlar: Birbiri ardından iki üç sene zarfında beş altı cild hikâye neşrettiler ki bunlar arasında en ziyâde nâil-i rağbet olan *Nell-Horn* ile *Immolation* oldu. Sonra bu iki birâder şuûn-ı hâzırâyı fikirlerine tar buldular; ezmine-i sâlefe içinde bir seyâhat-i raciyyeye başladılar; gittiler, gittiler, o kadar gittiler ki sahâif-i ibtidâiye-i tevârihde bile hiç yazılmamış olan devirlere kadar vâsıl oldular. Hiç teşrih ve tettebbu olunmamış bir zemîn-i nevîn... Bu, hikâye âleminde, *Cristof Colomb* idi. Artık pîş-i fikirde bir cihân-ı bâkir, bir cevelengâh-ı nâ-mütenâhî açıldı. İşte ibtidâi insânlar bizce nadîde ve nâ-şenîde olan fırtınalar, tarakalar arasında, siyah ormanlar içinde lertzân ve girizân ilk infîâlâtı, ilk mehtâbı, ilk bûseyi tadıyorlar.. İlk emellerin, ilk arzûların nevâzişi, onları takîb eden ilk fütûr ve inkisârın nâhun-ı tahrîşi kalblerinin cehâlet-i masûmânesini tabaka ber- taraf ediyor.. Tabîatın durûs-ı mühimmesi gâh birlikte, gâh bir nûr-ı hüda gibi katre katre dimâğlarına düşüyor.. Arz nev-teşkil üstünde ilk muânekalar, ilk muhâsemeler görülüyor.. Abâ-yı ibtidâiyemizin kovuklar, postlar içinde geçirdikleri bu nîm hayvânî maîşet iki birâder-i hûn ve kalemin iştihâ-yı irfânını ancak teskin edebilirdi: Evvela *Vamireh*'yi, sonra *Erymah*'yi yazdılar. Bu hikâyelerde vukûât altı bin sene evvel cereyân ediyor, bütün eşhâstan bizce bizzarûre mechûl olan bir safvet-i hissiye-i harikulade var; meselâ *Eurimonette Muâşakası* şöyle tasvîr oluyor:

“Sarışın kıza tebessüm etti, yavaşça ona doğru eğildi, *Eurimonette* emniyetle güldü. O zamân genç erkek daha ziyâde

sokuldu, bir kuş tutar gibi *Eurimonette*'yi kavî elleri arasına aldı; o zamân iki rûh bir gird-bâd-ı lezîz içinde yuvarlandı: Ezhâr-ı tarâzîde-i iffetle esmâr-ı hamrâ-yı arzû [203] ve davet-i âşıkâne ile mukâvemet-i masûmâne biribirine karıştı, bütün mevcûdiyeleri derin bir nehirin emvâc-ı azîmesi üstünde yükseldi gitti...

Leon Daudet'in mehâvet-i kalemiyye *Rosny Birâderler*'inki derecesinde pek mütefennin; henüz karar-ı kalemi yok, işte les morticles'i açıyorum:

"Beni amelîyât salonuna götürecekler, oradan na'sım çıkacak, beni parçalayıp şişelere koyacaklar..."

Buralarda âdetâ hiç bir şey yok, ne şiir, ne fenn. Bir kaç satır aşağıda yeni bir *Leon Daudet* çıkıyor ki şâir:

"Duâya, o devâ-yı azama mürâcaat ettim. Fakat ben zünûn-ı pür-sitem, bana öyle geliyor ki duâlar buradan semâyâ vâsıl olamaz. Tazarruâtın tavanda biraz tevakkuv ettikten sonra hurd u hâş olmuş cümleler sûretinde bu hazîn yataklar, bu solgun perdeler, bütün bu sath-ı kefen-renk fûtûr üstüne döküldüğünü hissediyorum..."

Biraz daha aşağıda yine yeni bir *Leon Daudet*; bu sefer de müteneffin:

"Latif bir tahtü'l-ukbâ çıkık, azm-i ukabda kesr-i muzâaf, bir iki ribâtta da temezzuk.. Zuhru'l-kademde geniş bir şikk-ı münhanî ki bir hâfe-i kademden diğerine müntehî olacak..."

Biraz sonra musavver, daha aşağıda feylesof, hülâsâ *Leon Daudet* herşey... Bu eser genç hikâye-nüvîsin pek genç olduğunu, genç olduğu için her şey görünmek istediğini gösteriyordu. Sonra bir de kendisini vâdi-i tehekkümde tartmak istedi, kaleme sarıldı, *les Kamtchhatka*'yı ortaya koydu. Hayır. *Leon Daudet*'nin istidâd-ı edebîsi bunda da bir dehâ-yı mümtâz derecesine varamıyordu... Artık bir de bir meydan-ı fesâhette tecrübe-i kalem etmek lâzım geliyordu. Onu da yaptı; les idées en marche mevki'-i intişâra çıktı; yine muvaffakiyyet-i me'mûle yok, çünkü bu eserde pek yâbis, pek rûhsuzdu... Son zamânlara kadar *Leon Daudet*'nin ne olduğu anlayamadı. Vakta ki *Voyage de Shakspeare* iyadi-i kârîine geçti o zamân *Leon Daudet*'nin meyl-i dehâsı ne olduğu anlaşıldı. *Safo* müellifinin oğlu taharriyyât-ı felsefiyenin en sarp yollarında, nazik hıyâbânlara tek ve naz edebilecek bir istidâda mâlik, bir feylesof rikkati ile meftûr imiş...

Bu musâhabeye *Paul Adam* ile nihâyet vereceğim: Bu genç hikâye-nüvîs için "gâyet güzel yazıyor."dan başka sözü zâid addederim. Bunu bazıları *Balzac*'a benzetiyorlar; belki öyledir. Fakat bir Balzac ki mudhike-i beşeriyye yazmıyor, eş'âr-ı beşeriyye inşâd

ediyor. En haşîn, en âdî şuûnu o kadar güzel bir lisân ile yazıyor ki o şuûn-ı âdiyeyi rakîk birer hâdise-i kalbiye hâline getiriyor. *Paul Adam*'ı kavâid-i nahviyeyi hırpalamakla ittihâm ediyorlar: Fakat öyle baştan aşağı şiirden ibâret hikâyeler yazmak başka türlü mümkün olabilir mi?.. *Paul Adam* lisân-ı Franseviye bir mecrâ-yı bedi' olmuştur; O netîceler, kâriîn üzerinde o tesîrler istihsâl olunabilmek için o lisândan münâsib âlet olamaz. Gerek *Force du mal* ve gerek *Mystere des Foules* emsâli edebiyâta, bütün edebiyât-ı cihânda nâdir olan enâfis-i âsârdandır.

Şiir ve hiss, nezâhet-i üslûb, umk u rikkat: İşte Fransa'da nesr-i cedîdin mezâyâsı bunlardır. Bu meziyyetleri âsârında en belîğ bir şa'aa ile izhâr eden şunlardır: *Maeterlinck, Eekhoud, Adam*.

Cenâb Şehâbeddin

(nr.299, s.199-203)

İKİ ESER-İ EDEBÎ*1

İkisi de “*Servet-i Fünûn*”a hediye edilmiş, ikisi de karşımda. Fakat ikisi arasında ne kadar fark var: Birisi Türkçe, sevdiğimiz bir lisân; öteki Fransızca, ancak meşmûât-ı edebiyesinden istifâde için öğrendiğimiz bir dil. Birisinin üzerindeki isim: *Hâlid Ziyâ* edebiyâtımızda marûfe muhterem bir nâm; diğèrinin kabında “*Eugene Montfort*” adı ki biz kendisine karşı ancak bir ziyâfet-i fikriye, *Eugene Montfort*’un kitâbı ancak frenkçiliğidir. Bu iki eser yalnız bir noktada birleşir: İkisi de edebîdir. Ne kadar bî-teraf olsak, o iki edîb arasında mesâfe-i maneviyenin müntesif noktasına çekilip de baksak “*Sylvie*” müellifi “Bu muydu?” müellifine tercîh edemeyeceğiniz, hatta ikisini bir hizâda tutmak bile büyük haksızlık olacak... Bu mukâyese esnâsında kalbin lebrîz-i gurûr olmaması için şuarâsını düşünmeli ki *Hâlid Ziyâ Bey* onbeş yaşında bir meleke-i edebiyeye sâhibdir. O kadar vakitten beri takîb-i nefâyis ve teshîr-i bedâyi’le meşgûldur; *Mösyö Eugene Montfort* ise kitâbını hâme-i pür-mevâidinin ilk rişâşe-i tecrübesiyle doldurmuş.

İki kitâb -zemîn itibârıyla- birbirini tanıyor gibi, aralarında bir muârefeye teessümü var: İkisi de safvet ve saâdetle başlıyor, ikisinin hâtimesi de birer kirye-i fütûr. İkisinin de nokta-i hareket ve masûmiyet ki gözleri perde dâr-ı hayâl, rûhu meşhûn-ı ümîd ve emniyet.. Hayran ve perîşân ve şüyûr; cibâl-i müteselsile-i sinini aşmak istiyor; sanıyor ki sahrâ-yı mesûdiyet kendisini bekliyor! İkisi de feyfâ-yı inkisârın yübûset-i cân-sûzu içinde seyâhat-i mestâne yine hitâm veriyorlar.

Hâlid Ziyâ Bey’in eserinde iki taze var: *Nesîbe* ile *Zergûn*. Hikâye başlarken anlıyoruz ki “İkisi de bir senenin bahârında yetişmişler, henüz oniki yaşında daha hiç bir şey bilmiyorlar.” *Zergûn* altın saçlı, sarışın bir kız; *Nesîbe* esmer güzeli, işte tarîk-i hayâta birlikte girmişler, fakat yanyana yürüyemiyorlar; *Nesîbe* dâimâ önde, *Zergûn* dâimâ onu takîb ediyor. *Zergûn*’un kalbi mersâ-yı tîfûliyyette ârâm-güzîn iken *Nesîbe*’nin rûhu deryâ-yı muhabbetin emvâc-ı ibtidâiyesindeki âheng-i ibhâmı dinliyor; *Nesîbe* gelin olurken *Zergûn* refika-i dilşâdının -Kim bilir? Belki gıpta ile- saçlarını tanyor. *Zergûn* kendisini bedbaht zannederken bir gün yâr-ı

sabâvetinin kendisinden daha bedbaht olduğunu anlıyor; *Nesîbe* bu râh-ı seyyâhda da ona takdîm etmiş.. İşte roman başlıyor, işte handeler: İki çocuk birbirini alarak mektebe gidiyorlar; hangisi evvel hareket edecek, ötekine uğrayacak? Bunu, hiç şübhe etmeyebilirim ki, anladınız: *Nesîbe*!.. Her sabah, evet! Her sabah *Nesîbe* erkenden gelir, *Zergûn*'u uyandırıyor, o tenbel kızı her sabah yatağında buluyor, burada *Nesîbe*'nin [213] kapı önünde intizârdan mütevellid hiddetleri, *Zergûn*'un içerideki acelesi.. Sonra barışmalar, koşmalar; daha sonra tereddütler!. Bu tereddütlerin sebebi ne? Bir çocuk, sarı saçlı, yeşil gözlü bir çocuk ki Soğuk Çeşme Rüşdiyesi'ne müdâvim, hergün vapura onlarla berâber biniyor, gözleri *Nesîbe*'de... İşte *Nesîbe*'yi *Zergûn*'un önüne düşüren, şehrah-ı mevcûdiyette kızcağız koşturan o çocuk, onun bakışı, onun câzibes!.. İlk hatvede takdîr birisine muhabbeti, ötekine lâzıme-i ketumiyeti vazîfe ediyor: *Nesîbe* hafâ-yı aşk içinde, *Zergûn* kendisinin sırdaşı.. Birisi aktris, öteki hasssâs bir temâşâ-kâr!... Artık büyüdüler “mekteb” bitti: Bu perde kapanınca iki refika görüşemiyorlar.. Bu iftirâk ne kadar devâm ediyor? İkinci perde açılıncaya kadar. Fakat burada perde arası iki, üç sene... Şimdi *Hâlid Ziyâ Bey*'i dinleyelim:

“Üç sene geçmedi şimdi ikisi de onbeş yaşındaki fikirler ne düşünürlerse onu düşünürlerdi. Bir bahâr rüzgârının vezân-ı serseriyanesine kendisini salıyormuş bir kelebeğin pervâz-ı gayr-ı mutarredi gibi fikirleri bu hayâlin şehbâl-i tîz-reviyle gâh semânın bir köşesine tenvîr eden bir kehkeşânın ummân-ı envârına, gâh sâhil-i diğerin ötesine berisine serpilmiş enkâz-ı envâr gibi sönük sönük ışıldayan ziyâlara uçuyor, gayr-ı müncesim bir silsile-i hayâlâtı takîb etmek isteyerek rüzgârı denizi dinliyordu.”

İşte bu âlem-i şâirâneye karşı *Nesîbe* gönlünü açıyor; *Zergûn* orada bir cevelân-ı nazarı icrâ ediyor, orada -evvelden bir gubâr hâlinde bildiği- muhabbetin büyümüş, açılmış olduğunu görüyor.. Orada ömr-i refikinin -hani şu Soğuk Çeşme Rüşdiyesi'ne devâm eden çocuk yok mu idi? İşte onun- hayâlini birleşmiş, bir tavr-ı âmiriyyet alışmış buluyor... Bu perdede *Nesîbe* yine eski hâlinde, yine sâf, yine çocuk.. Fakat *Zergûn* bütün bütün başkalaşmış, büsbütün diğergûn; bir dûr-endîş, bir hikmet-i âşına, bir sihbîn olmuş ki sözleriyle, sözlerindeki merâret ve şiddetle âdetâ *Hâlid Bey*'i tekzîb ediyor, onbeş yaşındaki fikirlerin hiç düşünmemesi lâzım gelen şeyleri düşünüyor!.. Bu *Zergûn* ne için böyle olmuş? Müellif bize burayı îzâh etmiyor, kârîin fikrinde bir suâl işâreti bırakıyor, geçiyor: Onu ana elinde bulunmak bu sükût-i bed-endişaneyi pek zayıf bir sûrette anlatıyor; belki daha kuvvetli bir illet-i maddiye, bir

mecbûriyyet-i uzviye, bir istidâd-ı mevrûs vardır ki fikrin terakkiyâtı ile mütenâsiben kesb-i iştidâd etmiş, onu ananın muâmelât-ı dil-şikânesi de o tahm-ı seyyâha bir vesîle-nümâ olmuştur: “İşte *Zergûn* böyle idi.” demeği kâfi görüyor.

Sonra bir tablo: *Nesîbe*'nin düğünü: Kitâbın bu kısmı bir eser-i nefis. Burada iki refika artık bütün bütün ayrılıyor, birisi gelin, mesûd, handeler içinde; öteki izdivâcdan hâif, bedbîn, giryân.. Artık kendisini dünyada bilküllüye yalnız görüyor.

Şimdi *Zergûn*'u manen öldürmek için bir darbe lazım: Takdîr ve kaza o darbeyi de diriğ etmiyor; zavallı kızın cism-i sâfi bir vahşeti herifin nâhin-i hücumuyla leke-dâr-ı levs oluyor... Burada üç sene sonra açılmak üzere perde yine kapanıyor. Lakin o vahşeti herif hiç malûm değil: Onun üzerine de bir suâl işâreti koyup geçelim.

İşte son perde, perde-i siyah: *Zergûn [214]* hastalıktan, uzun bir hastalıktan yeni kurtulmuş; *Nesîbe* artık çocuk değil, gelin değil.. Bedbaht bir zevce; işte iki arkadaş yine birleştiler, fakat bu sefer gidecekleri bir mekteb değil, kudemât-ı hayâtta bî-tâb ve nâlan incekler, ağızları telhî-i fütûr ile malûlü'z-zevk olarak son nefeslerini bekleyecekler.

“*Bu muydu?*”nun esâs mücmeli bu: Girdâb-ı ye'se açılan bir cûybâr-ı ümîd! Bu cûybârın rehğüzârı *Hâlid Ziyâ*'nın kalem-i nefâistirâzıyla matrûh hıyâbanlar... Artık “*Bu muydu?*” içinde dolaşan bir fikrin hissedeceği lezâiz-i samîmiyeyi tahmîn ve tasavvur etmeli....

* * *

Şimdi de “*Sylvie*”yi açalım. *Sylvie: Mösyö Eugene Montfort*'un ilk eseri... Eser *Mösyö Sainte-Josefe de Buhliye* (جو هلب) 'nin bir mukaddemesiyle başlıyor; biz bu mukaddemeyi sevemedik, çünkü müdhiş bir bû-yı gurûr neşrediyor, o fahriyeler rûh-kâr ile müsâdeme eder gibi geliyor.

Ondan sonra sâhib-i eserin mukaddeme-i şâirânesi görülüyor; Biraz okuyalım:

“Bütün park humâ-yı sayf içinde, ey benim güzel kalbim, ey âsmân-ı zî-cemâlim, bütün eşyâ ne kadar lertzân! Bütün eşbâh sevk-i arzû ile ra'sedâr, bütün şeydâ... Otlar bükülüyor. Temevvüc ediyor, ah! Her tarafta ahlâr... Böcekler ötüyor, küçük çiçekler helecân-ı âşikâne, şu dere bir ceryân-ı nevâzişte..”

İşte böyle bir mukaddeme ile açılan hikâye hep bu üslûb-ı perîşân ile devâm ediyor, nihâyet edâ-yı perâkende-i beyân

toplamaksızın hikâye hıtâm buluyor. Bir vuslat sonra tahassür, ara yerde bunların tefâsil-i samîmiyesiyle! Baştan başa şâirâne, serâpâ şiir!

Acemilik eseri, meşhûd olmakla berâber hikâye okunmakla doyulamayacak bir şey.

Cenâb Şehâbeddin

(nr.300, s.212-214)

TAHSİL-İ ELSİNE-İ ECNEBİYE VE TERBİYE-İ MİLLİYE

Mensûb olduğu heyet-i icmâiyenin saâdet hâlini temîn edecek esbâbı tedkîk ile iştigâl eden yani hıfz-ı sıhhat-ı umûmiye mes'ele-i mühimmesi enzâr-ı dikkati önünde bulunarak bir köy, bir şehir, bir ülke halkının selâmet ve afiyetini temîne medâr olacak terbiye-i sıhhiyeyi göstermeğe çalışan etibbâ gibi heyetin sıhhat-i maneviye ve terbiye-i milliyesini muhâfazaya ve bunları sekte-dâr edebilmek ihtimâli olan imrâzı teşhîs ile çâresini taharrî ve tedkîke ve irâeye sâil olan hükemânın bu yakınlarda elsine-i ecnebiye tahsîlinin bir mülkte terbiye-i milliyeye ne derece tesîr ettiğini taharrî edip bu tesîratı teferruâtıyla göstermeğe ve mehâzirini ortaya koyarak bunlardan kurtulmak için ne gibi tedâbir-i sıhhiye-i maneviyeye tevessül olunmak lâzım geldiğini îzâh etmeğe çalışıyorlar. Bu gayret velevki semeredâr olmasın. Herhâlde bir emr-i hayra masrûf olduğu cihetle şâyân-ı takdîrdir. Ve masrûf olduğu noktanın îzâhı bizim için de fâideden hâli değildir.

Bir memlekette elsine-i ecnebiyenin tahsîli terbiye-i milliyeye tesîr edip etmediği noktasını tedkîk etmek niçin hâtıra gelsin?...

Avrupa'da ulûm ve meârifin terakkiyât-ı hârikulâdesi milletler arasındaki râbîta-i insâniyeyi takviye etmiş olup bu râbîta kuvvet buldukça münâsebet ve mukârenetle ziyâdeleşmiş ve bir milletin terakkiyât-ı fenniye ve sînâiyesini diğeri de kolaylıkla iktibâs ve iktisâb etmeğe başlamıştır.

Hatta fen ve ma'rifin, vatani ve memleketi olamayıp bunun bir millete inhisârı şu asr-ı medeniyet ve insâniyede câiz görülmediğinden fen ve ma'rifet dâiresinde nerede bir keşf-i mühim vücûda getirilmiş ise bunun fâidesi de hemen tamîm edilmek ve zerrece bu noktada hamiyet-i milliyet-i milliyeye ve taassub hislerine meydan verilmeyip -velevki iki millet arasında siyâseten bir bürûdet ve münâferet mevcûd olsun- böyle bir keşf-i mühim takdîrle kabûl olunmak lâzım geldiği pek güzel îzâh edilmiş ve bu izâhât pek çok taraf-dâr bulmuştur.

Bir netîce-i ilmiye ve maddiyeye iktirân edecek keşfiyât hakkında bir sûret pek müstahsendir! Lakin iş bununla kalmamaktadır. Bir İsveçli mûsikî-şinâsın latîf nağmeleri ve rûh-

perver âhenkleri ihtivâ eden bir operasındaki pertev-i zekâdan niçin herkes istinâre etmesin ve herkes bu havalar ile ihtisâsât-ı rakîkasını okşanmaktan mahrûm kalmasın?

Rusyalı bir ressâmın; levha-i rengine aks eden şu'le-i irfânı niçin bu gibi âsâr-ı bedîa ve nefisenin meftûn ve hayrânı olanların inzâr-ı takdîrini tenvîr ve rûhunu telzîz etmesin! Dehâ-yı beşerin Stocholm'de, Petesburg'da parlayan şaşaaasına bir hudûd çekmek muvaffak mıdır! Eğer bu hudûdun çekildiği farz olursa terakkiyât-ı medeniyenin bu derecede husûlü mümkün müdür?

Fakat bir mûsikî-şinâsın nağmesinden bir ressâmın tablosundan müessir bir edîbin eseri; bir muharrir-i müdekkikin romanı var! Bunlar da bir tû-yı zekâdır. Hem de ötekilerden daha muharrik! Fikre birden bire tesîr ediyor.

Umûmen âsâr-ı edebiyeyi sanâyi-i nefise mahsulâtından addetmek lâzım olup bunların doğrudan doğruya fikre ve rûha tesîr ettiğini teslim etmek de zarûrîdir.

Bir memleketin âsâr-ı edebiyeyi nefise de tabîi yalnız oraya mahsûr olmayıp münâsebât-ı milliyenin vüs'ati sâyesinde hemen bütün âlem-i medeniyete intişâr etmekle yani Amerika'nın bir köşesinde bir edîbin bir roman tarzında leme'ân olan şu'le-i zekâsı dünyanın her cihetinde bütün gözler görmekte ve herkesin -milliyet ve ba'd-ı mesâfe hesâba katılmayıp- ancak kâbiliyet-i zâtîye nazar-ı itibâra almak şartıyla fikrinde ve rûhunda bir tesîr bırakmaktadır.

Eyvâh ki umûm-ı âlem-i insâniyet bir mesleğe sâlik olmadığı gibi birer türlü ihtiyâcât ile [344] hallolmamıştır. Efkâr ve mekâsîd tehâlûf ettiği gibi yerin ve iklimin ve meslek ve mezhebin tesîratıyla her milletin esbâb-ı saâdet ve bahtiyâriyesinde dahi fark bulunmak zarûrî bulunmuş ve bu cihetle her memleket mevkii ve halkının temâyülâtı itibâriyle terbiye-i milliyesini istihsâle sâî olmak muktezâ görülmüştür.

Yani bir memleket ihtiyâcât-ı maddiye-i mahsûsunu hasmına ve vüs'atine göre tesviyeye çalıştığı gibi ihtiyâcât-ı maneviyesini de yine efkâr-ı metîne-i milliyeye istinâden tesviyeye dikkat etmelidir.

Mâdemki âsâr-ı edebiyeye bugün bir yerde mahsûr değil ve her tarafa münteşirdir. Mâdemki âsâr-ı edebiyeye fikir ve rûha ve binâenaleyh temâyülât ve ihtisâsât-ı beşeriyeye tesîrini gösteriyor. Bu hâlde şimdi âlem-i medeniyetin tarz-ı devâmına göre âsâr-ı edebiyenin tesîrâtı umûmîdir.

Değil bugün münteşir olan eserler asırlar evvelce yazılmış kitâblar bile bir köşede kalmış ve şimdiye kadar kendinde mündemic olan pertev-i irfânı etrafa saçamamış olduğu hâlde bugün köşe-i

zulmetten çıkarılmaktadır. Meselâ İngiltere'de *Shakespeare* Fransa'da *Rousseau* vefât edeli hayli seneler geçmiş olduğu hâlde bunların eserleri bir kaç sene evvel matbûât-ı Osmâniye arasında görülmüştür, bir memlekette memâlik-i sâire âsâr-ı edebiyesinin tamîmine vâsıta olan nedir? Elsine-i ecnebiye! Eğer memleketimizde yani lisân-ı azbû'l-beyân-ı Osmânî ile mütakellim akvâm-ı muhtereme arasında İngilizce, Fransızca ve Almanca'ya vâkıf ehl-i lisân bulunmasa bu milletlerin âsâr-ı edebiye ve fenniyesini iktibâsa ve onlardan istifâdeye nasıl muvaffak olabilir idik? Hâlbuki âsâr-ı edebiyenin terbiye-i milliye üzerine tesîri muhakkaktır. Bu hâlde elsine-i ecnebiye tahsîli ile terbiye-i milliye biribiriyile kavî münâsebetle bulunuyor demektir. Bir memleket üzerine dâire-i ilm ve marifette ve san'atta meşhûd olan tesîrât-ı hâriciye-i maneviyede elsine-i ecnebiye tahsîli en başlıca müessirâttan madûddur.

Elsine-i ecnebiye tahsîlinin bir memlekette terbiye-i milliye ile münâsebeti o memleketin efrâdı heyet-i umûmiyesiyle nazar-ı itibâra alınırsa diğer ecnebî memâlik eserlerin nakil ve tercüme sûretinde olacağı farz ve tahmîn olunur. Lakin efrâd ayrı ayrı nazar-ı itibara alınca iş değişir. Bu zamân âsâr-ı edebiye ve fenniyenin nakl ve tercümesi noktasını düşünmeğe lüzûm kalmaz. İster olsun olmasın. Elsine-i ecnebiye tahsîl eden efrâd-ı memleket tahsîl ettikleri lisânlarda bir çok eserler okurlar ve lisânı mütakellim olan milletin etvâr ve âdâtına vukûf peydâ ettikleri gibi efkâr ve temâyülâtını da anlarlar ya! Bu efkâr ve temâyülât eğer rûh-perver olan ve kulûb-ı beşere tesîrden hâli kalmayan âsâr-ı edebiye ve şâirânedeki mündemic bulunur ise çâr u nâ-çâr bu tesîrâtı bir dereceye kadar kapılmak zarûrî değil midir?

İşte bugün Avrupa hükemâsını elsine-i ecnebiye tahsîlinin terbiye-i milliyeye tesîri noktası ne cihetle ziyâdece işgâl eylediği şu kadarcık tafsîlâttan anlaşılmalıdır.

Kadrî
[Mahmud Sâdık]

(nr.256, s.343-344)

BİR MESELE-İ NEŞRİYE

Avrupa’da kadın erkek, erbâb-ı haysiyet ve şöhretten biri vefât etti mi hemen sandığı, dolabı, çantası, çekmecesini karıştırılarak kağıt, yazı nâmına her ne bulunuyorsa toplanıyor; bazan ötesi berisi şerh ve îzâh edilmek, bazan her noktası tedkîk ve muâheze olunmak, bazan da hiçbir tarafına hiçbir şey ilâve edilmeyip hâli üzere ve yalnız târîh sırasıyla tertîb-i tabîî alınmak sûretiyle kitâb hâline getiriliyor; basılıyor; üzerine parlak bir kab onun üzerine daha parlak bir kıymet vaz’ olunuyor; kemâl-i izz-i nâz ile sahne-i intişâra çıkarılıyor. Allah için erbâb-ı mütâlaanın da bu gibi şeylere hiç merâkı yoktur! Öyle ya bir büyük muharrir veya şâir veya ressam veya... herkimse biri ölmüş; bunun hâl-i hayâtında şuna buna yazmış olduğu mektûbların - ki her biri ahvâl-i husûsiyye ve mahremânesinin birer defter-i icmâlidir- Okuyup da ne yapmalı? O gibi sırf şahsî, sırf hangi şeylere kesb-i vukûf etmekten ne istifâde hâsıl olur? Eğer mektûbların sâhibi neşrolunmalarında bir fâide tasavvur etseydi, bu kadar âsârı var, o miyânda bir münâsib ünân ile bunları da ortaya çıkarmaz mıydı?

Evet, çıkarırdı amma bir fâide me’mul etmemiş, çıkarmamış; vefâtından sonra vârisler, husûsiyle nâşirler o faideyi -kendileri için, hem de pek büyük olarak- görüyorlar: Mektûblar, nâmeler, elyazıları, yarım bırakılmış manzûmeler, ikmâl edilmemiş makâleler, titrek bir el ile her sahifesi ayrı ayrı çizilip ibtâl edilmiş rûz-nâmeler.. Hâsılı birçok metrûkât-ı kalemiye kitâb kitâb neşr ve fûruht olunmaya başlıyor bu iyi bir şey mi?.. İşte Fransa’da evrâk-ı havâdisden biri şu mesele-i neşriye dâir müellifinden *Emile Zola* ile *François Coppee*’nin mütâlaalarını sormuş ve aldığı cevâbları neşretmiştir. *Zola*:

“Erbâb-ı kalemin vefâtlarından sonra bırakmış oldukları evrâk-ı muhâberenin neşredilmesine muteriz değilim. Bazı müellifler “*Balzac*”ın “*Flaubert*”in mektûblarını muâheze ettiler; ben bunları kemâl-i lezzetle okudum ve sâdeliklerini şâyân-ı hayret buldum. Bir takım âdemler vardır ki evrâk-ı husûsiyetlerinin neşri kendilerini küçültür; fakat ne yapalım?.. Mâdem kendileri bu eserlerini mahva lüzûm görmemişlerdir, demek ki aileleri, dostları tarafından günün birinde o evrâkın görülmesinde, okunmasında, neşrolunmasında bir

mahzûr mütâlaa etmemişlerdir. Bir müellif herkesin görmesini arzû etmediği bir eserini kendi eliyle yok etmelidir...”

Diyor. *François Coppee*'nin bu bâbdaki mülâhazası *Zola*'ninkiyile bütün bütün zıttır. *Coppee* o makûle muharrirât-ı zâtiyenin neşrine şiddetle muâriz olarak diyor ki;

“Ben aleyhindeyim, külliye aleyhindeyim; eğer “*Flaubert*” benim okumuş olduğum mektûbların -o kendisinin bütün rûhunu, bütün kalbini hâvî olan nâmelerin- birtakım lâkayd nazarlar önüne atılacağı evvelden bilebilmiş olsaydı hiddetinden ölürdü. Evet, kabûl ederdim: Siyâsî bir âdemin bazı metrûkât-ı kalemiyesi neşrolunursa târîh için ciddî bir fâide husûle gelir. Fakat zâtî mektûblar hiçbir zamân ortaya atılmamalıdır. Hâlbuki bu neşriyâta dâimâ erbâb-ı mütâlaanın merâkını gıcıklayacak rezâlet-âmiz şeyler aranıyor. Meselâ *Madam* [372] “ده بورد - والمور” in mektûbları... Zannediyor musunuz ki bir kadının mahdûmu vâlidesinin bir muâşakacısı olduğuna bütün âlemin vâkıf olduğunu düşünür de müteessir olmaz!..”

Bu cevâbları kendisinden naklettiğimiz gazete mütâlaât-ı mahsûsası meyânına şunu da ilâve ediyor:

Mösyö Coppee'nin son delili *Mösyö Zola*'ya arz edilmiş olsa teslim edeceğine şübhe yoktur. Bir kadını öyle evlâdını belki herkesin yüzünü kızartacak surette soyup ortaya çıkarıvermek lâyük müdür? Demek oluyor ki bir husûsda dikkate şâyân olan nokta evvel-be-evvel basılacak şeylerin nev şeklini güzelce takdîr ve temyîz etmektir.

Vâkıâ *Mösyö Zola* demek istiyor ki bir muharrir aklı başında olmalı, görünmesinden ictinâb edeceği, memnûn olmayacağı mektûblarını yakmalı veyahud hiç öyle şeyler yazmamalı. Doğru amma bir insân mektûblarını kendi okumak için mi yazar? Mektûb denilen şeyin sıfat-ı kâşifesi diğer bir şahsa hitâben tahrîr edilişi değil midir? Mektûb yazılır yazılmaz başkasının malı olur; artık onun sâhibi yazan adam değil okuyacak adamdır. Şu hâlde bir muharrir mektûblarını nasıl yakar, mahv eder? Bu mümkün değildir, yalnız bir adamın vefâtından sonra kalan eserlerini kim toplayıp neşrederse bu nokta-i mühimmeye o dikkat etmeli adamcağızı nâsın nazarında küçük düşürecek hâllerin meydâna dökülmesine kâil olmamalı.

Evet, bir bakıma *Mösyö Zola*'nın mütâlaası da doğrudur: Büyük bir müellifin bekâyâ-yı kalemiyesi nazar-ı hikmette pek büyük bir hüküm ve kıymeti hâiz olabilir; Lakin mütâlaacıların umûmiyetini teşkil edenler nazarında bu hüküm ve kıymet mefkûttur. Onlar isterler ki okudukları şey kendilerini eğlendirsın; hâl-i hayâtında pek metinü'l-hulk tanınmış bir hekîmin velev ufacık bir inhirâf-ı

ahlâkiyesini okusunlar, gülsünler; en mağrûr bir kalemin âciz bir kadın karşısındaki pîç ü tâb hakîrâne ve mutazarriânesini görsünler, eğlesinler; hâsılı zamânlarında birer şöhret-i fazîlete nâil olan hep erbâb-ı kadr ve iktidârı kendi derekelerine indirsinler, mütesellî olsunlar!..

Son zamânlara kadar bizim şâirlerimizin de külliyât-ı âsârı vefâtlarından sonra tertîb edilirdi. Bûlegâ-yı Arab'ın ise birer birer nâkili bulunur, söyledikleri şiirler cem ve tedvîn oluncaya kadar bunların mecmûa-i hâfızalarında nakış-gîr olup kalırmış. Mamâfih bizlerdeki tarz-ı tedvîn-i âsâr ile Avrupa'daki "*Over Postem* (اور پوسٹوم)" usûlünün arasında çok fark var. Frengler meşâhirin sırf ciddî bir ehemmiyeti hâiz olan metrûkât-ı kalemiyelerini değil, yukarıdan beri beyân edildiği üzere sâhiblerinin kendi sağlıklarında hiçbir sûretle güngörmesine müsâade etmedikleri ve etmeyecekleri zâfî ve mahremâne bir takım kağıtlarını neşrediyorlar ki bunun pek iyi bir şey olmadığını iddiâda *François Coppee*'nin hakkı teslim olunmak zarûrîdir.

Kadrî
[Mahmud Sâdık]

(nr.284, s.371-372)

MAKÂLE-İ EDEBİYE KÂFİYE

Kâfiye sem' için midir, nazar için midir?

Sem' için olursa, meselâ “hayât (حیات) - neşât (نشاط)”, “hep (هپ) - müzehhep (مذههپ)”, “icâz (ايجاز) - incâz (انجاز)” gibi âhirindeki harfler aslen muhtelif olduğu hâlde Türkçe’de birbirlerinden farksız olarak telaffuz edilen kelimât biribirine kâfiye olabilecek; nazar için olursa buna müsâade edilmeyecek.

Bendenizce kâfiyenin sem' için olduğu bahse bile şâyân görülmeyecek kadar zâhirdir: Bir mûzikanın intizâmını mûzikaçıların tertîbinde veya esvablarının yeknesak olmasında mı arayacağız? Yoksa duyacağımız esvât-ı latîfenin âheng-i imtizâcında mı?

Evet, Arablar “neşât”ı “hayât”a kâfiye yapmazlar; fakat nazar da kâfiyeden mütelezziz olsun diye değil. Arablar “neşât”ın (tı-ط) 'sıyla “hayât”ın (te-ت) 'sini başka başka telaffuz ederler de onun için. Bizim telâffuzumuzda ise o iki harf arasında bir fark görülmez ve bu sebeble o kelimelerin takviyesinde aslâ tereddüd edilmez.

Bundan on sene kadar mukaddem bendeniz yine bu fikirde bulunarak *Gayret* risâlesinde mündemiç olan:

Seyr-i sahrâ dile neşât verir
Mürde bir kalbe nev-hayât verir

beytini mukaffâ olmak üzere söylemiştim. O zamândan şimdiye kadar ise muhakemâtımı daha ileriye götürdüm. Vaktiyle *Elhân*'da neşrolunan “*Kâfiyesiz Bir Şiir*” parçasıyla tecrübesine fikri tevsî ve ikmâl ederek, şimdi kendimce esâslı bir fikir hâline getirdim ki, şu makâle ile tafsîl ve îzâh etmek istediğim asıl odur.

Kâfiye nedir?

Istılâhât-ı Edebiye'de şöyle tarif olunuyor:

“Hem lafız, hem manâ yahud yalnız lafız veya yalnız manâ hasebiyle muhtelif oldukları hâlde mısraları yahud beyitlerin evâhirinde veya bunların evâhiri menzilesinde bulunan yerlerde - telâffuzda istiklâli olmak ve (muayyen olan) hurûf ve harekâtın ibâret olmak üzere tekrâr eden şeyin mecmu'dur.”

Ya kâfiyenin lutfu nedir?

Takdîr-i Elhân'da şöyle deniliyor:

Mevzûn sözlerin mukaffâ dahi olmasını gönül arzû ediyor. Bir makâmda dâmda dâir olan negamat-ı mûsikiyenin bir ses ile karâr bulmasındaki matbuiyyete sebep ne ise zâhiren bundaki de odur.”

Şimdi tedkikâtımızı yürütelim:

Biz şiirde neye itinâ edeceğiz? Manâya mı, lafz mı? Elbette, ne yalnız manâya ne de yalnız lafza diyebiliriz. Belki “esâsen matmah-ı nazar, letâfet ve liyâkat-ı manâ husûsu olmakla berâber, lafzı da nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamalı” deriz.

Şu hâlde bir kaç beyitten mürekkebe bir manzûmenin mısralarını, beyitlerini öteden beri alıştığımız yolda mukaffâ bulmakla mütelezziz ve dâimâ bu yolla şiir tanzîminde musırr olmayı mazûr görürüz. Fakat bir cihet var: Lafzın letâfetini ne dereceye kadar iltizâm edeceğiz? Buna bir had tayini lâzımdır. Böyle bir meselede beyân-ı re’y edebilmek hadd-i âcizânemin hâricinde ise de şu bahsin sevkıyla bu bâbda fikrimi izâha mecbûr oluyorum. Kendi zevk ve fikrime göre lafz için iltizâm edeceğimiz itinâ manâyı ihlâl ve meâninin cereyânını işgâl etmemek şartıyla mukayyed bulunmalıdır. Hatta *Talîm-i Edebiyât*'ta “feş-â-feş-i dâmân” ve “çın çın-ı halhal” terkîbleri pesend ediliyor. Buna sebep? Sebebe, o hatalı tabîrleri hâvî olan:

“Pür etti kuçeyi sıyt-ı feş-â-feş-i dâmân
Erişti zirve-i nâhide çın çın-ı halhal”

beytinin ihtivâ ettiği letâfet-i fevkalâde; sebep, o hatalı terkîbleri beyitten tayyederek yerlerine o letâfeti muhâfaza etmek üzere hatasız diğer tabîr bulabilmekteki teazzür... değil mi? Demek ki böyle ahvâl-i fevkalâde kavâid hudûdunu bile tecâvüz edivermek câiz oluyor. Öyle ise kâfiye-perverlikte edilen ısrârı mazûr görmekte biraz tereddüd edelim.

Kâfiyenin sem'a verdiği lezzet her neden ileri gelirse gelsin, kâbil-i inkâr olamaz. Ancak hiç düşünüyor muyuz ki, bu telezzüzü hâsil edebilmek için manen ne kadar fedâkârlıkta bulunuyoruz. Burasını bırakalım *Üstâd Ekrem* söylesin. “*Tartüffe*” müterciminin eseri kâfiyesiz yazmasındaki mazeretini söylesin: “*Tartüffe*” müterciminin eseri kâfiyesiz yazmasındaki mazeretini anlattığı sırada kâfiye iltizâm ettiği hâlde, kitâbı aslına tamamıyla mutâbık olarak yazabilmekte mütercim duçar olacağı müşkülâtı izâh eyledikten sonra müşârün-ileyh der ki: [375]

“Bunu tercüme addetmeyip de taklîd hükmünde tuttuğumuz hâlde dahi görülebilecek bir büyük kusûr vardır ki, eserin kâfiye belâsıyla uğrayacağı tekellüfât şaibesidir. Şiir mükellef olunca bittabi tabîi olamaz. (Nesir de öyledir ya) Tabîi olmayınca da bittabi fenâ olur... Öyle değil mi?”

Öyledir; o kadar öyle ki, bundan doğru bir söz olamaz.

Demek ki şiirlerimizi mukaffâ yazabilmek için tabiiyyet gibi en mühim bir lâzime-i belâgati fedâa ediyoruz. Yalnız bu değil!... Bu kâfiye hatırı için bazı kere en güzel bir fikri, en latîf bir hissi terk etmek mecbûriyetinde de bulunuyoruz.

Nesirde secî’i, tarsî’i reddederek yalnız tabîiyyü’s-südûr olursa kabûl ediyoruz. Niçin? Tekellüfâtan ictinâb, tabiiyyeti muhafaza için değil mi? Hâlbuki nesir nazımdan daha vâsi’, daha müsâid bir yoldur. Bu cihet, nesirde düşünülüyor da nazımda niçin nazar-ı dikkate alınmıyor?

Bir de manzûmâtın âheng-i letâfetini ihlâl etmeyecek ve sözün muhafaza-i tabiiyyetini de işgâl eyleyecek sûrette kayd-ı kâfiyenin tahfifine acaba bir çare bulunamaz mı? Bendeniz şöyle düşünüyorum:

Edebiyât-ı Cedîde’nin şiirimizde dahi icrâ eylediği tesîrât neticesi olarak usûl-i takfiye-i eş’âr büyük bir tahavvüle uğradı. Şiir yazarlar her mısraı yahud her beyti kendinden sonra gelen mısra veya beyit ile takfiye mecbûriyetinde iken *Sahra* risâlesinde kâfiyeleri büsbütün yeni yolda tertîb edilmiş şiirler enzâr-ı taklîd önüne atılıyordu. Herkes o yolu daha müsâid gördüğü için taklidine şitâb etti. Birçokları ilk zuhûrunda buna da itirâz ettiler. “Şiir bozuldu, kâfiye kalmadı” diye feryâdlar eylediler. Fakat kimse dinlemedi. Nihâyet muterizler de o sûreti kabûle mecbûr oldular. Artık alıştık. Öyle şiirleri lezzetle okuyoruz. Pek güzel buluyoruz. Kâfiyece, letâfetce şiirde hiçbir noksan görmüyoruz. Şimdi o kâfiyelerin arasını biraz daha uzatsak ve husûsiyle tuttuğumuz usûle göre meselâ dört mısradan sonra mutlaka bir kâfiye gelmeli gibi zâid bir kayda tâbi olmayarak, gelişi güzel, nerede lafız ve manâ müsâid olursa orada kâfiyeyi yapsak ve ara sıra mecbûr oldukça bazı mısraları kâfiyesiz de bırakıvermek hem bu pâ-bend-i efkârın su-i tesîrâtı hemen mahvolmak derecesine varır, hem de buna pek çabuk alışabiliriz. Hatta bazı âhengli manzûmelerde kâfiyenin bu adem-i intizâmını is bile etmeyiz. İşte bir manzûme ki, nazımının acziyle berâber kâfiyelerinin adem-i intizâmı ve hatta bazı mısralarının kâfiyesizliği hissolunamayacak bir hâldedir:

Gördüğüm bazı yâdigâr-ı şebâb

Yine mazimi eyledi ihtâr
Yine bir mevce-zâr olup efkâr
Tazelendi gumûm-ı ser bî-hicâb

Ne saâdetli bir zamân idi âh
O ne lezzetli ömr idi yâ Râb
O ne gamsız hayât idi... Eyvâh
Geçti sür'atle aynı zıll ü hayâl

* * *

Sanadır ettiğim bu gamlı hitâb
Sanadır, ey geçen dem-i âmâl
Beni terk eyleyip niçin gittin
Dil-i bî-çâremi garîb ettin
Sen benim ömrümün bahârı idin
Fikrimin mihr-i feyz-bârı idin
Sen verirdin hayâtıma lezzet
Sen verirdin bu kâinâta safâ
Sen idin âh nûru gözlerimin
Sen idin neşesi dil-i zârın
Sen idin reng-i hüsnü dildârın
Sen idin mülhemi o sözlerimin
Ki sever gönlüm onları hâlâ
Neden oldun ferîde aceb
Söyle, gel! Söyle, ey zamân-ı tarab
Dâimâ fikr-i gamdan âzâde
Kendi âlemciğinde âsûde
Pür-tarab, pür-sürûd idi gönlüm
Âlemin türlü türlü cevrenden
Bana dârü'l-emân idi mekteb
Neşilir, şevklerle mâl-â-mâl
Bir bulunmaz cihân idi mekteb
Nazarım pertev-i şebâbet ile
Kâinâtı görürdü hep cennet
Zannederdim ki ol saâdet ile
Geçecek hep hayât bî-mihnet
Dilde safvet, lehimde hande-i şevk
Bana mekteb gelirdi gülşen-i zevk
Rüfekâ hep benim gibi mes'ûd
Hepsi gül-çîn-i ravza-i âmâl

Hepsi pür-hande, hepsi farîğ-bâl
Bahtiyârîye yoktur hiç hudûd
Gam nedir mihnet ü keder ne demek
Geçirirdik hayâtı bilmeyerek...

* * *

Bir de manzûme-i latîfeye bakalım ki kâfiyesinde hiç intizâm iltizâm edilmemiş; mâmâfih âhengi her zevk-âşinâ-yı edebi meftûn edecek kadar güzeldir.

Tulû'a Karşı

Ey şems-i münîr -kim zuhûrun
Tenvîr ile çehre-i hayâtı,
Pür-hande kılar şu kâinâtı!
Oldukça likâ-yı pür-gurûrun [376]
Ka'rında nihân şeb-huzûrun,
Mâtemlere gark olur tabîat!
Gâh bulsa da incilâ kamerden
Gündüzlere dönse tâb u ferden,
Hâlî olamaz yine kederden;
Parlak göremem şebi seherden!
Efkârını söndürür o zulmet!
Bir kerre batıp da mihr-i tâbân
Kaldıkça bu şûle şûle elvân
Yek-pâre karaltıdan ibâret;
Gûyâ çekilir önümden eflâk;
Makberlerden nişân verir hâk!..
Lakin yine, ey melike-i rûz!
Didârın olunca tal'at-efrûz
Âfâka sirâyet cemâlin
Ekdârını mahv eder zılâlin:
Kaplar o dem arzı, âsumânı
Bir feyz-i bahâr-ı şâdmânı,
Bir velvele-i hayât-ı fâni!
-Fâni dahi olsa mevte nisbet
Elbette hayât bir saâdet-
Her subh-ı safâsı kâinâtın
Bir cilve-i şevkidir hayâtın:
Kuşlar ötüşür.. Uçar melekler
Çağlar dereler.. Açar çiçekler

Canlanmak için bütün şu âlem
Senden demek ihtifât bekler
Ey şems! Ey kevkeb-i muazzam
Sen dîde-i rûşen-i bekâsın
Feyz-i nazarın kılar, müsellem,
İhyâ bu harâbezârı her dem
Bir menba'-ı şûle-i safâsın:
Eyler şevkin cihânı hürrem..
Ezhârını aks eder de nûrun
Bir kabri de güldürür sürûrun!

Böyle güzel sözleri, böyle rûh-nevâz hayâlleri mücerred meselâ dördüncü mısra sekizinci ile hem kâfiye olacakken onbeşinci mısra ile olmuş diye reddeyleme hangi zevke, hangi insâfa tevâfuk eder.

Tartüffe mütercimi gibi “Atsa mevzûn çıkıyor ağızımdan / Akıyor hüsn-i beyân ağızımdan” dese herkes teslime mecbûr edecek bir şâir-i dâhi bile eserinde istihsâl-i mükemmeliyet için hem efâil ü tefâili, hem kâfiyeyi terk etmeye mecbûr olmuş. Bizim kâfiyeden feryâd edişimiz ma'yûb görülür mü?

Lunan ve Latin şâirleri kâfiyesiz şiir söylemiş, hatta İngilizlerin büyük şâiri Shakespeare bile bazı şiirlerinde kâfiye iltizâm ederse, bir çoklarında da etmez imiş. Biz kendimizle büyük şâirlerden daha çok iktidâr mı tasavvur ediyoruz ki, vezinden başka söyleyeceğimiz bir manzûmenin her beytinin nihâyeti veya her iki mısraının nihâyetleri mutlakâ aynı harf olmadır gibi bir kayd-ı azimi de ber-düş-ı tahammül etmekten çekinmiyoruz? Husûsiyle cümlelerimizde ekseriyâ fiiller nihâyete geldiği için lisânımız kâfiyeye hiç müsâid değildir. Hâsılı fikr-i âcizânem şudur ki, kâfiyeyi ne kadar tahfif edebilirsek, şiirimiz o kadar terakkî eder.

Menemenlizâde [Mehmed] Tahir

(nr.257, s.374-376)

[H. NÂZİM'İN BİR MEKTÛBU]

Âsâr-ı ber-güzîdeleriyle cerîdemizi ara sıra lütfen tezyîn buyuran *H. Nâzım Beyefendi* tarafından mürsel bir varakadır ki ber-vech-i âfî aynen derc olundu:

Kâffe-i mükevâtta cârî olan kavâid-i şâmîle-i tabîadan biri de edebiyâtın mütemâdî ve batî bir tahavvüle tâbi ve ancak bu sâyede terakkî ve tekemmüle vâsıl olmasıdır. Hakîkatte her hâdise-i edebiye bir takım esbâbın netîcelerinden, her netîce-i edebiye bir takım hâdisât-ı edebiyenin sebeplerinden biridir. Edebiyâtın kâffe-i aksâmı gibi şiirin de bu kâideye ittibâ' ile dâimâ tahavvül ve teceddüt etmesi zarûrîdir.

Hakîkate vusûl imkânını takviye ettiği için müceddidâd-ı şiiriyeye yeni yeni güzellikler arayanları hoş görmelidir. Bulunan yenilikleri kabûl ve takdire mazhâr olursa kâide şeklini alır; aksi hâlde mensî kalır; fakat sâhibini hiç bir zamân mahcûb ve muâteb ederiz.

Evet, hakîkat-i edebiye bir nokta-i sâbitedir. Fikr-i tahkîk ve ta'mîk hangi cihetle sülûk etse nihâyet oraya vâsıl olur. Hakâyik-i edebiye taharrîsinden başka maksadları olmayan müntesibîn-i edebî meslek-i müttehizleri büsbütün müttezâd olsa bile yine birbirlerine gayr-ı tebahhuş olmaları bunun îcâbât-ı mantıkîyesinden olduğu gibi dâimâ yeni bir güzellik bulmak istedikleri eserlerindeki meyl-i teceddütle anlaşılan Nevresîdegân-ı edebî mesâî-i müşekkel bir endâzânelerini takdîr ile kendilerini teşvîk etmek terakkiyât-ı edebiye muhîblerine âid bir vazîfe-i vicdâniye olduğuna da bununla istidlâl edilir.

Nevresîdegân-ı edebî dediğimiz o erbâb-ı cidd ü marifet arasında yeniliği en ziyâde *Cenâb Şehâbeddin Bey* iltizâm ediyor; belki bu iltizâmında eser-i ifrât bile gösteriyor. *Cenâb Bey*'e sembolist diyenlerin iddiâlarını anlamam. Garâbete inhimâkı olduğundan bahsedenlere derim ki: İtikâdımca bu şâirin bazı elfâz ve hayâlâtında görülen garâbet-ı edebiyâta hizmet itibâriyle en büyük meziyyetidir. Hayâlât-ı garîbesinden muvaffik-ı zevk-i selîm olmayanları bulunabilir; bunlar metrûk kalsın. Fakat bazan o garîb hayâllerin âheng-i imtizâcından çıkan bedâyi' rengîn edebiyâtımızın bahâr-ı nev-zuhûruna bir ibtisâm-ı latîf ilâve ediyor; bazan da garîb bir hayâl

şiiirimizin ufk-ı muhîtindeki zalâm-ı tereddüdü -revnâk ve ulviyetiyle- daha geriye çekilmeğe mecbûr ederek cevelângâh-ı muhayyeleye vüs'at veriyor. İşte bunlar nazar-ı itibâra alınsın, o garâbet-i hayâlin nasıl bir fazîlet olduğu o zamân anlaşılır.

Elfâzda garâbet bazı yeni kelimeler isti'mâlinden ibâret ise bunun müstehakk-ı takbîh olmadığı kolaylıkla teslim edilir: medeniyet ilerledikçe efkâr-ı edebiyenin tenevvi ve tevsii, efkâr-ı edebiyenin nev' ü vüs'ati arttıkça eşkâl-ı hâriciyesi demek olan kelimât ve terkîbâtın tekessür ve televvüsünü tabîidir. Bir hakîm-i nâfiz-nazarın kavlince efkâr-ı edebiyede terakkî-i tenevvü' ve teşa'ub ile kâim iken efkârın işârât-ı zâhiresi olan elfâzın tevakkuf hâlinde bulunması nasıl kâbil olabilir? Bir fikr-i cedîdi bir lisânın kelimât-ı mevcûdiyesiyle bihakkın tebliğ edilmezse ifhâm-ı merâm için ya lisânın kelimât-ı kadîmesinden birine revâh-ı nev vermek; yahud o lisânın me'hazı olan elsinede mevcûd bir kelimeyi istimâl etmek; veyahud yeni bir terkîb yapmak lâzım gelir. Bu üçüncü şekil en kesîrî'l-icrâ ve en az dûçâr-ı istihkâr olanıdır. Diğerleri ekseriyâ bilâ-sebeb hedef-i ta'rîz olur. Hâlbuki ibdâ-yı elfâz demek olan ilk iki sûrette aranılacak şartlar yeniden istimâl veya tervîc olunan lafzın âheng-i telaffuzca lisânın şîve-i umûmiyesine mutâbakatıyla berâber o lisânda tamamen mürâdifi bulunmayarak lüzûm-ı sahîhi olmasıdır ki bunlar hâsıl olunca lisâna yeni bir kelime dâhil olmuş yani o lisân ile mütekellim olanlara yeni bir fikr-i edebî ihdâ edilmiş olur.

Terakkînin medlûlu düşünülürse edebiyâtın terakkîsi efkârın ve bu cihetle elfâz ve terkîbâtın inşîab ve teceddüdüne vâbeste olduğunda şübhe edilemez. Bir şâir veya münşîin ibdâ ve tervîc ettiği elfâz, yeniden teşkil ettiği terkîbât-ı lisânın tabîiat-ı asliyesine ve ihtiyâcına muvafıkça kabûl-ı âmeye mazhar olur, değilse metrûk kalır. Bundan dolayı kimsenin kimseyi takbîh etmeğe hakkı yoktur.

Cenâb Şehâbeddin Bey'in istimâl ettiği elfâz-ı nevîn içinde bu şerâiti [312] hâiz olmayanlar bulunduğu hâlde bunların dûçâr-ı metrûkiyyet olması nasıl muktezî ise şerâit-i lâzimeyi câmi' olarak lisânımızın terakkîsine hizmet eden icâdâtının memnûniyyet ve şükrân ile telakkî edilmesi de tabîi değil midir? Görülüyor ki bu şâir-i bedîa-perverin nakîse-i musâmaha nâ-pezîri olarak gösterilen garâbet-i elfâz da bir meziyyet değeridir.

Cenâb Bey hakkında muâheze-i edebiye yazmak istemiş olaydım ale'l-infirâd şiiirlerinde görebildiğim mehâsin ve nekâyisi tafsîl eder de iktidâr-ı şâirânesi kendisine üdebâ-yı hâzıra arasında ne kadar ehemmiyetli bir mevki' kazandırdığını gösterirdim. Fakat emelim mücerred edebiyât-ı Osmâniye'nin terakkiyâtına âid bazı

esâslar hakkında bir iki söz söylemekten ibâret olduğu için şimdilik bundan sarf-ı nazar ettim.

[Ahmed Reşid REY]

(nr.280, s.311-312)

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

-V-

Öteden beri bizde olmuş bir kâideye ittibâ lâzım gelirse mukaddemen neşreylediğim *Sergüzeşt* ile *Küçük Şeyler*'in gördüğü rağbetten dolayı teşekkür etmecliğim iktizâ eder. Fakat kime teşekkür etmeli?.. Müellifi teşvîk için bir kitâba rağbet ile alacak ve hele mütâlaa edecek kadar sâde-dil bir kâriin vücûduna kâil olsam bile erbâb-ı zekâ vü edebe fenâ bir eser okutmaktan büyük bir cezâ tasavvur edemem. Rağbet tasadduk olunmaz, istihsâl edilir. Binâenaleyh rağbete karşı yapılacak bir şey varsa o da teşekkür değil tefahhurdur.

Zekâ, ummân-ı pür-heyecân-ı hilkatinin amâk-ı hatarnakine kadar inerek bir amele gibi çalışmalı; hatta o esnâda alacağı yaralara da gurur ve metânetle mukâvemet etmeli; parlak bir fikir, büyük bir maksad, rakîk bir his, şeffâf bir kelime gibi dürer-i edebiye çıkarmalıdır ki kalb onları perestîde-i edebe nâmzetliği için nişân olarak takdîm edebilsin. Fikrin bin türlü ıztrablar, tahammül-güzâr mesâiler arasında hâsıl edeceği tedkikât-ı amîkayı tebeyyün için üslûb-ı ifâdeye rûhdan, kalbden bazı şeyler vermelidir ki, lisân-ı tasvîr mütehassis, müteheyyiç, ulvî, ahenkdâr olabilsin.

Rûh, kalb-i mevcûdiyelerinden ettikleri bu sarfiyât-ı fedâkârânedan dolayı telâfi-i mâfât edinceye kadar aylarca âlâm-ı bî-tâbı içine düşer. Hissiyle bî-karar olduğu bir şeyi meydana getirmek, tasvîr edilmek istenilen bir heyûlâ-yı insâniye cism ü can ve yanında dolaşarak ara sıra omuzunun üzerimden yazılan şeye bakan hüsn-i mücerrede el ile tutulacak gibi vücûd vermek keşmekeş-i ıztrâbı içinde çekilmeyen elemler, görülmeyen yeisler kalmaz. İşte menfaat aramayarak sanâyi-i bedîaya bu yolda çalışanların müstahak-ı rağbet olduklarını size temîn ederim.

Bundan evvel -vakitler nasıl geçiyor- bundan evvel dediğim yirmi iki senedir; o zaman ondört yaşında idim. O genç gönlü sevdâ-yı matbûât nâ-kâbil-i mukâvemet aşkıyle imlâ ve istilâ etmişti. Bir muharrir olmak, imzasız olsun iki üç satırlık bir yazımı gazetede matbû görmek benim için hayâta değer bir ikbâl idi. Ondört yaşında iken insân hiçbir şeyden şüphe etmez. Kendimde o

kadar kifâyet-i tahrîriye, herkeste o kadar takdîr-i hayırhâhâne görüyordum ki, eğer imzâlı uzun bir makâle ile bir sabah birdenbire zuhûr ediversem bütün erbâb-ı matbûât bu muharrir-i nev-nüvîsi gâyet nâzikâne sözler, kibârâne takdîrler, âli cenâbâne alkışlarla kabûl eyleyeceklerinden şüphe etmiyordum, ah çocukluk!.. Fakat gazeteye nasıl yazmalı? Pederim gözyaşlarıyla ettiğim istirhâma karşı bile mümkün değil izin vermiyor; hatta yazdığım şeyleri umûmun değil, kendisinden başka kimsenin görmesine müsâade etmiyordu. İşte pederi edîb olan ondört yaşındaki zavallı muharrirler böyle bedbahttırlar! Bu memnûiyet esnâsında içine bir kelime bile derc ettiremeyeceğim gazeteleri kemâl-i hasret ü mahrûmiyetle okuduğum zamân kurşun hurûfla matbû olan o satırlar kalbime dokunarak yaralardı.

O aralık tanıdığım erbâb-ı asâletten bir zât-ı necîb-i zî-liyâkatın taht-ı nezâretinde olarak “Kamer” nâmıyle bir gazete intişâra -yanılıyorum- tab’a başlandığını işittim. Artık beni kim tutabilir? Sabır ve tahammül elimden gitti. Hemen bu gazetenin Galata’daki matbaasına şitâb ettim. Orada iskemleye kemâl-i gurûr ile oturduğum gözümün önüne geldikçe kendimi gülmekten men’ edemem. Öyle iskemlede kim mağrûr olmaz? Öyle iskemleyi kim sevmez, kim hâtırlamaz, konaktaki rahlede şakird olduğum hâlde matbaadaki o iskemlede üstâd idim.

Hâlâ gözümü kapasam görürüm. Perdesiz pencerenin yanında yeşil örtülü bir masa, üstünde bir büyük hokka ile içinde hizmeti pek nâdir olan uzun bir kalem durur idi. Bu kalem kaba yontulmuş olduğundan mıdır, nedir? ucundan ince sözler, nazlı fikirler, nâzik hayâller kaçardı. Ortada muttasıl nargile içer bir sâhib-i imtiyâz, başta hiçbir şey yazmaz bir başmuharrir vardı. Herhâlde şurası muhakkak idi ki bu gazeteye pek büyük râğbet gösterilmiyordu.

Yine bir sabah matbaaya firâr ettim. Gazete tab’ edilmiş, deste deste yere konmuş, müvezzi bekleniyordu. Saatler ağır ağır geçiyor; [196] o تنها mahalledeki matbaanın perdesiz penceresinden öğle güneşinin muzdarib görünen ziyâsı içeri giriyor; merdivenlerden çıkıp gelerek ümîdler veren bir rûzgar kapıyı gıcırdatıyor; fakat müvezzi gelmiyordu. Bu gazetede ne eksik?.. Ter ü taze havâdisler. Tercüme, en başında da benim Maârif ünvanlı bir bendim vardı ki şöyle başlıyordu. “Âfitâb-ı ma’rifet sabah-ı muzlim-i cehâleti paralayarak neşr-i envâr etmeğe...” parlak değilse söyleyiniz! Velhâsıl bu gazetede her şey, her şey vardı; yalnız olmayan müvezzi!. Yeni makineden çıkmış, yere konmuş bu

kağıtların kokusu beni mest ediyordu. Semti bu taraflarda olan bir müvezzin yolu düşerse gelecek de bu gazeteden bir kaç tanesini alarak bâd hava bir iki kırâathâneye bırakacak...

Yerde, o zemîn-i nisyân ü metrûkiyette meyûs ve mahzûn olarak müvezzi bekleyen gazetelere göz ucuyla bakarak teselli makâmından diyordum ki:

Sınâat-ı edebî kâbil-i zevâl olmaz
“*Kamer*” yer üstüne düşmekle paymâl olmaz

Fakat bu paymâl idi. Çünkü gündüz parlamak isteyen yerdeki bu “*Kamer*”in hayâtı, gece semâdan geçen müddeti ile müsâvi olarak bununki bir günlük, onunki bir gecelik idi. Hâlbuki günün yani hayâtı-nın bir büyük kısmı geçtiği halde hala bu gazeteyi semti bu taraflarda olan bir müvezzin yolu düşerse gelecek, birkaç tanesini alarak bedava bir iki kırâathâneye bırakacak...

Böyle müşterisizlikle geçen bir iki hafta sonra necm-i müşteri-i tâli Galata’daki matbaanın, yani burc-ı *Kamer*’in üstünde parlamaya başladı. Vilâyetlerin birinden bir muharrir geldi. Ortadaki yeşil masanın üzerinde büyük hokkanın içinde birisini bekler gibi duran kalem şimdi sâhibini buldu. Bu muharrir Erzurum’dan geliyormuş. Dağlar aşarak, denizler geçerek henüz vâsıl olan bu sâhib-i kaleme, matbaaca ihtiyâç pek şedîd olduğundan, dinlenecek kadar olsun fırsat vermediler. Ah bu uzun seferler temizleğe ne kadar mânidir! Bu zavallı muharrir deride hâsıl olan bir rahatsızlık sebebiyle saçları seyrekleşmiş başını açarak hemen yazmağa başladı. O başın dışarısına kim bakar? Herhâlde bakacak sâhib-i imtiyâz değildi! Muharrir efendi Avrupa politikasına dair mühîm bir bend yazıyordu. Sâhib-i imtiyâz neş’esinden kemâl-i memnûniyetle nargilesini, kalemin bu sür’atine karşı ben de tahassürümden içimi çekiyordum. Sâhib-i imtiyâz bu yeni gelen muharririn sâyesinde artık *Kamer*’in evc-i burc-i rağbette bedr-i tam olacağına yakîn hâsıl eylayerek kesb-i emniyet etmişti. Kesbettiği bu emniyet doğru mu idi? Pek şüpheli!.. Zirâ zavallı muharririn ne olduğunu bilmem; fakat bir müddet sonra *Kamer* bir daha çıkmamak üzere göze görünmez bir ufk-ı ademden batıp gitti.

Bir gazetenin ismini “*Kamer*” koymak nereden hâtıra gelir? Her hâlde buna itirâz edecek biz değiliz. Aradan yirmi iki sene geçip gittiği hâlde -akvâm-ı şemsiyeden miyiz, neyiz?- bugünkü edebiyâtımızda güneşler, kamerler, şafaklar, çiçeklerle mâl-a-mâl

tabakatü'l-arza dâir bir şey yazılsa teşbîhler güneşli; çöllerden bahsolunsa sözler çiçekli! Bunlar her edebiyâta, her zamânda, bâ-husûs mahallinde mezkûrdur; fakat bizim derecemizde ifrât eden yoktur sanırım.

Bizde bir manzûme, bir makâle okumak için mâi gözlük takmalı. Hele uzun bir kitâb okurken güneş vurmasın diye arasına kitâbı kapayıp -bir bahçenin ve belki bir baharın yetiştirdiği derecede mebzûl olan- çiçeklerden dolayı da pencereyi açmalı!

“Kamer” gazetesi sâhib-i imtiyâzının muharririni fevkalâde beğenişine, bir büyük adam addedişine de bilmem o kadar itirâz edebilir miyiz? Bizde herkesin bir “büyük adamı” vardır. Edebiyât ile münâsebeti bir hüs-n-i ifâdeden ibaret olanlardan bazısını bile -kimse-nin tanımadığı- bir büyük edîbi vardır ki, o bir hârîka-i hilkattir. Meselâ kimsenin okumadığı bir kitâb vardır ki müellifi kimin “büyük adamı” ise onun nezdinde bu kitâb emsâli Avrupa’da bulunmaz bir bedîa-i edebidir.

Kemâl-i teessüfle söylerim ki ben edebiyâtımızdan bahsetmesini istemem, fakat ümîd ederim ki -tettebbu ve tevaggule hasr-ı dikkat edilmedikçe istidâd-ı tabîinin kıymeti pek az olacağını anlayan -bazı gençlerimizin gayret ve ikdâmlarıyla edebiyâtımızın iktidâr ve ahlâkı muahezât-ı ciddiye-i edebiyeyi lâyıık oldukları dercede telakkî eyleye-cek kadar kesb-i metânet eder. Musâhabe-i edebiye bir mukaddime gibi muahezât-ı amîkaya müsâid olmamakla [197] beraber sanâyi-i bedîayı yegâne perestîde-i rûh addeden ve gayret ve ictihâd ile müşkilât-ı tâkat-fersâya karşı mücehhez, zekâ ve kâbiliyetle namzet-i istikbâl, san’atlarına mu’tekid gençlerle edilecek şey muahezât-ı şedîde değil, musâhabe-i edebiyedir. Size sorarım: Bu kadar Arabî, Fârisî kelimeler kullanmağa hakkımız var mıdır?.. Ben zannetmiyorum. Bir hakîkatı tasvîr bir hissi tebyîn için değil, fakdân-ı fikirden hâsıl olan boşlukları bir takım rengin cümleler, parlak kelimeler ile kapamağa çalışmak bir uçurumu çiçeklerle doldurmağa benzer. O zamân vücûd bulmak için beraber olması lazım gelen fikre taalluk edince bâis-i hayât olan kelimeler bir hafre-i ademe atılarak defnedilmiş olur. Bir kavmin edebiyâtı emin, müstakil olmak için “gayr-ı şahsî” olmalıdır. Bir fikir, bir şiir veya edîbin şahsını değil rûhunu gösterir. Fikir, en yüksek şevâhik-i cibâlden geçen nehre mün’akis sûr-i aliye-i ebediye şeklinde, safha-i la-yetenâhî-i tabiatta merkûz olan şiirlerin rûha düşen sâye-i bî-kararını bir aheng-i ilâhî ile beyân etmeli ve o şiiri okumakla o nehre bakmak bir olmalıdır. kendilerinden bahsetmek bir iki asırda

bir yetişen erbâb-ı dehâya mahsûsdur ki onların da itizârları dehâlarıdır.

Bu fikr-i edebîyi teyîd için musâhabenin mütühammil olamayacağı muhâmekat-ı amîka-i şâiraneye girişmekten ise bir delil-i mukanna bulmağa çalışmak daha müfiddir. Fakat nerede aramalı? Nerede bulmalı?: Şimdi buldum: Fransa encümen-i dânişi dedikten sonra bana söz söylemek düşmez. Bu bahse hüsn-i hâtıme vermek için sözü *Fénélon*'a terkediyorum:

“Velhâsıl bir eser gerçekten güzel olmak için, onda müellif kendisini unutmalı ve benim de kendisini unutmaklığımı müsâade etmelidir.”

* * *

İtilâ icâb-ı hilkatinden olan bir kuş iki kanadının eksikliğini nasıl hisse derse bugünkü edebiyâtımızın da noksanını hissettiği şey, samîmiyet ile vuzûhdur.

Bir şâir veya edibin hilkat-i insâniye ve tabîat-ı eşyâya nüfûz etmesi lâzım gelen nazarı gördüğünü bize samîmî, vâzih bir sûrette söylemelidir. Meselâ: Bir karanlık gecede ummânın kenarına gidin; isterseniz senelerce can kulağıyla dinleyin, ona dâir yazdığınız şeyi okuduğum zamân, karanlık bir semânın altında derinden derine inleyen o ummânın, o dalgaların sesini işitmeliyim... Yoksa tanîn-endâz cümleler, tumturaklı sözler, kusûrum anlaşılmasın diye insânı sersemletmeğe benzer. Mesâî-i edebiye neficesi olan bir kitâp samîmî, müteeffiz, vâzih olmalıdır; meselâ: Sâhibesi vefât ettiği cihetle harap olmuş, yıkılmış bir [198] kasr-ı cânânı gördüğünüz zamân müteessir olduğunuzu değil, niçin müteessir olduğunuzu söyleyiniz! Tabîatın bir köşesini sevdiğinizi değil, herkesin bakıp da göremediği güzelliği gösteriniz. Edebiyatın vazîfesi beğenmek, sevmek değil, beğendirmek, sevdirmektir.

Zihne gelir gelmez yazılan gayr-ı vâzih fikirler, deha olmayanlardır. Sa'y ve zekâ ile tabîattan alınmış bir fikir tamam olmalı, tekemmül etmeli ki vücûd bularak vâzih olsun.

Tabîatın - ki üstâd-ı küldür -tedrîsât-ı edebiye-i edebiyesinden olan çemenleri, çiçekleri, ağaçları, hassas kısmı olan insânları, ayları, güneşleri velhâsıl en güzel âsârı samîmî ve vâzihdir.

Sâmîpaşazâde Sezâî

(nr.273, s.195-198)

Müşâfehât-ı serâirle dâimâ pürdür;
Zalâm-ı leyl arasında bir iltimâ-yı seher
Kader-i latîf, o kadar mûris-i tahayyürdür!
Düşer zemînine hep mevce mevce zıll ü ziyâ* ;
Bütün bedâyi-i hilkat; bedâyi-i san'at.
-Pür ibtisâm-ı sükûn, pür nevâziş-i rikkat-
Eder o lâne-i lâhûta nağmeler ihdâ...
O lâne işte [*Cenâb*]'ın hayâl-i enfüsüdür,
Bu şi'r o nağmelerin bir küçük nümûnesidir.

T(evfik) Fikret

(nr.278, s.274)

* Murat Uraz bu mısrayı "Düşer zemîne hep mevce mevce zıl-lü ziyâ," şeklinde kaydetmiştir. (Y.A) (bk. Murat URAZ: *TEVFİK FİKRET ve Kitaplarında Çıkmayan Şiirleri*, M. Hüseyin Tutya Türk Neşriyat Yurdu, ?, 1959, s.175.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

-10-

Geçende bir hikemî bahse dâhil olmuşum:
Muhâtabım sözü eş'âra nakledip dedi ki:
-Hayâle ben de zamânıyla mâil olmuşum;
Bütün leyâlîmi vakf-ı hayâl eder, bir iki
Gazel vücûda getirdim mi çırpınırdım hep.
Bugün o şeylere artık...

-Zamânımız yoktur..

-Değil mi?.. Olsa da beyhûde fikr ü nefese ta'ab.

-Garîbi, şimdi heveskâr-ı şî'r olan çoktur.

-Sizin de rağbetiniz var mı?

-Nazm-ı eş'âra?..

Hayır!

-Yaraşmıyor ashâb-ı fikre doğrusu yâ.

-Evet, çocukluk efendim!..

Dedim, bu inkâra

Tenezzül eyleyişimden ettim istihyâ.

Benim o hâlîme karşı bir arkadaş öteden

Şu-beyti başladı inşâda handesâz olarak:

“Perî-i leyl-i hayâlâta âşıkım mutlak;

Değilsem, öyle neden şî're mübtelâyım ben?”

Nasıl kusûrunu ikrâr ederse bir mücrim,
Evet, o beyti yazan bendim!.. İtirâf ederim;
Fakat niçin bunu şâyân-ı hande görmelidir?
Büyüklüğüyle berâber, bakılsa bir şâir
Çocukların - o da lafzen!- biraz mükemmelidir.

Geçen musâhabemiz nazm-ı dil-şikârımızı
Bir iltizâm-ı hakîrânedan ibâretti;
Sizinle terk ederek iltizâm-ı nîk ü bedî,
Bugün de sevk edelim bahs-i bî-karârımızı
Bir âşiyân-ı meâniye, bir perî-zâre;
Size âşiyân-ı meânî ki sâf u cân-perver

TEDKİKÂT-I EDEBİYE: Goncourtlar

Fransa târîh-i edebiyâtına bir sahîfe-i mâtem daha ilâve olunuyor, telgraflar bütün aktâr-ı edebiyeye *Edmond de Goncourt*'un vefâtını tebliğ etti. Fransızların fikr-i mûnisi lisânlarıyla berâber edebiyâtlarını cihânın fikr-i edebden hisse-yâb olan her köşesine sevk etmiş olduğundandır ki hemen herkesin kendi edebiyât lisânına nisbetinden sonra bir ikinci nisbeti Fransa edebiyâtı'na mahsûs gibidir, onun için Fransa âlem-i edebiyâtında mütehaddis-i şuûn ve tecelliyâta bir iştirâk-i beynelmilel mevcûddur. Bugün *Edmond de Goncourt*'un vefâtı Fransa'da ne tesîr hâsıl etmiş ise bir tesîr-i hemmâyesi de Petesburg'da, Newyork'da, Madrid'de münakisdir.

İkisinin vefâtı arasında bir rub' asır geçtiği hâlde aralarına giren seng-i mezâr-ı hüviyet-i maneviyeleri tefrîk edememiş, dâim berâber yaşamak için rûh-ı tevem olarak yaratılmış olan şu iki kardeşin *-Edmond ve Jules de Goncourt*'un- Fransa âlem-i edebiyâtında işgâl ettikleri mevki büsbütün mümtâzdır.

De Goncourt'ların imzası birinci defa olarak görüldüğü zamân Fransa'da asırlardan beri katre katre terâküm eden ummân-ı tesîrât-ı edebiyenin üzerinden bir havâ-yı telâtum-bahşın hengâm-ı vezânına müsâdif idi. *Mallarme*'den bedeen *Corneille*'lerin, *Racine*'lerin, *Bossuet*'lerin fikr-i terbiyetinde büyüyen lisân ondokuzuncu asrın ihtiyâcât-ı fikriyesiyle mütenâsib değildi; *Voltaire*'den sonra *Chatobriand*'ların, *De La Vinie* vüs'at-ı ihtiyâc-ı teneffüsüne kifâyet edemeyen lisâna Lamartine'ler, *Hugo*'lar bir nefha-i diğerk vermek istemişler, o vakte kadar numûne-i imtisâl addolunan mekteb-i edebî esâslarını çekmişlerdi; bunlar zaten bahâne-cûy-ı inhidâm olan o mebnâ-yı atîk efkârın îkâzı üzerine yeni bir burc-ı edebî ilâ ettiler, fakat klasik mesleğinden sonra romantik mesleği bir marâz-ı medîdi takîb eden hâl-i nekâhetten başka bir şey değildi, fikir ve lisân bir devre-i âfiyete muntazır idi. Livâ-yı cedîd-i edebî altında *Musset*'ler, *Baudelaire*'ler, *Goethe*'ler, *Dumas*'lar, *Barbiyet*'ler, *Vinie*'ler sıralanmakta iken semâ-yı edebde bir sehâb-pârenin meşîme-i terbiyetinde bir fikr-i diğerk hâsıl olmağa başlamıştı; *George Sand*, *Stendhall*, *Balzac*, *Flaubert* o fikr-i nev-peydânın zâde-i

evvelin-i hayâtı oldu. Bunlar, bilhâssa *Balzac* ile *Flaubert* ondokuzuncu asrın lisân ve fikrin neye muhtâc olacağını gösterdiler, fakat yalnız o kadar... Bulamadılar; işte o lisân ve fikrin muhtâc-ı ilâhını bulmak intiyâzı *Goncourtlar*'a nasîb olmuş idi.

Goncourtlar'ın meslek-i edebîsini anlamak, edebiyât-ı hâzıra üzerindeki tesîrlerini ölçebilmek için Fransa'da edebiyâtın geçirdiği bütün safahât-ı tebeddülâtı sırasıyla takîb etmek lazım gelir. Ta *Veda*'lardan, *Konfiçyüs*'lerden, *Neşil*'lerden, *Sophokles*'lerden, *Virgil*'lerden, *Dante*'lerden, *Shakespear*'lerden [344] *Goethe*'lerden, *Firdevsî*'lerden, *Byron*'lardan, *Hugo*'lardan zamân-ı hâzıra kadar takîb edilmelidir ki o mebâdî-i hayât-ı fikirden başlayarak ondokuzuncu asrın fikri anlaşılabilsin.

Goncourtlar tam ondokuzuncu asrın adamlarıydı. Yazı yazmağa başlayıncaya kadar türlü teheyycât-ı asabiyeye tâbi bir devre-i târihiye içinde yaşadılar; o devre-i hassâsenin bütün hastalıklarıyla, acılıklarıyla, düşünceleriyle hastalandılar; küçük bir mirâs sayesinde her türlü kuyûddan âzâde olarak tesîs ettikleri tarz-ı hayâtta iki kardeş başka bir şerîkin vücûdunu zâid belki muhâl-i asûdegî buldular, onun için tehhül etmediler; berâber büyüdüktan sonra daha doğrusu on yaş büyük olan *Edmond Jules*'in dimâğını arzûsuna teb'ân tahmir ettikten sonra dâimâ berâber yaşamaktan teâtî-i tehassüsât etmekten, berâber duyup berâber anlamaktan mütevellid beyinlerinde bir şirket-i hissiyât olmuş idi ki bütün bir hayâtın müddet-i ceryânıyla tesîs eden bu şirket iki kardeşi aynı his ve rûha , aynı fikir ve kâbiliyete mâlik iki beyinli dört gözlü bir adam hükmüne getirmiş idi. berâber seyâhat ettiler. Gördükleri yerde Paris'deki hayâtlarından bir mecmûa-kâr-ı zî-merak gibi teessürât topladılar; dolaştıkları yerin felsefesini, fikrini, rûhunu tahlîl ettiler; ikisi de bunu bir vazîfe-i fikriye edinmişlerdi, herşeyde mevcûd olan rûh-ı hafî bî-his etmek bunlarda bir hastalık olmuş idi ki fikirlerine, duygularına harikulâde bir keskinlik vermiş idi. Son zamânlarda intişâr eden rûz-nâmeleri okunsa görülür ki bir başkasını lakayd bırakan bir hiç onlar üzerinde bir tesîr-i fevkalâde hâsıl edermiş, öyleki o tesîrin şiiiri anlaşılmasa dâire-i makûliyyet hâricinde zannolunur.

Cem'-i teessürât merâkı bunlarda müsteşhidât cem'ine de merâk vermiş idi, yaşamak için lâzım olan paralardan fazlasını teessürlerine sebep olan şeylerin şâhidlerini tedârike hasr ettiler, bilhâssa Fransa'nın onsekizinci asır hayâtıyla aksâ-yı şarka âid olan şeyler merâklarını celb etmiş idi, o vakit Paris sokaklarında havanın içinde tayerân eden rûh-ı asrı istişmâm etmekle meşgûl olan bu iki

kardeş kütübhânelerin âsâr-ı atika bazarlarının mecmûa-kâr nümûnegâhlarının tozlu yerlerinde onsekizinci asrın cüst-i cûy-ı rûhuna merâk saldılar; onsekizinci asra âid olarak şurada bulunmuş bir müsveddeyi bir dükkanda tesâdüf edilmiş bir eski iskemleyi bir hurde-fürûşun rafında bulunmuş bir paçavrayı birer servet kâbilinden topladılar; evlerinde bir onsekizinci asır hayâtı teşkil ettiler. İşte bugün dünyada bir mislinin âdem-i mevcudiyeti müttefikun-aleyh olan ve bedel-i fûruhtu *Goncourt* nâmına bir encümen-i dâniş tesisini mütekeffil bulunan mecmûaları böyle hâsıl olmuştur. *Goncourtlar* en evvel Paris hayâtındaki teessürlerinin zamânlarına mahsûs âlem hakkındaki tahassüslerinin tasvîrâtından mürekkebe bir takım elvâh-ı perîşânî câmi olarak “1800 târihinde” ser-levhâsıyla bir kitâb neşretmişlerdi. Kitâbın yevm-i intişârı Paris’in öyle bir hengâme-i herc ü mercine tesâdüf etti ki bu eserin zuhûrundan kimse haberdâr olmadı. Bir nüsha ya satıldı ya satılmadı. *Goncourtlar* bu hezîmet-i edebiye yahud bu nâ-sâzi-i tâli üzerine onsekizinci asra ricâd ettiler; işte bugün Fransa’da târih-nüvisiliğe âdetâ muktedâbîh olan, târih nasıl müsteşhidât üzerine yazılmak lâzım geleceğine dâir erbâbına nümûne gösteren âsâr-ı târihiye silsilesini yazmağa başladılar; bu eserleri, kitâbları mechûl kalmadı, derhâl erbâb-ı ihtisâsın nazar-ı dikkatini celb etti. Onsekizinci asır o vakte kadar tedkîk olunmamış idi, Goncourtlar âlem-i târih-nüvisi de o asrın muhyîleri rütbesini ihrâz ettiler. *Edmond* ve *Jules De Goncourt* imzâ-yı müşterekiyle çıkan bu eserler onsekizinci asrın hayât-ı meşâhîr-i ricâl ve nisvânın, ser-âmedân-ı âlüftegânı, erbâb-ı san’at ve irfânı hakkında ayrı ayrı üçer dörder yüz sayfalık birer cild-i mühîm teşkil eden, bugün [245] adedi yirmiyi tecâvüz eden bu kitâblar -öyle bir fikr-i tecessüsün mahsûlüdür ki bunları okumak onsekizinci asırda yaşamakla aynı gibidir. Şu yirmi bu kadar cildden yalnız bir tanesini zikretmiş olmak için meselâ “*Madam Pompadur*” okunsa târihin en şâirâne çehrelerinden biri olan bu kadının nasıl yaşadığı, nasıl geçindiği, ne duyduğu, ne düşündüğü, ne yolda hayâta tebeyyet ettiği -başka türlü olamayacağına kanaât ederek- anlaşılır: Sanki o öyle bir kadındır ki siz bütün tecelliyât-ı hayâtına bir şâhid olmuşsunuz. Bu eser bütün emsâl-i sâiresiyle berâber iki kardeşlerin nasıl yazı yazdıklarını anlatır, görülür ki *Madam Pompadur* hakkında bir târihçe yazmak için muharrirler kütübhânelere girmişler ona ve zamânına âid ne varsa okumuşlar, o hayâtı tefsîre medâr olacak hiçbir malûmâtı kaçırmamışlar. Hatta evrâk-ı hükûmete müracaât etmişler, ceb harçlığına varıncaya kadar bütün hayât-ı husûsiyesine müteallik mazbûtât hakkında kayıd toplamışlar, aleyhdârlarının tarafgîrâtını

dinlemişler, sonra ona mahsûs eşyâdan bulmuşlar, o eşyânın rûhunu duymuşlar, kendilerine o zamâna mahsûs bir âlem yaparak o âlemin içine girip yaşamışlar, bütün topladıkları teessürâtı kendi nefislerine tatbîk ile bir Pompadur rûhuna temessül etmişler, sonra iki kardeş teşrîk-i his ve fikr ederek o eseri vücûda getirmişler. Âlem-i târîh-nüvîsi de tesîs ettiği devre-i nühûl tarz itibârıyla şu silsile-i âsârın hâiz olduğu ehemmiyet-i fevkalâdeden başka bir ikinci ehemmiyeti var idi ki o da *Goncourtlar*'ın âlem-i tahrîre yeni bir lisân getirmiş olmaları idi. Mevzularının muhtesiyeti iki kardeşlerin şöhret-i ünvanını yalnız erbâb-ı ihtisâsın muntika-i mahdûdesine mahsûr ederken velvele-i matbûâtın hâricinde tutmağa sebep olan bu âsâr-ı târîhiye pek az mahafil-i edebiye ferceyâb-ı duhûl olabildi, fakat onları görenler derhal ondokuzuncu asrın lisânı şu bir tahassüsü ihtizâz eden lisânı olacağına kanaât hâsıl ettiler. *Goncourtlar* onsekizinci asrın târîh-i hayât ve fikrini o asrın hâyat ve meşâhirini yazmakla tekrar yaşatmak istedikleri gibi ondokuzuncu asrın da târîh-i hayât ve fikrini hikâye sûretinde yazmak istediler.

Bu iki kardeş de bir gâye-i mesâil var idi ki bir fikr-i marîzâne-i müstehdif kâbilinden dimâğlarına lâ-yenkâtı darbe-zen oluyordu: İstişâr etmek. İstişâr için târîh -husûsiyle onların îcâd ettikleri tarzda târîh- pek gayr-ı müsâid bir zemîn idi, bu olsa olsa. *Goncourtlar*'ı müverrihlere tanıtılabirdi. Hâlbuki onlar herkese tanımak, matbûâtta o zamân hüküm süren mücâdelât-ı edebiye içerisinde isimlerinin görülmesini mesâlik-i muhtelifenin açtıkları münâkaşât ve muhârebât arasında kılıçlarının parlamasını [346] arzû ediyorlardı. Bunun için de hikâye kadar güzel bir zemîn olamazdı.

Öyle bir hengâme-i tehavvülât-ı edebiyede bulunurlardı ki hikâye o vakte kadar telakkî olunan sûretten tamamen çıkmış fakat henüz bir sûret-i mütekarrıra kesb etmemiş idi.

Stendhal'da hüküm süren yübûset-i ifâde *Flaubert*'de hissolanun bûy-ı lâkaydâne ikisinde de bir noksan hükmünde idi; *Goncourtlar* ilk hikâyelerini âlem-i edebde hüküm süren velvele-i cidâl ve vegâ arasında ortaya atıverince bir sükût-ı hayret hâsıl oldu; herkes bu eserin şîve-i tedkîkâtına karşı takdîr ve takdîhde; *Goncourt* ismi öyle yeni bir lisân ile, öyle yeni bir tarz-ı tefekkürle keşf-i nikâb ediyordu ki bu çehre-i nev-zuhûr için itâ-yı hükümde tereddüt etti. O vakit mevcûddan memnûn olmayıp da edebiyât da görmek istedikleri tebeddülâtın tayin-i mâhiyetini de anlatamayanlar "İşte aradığımız budur!" dediler. Artık iki kardeş için kürsü-i hitâbe-i edibiyenin mevki-i ser-âvâzisi bir daha sarsılmamak üzere hazırlanmış oldu? *Goncourtlar* birden yükseldikleri bâlâ-yı merâtib-i iştihârdan erbâb-ı

edebî nazar-ı hayretine birbirini müteakib altı hikâye fırlattılar. Erbâb-ı edeb diyoruz, çünkü târîhleri *Goncourtlar*'ı yalnız bir fıkra-ı mütehassısanın muhîd-ı dâiresinde bıraktığı gibi hikâyeleri de şöhretlerini yalnız erbâb-ı edeb ismiyle yâd olunabileceklerin dâiresinden çıkaramamış idi ve çıkaramazdı, nitekim çıkaramadı. Burasını îzâh etmek müteassir...

Bu hikâyeler *Madame Gervaisous* (1869), *Renée Mauperin* (1864), *Charles Demailly* (1860), *Manette Salomon* (1867) serlevhâsıyla altı tanedir.

Goncourtlar târîhde yaptıklarının bir aynını hikâyede yapmak istiyorlardı. Meselâ *Germinie Lacerteux* (1864)'da şu sâde hizmetçi kız hikâyesinde cemiyet-i beşeriyenin bütün bir sınıf halkına mahsûs hayât-ı hüsrânı hiçbir teferruu kaybetmeyerek tasvîr etmişlerdir. Öyleki *Germinie Lacerteux* gûyâ bütün tafsîlât-ı dakika-i hissiyâtına vâkıf olduğumuz senelerce hayâtını noktası noktasına takîb ettiğimiz bir hizmetçi kızıdır. Hüzün-bahşâ, ye's-âver bir hizmetçi kız ki; bugün gözlerimi kapayayım *Germinie Lacerteux*'yü görürüm güzergehimde tesâdüf eden bütün hizmetçi kızların hissiyâtının, onların kalbinde cânîşîn olmak lâzım gelen bütün melâl-i hayâtı bana tefsîr edecek bir şey varsa *Germinie Lacerteux*'tur. Zâten *Goncourtlar*'ın bütün hikâyeleri öyle değil midir? Renée Mauperin ondokuzuncu asrın o hasta kibâr kızı *Madame Geruaisas* o fikrine düşmüş bir katre zehir ile yavaş yavaş tesemmüm eden vâlîde, *Sir Flomon* (فلومون) o bir şiir-i mücessem olan genç rahibe *Mannette Salamone* o bir dehâyı küçük pembe tırnaklı pençeleriyle paralaya paralaya mahveden yahudî kızı, *Şarl Dumas*'yı o bir şey olmak isteyip de hiçbir şey olamayan sâhib-i fikir.. Bütün bu çehreler intifâ-nâ-pezîr birer hayâldir ki yalnız şâhid-i hayâtı olduğumuz âdemlerin hıfz-ı hayâlî o rütbe-i vuzûh ile kâbil olabilir.

Dört yüz sahîfe... Bu cild-i cesîm içinde meselâ yalnız bir kız ki hasta evvelâ bu hasta kızı şen olarak tanıyorsunuz, sonra o şatâret-i dil-firîb içinde bir derd-i derûn hissediyorsunuz ki pek hafî, onu yavaş yavaş anlamağa başlıyorsunuz, fakat henüz bu zavallı o derdin kurbanı oluyor da size bir şey söylemiyor; sonra birdenbire o derdi size haber veriyor, fakat heyhât o derdi saklayabilmek için hasta olan kız fâş ettikten sonra o vakte kadar ki mücâhedât-ı nefsiyesine mağlûben ölüyor... O kadar, başka hiçbir şey yok; bu netîceyi bulabilmek şu ölümdeki fecâati anlatmış olmak, sizi bir hemşireye acımak kâbilinde müteassir etmek için dört yüz sahîfe yazılıyor; dört yüz sahîfe de dört şey bulamazsınız ki haşaviyâtandır denilmesin, fakat o dört yüz sahîfelik haşaviyâtın herbiri o netîceye ayrı ayrı

hizmet etmiştir. Eğer onlar olmasaydı *Renée Maupern*'i tanımayacaktınız, anlayamayacaktınız, duymayacaktınız... Sanki verem bir komşu kızı var ki her hâline takayyüd ediyorsunuz. Gece pencerenizi açın öksürdüğünü dinliyorsunuz, tabîbini görüp bütün teferruât-ı marazını soruyorsunuz; hastanın nasıl yattığına, nasıl uyduğuna, ne dediğine, ne yaptığına vâkıf olabilmek için ondan vezân olan havayı bile istinsâk ediyorsunuz; sonra bir sabah heyhât!.. O kızın tabutu arkasında duyduğumuz hiss-i mâtemi sokakta tesâdüf edeceğiniz herhangi bir tabut hakkında duyar mısınız?.. İşte *Renée Maupern* işte diğer biri... Fakat herkes -erbâb-ı mütâlaanın yüzde doksandokuzu vapurda, tramvayda sahîfeleri süzerek tafsîlâtı geçerek fazlaların yapraklarını kesmeyerek okumak isterler. O vakit *Goncourtlar* anlaşılmaz.

Bir de sanâyi-i nefisenin her şubesinde meselâ mûsikîde Wagner'i anlamak resimde *De La Krova*'yı hissetmek için nasıl bir terbiye-i fikriye lâzımsa edebiyâta da aynıyla bir ülfet-i mütedericen lâzımdır, bu tabîr anlatabiliyor mu ? Mahsûlât-ı fikriyeyi mensûb oldukları dereceler nisbetinde anlayabilmek için yavaş yavaş yükselmek, derece derece ülfet etmek elzemiyet-i katiyyeyi hâizdir. *Goncourtlar*'ı bihakkin anlamak hatta onlara muahhir olanların âsârıyla istisnâsdan sonraya talîke, *Goncourtlar*'ın zamânlarını belki bir asır kadar tecâvüz etmiş olmalarından dolayı mecbûriyyet vardır. Bugün hala *Goncourtlar*'ı tanıyanlar meselâ kendilerine üstâd nâmını veren *Zola*'yı tanıyanların öşrü kadar yoktur. [347]

Goncourtlar'ın mechûliyete benzeyen cüz'i fakat belki cüz'iyetinden dolayı kıymetdâr olan şöhretlerini şu tenkî-i dâiresine, anlaşılmalarına bir ikinci sebep vardır ki meziyyet-i esâsiyeleridir: O da herşeyi herkes gibi görmemleridir. Yukarıda demiş idik ki tesîrât-ı sûret ahz ve telakkîde şu iki kardeş bir tahassüs-i marizâneye mâlik idiler; -gördüğümüz bir meşhûr hokkabaz iddiâ eder idi ki parmaklarının ucunda hiss-i temâs bir terbiye-i tadrîce ile hatta elvânı fark edecek dereceye gelmiş.- Şübhesiz ki şu iddiâ bî-esâsıdır, fakat buna benzer bir fart-ı tahsîs ki *Goncourtlar*'da hâsıl olmuştu. Herşeyde bir nokta-i musavvire vardır ki o şeyin heyet-i mecmûasını anlatmak o noktayı bulup göstermeye mütevakkıfdir.

İşte o noktayı görmek için *Goncourtlar*'ın gözlerinde bir hâsse-i fevkattabîa hâsıl olmuş idi. Meselâ bir ev tarîf olunacak, herkes bir evi nasıl tarîf eder? Nice muharrirler tanırız ki sağdan girince şöyle... Solda bu, aşağıda havlu, yukarıda sofa arzan, tûlen..." tarîfâtını o evin rûhunu anlatmağa kâfi addederler. Nasıl ki bir levha harita değildir. Bir levha görürüz; pancurunun bir düşük kanadıyla,

yerinden koparak rüzgarın hevesâtına teb'an sallanan su borusuyla bire bin bütün târîh-i hayâtını tefsîr eder, o levhada öyle noktalar gösterilmiştir ki bir kitâb-ı mufassaldan ziyâde şârih-i rûhdur. İşte *Goncourtlar*'ın tasvîrleri böyledir, lüzûmlu zannolunan bin türlü tafsilâtı münsî bırakılmıştır da lüzûmsuz zannedilebilecek binlerce teferruât-ı zâide ile dolmuştur, fakat o levhanın kıymet-i san'atını anlamak nasıl bir sanatkâr gözüne mütevakkıf ise *Goncourtlar*'ın tasvîrâtında yaşayan nukâtı keşf etmek, darabân olan nebzi-i hayâtı duymak için de öyle bir çeşm ü sem-i san'ata mâlik olmalıdır.

Goncourtlar'ın şu kuvve-i ru'yetini herşeye teşmîl ediniz bir sefil âluftenin hissiyâtını, bir genç kızın hücre-i hayâlât-ı şebâbını, bir san'atkârın hafâyâ-yı kenz-i tabîini de kuvve-i ru'yetle görsünler! Sonra bu herkesin duymayacağı şeyleri herkese anlatabilmek için elde mevcûd tarz-ı beyânı nâ-kâfi addederek o kuvve-i ru'yetdeki dakikiyetle mütenâsib bir tarz-ı beyân bulmağa çalışarak bir sahîfede bir hiçi anlatmak için lisânın isyân-ı acz-kârenesine karşı mücâdelât-ı takat-fersâya göğüs gererek bazen bir küçük hissi tasvîr edemediklerinden haftalarca temârüz ederek yazı yazsınlar; sonra bu yazılar bir gürûh-ı lâkaydânın özüne dökünüz, onun kıymeti ne derece anlaşılabilir?

İşte bu anlaşılammamak *Goncourtlar* için bir derd-i dâimî idi ki hayâtlarını baştan başa tesmîm etti; târîhde hikâyede yapmak istediklerini san'at-ı temâşâda icrâ etmek hevesine düştüler, "*Henriette Marechal*" öyle bir sükût etti ki iki kardaşların sîne-i cehd-perverine bir gürze-i âhenin gibi indi, bu darbenin Jules kurbanı oldu. Jules'ün hayât-ı edebiyesinde "anlaşılammayacağız" nidâ-yı hüsrânı bütün kitâb âlemine bir şerh-i kâfidir. Lisân-ı tahassülâtına nâ-kâfi addederek, tahassüsde hemen herkese mütefevvik iken hemen herkesin kendilerine karşı gayr-ı mütehassis kaldığını görerek ölen bu adamın, bir dakika-ı hayâtı ayrı geçirmeyerek, her duyduğunu müştereken duyup yine müştereken ihsâs etmekle gayr-ı kâbil-i terk bir ülfet hâsil ettikten sonra nâgehân yalnız kalıveren ötekinin fecia-ı hayâtı hafsala-i beyâna sığmaz. Bu fecia yalnız kalan *Edmond*'un yirmibeş sene içinde bir kere kalb-i mesmûmundan çıkmamıştır.

Son senelerde iki kardaşların ilâ-yı şan u şeref için tâbileri fasikül tarafından keşide edilip bütün cihân-ı edebîn iştirâk ettiği şenlikte bile Edmond senelerce mücâhedâtının netîce-i muzafferiyâtı olarak ayaklarının altına atılan bütün bir âlem-i edebiyâtın alkışlarından müteşekkil çiçek demetini yanibaşından göremediği Jules'ünün hayâl-i hazîn hüsrânına karşı yalnızca almaktan bir tebessüm-i itminân duyamamıştı.

İki kardeşin ve bilâhire *Edmond*'un neşrettikleri san'ata müteallik âsârın en ehemmiyetlisi olup *Goncourtlar*'ın serâpâ bir nümûnegâh olan evlerinin ve evlerindeki eşyâ-yı nâdirenin tasvîrâtından mürekkeb iki cild teşkil eden "*Bir San'atkarın Evi*" serlevhalı eserde *Jules*'ün mahall-i vefâtı olan odaya dâir bir parça vardır ki bilâ-ihiyâr tahattur ediyorum; iki kardaşların hissiyâtına vukûfdan sonra bu sahîfeyi okuyup ağlamamak mümkün değildir zannedirim.

Jules'ün vefâtından sonra *Edmond* başlı başına fakat berâber gördükleri şeylerin teessürât-ı müşterekesinden mütevellid mazbutâtın mahsûlü olarak "*Şeri, Lafostennet, Fahîşe Eliza, Cemgano Kardeşler*" serlevhasıyla dört hikâye neşretti. Bunlardan en ziyâde şu son eser câlib-i dikkattir. Zirâ *Edmond* bu eserinde kendisinin kardeşiyle hayât-ı müşterekesini bir başka zemîn üzerinde tevâtür etmiştir.

Yukarıdan beri ta'dâd olunan eserlere "*Zamânın Birkaç Mahlûku*" "*Efkâr ve Tahassüsât*" "*Sahâif-i Müstercia*" nâmlarıyla birkaç cild daha ilâve olunursa *Goncourtlar*'ın silsile-i âsârı itmâm edilmiş olur.

Fakat o silsile-i âsâr hakkında söylenebilecek şeyler bir haber-i vefâtın hemen ferdâsında yetiştirmiş* sekiz on yaprak kağıda nasıl sığdırılabilir? Kütübhâne-i edebiyâta *Goncourtlar* için mufassal cildler bile ihdâ olundu, hatta o cildlerin hafsalasına sığmayan şeyleri sekiz on sahîfede hapse imkân görülebilir? *Goncourtlar*'dan bahsetmek bir asrın [348] edebiyâtını tahlîl etmek demektir: Zemîn ne kadar vâsi!.. Bilhâssa şu iki kardeşin uslûb-ı beyânından, *Goncourtlar*'ı sâir lisânlar erbâbına husûsiyle Osmânî âlem-i edebiyâtına bîgâne eden o uslûb-ı beyândan bahs olunmamasına arzû-yı şedîdim var idi. Husûsa ki bu bahs arasında Türkçe hakkında ne mühîm mübâhese müteallik bir zemîn-i musâhabe de peydâ olurdu, fakat bu öyle bir vazîfedir ki şu makâle zîrine konacak olan imzânın za'f ve aczine nisbeten pek çok yüksektir.

Uşşakizâde Hâlid Ziyâ [UŞAKLIGİL]

(nr.282, s.343-348)

* Hâlid Ziyâ Beyefendi'nin bu makâleleri geçen nüshamıza sığdıramamıştı.

PEJMÜRDE

Her yerde olduğu gibi bizde de âsâr-ı kalemiye -tesîr-i nâkisa nazarından- iki kısma ayrılır. Bir takım okunduğu zamân zevk ve hissi, fikir ve hayâli tatbîb ve tehzîr, tenvîr ve tehyîc eder; kemâl-i telezzüzle okunur, okundukça lezzetyâb olunur. Bu kısım müellifâtın en büyük meziyeti her vakit okunabilmesidir. İşte bu hâssadır ki eserlerin ve onlara izâfetle müessirlerinin bekâ-yı nâm ve şânı temîn eder.

Diğer kısma dâhil olan âsârın tevlîd ettiği seyyâle-i teessür bir an içinde rûhdan rûha, kalbden kalbe, zihinden zihine, nihâyet kalemden kaleme intikâl eder; âlem-i tasavvûr ve tasvîrde tabîi ve gayr-ı ihtiyârî bir tahavvül husûle getirir. Bu yolda bedîa-i kalemiyenin intişârından sonra yazılan kitâplarda -yahud- bu türlü ishâr-ı bahâr marifetinin infilâkını müteâkiben açılan yapraklarda onların bir eser-i nüfûz-ı manevîsi, bir nefha-i hafîye-i sâhharânesi müşâhede ve istiismâm edilir. Bu nev'i mücellidâtın en küçük fazîleti hiçbir zamân elden bırakılmamasıdır. İşte bu hikmete mebnîdir ki her kavim içinde bir asırda bir kaç eser ashâb-ı telîf ve tahrîre meşk-i taklîd olmak, bir kaç sâhib-i dehâ ve hüner erbâb-ı insâf ve vicdân tarafından üstâd-ı irfân addolunmak şerefine nâil olur.

“*Pejmürde*”nin şu iki kısımdan hangisine dâhil olduğunu bizim tayin etmemize hâcet yoktur, zannederiz: Az bir müddet intizâra katlandığı hâlde bunun -edebiyâtımızca vücûda getireceği tagayyür ve teceddüden- nasıl bir gevher-i bî-nihâ-yı kemâl olduğu kendi kendine anlaşılır.

Evvelki hafta çıkan nüshamızda dahi işâret edildiği üzere “*Pejmürde*” *Ekrem Beyefendi* hazretlerinin hikemiyâta ve şiiiriyâta müteallik bir çok müteferrikât bedîa-i kalemiyelerini hâvî bir mecmûatü'n-nefâyisdir. Üstâd-ı muhterem tarafından yeni bir meşknâme-i edeb neşredilmesi çoktan beri hem muntazır erbâb-ı kalem, hem de elzem idi. Bir lisânın edebiyâtı bu gibi teşvîkât-ı manevîyeye ihtiyâçtan bir vakitte vâreste olamaz!

“*Pejmürde*”den bazı parçalarla tezeyyün-i sahâyif etmek isterdik; fakat gördük ki intihâbda duçâr-ı müşkilât olmamak için

eseri hemen baştan başa gazetemize nakletmek iktizâ edecek!.. Mamâfih mukaddemesiyle keyfe mâ-ittifak iki [70] manzûme alarak derc-i sûtûn iftihâr eyliyoruz.

Şeref-i tab'ı matbaamıza nasîb olan "*Pejmürde*"nin nefâset-i temsiliyesine dâir söz söylemek bize düşmeyeceği için bundan sarf-ı nazar eder ve mündericâtından -ale'l-husûs- mülâhazât-ı hikemiye ve edebiye ile "*Pervîz*"den müstahrec sahîfelerin, bunların içinde de bilhâssa "*İhhâm*" parçalarının erbâb-i muttâliya tavsiyesini vacibeden addeyleriz.

Mâhiyet-i Eser

Şükûfedân içinde aylarca kalmış bir demet ki bittabi solmuş harâb olmuştur -çiçekleri sâni-i tabiâtın aklâm-ı sebz-gûn ucunda peydâ.. Evrâk-ı zümürüdün arasında handenemâ ettiği şiiirlerdir diye telakkî eden -mezâya-şinâsân-ı nefâyis nazarında ne derece hüzn-âmîz ise şu "*Pejmürde*"yi teşkil eden şiiirlerde kâil-i âcizî nazarında o derece rikkat-engîzdir ki mukayyed buldukları mecmûa içinde senelerce mehcûr-ı iltifât kalarak ciyâdet-i lafziyeleriyle beraber belki tarâvet-i maneviyelerini de kaybetmiştir.

Kudret-i külliyeinin ervâh-ı müştâkını icâz.. Efide-i mütehassisini rehîn-i ihtirâz etmek şânından olan renk renk meâni-i mestûre-i ulviyesini işâret ve delâlette alûde-i futûr görünmele beraber nazariyetini yine bazan takat-güdâz-ı can olacak bir hiss-i elîm-i tahassüre... Bir gavv-ı amîk-i tefekküre düşürecek mertebede belâgat ebkemâne-i fenâ-pezîrânelerini muhâfaza eden kadîd olmuş şükûfeler koparıldığı yere nisbet veya alındığı tarafa izâfetle başkaca bir hâtıra-i dil-nişîne.. Ayrıca bir câzibe-i hâtır nişânede mâlik olursa atlamağa bir türlü kılamaz.

"*Pejmürde*"ye giren şiiirler ise umûmiyetle bir fikr-i ceyyidî-i mübîn.. Bir hayâl-i bedia makarren olmaktan baîd oldukları hâlde yalnız herbiri enhâr-ı edvâr-ı cihân misüllü cûybâr-ı imâr insânın da dökülüp gittiği ummân-ı bî-girân hiç-a-hiçe - katarât mevhûme-i sirişk gibi -bî-nişân olan bir lahza-i şevk ve neşâtın.. Birden ye's mâtemin sevimli bir yâdigâr-ı hazîni olduğu için kendilerinden sarf-ı nazar etmeğe gönlüm razı olmadı.

Nahlistân-ı hazân hıyâbânlarında dolaşırken ayaklarının altında garîbâne ezhâr inkisâr ve infiâl eden sararmış yaprakların vâveylâ-yı bî-meâlinden müteessir ve mütefekkir olan erbâb-ı hakikat şu bir kaç varaktan ibâret eş'âr-ı pejmürdenin terennümât ve teevvühât bî-âhenkten müteneffir olamaz sanırım.

Muntazam demet hâlinde.. Mu'tenâ deste şeklindeki çiçek manzûmelerinin herbirisi haline göre üstâdâne bir kasîde-i belîga.. Âşîkâne bir gazel-i nefîs.. Zarîfâne bir kıta-i bedîa.. Şâîrâne bir mısra-ı berceste olmak üzere karîn-i hüsn-i takdîr.. Mazhar-ı lütf-ı tevkîr olmağa layıktır. Mamâfih ben öyle muntazam demet heyetinde.. Öyle mu'tenâ deste şeklinde bağlanmamış, çünkü bağlanmağa sâlih görülmemiş dağınık kır çiçeklerini daha dil-firîb bulur.. Daha çok severim. Nice bunlar o mensûr şîirlerdir ki ekseriyâ sakin bir derenin tenhâ bir kıyısından.. Loş bir meşcerenin gizli bir köşesinden iltikâd olunur.

“*Pejmürde*”nin kısm-ı nesrîsi o mensûr şîirlerden sayılacak liyâkatı hâiz değıil iken zerâfet ve letâfetce kendilerinden değıerli olmayan manzûmâtın arasına nasılsa karıştı.

[İmzasız]

(nr.265, s.69-70)

III. SAN'AT ile İLGİLİ YAZILAR

SAN'AT

San'atın mevzû, gâyesi, şartları hakkında zuhûra gelen meselelerin umûmî edebiyâtca iki vecihle istifâde-i bâisdir. Hatta yine edebiyâtın şubesi olan tenkîd muhtelif san'atların mütâlaasını vazîfe edinmiş olduğu için, yine san'atın, yine tenkîd de san'atın muhtelif şekillerinden biri gibi nazar-ı itibâra alınır; çünkü tenkîdin de gâyesi güzeli meydâna çıkarmak ve göstermektir.

Umûmiyetle san'atın mevzû hakkında uzun uzadıya münâkaşalar ve müehazalar vukû' bulmuştur. Bu münâkaşalar neticesinde birbirine tamamıyla zıd iki müstakil meslek görünmüş. Ve san'attaki muhtelif meslekler bu iki büyük mesleğin az çok mutedil sûretlerinden ibâret bulunmuştur. Herhâlde biri mutlâkiyet üzere güçlüğü hâldecek kadar şifâ-bahş değildir; fakat mesleklerden herbiri bir cihetten bazı hakikatları şâmildir ki daha mükemmel olarak teşekkül edecek bir nazariye sâyesinde o noktada ittihâd edebilirler; ancak ikinci bir adımda yine aynı sûrette tezâd vaka olur. Bu iki zıd ve mühim mesleklerden birisi san'atı, hakikat ve tabiatı taklîdden ibâret addeder; buna umûmiyetle "realizm" denir. Diğeri ise san'ata mevzû olarak bazı mevhum şekillerin vücûdunu farz eder ve mezkûr şekiller vâsıtasıyla san'at ile zihninde husûl bulan fikirleri ifâde etmek ister; buna da en umûmî manâsıyla "idealizm" denir.

Öteden beri yekdiğerine mütebâyin olan bu iki zıd mesleklerin kıymeti hakkında ne kadar intikâdî mütâlaalarda bulunsak yine mutlaka bir tarafa meyletmek de mümkün olmayacak; herhâlde "San'atı, san'at diye icrâ edenler, san'ata san'at diye meftûn olanlar" san'atta tabiatı taklîdden başka bir fazîlet aramayanlardır.

Bize kalırsa san'at bu derecede kalmamalıdır, mevzû ve gâyesi daha manâlı daha âlî olmalıdır; yani, zâten tabiatta mevcûd olan bir çiçeği, bir manzarayı bir kuşu sahîhan ve tamâmen taklîd etmekle vazîfeyi bitirmiş olmamalıdır; fakat belki o çiçeğin, o kuşun, o manzaranın san'atkarda hâsil ettiği husûsî teessürleri anlatacak sûrette zâhir bir manâyı mutazemmen olmalıdır. Vâkiâ taklîd-i tabiatın, san'atta elzem bir ciheti vardır; san'at ancak onunla başlayabilmiştir.

İnsân en eski vahşet devrinden beri nazar-ı dikkâte çarpan eşyânın resmini yapmak meylini onları taklîd husûsunda

göstermiştir. Bu da san'atta taklîdin en lâzım ve en ibtidâî bir şart olduğunu isbât eder. Fakat san'at bundan ibâret kalsa, san'ata yalnız san'at olduğu için itibâr ederdik; hâlbuki san'at mevcûdât-ı hakikiyenin sûretlerini taklîd ile kalmaz, eğer kalsa idi "zanaât" olurdu. San'atkarın tahassüslerine, teessürlerine, düşüncelerine, mevcûdât-ı hakikiye vasıtâ-yı icrâ olduğu için taklîdsiz dahi hiç bir san'at olamaz. İşte "realizm" ile "idealizm"i birbirine muhtâc eden cihet burasıdır.

San'at yalnız tabîatı taklîd etmekle iktifâ ederek "realizm"ın keyfine muvâfakatla kalsa "zanaât"menzilesine düşmüş olacağı gibi, tabîatı, hayâtı tasvîr edecek sûrette mevcûdâtı taklîd lüzûmuna dikkat etmeyecek olursa sırf aklın tasavvurlarını, gönlün teessürlerini ifâdeye vâsita olacak hiç bir şey bulamayacağı cihetle öyle bir "idealizm"ın tulûi bile dâiresinin hâricindedir.

Farz edelim ki bir san'atkâr yalnız tahassüslerini, yahud tefekkürlerini beyân etmek istesin, bunu elbette bir sûretle ifâde edecektir; o mâzî sûretleri -ifâde vâsıtası olmak üzere- kullanmakta ısrâr ederse tahassüslerini, tefekkürlerini hiç kimseye ifâde etmeğe muktedir olamayacağına bizim gibi kendisi de emin olabilir. Zâten san'at bir nev'î lisân değil de nedir?

Her san'atkâr eseriyle kendi fikri ve tahassüsünü arz ve izâh eder, eserindeki çizgiler ve şekiller kendi fikri ve tahassüslerinin timsâlleridir; o hâlde san'at hissini mâhiyetini beyâna mahsûs bir lisândır, ki mevcûdât-ı hakikiyenin muhtelif şekilleri onun kelimeleridir.

San'atın tekemmülü işte şu iki mesleğin münâvebeten birbirine galebe çalması ile husûl bulmaktadır. Hatta yalnız san'at değil fikrin terakkîsi ve bilcümle terakkiyât-ı medeniye dahi muttarid bir kânûna muvâffakla vukû buluyor. Nazm-ı umûmî (rythme universel) kânûnunun umûmîliği bundan zâhir oluyor. Son asırların terakkîsi târîhine bakılınca felsefe usûllerinin birbirine müteâkiben, ve münâvebeten hüküm sürdükleri anlaşılıyor[*]. Zamânımız felsefesinin müessisleri "*Bacon*" ve "*Descartes*"dır. Bu iki zât felsefeyi eski kavâidden tamâmen kurtararak, ona hem tecrübî, hem aklî olmak üzere muzaaf bir usûl tayîn ettiler.

Bu felsefe üç asır işgâl eder. Târîhi ise idealizm ile amprizmin mücâdele ve münâkaşalarından ibârettir.

Onyedinci asr-ı milâdîde "*Descartes*"ın usûl-ı felsefesi ile "idealizm" felsefesi mazhar-ı rağbet oluyor. "idealizm" felsefesinin

[*] Boirac: Cours elewantaire de philosoqhic P. 497 L.V

o asırda taraftârları ise Fransa'da ancak "*Gassendi*" ve İngiltere'de "*Bacon*" ile "*Hobbes*"dur.

Onsekizinci asr-ı milâdîde İngiltere'den "*Voltaire*" vasıtasıyla Fransa'ya intikâl etmiş olan amprizm "*Locke*"un usûl-i felsefesiyle beraber yavaş yavaş "*Descartes*"in idealizminin yerine geçmiştir. Bu asırda şöhret bulmuş olan başlıca filozoflar da "*Condillac*", "*Helvetius*" "*D'Holbach*", "*La Metterie*", "*Diderot*", "*D'Alembert*" vesâire gibi isimleri de zikretmelidir.

Bununla beraber "idealizm" yine doğru "amprizm" aleyhine bir aks-i tesîr vukû buluyor. İngiltere'de İskoçya Mektebi ile "*Rayed* (ريد)", "*Doğald* (دو غالد)-*Stuard*", "*Hamilton*" Almanya'da meşhûr "*Cant*" ve müşârınileyhin eserine tâbi olan "*Fichte*", "*Şaliğ* (ساليغ)", "*Haeckel*" ile Fransa'da "*Mondephi Ran*", "*Rovvaye* (دو وایيم) - *Kulard* (قولا رد)" ve eliktik denilen mekteb ile "*Victor Kuzen* (ويكتور قوزون)", "*Jefruva*", "*Garine* (غارينه)" vesâire ile bu aks-i tesîr takrîben ondokuzuncu asrın nısfına kadar devâm ediyor, sonra ampirizm usûl-i felsefesi tecâvüze başlıyor; İngiltere'de "*Stuard - Mill*", "*Erbar - Seliyen Çar*" vesâire ile, Fransa'da "*Auguste - Comte*" ve bütün pozitivistler ile.

Hâlbuki her iki taraftan da birbirine muâırız olan usûller yekdiğerinin imtiyazât-ı [26] mütekâbelesini tanıyarak nihâyet biribiri ile barışacak gibi görünüyor." ilh.

Zamânımızın edebî terakkîsi dahi felsefî terakkîsi gibi târîhî i'vicâclar (perturbations) göstermektedir.

Farazâ şu son asırdan beri edebiyâtta hareketi araştıracak olur isek, onda dahi mesleklerin birbirine mütâkiben hüküm sürdüklerini görürüz. "*Victor - Hugo*" ile derece-i kemâline varan romantizm mesleğini yıkan natüralizmi de "*Victor - Hugo*" - fakat yalnız "*Victor - Hugo*"- gölgede bırakmış ve "*Lupher* (لوفير)", "*Goryo* (غوريو)", "*Madam Bovary*" ve "*Şeri*" gibi mudhike-i beşerin ciddî ve saf localarının sahibleri olan "*Balzac*", "*Gustave - Flouber*" ve "*Goncourtlar*"ı eskâr âleminde kazanmış oldukları âli mertebelerde göstermemek üzere bir sedd-i hâil olmuş idi.

Klasikleri harâb eden romantikleri de natüralistler kendi nöbetlerinde târumâr etikten sonra tabîi olan hareketinde mi durmuş, kırılmıştır? Hayır, asla! İşte onun içindir ki gayyûr "*Zola*" da ihtiyârladı. Zâten bu hakîkati "*Zola*" bizzat kendisi ikrâr etmiştir.

Nureddin Ferruh [ALKEND]

(nr.262, s.25-26)

SAN'AT

(262'nci nüshadan mâ-ba'd)

(*Document littéraires*) isimli muteber eserinde *Victor Hugo*'ya hasrettiği bâbda "Ben demiyorum ki naturalizm ebediyen bâkî kalacaktır; fakat hiç olmazsa fenne daha yakın olduğu için, binâsı hakikat üzerine kurulmuş bulunduğu için hayaliyyûnunki kadar çürük temelli değildir." demiş ve hakikâtperverliğini bu sûretle de izhâr etmiştir.

Bütün Avrupa'da değilse bile Londra'da ve -aralarında husûsî bazı nüanslar olmak şartıyla- Paris'de Almanya'da yeni idealizm meslek-i edebîsi baş göstermekte olan diğer meslek-i edîbler meyânında en ziyâde göze çarpmakta, ehemmiyetini izhâr etmektedir. Yarın ihtimâlki o da kuvvetini sarf eder de, bir müddet diklenerek gençleşmiş olan naturalizme meydânı terk eder. Hakikat şudur ki edebiyâtın ve fikirlerin terakkisinde dahi tekâmül-i muntazam bir rakkas ile vukû buluyor. Edebiyât bu vechile iki nokta arasında raks etmiş müstakîl bir şey değildir; fakat tamamen fennin ve felsefenin raksına tâbidir.

Şu son zamânda naturalizmin mebdei, tekâmülü hakkında vukû bulmuş olan mutâlaalar bu râbitayı açık bir sûrette teşhîr ederler. *Emile Zola* bizzat (*Documents littéraires*)'inde (*Lettre a la jeunesse*)'inde büsbütün fenne tarafdârlık gösteriyor ve en ziyâde [42] beğendiği "*Claud - Bernard*"ın izinde hareket ettiğini işâret ediyor. Tuttuğu usûle muâriz olan fırkaya karşı diyor ki: "Romancı âdetâ bir müşerreh gibi olmalıdır. Müşerrehin bir kadavra ile meşgûl olmaktan, bir ince asî kovalamaktan maksadı bir hakikat bulmaktır. Müşerreh ölüsüne bakmaz, vazîfesinde devâm eder. Bunun gibi bir romancı da kendi zamânının samîmî bir sûrette tarz-ı maîşetini göstermelidir. hakikat kendisinin hoşuna gidecek yolda olmazsa olmasın. İnsânları ve insâniyetin vâkıâlarını tahayyül ettiği gibi değil; fakat haddizâtında vukû bulduğu ceryân ettiği gibi göstermelidir. En büyük romancı zamânının ve yaşadığı heyetin en samîmî fotoğrafı olandır.. Sâire ve sâire. "İşte buradan anlaşılıyor ki Mösyö *Emile Zola*'nın maksadı ve ittihâz ettiği usûlü vuku bulmuş olan şeyi tasvîr etmektir; hatta yalnız tasvîr etmektir! Tahlîlinin mahsûlünü hakikat sıfatıyla, haysiyetiyle meydâna koymak ve fâide vermez bir masal ile zihinleri işgâl etmek değildir. Binâenaleyh bir

romancı hayâline mürâcaat edecek değil, fakat fenne danişacak ve hayâtın vakalarına derinden derine vâkîf olması lâzım gelecektir ki bu vecihle yazacağı roman ile hakîkî bir hâli tasvîr etmiş bulunsun.

Mösyö Zola hakîkaten iddiâsını icrâ etmemiş değildir. Diyebilirim ki hemen hiçbir romanını tahayyül ile yazmamıştır. Maden ocaklarını gezdikten sonra *Jerminal*=(*Germinal*)'ı ve tahsîne şâyân olan *La Sammuvar* (*L'assommoir*)'i de çamaşırhâneleri, demirhâneleri, meyhâneleri, müzeleri gezdikten ve Paris ahâlisinden avam takımının hayâtını en küçük tafsîlâtına varıncaya kadar imtihân ve tedkîk ettikten sonra yazmıştır. *Later*=(*la terre*) dahi dikkat ve tecrübeden doğmuş bir romandır. hepsi ve husûsiyle *Lord*=(*Lourde*) ile *Doktor Paskal*=(*docteur Pascal*) büyük büyük hakîkâtlere, fikirlere, düşünüşlere tercümân olmak üzere intişâr sahnesine atılmış eserlerdir.

Binâenaleyh *Mösyö Zola* tecrübekârlığı (*Texpérimentalisme*)'de romancılığa sokmuş ve onu fennî bir usûl derecesine kadar yükseltmiştir. Bundan başka romanlarında verdiği tafsîlât tamamıyla adî husûsiyetlere âid şeylerdir ki idealist romancılar zikretmeğe tenezzül bile etmezler. Bu sırf (*peinture naturaliste*)'dir. *Mösyö Zola* vukûât-ı beşeriyeyi sırf zarûrî olan ihtiyâclar doğurduğu entrikalarla tarif eder. O esâs üzerine kurar. Hâlbuki idealistler büsbütün tahayyülerinin eseri olan bir faziletini beğenmek için ancak o itikadda bulunmalıdır. *Zola* müdekkik bir romancıdır. Tedkîk ve tahlîlinin tarzı âdetâ fennîdir. Vakaları olduğu gibi arz eder. Dehâ-yı san'atkârâneyi yalnız tahayyülün kudretinde arayanların arzusu vechile kendi hayâlinden bir şey uydurmağa hâcet görmez. İşi tabîi ceryânına bırakır. Yalnız söylediği sözlerin doğru olmasını, naklettiği vakaların hakîkate muvâfık bulunmasını düşünür; zaten bu mecbûriyetten de kurtulamaz. Ondan büyük bir tasası yoktur.

(mâ-ba'di var)

Nureddin Ferruh [ALKEND]

(nr.263, s.41-42)

SAN'AT

(262'nci nüshadan mâ-ba'd)

Romanlar dâimâ cemiyet-i beşeriyenin bir hâlini, bir tarz-ı maîşetini, bir ihtiyâcını, bir zarûretini arz ettiğinden şahsiyet dâiresinde kalacak kadar küçük ve miskîn maksadlı olmadığı gibi âşık ve ma'sûk hikâyeleri kadar da, ehemmiyetsiz, bayağı ve husûsî değildir.

Cemiyetin en mechûl kalan süflî tabakalarını yoklar, karıştırır. En pis vakalarını, en murdar maîşetini tetkik eder. Murdarlığa bakmaz. Çünkü büyük bir şey söylemek ister. Âdetâ - Zola'nın kendi teşbîhi üzere- bir müşerreh gibi kadavranın takat getirilmez olan pisliğini hâtırdan siler, siler de bir hakikat arar.

Naturalizm mesleğinin hassaları bana şu mühim husûslardan ibâret göründü. Bu bahsin ibtidâsında sırf san'at hakkında istatik nokta-i nazarından beyân etdiğim mutâlaalar meyânında "idealizm" ve "realizm" diye iki büyük mesleği zikrettiğim vakit bunların tedkikinden maksadımın ne olduğunu söylemiş ve her ikisinin de san'at nokta-i nazarından farklarını göstermeğe çalışmış idim. "Realizm" en umûmî manâsıyla sırf tabîatı taklîdden ibâret olan ve san'atı san'at için icrâ eden bir meslektir, demiş ve onun da istatik nokta-i nazarından kifâyetsizliğini beyân etmiş idim. Şimdi realizmin başka bir kıyâfetteki hâli olan yani ondan naturalizmi de idealizm gibi bî-tarâfâne tenkîd, teşrîh ve teşhîr eyledim. O hâlde bu meslekleri bize kifâyetsiz gösteren cihetler nereleridir?! Vâkıâ mutlâkiyet üzere doğru bir usûl yoktur; her usûl hakîkate ancak bir taraftan dokunur. Fakat en ziyâde nazarımıza marûz bir cihet var ki o da naturalizm taklîdden ne kadar mübâlağa ediyorsa, mübâlağa ediyor. işte onun [57] için bu mesleklerin ikisi de nazarımızda kifâyetsiz görünüyorlar. Binâenaleyh hiçbirini kabûl etmeğe hasâret etmeyeceğiz. Yalnız şunu söylemek isteyeceğiz ki ikisi de birbirine taban tabana zıd gidiyorlar. Naturalizm (objectif) bir halden kurtulmuyor; kurtulamıyor; bu da kendisi için selâmeti temîn etmiş oluyor. Naturalizm hakîkate muvâfık olmakla beraber (subjectif) bir san'atkârlık aramadığı için taklîdden ibâret kalıyor. Doğru değil midir ki bir naturalist romancı romanından en ziyâde doğruluğa merak ile vakaların ceryânını olduğu gibi göstererek yalnız bir vaka

sergisi arz etmekle kanaât eder, ve anlamak hizmetini kârielere terk eder. Fakat bir uluvviyettir bu! Vâkıâ uluvviyeti orada olduğu gibi mübâlağalarından birisi de budur! Naturalizm yalnız vakaları teşhîr etmekle kaldığı için eğer aldanmıyor isem -tamamıyla Yunan heykeltraşlığına benzemektedir. Yunan heykeltraşlığı gibi (ifâde)=(expression)dan mahrûmdur. (Objectif)'dir. Bu hâlden kurtulamamaktır. Fakat bu hâl bizi müsterih edemez. Hem de taklîd tabîatteki mübâlağası ile sâir husûsiyetleri ileriye veriyor. Âdetâ bir bir mecbûriyet teklîf ediyor. Ne için bir mecbûriyet? Ne için bu mahdûdiyet! Bununla beraber naturalizm nâmı altında nüansı birbirinden farklı bir takım sistemler de var. Zola'nın "*Gustave - Flaubert*"in "*Balzac*"ın naturalizmi -yine yekdiğeri arasında şahsiyet farkları göstermekle beraber sırf hakîkî ve tabîi vakaları taklîd menzilesinde kalmaz. Maksudı evvelce de arz ettiğim gibi mevzûunun hem biraz hâricindedir, hem mâfevkindedir. Belki daha doğrusu bir hakîkati söylemek için mevzûunu vâsıta olmak üzere seçer. *Mösyö Emile Zola*'nın, Doktor Pascal'ı verâset kânûnu muhtelif neticeleriyle arz etmek için vâsıta olarak seçilen müteaddid vakalardan ibârettir.

İşte *Mösyö Zola* ve emsâli gibi romancıların eserleri sırf vakaları tersîm etmekten ibâret olan masalcılıkla şöhretlenen âdemlerin eserlerine benzemez. Onlara benzemediği gibi idealist romancıların telîflerinin tarzına da benzemez; çünkü malûm olduğu üzere idealist bir romancı vakaların tabîi olan ceryânına uymaktan ziyâde kendisince mutasavver olan bir vaka-i hayâliyeyi husûsî bir niyet ile göstermek için tabîi vakaları fikrine uydurmak ister, tabîiliğini berbâd eder içinden çıkar; fakat arz edeceği vakanın şahıslarını hakîkî âlemden seçebilir. Bununla idealistlikten ayrılması lâzım gelmez. asıl idealistlik, vakaların tabîi olan ceryânını bozmakta ve vakaları mevzû edecek yerde kendisince mutasavver olan ve hakîkate muvâfık olduğu herkesce musaddık bulunmayan bir fikre tâbi kılmaktadır. Naturalist bir romancı telîfinden verâset, merkez muhît, tesîrât-ı hâriciye, terbiye vesâire tabîi olan müessirâta riâyet eder; bu gibi tesîrleri başlıca sebep olmak üzere arz eder. İdealist ise bu husûslara esâsen ehemmiyet vermez. Yalnız kendi fikri ve iltizâm ettiği maksadı ne ise onu ortaya koyabilmek için tabîi vakaların, hakîkî ceryânını değiştirir ve kendi itikâdınca fazîlet addettiği sıfatı romanının kahramanına, şahıslarına kuvvet-i bazu [58] ile giydirerek eserin dümenini, keyfine göre döndüre döndüre bir takım fâide vermez cihetlere gider. yahud ki bu vecihle resmi bataklıklarında saplanır kalır.

Burada misâl olmak üzere pek çok eser zikredilebilirdi. Husûsiyle âsâr-ı milliyemiz bu meyânda büyük bir mevki işgâl eylemektedir ve bu husûs için pek vâzih misâller arz etmeğe müsteiddir. Teessüf ederim ki burada mutalaamızı tevsî edemeyeceğiz, çünkü bahsimizin dâiresi dardır. Yalnız arz etmek istediğimiz şudur ki itibârı faziletler şahsiyet dâiresinde kaldığı vakit gülünç olur. Farazâ “*Octave Feuillet*”nın “*Le Romane Jeune Homme Pouvoirs*” isimli romanında tasvîr ettiği fazîlet bu kâbildendir. Artık bu gibi “fazîlet!”leri yapacak, böyle tasavvurlara, inanacak kişiler, herhangi kişiler ise cemiyet-i mütemeddeneden olmadıklarına kânî olmalıdırlar. Böyle kişiler milyonda bir olarak görülse bile kendilerine şu zamânın âdemi nazarıyla değil belki kurûn-ı vustânın şu ileyhler bekâyâsından biri nazarıyla bakılacağı elbette doğrudur. Fakat bundan asrımızın geçen asırlardan daha merhâmetsiz ve faziletsiz olduğuna hükmetmek lâzım gelmez. Çünkü asrımız tamamen değilse bile külliye eski asırlardan fazîletlidir. Fakat bunu anlamak için sosyolocya tedkikâtına vâkıf ve mulâhazâtına mutemed olmalıdır. Yoksa -ciddi tedkiklere ve müşâhedelere bedel tahayyülât ile kendi aklını göklere uçuran , insânı melek, cihânı cennet sûretinde göstermek isteyen -bir hayâlperest romancının eserleri insânı aldatılabilir. Vâkıa muâmelât-ı umûmiyenin en mümtâz husûslarına bakılsa asrımız istifâde asrıdır; fakat ıstılâhı olan bu istifade kelimesine yanlış ve fenâ bir manâ vermemeli. İstifâde asrıdır; fakat umûmun istifâdesi her istifâdeye takaddüm eder: Herkes herkesinkinden evvel kendi istifâdesini -namûsu dâiresinde, yani bir diğerrinin istifâdesine hûd-be-hûd tarîz etmeyerek- gözetmeğe hasr-ı dikkat ile beraber mümkün olduğu kadar diğerrlerine de fâideli olmağa çalışır. Kendi menfaat ve saâdeti ise ancak umûmunki ile mümkün olacağı için umûmun da menfaat ve zararını kendi hakk-ı sarîhi gibi nazar-ı dikkate almağa medyûndur. İşte (solidarite) “teâvün” budur. Şu mülâhezât bizi ahlâk bahislerine götürdü. Fakat asıl maksad hakîkî fazîlet, tasavvuru fazîletin ne olduğunu arz etmektir. Binâenaleyh zannedirim ki tarîf ettiğimiz idealizm kadar asr-ı hâzıra yabancı bir tarz-ı tefekkür yoktur. devrimiz insâniyete tenezzül etmeyerek göklerle, hüsn-i mutlakla ve bunun gibi mümteniât ile uğraşılacak bir devir değil; devrimiz insâniyet devridir. Yine bu nokta değil midir ki naturalizmi bize hoş gösteriyor. Hoş gösteriyor, çünkü hissiyâtımıza muvaffik düşünceleri hakîkatini kabûl ettiğimiz kanûnlarla te’yid ve tedkik ve teşrîh edilmiş olduğu hâlde onda buluyoruz. Naturalizm sırf fen sâyesinde büyümüştür. İtibârı ancak

fennin (*Les reugon - Macquart*) "*Le Rugun Makar*" nâmı altında yazmış olduğu romanlar dest-i istidânededen çıkmış birer fotoğrafya albümüdür ki müellifin mahâretini takdîr etmemek elden gelmez. Cidden tabîi olan üslûbiyle canlı ve müessir ifâdesi artık istikrâh ettiğimiz fazla süslü martavallar gibi rûha kasvet vermiyor. Uslûb bu asır adamının ağzına yakışır bir tarzda vukû bulmuştur. O büyük san'atkârın vazih fikirleri, teşrifâtsiz sözleri şakacı yüzlü fakat acı istihzâları kendisinin birer husûsiyetleridir ki hakikatle uğraşanlar için ne kadar safâ-bahş ve rûh-perverdiler.

Bu husûsiyetler büyük bir hakîkate tercümân oluyorlar ki o da bir natüralist eserinin her hâlde bir "tarafdârlık"dan kurtulamadığını isbât ediyor ve bize anlatıyor ki naturalizm ne kadar taklid-i tabîatı ileriye sürse yine mutlaka bir tarafdârlığa mahkûmdur. Hakîkat bir insân, insân olmak haysiyetiyle taklîdde ne kadar ileriye varsa yine insândır ve bir fotoğraf kadar samîmî bir sadâkat arz etmekten âcizdir ve bir idealizm insâniyetten büsbütün ayırlamaz! Binâenaleyh bunlar yine san'attırlar, fakat eksiktirler. İşte bunun içindir ki naturalizmde bu kadarcık olsun bir tarafdârlık olmasa idi san'at değil, fakat bir fen olurdu diyenler ne kadar doğru söyleyenlerdir.

Nureddin Ferruh [ALKEND]

(nr.264, s.56-58)

VI. TİYATRO ile İLGİLİ YAZILAR

Paris Muhbirimizden Mektûb:

28 Eylül 1896

Tiyatro ve medeniyet-i hâzıra da ne büyük bir mevki işgâl ediyor. *Servet-i Fünûn* bu ciheti takdîr eden matbûâtımızın birincilerindedir. Tiyatroya âid mütâlaât tiyatroya dâir tenkîdât bu yolda hafta postaları, gâliben, ilk önce *Servet-i Fünûn* sahîfelerinde göründü. Tiyatro san'atı hakkında bu meyl, bu merâk benim de zihnimde bir yer tuttu. [70] Garbın edebiyâtını, sanâyiini, nefâisini cidden taallüme başlayınca hatve-i u'lâda önüme tiyatro çıktı; fakat o latîf menâzırı, o gün-a-gün elvânı letâîfiyle çıktı da beni candan teshîr eyledi. Bir seneden beri bu nev mütâlaalar mübâheseler fikrimden, dilimden düşmez oldu.

Geçen kış bu sûretle başını ağrıttığım ailelerden birini bu sene ziyârete başlayınca daha ilk musâhabede bana: "Oh, ne güzel tesâdüf. Biz gelecek hafta ailece küçük bir oyun oynamak istiyoruz: *"İstasyonda Bir Saat"* vaktiyle *"Jimnas Tiyatrosu"*nda oynanmıştı. Bu eseri bilirsiniz, tiyatrodan da dâimâ dem vuruyorsunuz. Bize bu husûsda muâvenet ederseniz memnûn oluruz. Bu teşebbüsle beraber ibtidâ-yı emirde siz hâtırma geldiniz.."

Hayret!.. Ne dersiniz deyiniz, tehâlûf-i terbiye Fransızların hiç zihnine giremez. Meselâ bu memlekette kadın, erkek, her genç tiyatroya vâkıf, bu yolda merâklî ise bir parça da oyuncu olur. Âlem-ı husûsiyette sırasına göre ehîbbâsınca oyunlar oynarlar. Cihânda her türlü meslek hâtırma, başıma gelebilir, fakat oyunculuk, hayâlîmiden bile geçmezdi. Bu delâil-i ma'kûle muhâtablarıma zerrece makbûl görünmedi. "Tiyatrodan bu derece merâk ile dem vuran bir genç küçük bir oyunda bir mevki işgâl ifâ edemesin. Mümkün değil." dendi. Nihâyet, ısrâra, ibrâma karşı gelmek mümkün olmadı. Muhâbir-i hakîr geçen gece aile arasında aktör oldu.

Bereket versin, bana isabet eden "rol" vazîfe küçük idi. Cümlemiz dört oyuncu idik. İki erkek, iki kadın.. Kadınların ikisi de hitâbette, mûsikîde mâhir, edîb latîf Fransız kızları idi.. Oyun bir perdeden ibâret idi. Bu eser küçük olmakla beraber hafî hafî nüktelerle mâl-â-mâl ise de pek hulâsa olunamaz. Mamâfih bahsi ifhâm için kârîin-i kirâma bu bâbda bir fikir vermek iktizâ ediyor.

Vâkıâ "Lyon" ile "Cenova" arasında kâim bir istasyonda cereyân ediyor. Bir hanım hizmetçisiyle, câriyesiyle beraber kışın, geceyarısı istasyonun intizâr salonuna giriyor. "Bizim sandıklarda

bir yanlışlık vâki' oldu diye buraya indirdiniz.. Şimendüfer de hareket ediyordu.. İşte gelecek trene intizâren burada kaldık, bu ne demektir? diye şimendüfer memûruna çıkışıyor memûr da kabâhat kendinin değil tren memûrunun olduğunu söylüyor. Bir taraftan da eblehâne gülüyor, duruyor. Sonra iki müşteriyi orada bırakarak çıkıyor, işte gidiyor.. Hanımla hizmetçi böylece salonda kalıyor, soğuktan, teabbüdden, açlıktan şikâyete başlıyorlar, hâllerini dertleşiyorlar. "*Camilla Larjelier*" ismini taşıyan bu kadınla kocasının arasında kıskançlıktan dolayı bir münâzaa vâki' olmuş. Herif bir tokat vurmak istemiş.. Yeni gelin bu tahkîre tahammül edemeyerek "Lyon"u ikâmetgâh-ı zevc-i terk ile "Cenova"ya vâlidesinin yanına gidiyor, bu derde, bu sergüzeşte dâir latîf bir hasbihâlden, bir söz ve güdâzdan sonra hizmetçi kız hanıma salonda yatacak, uzanacak bir yer aranırken kanepenin üstünde uyur bir adama tesâdüf eyliyor, bir çığlık koparıyor. Meğer bu nâimde "*Moris Larjelier*" yani kadının zevciymiş. Herif karısının azîmetinden sonra yaptığına nâdim olur, kestirme bir yoldan bu istasyona gelir... Zevcesinin bindiği trene râkiben Cenova'ya gitmek, daha yolda önüne çıkarak arz-ı i'tizâr ve istiğfâr ile karînesini geri çevirmek emeline düşer.. İşte burada şimendüfer beklerken uyuyuverir.. Şu gürültü üzerine uyanarak karşısında refikasını bulunca şaşırır.. Karı, koca arasında bir münâkaşa başlar.. Kadın anûd, sert. Herif mülâyim, müteessir niyâzkâr.. Öteki berikini tanımamazlığa gelir.. Nihâyet "Senin gibi kendisinden nefret ettiğim bir adamla bir saat aynı mahalde bulunmaktan ise soğukdan titremeyi başka uzak, yakın bir yere sığınmayı tercîh ederim." der. Hizmetçisiyle beraber fırlar, gider; herif melûl melûl kalır, hatîrât-ı mâzîye dâir söylenir, durur. Henüz teehhül edeli altı ay olmamış derken bu sırada yine kadın hizmetçi kızla birlikte içeri girer. Kızın anlattığına nazaran civârda hiçbir bairnacak yer yok imiş, kar ise bir karış imiş. Avdet-i zarûrî, mecbûrî olmuş. Bu safer herif nezâket, kibârlık gösterir. "Hem zevc hem müşteri sıfatıyla bu salonda kalmağa hükmolduğu halde sizi muazzeb etmemek için bu haktan vaz geçiyorum." der. Dışarı çıkar. Hizmetçi kız "*Rose*" bu sefer efendiyi müdâfaaya başlar, hanımı kızdırır. Buna sebep kızın karnı aç efendinin çantasında ise tavuk, öteberi var.. Deminden nazar-ı dikkâtine çarptı. Salonda ateş de söner kibrit ararlar. "*Rose*" öbür odadaki efendiye mürâcaat etmek ister, hanım mâni olur. Bu esnâda "*Moris*" yani efendi içeri girer. Dışarıda üşümüş, burûdete dayanamamış. Salonda kalmak için bir çâre bulmuş bu da muâhede.. Bu muâhede mûcibince karı, koca bu istasyonda aynı

mahalde bizzarûre bulundukça birbirlerini tanımazlığa gelecekler. Yek diğere karşı ecnebî gibi muâmele edecekler. Şu müddet-i intizârı böyle geçirecekler. Muâhedenin üçüncü maddesi mûcibince şâyet tarafeynden biri şerâit-i vâkıâya riâyette kusûr ederse cezâ olarak hemen salondan dışarı ihrâc edilecek. Böylece bu iki düşman mütârekeye girişince yavaş yavaş müsâleha yolunu tutuyorlar. Buna da sebep hizmetçi kız oluyor. Efendiye açıklıklarını, evden bir şey yemeksizin çıktıklarını, hanımın hiddetine rağmen söylüyor. Derken herif hemen bir sofraya kuruyor, yine şerâit-i vâkıâ dâhilinde “*Madam Larjelier*” ile yemeğe başlıyor. Ekl ve şüribun şevkiyle hiddet sükûnet buluyor. “*Camilla*” mülâyemete yaklaşmağa koyuluyor. [71] “*Moris*” de teferruâtta mâziye dâir ilhâmâtta geri kalmıyor. Tokat için istiğfâr-ı kusûr eyliyor. Afv ve inâyet talep ediyor. Kıskançlık cihetine gelince bu da bî-esâs imiş, çünkü “*Camilla*” vaktiyle nişanlı iken kocasının kendisine gönderdiği bir mektûbun târihine dikkat etmeyerek telâşa düşmüş; bu cihet şimdi anlaşılıyor. “*Moris*” diz çökerek “*Camilla*”dan afv dilerken şimendüfer memûru içeri giriyor. Hayrete düşüyor. “*Moris*” toplu iğne arar gibi yaparak trenin vürûdunu haber vermeye gelen memûru soğuk bir teşekkürle def ediyor. Nihâyet bu tafsîlâtta tarafeyn uzlaşıyor. Şevk ve şetâret her iki cihetten yüz gösteriyor. Zevce zevcesine der-agûş ederken yine memûrlar hizmetçi kız salona duhûl ediyorlar. Manzara-ı vâkıâdan veleh getiriyorlar. Hatta kız hayretinden elindeki tabağı bırakıyor. Mamâfih hizmetçi hanıma, memûr efendiye Cenova treni kalkıyor diyorlar “*Moris*”: “Teşekkür ederim, lakin biz ‘Lyon’a dönüyoruz.” cevâbını ferah, fahûr veriyor. Oyun da bitiyor.

Şu hülâsa pek nâkısıdır. Buhûsus eserin muhtevî olduğu akvâl-i latîfeden kamilen muarrâdır. Ne çâre tebyîn-i maksad için bu icmâle ihtiyâc vardı. Kızlar şâyân-ı hayret bir serbestî ile vazîfelerini îfâ ettiler. “Rol”lerini oynadılar. İlk hatvede hepimiz mahcûb, hâif, mütereddid idik. Hele ben.. Kapının deliğinden seyirci olan misâfirlerin çokluğunu görünce pusulayı şaşırđım. Zihnimden, söz, tasavvur hep gitti. Mamâfih sahne-i lu’biyâta çıkınca iş değışti. Hâle sükunet geldi. Hâfıza yürümeğe başaldım. Zaten bir haftadır oyunu beş altı kere tekrar ettik, her hâl, her hareket her söz hâtıramızda, hâfızamızda menkûş idi. Birinci fâsılada benden sonra kızlar sahnenin arkasına bir müddetçik gelince “Matmazaller, yaman bir muvaffakiyyet-i uzmâ.. Gayret gerek” dedim.. Zaten hâzırûn da nezâketen ta ibtidâdan alkış-ı dirîğ etmediler. Bu husûs şu mübtedî oyunculara büyük şevk verdi.

Nice en ziyâde şu manzarada şâyân-ı dikkat ferd bu iki kızın, bu iki hemşirenin vâlideleri, yani sâhibe-i hâne idi. Kadıncağız o derece rikkât içinde idi ki temâşâyâ mukâvemet edemedi. Muhabbet-i maderâne pek rakıktır, ne fazla şevke gelir, ne de noksan incilâba. İfrât ile de tefrît ile de kırılır. Bir anne ki münkesîr olur. Aksine ise hiç dayanamaz. Ahkâm-ı rûhiye garîbdir. Aile müsâmerelerinde zamân zamân görülen bu nev manzaralar beni pek müteessir eder. Bu yolda iştigâl gençlerin zihnini açıyor, fikrine feyz veriyor. Nutkuna, lisânına hizmet eyliyor. Maîşet-i zamâneye uyabilmek akvâl ve etvârda bir âhenk, bir kudret ihrâz eylemek için bu çeşit mümâreselere lüzûm vardır.

İkinci noktaya gelince: Biz oyunculuğa nâhak yere pek basît nazarla bakıyoruz. “*Shakespeare*”in “*Molier*”in “*Voltaire*”in vaktiyle sırasına göre oyunculuk, mudhike-bâzlık ettiklerini biliriz. Mamâfih o kadar uzağa gitmege de hâcet yok bu gün Paris’in Fransız tiyatrosunda, hep biliyoruz “*Monnet Sully*” nâmıyla bir oyuncu var bu zat bu gün Fransa’nın cidden eâzımındandır. Yarın vefât ederse nâmına, hiç şübhe yok, heykel dikilir. Ahîren az kaldı encümen-i dânişe bile giriyordu. Ancak “encümen bilhâssa meslek-i tahîre muhtasdır. “*Monnet Sully*” bir iki eser olsun yazaydı bu şarta riâyet edeydi hiç bir mahzûr olmazdı. Bu heyete dühûl eylerdi.” dendi de iş geri kaldı.

Şu misâlden müstebân olduğuna göre tiyatroculuk, zannımızdan ziyâde hâiz-i ehemmiyettir. Kezâ “*Koklen* (قوكلنى)” hem gâyet mâhir oyuncuların, hem de âsâr-ı güzîde sâhibi müelliflerdendir. Böyle bir oyuncu, bir mudhike-bâz olmak için edîb olmak gerektir. Oynanan, inşâd edilen eseri hîn-i hâcette takdîr ve tenkîd edebilir. İktidârda bulunmalıdır. Böyle olmazsa insan ciddî oyuncu olmaz. Ciddî oyuncu olmazsa tiyatro sanatı terakkî etmez. Tiyatro olmazsa edebiyât az olur. Bu kusûr bütün sanâyi-i nefiseyi müteessir eyler. Binâenaleyh tiyatroyu pîş-i ehemmiyete almalıyız. İşte bu mütâlaâttır ki münâsebet-i destânelerine nâil olduğum bir ailenin -kendilerince gâyet basît ve tabîî, fakat bence pek garîb ve acîb olan- husûsu bir müsâmerede oyunculuk etmek teklîf-i muhibbânesini kabûlden muhâbir-i hakîri men etmedi. Tecrübe fikr-i acizânemde hoş bir tesîr bıraktı da şu satırları yazmağa sevk eyledi.

[A(gâh) H(üşeyin)]

(nr.291, s.69-71)

Paris muhbirimizden mektûb:

-1 Teşrin-i Evvel 1312-

Teşrin-i evvel Paris için bir mevsim-i teceddüd, bir mevsim-i feyzdur. Bu garîb diyârın hazânı bahardır; bir bahar-ı sun'îdir. Çünkü debdebe, âlâyış, terâvet, hâsılı hayât, hayât [136] oyunda, felsefede kadîmdir. Bu sefilenin i'lâ-yı meziyyeti bu asrı çok işgâl etti. Ta "*Hugo*"lardan edîblerimize varıncaya kadar bu yolda muvaffakiyetle kalem oynatanlar oldu. Bir de hâlâ öyle "*Margret Gautier*"ler pek yok gibi... Ne olursa olsun, bu oyun bir temâşâ-yı harikulâdedir. Hele "*Sarah Bernhart*" bu temâşâ teâlî eyliyor. Târîh mezâyâ-yı fikriye ve kalbiyede bir yer tutuluyor. Şu bârika-i san'at ve mehâreti görmek istemez misin?...

İstersen "*Komedi Fransız*"a, "*Moliere*"in bu kâşene-i dilfirîbine meylet. Koca imparatoru geçen gün mest-i huzûz eden manzarayı seyr ile.. Ne nimettir ki binlerce firanklar sarf edilerek vücûda getirilen bu âlî-i temâşâyı bir kaç firanga görüveriyorsun. Bu sahnede Fransa edebiyâtını, Fransa tiyatrosunu tettebbu'dan geçir. Bu memlekette edebiyâtın, tiyatronun en parlak devri, devr-i kemâli, zerre-i âle'l-i âlî onyedinci asırdır. Bu asrın edîpleri "*Molier*"leri, "*Corneille*"leri, "*Racine*"leri der ki en ziyâde "*Komedi Fransız*"ı işgâl eder. "*Zor Tabîb, Zor Nikah, Bilgiç Kadınlar*". "*Seyyid*"ler, [36] "*Sina*"lar, "*Anali*"ler dâimâ mevkî-i temâşâya konur. Bu nefâisî nazâr-ı ibrete al da tebâyi'-i âdemiyyete dâir bir fikir, bundan ma'adâ tettebbuât-ı fikriye içinde bir miftâh eden. Bu tehzîbi görmedikten sonra insân edebiyât-i efranciyeden rûz-i istifâde eyler.

Daha yakınlar gelirse "*Odeon*" var ki bu âdetâ her türlü şümûliyle bir mekteptir. Bir mekteb-i edbâr. Bu seneki cetveline bak, perşembe günleri öğleden sonra neler arz eyliyor. Ta tiyatronun mebbeinden başlıyor. Yunanîlere kadar çıkıyor. Evvelâ "*Aishylos*"in "*İranîler*" oyununu oynuyor.. Bu oyuna, bu esere, bu müellife dâir ibtidâ-yı emirde uzun bir takrîr var. Mukarrer "*Madam Diyalofova*"dır...İşte şâyân-ı takrîm bir kadın ki erkek esvâbı giyiyor amma öyle kuru bir süs için değil!.. Böyle memleketleri dolaşarak kütübhâneleri altüst ederek, okuyarak, gezerek, yazarak bilâhire umûmî derslerle, takrîrlerle hemşehrilerini müstefid etmek için.. İlk önce perde açılır, ortaya mukarrer çıkar. Bir sandelyeye oturur. Esere, oyuna meselâ şu "*İranîler*"e dâir uzun uzun mutalaalar bast ediyor. "*Madam Diyalova*" Acemistânı buluyor. Yunanistan'ı, Yunan edebiyâtını ise mükemmelen tanıyor.

Artık bu takrirden kim bilir bize ne güzel malûmât verir. Böyle bir medhalden, mutâlaadan sonra oyunu temâşâ etmek kadar zevk olur mu? Mûsikî vesâire de acaba...

Sâniyen ikinci perşembe "*Sophokles*"ın "*Floktet* (فلوكتت)" geliyor. Mukarrir de "*Gaston de Şan*"dır. Bu zât bir edîb-i mâhirdir ki hâlâ "*Tan*" gazetesinde her hafta hayât-ı edebiye sütununu yazıyor. Geçen sene yine "*Sophokles*"ın "*Edîb Ruva*"sına dâir "*Jules Lemaitre*"nin bir tekrîrini işittim. O zamândan beri Yunan edebiyâtı fikrimde son derece büyüdü. Ah, pek az manzara beni "*Edîb Ruva*" kadar mütehassis, mütessir kıldı.. "*Jules Lemaitre*"in dediği gibi böyle bir eser-i bülendi görünce insan hayrete geliyor, "Vay! Demek asırlardan karınlardan beri tiyatro, edebiyât, fikr-i beşer hiç ileri yürümemiş." diyor. Çünkü "*Edîb Ruva*" cidden âsâr-ı zamâna gıpta-fermâ bir bedîadır. Bâhusûs "*Monnet Sully*" gibi mezâyânesine hadd ü hesâb olmayan bir oyuncu ile oynanır... Bu hikâye-i esâtir, bu fâcia cümlemizin malumumuzdur. "*Edîb*" an cehl pederini öldürüyor, vâlidesiyle izdivâc ediyor.. Nihâyet bu müdhiş hakîkati bir çok azâb ve tereddüd ile keşf eyleyince gözlerini oyuyor, kızı "*Antigone*"nin koluna giriyor. Diyâr-be-diyâr dolaşarak cürmünün cezâsını, nedâmetin, acısını çekiyor. Bu fâcia edebiyâta, tiyatroya girince hakîkaten sûz-nâk oluyor. Gözleri la yenkatı' nemiendiriyor, kalbi muttasıl titriyor. "*Sophokles*"ın bu eserini "*Corneile*" beğenmiyor. Fenâ daha ziyâde nakrîb etmek, büsbütün hakîkileştirmek istiyor. Bu mevzû üzerine başka mahsûl meydana koyuyor. Bilâhire "*Voltaire*"de aynı tecrübeye bulunuyor. Lakin büyük müelliflerin her ikisi de fâcia-nüvîs-i kadîmden ne mertebe geri kaldılar. "*Jules Lemaitre*" büyük bir kudret-i intikâd ile isbât eyledi. Bu zât ne yaman bir münekkîddr.. Naziktir, sâhib-i üslûbdur, belîğdir, hasılı her türlü fezâili câmidir. İster yazsın, ister söylesin insânı teshîr eder. Yine böyle tiyatrodaki bir tekrîrinde "*Figaro'nun İzdivâcı*" oyununda bahsediyordu. Onsekizinci asrın bu mahsûl-i güzîninde tiyatro nokta-i nazarından büyük bir inkılâb buluyordu. Bu eserde şiir var, cinâs var, Tasvîr-i âdât ve ahlâk var. Hâsılı yeni, eski her türlü mezâyâ var. Edebiyât-ı kadîmeden, hayâliyeden, hakîkiyeden bir hülâsa-i nefise... İşte bu takrirden idi ki cinâsdan bahsederken şu sözleri söyledi de beni cidden güldürdü:

"Je suppose que vous soyez mort et qn'un ture de vos amis, trébon garçon et qui se nomme Ali, se charge de vos funéailles.. que diriezvous? ne cherchez pas. Vons diriez' 'Cette bonne pate Ali m'enterre(almentaire)."

Tercüme edilirse cinâs kaybolacağı için bu satırları hâliyle ikâ ediyorum. Fakat acaba mukarrer-i belîğ sâm'ın arasında bir Türk olduğunu hâtıra getiriyor muydu; getirse bile hiç şübhe yok ki o Türk'ün bir gün bu nükteye şu sahîfelere nakledeceğini düşünemezdi.

Ali ismi Fransızlarca ne kadar şâyi'dir.. Buna da sebep binbir gece tercümesidir. *Ali Baba* fikrasıdır. Evvelki hafta *İkdâm* da anlatmadı: Şenlikler esnasında "*Concourd*" meydânında sütûn altında idim. Etraf nûrlar, ziyâlar, elektrik ziyâları içinde parl parl parlıyordu. Kavs-ı kuzahı andırır renk renk şuaât, seher bulutlarına benzer çeşit çeşit sehâbeler sanâyi-i nâziye, havâî fişekler. Üdebâdan biri naklediyor: Küçük, nâzende, güzîde bir kız çocuğu bu fişekleri görünce: "Oh ne kadar güzel! Ne kadar güzel! Yükseliyor, yükseliyor, sonra elini açıveriyor, elini açınca işte size bir avuç encüm serpiyor." demiş, şu manzara için bundan rûh-perver tasvîr olmaz.. Sâde fişek mi ya? Ta uzakta elektrikten bir mehtâb-ı taklîdi vardı. Döndükçe sîmâdan sîmâya, zemînden zemîne, semâdan semâya Eşia-pas oluyordu. Derken deminden beri hiss-i bülendî ile miyânemizi şâd eden bir mâlike-i cemâle in'itâf ediyordu. Hepimizden bir nidâ-yı şevktir, garâmdır yükseldi. Zâten bu menâzîr, bu âlâyiş, bu envâr çoktan fikrimi çelmişti. Derhâl hâtırıma "*Binbir Gece*"den bir fikra geldi. Lisânımda şu sözler bilâ-ihiyâr döküldü:

"Approchez-vous, la belle, et mardez-moi le bout du doigt afin que sache si je dors ou si je veille."

Kız da yanındaki ebeveyni de bu latîfe-i edebiyeye güldüler. Lakin tuhafı şu ki huzûrundan hiç [137] beni tanımayanlardan bir efendi benden tarafa teveccüh etti, gülümseyerek "Vay, *Ali Baba*" diye bağırdı. Herif cidden benim Ali olduğumu bilmiyordu. Ancak *Binbir Gece*'nin şu zemîninde *Ali Baba* lakabı derhal hatırlamış, hâle münâsib düştüğü için bana tevcîh eylemişti. Fakat bu sözü mevkıa gâyet muvaffıktır. Sütûnün amakındaki taşla öyle mebhûtâta yaslanmadı. Fikrim hayâl ile hakîkati ayırmıyordu, bu şa'saa-i mekâna meshûr oluyordu. Artık nazarımda bu timsâl-i dilârâ da incilâ ediverince o kâşâne-i rûh-fezâda birden bire uyanarak ne olduğunu, nerede olduğunu bilmeyen ferd-i nâim gibi: "Güzel, yanıma gel, parmağımın ucunu ısır, ta ki bileyim uyuyuyor muyum." demekte hakkım vardı. Bu hafta pastamız şu bahs-i latîf ile hitâma ersin.. Gelecek haftaya kadar Allah'a ısmarladık.

[A(gâh) H(üseyin)]

(nr.295, s.135-137)

İSTANBUL POSTASI

Hafta, vilâdet-i hümâyûn cenâb-ı pâdişâhî şehrayini ile şehrimiz bir kisve-i revnâk ve iftihâra bürünmüş idi. Mevsime nazaran asla me'mûl olmayan bir müsâid hava. Cumaya müsâdif olan şu yevm-i celîlin kıymet-i asliyesine fevkalâde bahş-ı letâfet etmiş idi. Vâkıâ o gün âsûman şu'le-rîz, zemîn münbesit, kalbler münşerih, çehreler mütebessim, hava müsâid idi. İstanbul şehrinde gündüzün şua-ı zerrîn afitâbı gûya gece ki şehrayin ile tenzîr olunur idi. O günkü müsâide-i hava şiddetli kışımız da sahîhden bir istisnâ-yı harikülâde teşkil eyliyor idi.

Erbâb-ı mütâlaa ile musâhabe-i küşâd ettikçe ekseriyâ zemîn kelimimizi ahvâl-i havaiye teşkil eyler. Haftada bir defa olsun zemîn-i musâhabemiz olan havayı kâle alınca tabîi hâtıra bir de su geliyor; öyle ya, havanın su ile münasebeti pek büyüktür. Ehl-i fenden tutunuz da ehl-i felâhat, ehl-i mülâhat, hepsi havanın su ile olan rabitasını bilir, bunu nazar-ı dikkatten dûr tutmaz. şu hâlde son musâhabemizden biri havalar şikâyet ettirmeyecek derecede hoş geçti; hatta bir kaç defalar revnâklı günler de gösterdi dedikten sonra kelâmımızı suya intikâl ettirebiliriz ya? Hele güzelce hava ile geçen günlerde İstanbul'umuzu ervâ eden Terkos sularının güzellik ile makûsen mütenâsib bir şekil irâe etmiş şu husûsda bize daha ziyâde hak verdi? Hakikat! Terkos şirketine abone olup da evimin sudan yana ihtiyâcını temîn ettim zannetmek gibi vâhi fikir olamaz; intizâm ve ittirâdı yalnız abone takâsitini mütâlebede irâe eden şu gayûr şirketin evlerimizdeki musluklarından bu hafta sudan başka her şeye benzer bir şey akıyordu. Su, rengini beyazdan bulanığa, bulanıktan sarıya tahvîl ettikten sonra bir günde kırmızı aktı, şu reng-i hamretin suya nereden in'ikas ettiğini bir türlü tayîn eyleyemedik.

* * *

Murûd-ı in'ikâsın tayînini tahlîl-i miyâh ile meşgûl olanlara bırakalım da nazârımızı bir hafta ileriye atfedelim, kemâl-i heybet ile tekarrüb eden hilâl-i Ramâzan'ı hulûsla selâmlayalım. On gündür şehrimizdeki minareleri birbirine rabt eden mahiye iplerinin, Ramâzan-ı bereket-nişâne karşı "Esselâmü aleyküm" hitâb-ı nûrânîsini ta'lik etmelerine şunda çok zamân kalmadı; hâlbuki daha kışın bitmesine zamân çok! Geçen seneye nisbeten on gün evvel

hulûl eden Ramazân-ı mübârekte şiddet-i sermâyı iyice müşâhede eyleyeceğiz demektir.

* * *

Parmakkapı'dan tramvay yoluna çıkan caddenin ve Irgat Pazarı tarîkinin artık nâ-kâbil-i mürûr bir hâle geldiğini müşâhede ile üç hafta evvelki musâhahabemizde dâire-i âidesinin nazar-ı dikkâtini celb eylemiş idik. Şu yol bir daha şikâyete mahal bırakmayacak sûrette parke kaldırımın tefrişâtıyla tanzîm ve tahkîm edildi; himmet-i vak'aya bilhâssa teşekkürler ederiz. Artık başlıca caddelerimizin şoseleri, kaldırımları hall-i intizâmında bulunuyor demektir. Mübârek günlerde tehî mide ile araba denize çekilir, sarsıntıya dûçâr olmayacaklar ise de şosesi düzgün olan Divanyolu Caddesi'nden geçenler Belediye Bahçesi'ne tekarrüb eyledikleri gibi o hadika-i rûh-fezânın etrafını ihâta eden parmaklıklardan dökülen parçaların yerine üç kuruşluk rendesiz, tesviesiz, boyasız çam tahtası mihlanmış bulunduğunu müşâhede eyliyorlar ki bunun hüsn-i tabîata pek uzak bulunduğunu söylemek pek fazladır değil mi? Bana kalsa zâten fersûdeleşmiş tekâmül parmaklıkların tecdîdini arzû ederim ama şimdilik çam tahtalarının kalkmasına dahi nazar-ı memnûniyet ile bakılabilir.

* * *

Nükte-perdâz-ı şehîr Abdürrezzak, vilâdet-i humâyuna musâdif leyle-i meserret-karînde tiyatrosunun kapılarını erbâb-ı temâşâyâ meccânen küşâd etmiştir; şu semâhat-ı sadâkât-perverâneye nazar-ı memnûniyet ile bakmamak kâbil midir? O gece tiyatro nasıldı diye sormayınız, zîrâ içeri girip yer bulmak için ta saat onbirden itibâren kapısının önünde temâşâ-gîrân nöbet bekliyorlar idi.

* * *

Leyle-i mübârekenin hulûlünü bekleyen sâir oyuncular da Şehzâdebaşı'nın şenlenmesine şimdiden çalışmağa başladılar. Artık Ramazân haftalarında sözlerimizi ekseriyâ onların vesâit-i zevkiyesine sevk edeceğimiz için şimdilik tatvîl-i makâl etmeyelim.

[Ahmed İhsân TOKGÖZ]

(nr.256, s.338)

İSTANBUL POSTASI

* * *

Henüz yeni uzaklaşmağa başlayan mâh-ı mübârek Ramazân hâtrâtı arasında operet seyredeceğim diye Beyoğlu'nu şedd-i rahl edip gidişimi hiç unutamıyorum. Malûm ya? O gece "*Sahte Sigorta*"yı ilk defa mevki-i temâşâya vazî' eyliyorlar idi. Aman görelim dedik; zîrâ *Haydar Bey*'in mahâret-i mûsikiyesinden ümîdvâr idik. Zahmetine, müşkilâtına bakmadık, Eminönü'ne indik, köprüyü geçtik, Karaköy'den tramvay tarîkini tuttuk.. Ne o, yol tarifine ısrârâb mı eyliyorsunuz? Ne yapalım a gözüm! Onu da yazmayacak olsak tiyatroya âid söyleyecek söz bulamayacağız; meğer ki *Sahte Sigorta*'nın sahte operet kumpanyası tarafından oynanmağa kalkışıldığını, hezeyân nâmına ne varsa oraya cem olunduğunu haber vermek lâzım! Güç belâ iki perde tahammül edebildik. Müellifi. Bestekârı, aktörleri nâmına -temâşâgâhımızda bulunurken -kendimiz bir çok mahcûb olup dışarı fırladık. Zâten kimseler kalmamış idi! Zannediyoruz ki şimdiye kadar operet kumpanyası heyetinden dahi kimseler kalmamış, hep geldikleri yerlere yani gazino garsonluğuna avdet etmişlerdir.

* * *

Avdette ahibbâdan birine rast geldim, pür-hiddet söylenmeğe başladım; ma'nîdâr sûrette gülerek:

- A birâder ben onu zâten biliyordum, dün gecedен *Sahte Sigorta*'ya ne dersek? Dese idin muvaffakiyâtını beş kuruşa sigorta etmem der idim! Cevâbını verdim.

* * *

Şimdilik muvaffakiyâtının kaçâ sigorta edileceği malûm olmayan yeni İtalyan oyuncularımız var, Beyoğlu'nda icrâ-yı lû'biyât eyliyorlar; bir görelim de sonra haberini veririz.

[Ahmed İhsân TOKGÖZİ]

(nr. 262, s.18)

İSTANBUL POSTASI

Mevsim harâret-i hulûl ederek sıcakların taht-ı tesîrinde kalalıdan beri; eyyâm-ı tatiliyede güneş nokta-i zevâlden pek çok tebâud etmedikçe evden dışarı çıkmak zor geliyor idi: Onun için *Osmânlı Tiyatrosu*'nun -gittikçe medh olunan- güzel oyunlarını seyretmek üzere Kuş Dili Çayırı'nın gündüz saat yediden sonra harâretine tahammülü bir türlü göze alamıyordum. Fakat bu hafta, tiyatronun varaka-i ilâniyesinde atûfetlü *Ahmed Midhat Efendi* hazretlerinin "*Eyvâh!*" ünvanlı eserini görünce cebime iki üç tane fazla mendil, bir de yelpâze yerleştirdim, hemen yola çıktım: Kuş Dili civârında tozlu yollarında bir kaç defa arabacımızı görmeyecek kadar duman içinde kaldıktan sonra tam saat yedibuçukta tiyatrodan içeri girdim. Kalabalık hayli ziyâde idi.

* * *

Osmânlı Tiyatrosu heyetini bir çok ihtârât ve nesâyihdan; romanlarımızda ettiğimiz tecrübeleri gösterdikten sonra cinâyetli piyeslerden vaz geçirmiş, edebî ve hissî âsârı oynamağa alıştırmış idik, gazetemizde bir senedir mütercim-i âsâr yerine millî roman yazmak cihetini iltizâm ederek millî romanların daha ziyâde mazhâr-ı rağbet olduğunu müşâhede edince tiyatro heyetine dahi millî oyunlar oynamağı tavsiyeye hazırlanıyorduk; *Mınakyan Efendi*'nin bu tavsiyeye mahal bırakmadan tahrîr-i şehîr *Ahmed Midhat Efendi* hazretlerini "*Eyvâh*"ını icrâ ile bir himmet-i terakkîperverâne göstermesi hakîkaten şâyân-ı tebrîktir. Şimdi *Osmânlı Tiyatrosu* için bir müşkilât hâsıl oluyor ki o da Fransızların güzel tiyatrolarını tercüme edivermek kendilerince pek kolay olduğu hâlde âdât-ı mahalliyeye müteallik âsâr elde etmek için Osmânlı erbâb-ı kaleminin himmet ve muâvenetlerine muhtâc bulunmalarıdır. Osmânlı erbâb-ı kalemi bu bâbda himmet ve muâveneti hiç bir zamân dirîğ etmezler zannında buluyoruz. Bu bâbda hissemize isâbet eden vazîfeyi îfâ etmek üzere gazetemize tefrîka olarak derc ve neşredilmiş olan *Nâbizâde Nâzım* merhûmun "*Zehrâ*"sıyla âsâr-ı acizânemizden olup yine *Servet-i Fünûn*'da neşr edilen "*Haver*" romanını tiyatro hâline tahvile başladık; karîben itmâm ederek önümüzdeki mevsim-i şitânın uzun gecelerinde erbâb-ı zevke takdîm olunmak üzere tiyatro heyetine vereceğiz.

* * *

Tiyatro heyetine derecede olarak muhtâc bulunduğu râğbet-i umûmiye ise “*Eyvâh*”ın birinci oynanışında âfisi için parlak ümîdler vererek kendini göstermiştir. Hatta kârielerimizden “*İffet*” imzâsıyla aldığımız bir varakada pazar günü “*Eyvâh*”ın kadınlara mahsûs olarak oynanıldığı, o gün tiyatrodaki oturulacak yer bulunmadığı kemâl-i takdîr ve lezzetle hikâyeye olunuyordu ki bunlara hep tezbîd-i şevk ve gayreti ve beyân-ı teşekkür ve memnûniyetini mücibdir değil mi?

* * *

“*Eyvâh*” güzel esâsa mübtenî, güzel yazılmış bir oyundur, İki zevceli bir adamın dûçâr olduğu mevki-i müşkil ile âkıbet-i elimesini latîf sûrette tasvîr eyliyor; şu hâlde pazar günü hanımlara mahsûs olarak oynandığı zamân “*Eyvâh!*”ın ziyâde râğbet görmüş olmasına taaccüb edilmez, hatta “*İffet Hanımefendi*” varakalarında “*Meftûn Bey*”in iki zevce sâhibi olmaktan dolayı dûçâr olduğu müşkilâtın sonra zevcelerinin ikisini birden kaybedip de “*eyvâh!*” diye haykırdığı zamân huzzâr meyânında “Oh olsun !” diyenlerin pek çok olduğunu hikâyeye eyliyorlar.

* * *

“*Eyvâh*”da “*Sâbire*” vazîfesini *Hekimyan* ve “*Leylâ*” rolünü *Binemecyan Hanımlar* hakîkaten fevkalâde mükemmeliyet ve sâdelik icrâ edilir; *Mınakyan Efendi* kâin peder, *Binemecyan Efendi* ise *Meftûn Bey* vazîfe-i müşkilesinde bihakkın şâyân-ı temâşâ idi.

* * *

Kumpanya seyrolunmağa şâyân millî piyeslerden “*Tahammül*”ü yarınki Cuma günü icrâ edecektir, onu da gördükten sonra kâriîn-i kirâma tafsilât vereceğimiz tabîidir.

[*Ahmed İhsân TOKGÖZİ*]

(nr. 281, s.322)

İSTANBUL POSTASI

Eyyâm-ı bâride birdenbire geliyordu, İstanbul'da nâdiren vukûa gelen sıfırdan aşağı dereceyi daha teşrîn-i sâni içinde gördük. Hakikat, bu hafta şehrimizin menâzırı ne hoş idi! Bir gecede İstanbul'umuz kar tabakası altına girdi; ertesi akşam çıkan soğuk her tarafı dondurdu; sabahleyin saçaklar, billûr pareler ile tezeyyün etmiş, sokaklar, insânın her zamân görmek istediği bir temeyyüzlük, bir kuruluk peydâ eylemişti. Ziyâ-yı şems arasına tabaka-i sefid-fâme in'ikâs ile doyulmaz bir letâfet meydâna getiriyor idi. Kalın paltonun cebine elleri sokup -paçaların çamur olacağından korkmayarak- hızlı hızlı yürümek gâyet tatlı geliyor idi.

* * *

Mâdemki yürümekten çekinmeyeceğiz, haydiniz *Odeon Tiyatrosu*'na kadar bir çikalım; zîrâ gazetelerimizin kâffesi, hele Karşıyaka refiklerimiz, oraya yeni gelen *Fransız Tiyatro Kumpanyası*'nı medh ede, medh ede birtiremiyorlar. Hem akşamki oyun "*Narsis'in Zevcesi*" isminde imiş, fevkalâde mükemmel imiş, seyredenler kahkahalarla gülmekten harâb oluyormuş diyorlar. Mûzîkası gâyet rûh-âver imiş, elhâsıl bir çok imiş! İmiş!!

* * *

Vâkîa Beyoğlu'na kışları gelen tiyatro kumpanyalarında bir kaç senedir iyisini görmedik amma rûfekâmızın ettikleri medhler ile ümîde düşerek biz dahi pazar akşamı "*Narsis'in Zevcesi*"ni temâşâyâ gitmiş idik. Hatta o gece hava birdenbire kışlamış idi, biz tiyatrodaki dışarıda mevsim-i şitânın ilk karı yağıyor idi. Üç perdeden mürekkeb oyunun birinci perdesi başladı: Yeni kumpanyanın "primadonna" sı "*Matmazel Nikso*"dan başka sahne üzerinde erkek kadın fevkalâde oyuncu göremedik; yine hep derme çatma şeyler idi. Hele acele etmeyelim, dedim. Öyleya, şu piyesde asıl ikinci perde fevkalâde imiş deniyor idi; ikinciyi bekledik o da başladı: Neresinde kahkahadan serileceğiz, aktörlerin aktristlerin maharetine hayran olacağız diye intizâr-ı medîd içinde kaldık; bizim gibi kumpanyanın medhini işiderek -zannedirim ilk

ve son defa olmak üzere- gelmiş bir hayli temâşâ-girânın, hiç birinde sürekli kahkaha değil, alâmet-i neşve bile yok idi. Şûh-meşreb ihtiyârca kadın rolünü icrâ eden tıknaz aktristin kanepeye atlayıp da sarf ettiği gâyet kaba latîfeden başka bir şeye tesâdüf eyleyemedik. Ha unutmayalım: Bütün oyunun devâm ettiği müddetçe hiç sesini bile işitmediğiniz bir matmazele ilk perdede tiyatronun garsonları bir kaç sepet çiçek ikrâm etti, ikinci perdede ise *Matmazel Nikso*'ya mahâretini takdîren bir kaç buket takdîm olundu. Beyoğlu ehl-i zevki -şu çiçek demetlerini göndermek iltifât-ı semîhânesinde bulunanlar kadar- irâe-i rağbet husûsunda cömerd olsa idi, yeni kumpanyanın istikbâl-i laibiyâtını pek parlak görür idik, vâ hayfâ ki...

* * *

Oyunun üçüncü perdesi de indi ki zaman *Narsis'in Zevcesi*'nden bir şey anlayamamış idik. Piyesin tertibinde, esâsında, müzikasında hiç isâbet yok idi; belki başka bir oyun verildiği zamân yeni kumpanya heyeti daha ziyâde isbat-ı mahârete muvaffak olur ümidiyle sokağa çıktığımız zamân oyunda gördüğümüz soğukluğun daha şiddetini hâricde bulduk: Şiddetli bir poyraz ile kar yağıyor idi.

* * *

Uzun geceyi geçirmek için karşı taraflardaki tiyatroya kadar ihtiyâr-ı zahmet ettikten sonra böyle mey'ûsane avdetimizi bir arkadaşımıza hikâye eylediğim zamân: "Bir defa da Direklerarası'ndaki çalgımıza gel. Bak nasıl memnûn olursun!" dedi. Hakikaten çalgı pek güzel oluyormuş. Ah, o kırâathâneyi kara bulut gibi kaplayan tütün dumanı olmasa!

[Ahmed İhsân Tokgöz]

(nr.299, s.194)

OSMÂNLI DRAM KUMPANYASI

Temlerini seyrettiğiniz zevâtı size takdîme hâcet yoktur değil mi? Mutâliîn-i kirâm meyânında bu çehreleri görmemiş tanımamış pek azdır zannederiz. Hele nefâis-perverân arasında Osmânlı Tiyatrosu san'atkârlarının müştakı çok ziyâde olduğuna şüphemiz yoktur. O hâlde müştakân. ehl-i san'at [407] olanlar, laibeyât-ı mâhirânelerini seyrederken alkışladıkları bu zatları bir de sahîfe-i tasvîrimizde görmekle tabii memnûn olunur.

Tiyatro san'at-ı nefîsesinin memleketimizde ilk tatbîkâtına başlandığı zamân şu meslek müşkil ve naz ki heves etmiş olanların bâkiyesinden müteşekkil olan Osmânlı Tiyatrosu bugün aktris ve aktör yirmi kişiye ancak bâliğ oluyor. On sene kadar akdem şu san'ata intisâb etmiş bulunanlardan bir kaç tanesini istisnâ edersek diğerleri hep ilk zamân tatbîkât ve teessüsâtın yâdigârı gayûr ihtiyârlardan ibâret kalır.

Geçenlerde gazetelerimizden birisi Avrupa erbâb-ı kalem ve tahrîrini derece temettu ve refâhı ile memleketimizde henüz teşekkül eden bu san'at müntesiblerinin mesâî-i kalemiyelerinden ne derecede hissedâr menfaat olduklarını yazmış ve ortaya gâyet zıd bir mikyâs çıkarmış idi. O mukâyese göstermiş idi ki Avrupa'da sâhib-i kalem bir zat az zamânda erbâb-ı servet ve ağniyâ sırasına geçecek kadar para kazandığı hâlde bizde mesleği sâyesinde te'mîn-i maîşete bile bin müşkilât ile muvaffak olabilmektedir. İşte Avrupa erbâb-ı kalemi ile muharrirlerimiz meyânında tezâhür eden şu zıddiyet, garb aktörleri ile bizim san'atkarlar hakkında daha ziyâde vâridir.

Orada aktrisler, aktörler sahne ortasında ibrâ ettikleri hünere mukâbele mükâfât-ı maddiye ne kadar bol görürler, ne kadar refâh ve servet içinde yaşarlarsa san'atkârlarımız o derece iltizâm-ı tasarruf ve kanâate mecbûrdurlar. Refâh ve servet yerine -doğrusunu söylemekten hicâb etmeyelim -zarûret ve sefâlet çekerler, hayât-ı husûsiyelerinde şâyân-ı gıpta bir cihet yoktur desek câizdir.

* * *

Tiyatro denince hâtırlara evvel emirde bir mahall-i zevk ve safâ, bir ictimâigâh hande ve sürûr gelir; hâlbuki asıl tiyatrolar cem'iyet-i beşeriyenin en hakîki manzaralarını, hissiyât-ı insâniyenin en nâzik ve gizli levhâlarını irâeye hizmet ettiği için sahne temâşasını “mekteb-i edeb” diye yâd edenler hiç hata etmemişlerdir. Böyle tiyatrolarda çalışanlar hâdim-i edeb ve san'at oldukları için her yerde teşvîk ve tergîb görürler, bir meziyyet-i edîbe ve sanâiye sahibi addolunurlar. İşte Mınak Efendi'nin zîr-i idâresinde olarak onbeş seneyi mütecâviz bir müddettir icrâ-yı hüner ve leibiyât eden Osmânî Dram Kumpanyası efrâdı hakikaten bu meziyyet-i hâiz, tiyatrolarda mekteb-i edeb ünvânına lâyıktır; en ziyâde lâyık-ı takdîr olan ciheti ise oynanılan oyunların kumpanya tarafından intihâb ve tercüme edilmiş olmasıdır ki şu hâlde bu zâtlar san'atkârlığa muharrirliği de mezc etmiş oluyorlar. Bu kadar gayret-i cansipârâneye mukâbil istifadeleri ise -en kıymetdârı temâşâgîrânın nidâ-yı takdîr ve tahsîni olmak üzere - pek cüz'îdir.

* * *

Osmânî Tiyatrosu için birinci itirâz olmak üzere: “Canım! Ne zamân gitsem tesîr ediyor, ağlıyorum; neşe ve sürûr yerine hüzn ve melâl hâsıl eyliyor.” sözünü der-meyân ederler. Bizim fikrimizce şu itirâz bir dram kumpanyası hakkında irâe olunabilecek en büyük bir hân-ı mükemmeliyettir.

Hakîki tiyatro teşrîh ve tahlîl eyleyecekleri menâziri hayâtiye-i beşeriye, hissiyât-ı refika-i insâniye ile temâşâcılarını tefekkürât-ı amîkaya düşürür, mülâhazât-ı nâzikeye sevk eder; o tefekkürât ve mülâhazât bilâhire nefsimizi pek çok cihetlerle islâh eyler, bizi vicdânımızla rû-be-rû bırakır da ahvâl-i kalemiyemizi pek aşikâr sûrette görmeğe muvaffak oluruz.

Lakin temîn ederim ki *Mınak Efendi Dram Kumpanyası*, sahne-i laibiyâta irâe ettiği levhâlarla nasıl uyûn-ı temâşânızda katarât-ı tesîr hâsıl ediyorsa müşterilerle oyuncular arasına inen perdenin arka tarafına geçecek olursak cidden teessüf edecek daha müessir manzaralar görüyoruz. Orada zaîf meslek ile teşkil etmiş bir aile-i mesâi buluruz ki en büyük saâdeti, temâşâgîrânın nidâ-yı takdîr ve tahsîninde hissetmek şartıyla, pek kanâatkârâne fakat son derece gayretperverâne çalışırlar; orada öyle gayretli ihtiyârlar seyrederez ki hakikaten istidâd ve zekâlarıyla insânî hayrân ettikleri hâlde bir mahrûmiyet-i sanatkârane, bir faâliyet-i müttemâdiye

içinde ömür sürerler. Evet, bu adamlar cidden sezâvâr-ı takdîr ve muâvenettir.

* * *

Osmânî Dram Kumpanyası'nı teşkil edenlerden dokuz zâtın resmini zarîf bir " san'at demeti " olmak üzere derc-i sahîfe eyledik; içlerinde *Aleksan Efendi* ile *Çobanyan* ve *Yaldızçıyan Efendiler* eksiktir. bu zâtların fotoğrafını hâzırda bulamadık, gerek onların ve gerek kumpanyanın efrâdından resmi görülmeyen bir kaçının tasvîrlerini bir vakt-i münâsibde derc eyleriz.

Orta yerde *Mınak Efendi*'yi görüyorsunuz. Aktörlük san'atına mütercimlik, muharrirlik iktidârını mezc etmiştir; tiyatroculukta bir hârîka-i istidâddır.

Kumpanyanın cidden medâr-ı iftihârı olan *Sisak Efendi* -ki *Mınak Efendi*'nin hizâsında bulunuyor. Mahâret-i san'atkârânesiyle hakîkaten teferrüd eylemiştir.

Bâlâda gördüğünüz *Hekimyan Hanım Osmanlı Tiyatrosu*'nun yetiştirdiği aktristlerindendir. Kumpanyanın necm-i muvaffakiyetidir.

Hekimyan Hanım'ın iki yanındaki zevc ve zevce *Binemeciyan Ailesi* de ise şu dram kumpanyasının medâr-ı mefharetidir.

Hulas, Matos Efendiler ise erbâb-ı temâşânın dâima mazhar-i takdîr ve tahsîni olan güzîde san'atkârlarımız meyânında bulunuyorlar.

İki cenâhda görülen *Aznif* ve *Satinik Hanımlardan* biri genç ma'sûka, bedbaht masûme; diğeri ihtiyâr zevce, kibâr vâlîde rollerinde sahîhan sâhib-i melekedirler.

[İmzasız]

(nr. 260, s.406-407)

**V. “SERVET-İ FÜNÛN” ile İLGİLİ
YAZILAR**

İFÂDE-İ MAHSÛSA

Servet-i Fünûn bu nüshasıyla beşinci sene-i neşriyatını ikmâl eyleyerek bimine't-teâla altıncı senesine mübâşeret eyliyor. Beş sene müddet-i kemâl-i intizâm ve sebât ile ifâ-yı vazife-i neşriyeye muvaffakiyet ne kadar mûcib-i iftihâr ve sürûrumuz ise mutâlliin-i kirâm tarafından mütezâiden müşâhede eylediğimiz rağbet ve hüsn-i kabûl dahi o derece bâdî-i şükran ve mubâhâtımızdır. Nasıl iftihâr etmeyelim ki Osmânlı âlem-i matbûâtında haftalık olmak şartıyla zuhûr etmiş -musavver, gayr-ı musavver- ne kadar gazete ve risâle varsa hiçbirisi şimdiye kadar beş senelik mevcûdiyet-i muntazime ve dâimâ irâeye muvaffak olamamıştır; nasıl müteşekkik ve mubâhî olmayalım ki hiç bir cerîde-i üsbû'îye *Servet-i Fünûn* raddesinde erbâb-ı mütâlaamızın mazhar-ı rağbet ve takdîri bulunamamıştır.

Geçen sene yine böyle sâl-i neşriyâta mübâşeret vesilesiyle yazdığımız ifâdede gazetemizin derece-i intişâr, aded-i tab'ı hakkında bir ufak istâtistik derc etmiş idik, o istâtistikte her türlü mübâlağa ve riyâdan ârî olarak bidâyet-i teessüsümüzde altı yüz aded ile başlayan aded-i tab'ımızın tadrîcen (1700) mikdârına vâsıl olduğunu haber vermiştik, işte o zamândan beri güzerân eden bir sene zarfında şu mikdâra iki yüz daha zam eyleyerek bugün altıncı sâl-i hayâtımıza (1900) aded-i tab' ile bedee ediyoruz, bir sene zarfında bulduğumuz iki yüz fazla müşteri bizim en büyük istinâdgâh-ı muvaffakiyetimizdir, zîrâ devâm ve ehemmiyetin yalnız tadrîcen olan terakkîlerde bulunduğuna şübhe yoktur.

İstâtistikimiz hakkında malûmât-ı mütemmeden olmak üzere beyân edelim ki her hafta meydân-ı intişara vazı' eylediğimiz (1900) nüsha *Servet-i Fünûn*'un yedi yüz kûsûru İstanbul'da sarf olunuyor, mütebâkîsi kâmilen vilâyât-ı şahâneye ve memâlik-i İslâmiyeye sevk ediliyor; bu dahi memâlik-i Osmâniye ve İslâmiyede maârifin derece-i teammüne güzel bir mikyas addolunabilir. İstanbul'da sarf olunan nüshaların kiraâthâneler

vâsıtasıyla onbeş misli kârı, bulduğu dahi nazar-ı dikkâte alınırsa şehrimizde dahi intişâr-ı maârif nokta-i nazarından müşterinin ekalliyetinden şikâyet câiz görülemez.

İşte hayât-ı mâddiyemizi irâe eyledik; hayât-ı maneviyemiz yani mesleğimiz ise bidâyet-i teessüsümüzden biri olduğu gibi sadâkâttan, tarîkimiz dahi istikâmetten ibârettir, hemen cenâb-ı Rabb-i Menân muvaffak bilhayr-ı ileyh.

[İmzasız]

(nr.261, s.2)

MEKTÛB
“*Servet-i Fünûn*” İdâresine

Servet-i Fünûn’unuzun müdâvim kâriyelerinden, daha doğrusu temâşâcılarındanım; çünkü -ayıp değil ya- bendeniz yazıdan ziyâde resme meraklıyım. Cerîdeniz intişâra başladığı günden beri dikkat ediyorum; vâkıâ pek ağır ise de, yine bir terakkî-i san’at-perverâne üzerinden eksik olmuyor. “*İllustration*”ların, “*Figaro*” ve “*lerin* husûsiyle Alman matbûât musavveresinden bazı risâil-i nefisenin mündericât-ı mükemmele ve rengînini -güzel resimlerini demek istiyorum- seyr ile kamaşan gözlerimizi cerîdeniz tenvîr ediyor, desem yalan söylememiş olurum. Bu sözüm mubâlağaya haml edilmemelidir. Sanâyiin Avrupa’daki terakkîyât-ı hâzırasına mukâbil bizde böyle bir eser neşrolunabilmesi az şey midir?

Memleketimizde sanâyii-bedîanın lüzûmu kadar hüsn-i telakkî edilip edilmediğine dâir bir şey söylemek istemem çünkü, yukarıda dahi işâret ettiğim gibi, kendim nefâise pek düşkün olduğumdan herkesi de öyle kıyas eder ve güzelliğin zebûn-ı tesîri olmayacak bir kalemin vücûdunu imkân hâricinde görürüm; mamâfih, yalnız gazetenizin terakkîsinde görülen adem-i sür’at, nefâyise rağbetimizin henüz lâıykıyla inkişâf edemediğine derece-i kifâyede delâlet edebilir sanırım. Her şeyde, husûsuyla sanâyide terakkînin rağbete olan meyl ve ihtiyâcı kâbil-i inkâr mıdır?.. Bununla beraber *Servet-i Fünûn*’un şu son zamânlarda her vakitkinden ziyâde bedâyi-perverliğe itinâ ettiğini mea’t-teşekkür müşâhede ediyoruz. Osmânlı ressâmlarının mahsûl-i mahâret ve san’atı olan tasvîrlerle müzeyyen millî hikâyeler, tabîî şiirler neşrinden ibâret bulunan ve erbâbı nazarında pek büyük, pek mühim ve kıymetdâr olan bu eser-i terakkî cidden şâyân-ı tebrîk ve teşekkürdür.

Bir musavver cerîdenin vazîfesi işte budur; yalnız frenk gazetelerinden nakl-i tasvîr ile bu vazîfe ifâ ve ikmâl edilmiş sayılamaz. Erbâb-ı hamîyyet cerîdenizi bütün kendi müessir-i marifetimizle mâl-â-mâl görmek, o meşhûr irfânı hep yerli mahsûlat-ı nefise ile bezenmiş olarak temâşâ eylemek ister. Vallahu’l-muvaffak.

Tanınmış bir adam olmadığım için imzâmı koymağa lüzûm görmedim. Resimdeki mahâret ve iktidârım matlûb-ı derecede olsaydı size arz-ı hizmet ederim; fakat heyhât!

Kadıköyü - fi 20 Nisan sene 312

Servet-i Fünûn

Tevcîhinize teşekkürler ederiz.

Gazetemizin esâs meslek-ı gayret-verâne ve nâmus-perverânesi teşkîl eden mevaddan biri de lütûfkârân-ı erbâb-ı mutâlaa tarafından hakkımızda tenezzülen ibrâz buyurulan âsâr-ı nuvâziş ve iltifâtın -kemâl-i hulûs niyetine mukâran olduğunu bilmekle beraber- bir mecbûriyet-i hakîkiye görmedikçe neşr ve ilânından tevakkî etmektedir. Bazı hayır-hâhlarımız bu hareketi menfaat-ı mâziyemize menâfi addetmek istiyorlar; fakat biz diyoruz ki: Hodfürûşluk etmiş olmayalım da menfaat-perestlikte o kadorcık bir kusûrun ziyânı yok!

Servet-i Fünûn -velev maddî olsun- menfaatını böyle şeylerde arayacak olduktan sonra istifâde edcek fırsatın killetinden şikâyete hiç de hakkı olamaz; muhterem kârieleri arasında marûf, gayr-ı marûf bir çok zevât tarafından mazhar olageldiği tevcihât-ı müşvikânenin îfâ-yı hak şükrânından âcizdir. Bir bu aczi -dest-i iftihârımıza vâsıl olan iltifâtnâmeler ashâbına gâh bir cevâb-ı minnetdârane takdîmi, gâh bir sükût-ı hodşinâsane arzı ile- itirâf etmektedir.

Bu böyle olduğu hâlde lütûfnâmenizi kemâl-i mefharet ve meserretle aynen ilân eyliyor ve şu hareketi asıl mesleğimize kat'en mugâyir bulmuyoruz; çünkü nazar-ı âcizânemizde iltifâtınız bize değil, doğrudan doğruya san'ata ve san'at-perverliğe âiddir. Biz arada bir vâsıta oluyoruz; meserret ve mefharetimizi mûcib olan cihet işte budur. Yalnız şurasını mea'l-mebâhet arzederiz ki bu vasâta bir muvaffakiyettir; işte o muvaffakiyete dahi birinci olarak *Servet-i Fünûn* kesb-i istihkâk etti!

Bu sene-i neşriyemiz ibtidâsında va'd etmiş olduğumuz üzere gazetemizin gerek resimleri gerek mündericât-ı sâiresi için elimizden geldiği kadar sarf-ı dikkat ve gayret eylemekteyiz ve eyleyeceğiz. Neşrettiğimiz âsâr-ı nefîse-i kalemiyenin -tabîr-i âlînez vechile- "Osmânlı ressamlarının mahsûl-i mahâret ve san'atı olan tasvîrlerle müzeyyen" olarak tabîi öteden beri arzu ederdik;

arzumuza Şimdi nâil olabildik ve teşekkürler olunur ki daha ilk [164] tecrübemizde istihsâl-i hüsn-i muvaffakiyet ettik.

“*Araba Sevdâsı*”nı *Ressâm Halîl Beyefendi*’nin resimleriyle tezyîn ettiğimiz ve bu sâyede gazetemizin başka bir revnakı kesbetmeye başladığını gördüğümüzden beri gayretimizi o cihete sevk ve sarf eyliyoruz. “Evlad çirkin olsa da sevilir!” hükmüne bir hikmet olmasına göre “*Servet-i Fünûn*”un -yine tabîr-i âlîiniz vechile”- kendi müessir-i marifetimize tecelligâh olan sahîfelerine hata pûşâne ve seve seve nazar-ı mutâlaa ve temâşâdan geçirecek erbâb-ı vicdân ve insâfın hiç bir vakit eksik olmayacağından eminiz.

Hâsılı, beyefendi, zât-ı âlîiniz san’at ve san’at-perverlik nâmına alenen beyân-ı teşekkürât eder ve va’d u tebŐir buyurduğunuz lutf-ı muâvenet karîben nailiyetimizi ümîd eyleriz.

[İmzasız]

(nr.271, s.163-164)

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu, ondokuzuncu asra büyük umutlarla girmiş, fakat umduğunu bulamamıştı. Bu asırda imparatorluk, içine düştüğü buhrandan kurtulmak için ardarda yenilikler yapmaya çalışmış; fakat, her çırpınış devleti bir adım daha uçuruma yaklaştırmıştı. Batı devletleri ise, yıkılmakta olan imparatorluğu kendi aralarında paylaşma telaşı içine düşmüşlerdi. Herkes farkındaydı; 'Osmanlı Destanı' yavaş yavaş sona eriyordu.

Bütün bu olanların etkisinde ise yepyeni bir nesil yetişmekteydi. Bu neslin birinci halkası olan Tanzimat nesli, ikinci halkası olan Birinci Meşrutiyet dönemi için bir basamak teşkil etmiştir. Birinci Meşrutiyet nesli, farklı edebî davranış göstermesi açısından **Servet-i Fünûn** çevresi, **Malumat** çevresi ve popüler edebiyat olarak üç büyük halka teşkil etmektedir. Bu nesil, ikinci halka olmanın avantajıyla Batı'ya biraz daha fazla yaklaştı. Kendi kültürel değerlerini tam olgunlaştırmadan böylesine bir yaklaşma **Servet-i Fünûn** neslinde aşırı derecede bedbinlik ve marazilik doğurdu. Bu ise, onlarda 'eklektik' bir şahsiyet oluşturdu. Bütün bunların üstüne **II. Abdülhamid** döneminin aşırı baskısı da eklenince Tanzimat neslinden farklı bir insan tipi ortaya çıktı. Bu, kendi içinde derinleşmeyi dış dünyaya açılmaya yeğliyen bir tip idi. Bu nesil, duygu ve düşüncelerini dışarıya aktaracak bir yayım organı da buldu: **Servet-i Fünûn**...

Servet-i Fünûn dergisi, onların dış dünyaya açılan penceresi olmuştu. Derginin satır aralarına gizlenmiş de olsa bu neslin feryadı vardır. Onlar, her ne kadar düşündüklerini tam olarak söyleyemeseler de Tanzimat eğitiminin bir sonucuydular.

Türk edebiyatında kayda değer bir Batılaştırma hareketi başlatan **Servet-i Fünûn** nesli, Tanzimat'ın başlatmış olduğu yenileşme hareketine önemli bir ivme kazandırmıştır. **Servet-i Fünûn** dergisinin incelediğimiz bölümlerinde de bu Batılaştırma hareketinin ipuçlarını yakalamak mümkündür. Bunları, şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Tercüme: Batı kültüründen etkilenmeler tercüme faaliyetiyle birlikte başlamıştı. Tanzimat nesli, okudukları bir kitapla Batı'nın 'çarpılmış elçileri' olmuşlardır. **Servet-i Fünûn** nesli, seleflerinden daha temkinliydi. Onlar, seleflerinin tecrübelerini kullanarak abur cubur okumaktan kaçındılar. Bunun sayesinde birçok önemli Batı eseri hakkında fikir beyan edecek kadar bu edebiyata vâkıf oldular. İncelediğimiz kısımdaki edebî tenkid metinleri buna delil teşkil etmektedir.

B. Biyografi ve Tanıtım Yazıları: **Servet-i Fünûn** dergisindeki biyografi ve tanıtım yazıları kabank bir yekun tutmaktadır; fakat, bunların içinde tam olarak biyografi diyebileceğimiz yazıların sayısı azdır. Dergideki yazılar, genellikle tanıtım niteliğindeki yazılardır. Bunların arasında da edebî şahsiyetlerin tanıtıldığı yazılar azdır. Bununla birlikte, yabancılar hakkındaki biyografi ve tanıtım yazılarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca, **Servet-i Fünûn**'un, edebî bir dergi olmasına rağmen, daha çok önemsiz siyaset adamlarının biyografilerine yer vermesi de dikkat çekicidir.

C. Dil: **Servet-i Fünûn Edebiyatı**'nın en çok tenkid edilen yönü dilidir. **Servet-i Fünûncular**, Tanzimatçıların aksine, konuşma dilinden uzaklaşarak, Arapça ve Farsça dil kurallarına geniş ölçüde yer verdiler ve Türkçe'de kullanılmayan bazı kelimeleri sözlüklerden çıkararak yeniden kullanmaya kalktılar. O devirde, yazılarda Fransızca kelimeler kullanmak ise bir modadır. Bu modanın bir sonucu olarak, bu neslin yazarlarının yazıları, anlaşılabilir derecede ağdalı bir üsluba bürünmüştür. Özellikle, dergideki ilân ve vefat haberlerinde bu dil anlayışının örneklerini fazlasıyla buluyoruz.

D. Şiir: Bizim Batılı anlamda şiirimiz **Servet-i Fünûn** ile birlikte başlamıştır. Daha önceki nesil olan Tanzimat neslinin getirdiği şiir anlayışı, Doğu içindeki Batı'dır. **Servet-i Fünûn** devrinde ilk defa şiir üzerinde ciddi olarak düşünölmeye başlanmış ve yeni bir şiir anlayışı, eski şiir anlayışının yerine ikame edilmeye çalışılmıştır. Derginin incelediğimiz bölümünde, edebî eleştiri metinlerindeki çevirileri saymazsak, başka dilden şiir çevirisi yapılmamıştır. Bununla birlikte, Batı şiir teknikleri şiirlerde kullanılmıştır. İncelediğimiz kısımda fazlasıyla sone ve serbest müstezadla şiir yazıldığını gördük. Şiirde o ana kadar kullanılmayan kelime ve tamlamaları kullanan **Servet-i Fünûncular**, şiir tekniği üzerine de ciddi olarak düşünmüşlerdir.

Özellikle, 'kulak için kafiye' ve 'göz için kafiye' konusunun o devirde büyük tartışmalara sebep olduğu bilinmektedir. Şiir tekniği açısından diğer önemli bir konu olan vezin hakkında, **Servet-i Fünûncular**, ciddi planda düşünmüşlerdir. Bu devirde, şiirde duyguya göre vezin değiştirme savunulmaya başlanılmıştır. Ayrıca, **Servet-i Fünûn** nesli, aruz veznine sıkı sıkıya bağlıdır. Tanzimatçıların hece veznini övmelerine karşın, onlar, hece vezniyle güzel şiirler yazılamayacağı kanaatini taşırlar ve geçirilen tarihî süreç sonucunda aruz vezninin 'millî vezin' haline geldiğini savunurlar. Bütün bunların dışında, onlar, şiirin muhtevasında da büyük yenilikler yapmışlardır. Onların şiir anlayışı, eskilerin şiir anlayışından farklıdır. Bütün herşeyin iyi ve güzel şiir yazmak için seferber edildiği bu dönemde, **Tevfik Fikret** tarafından başlatılan resim altına şiir yazma çalışmalarını bu düşüncenin dahilinde görmekte fayda vardır.

E. Hikâye ve Roman: Servet-i Fünûn nesli, hikâye ve romanda realizm ve natüralizmin etkisinde kalmıştır; fakat, yetişme devirlerinde, özellikle, **Namık Kemal** ve **Ahmed Midhat Efendi**'den etkilendiler. Bunun için de ilk eserlerinde romantizmin etkilerini görmemiz mümkündür. İlk üstadları Tanzimatçıları olan **Servet-i Fünûncular**, daha sonraları Batı hikâye ve romanlarıyla temasa geçebildiler. Onlar, hikâye ve roman anlayışı olarak, Tanzimat neslinden daha ileriye giderek büyük başarı kaydettiler. Hikâye ve romanı, geleneksel tahkiye metodundan ve muhtevasından kurtararak Batılı anlamda bir anlatım tarzı benimsediler

F. Tenkid ve Tahlil: Servet-i Fünûn nesli, üstadları olan **Recâizâde Mahmud Ekrem**'in tenkid anlayışına genel olarak bağlı kalmalarına rağmen, kendilerine has bir tenkid anlayışı geliştirmekten uzak durmadılar. Onların tenkid anlayışının köklerini, Fransız tenkidci **Hippolyte Taine**'de bulmak mümkündür. Bu nesli eleştirenler, onların tenkid anlayışını olgunlaştırdığı gibi, onları bir anda genç yaşta üstad payesine yükseltmişlerdir. Genç üstadlar, itirazlara cevap yetiştirmek için büyük bir tecessüsle Batı edebiyatından düşüncelerine örnekler bulmaya çalıştılar. Bu düşünceyle, geniş yelpazede tercüme, tenkid ve tahlile başladılar. Polanya'dan Fransa'ya kadar birçok ülkenin edebiyatı hakkında fikir beyan edilmesi, onların Batılaştırma konusunda, hangi noktaya geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

G. Tiyatro: Servet-i Fünûn nesli, edebiyatla tiyatro arasında bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Güzel san'atların önemli bir şubesi olan tiyatronun incelediğimiz kısımda ihmal edildiği görülüyor. Ayrıca, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**'nın bütünü düşünüldüğünde de onların tiyatroya, şiir, hikâye ve roman kadar önem vermediği görülmektedir.

Son olarak; dergide, güzel san'atlarla ilgili yazılar yayınlanırken, hemen hemen hiçbir sosyal konuya temas edilmemiş olması ve Türk edebiyatından çok yabancı edebiyatların teşrih masasına yatırılmış olması, derginin marjinal bir hüviyet kazanmasına yol açtığı da söylenebilir.

FOTOKOPİLER

سرپرست و مدیری: احمد احسان

شرائط اشترا

درسماده ادارهخانه دن كلوب
آلتی شرطیه سنه لیکه ۱۰۰۰ آلتی
آلتی ۵۰۰ اوج آلتی ۲۵ غروشدر
مکنه مکنونیلورسه ولایات
بدلی اخذ اولور

توقون

درسمادتن نسخهمسی ۱۰۰۰ پارهدر

شرائط اشترا

ولایاتده سنه لیکه ۱۵۰ آلتی
آلتی ۸۰ غروش اولوب اوج
آلتی یوقدره قیلمه دن مقروا
بودر ایله آلتی ایچون سنوی
یکری غروش فیه در

پنجشنبه کونلری چیقار ، منافع ملك و دولته خادم مصور عثمانلی غزته مسی

N° 269

Rédacteur en chef
Ahmed IHSAN

SERVET-I-FUNOUN
JOURNAL ILLUSTRE TURC PARRAISSANT LE JEUDI
CONSTANTINOPLE

6me Année
BUREAUX:
78, Grand'rue de la
Sublime Porte

التیمی سنه - اون بریمی جلد

پنجشنبه - ۲۵ نیسان سنه ۱۳۱۲

عدد : ۲۶۹

هسا اسیرم غمخوردتر
- که مرغ عشق لانه در -
نیچیلد اشیرم سگوت ایدر
بور کوزک تزان در!

آقار چیل چیل اوصو
- که باغچه در دانه در -
مه لر با شنه بر قوزو:
بور کوزک تزان در!

هرمان قارال خالره انله
صافی شاهنامه در ؟
کولر بیسی قار لانه:
بور کوزک تزان در!

اوتره اتره انله
- که شوقی خالره در -
اوتره اوتره اوتره:
بور کوزک تزان در!

نقطه شوقی خالره
- که روحده شاهنامه در -
کولر کیه اخلیور ... کجا
بور کوزک تزان در ...

قالسون صولر لېنده دل يکوجودمز
مسعود وخته ريز!

توأم سروشلر کي عين جناح ايله
اوچسون خيالز!
کزسون حديقه ابدیتده ان ال
آمان بامز!

آویزه اولسون عذ شوقده انلرک
برېدر مېندی!
برنوسه مضي ضوته فوقده انلرک
برماده سرمېدی!

هنا جالبی

صوک آرزو

برلنکده ترک جسم ایده موته ، برکیجه
مست شرام ایکن ؛
فورسون بهار . روحز اوستنده کیزلیجه
برتریه سین !

اولسون ضیور روحززه حوزه تراب
برلانه شغف ؛
تا حتردهک مسیره مز اولسون بر آب و نایب
بر ساحل صدق !

اولسون شب قیامتهک همسرودمز
برجوی نغمه خیز ؛

{ شاعر مادرزاد اسماعيل صفا بك }

I. SEFA BEY

Célebre poète turc, auteur du
"Mensî-yat" "les obliées",.

{ شمس الدين سامي بك افندي حضرتلري }

Ch. Samy Bey.

{ مرحوم عدنان بك }

A. Inan Bey, Mort le 6 Juillet 1896
à Bébék

{ مرحوم ضيا توفيق بك }

Ebuza fil, Mort le 5 Juillet 1896
à Makriketuy.

[ادیب محترم و مکرم رجائی زاده عطوفلو اکرم بک افندی حضرتلری]

M. Ekrem Bey, poète turc, auteur de (Arata Sevdassi)
actuellement en feuilleton au Servet i-Funoun

[عشاقی زاده خالد ضیابک]

Halid Zia bey Ouchaki-Zadé, auteur de notre nouveau
roman, Bleu-et-Noir.

سرفرازان مأمورین مایهین مرحوم ساجن سودی افندی

| سرفرازان مأمورین مایهین مرحوم ساجن سودی افندی |

S. DENNOU, S. DENNOU, Membre du Conseil des Finances et auteur du "Traité des Finances Algériennes", mort le 3 Avril 1916 d'Alger. Une page. Finances

[عثمانلی درام قومانیسی آفتورلی و آفتورلی]

La troupe dramatique Ottomane de Constantinople

(خصوصی فوٹو گراف پر) [

شیقاغو سرکیسندن تروت فتونی تقدیراً صاحب امتیازمزن نامنه اعطا اولوب بوکره نافعہ |

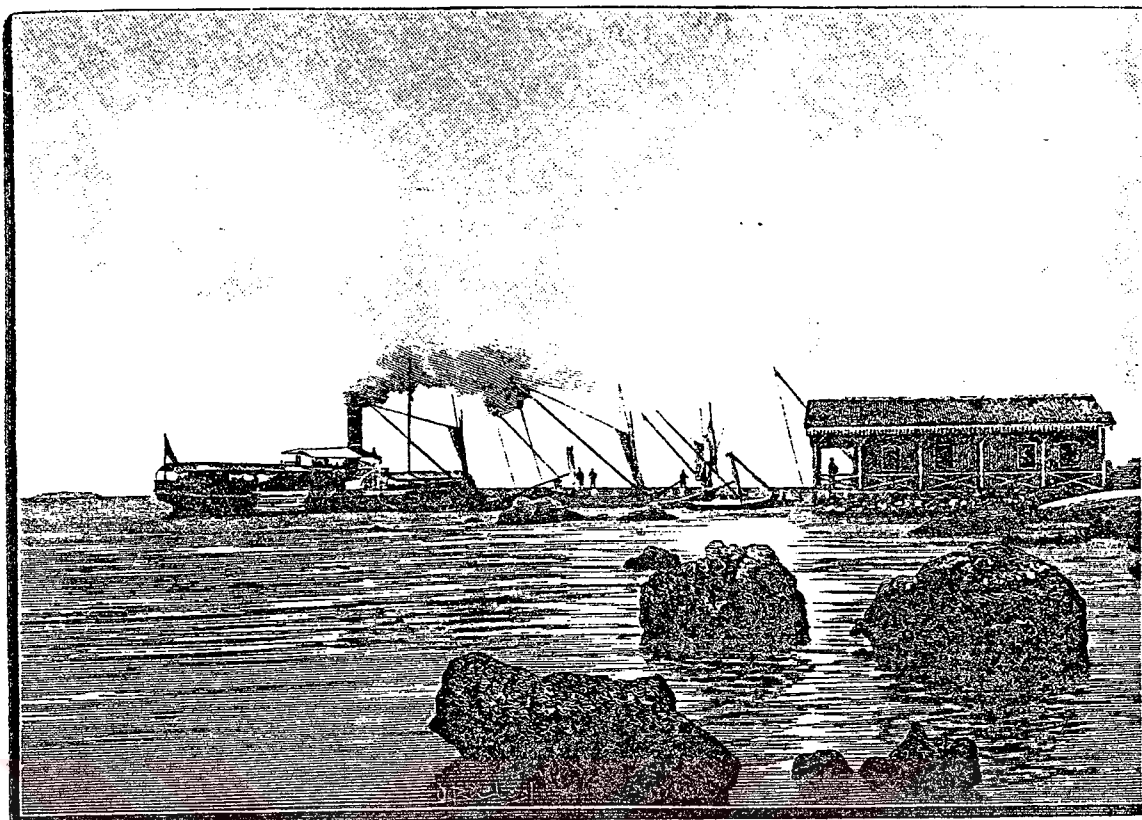
| نظارت جلیهسنه بالورود ادارمزه تودیع قلنان مدالیهك ایکی جهتی ۱۰ |

La medaille de l'Exposition de Chicago décernée au Servet -i- Funoun .

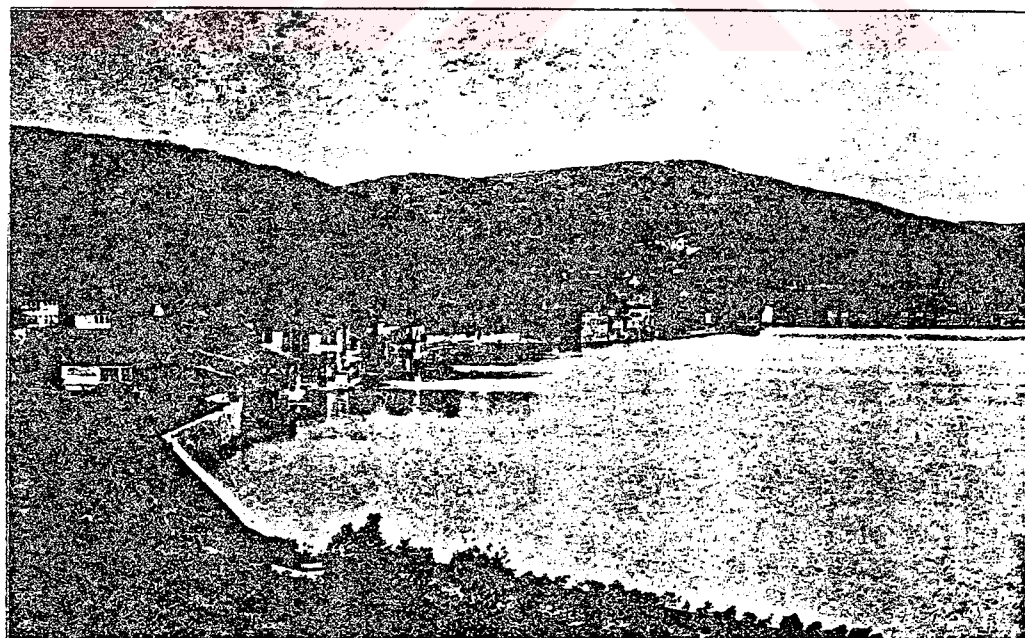
| شیقاغو سرکیسندن تروت فتونی تقدیراً اعطا اولنان مدالیهك شهادتنامه سی |

Le diplôme de la medaille de Chicago .

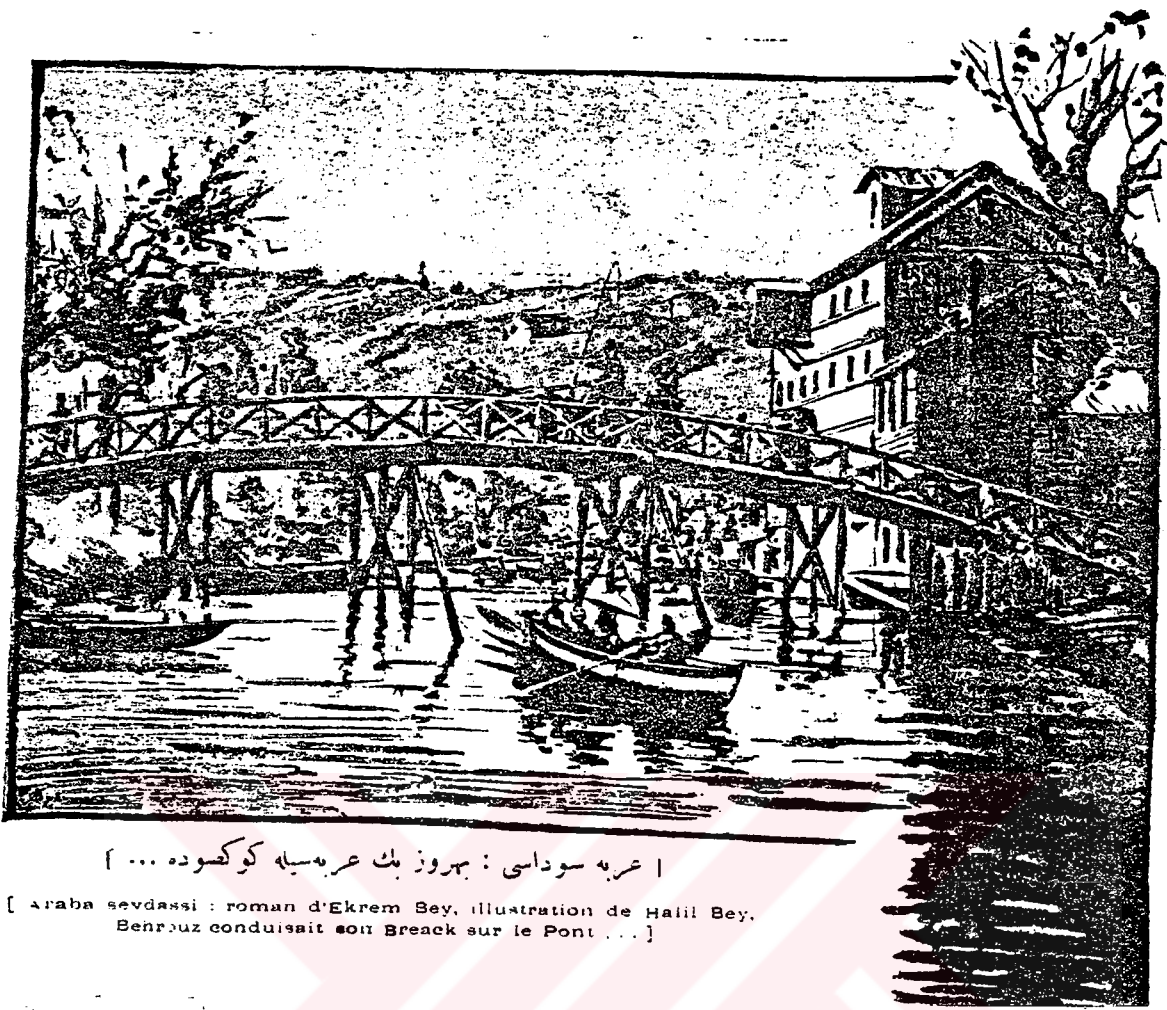
[استانبول منظره لری : جاده بوستانی اسکله سی] [خصوصی فوتوگرافیزدن]

Les vues de Constantinople : Djaddé-Bostan. d'après une phot. de notre rédacteur en chef

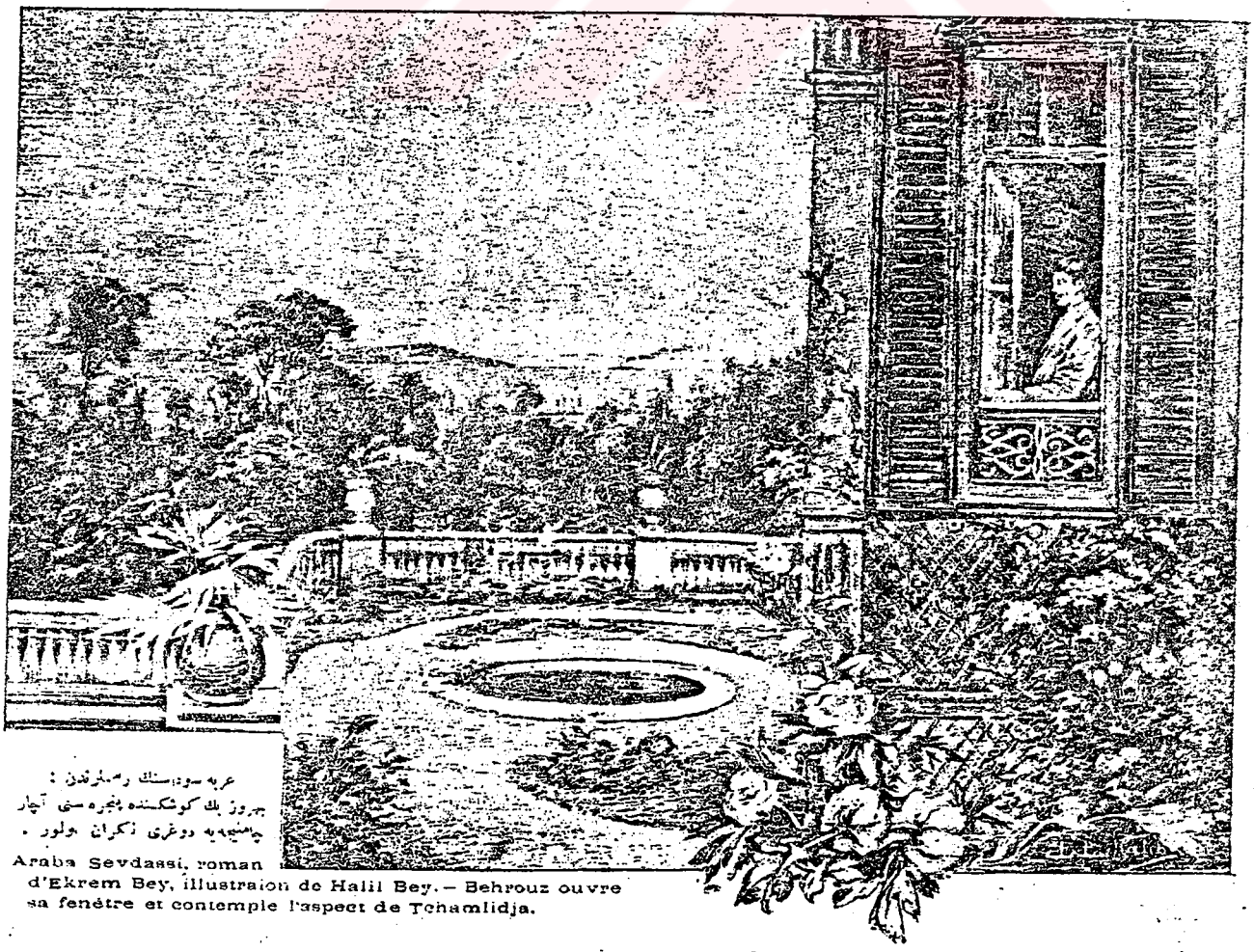
[استانبول منظره لری : بکقوز]

Le vues de Constantinople : Beşiktaş

عربہ سوداسی : بہروز بک عربیہ کو کھودہ ...]

[Araba sevdassi : roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey, Behrouz conduisait son Breack sur le Pont ...]

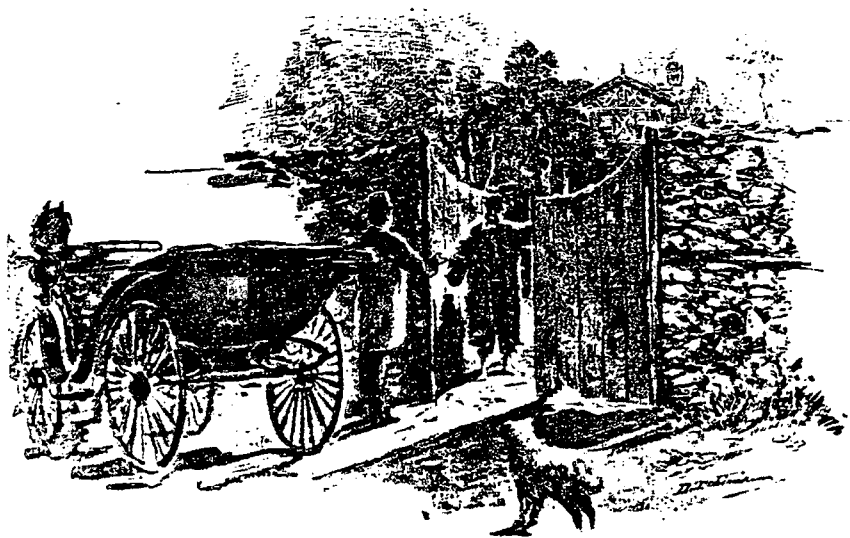
عربہ سوداسی : بہروز بک کو کھیندہ پتھرہ سی آچار
پامنیہ بہ دوغری زکراں بولور .

Araba Sevdassi, roman d'Ekrem Bey, illustration de Halil Bey. — Behrouz ouvre sa fenetre et contemple l'aspect de Tchamlidja.

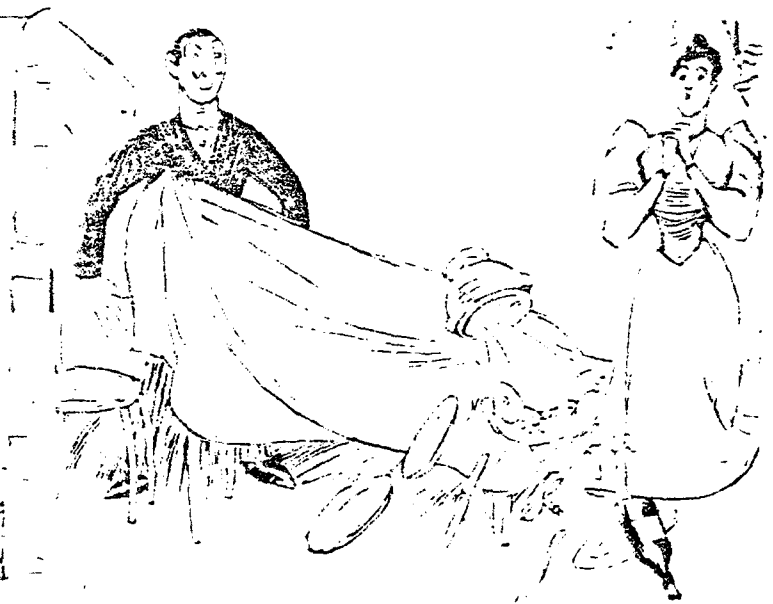
عربه سوداسی رسمزندن : بهروز بت فیترده شور اولمشیدی |

Araba Sevdassi, roman d'Ekrem Bey.

عربه سوداسی رسمزندن : قهری آچان باشی یئیلی آدم ... (حقیقه ۳۸۲) |

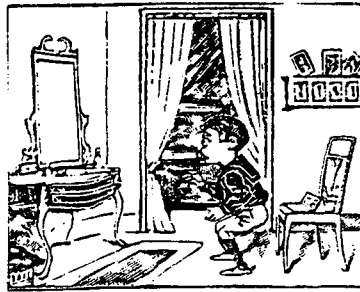
Araba Sevdassi, roman d'Ekrem Bey.

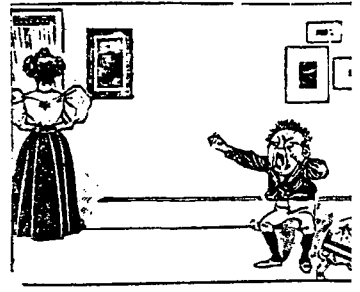
مندرجہ حکایہ : باقی مرادقاسمی و عشق ایبہ معشوقہ

— فصل، ای اولدی می پرسکر؟ ظن اید سەم مادموئیلک
بتم کی یلیازه ارستنه صفال بیق رسم ایدە ییلر ماهر
رسم قورش یوق!

— بابام نه مان المده بر قلم کورسه اوغلم سەنگ رسامنه
استمدانک زیاده در دیز ایدی ۰۰۰۰ رساملق سایستنه
هشیره مدن انتقام السهم ۰۰۰۰ هاده شوراده یلیازه می وار!

از چو چوق — کیندی کتک یه بی برابر کورتور، یور برده
شامار آتیورسکده هی هی هی! دور یئده سکا
تیریم!

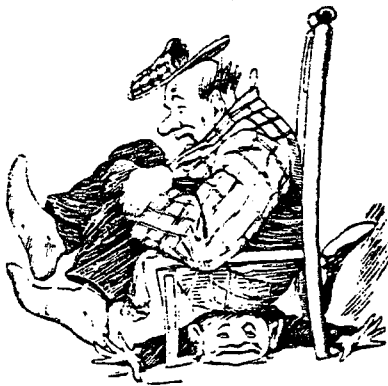
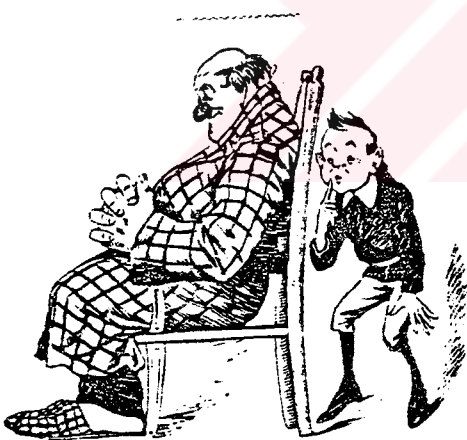
— امان موسبو سزده انسانی عجوب ایدیورسکر
(یلیازدی پریشنه طوقار) — لکن نه اولیورسکر؟
امان یاری، عیجا صرع سیمی ور؟ ۰۰

نشانی — اوت مادموئیل، یارمازه شاماری آتدیگره
پک ای اینشکر! ماشاهه سزیک کوزل چو چوق تریه
امده جکسکر!

چره — عودتنده) پکا باق، بر آردن نشانلم موسبو
کا جک، عارسز عارسز یانمزه کلوبده بزى راحتسز
جکسک ها!

(مندرجاتمز حکایه : مؤذیلکات مجازاتی)

۱۳۱۲ سنه
فنون اوزون
 مخصوص
 نشر اولشدر

مورد ژوت فنون غزنیسی طرفدن هر سنه نشر اولان ایشونوقوم مورد و مگلاک بوردومه
 دخی ۱۳۱۲ سنهته مخصوص اوچینجی جامدی موقع انتشاره وضع اولمشد

اولشدر (نوسال ژوت فنون) ک رحیمی و ایکنجی سندلنده کوربان رغبت فوق ایما، دن ایختیجاسارت
 اولشدرق — زرا مد کور سنه جاملر تک شیخ مطبوعی قاه، شدر — اوچینجی جامدی بر جورت
 جدیدده اصلاح اولشدر و حکمداران ایچینه تصاور پیه وآرور با به قطعات سسارهات امرال
 طبیعیه و جمالی و سیاسیهته تنطق بر جوق علاوزر پایش ، کلک حفظ صحت و ام مدن
 حقیقه دخی غایت استفاده یجنش بر نیل ملومات ضم ایداش و سرک مددی به نوسالک صحتیاری
 کچن سنه کله نسبه زیادهجه آرتیر لشددر . مندرجات و تصاوروی بروجه آتی بیان ایله ایاکه
 شوخصونه بر لکر حاصل اولسون :

(برنجی قسم) — قطعه — ۱۳۱۲ سنهته مخصوص قیوم مکمل — ایلم دانه ای خارک — لصفون ،
 شوقی کرموف، سنلر — ۱۳۱۲ رمضان مخصوص اسماکیه — ولات و طبرستان ها یون — آوز با اول ، مطبوعی
 کمدار لایه زوجهلر تک زهری — آوز با اول دور سازه سی و کمدار لایه — آسیا ، اوقیا ، امریقا ، کومال
 زورهای کرموزی ایله اولک — بر سنهک بر وسار و اسام قیامک خلاصه سی . سا اول عیقله وزین غزنیسی
 جدول — دوی ژمنیه وجود قوش استنتاج — هضم ، تیش ، انقسام و خورد جدول — ژوت ف ن
 بزده سی نا ایچینه سی

۱ ایکنجی قسم) — درصحات باقری بولور و شاتامی — درصحات ریختاری — سوره و مدیر بول — بزده
 دیر بول — زوه عصار و قوی و دیر بول — دارالعیوبه — ارزبان اوردور کوی — زوه جمار بار — کومال
 (اوچینجی قسم) — املول مقنی عا کر پاشا — زوه اولی مقنیلر دن حق یک — زوه دیر بول و قوی
 یاد لایه چینی لایه ، خیر لری یک ، بیم عمر یک — درصحات ایران مطبوعی — املان امریکه عدوی تصویف
 — زوت غزنیسی جامی تنگی ارامیم جان — زود سلوسوی و کلایه — بوکریا و زستان و فرانسه باش رکالاری
 قیومق چایچ — مادغوزل قراییه سی — ووزو ، باقی باش وکل قانوقی — انکاره زور قورانه ی و روسیه سی
 کیمال و چینی سی

(دوینجی قسم) — کیمال قالی و قالی عا له اوج منظره — ترانسوال معدن — فوکه بوریسی — ۱۹۱۰
 رکیز ، آتسر جریلز — دجسور دینلاری
 (شینی قسم) — مرسوم خیر و اعیول پاشا — جوت پاشا — باقی پاشا — سیر با — رضا
 پاشا — احمد پاشا — بویم پاشا — قسقلی پاشا — اسماعیل یک — صالح اندلی — پادشاه — واکف
 اندلی — خاص حق یک — باسور — دوام زاده کیرسی — قوت دالک — چ چیل — پرسی فردرئق —
 قالیق — رویه ایلن — و نوی — ایکنجی قرانسوا — قادی دوسه — امیرال تنج

اشتهای و سینه کی نوسالک ندرجات و تصاوروی بروجه بالا ذکر اولشدر ، شوسته نظر
 سالنامه من بر سه سالک رواقع سیاسیه مرزیه ، قیبه و طبیعیه تک و تاریخیچه مصوبدر ،
 فصله اولشدر بر سه سالک شوقیه بر جوق مباحث تدبیرول ششاملر ، اثر ۱۳۰۰ بولک صحیفه دن
 منتکل بولشدر . گاندی قالی و پیغشدر ، رسالری اعتنا ایله باساملر . عوملک اوزرنده اول
 رسالری فوق العاده مزین و زیاده ازرر . فینانی ایسه بالک ۹ ضرر و من عیار تالوت طشرمه
 ۸ ضرر و شدر . نامره قارلر ۸ غروطاق نینا وای بوسته بولی ارسال ایدرسه دو حال مقدم

سکینه ایلدیر و رحاله

محت و کوربه — جوران کیه
 واریف مشایخ مولانیندن
 زول وریک تالی کارکن طبعیت
 سیاحته چوقدن طالعشدر احمد
 احسان یک کسر بولک شیمک
 آکار اولو ایلدیرسی سزه الله لسانیه
 زوجه و سیاحتی مکمل
 زهری بزرگدن
 باطلاب چیل ایله
 زوجه سی زینیا کور
 ایکنجی ایلدیرلر بزه
 اولان . مخلصه
 کورسیدگی زوت
 زول وریک طر روما
 نلندن بر کوه لدر
 ارن عیقله سیاحه
 اولمدر ، متعموم
 اولان ایکنجی کوربه
 ایله دور عالم کیم
 مشهوران عیقله
 زین ایلدیرلر و
 ممدوز و کیمیل و
 خارلر و کیمیل و
 کیمیل و کیمیل و
 ایله دور عالم زول
 زولک طبیعیه مرکز
 قوش بولک و کیم
 و عیقله سیاحه اول
 اولان کورسیدر
 زول وریک اکر
 علی الحسوس کوربه
 دور عالم سیاحه
 یکنجی زینه و کیمیل
 دستگیر اولور و دور
 سیر ایکنجی دور
 کیمیل بولک کیمیل
 ایکنجی کله آسند
 کوزل چیلرک و کیم
 اول ریش لور کیم
 زولک زین ایکنجی
 عیقله جبار و کیم
 مریک ایکنجی رسالدر
 قالیق عا کوزل کورسیدر
 کورسیدر . هر کورسیدر
 بش غرض فینان و سیاح
 سیاح اولشدر . فینانی
 سیاح اولشدر . فینانی
 سیاح اولشدر . فینانی

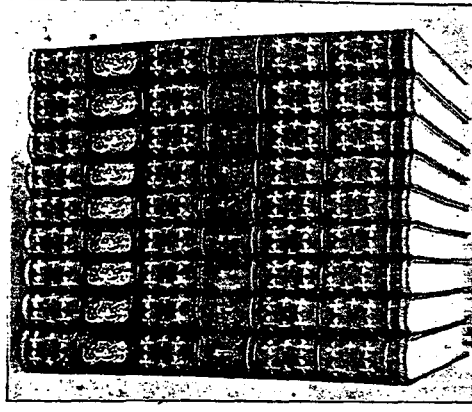
محت و کوربه — جوران کیه
 واریف مشایخ مولانیندن
 زول وریک تالی کارکن طبعیت
 سیاحته چوقدن طالعشدر احمد
 احسان یک کسر بولک شیمک
 آکار اولو ایلدیرسی سزه الله لسانیه
 زوجه و سیاحتی مکمل
 زهری بزرگدن
 باطلاب چیل ایله
 زوجه سی زینیا کور
 ایکنجی ایلدیرلر بزه
 اولان . مخلصه
 کورسیدگی زوت
 زول وریک طر روما
 نلندن بر کوه لدر
 ارن عیقله سیاحه
 اولمدر ، متعموم
 اولان ایکنجی کوربه
 ایله دور عالم کیم
 مشهوران عیقله
 زین ایلدیرلر و
 ممدوز و کیمیل و
 خارلر و کیمیل و
 کیمیل و کیمیل و
 ایله دور عالم زول
 زولک طبیعیه مرکز
 قوش بولک و کیم
 و عیقله سیاحه اول
 اولان کورسیدر
 زول وریک اکر
 علی الحسوس کوربه
 دور عالم سیاحه
 یکنجی زینه و کیمیل
 دستگیر اولور و دور
 سیر ایکنجی دور
 کیمیل بولک کیمیل
 ایکنجی کله آسند
 کوزل چیلرک و کیم
 اول ریش لور کیم
 زولک زین ایکنجی
 عیقله جبار و کیم
 مریک ایکنجی رسالدر
 قالیق عا کوزل کورسیدر
 کورسیدر . هر کورسیدر
 بش غرض فینان و سیاح
 سیاح اولشدر . فینانی
 سیاح اولشدر . فینانی
 سیاح اولشدر . فینانی

القی هفته نیلده سیاحت
 کچن قیشک مصرله قاهره دن نیل نهری
 اوزرنده واپورله ایکنجی شلاهیه قدر اجرای
 سیاحت ایدن عثمانلی ارباب قلمندن بر ذانک
 مشاهداتندن منشل اولان بو اثر خط سیاحته
 عا له قسه ، اثار عقیقه ، مناظر کی ۲۷ قسه
 رساله مزین و ۵۰ بولک تحفیله دن منشل
 نشر اولشدر . فینانی بش غروشدر ط
 استیالدر ۹ غروشلق بوسته بولی کوندر ملیا

تروت فنون قولکسیوني

خزانه اشبو شبط چاپنده بشمې سته واونجې جلدېني اکل ايلمشدر . شومدت ظرفنده چري ۱۶ صيفه ل ۲۲۴ وبهري ۲۴ صيفه ل ۳۶ که جعاً ۳۶۰ نسخه نمراونش اوله جقدر که هيتت مجموعده سي بيل بشجوز بارچمي مجاوز انواع تصاور لطيفه بي وبرجوق مباحث ومقالات مهمه ادبه وفنيه بي ، تراجم احاديث ، يکري مي مجاوز مکمل روماني احوال ايلر ، فولکسيون باشي باشند حقيقتاً مکمل پرکته خانه ديمکدر .

اداره خانه مزده خزانه مزه تکميلندن اليوم يوز اللي قدر طاق موجوده ، بونل بالاده رسي کولديکي صورته مکمل مجلد اوله رق صاتيپور ؛ بير ستمکي مجلد ۱۶۰ و اجرا ۱۳۰ غروشه اولوب ظنره به پوسته اجرتي آلتمقمنين کونديليلر . آرزو ايديتره سهولت اولمق اوزره جلدلر آيري آيري دخی صاتيپور . تامينات وبرنديکي حالده جلدلر کاملاً تسليم قندهرق بدلي مقسطاً دخی استيفا اولنور . مرجعي باب عالی جاده سنده ۷۸ نومرولو اداره خانه محصوردر .

صورتده مکمل مجلد اوله رق صاتيپور ؛ بير ستمکي مجلد ۱۶۰ و اجرا ۱۳۰ غروشه اولوب ظنره به پوسته اجرتي آلتمقمنين کونديليلر . آرزو ايديتره سهولت اولمق اوزره جلدلر آيري آيري دخی صاتيپور . تامينات وبرنديکي حالده جلدلر کاملاً تسليم قندهرق بدلي مقسطاً دخی استيفا اولنور . مرجعي باب عالی جاده سنده ۷۸ نومرولو اداره خانه محصوردر .

نازیده

ملي رومانلرک کوزلرلرندندر . سؤ ترييه ، فداکارلق ، اولاد محبتی کي اوج محبت عايدن باخندر . محاککي مدققانه ، طرز تحريري ذيت لطيف وساده در . ضعی نفیس اولان بورومان بشيوز صيفه بي مجاوز واجد محدث اقدنيسک برده تقریضنی حاويدر که رومانک مستظلمنه دلبندر . ۳۰ غروش فیهه مضعه مزده صاتيپوب ظنره به ۲۴ غروشدر . خزانه آيونلرینه وسائر کتبنرمزدر لاتر وزد . کري سن قصانه ورمييز .

دوقنور و توشی

۲۵۰۰۰ خستکاتک تداویسید کمب اونشخ نجر به کارلق

مکتب ضعیه ملکیه شاهانه دخی قه سه . پرکچ (خسته . امریش داخنیه معلم معارفی خانه ی سابق داخلی ضعیه

D. Y. TACHDJIAN

Prof. agrégé de Pathologie interne à l'École Imp. de Médecine Civile, Ancien interne de l'Hôpital Yédi.Koulé.

دوقنور پروانت طاشجیان افندی داخلی خسته . لقرتک طیب خصوصیی اولوب بالجله امراض صدریه ایله آن جکر معده امع قره جکر بورك مفصل فقر دم ضعف عمومی جله عصیبه واطفال خسته لقرتی و تیفوئیدی اثاق میقروبی وسائر انواع داخلی حاد و مزمن خسته نظره قارشو ترقیات حاضره فنیبه مطابق اولان (ماسار) (ترموقنور) (الکترون) (ایلدودتراپی) و (سروتراپی) اصولیه تدایوی ایدوب وقوف و تخریبه سی سابه سنده امراض مذکوره ده مضیر اولدیی موقیبت ایچسون رحیمی وخصوصیی تشکر ناممل اخذ ایلشددر .

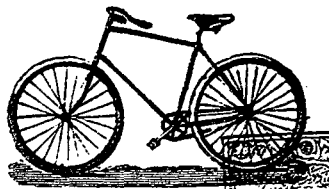
ذکوروانانده ظهور اینن امراض خفیه تناسلیه بی غایت از زمانده واسلا اثر قالمقمنین تشفیبه ایدر . بشیبه قیوسنده مرحمتجیان اجرا خاندسنده صالی خصیبه وجهه ابرسی کونری ساعت الیبن سکره قدر بولنهرق طیب مشهور متوز میرالای اوشانس ضعیبن بکلت خدمتی ایضا ایدر . کتکته قاضی کوبنده

حضراتی براق دفعه مصافحه ایشلدر . — اوستریا — مجارستانک اکثر طرفلرندن غایت شدتلی فورتمدر حکمران اولوب حتی انیسبرغ جهنریه کثرتلی قار قازل اولهرق اکثر طرفر برار شون ارتقاعنده قارله مستور و یازین تبدیل هوا ایتمک مقصدیه صیفه لره عزیمت ایش اولان خلقک دخی بولسدفتری برده بمحضور قالدییی اورویا غزته لرده اوقونمشدر .
انکلتزه : پرنس (دیغال) که متوقا بارون (دوهریش) که ورته سنه مدیون اولدییی قرق ملیون فرانسی قر ایچجه حشمتلو (ویتوریا) حضرتی تأدیبه ایده جکدر .

المایا : المایا امپراطور و امپراطور پیچه سی وچار وچار پیچه حضرتایله معیترنده کی ذوات صباحک ساعت سکزنده اهلینک القشتری اورته سنده (کوریچ) عزیمت ایشلدر . — المایا امپراطور و امپراطور پیچه سی پرنس دوناپلک از دو واجنده حاضر بولنه جقترینی قرال او برتوبه تبلیغ ایشلدر .

یوناستان : قرال قوپنباغه کیدرک چار ایله ملاقات ایده جکدر . ایتالیا : حشمتلو قرال هومبرت حضرتی امریضای جنویده ایتالیا مستلکاتی مناقصک وقایه سی خسته سفن حربیدن مرکب بر دونما ترتیبی امر ایشلدر .

وه لوسید و تعمیرات مختلفه سی

ایساجی لئون مغازوسی

ایساجی لئون مغازوسی دیمیر بیکلکه و دو کچیلکه منعقد بولنده برجوق هنر فوق العاده اجراز ایله مشتمل بیکلک خستودییی جلب ایلدیکی کی بوددغه وه نوسید مجارتنه و تعمیراته مخصوص بر شعبه دها ایشلدر . شو بیک واسطه فنیبه مراق ایدنیرک بر دغه لئون افندی مغازوسی زیورت ایستی ناسده توبسید ایلر . هد وه لوسیددی تعمیره محتاج شه اجوز ثنور انیسر کی صاحب هر بیکو

فوفوله لامبای

ساورو غورداتو اصولنده وقابل نقل نو ایجاد لامبا

Advertisement for 'ASHLIM' (آشلیم) featuring a logo with a building and text in Persian/Urdu script. The text includes 'آشلیم' and 'مغازه'.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Yard. Doç. Dr. Mehmet: **Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve Etkileri**, KTBY., Ank., 1988.
- AKYÜZ: Prof. Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri-1 (1860-1923)**, 4. Baskı, Mas Matbaacılık.
- AND, M. Fatih: **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı**, YŞK., İst., 1995.
- ARMAOĞLU, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları- Tisa Matbaası, Ank., 1984.
- AUGE, Claude: **Petit Larousse Illustre Nouveau Dictionnaire Encyclopedique**, Paris, 1914.
- BAÑARLI, Nihad Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.II, MEB., İst., 1987.
- BERKES, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yay., İst., Tarihsiz.
- BİRİNCİ, Necat: **Menemenlizâde Mehmed Tahir**, KTBY., Ank., 1988.
- BİRİNCİ, Yrd. Doç. Dr. Necat: **Nâbizâde Nâzım**, KTBY., Ank., 1987.
- Büyük Türk Klasikleri**, C.9-10, Ötüken-Söğüt, İst., 1989-1990.
- ÇANKAYA, Mücellidoğlu Ali: **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.I-VIII, Mars Matbaası, Ank., 1968-1969
- ENGİNÜN, Prof. Dr. İnci: **Abdülhak Hamid Tarhan**, KTBY., Ank., 1986.
- ENGİNÜN, Prof. Dr. İnci: **Cenap Şahabeddin**, KBY., Ank., 1989.
- ERCİLASUN, Bilge: "Servet-i Fünûn Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, C.III, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ank., 1982.
- ERCİLASUN, Dr. Bilge: **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit**, MEB, İst., 1994.
- HANIOĞLU, M. Şükrü: "İngiliz Sefareti Olayı", **Gergedan Dergisi**, Ocak 1988, nr.11, s.109-112.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk: **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma**, Ege

- Universitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 16, İzmir, 1994.
- Hüseyin Kazım Kadri: **İmparatorluğun Tasfiyesi-10 Temmuz İnkılâbı ve Netayici-**, Pınar Yay., İst., 1992.
- İŞİN, Ekrem: "19. Yüzyıl Osmanlı Dergiciliği ve Servet-i Fünun", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yay., Haziran 1984, nr.6, s.63-65.
- İŞİN, Ekrem: "Servet-i Fünun Üzerine Notlar", **Gergedan Dergisi**, Ocak 1988, nr.11, s.106-107.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: **Son Asır Türk Şairleri**, C.I-IV, Dergah Yay., İst.,1988.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal: **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, C.I-III, Dördüncü Basılış, MEB., İst., 1969
- İNUGUR, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi**, İkinci Baskı, Çağlayan Ktb., İst.1982.
- KABACALI, Alpay: **Türk Basınında Demokrasi**, KBY., Ank., 1994.
- KABAKLI, Ahmet: **Türk Edebiyatı**, C.II, 6. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1985.
- KAPLAN, Mehmet-ENGİNÜN, İnci-EMİL, Birol, BİRİNCİ, Necat-UÇMAN, Abdullah: **Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri**, İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İst., 1984.
- KAPLAN, Mehmet-ENGİNÜN, İnci-EMİL, Birol, BİRİNCİ, Necat-UÇMAN, Abdullah: **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-1- (1839-1865)**, Marmara Üniversitesi Yay., İst., 1988.
- KAPLAN, Mehmet: **Tevfik Fikret**, İkinci Baskı, Dergah Yay., İst., 1987.
- KAPLAN, Mehmet: **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-1-**, İkinci Baskı, Dergah Yay., İst., 1992.
- KARA, İsmail: **Türkiye'de İslamcılık**, YŞK., İst., 1995.
- KARADAĞ, Raif: **Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar**, Üçüncü Baskı, Divan Yay., İst., 1989.
- KARATEPE, Şükrü: **Meşrutiyet ve Anayasa**, YŞK., İst., 1995
- KAVCAR, Cahit: **Batılışma Açısından Servet-i Fünun Romanı**, KTBY., Ank., 1985.
- KAYNAR, Reşat: **Mustafa Reşit Paşa ve Anayasa**, YŞK., İst., 1985.

- KERMAN, Doç. Dr. Zeynep: **Sami Paşazade Sezai**, KTBY., Ank., 1986.
- KODAMAN, Bayram: **Abdülhamid Devri ve Eğitim Sistemi**, Ötüken Yay., İst., 1980.
- KOLCU, Hasan: **Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları**, KBY., Ank., 1993.
- KURAN, Prof. Dr. Ercüment: **Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler**, (Derleyen: Mümtaz'er TÜRKÖNE), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., 1994.
- KUÇUKÖMER, İdris: **Bütün Eserleri-2- "Batılılaşma" - Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yay., İst., 1994.
- LEWIS, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.: Prof. Dr. Metin KIRATLI), TTKB., Ank., 1988.
- MERİÇ, Cemil: **Bir Facianın Hikâyesi**, Umran Yay., Ank., 1981.
- MERİÇ, Cemil: **Bu Ülke**, 6. Baskı, İletişim Yay., İst., 1992.
- Muallim Naci (Haz. Yrd. Doç. Dr. Cemal Kurnaz, **Osmanlı Şairleri**, KTBY, Ank., 1986
- NECATİGİL, Behçet: **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**, Üçüncü Basım, Varlık Yay., İst., 1989.
- NECATİGİL, Behçet: **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, 13. Basım, Varlık Yay., İst., 1989.
- Nev-sâl-i Asr (Takvim-i Asr)**, 1314 senesine ait, (Haz. K. Faik), İst., 1315, s.196-197.
- ORAL, Süreyya: **Türk Basın Tarihi**, Yeni Adım Matbaası, Ank., 1967
- ORTAYLI, İlber: **İmparatorluğunu En Uzun Yüzyılı**, İkinci Bası, Hil Yayın, İst., 1987.
- ÖZCAN, Azmi: **Abdülhamid ve Hilafet**, YŞK., İst., 1995.
- ÖZGÜL, Metin Kayahan: **Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları**, KBY., Ank., 1991.
- ÖZÖN, M. Nihat - DÜRDER, Baha: **Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi**, Remzi Kitabevi, İst., 1967.
- PARLATIR, Doç. Dr. İsmail: **Ali Ekrem Bolayır**, KTBY., Ank., 1987.
- PARLATIR, Doç. Dr. İsmail: **Recâizade Mahmut Ekrem**, KTBY., Ank., 1986.
- PARLATIR, Doç. Dr. İsmail: **Tevfik Fikret-Dil ve Edebiyat Yazıları**, TTKB., Ank., 1987.

- POLAT, Dr. Nâzım H.: **Şahabeddin Süleyman**, KTBV., Ank., 1987.
- POLAT, Nâzım H.: "1888'de bir lisân ve edebiyat münakaşası-I", **Yedi İklim Dergisi**, İkinci Dönem, Ağustos 1992, nr.(24)+5, s.15-24.
- POLAT, Nâzım H.: "1888'de bir lisân ve edebiyat münakaşası-II", **Yedi İklim Dergisi**, İkinci Dönem, Temmuz 1992, nr.4, s.33-36.
- POLAT, Nâzım H.: **Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti**, KBY., 1991.
- PINAR, Nedret: "Beş Servet-i Fünun Yazarının Bilinmeyen Yönleri-Bir Anket", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yay., Ekim 1989, nr.70, s.15-16.
- Recaizade Mahmud Ekrem: "Servet-i Fünun'un Tarihçesi", **Tarih ve Toplum**, Aylık Ansiklopedik Dergi, İletişim Yay., Haziran 1984, nr.6, s.65-67.
- SEVÜK, İsmail Habib: **Avrupa Edebiyatı ve Biz**, Remzi Kitabevi, İst., 1940.
- SEÇKİN, Süheyla: **İçtihad, (101-200 Sayılar) -İnceleme-Seçilmiş Metinler-**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1990.
- SIRMA, Prof. Dr. İhsan Süreyya: **Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri**, YŞK., İst., 1995.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: **Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın**, Güven Matbaası, Ank., 1969.
- Tahsin Paşa: **Sultan Abdülhamid-Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları**: Boğaziçi Yay., İst., 1990.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 7. Baskı, Çağlayan Kitabevi, İst., 1988.
- TARAKÇI, Doç. Dr. Celal: **Cenâb Şehabeddin'de Tenkid -Dil, Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri-**, Eser Matbaası, Samsun, 1986.
- TARIM, Rahim: Servet-i Fünûn Edebî Topluluğunun 'Yeşil Yurt' Özlemi", **Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Ocak 1995, nr.2, s.187.
- TEVETOĞLU, Dr. Fethi: **Müftüoğlu Ahmed Hikmet**, KTBV., Ank., 1986.
- Tevfik Fikret: **Rübâb-ı Şikeste**, (Sadeleştiren: Fahri Uzun), İnkılap Kitabevi, İst., 1985.
- TOKGÖZ, Ahmed İhsan: **Matbuat Hatıralarım**, (Haz.: Alpay Kabacalı), İletişim Yay., İst., 1993.

- TUNCER, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin: **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı-2- Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.
- TUNCER, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin: **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı-1- Tanzimat Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.
- TÜRKÖNE, Mümtaz 'er: **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, YŞK., İst., 1995.
- UÇMAN, Yrd. Doç. Dr. Abdullah: **Rıza Tevfik**, KTBY., Ank., 1986.
- URAZ, Haz. Murat: **Tevfik Fikret ve Kitaplarında Çıkmayan Şiirleri**, Türk Neşriyat Yurdu, ?, 1959.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya: **Kırk Yıl**, İnkılap ve Aka Kitabevi, İst., 1995.
- UNAYDIN, Ruşen Eşref: **Diyorlar ki**, (Haz. Şemseddin KUTLU), KTBY., Ank., 1985.
- YERLIKAYA, Yrd. Doç. Dr. İlhan: **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasî Hayatında Basiret Gazetesi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fatültesi Yay., Van, 1994.
- Yusuf Akçura: **Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Asırda)**, 3. Baskı, TTKB., Ank., 1988.

İNDEKS

A

- A. H., bk. Agâh Hüseyin
A. İrfan, 36, 40, 90, 142, 154
ABALARD, Pierre (1079-1142), 334
Abbas Hayri Efendi, 174
Abdurrahman Han, 109, 136, 155
Abdülaziz (Sultan) (1830-1876) , 2, 8, 10, 20, 38
Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi (kt.), 43
Abdülhak Hamid, bk. TARHAN, Abdülhak Hamid
Abdülhamid Devri ve Eğitim Sistemi (kt.), 16
Abdülhamid Dönemi, 10
Abdülhamid II (Sultan) (1842-1918), 2, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 24, 32, 47, 49, 65, 82, 84, 441
Abdülhamid Ve Hilafet (kt.), 8
Abdülmecid (Sultan) (1823-1861), 2, 6, 8
Abdürrezzak (Nükte-perdâz-ı şehîr) (1835-1914), 82, 105, 423
Abelard, bk. ABALARD, Pierre (1079-1142), 334
Abidin Paşa (1843-1906), 282
Acem, 46, 237, 332
Ada Kale, 197
ADAM, Paul (1862-1920), 81, 360, 361, 362
Adana, 53
Adapazarı, 198
Aden, 116, 152, 159, 162, 214
Adnan Bey (-1896), 101, 135, 155, 193
Afganistan, 136, 155
Afife Anjelic (kt.), 55
Afrika, 214
Agâh Efendi (1832-1835), 20
Agâh Hüseyin, 36, 37, 72, 84, 88, 89, 135, 139, 140, 142, 148, 162, 165, 236, 292, 299, 304, 421, 418
Ağar (Matmazel), 269
Ahırkapı, 186
Ahmed (Eğinli), 190
Ahmed Cemil (Mai ve Siyah romanı kahramanlarından), 67, 220, 221
Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895), 10, 183
Ahmed Hikmet Müftüoğlu (1870-1927), 36, 38, 89, 137, 140, 143, 149, 312
Ahmed İzzet Paşa Kabinesi, 50
Ahmed Lütfi Efendi (1817-1907), 183
Ahmed Midhat Efendi (1844-1912), 10, 38, 59, 60, 77, 89, 106, 137, 152, 179, 184, 425, 443
Ahmed Muhtar Efendi, 182
Ahmed Nedim, 39, 90, 142, 154
Ahmed Rasim (1864-1932), 173, 175, 176, 178
Ahmed Vefik Paşa (1828-1891), 245
Ahter (gz.), 122, 161
Ahterî, bk. Ahterî Mustafa Efendi
Ahterî Mustafa Efendi (? - 1561), 246
Aile (mc.), 283
Aiskylos (MÖ. 522-456), 334, 419
Aişe Fikret Hanım, 290
AKALIN, Besim Ömer (1862-1940), 33, 183, 185
Akdeniz, 53
AKGÜN, Mehmet, 40, 68
Akıntı Burnu, 191
Akif Paşa (1787-1845), 309, 310, 332
Akka İskelesi, 117, 152, 160, 193
Akşehir Kasabası, 193, 201
Aleb, bk. Haleb
Aleksan Efendi, bk. Aleksanyan Harutyun
ALEKSANYAN, Harutyun (Oy.), 431
Aleksandrova (İmparatoriçe), 193
Alem Matbaası, 174, 176

- Alemdar Mustafa Paşa (1765-1808), 3, 4
- Ali Bey (Düyun-ı Umumiye müdürü) (1857-1917), 183
- Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları, 57
- Ali Haydar, 36, 40, 41, 44, 90, 94, 142, 154
- Ali Paşa (Tepedelenli) (1774-1822), 4
- Ali Suavi (1839-1878), 9, 10, 22
- Ali Şekib Efendi (Mai ve Siyah romanı kahramanlarından), 221
- Âli Paşa (1815-1871), 9, 10, 22, 23
- ALKEND, Nureddin Ferruh (1877-1955), 36, 40, 54, 68, 78, 90, 99, 140, 148, 149, 405, 407, 411
- Alladine et Palomides (kt.), 358
- Alley Mevkii, 193
- Alman (-ca / ya / -yalı), 4, 40, 43, 48, 49, 55, 85, 93, 114, 121, 124, 137, 154, 158, 165, 166, 193, 209, 214, 215, 217, 219, 222, 233, 237, 240, 339, 369, 405, 406
- Altay, 243
- Altı Hafta Nil'de Seyâhat (kt.), 62, 171
- Altman, 36, 85, 145
- Amerika (-lı), 93, 116, 124, 126, 218, 221, 354
- Amerikan Koleji, 8
- Amerikan Protestan kiliseleri, 8
- Amprizm, 405
- Ana Vatan (kt.), 42
- Anadolu Demiryolu, 116
- Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü (kt.), 47
- Anadolu, 243, 340
- Analli (kt.), 419
- Andecan, 223
- Andre (Mösyö), 193, 210
- Anglo-Sakson, 239
- Anibal, 52
- Ankara, 3,5, 22, 23, 32, 40, 41, 46, 48, 59, 77, 85
- Ansagrur, 36, 40, 85, 90, 146
- Antil Adalarına Seyâhat (kt.), 62
- Arab (-ca / -î / -istan / lar / harfleri / Medeniyeti), 14, 29, 34, 44, 46, 49, 53, 69, 70, 71, 179, 198, 237, 240, 243, 244, 247, 352, 254, 281, 283, 314, 315, 322, 332, 342, 372, 373, 442
- Araba ile Devr-i Alem yahud Sezar Kaskabel (kt.), 107, 171
- Araba Sevdası (kt.), 55, 67, 78, 100, 147, 168, 214, 245, 439
- Araba Sevdası -yahud- Bihruz Bey'in Aşıklığı (kt.), bk. Araba Sevdası
- Arabî, 385
- Aranda Paşa, 41, 101
- ARANDA, Gabriel (Aranda Paşa'nın hanımı), 41, 85, 90, 101, 146
- Archipel en fleurs (kt.), 352
- Ardahan, 14
- Arif Hikmet Bey (Kudüs Maarif Müdürü) (-1896), 69, 118, 137, 160, 165, 193, 286
- Arif Paşa (Edirne valisi), 112, 194
- Aristoteles (MÖ. 384-322), 339
- Arnavutköy, 124, 281
- Asakir-i Mansure-i Muhammediye, 4
- Asım Efendi (1856-1904), 242, 245, 249, 322
- Astree (kt.), 336
- Asya, 86, 96, 243
- Asyâ-yı Şarkî'ye Seyâhat (kt.), 62
- Aşk-ı Memnu (kt.), 62
- ATATÜRK, Mustafa Kamal (1881-1938), 50
- Ataullah Paşa (Bağdat valisi), 136, 157, 194
- Atık, 253
- Avrupa (-lı / -lılar), 1, 4, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 22, 23, 25, 31, 46, 50, 54, 69, 123, 179,

- 180, 267, 282, 298, 336, 367,
369, 370, 372, 384, 385, 406,
429, 430, 437
- Avrupa ve Asyâ-yı Osmânî
Haritaları (kt.), 172
- Avrupa'da Ne Gördüm (kt.), 43,
62, 92, 93, 98, 124, 125, 126,
318,
- Avusturalyalı, 277
- Avusturya, 14, 121, 125
- Avusturya-Macaristan (Hükümeti
/ İmparatorluğu / İmparatoru),
15, 113, 125, 200
- Ayan, 3, 12, 303
- Ayazma Kapısı, 187
- Ayestefanos, 191
- Ayin Galib (Mahmud Sâdık'ın
takma ismi), 48
- Ayin Nâdir, bk. BOLAYIR, Ali
Ekrem
- Ayin, 36, 41, 90, 148
- Ayna Gölü, 191
- Azerî, 243
- Aznif Hanım, 431
- B**
- Baba Kaya, 197
- Bâbîâli Caddesi, 170, 176, 178
- Bâbîâli İsyanı, 15
- Bâbîâli Terceme Odası Hulefâlığı,
48
- Bâbîâli, 11, 12, 174, 176, 192, 200
- BACON, Roger (1214-1294), 336,
404, 405
- Bağbozumu (kt.), 55
- Bağdat, 38, 194, 207, 280
- Bahçekapısı, 187
- Bahr-i Lut, bk. Lut Gölü
- Bahse Ne Dersiniz? (kt.), 62
- Bâki (1526-1600), 316, 332
- Balaibalan, 233
- Baldissara (General), 111,
136, 153, 156, 215
- Balkanlar, 11, 12, 14
- Balonda Facia (kt.), 172
- Balta Limanı (Köprüsü), 108, 151,
155, 194
- BALZAC, Honore de (1711-
1719), 77, 81, 234, 324, 339,
361, 370, 390, 405, 409
- Barbiyet, 389
- BARBUSSE, Henri (1873-1935),
354
- Bâria (kt.), 42
- Basın ve Yayın Tarihi (kt.), 19
- Bat Pazarı Kapısı, 194
- Batılılaşma Açısından Servet-i
Fünûn Romanı (kt.), 77
- "Batılılaşma"-Düzenin
Yabancılaşması (kt.), 3
- BATLAMYUS, Ptolemaios (MS.
II. Yüzyıl), 338
- BATTENBERG, Henri (Prens) (
? -1896), 108, 135, 155, 164,
201
- Batum, 14
- BAUDELAİRE, Charles (1821-
1867), 389
- BAURGET, Paul, 308, 312
- BEAULIE, Leroy, 114, 136, 157
- Bekir Sami Heyeti, 50
- Bektaşî, 16, 42
- Belami (kt.), 357
- Belçikalı, 265, 268, 351, 352, 354
- Belelen, 186
- Ber Mîkyeviç, 338
- Berat, 115, 152, 158, 161, 194
- Berede Vadisi, 210
- Bergüzâr-ı Mazî (kt.), 172
- BERİSAK, Madam de, 345
- Berk (gz.), 52
- BERKES, Niyazi, 3, 12
- Berlin Kongresi, 14
- Berlin Sanayi Sergisi, 114, 116,
131, 159, 160, 167, 194
- Berlin Ziraat Sergisi, 115, 166,
216
- Berlin, 40, 48, 115, 158, 159, 160,
194, 216
- Berliş (Mösyö), 115, 137, 158
- BERNARD, Claude (1813-1878),
406
- BERNARD, Sarah (Oy.) (1844-
1923), 82, 166, 169, 290, 419

- Besim Ömer, bk. AKALIN, Besim Ömer
- Beşiktaş Askerî Rüştiyesi, 54
- Beşir Fuad (1852-1887) , 295
- BEYATLI, Yahya Kemal (1884-1958) , 2
- Beykoz Çayırı, 111, 156
- Beykoz, 166, 194, 216
- Beylerbeyi Sıbyan Mektebi, 44
- Beyoğlu, 186, 199
- Beyrut (Limanı), 195
- Beyrut-Şam (Demiryolu / Hattı), 206, 211
- Bihruz Bey (Araba Sevdası romanı kahramanlarından), 214, 215
- Bilgiç Kadınlar (kt.), 419
- Billu (Fransa Harbiye Nazırı, General), 112, 136, 157, 195
- Binbir Gece, 421
- Binemecyan Efendi (Oy.), 123, 426, 431
- Binemecyan Hanım (Oy.), 426
- Bingazi Kışlası, 110, 195
- Bingazi, 123, 143, 151, 153, 155, 161
- Bir Çiçek Demeti (kt.), 179
- Bir Çinli'nin Çin'deki Mihneti: Çin'de Seyâhat (kt.), 62
- Bir Facianın Hikâyesi (kt.), 5, 23
- Bir Hatıra (kt.), 54
- Bir Kadının Ruznâmesi (kt.), 62
- Bir Mektubun Cevabı ve Hüseyin Avni Ulaş'a (kt.), 55
- Bir Safha-i Kalb (kt.), 57
- Bir San'atkârın Evi (kt.), 396
- Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi (kt.), 173
- Bir Serseri (kt.), 61, 62
- Birader (kt.), 173
- Birinci Dünya Savaşı, 4, 50
- Biryân (Amerikalı), 117, 159, 196
- BLACQUE, A., bk. BLACQUE, Alexandre
- BLACQUE, Alexandre, 17, 18
- Boğaziçi, 194
- Bohamya, 233
- BOİLEAU, Nicolas (1636-1711), 342, 345
- BOLAYIR, Ali Ekrem (1867-1937), 36, 41, 46, 56, 57, 58, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 83, 90, 91, 92, 98, 128, 132, 135, 137, 140, 146, 155, 216, 314, 321, 325, 329
- BONVER, Rose, 209
- Bordeux, 97
- Borgoens, 233
- Boris (Prens), 110, 136, 156, 196
- Bosna-Hersek, 12, 14, 15
- Bossuet, 389
- Boston, 96
- BOURGET, Paul (1852-1937), 77, 81, 180, 274, 298, 299
- BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik (1869-1949), 36, 42, 56, 70, 71, 92, 102, 139, 149, 238, 240, 241
- Brown, 36, 43, 92, 140, 142
- Bu muydu? (kt.), 94, 363, 365
- Bu Ülke (kt.), 22, 66
- Buffon, 336
- BUHLİYE, Mösyö Sainte-Josefe de, 365
- Bukas, 186
- Bulgaristan, 14, 15, 199
- Bulletin des Nouvelles (gz.), 18
- BULYO, Lerve, 219
- Burhan (kt.), 242, 245, 248, 249, 252, 253, 254, 322
- BURONİN, Elizabeth Beraret, 347
- Bursa Cami-i Kebîri, 196
- Bursa'ya Seyâhat (kt.), 173
- Bursa, 32, 51, 86, 98, 151, 153, 111, 125, 126, 127, 142, 143, 156, 163, 164, 166, 173, 174, 178, 191, 197
- BURULA, Paul, 354
- Burunof (Seyyah), 87, 113, 145, 157, 216
- Buvar (Mösyö), 114, 136, 157, 160, 216
- Büyük Anadolu Çarşısı, 188

- Büyük Fransız Ansiklopedisi (kt.), 21
 Büyük Türk Klasikleri (k.), 66
 Büyük Türk Lügati (kt.), 47
- C**
 Caddebostan İskelesi, 196, 280
 Calao, 233
 Camelia, 196
 Cant (1724-1804), 209, 405
 CANTİ, Emma, 115, 137, 145, 158, 199
 Caucines Bulvarı, 170
 Cazatchenk (Haydarabad Hariciye Nazırı), 196
 Cebel-i Lübnan, 193, 195, 196
 Cemal Bey (Hariciye Nezareti mühimme müdür muavini), 126, 196
 Cemaleddin Afgani (1838-1897), 16
 Cemgano Kardeşler (kt.), 396
 Cenâb Şehâbeddin (1870-1934), 36, 40, 43, 55, 63, 74, 75, 76, 77, 85, 90, 93, 100, 132, 135, 137, 140, 146, 147, 149, 152, 166, 263, 305, 316, 319, 332, 337, 343, 349, 355, 362, 365, 379, 380, 388
 Cenova, 415, 416, 417
 Ceride-i Havadis (gz.), 20, 22, 60
 Cevv-i Havada Seyahat (kt.), 62, 173
 Cezâir-i Osmâniye Târîhi (kt.), 52
 Cezayir, 5, 282
 Charles Demailly (kt.), 393
 CHATEABRIAND, François Rene de (1768-1848), 346, 389
 Chonchette (kt.), 274
 Choucdhidja Köprüsü, 109, 155
 CHURCHİL, William, 20, 60
 Cingiz Han (1155-1227), 242
 Clair, 348
 Coğrafyâ-yı Osmanî Kitabı, 172
 COLOMB, Cristof (1450-1506), 360
- COMTE, Auguste (1798-1857), 239, 350, 405
 Concourd Meydanı, 421
 Condillac, 405
 CONSTANT, Benjamin, 218
 Constantin Caratheodory Efendi (Memûrîn-i Mülkiye komisyon azası), 118, 137, 160, 197
 Constantinople, bk. İstanbul
 Conte, 239
 Contes en vers (kt.), 272
 COPPEE, François (1842-1908), 48, 69, 81, 97, 98, 135, 267, 268, 269, 271, 272, 370, 371, 372
 Corci Brovic Paşa (Girit valisi), 197
 CORNEILLE, Pierre (1606-1684), 334, 389, 419, 420
 Courier d'Orient (gz.), 19
 Cousi Laura (kt.), 275
- Ç**
 Çagatay (-ca / î / Lisani), 183, 244, 248, 249, 250
 Çağlayanlar (kt.), 38
 Çam Limanı, 197
 Çamlıca, 214
 Çanakkale Sancağı, 50
 ÇANKAYA, Mücellidoğlu Ali (1921-), 48
 Çatlak Zurna (Mahmud Sâdık'ın takma ismi), 48
 ÇIRAKYAN, Bogus (Kalemkârı), 189
 Çiftçi Çocuğu (kt.), 47
 Çin'e Seyahat (kt.), 173
 Çin, 125, 173, 233
 Çit Köşkü (kt.), 32
 Çitli Maden Suyu, 191
 Çobanyan (Oy.), 431
 Çorum, 63
- D**
 D'Alembert, 405
 D'Holbach, 405
 D. Nikolaidi, 60
 Dağlı, 281

DANTE, Allıgheri (1265-1321),
390
Dârü's-sinâi-i Osmânî, 186
Darülfünun, 41, 53
DARWIN, Charles (1809-1882),
350
DAUDET, Alphonse (1840-
1897), 81, 323, 360
DAUDET, Leon (1867-1942),
360, 361
De Clon, 334
De La Krova, 394
Defter-i Muktesid (kt.), 285
Değirmen Dolabı, 109, 155
Dekadanlık, 79
Deli Çay, 113, 151, 157, 197
DELİCE, H. İbrahim (1963-),
XIII
Demirhâne Müdüri (kt.), 61, 62 ,
276, 293, 298
Demirkapılar Kanalı, 116, 151,
159, 197
Demiryolları (kt.), 62
Demon (Madam), 344
Demon (Mösyö), 125
Deniz Altında Yirmibin Fersah
(kt.), 62
Dersaadet İdadisi, 49
Dersaadet, 34, 35, 113, 120, 121,
163, 179, 187, 197, 198, 277,
282, 286
Dersaadet-Selanik Demiryolu,
114, 131, 158
Derviş Paşa, 113, 136, 157, 164,
198
Deryete Zırhlısı, 217
DESCARTES, Rene (1596-1650),
334, 404, 405
Detlofon (Matmazel), 186
Devletyan (Hakkak), 188
DİDEROT, Denis (1713-1784),
405
Dieulafoy (Mösyö), 89
Dieulafoy, J. (Madam), 89, 202
DİRADOR, Onion (Fotoğrafçı),
33, 44, 94, 142, 154, 187
Direklerarası, 107, 428

Divan Edebiyatı, 81
Docteur Pascal, 407
Document litteraires (kt.), 406
Doğald-Stuard, 405
Doğubeyazıt, 14
Doktor Pascal (kt.), 294, 409
Doktor Remo (kt.), 294
Dolaplı Değirmen, 198
Donapall (Prens), 115, 137, 158,
198
DOTRİŞ, Leon (Prens), 219
Dublin, 217
Duchat, 234
DUMAS FİLS, Aleksandre
(1824-1895), 176, 301, 302,
303, 304, 389
DUMAS, Şarl, 393
Düyun-ı Umumiye İdaresi, 16,
112, 128, 151, 157, 174, 183,
198
DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, 46
E
Ebu Suud Caddesi, 192
Ebû'l-Gâzi Bahadır Hân ibn-i
Muhammed Han (1603 -
1663/1664), 242
Ebuzziyâ Tefvik Bey (1848-
1913), 69, 91, 135, 138, 155,
226
Echol de L'Orient (Doğu'nun
Yankısı) (gz.), 19
Ecole Polictique, 273
Edebiyat-ı Cedîde (-ciler / Dönemi
/ Hareketi), 33, 42, 56, 57, 60,
62, 63, 64, 68, 74, 79, 375
Edîb Ruva (kt.), 420
Edirne Mütarekesi, 13
Edirne, 86, 112, 121, 122, 123,
124, 126, 127, 132, 143, 150,
151, 153, 158, 161, 162, 163,
164, 166, 174, 175, 194, 200
EDVİS, Eleonore (Aktris), 217
EEKHOULD, Georges (1854-
1927), 351, 359, 362
Efkâr ve Tahassüsât (kt.), 396
Eflak ve Boğdan, 5
Ekmekçi Kadın (kt.), 61, 62

- El-Hamra Sarayı, 198
 Elen (Prenses), 217
 Eleonoradus (Aktris), 117, 147, 160
 Elhan (kt.), 53
 Elhan, bk. Takdir-i Elhan
 Elif Sabri Bey, 175
 Elleviou, 334
 EMİL, Birol, 7, 19
 Emin Bey (Oy.), 106
 Emsâl (kt.), 282
 Encümen-i Daniş, 296
 Enderunlu Vâsif (? -1824), 332
 Endican, 112, 132, 136, 157
 Endişe-i Hayat (kt.), 174
 ENGİNÜN, İnci, 7, 19
 Eratosthenes (MÖ.284-192), 339
 Erbar Seliyen Çar, 405
 ERCİLASUN, Dr. Bilge , 80, 85
 Erenköy, 211
 Ermeni (-ce / -ler), 8, 14, 15, 189, 208
 EROZAN, Celal Sahir (1863-1935), 36
 ERSOY, Mehmet Akif (1873-1936), 45, 46
 Ertuğrul İdadi Mektebi, 114, 150, 158
 Ertuğrul İdadi Mektebi, 199
 Erymah (kt.), 360
 Erzurum Olayı, 15
 Erzurum, 13, 117, 160, 162, 199
 Esâtir (kt.), 54, 282
 Escurolles, 334
 ESKUDERİ, Matmazel de, 345, 346
 Esrar Dede (? -1796), 309
 Esvapçıbaşı İlyas Bey, 82
 Eş-Şam (kt.), 174
 Eşbiliye, 199
 Eurimonette Muaşakası (kt.), 360
 Eyele patibulaire (kt.), 359
 Eyfel Kulesi, 318
 Eylül (kt.), 52
 Eyüb Paşa (? -1896), 112, 136, 157, 156, 164, 199
 Eyvah (kt.), 106, 425, 426
 Ezen Köprüsü (Kütahya), 114, 151, 158, 199
F
 F. T., 44, 95, 142, 160, 164
 Fahîşe Eliza (kt.), 396
 Fahreddin Bey, 199
 Faik Bey (Manastırlı), 183
 Fam Nam Vapuru, 217
 FANE, Madame de, 341
 FARADAY, Michael (1791-1867), 239
 Fariş, 70, 71, 237, 243, 244, 248, 252, 253, 254, 281, 283, 314, 315, 341, 385
 Farsça, 44, 49, 53, 69, 71, 442
 Fastes (kt.), 354
 Fatih Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyesi, 277
 Fatih, 124
 Fatma Aliye Hanımefendi (1862-1924), 89, 292, 296
 FAYETTE, Madam de la (1634-1692), 345, 346
 Fecr (kt.), 174
 Fecr-i Atî (Edebiyatı / Hareketi), 60, 64
 FEE, Domaine de, 354
 Fehim Efendi, 242
 Felaha Doğru, İslâmiyetin Avrupa'ya Son Sözü (kt.), 47
 Felsefe Dersleri (kt.), 43
 Felsefe-i Târîh Hakkında Nazariyat (kt.), 339
 Fenelon, 386
 Fenerbahçe, 200
 Fennî Eğlenceler (kt.), 62
 Ferdi ve Şürekası (kt.), 276
 Ferdinand (Bulgaristan kralı), 111, 112, 136, 156, 157, 166, 199, 200
 Ferdinand (Kayzer), 217
 Ferhadname (kt.), 248, 249, 253
 Ferheng (-i Katı) (kt.), 248, 249, 251, 252
 Ferheng-i Şu'ûrî (kt.), 253
 FEUILLETE, Octave (1821-1890), 84, 410

Fevâid Risalesi (kt.), 174
Feyz-i Sıbyan Rüşdiyesi, 49
FICHTE, İmmanuel Hermann
VON (1796-1879) 405
Figaro (gz.), 273, 437
Figaro'nun İzdivacı (kt.), 420
Fikr-i Kavânî (kt.), 339
Fikret Bey, bk. Tevfik Fikret
Fikret, bk. Tevfik Fikret
Filip Efendi, 60
FLAMARYON, Camille, 97, 181
FLAUBERT, Gustave (1821-
1880), 77, 81, 311, 356, 370,
371, 389, 390, 392, 405, 409
Floktet (kt.), 420
FLORIAN, Jean-pierre Claris de,
336
Florya Caddesi, 191
Force du Mal (kt.), 362
FRANCE, Anatole (1844-1924),
81, 296
François-Joseph (İmparator), 113,
157
Fransa (-lı), 8, 14, 18, 34, 81, 88,
112, 121, 125, 127, 132, 136,
156, 157, 181, 195, 206, 218,
221, 234, 264, 265, 268, 270,
271, 282, 290, 345, 362, 369, ,
386, 389, 405, 443, 418
Franseviye, 350, 362
Fransız (-ca / -lar / Devrimi /
Edebiyatı / Lisani), 4, 5, 9, 18,
19, 30, 32, 34, 37, 38, 43, 46,
49, 53, 60, 62, 72, 76, 81, 88,
89, 94, 127, 140, 173, 188, 189,
192, 225, 231, 234, 235, 237,
240, 270, 273, 281, 282, 283,
285, 291, 301, 318, 339, 347,
350, 351, 352, 353, 354, 356,
369, 418, 442
Fransız Basın Yasası, 22
Fransız Tiyatro Kumpanyası, 427
Fransızca Menşe-i Umûmî yahud
Muhâberât-ı Mütedâvele ve
Karşılıklı Türkçe Tercümesi
(kt.), 174
Fraşer, 281

Fuad Paşa (1818-1865), 9, 10
FUYYE, Octave, 308
G
Galata (kt.), 282
Galata, 60, 175, 189, 383, 384
Galatasaray (Lisesi / Sultanisi),
8, 38, 56
Galib Kadri (Mahmud Sâdık'ın
takma ismi), 48
Galib, bk. Şeyh Galib
Galyano (Miralay), 109, 153, 155,
200
Garine, 405
GASSENDI, Pierre (1592-1655),
405
GAURDATU, Mavro, 188
GAUTIER, Margret, 419
Gave-i Zalim imzası, 63
Gaven'in Destanı (kt.), 63
Gayret (mc.), 53, 373
Genç Fromon ve Büyük Risler
(kt.), 62
Gençlik (kt.), 62, 268
George (Prens), 110, 136, 156,
217
Germinal (kt.), 407
Germinie Lacenteux (kt.), 393
GIBB, Elias John Wilkinson
(1857-1904), 308
Gilbert (Seyyah), 87, 110, 145,
155, 206
Gillet de Narbonne (Oyun), 186
Girit, 15
Giyom I (İmparator), 218
Gizli Ada (kt.), 61, 62
Gloire de Verbe (kt.), 353
GOETE, Johann Wolfrang VON
(1749-1832), 338, 389, 390
Goriot, 405
GOTHE, Marguerite, 304
GONCOURT, Edmond de (1822-
1896), 114, 136, 157, 164, 389,
390, 391, 395, 396
Goucourt (-lar / Kardeşler), 62,
68, 69, 78, 81, 108, 141, 360,
389, 390, 391, 392, 393, 394,
395, 396, 405

- GONCOURT, Jules de (1830-1870), 389, 390, 391, 395, 396
 Gözler (General), 115, 137, 158, 217
 Gökber (kt.), 282
 Göksu İçi, 200
 Gönül Hanım (kt.), 38
 Gördüklerim, Yaptıklarım: 1890-1923 (kt.), 56
 Granada, 198
 Grandval, 234
 Gülbank (kt.), 174
 Gülle (kt.), 62
 Gülşen-i Fârisî (kt.), 175
 Güzel Eleni (kt.), 175
H
 H. Cahid, bk. YALÇIN, Hüseyin Cahid
 H. Nâzım: bk. REY, Ahmed Reşid
 Habeş (-î / -istan / Vakâyii / Vukûatı), 108, 123, 125, 153, 155, 200, 215, 221, 222
 Hac Yolunda (kt.), 44
 Hâce-i Evvel (kt.), 38
 Hacı Hüseyin Beyzâde Tefik, 190
 Hadîka (gz.), 282
 Hafız Mehmed E f e n d i Kütüphanesi, 174
 Hafta (mc.), 283
 HAÏNE, Henrich, 338
 Hak ve Hakikat (kt.), 47
 Hakanî, 306
 Hakkı Bey, 195
 Hâlâ Güzel (kt.), 54
 Haleb, 109, 176, 208
 Haliç, 8, 197
 Halil Bey (Ressam), 214, 215, 221, 439
 Haluk'un Defteri (kt), 59
 Hamidiye Camii, 118
 Hamidiye Guraba Hastahanesi, 114, 158
 Hamidiye Hafif Süvari Alayları, 115, 154, 158, 200
 Hamidiye Mektebi, 150, 200
 Hamilton, 405
 Hanım Mektupları (kt.), 57
 HANOTOUX, Gabriel (Fransa Hariciye Nazırı), 124, 218
 Hantyrka, 233
 Haralambos Cankiyadis (kt.), 57
 HARGORT, Sir William, 117, 137, 159, 224
 Harika (kt.), 175
 Haristan ve Gülistan (kt.), 38
 Harzem, 242
 Hasan Paşa (Üsküdarlı), 201, 113, 136, 157, 164
 Hasba (kt.), 54
 Haver (kt.), 425, 426
 Havitman, 338
 Hayat Efendi (Selanikli), 111, 136, 156, 201
 Hayat-ı Hakikiye Sahneleri (kt.), 63
 Hayat-ı Muhayyel (kt.), 63
 Hayât-ı Nebâtât (kt.), 175
 Haydarabad, 117, 160, 167, 196
 Haydarpaşa, 127, 149
 Hayyam (1123-1136), 306
 HEGEL, George Wilhelm Friedrich (1770-1831), 239, 405
 Hekimyan Hanım, bk. HEKİMYAN, Zabel
 HEKİMYAN, Zabel (1856- ?), 426, 431
 Hektor, 334
 Helmholtz, 239
 HELVETIUS, Claude Adrien (1715-1771), 405
 Hemmetü'l-Hemâm fî Neşrü'l-İslâm (kt.), 283
 Hendese-i Mülkiye Mekteb-i Şahânesi, 51, 99
 Henriette Marechal, 395
 HERDER, Johann Gottfried VON (1744-1803), 339
 HEREDIA, Jose Maria de (1842-1905), 353
 Hermin (kt.), 62, 176
 HERVIO, Paul (1857-1915), 348
 Heves Ettim (kt.), 54

- Hinçak, 14
Hırsız Kadın (kt.), 62
Hiangchang, 233
Hilye, 306
Hindistan, 15, 233
Hippocrates (MÖ.850), 339
Hirsch (Baron), 112, 136, 156, 157, 164, 201
HIRCH, Madame la Baronne, 118, 137, 160, 165, 201
Hizmet (gz.), 276, 277
Hizmet Matbaası, 179
Hobbes, 405
Hoca Nasreddin Türbesi, 201
Hollanda, 233
HOLLANDE, Wilhelmine de (Flemeng kraliçesi), 117, 137, 160
Homeros (MÖ.9 ve 10. Asır), 334
Horace, 336
Horan Demiryolu, 201
Horan, 201
HUGO, Victor Marie (1802-1885), 234, 307, 310, 318, 335, 351, 389, 405, 406, 419
Hukuk-ı Ticaret (kt.), 176
Humman (Almanyalı), 193
Hurdeçin (kt.), 283
Hürriyet (gz.), 23
Hüseyin Baha (Mai ve Siyah romanı kahramanlarından), 220
Hüseyin Cahid, bk. YALÇIN, Hüseyin Cahid
Hüseyin Daniş, bk. PEDRAM, Hüseyin Daniş
Hüseyin Hamid Bey (Memûrîn-i Mülkiye komisyon azası), 118, 137, 160, 202
Hüseyin Kâzım Kadrî (1286/1870-1934), 44, 45, 46, 47, 55, 62, 67, 72, 86, 95, 139, 142, 243, 251, 252, 253, 254
Hüseyin Kâzım, bk. Hüseyin Kâzım Kadrî
Hüseyin Remzi Bey, 202
Hüseyin Suad, bk. YALÇIN, Hüseyin Suad
Hüseyniye, 286
Hüsn ü An (kt.), 62
Hüsnü Bey (Binbaşı), 176
I
Immolation (kt.), 360
Impertial (gz.), 19
Islah-ı Sanayi Komisyonu, 9
Islah-ı Sanayi Mektepleri, 9
Islahat Fermanı, 7, 8
Istilahat-ı Edebiye (kt.), 374
i
İbn-i Hallikan (Şemseddin Ahmed İbni Muhammed) (1211-1282), 242
İbn-i Süveynî, 202
İbnü'l-Celâl Sezâî Bey, 173
İbnü'r-Rüşd Osman Rahmi Bey, 175
İbrahim Efendi, 118, 137, 160, 202
İbrahim Hakkı Paşa Kabinesi, 50
İdealizm, 403, 404, 408
İhhâm, 398
İhsâiyât (İstatistik) (kt.), 51
İhsan Hasib Bey, 116, 137, 159, 164, 202
İhtiyar Onbaşı (kt.), 282
İkdam (gz.), 48, 421
İkdü'l-Cümân, fi Hülâsât-ı Târih-i Osman (kt.), 176
İki Kaside (kt.), 55
İki Sene Mekteb Tatili (kt.), 62
İki Valide (kt.), 61, 62
İkinci İnönü Zaferi, 50
İkinci Ordu-yı Hümayun, 202
İllustration (gz.), 437
İlm-i İktisat (kt.), 51
İlm-i Servet-i Mîlel (kt.), 62
İlm-i Terbiye-i Etfâl: Usûl-i Terbiye (kt.), 57
İlmî ve Amelî Usûl-i Cedîde, İlm-i Hendese ve Resim Hattı (kt.), 176
İltis Topçekeri, 218
İlyada ve Oddiseau, 334

- İmparator Üçüncü Fredirik Zırhlısı, 154, 158
İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (kt.), 2
İnce Cami-i şerifi, 204
İncil, 347
İngiliz (-ce / -ler), 18, 45, 49, 50, 237, 240, 285
İngiltere, 5, 14, 121, 125, 201, 226, 265, 405
İNÖNÜ, İsmet (1884-1973), 50
İnsan yine İnsan (kt.), 282
İntruse (kt.), 359
İNUGUR, M. Nuri, 19, 24
İPEKÇİ, Kâni, 189
İranîler (Oy.), 419
İrlanda, 222
İskoçya Mektebi, 405
İslam Mektebi, 203
İslamcılık, 10
İsmail Safa (1867-1901), 31, 51, 92, 202, 317, 320, 326, 327, 328, 329
İspanya, 121, 123, 124, 198, 199, 233
İstanbul Matbuat Cemiyeti, 48
İstanbul, 2, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 19, 22, 30, 31, 32, 40, 44, 45, 49, 50, 53, 60, 80, 82, 83, 89, 105, 106, 107, 132, 159, 110, 111, 138, 144, 151, 152, 153, 156, 116, 117, 161, 162, 195, 196, 199, 200, 202, 218, 233, 422, 423, 424, 426
İstasyonda Bir Saat (kt.), 415
İstibdat Dönemi, 10
İstikbale Doğru (kt.), 47
İstinye, 208
İsveç(-li), 54, 124
İsviçre, 50
İtalya (-lı / -n / -nlar), 108, 109, 111, 112, 121, 124, 153, 155, 209, 215, 217, 218, 221, 221, 281
İtalya-Habeşistan Savaşı, 110
İtalyan Operet Kumpanyası, 106
İttihat-ı İslam, 16
İttihat (gz.), 38
İttihat ve Terakki (Cemiyeti / Partisi), 15, 49, 50
İzmir İngiliz Mektebi, 44
İzmir Kütüphanesi, 176
İzmir Maârif İdâresi, 179
İzmir Suikastı Teşebbüsü, 50
İzmir, 18, 45, 50, 53, 183, 275
J
J. Racine Külliyyatı (kt.), 56
Jack (Dr.), 96
Japonya(-lılar), 126, 173
Jefruva, 405
JERARNAM, Rosmonend, 348
Jimnas Tiyatrosu, 415
JOSEFE, Fransuva (Avusturya İmparatoru), 125, 160, 167, 200
Journal de Constantinople (gz.), 19
Journal de Smyre (gz.), 19
Jöntürkler, 16, 24
Jully, 348
Jyargon, 234
K
KABACALI, Alpay, 22, 23
Kabataş Sahili, 218
Kadın Mektupları (kt.), 177
Kadın Ruhü (kt.), 57
Kadınlar (kt.), 282
Kadrî, bk. Mahmud Sâdık
Kadri Bey (Hüseyin Kâzım Kadrî'nin babası), 44, 45
Kadri Bey-zâde Hüseyin Kâzım Bey, bk. Hüseyin Kâzım Kadrî
Kafe Şantan, 235
Kafkasya, 49, 98, 114, 132, 150, 158, 203, 243
Kağıthane Deresi, 203
Kağıthane, 219
Kahire, 171
KAHN, Gustave (1859-1936), 354
KALART, Jules, 180
Kalas, 127, 164
Kalemeti (Dr.), 97
Kalpakçıbaşı Kemerü, 203

- Kamer (gz.), 383, 384, 385
 Kâmil Efendi (Tütüncü), 189
 Kâmil Paşa (1832-1913), 58
 Kâmûs, 243, 322
 Kâmûs-ı Arabî, 177, 211, 278, 281
 Kâmûs-ı Fransevî (kt.), 283
 Kâmûsu'l-Alâm (kt.), 177, 281, 283
 Kangırı, 150, 158, 163
 Kangora, 199
 Kant (1724-1804), 239
 Kânun-ı Esasî, 12, 13
 Kapitülasyonlar, 6
 KAPLAN, Mehmet (1915-1986), 7, 19, 66
 Kaptan Grand'ın Çocukları (kt.), 62
 Kaptan Hateres'in Seyâhatı (kt.), 62
 Kara Bibik (kt.), 54
 Karaca Ahmed Mezarlığı, 38, 89
 Karadağ, 13
 Karahisar, 203
 Karahisar-Alaşehir Demiryolu, 203
 Karaköy, 216
 Kararnâme-i Âlî, 22
 Karasu (Köprüsü / Tünelleri), 203
 KARATEPE, Şükrü, 12, 16
 Kargalar (kt.), 55
 Karnaval (kt.), 61
 Karnaval Cinâyeti (kt.), 62
 Karno, 219
 Kars, 14
 Kastamonu, 122
 KAVCAR, Cahit, 77
 Kayseriye, 203
 Kazan, 223
 Kâzım Bey, bk. Hüseyin Kâzım Kadri
 Keşfi (Araba Sevdası romanı kahramanlarından), 215
 Kıbrıs, 14, 52
 Kırık Çan, 204
 Kırık Hayatlar (kt.), 62
 Kırım Savaşı, 11
 Kırım, 7, 243
 Kırk Kilise, 118, 204
 Kırk Yıl (kt.), 45, 62
 Kırmızı Fesler (kt.), 42
 Kıssadan Hisse (kt.), 38
 Kıvılcımlı Kül (kt.), 55
 Kitâbhane-i Askerî, 181
 KODAMAN, Bayram, 13
 Koklen, 290, 418
 Komedi Fransız (Oy.), 419
 Konfiçyüs, 390
 KONSTAN, Benjamin, 346
 Konstantinopolis (gz.), 60
 Kontes Sarah (kt.), 62, 293
 KONUKÇU, Mehmet (1968-), XIII, 35
 Konya Ziraat Nümûne Çiftliği, 204
 Konya, 87, 127, 145, 149
 Kopernik, 338
 Kruva Mor Kadınları (kt.), 61, 62
 Kudüs, 56, 108, 193, 206, 215, 216, 286, 293, 298
 Kumkapı Gösterisi, 15
 Kurbağalı Dere, 205
 Kurban Bayramı, 125
 Kurfe, 282
 Kuş Dili Çayını, 106
 KUZEN, Victor, 405
 Kuzey Afrika, 14
 Küba (Hadisesi), 123, 124, 153
 Küçük Fıkralar (kt.), 62
 Küçük Kâmûs-ı Fransevî (kt.), 283
 Küçük Şeyler (kt.), 325, 382
 KÜÇÜKÖMER, İdris (1925-1987), 3, 9
 Kütahya Cami-i Kebîri, 205
 Kütahya, 114, 151, 158, 199, 205
 Kütübhaneye-i İslam, 176
 Kütübhaneye-i Marifet, bk. Marifet Kütübhanesi
L
 L'assommoir (kt.), 407
 l'automme d'une femme les demivierges (kt.), 274
 l'Eneide(kt.), 56
 La Chambre (Mösyö), 205
 La Dame aux Camelias (kt.), 304

- La Fontaine, 320
 LAFORGUE, Jules (1860-1887),
 354
 La Metterie, 405
 La Phare du Bosphore (Boğaziçi
 Feneri) (gz.), 17, 19
 La Reforme (gz.), 19
 La Roşfoko, 346
 La terre (kt.), 407
 La Turquie (gz.), 19
 Lafostennet (kt.), 396
 Lakor (Şamli), 11, 17, 137, 159,
 164
 LAMARTINE, Alphonse de
 (1790-1869), 335, 357
 Lâmiâ, 333
 Les Misarebles (kt.), 323
 Lamperhen (Papaz), 338
 Lâne-i Melâl (kt.), 63
 Latin alfabeti, 29, 59
 LAVEDAN, Henri (1859-1940),
 81
 Le Cahier rouge (kt.), 272
 Le coupable (kt.), 272
 Le Courrie de Smyre (İzmir
 Postası) (gz.), 18
 Le Moniteur Ottoman (Osmanlı
 Gazetesi), 19
 Le Passant (kt.), 269
 Le Reliquaire (kt.), 268, 271
 Le Romane Jeune Homme
 Pouvoirs (kt.), 410
 Le Scorpion (kt.), 273
 Le Smyrneen (İzmirli) (gz.), 18
 le regne du, silence (kt.), 352
 LEBON, Gustave (1841-1931),
 110
 Leh Lisani, 234
 Lehce-i Osmanî (kt.), 245
 Lehcetü'l-Lügat (kt.), 253
 Lehçe-i Osmanî (kt.), 251, 253
 LEMAITRE, Jules (1853-1914),
 81, , 270, 271, 298, 420
 Leon (Lambacı), 190
 Leonse, 112, 157, 136, 156, 219
 Lerley Yatu, 219
 Les confessions d'un amant (kt.),
 274, 275
 Les Humbles (kt.), 269, 272
 Les Intimites (kt.), 268, 271
 Les lettres de femmes (kt.), 274
 Les Poemes modernes (kt.), 268
 Les reuon-Macquart (k.), 411
 les Kamtchhatka (kt.), 361
 les vies encloses (kt.), 352
 Letâif (kt.), 282
 Lettre a la jeunesse (kt.), 406
 LEVA, Matmazel de, 345
 Levand Herald (gz.), 17, 19
 LEWIS, Bernard, 23, 25
 Leyal-i Girizan (kt.), 55
 Leyâl-i Iztrâb (kt.), 177
 Liçi, 308
 Lisân (kt.), 282
 Lisân-ı Osmanî (kt.), 42
 LISLE, Le Conte de (1818-1894),
 81, 265, 353
 LITTRE, Emile (1801-1881), 234
 Lobanow (Mösyö), 115, 137, 158,
 164, 220
 Londra, 50, 101, 138, 406
 LONGOUIL, Madam de, 346
 LOTI, Pierre, (1850-1923) 308
 Lourde (kt.), 407
 Lozan Konferansı, 50
 Luck (1632-1704), 297, 405
 Lumer Kütübhanesi, 273
 Lupher, 405
 Lut Gölü, 109, 155, 165, 215
 Lüccetü'l-Esrar (kt.), 175
 Lügat-ı Nâcî (kt.), 245, 253
 Lügat-ı Osmaniye (kt.), 245, 252,
 253
 Lügat-i Askeriye (kt.), 177
 Lügat-i Ebu'z-ziyâ (kt.), 245, 253
 LYELL, Sir Charles, 239
 Lyon, 415, 416
M
 M. C., bk. Mehmed Cavid
 M. Ekrem Bey, bk. Recâizâde
 Mahmud Ekrem
 M. Rauf: bk. Mehmed Rauf
 M. Sâdık, bk. Mahmud Sâdık

- M. T. Fikret: bk. Tevfik Fikret
M. Ziver, bk. Mehmed Ziver
Maârif Risâlesi (kt.), 178
Macaristan, 124
Macarlar, 96
Mack Kinley (Amerikalı), 117, 137, 159, 205, 221
Madagaskar, 125
Madam Bovary, 405
Madam Diyalofova, 419
Madam Lelong Kitapçı Dükkanı, 170
Madam Pompadur, 391, 392
Madame Gervaisous (kt.), 393
Madmoiselle Jaufre (kt.), 274
Madrid, 97, 389
MAETERLINCK, Maurice (1862-1949), 302, 351, 358, 359, 362
Mağakya Ormanian Efendi, 117, 132, 137, 159, 207
Mahmud II (Sultan) (1794-1838), 2, 3, 4, 5, 6, 19, 20, 322
Mahmud Nedim Bey, 110, 136, 155, 205
Mahmud Nedim Paşa, 11, 23, 24
Mahmud Sâdık (1864-1930), 16, 36, 48, 53, 86, 95, 96, 97, 98, 99, 128, 135, 137, 140, 149, 150, 152, 160, 162, 164, 165, 166, 269, 172, 369, 372
Mai ve Siyah (kt.), 62, 67, 78, 79, 107, 148, 324, 169, 220, 276, 277, 337
Makalle (Kalesi / Kasabası), 153, 155, 108, 200, 221, 266, 272
Makber (kt.), 309
Makri Köyü, 205
Mâliye Nâzırı” Selanik Meb’usu Câvid Beyefendi tarafından îrad edilip Risâle şeklinde tab’ ile Memâlik-i Osmâniye’de neşr ve tevziine (Meclis-i Mebusan)– H e y e t - i Umûmiyyece karar verilmi, 51
MALLARME, Stephane (1842-1898), 389
Malta, 282
Malumat (mc.), 441
Mama Dadım Darılır (kt.), 42
Manette Salomon (kt.), 393
Manisa, 47, 67
MARGUERÏTTE, Paul (1860-1918), 356
Mari-Dorvete, 114, 136, 158
Mariçe Oteli, 189
Marifet Kütübhanesi, 175
Marifet Takvimi, 183
Matbaa-i Ahmed İhsân, 35
Matbaa-i Amire Kütübhanesi, 178
Matbuat Hatıralarım (kt.), 30, 33, 39, 59, 61, 62
Matbuat Kanunu, 22
Matbuat Nizamnamesi, 22
Materyalizm’in Türkiye’ye Giriş ve İlk Etkileri (kt.), 40
Matmazel Nikso (Aktris), 427, 428
MAUPASANT. Guy de (1850-1893), 356, 357
Mavi Düşes (kt.), 52
Mebusan Meclisi, bk. Meclis-i Mebusan
Mecidî Nişanı, 283, 286
Meclis-i Mebusan, 24, 49
Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, 5
Mecmua-i Fünûn (mc.), 21, 22
Mecmûa-i Hâtır-ı Elemden Bir İki Yaprak (kt.), 178
Meç, 265
Medenî, 16
Medeniyet-i Arabiye (kt.), 110
Medeniyetçilik, 10
Medeniyet-i İslâmiye (kt.), 282
Medhal-i Terbiye-i Akliye, Ahlakiye ve Cismaniye (kt.), 178
Mehmed (Hafız) , 36, 49, 98
Mehmed Ali Paşa (1769-1848), 4
Mehmed Cavid (1875-1926), 36, 49, 50, 51, 86, 98, 142, 145
Mehmed Celâl Bey (1867-1912), 265

- Mehmed Efendi (Hafız), 111, 179, 206
Mehmed Hulusi (Mühendis), 36, 51, 99, 142, 165
Mehmed Rauf (1875-1931), 36, 51, 53, 99, 137
Mehmed Sâdık Efendi, 184
Mehmed Sami, 57
Mehmed Zihni Efendi, 179
Mehmed Ziver (1868- ?), 36, 52, 53, 54, 99, 137
Mekke, 222
Mekteb (mc.), 317
Mekteb-i Feyziye, 49
Mekteb-i Harbiye, 4
Mekteb-i İdadî-i Şahâne, 176
Mekteb-i Mülkiye, 49, 56
Mekteb-i Sultanî, 52
Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne, 185
Melâmî, 16
Melin (Mösyö), 112, 136, 157, 206
MENÇİL, Adolphe (Ressam), 110, 136, 154, 156, 215
Menelik (Kral) (1844-1913), 110, 153, 156, 222
Menemenlizâde Mehmed Tahir (1862-1902), 36, 53, 73, 99, 140, 378
Menemenlizâde Tahir: bk. Menemenlizâde Mehmed Tahir
Mensiyât (kt.), 326, 327, 328
Menşe-i Elsine (kt.), 340
Meram (kt.), 292, 294, 296, 297, 298, 299
MERİÇ, Cemil (1916-1987), XI, 5, 6, 8, 13, 17, 20, 21, 23, 66
Merzifon Olayı, 15
Mes communions (kt.), 359
Meslek, 9
Meşakk-ı Hayât (kt.), 178
Meşrutiyet dönemi, 1
Meşrutiyet I , 1, 12, 10, 24, 441
Meşrutiyet II , 15, 49, 58, 60, 64, 68
Meşrutiyet ve Anayasa (kt.), 12
Meşrutiyet, 12, 33, 49
Meşveret Meclisi, 13, 24
METENIER, Oscar (1859-1913), 356
Meteor Kotrası, 222
Mevlana Camii, 175
Mevlana Celâleddin-i Rûmî (1207-1273), 206
Minak Efendi Dram Kumpanyası, 430
Minak Efendi, bk. MINAKYAN, Mardiros
MINAKYAN, Mardiros (Oy.) (1839-1920), 425, 426, 430, 431
Mirnav (Mahmud Sâdık'ın takma ismi), 48
Mısır, 4, 9, 14, 171
Midilli, 52, 329
Mihran Efendi, 282
Mihver-i Arza Seyâhat (kt.), 62
MİK, Rene de, 357
MİKHAEL, Ephraim, 354
Milener (Miss), 347
MILL, Stuard (1806-1873), 350, 354
Mille Nixau, 186
Millet Hanı, 60
Millî Edebiyat, 74
MILTON, John (1608-1674), 335
Mini Mini Mektepli (kt.), 54
Mini Mini yahut Yine Heves Ettim (kt.), 54
Mir'at-ı Alem (mc.), 48
Mir'atü'l-Akâyid (kt.), 175
Mîrsad (gz.), 57
Missine, 282
Mistres Belami, 346, 347
Mithat Paşa (1822-1884), 9, 13, 38
Mizan (gz.), 24
Modern Türkiye'nin Doğuşu (kt.), 23
Moliere, 418, 419
Monesuli, bk. SULLY, Monet
Moniteu Ottoman (gz.), 19

- MONPANSIYE, Matmazel de, 344
Mont-de-Piete, 88
Montesquieu, 339
MONTFORT, d'Eugene, 94363, 365
Montmarte, 235
Montmart Mezarlığı, 304
Moskova (-lı), 113, 125, 204, 222
Moskova Belediye Dairesi, 206
Moskova Büyük Tiyatrosu, 206
Moskova Ticaret Odası, 206
Moulin de Nazareth (kt.), 275
Mozore, 180
Mösyö Pierre (Araba Sevdası romanı kahramanlarından), 214
Muallaka Kasabası, 206
Muallim Nâcî 1850-1893), 60
Muallim Nâzım, 306
Mudanya Vapur İskelesi, 222
Mufassal Kamus-ı Felsefe (kt.), 43
Muhammed Ata Bey (Endican kadısı), 113, 132, 136, 157, 223
Muhammed Buhari Zaviyesi, 206
Muharrerât-ı Nisvân (kt.), 179
Muhbir (gz.), 22, 23
Muhsin Bey -yahut- Şairliğin Hazin Bir neticesi (kt.), 55
Muhtasar (kt.), 260
Mukâlemât ve Temrînât-ı Arabiye (kt.), 179
MUKLER, Camille, 354
Mumyanın İzdivacı (kt.), 61, 62
Murad V (Sultan) (1840-1904), 2, 9, 10, 24
Musa Bey Olayı, 15
Musa Paşa, 286
Musahhîh Mevlid-i Şerîf (kt.), 179
Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (kt.), 62
Musavver Tercüman-ı Hakikat (gz.), 59
MUSSET, Alfred de (1810-1857), 81, 193, 307, 308, 345, 389
Mustafa Fazıl Paşa (Mısır Hıdivi) (1829-1875), 9, 23
Mustafa IV (Sultan) (1779-1808), 2, 3, 66
Mustafa Mutuş (Selanikli berber), 189
Mustafa Reşid Beyefendi, 179
Mutâlaa (kt.), 179
Mutâlaât-ı Edebiye (kt.), 52
Mutavvel (kt.), 260
Muzaffereddin Şah (1853-1907), 207
Muzika-i Hümâyun, 41
Müdâfa-i Milliye Cemiyeti (kt.), 45, 46
Mühendishâne-i Berr-i Hümâyun, 177
Mülkiye (İdadisi / Mektebi), 44, 48, 49, 53, 54, 59
Münif Paşa (1830-1910), 207
Mürüvvet (gz.), 52
Müzeyreb Gölü, 207
Mystres des Foules, 362
N
Nâbî (1642-1712), 307, 316
Nâbizâde Nâzım (1862-1893), 36, 54, 78, 99, 122, 147, 184, 425
Nadîde (kt.), 179
Nâfizâde Ahmed Fuad Bey, 178
Nağme-i Seher (kt.), 55
Nahv, 49, 98, 114, 158
Nâim Bey, 281
Naki, 302
Nâkil (kt.), 180
Nakşî, 16
Namık Kemal (1840-1888), 9, 10, 41, 53, 77, 82, 83, 443
Nana (kt.), 356
Nansen (Dr.), 87, 123, 145, 217, 223
Naplousse (Gölü / Kasabası / Vadisi), 108, 155, 207
Napoli, 282
Narsis'in Zevcesi (Oy.), 427, 428
Nasriddin Şah (1831-1896), 112
Nasrullah Efendi (Piyade Onbaşı), 172

- Natüralizm, 90, 408, 410
 Nazariyât-ı Edebiye (kt.), 56
 Nâzım, 290
 Nâzım, bk. Muallim Nâzım
 Necâti (? -1509), 332
 Nedîm (1680-1730), 306, 307, 316, 332, 334, 335, 336
 Nef'î (-i Erzurumî) (1572-1635), 306, 307, 308, 316, 322, 335, 336, 339
 Nell-Horn (kt.), 360
 Nemide (kt.), 276
 NERAZZİNİ, Major (Binbaşı), 117, 137, 154, 159, 221
 Nermîn (kt.), 180
 Nesîbe ("Bu muydu?" nun kahramanlarından), 363, 364, 365
 Neşil, 390
 Nev Usul Fotoğraf (kt.), 61, 62
 Nev-sâl-i Asr (Takvim-i Asr), 52, 53
 NEVELLİ, Ermeti, 82
 Nevil, 36, 54, 99
 Nevruz (kt.), 276
 Nevsâl-i Servet-i Fünûn, 169
 Nevşehir Kasabası, 207, 116, 116, 159, 162
 Newyork, 389
 Nicolas (Karadağ prensi), 207
 Nicolas II (Rusya imparatoru), 207
 Nicoli (Kahveci), 192
 Nihal (gz.), 52
 Nil, 171
 Nizam-ı Cedîd (Hareketi / Ordusu), 2, 3, 4
 Nodier, 234
 Noel, 186
 Norveç, 124
 Notre Compagne (kt.), 275
 Novel Reveau (gz.), 359
 Nuha, 132, 203
 Nuhbetü'l-Fezâil (kt.), 180
 Nukas, 186
 Nureddin Ferruh, bk. ALKEND
 Nureddin Ferruh
 Nuri Bey (Mehmed Cavid'in arkadaşı), 50
 Nuri Efendi (Kolağası), 108
 Nusret Paşa (Müşir, Deli) (? -1896), 117, 137, 159, 164, 207
 Nümûne-i Kitâbet-i Osmaniye (kt.), 181
 Nümûne-i Terakkî Mektebi, 175
 O
 Odeon Tiyatrosu, 185, 186, 419, 427
 Odun İskelesi, 186
 Oğuz Han, 242
 OKYAR, Ali Fethi (1880-1943), 50
 ONNET, George (1848-1918), 84, 89, 292, 294, 296, 297, 298, 299
 Opera Meydanı (Paris), 116, 145, 159, 167, 223
 Ophelia, 351
 ORAL, Fuat Süreyya (1914-), 32
 Orani (kt.), 181
 ORBAY, Hüseyin Rauf (1881-1964), 50
 Ordu, 60
 Ordunun Defteri (kt.), 42
 Orta Asya, 86
 Ortadoğu, 14
 ORTAYLI, İlber , 2, 10
 Osman (Selanikli), 179
 Osman Galib (Mahmud Sâdık'ın takma ismi), 48
 Osman Nuri, 36, 54, 99, 100, 128, 149
 Osman Senai Beyefendi, 181
 Osmaniye Matbaası, 182
 Osmanlı (-ca / -cılık / -î / -lar / Aydın / Aydınları / Bürokrasisi / Destanı / Devleti / Hükümeti / İmparatorluğu / Lisanı / Maliyesi / Padişahları / Türkçesi / Ülkeleri), 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 30, 50, 71, 82, 90, 92, 118, 120,

171,183, 237, 250, 320, 332,
341, 369, , 396, 425, 435, 438,
441
Osmanlı Ahrar Fırkası, 40
Osmanlı Bankası, 6, 116, 128,
151, 159, 188, 208
Osmanlı Coğrafyası (kt.), 53
Osmanlı Demiryolu Hattı, 127,
131, 145, 149
Osmanlı Dram Kumpanyası, 82,
83, 123, 145, 208, 429, 430,
431
Osmanlı Memleketleri (kt.), 181
Osmanlı Modernleşmesinin
Kökleri (kt.), 5
Osmanlı Tiyatrosu, 106, 425, 429,
431
Osmanlı-Rus Savaşı, 13
Otuosan, 116, 137, 159
OZANSOY, Faik Ali (1875-
1950), 36
O
Özbekler Dergahı, 183
ÖZCAN, Azmi, 8, 11, 12, 13
ÖZGÜL, Metin Kayahan, 41, 46,
58
ÖZSEVER, Hüseyin Sîret (1872-
1959), 36, 54, 57, 77, 100, 133,
134
P
Paris Hayvanat Bahçesi, 223
Paris(-li / -liler), 37, 72, 82, 84, 86,
88, 89, 110, 116, 139, 140, 142,
145, 159, 165, 167, 213, 216,
217, 219, 223, 233, 234, 235,
265, 268, 271, 289, 292, 300,
302, 406, 415, 419
PARLATIR, İsmail , 59
Parmakkapı. 423
Partogomios Efendi, 208
PEDİS, Alphonse, 304
PEDRAM, Hüseyin Daniş (1870-
1943), 43
Pejmürde (kt.), 124, 141, 182,
397, 398, 399
Permedi, 281
Pertagomios Efendi, 114, 136

Pervîz, 398
Peşte (Sergisi), 44, 95, 113, 123,
124, 142, 157, 160, 161, 163,
166, 167, 198, 210, 223,
Peşte Adliye Dairesi, 117, 160,
208
Peşte Câmi-i Şerîfi, 223
Petesburg, 389
Petits poemes d'automme (kt.),
354
Petraki Efendi, 208
Peyam-ı Sabah (gz.), 43
PİNE, Madam de, 348
Platon, 339
Pol Nor 'Kutb-ı Şimalî Balonu', ,
205, 223, 224, 115, 158
Pol Nor Balonu, bk. Pol Nor
'Kutb-ı Şimalî Balonu'
POLAT, Nâzım H (1955-),
XIII, 46, 52
POLAVIEJA, Marki (General),
117, 137, 139, 154, 224
Politecnique Mektebi, 235
Polonya Ormanı, 62, 108, 139,
145, 224
Polonya, 81, 338, 443
Portekiz, 233
Postacı (kt.), 62
Prens Sabahaddinci, 40
Presse Orient (gz.), 19
PREVOST, Marcel, 69, 81, 103,
136, 156, 177, 221, 273, 274,
275, 348
PRUDHOMME, Josefe, 340
PRUDHOMME, Sully (1839-
1927), 81, 265, 353
Prusyalı, 4
Pupi, 341
QUILLARD, Pierre Antoine
(1701-1733), 353
R
Raci (Mai ve Siyah romanı
kahramanlarından), 220, 221
RACİNE, Jean (1639-1699), 334,
389, 419
Râgıb (1699-1763), 306
Râif Paşa Halep Valisi), 109, 208

- Raife Binnaz Hanım, 182
Ramazan Bayramı, 106, 123
Ramazan Orucu (kt.), 182
RAN, Mondephi, 405
Rapa-Novı Adası (kt.), 61, 62
Rasim Bey, bk. Ahmed Rasim
Rauf Bey Kütübhanesi, 174, 180
Rayed, 405
Rayling, 36, 55, 85, 100, 146, 147
Realizm, 90, 404
Recâizâde Ekrem: bk. Recâizâde Mahmud Ekrem,
Recâizâde Mahmud Ekrem (1847-1914), 29, 30, 31, 35, 36, 37, 41, 45, 55, 64, 72, 73, 77, 78, 80, 87, 95, 100, 102, 124, 133, 138, 139, 144, 147, 171, 182, 208, 215, 242, 243, 244, 247, 249, 255, 259, 260, 263, 277, 318, 320, 332, 374, 397, 443
REFE, Onere de, 336
Refet Bey, 209
REGNIER, Henri de (1864-1936), 352, 353, 355
REHE, Jully, 265
RELEA, Düşes de, 344
Remziye (kt.), 182
RENAN, Ernest (1823-1892), 268, 340, 341, 350
Renee Mauperin (kt.), 393, 394
Resimli Devr-i Alem (kt.), 182
Resimli Tercüman-ı Hakikat (gz.), 39
Reşad Bey, 209
Reşad Efendi, 66
RETTE, Adolphe (1863-1930), 353
REY, Ahmed Reşid (1870-1956) , 36, 38, 41, 44, 56, 74, 77, 79, 85, 90, 94, 95, 100, 101, 133, 135, 137, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 149, 155, 379, 381
Rıhtım Caddesi, 198
Rıza Efendi, 179
Rıza Tefvik, bk. BÖLÜKBAŞI, Rıza Tefvik
RİMBAUD, Arthur (1854-1891), 354
RİŞPEN, Gustave de, 234, 354
Rize Kasabası, 209
RODENBACH, Georges (1855-1898), 351, 352
Rodos, 38, 52, 209, 282
Romalılar, 341
Romanya, 13
Roquefort, 234
Rosny Biraderler, 360, 361
ROTE, Mari de, 222
Rothwelsch, 233
ROUSSEAU, Jean Jacques (1712-1778), 335, 339, 348, 369
ROUX, Saint Pol (1861-1940), 354
Rovvaye-Kulard, 405
Roz-Liz (kt.), 62
Röntgen (Dr.), 109, 155, 165, 205, 209
Rubâiyât-ı Ömer Hayyam (kt.), 43
RUDİNİ, Marquis de, 111, 136, 153, 156, 221
Rûh-ı Kemâl (kt.), 42
Rûh-ı Münbesit (kt.), 290, 291
Rum (-ca), 49, 60, 189, 234, 281
Rumeli, 199, 340, 241
Rupeşis (Demirköprüler Kanalı'nın mühendisi), 209
Rus Ateşi (kt.), 61
Rus(-lar / -ya), 4, 5, 13, 18, 112, 113, 118, 121, 125, 132, 157, 223, 368
Rübâb-ı Şikeste (kt.), 59
Rüsûmât Müdiriyyet-i Umûmiyesi, 37
S
Saadet (gz.), 48, 60
Saâdet Vapuru, 190
Sabah (gz.), 48, 282
Sabit Paşa, 115, 137, 158, 164, 209, 307
Sabuncuzâde Levis Elbiri Efendi, 182
Safa, bk. İsmail Safa

- Safahat (kt.), 45, 46
 Safo (kt.), 361
 Safvetî Ziyâ (1875-1929), 36, 56, 79, 102, 147
 Safvetî: bk. Safvetî Ziyâ
 Sagasta (İtalya Hariciye Nazırı), 209
 Sağra (Madam de la FAYETTE'nin takma ismi), 345
 Sahâif-i Müstercia (kt.), 396
 Sahra (kt.), 375
 Sahte Sigorta (Oy.), 424
 Said Halim Paşa (1863-1921), 50
 Sainte-Beauve (Charles Augustin) (1804-1869), 308, 346
 Salih Zeki Bey (1864-1921), 109, 135, 155, 209, 210
 Salihye Caddesi, 211
 Salon Köşelerinde (kt.), 57
 SAMAINÉ, Albert (1858-1900), 351, 353, 354, 355
 Sami Efendi, bk. Şemseddin Sami
 Sâmi Paşazâde Sezâî (1860-1936), 172, 308, 325, 386
 Samsun İsyanı, 15
 Sanayi-i Neffise-i İslamiye, 198, 199
 Sanâyi-i Neffise (Dairesi / Mektebi / Matbaası), 32, 203, 210, 216, 219, 223, 224, 221
 SAND, George (1804-1876), 389
 SANDEAU, Jules (1811-1883), 308
 SANEK, George, 307
 Sansür Karanamesi, 23
 Saray ve Ötesi (kt.), 62
 Sarcelle Blene (kt.), 357
 Sarf-ı Türkî (kt.), 283
 Sarrien (Mösyö), 112, 136, 156, 222
 SARSAY, Fransisik, 307
 SAVIGNE, Madam de RABUTIN-CHANTAL (1626-1696), 345
 SCHILLER, Friedric VON (1759-1805), 338
 Schopenhaur (1788-1860), 350
 SEÇKİN, Süheylâ, XIII
 Sekbân-ı Cedîd Ordusu, 4
 Seksen Günde Devr-i Alem (kt.), 62, 107
 Selanik, 49, 53, 109, 155, 161
 Selim III (Sultan) (1761-1808), 2, 3, 5
 Sen-Lui Mektebi, 268
 Sened-i İttifak, 3
 Serâb-ı Ömrüm (kt.), 43
 Sergüzeşt (kt.), 382
 Serriyât-ı Vilâdiye Dersleri (kt.), 183
 SERMONIA, Duc de (İtalya Hariciye Nazırı), 112, 156, 217
 Servet (gz.), 59, 60
 Servet-i Fünûn (-cular / Dergisi / Dönemi / Edebiyatı / Hareketi / Nesli / Topluluğu), XI, XII, 17, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 93, 94, 98, 103, 106, 116, 122, 124, 143, 154, 159, 161, 168, 169, 170, 192, 195, 197, 198, 200, 205, 212, 222, 238, 242, 244, 245, 251, 259, 262, 265, 268, 276, 319, 321, 324, 363, 415, 425, 437, 439, 433, 435, 438, 441, 442, 443, 444
 Servet-i Fünûn (kt.), 62
 Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit (kt.), 80
 Sevda (kt.), 54
 Sevdâ-yı Hakakî (kt.), 62
 Sevr Antlaşması, 42, 56
 Seyahat Jurnalı (kt.), 183
 Seyyid (kt.), 419
 Seyyid Vehbî (1674-1736), 333
 Seyyie-i Tesâmüh (kt.), 54

- Sezâî Bey, bk. Sâmi Paşazâde Sezâî
- SHAKESPEARE, William (1564-1616), 334, 369, 378, 390, 418
- Sıkset, 299
- Simeon (Dr.), 97
- Sinâî, Ticarî, İktisâdî Avrupa (kt.), 61
- Sırbistan, 5, 13
- Sîret, bk. ÖZSEVER, Hüseyin Sîret,
- Silinmiş Çehreler, Beliren Simalar (kt.), 57
- SIMON, Jules François Simon Suisse (1814-1896), 97, 135, 218
- Simonid (MÖ.556-468), 310
- Sina (k.), 419
- Sir Flomon (Madame Gervaisous romanının kahramanı), 393
- Sir Japanin, 297
- Sirkeci, 189
- Sisak Efendi (Oy.), 431
- Slang, 233
- Sofya, 13
- Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi, 44
- Sophokles (496?-406), 390, 420
- Sorbanne, 300
- Sovaraigne, 290
- Söğüt Kasabası, 210
- Söhrab (Oyun), 282
- Spectateur Oriental (gz.), 18
- Spencer Adası (Terc.1902), Şanseller (kt.), 62
- SPENCER, Herbert (1820-1903), 178, 239, 350
- Stamboul (gz.), 19
- Steinburch Birahânesi, 189
- STENDHAL, Marie Henri Beyle (1783-1842), 77, 389, 392
- Strinberg, 210
- Stuard-Mîll (1806-1873), 405
- SUEU, Eugenne, 234
- SULLY, Monnet, 82, 418, 420
- Sultan Abdülhamid-Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları (kt.), 32, 82
- Suriye, 14, 86, 107, 149, 169, 195, 201, 208, 209, 210, 211
- Surre-i Hümâyun, 112, 156, 167, 210
- Surûrî (? -1561), 306
- Suva Paşa, 282
- Sükût (kt.), 42
- Süleyman Nazif (1870-1927), 36
- Süleyman Nesib (1866-1917), 36, 57, 77, 102
- Süleyman Paşa (Şıpkâ Kahramanı, Müşir) (1254-1892), 57
- Süleyman Paşa Muhakemesi (kt.), 57
- Süleyman Paşazâde Sami Bey-Külliyât-ı Asâr ve İhtisâsât (kt.), 57
- Süleyman Selim Bey, 290
- Süleyman Sûdî Efendi (? -1896), 69, 111, 136, 156, 164, 210, 284, 285
- Süleymaniye Camii, 318
- Sütçü Kız (kt.), 62
- Sylvie (kt.), 94, 363, 365
- Syrie, bk. Suriye
- Ş**
- Şakali Tünelleri, 210
- Şaliğ, 405
- Şalmel Lakur, 210
- Şam, 174, 209, 210, 211, 225
- ŞAN, Gaston de, 420
- Şark Demiryolları, 192
- Şarl Lui (Arşidük), 113, 136, 157, 164, 223
- ŞAVAN, Povis de, 352
- Şazelî, 16
- Şecere-i Türkî (kt.), 242, 252
- Şehname, 282
- Şehzadebaşı, 105, 106, 423
- Şem'î Efendi (Hafız), 174
- Şems Kütübhanesi, 174, 182
- Şems-i Tebrizî (? -1247), 211
- Şemsa (kt.), 55

- Şemseddin Sami (1850-1904), 31, 69, 109, 177, 211, 278, 279, 280, 281
- Şemseddin-i Tebrizî, bk. Şems-i Tebrizî
- Şemsi Efendi İbtidai Mektebi, 49
- Şemsü'l-Mekâtib, 174
- ŞEOROZ, Madam de, 346
- Şeref Hanım (1809-1861), 290
- Şeri (kt.), 396, 405
- Şermin (kt.), 59
- Şeyh Edhem Efendi, 183
- Şeyh Galib (1757-1799), 306, 307, 309, 310
- Şeyh Muhsini Fânî (Hüseyin Kâzım Kadri'nin takma ismi), 45, 48
- Şeyh'ül-Muharrirîn, 48
- Şeyhülislam Yahya (1553-1644), 306
- Şıpka, 57
- Şikago Madalyası, 116, 159, 161
- Şikago Sergisi, 212, 222
- Şinasi (1826-1871), 20, 21, 332
- Şoben, 308
- Şurâ-yı Saltanat, 48
- Şurâ-yı Ümmet, 24
- T**
- T. F.: bk. Tevfik Fikret
- Taaşuk-ı Talat ve Fitnat (kt.), 282
- Tabsıra (kt.), 332
- Tachdjian (Dr.), 33, 185
- Taftazani, 260
- Tahammül (kt.), 426
- Tahsin Paşa (1858/1859-1934), 32, 82
- TAÏNE, Hippolyte (1818-1893), 80, 81, 305, 334, 336, 350, 443
- Takdir-i Elhan (kt.), 55, 373, 374
- Takvim-i Marifet (kt.), bk. Marifet Takvimi
- Takvim-i Umran (kt.), 61, 62
- Takvim-i Vekayi (gz.), 19, 20
- Takvimden Yapraklar, 48
- Talat Paşa Kabinesi, 50
- Talîm-i Edebiyat (kt.), 55, 318
- Tâmât (kt.), 44,
- Tan (gz.), 296, 420
- Tanin (gz.), 47, 58, 62
- TANPINAR Ahmed Hamdi (1901-1962), 9, 19, 21
- Tanzimat (-çılar / Devri / Dönemi / Edebiyatı / Eğitimi / Nesli), 7, 9, 21, 23, 35, 38, 53, 65, 68, 69, 72, 77, 78, 81, 82, 83, 85, 441, 442
- Tanzimat Fermanı, 7, 12
- TARHAN, Abdülhak Hamid (1852-1937), 53, 72, 83
- TARIM, Rahim, 45, 67
- Tarîfât-ı Arabiye (kt.), 283
- Tarih ve Toplum (mc.), 30
- Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye (kt.), 42 Lisân-ı Edebiyat (kt.), 42
- Tarih-i Nâima (kt.), 333
- Tarik (gz.), 48, 68
- Tarsus, 45
- Tartüffe (kt.), 374, 378
- Tasvîrât (kt.), 346
- Tasvir-i Efkâr (gz.), 21
- Taşnak, 14
- Tat, 243
- Tek mi Çift mi?(kt.), 62
- Tekâmül, 48
- Tenzil-i Faiz, 11
- Tepebaşı Tiyatrosu, 106
- Tepedelenli Ali Paşa, bk. Ali Paşa (Tepedelenli)
- Tepedelenlizâde Kamil, 36, 57, 105, 139
- Terakkî (kt.), 183
- Terâne-i Zafer (kt.), 53
- Tercüman-ı Ahval (gz.), 20, 21,
- Tercüman-ı Hakikat (gz.), 38, 48, 60, 89, 272
- Tercümân-ı Şark (gz.), 282
- Tersane Konferansı, 12, 13
- Tesalya, 14
- Tevfik Fikret (1867-1915), 34, 35, 36, 41, 42, 47, 53, 58, 59, 62, 71, 72, 74, 76, 87, 91, 93, 99, 102, 103, 104, 105, 133, 134, 135, 139, 140, 141, 143, 144,

- 223, 259, 260, 262, 275, 308,
316, 319, 321, 336, 337, 388,
443
- Tevfik Fikret (kt.), 43
- Tevfik Fikret-Dil ve Edebiyat
Yazıları (kt.), 59
- Tevfik Paşa Kabinesi, 49
- Texperimentalisme (kt.), 407
- Textes Houroufis (kt.), 43
- Thomson, Sir William (1824-
1907), 239
- Tirol Cebhesinde, Ateş Hattında
(kt.), 62
- Tokat Olayı, 15
- TOKGÖZ, Ahmed İhsân (1868-
1942), 29, 30, 31, 32, 33, 34,
36, 38, 39, 41, 43, 51, 54, 56,
59, 60, 61, 62, 65, 83, 85, 86,
89, 92, 93, 105, 131, 132, 141,
144, 145, 148, 149, 150, 151,
152, 154, 162, 172, 173, 176,
184, 277, 279, 283, 423, 424,
428
- Toladadın Aşınılması (Oyun), 185
- Tomboknu, 115, 132, 158
- Tophane Caddesi, 32
- Trablu's-Şam, 212
- Trablus, 282
- Trablusgarb Harbi, 50
- Trablusgarb, 114, 157, 161, 212,
242
- Trabzon, 44, 53, 95, 113, 157, 161,
194, 209, 212, 242, 251
- Trebizon, bk. Trabzon
- Tricopis (Yunan başvekili), 111,
112, 136, 156, 164, 222
- Truva, 334
- Tuhaf Bir Hâne (kt.), 62
- Tuna'da Bir Hafta (kt.), 62
- Tuna, 12, 13, 116, 197
- TUNAYA, Tarık Zafer (1915-
1991), 40
- Tunus, 14
- Türk (-çe / -çülük / -î / -ler / Aydını
/ Dili / Edebiyatı / Milleti /
Toplumu), 1, 2, 8, 12, 14, 15,
17, 19, 20, 23, 25, 31, 35, 38,
42, 46, 48, 50, 54, 60, 64, 65,
66, 70, 71, 72, 77, 80, 85, 86,
92, 172, 177, 189, 192, 233,
243, 245, 247, 250, 251, 282,
283, 301, 314, 341, 342, 373,
396441, 442, 444
- Türk Basın Tarihi (kt.), 32
- Türk Basınında Demokrasi (kt.),
22
- Türk Dünyası El Kitabı (kt.), 85
- Türk Kütüphanesi, 179
- Türk Pazarı, 189
- Türk Petrol Vakfı Kitaplığı, 47
- Türkçe Aruz (kt.), 183
- Türkiye'de Çağdaşlaşma (kt.), 3
- Türkiye'oe Siyasal Partiler (kt.),
40
- Türkiye, 16, 17, 19, 25, 48, 65, 68,
320, 341
- TÜRKÖNE, Mümtaz 'er, 5, 9
- Tütün Çiftliği Camii, 212
- U**
- Ulus (gz.), 63
- Umran (mc.), 59
- Usûl-i Tenkîd ve Tertîb (kt.), 282
- UŞAKLIGİL, Hâlid Ziyâ (1866-
1945), 31, 36, 45, 51, 62, 64,
66, 69, 74, 75, 77, 79, 107, 108,
135, 139, 141, 148, 169, 180,
212, 220, 221, 275, 324, 336,
363, 365, 396
- Uşşakizâde Hâlid Ziyâ: bk.
UŞAKLIGİL, Hâlid Ziyâ
- Uyanış (mc.), 29
- Uygur, 243
- Ü**
- Ülfet (kt.), 62
- Üsküdar Belediye Bahçesi, 214
- Üsküdar Selimağa Kitaplığı, 45
- Üsküdar, 183, 212
- Üss-i Lisân-ı Türkî (kt.), 183
- V**
- Vaka-i Hayriye, 4, 5
- Vakarsiko (Matmazel), 290
- Vakit (gz.), 60
- Vamireh (kt.), 360
- Vanıköyü, 191

Vankulu (kt.), 246
Vardar Havzı, 109
Varon, 339
Vâsıf, bk. Enderunlu Vâsıf
Vatanîler Hareketi, 14
Veda, 390
Vefayat (kt.), 242
Vefeyâtü'l-îmân (kt.), 252
Vefik Paşa, bk. Ahmed Vefik Paşa
Veka-i Tıbbiye (gz.), 20
Veled-i Tabîi (Oyun), 302
Velonya, 213
Vergilius, 56
VERHAEREN, Emille (1855-1916), 351, 352, 359
VERLAÏNE, Paul (1844-1894), 48, 69, 96, 109, 270, 135, 155, 161, 164, , 264, 265, 266, 351
VERNE, Jules (1828-1905) , 60, 84, 85, 107, 171. 172, 173, 184
VERNET, Carle, 225
Versailles (Sarayı), 89, 213
Versezagan (Res.), 118, 160, 213
Vevard (Madam), 347
Vezneciler, 189
VILLON, François (1431-1465), 265
Viele-Griffin, Francis (1863-1937), 353
VİGNY, Alfred de (1797-1863), 335
Vinie, De La, 389
VİRGİLLİU, Maro Publius (MÖ.70-19), 56, 341, 342, 390
Vitu (Mösyö), 234
Viyana, 213
Vogue (kt.),354
VOLTAİRE, François Marie Arouet (1694-1778), 339, 341, 405, 418, 420
Voyage dans les yeux (kt.), 352
Voyage de Shakspeare (kt.), 361
VUKURUNÇ, Viyoda (Karadağ Hariciye Nazırı), 213
Vuslat -yahut- Süreksiz Sevinç (kt.), 55

W
WAGNER, Richard (1813-1883), 350, 394
Wilhelm I (İmparator), 117, 159, 164
X
Xerigonza, 233
Y
Yâd-ı Mâzi (kt.), 53
Yâdigâr-ı Şebâb (kt.), 55 Atala (kt.), 55
Yâdigârlarım (kt.), 54
Yafa Liman Dairesi, 110, 151, 156, 225
Yahya b. Abdülgani es-Slâvî Efendi,176
Yakacık, 126, 213
YALÇIN, Hüseyin Cahid (1874-1957), 36, 44, 47, 51, 62, 63
YALÇIN, Hüseyin Suad (1868-1942), 36, 48, 63, 77, 79, 95, 108, 95, 108, 133, 134, 137, 139, 147
Yıldızcıyan, 431
Yalova, 213
Yanya, 4, 213, 281, 182, 183
Yassı Ada, 213
Yazısız Harita Defterleri (kt.), 184
Yedi İklim (mc.), 52
YEĞENAGA, Adanalı Ali Münif (1847-1951), 178
Yemen Salnâmesi (kt.), 184
Yemen, 184
Yemiş İskelesi, 189
Yeni Bahçe, 204
Yeni Gazete, 48
Yeni Lisan Hareketi, 38
Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (kt.), 48
Yeni Osmanlılar (Cemiyeti/ Hareketi), 9, 23, 24
Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-I- (1839-1865) (kt.), 7, 19
Yeni Zelanda, 67, 111, 156, 166
Yeniçeri Ocağı, 2, 4
Yeniçeriler, 4

Yeraltında Seyâhat: Siyah
Hindistan (kt.), 62, 184
Yeşilköy Antlaşması, 13, 14
Yoğurtçu Sokağı, 189
Yohanisburg, 226
Yolda (kt.), 62
Yunan(-ı Kadîm / -istan /ler /
Olayı / Zaferi), 4, 14, 15, 222,
281, 341, 409
Yüksek Adalet Meclisleri, 5
Z
Zamanın Birkaç Mahlûku (kt.),
396
Zaptiye Caddesi (Eski), 188
Zâtî (1471-1546), 306
Zavallı Kız (kt.), 54
Zehra (kt.), 54, 78, 99, 122, 147,
169, 184, 425
Zemzeme (kt.), 55
Zengibar, 226
Zenkbar, 202
Zergûn ("Bu muydu?" nun
kahramanlarından), 363, 364,
365
Zılâl-i İlham (kt.), 42
ZİCKHY, Kont Eugene de, 86, 96
Zihni Paşa, 118, 125, 126, 137,
160, 213
Ziraat (kt.), 339
Ziya Paşa (Trablu's-Şam
mutasarrıfı), 10, 22, 214
Ziyâ Tevfik Bey, bk. Ebuzziyâ
Tevfik
Zoderman, 338
ZOLA, Emile (1840-1880), 81,
97, 234, 264, 270, 308, 356,
357, 360, 370, 371, 405, 406,
407, 408, 409
Zor Nikah (kt.), 419
Zor Tabîb (kt.), 419
Zusmiya Mektebi, 281
Zülfikar Bey, 190

10 Temmuz İnkılâbı ve Netaici,
Türkiye İnkıraz (kt.), 47

19 uncu Asır Türk Edebiyatı
Tarihi (kt.), 9
28. Mehmed Çelebi (? -1732), 82
31 Mart (İhtilali / Vakası), 15, 49
93 Harbi, 13, 14
1838 Ticâret Antlaşması, 5
1876 Anayasası, 12, 16
1900 Sergisi, 136, 157, 160, 216
1908 Meşrutiyeti, bk. Meşrutiyet
II